

وہرگیرانی: سہ لاکھ سہ عدی

FARHAN KURDI

جیہاں

گہمہی دہستی ئیسر ایلہ

بېرەوکردنى کردارىی پروتۆکۆله‌کانى سهرانى زايونيزم

FARHAN KURDI

Farhan Kurdi

جيهان ...

گه مهي دهستي ئيسرائيله

ناوہندی رۆشنییری ئاویژ

AWER

ناوہندی ئاویژ
بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە

بەرپۆڵەبەری گشتیی ناوہندی: **حەسەن بۆرەبی**

بەرپۆڵەبەری چاپ و بڵاوکردنەوە: **ئاریز حەسەن**

پاروێزکاری ناوہندی: **حەیدەر عەبدوللا**

هەولێر-بەشت باریزگا-بەشت مەزگەوتی-مەجموود عەلای

07505114142 - 07507476644

ناوہندی ئاویژ:: Nawendi Awer

Nawendi.awer@yahoo.com

جيهان ... گهمه‌ی دهستی ئيسرائيله

جيهه جيبووني کرداری پروتوکۆلی سه‌رانی زایونیزم

ويليام گای کار

وه‌رگيرانی

سه‌لاح سه‌عدی

چاپی یه‌که‌م

۲۰۱۹

جیهان ... گهمه‌ی دهستی ئیسرائیه

- ✓ نووسینی: ویلیام گای کار
  - ✓ وه‌رگیرانی: سه‌لاح سه‌عدی
  - ✓ نه‌خفه‌سازی ناوه‌وه: محمدحسین خه‌تی
  - ✓ به‌رگ: نیراهیم صالح
  - ✓ تیراژ: ۱۰۰۰ دانه
  - ✓ چاپ: کوردستان / هه‌ولێر
  - ✓ سالی چاپ: ۲۰۱۹
  - ✓ چاپخانه: مێفی ۲
  - ✓ نرخ: (۸,۰۰۰) دینار
- له‌ به‌ریوه‌به‌رایه‌تی گشتیی کتێبخانه گشتیه‌کان ژماره‌ی سپاردنی (۵۴۶) ی سالی ۲۰۱۹ ی بۆ دراوه‌.

© مافی له‌چاپدانه‌وه‌ی نهم کتێبه‌ پارێزراوه‌ بۆ ناوه‌ندی ناویر. بۆ
ره‌زامه‌ندی ناوه‌ندی ناویر یان ناماژه‌کردن به‌ ناوه‌ندی ناویر که‌س مافی
دووباره‌چاپکردنه‌وه‌ و به‌کارهێنانی نییه‌ له‌ بواره‌کانی راگه‌یاندن و تۆره
کۆمه‌ڵایه‌تییه‌کان.

ناوېرۇك

لاپەرە	سەرەباس
۷	پېنشەكى
۱۱	بەشى يەكەم: جېهان... گەمەي دەستى ئىسرائىلە سەبارەت بەم پەرتووكە و نووسەرەكەي
۱۲	(۱) گرنگىزىن پەرتووكىكە سەرەداوھەكانى پىلانگىزىيەكە ئاشكرا دەكات
۲۷	(۲) جېهان... گەمەي دەستى ئىسرائىلە پېرەوكرىنى كردارىيانەي پىرتووكولەكان
۴۲	(۳) ويليام گاي كار سەرەتا و كۆتايى !!
۵۵	(۴) پىلان و كودەتاي جۈولەكە و قوۋچەك و دۆلارى نەمىكى
۶۷	(۵) قەيرانى دارايى جېهانى.. و پاستىگەرانى پېشېبىنىيەكانى ويليام گاي كار
۷۷	بەشى دوۋەم: جېهان... گەمەي دەستى ئىسرائىلە
۷۹	پېنشەكى
۸۱	كودەتا و پىلانگىزىيەكى نىودەولەتى
۱۰۴	بارەگە و مەلبەندى سەرکردايەتېكرىنى پىلانگىزىيە و كودەتايەكە
۱۰۷	بەشى يەكەم : بىزۈتنەنەي شۆرېشگىزىيە جېهانى

۱۳۵	بەشى دووھەم : شۆپشى ئىنگلىزى (۱۶۴۰ - ۱۶۶۰ زالىنى)
۱۴۹	بەشى سىئىيەم: پىتېرانى شۆپشى فېرەنسى
۱۶۹	بەشى چوارەم: كەوتنى ناپولىون
۱۸۹	بەشى پىنچەم: شۆپشى ئەمىرىكى
۲۱۱	بەشى شەشەم: مانقېرە دراويىيەكان
۲۲۲	بەشى حەوتەم: پووداۋەكانى پىش شۆپشى بووسى
۲۴۳	بەشى ھەشتەم: شۆپشى پووسىيا لە سالى (۱۹۱۷)
۲۵۶	بەشى توقۇمەم: وروزاندن و دندەدانى سىياسىيانە
۲۸۲	بەشى دەيەم: پەيماننامەى فرساي
۳۰۴	بەشى يانزەيەم: ستالېن
۳۱۲	بەشى دوانزەيەم: شۆپشى ئىسپانى
۳۳۱	بەشى سىزەيەم: جەنگى نىوخۆيىي ئىسپانيا
۳۵۱	بەشى چواردەيەم: فرانكز
۳۶۵	بەشى پانزەيەم: حوكمرانىيە تۇقۇنەر و تىرۇرستىيەكەى شۆپش
۳۷۵	بەشى شانزەيەم: ئەو پووداۋانەى بوونە ھۆى ھەلگىرسانى جەنگى دووھەمى جىھانى
۴۰۰	بەشى حەتدەيەم: ھەلگىرسانى جەنگى دووھەمى جىھانى
۴۱۵	بەشى ھەژدەيەم: مەترسىيە ھەنوۋكەيىيەكان

پیشه کی

له وانه په پرتوکیکی دیکه له میژوودا نه بیت بارتقای نه م
په پرتوکه هرا و زه نای نابیتوه. چونکه بؤ گشت نه و که سانه وه ک
سهرچاوه په کی باوه پینکراوه که ده یانه وی بزانن نه پنبیه کانی پشت
په رده ی نه م جیهانه تیگه ن، به و واتایه ی چنه د لیکدانه وه په کی له
هه نبر پووداوه گوره و توقینه ره کانی جیهان کردوه، وه ک شوپشه
مه زنه کان و هه ردوه جهنگی په که م و دووه می جیهانی، به بی نه وه ی
ده سته شاراوه و بزیننه ره کان و پالنه ری نه و پووداوانه بزانی.
لیکدانه وه کانیشی به چنه د به لگه په کی حاشاه لنه گری سیاسی و
میژووی ده وله مه نه د کردوه و هیچ گومانیکیش له راستنی به لگه کان
ناکری.

لیزه وه به جیهانیوونی نه م په پرتوکه هاتوه ته دی، به و واتایه ی
نه ک ته نیا بؤ گه ل و نه ته وه په کی دیاریکراو، به لکو بؤ هه موو که سیکی
سهر هه ساره ی گوی زه وی گرنگه، جگه له مانه یش کرده ی دوی
ده رچوونی په پرتوکه که خویندنه وه و هه لئنجانی هه نبر پووداوه کانی
جیهان گورانیان به سهر دات و له پوانگه په کی دیکه وه لیک ده درانه وه،
هه نه مه یش په پرتوکه که ی به زیندووی هشتووه ته وه و له گه ل
نه وه ی چنه دان ده په به سهر ده رچوونی تیپه ریون، به لام به باشتین
به لگه ی میژووی و سهرچاوه په کی هه ره نایابی لیکدانه وه ی
پووداوه کانی پابردو و داهاتو هه ژمار ده کری، خودی خاوه نه که شی

به نه مری هیشتهوه ته وه، به تایبته دواى نه وهی پیشبینیه کانی راست ده رچوون و پروداوه کانی دواتری جیهان دروستی پیشبینیه کانی نووسه ره که یان سه لماند.

نووسه ری به ناوبانگ ((وليام گای کار)) له م په پرتوکه دا جووله که ی وه هیزکی به دخوازی نهی و پشت په رده ناساندوه و پوونی کردوه ته وه به نهی و له تاریکیدا خه ریکی کار و پیلان پرییه و نقریه ی که سه پله بالا و مه زنه کانی جیهانی به رزه فترکردوه، هیچ گومانیکیش له وه دا ناهیتته وه و ده یسه لمیته چون زایونیزی جیهانی بق و کینه ی نیوان گه لان ده وروژینی، ناشوب و پلانگیزی په خش ده کات و هه ولی هه لگیرساندی جهنگی سییه می جیهانی ده خاته گه ر که نه گه ره لگیرسیته شوینه وار و ویرانکاریه که ی له هه رده وه جهنگه که ی پیشوو - به یه که وه - مه ترسیدارتره، له کوتایشدا نامانجی ویرانکردنی جیهان و پوانی نیمپراتوریایه کی تایبته به خویه تی له سه ر دار و په ردوی جیهانی ویرانکراودا.

هه روه ها نووسه ره په پرتوکه مه زنه که ی خوقیدا پوونی ده کاته وه چون نه و جهنگ و شوپشانه ی ژانمان ده که نه پووشی به رده م په شه با و نه و بیسه رویه رییه ی بالی به سه ر جیهانه که ماندا کیشاوه: ته نیا ده رنه نجامی پیلانگیزییه کی به رده وامی نه هریمه نیبانه یه، له چه ند شوینیکی دیکه شدا پوونی ده کاته وه چون زایونیه کان به هزی نه و ململانییه ی جووله که کان له نیوان زایونیزی سیاسی و جیهانی نیسلامیدا ده یورژینن، پیلان بۆ جهنگی سییه می جیهانی نیوان جووله که و موسلماناندا داده درژین، پیلانه نه خشه بۆ کیشراوه که ش

به جۆرێك جهنگه كه به پتوه دهبات ولاتانی عه ره بی و دواتریش ئیسلامی به ته واوی خاپوور بین.

نوو سه زینكه له زهنگی هۆشدارى هه لده ستینیت و پیتی وایه نه گه سه رتا پای جیهان بۆ وه ستاندنی ئه م پیلانگێرییه زایۆنییه غه میان له بهر نه بیته و مشووری وه ستاندنی نه خۆن، ئه وا مه رگه ساتیکى جیهانی وه کات^(۱) به ڕینگه وه یه .

ئه م په پتووكه گرنكه به به هێزترین به لگه ی شه ره زارکردن و سه رکو نه کردن داده ندری و پیلانگێرییه زایۆنییه که ی تاییه ت به کو نترق لکردن و ملیتکه چکردنی جیهان بۆ ژێر هه ژموونی جووله که ده خاته پوو، له وانه شه هه ر ئه مه وای له جووه کان کردبێ هه ولی بیوچان بخه نه گه پ ئه م په پتووكه له سه رانه ساری جیهان بشارنه وه، ده بی ئه وه ش بزانی خودی نوو سه ره که شی له هه لومه رجیکى پر له ته مومژ تیرۆر کراوه، تۆبالی تیرۆرکردنه که شی خراوه ته ئه ستۆی جووه کان.

ئه م په پتووكه - زۆر به ساده یی - په رده له پووی ئه وه هیزانه پاده مالی که ده ستیان له تراژیدیا و ئیش و نازاره کانی پابردوو و ئیسته ی مرقایه تیدا هه بووه، ئه ویش زایۆنیزمی جیهانییه، هه روه ها نازایه تییه کی بیهاوتای نوو سه ریکی مه زن ده رده خات، چونکه بریاری دا خۆی به نۆو شه پۆلی مه ترسیاندا دابدات و په رده له پووی پیلانه زایۆنییه که هه لمالیت!

مه جدی کامل

(۱) وه کات: واته به ملیتاییه وه، پان به ته مکید، بۆ نمونه بۆلجاری له کورد هوانیدا ده گرتوو: "سه ی نه چم، نوو سه ی وه کته ده چم".

به‌شی یه‌که‌م

جیهان.. که‌مه‌ی ده‌ستی ئیسرائیله

سه‌باره‌ت به‌م په‌رتووکه و نووسه‌ره‌که‌ی

(۱)

گرنگترین په رتو ویکه سهره داوه کانی
پیلانگیریه که ناشکرا ده کات

((جیهان گه‌مه‌ی ده‌ستی ئیسرائیله))^(۲) یه‌کیکه له به‌ناویانگترین په‌رتوکه‌کانی جیهان، له هه‌مووشیان کاریگه‌رت‌ره. سه‌رتاپای جیهان کۆکن له‌سه‌ر نه‌وه‌ی نه‌م په‌رتوکه له پێزی سه‌ت په‌رتوکه هه‌ره گرنگه‌کی سه‌ت سالی دوا‌یه.

هه‌رچه‌نده پێنج ده‌یه به‌سه‌ر ده‌رچوونی نه‌م په‌رتوکه‌دا تێپه‌ریون، به‌لام نیسته‌یشی له‌گه‌ڵ دابێت زۆر پرس ده‌وێژنی، به‌تایبه‌ت نه‌و په‌روداوانه‌ی دوا‌ی ده‌رچوونی هاتنه‌ پێشی به‌هه‌لگی یه‌کلاکه‌ره‌وه پاسه‌تی بۆ‌چوون و دروستی پێش‌بینه‌ی‌کانی ده‌سه‌لمینی.

نه‌م په‌رتوکه شڕقه‌ی په‌گۆ‌پیشه‌ی بزوتنه‌وه‌ی زایۆ‌نیزی جیهانی و ئامانج و شه‌یوازه‌کانی ده‌کات. هه‌روه‌ها چۆ‌نبه‌تی به‌کێشکردنی سه‌رکه‌ردایه‌تییه‌کانی ولاتانی گه‌وره و به‌رزه‌فکردنی چاره‌نووسی نه‌م ده‌وله‌تانه تاوتوێ ده‌کات که زایۆ‌نیزمه‌کان نه‌وه دوا‌ی نه‌وه به‌پێی چه‌ند پیلانیکی نه‌هه‌ریمه‌نی هه‌ولی جێبه‌جێکردنی ده‌خه‌نه گه‌. هه‌روه‌ها گلوبالیزم و چۆ‌نبه‌تی دروستبوونی و به‌بردۆ‌زه ئابورییه‌کانی وه‌ک سه‌رمایه‌داری و ئایدۆ‌لۆژیای کۆ‌مۆ‌نیزم و

---

(۲) ناوێشانی نه‌م په‌رتوکه به‌عه‌ره‌بی (الاحجار طی رقعة لسطرنج)، که به‌ کوردیه‌کی ده‌بیته (مۆ‌ره‌کانی شه‌تره‌نج) به‌لام هه‌ستمان کرد نه‌م ناوێشانه‌ی نیسته‌ی ولتا (جیهان... گه‌مه‌ی ده‌ستی ئیسرائیله) باه‌تره و زیاتر گۆ‌زارشت له‌ نێوه‌په‌که‌کی ده‌کات.

سۆسیالیزم له جیهانی هاوچهرخدا شروقه دهکات. تیشکیش دهخاته سه رانه وهی تاشووب و هه لگیرساندنی شوپشه کانی جیهان.

(ویلیام کار)ی نهفسه ری هه والگریی بریتانی و نووسه ری په پرتووکی (جیهان... گمه ی دهستی ئیسرائیله) سه ره داوه کانی پیلانی جووله که ی زایۆنیزمی جیهانی که وتووه ته دهست که بهر له هه مووشتیک نامانجی هه لگیرساندنی جهنگی سییه می جیهانییه، پیلانه که شی وه هابه به مۆی ململانیی نێوان خۆرئاوای مه سیحی و جیهانی ئیسلامی هه لی گیرسینی، داینه مۆی ململانییه که ش زایۆنیزمی سیاسی به نهینی له خۆرئاواوه ده ییزوینی.

ئه و په پرتووکه ی بهر له هێرشه کانی یانزه ی نه یلوولی سالی ۲۰۰۱ ده رچووه، ناماژه به وه دهکات زایۆنیزمه کان کار بۆ دندهانی جیهانی ئیسلامی و خۆرئاوای مه سیحی ده که ن بۆ نه وهی ململانی و به ریکه و تنیکی توندوتیژ له نێوانیاندا سه ره له بدات، پاستیه که شی ئه م هێرشانه له په وتی ئه م پیلانه وه سه رچاوه یان گرت و بۆ پیکهینانی به ره ی جهنگی دژ به تیرۆر له جیهاندا - به سه رکردایه تی و یلیاته یه که گرتووه کانی نه مریکا - هاته کایه وه، بۆ نه وهی گۆرپه پانی جهنگه که ببیته زه مینه و پشینه ی هه لگیرسانی جهنگی سییه می جیهانی که ئیسته له چه ندان شوینی جیهاندا لیکه وته که ی ده بینن و به پاساوی به ره نگاریوونه وهی تیرۆر به پتوه ده بری. پیلانی ئه م جهنگه له پێگه ی نزه کردن بۆ نێو کۆمه له یه کی (ئیسلامی) مه یسه ر بوو که به وه پهی کالفامی و به بی درککردن به ده رنه نجامه کانی کۆتایی، خه ریکی جیهی جیکردنی پیلانه زایۆنیزمیه که بوو.

جه‌نگی نه‌مریکا دژ به نه‌فغانستان که خۆرئاوای مه‌سیحی و چه‌ند ولاتیکی دیکه‌ی هاوپه‌یمانی خۆرئاوایی له‌پیتاویدا پڕ چه‌ک و ته‌یار کران، وه‌ک پاکستان به‌نمونه، دواتریش دووباره‌کردنه‌وه‌ی به‌داگیرکردنی عێراق، به‌لگه‌ی سه‌لمینه‌ری کردنه‌وه‌ی به‌ره‌یه‌کی جه‌نگی بئێ ئابرووانه‌ی دژ به‌ تیرۆر بوو، بێگومان نه‌مه‌یش به‌پیتی پیلانه‌ زانیویه‌که‌ بوو که‌وا نووسه‌ری نه‌م په‌رتووکه‌ (ویلیام کان) ناماژه‌ی بۆ کردوه‌.

(حکمه‌ت فاکه‌) ی لێکۆله‌ر له‌ توێژینه‌وه‌یه‌کی گرنگدا به‌ناونیشانی (احجار علی رقعہ الشترنج) ... په‌رده‌ له‌ پووی پیلانگیر پڕ بۆ هه‌لگیرساندنی جه‌نگی سییه‌می جیهانی هه‌لده‌مالتی و ده‌لتی: " زێده‌پووی نییه‌ نه‌گه‌ر بلتین چه‌ند لایه‌نێکی بیانی که‌ به‌پووکesh وا ده‌نوێنن بوونه‌ته‌ موسلمان، دزه‌یان کردووه‌ته‌ نێو پێکخواو و کۆمه‌له‌ ئیسلامیه‌ توندپوویه‌کان و هه‌ر نه‌ و لایه‌نانesh دنه‌ی کوشتنی هه‌په‌مه‌کی ده‌ده‌ن، پفاندن و سه‌رپرینی وه‌حشیگه‌رانه‌شیان به‌ناوی ئیسلامه‌وه‌ ته‌نیا پیلانێکی داڕێژاری ورده‌ بۆ شتواندن و له‌که‌دارکردنی وینه‌ و ناویانگی ئیسلام له‌به‌رده‌م جیهاندا به‌پتوه‌ ده‌برێ، باشتترین نمونه‌ش بۆ نه‌مه‌ دۆزینه‌وه‌ و ئاشکراکردنی سه‌رۆکی شانه‌یه‌کی تیرۆرستییه‌ له‌ مه‌غریب، چونکه‌ پوونبوویه‌وه‌ سه‌رۆکی شانه‌که‌ که‌سیکی به‌ په‌چه‌له‌ک فرهنسی بوو و باوه‌ری به‌ ئیسلام هه‌ینابوو و بانگه‌شه‌ی نه‌وه‌شی کردبوو کار بۆ هه‌والگری فرهنسی ده‌کات، به‌لام هه‌والگری فرهنسی گوته‌کانی به‌ درۆ خستبوویه‌وه‌ و بوونی گشت جۆره‌ پتوه‌ندییه‌کیشی له‌گه‌لیدا په‌ت کردبوویه‌وه‌، نه‌مه‌یش له‌پیتاوا

شاردنه وهی پئوه ندی له گەل کەسانی سەر بە مۆساد و بە کرێگراوه کانی دیکه بوو.

گومان له وه دا نییه ئیسرائیل بۆ جێبه جێکردنی پیلانه به رفراوانه زایۆنییه کهی که ئیسته پردهی له سەر لاندراوه و له زۆرێک له پاپۆرتەکان و بهرنامه کاندایان له سەر کراوه، به خراپ سوود له ویلایهته یه کگرتووه کانی ئەمریکا وەرده گرت، ئەم به پتووکهی (ویلیام کان)ی ئەفسەری هه والگریس بریتانی، پیلانی هه لگێرساندنێ جەنگی یه کهم و نووهم و سیتی می جیهانی پوون ده کاته وه، پوونکرینه وه کهش نووسینیکی په خشانینی بێ به لگه نییه، به لگو له میانی چه ند به لگه نامه یه کی هه ردوو سه دهی هه فده یه م و هه ژده یه مدا هاتوو هه کایه وه و به زمانی عه ره بی له سێژده چاپی جیا جیا دا یه و له سه ره تایی هه فتایه کانه وه که وتوو نه ته به رده ست.

هۆیه پاستینه کانی جەنگی دژ به عێراق پوون و ناشکرایه، سه ره تا ئەمریکا بانگه شهی ده کرد گوا یه جەنگی دژ به دکتاتۆریکی ملهووه و پۆل و ئەرکی سه رشانیشی کوتایی هاتوو هه، هه ره ک چون پۆژنامه ی نیویۆرک تایمز له کانونی نووهمی سالی ۲۰۰۴ دا تیشکی خستوو هه سه، پۆژنامه که نووسی بووی: "C.I.A ئەندازیاری یه که می کوده تایه کهی سه دام حوسین بووه له سالی ۱۹۷۸ دا.

جەنگه کهی دژ به عێراق که ناو نیسانی (پزگار کردن) ی بۆ داتاشرابوو، وێرانکارییه کی گه ورده ی نایه وه و بووه هۆی له نیتو برینی شارستانییه ت و ده ستگرتن به سه ر نه وت و هه لوه شان دننه وهی جفاکی عێراقی و بلاو کردنه وهی ناشووب و بی سه روبه ری و توندوتیژی له میانی تیکه لاو کردنی به رگرییه کی په وا له گەل چالاکییه کانی ئە و پزگه فراوه

نه‌ناسراوه تیرۆرستییه‌ی ناوێشان (ئیسلامییانه) یان هه‌لگرتبوو، هه‌روه‌ها به‌پێوه‌بردنی کرده‌کانی کوشتن و له‌نیۆبردنی خه‌لکی سڤیلی وه‌ک پیر و منداڵ له‌گه‌ڵ پھاندن و داواکردنی فدییه و لکاندن کۆی نه‌م کردارانه به‌ به‌رگرییه‌کی په‌وا، بۆ شتواندن و له‌که‌دارکردنی وێه و ناویانگی به‌رگرییه‌که‌ بوو له‌به‌رده‌م پای گشتیی جیهانیدا.

نه‌م بێسه‌روبه‌ری و ئاشووب و دۆزه‌خه‌ توقێته‌ره هه‌روه‌ک سه‌رۆکی فره‌نسی - جاک شیراک - گوێ، به‌ پێکه‌وت سه‌ری هه‌لته‌دابوو، به‌ لکو به‌ پیتی پیلانیکی پته‌و و قوولی زایۆنی و له‌ پێناو زه‌مینه‌سازی هه‌لگیرساندن جه‌نگی سێیه‌می جیهانی بوو که ئیسرائیل هه‌واخوازه به‌هۆی داگیرکردنی نیوان نیل و فوراته‌وه سوودیکی نۆی لی ببینی.

به‌لگه‌نامه‌کانی نیۆ په‌رتووی (جیهان ... گه‌مه‌ی دهستی ئیسرائیله) له‌و به‌لگه‌ په‌سمییانه‌ی زایۆنیدا نه‌هاتوه که چهندان نووسه‌ر په‌رده‌یان به‌پوودا هه‌لمالیوه و توانیویه به‌رنامه نه‌تینییه‌کانی زایۆنیزم بنگۆن بکه‌ن، به‌لکو به‌کێکه له‌و به‌لگه‌نامه نه‌تینییه‌ی که له سه‌ده‌ی چه‌فده‌یه‌مه‌وه نووسراون و نووسه‌ری ناوبراو دهستی پێیان راگه‌یشتوه.

له عێراقدا شارستانییه‌تیی کۆن و نوێ و وزه‌یه‌کی زه‌به‌لاحی مادی هه‌یه، له‌به‌رئێوه سیاسه‌تی نه‌مریکا به‌چه‌ند قۆناغێک کاری بۆ تیکدانی کردووه، هه‌ر له‌ جه‌نگی دروستکراوی هه‌شت سه‌له‌ی عێراق - ئیرانه‌وه بگه‌ تا ده‌گاته جه‌نگی سیناریۆیی کویت که به‌هۆی نه‌م جه‌نگه‌وه نیوه‌ی نه‌وتی عه‌ره‌بان که‌وته ژێر کۆنترۆلی نه‌مریکاه.

جا له ترسی نه‌وهی نه‌وهك ژيانی ناسایی بۆ عێراقی خواوهن هیز و وزه بگه‌پتته‌وه، پیلان بۆ به‌ریه‌کی جه‌نگی فراوان و دژ به‌ تیرۆر کیشرا، نه‌مه‌یش وایکرد گشت ناشتییه‌کی چاوه‌پوانکراو په‌کی بگه‌وێت، هه‌مووشمان ده‌زانین هیزه ئیستعمارییه - نه‌مریکی و ئیسرائیلییه‌که - له‌سه‌ر میژدا بانگه‌شه‌ی ناشتی به‌گوێی خه‌لکیدا ده‌ده‌ن و له‌ ژێره‌وه‌ش پینگه‌ له‌ وه‌دیهاتنی ده‌گرن و به‌ سووریوونیکی به‌رده‌وامه‌وه په‌کی ده‌خه‌ن.

نه‌و پیلانه زایۆنیه‌ی که سیاسه‌تی نه‌مریکی ملکه‌چه‌تی و جێبه‌جێ ده‌کات، هه‌ر ته‌نیا به‌ ده‌ستگرتن به‌سه‌ر نه‌وتی عه‌ره‌بان ناوه‌ستی بۆ به‌کارهێنانی له‌ ملپێکه‌چکردنی جیهان، شیره‌ی نه‌وت له‌ ده‌ستی خۆیه‌تی و به‌ ئاره‌زووی خۆی بۆ چه‌ند ولاتیکی به‌رده‌داته‌وه و هه‌ندیکیشیان بێبه‌ش ده‌کات و خۆی به‌رزه‌فتی نرخه‌کان ده‌کات، به‌لکو له‌ هه‌مان کاتیشدا ئامانجی دابه‌شکردنێکی نوێی جوگرافیای ناوچه‌ی خۆره‌لاتی نێوه‌پاست و دروستکردنی چه‌ند ده‌وله‌تیکی جۆراوجۆره‌ که به‌ دابه‌شکردنی عێراق ده‌ستپێده‌کات و به‌ له‌باریه‌که‌ له‌وه‌شاندنه‌وه‌ی عێراق و ولاتانی دیکه‌ی عه‌ره‌بی کوتایی دیت، له‌ نێوه‌پاستی ئهم ده‌وله‌تانه‌شدا - ئیسرائیلی گه‌وره‌ - هه‌یه‌ که وه‌ك چه‌قی هه‌ژموونی ته‌واوی ناوچه‌که‌یه‌.

سه‌رگرتنی ئهم پیلانه‌ش به‌نده‌ به‌ وه‌رچه‌رخانه‌ سیاسییانه‌ی ناوچه‌ی عه‌ره‌بی که له‌ ماوه‌ی ده‌یه‌ی ئیسته‌دا هاتوونه‌ته‌ پیشی، له‌مانه‌یش گرنگتر، سه‌رگرتنی ئهم پیلانه‌ش بوای نه‌وه‌ی هه‌موو لایه‌ك پێی زانیوه، به‌نده‌ به‌ (سه‌ره‌به‌ری) هه‌لوێستی ولاتانی عه‌ره‌ب، چونکه

لہ سر نہ وولاتانہ پتویستہ ہاودہنگ و یہ کپتیز بن بؤ نہ وہی بہ ہر
نرخ و ہۆکاریک بیت نہ یلن سہریگری.

لیترہ وہ دہ توانین نہم پەرتووکە بە یەکیک لہ گرنگترینی نہ
نووسراوہ میژووپیانہ دابنئین کہ بہ بەلگہ و پاساوی جیگہی باوہر
جەخت لہ وہ دہکاتوہ ئیسرائیل تقوی ہزہ ئیستعماریہ
دہمارگریبہکانی لہ خاکی نہ وروپا و نہمریکادا چاندوہ، چونکہ لہ (
پووی نایینی و پووحی و کەلتوری و جفاکیبہ وہ) خاکی گونجای
گەشەکردنی نہم ہزانہن لہ ماوہی زیاتر لہ چوار سەدہ و پینش
کۆنگرہی یەکەمی خۆی لہ شاری بازل سویسرا و ریک لہ سالی ۱۸۹۷،
مورید و شوینکەوتوو و خزمەتکارانی ژیرئالای نہم ئایدۆلۆژیہ
داگیرکەرانیہ زۆن و ژمارەیان سەدان کەسە و ہەرہ مووشیان
کەسایەتی سیاسی و نایینی و سەربازی و نہدەبی و ہزین و لہ
خۆرئاوادا شوین و پینگ و دہستہلات و نەرکەکانیان زۆر گەورہ و
گرنگ و کاریگرہ .

لہ چوارچینوہی ناخاوتن سەبارەت بہ نووسراو و پەرتووکە
پیشەنگەکانی ئاشکراکردنی ئایدۆلۆژیا و شیوازە ئالۆزەکانی زایۆنی لہ
وێرانکردنی دہولەتان و جفاکەکاندا، یان دزەکردنە نیتو پینکەتە
سەرەکیہ کانیاندا و دواتریش کۆنترۆلکردن و ئاراستەکردنیاں بہ پینی
چەند مەبەست و ئامانجیکی دیاریکراو، یان تەنانەت وێرانکردن و
ہەلوہ شانندنەوہیان بۆ چەند ہەریم و قەوارەیکە بچووکی دژ بە یەک،
بەردەوام جیہان پەنا دہباتە بەر نہم پەرتووکە گرنگە (جیہان ...
گہمی دہستی ئیسرائیلہ) کہ نووسەرەکی ویلیام گای کاری
بریتانیہ و ماوہی چوار دہیہ خەریکی لیکۆلینەوہ و بەدواداچوون و

شوینپی هه لگرتن و شیکردنه وه بووه، واتا زاده ی هه ول و کوششی چه ندان ساله ی نێوان ۱۹۱۱- ۱۹۵۰ بووه ، یه که مجاریش له سالی ۱۹۵۸ دا له چاپ دراوه .

ئه م په پرتوکه چه ندان زانیاری گرنگ و مه ترسیدار و سه رسوپهینه ری تیادایه ، هه ره مووشیان تاییه تن به کردار و چالاکیه کانی چه ند زانیونیزمیکي جووله که و نا جووله که له چه ند ماوه و قوناغیکي جور به جوری میژوی سیاسی و نابوری و کومه لایه تی و ناینی ئینگلترا و فره نسا و نیسپانیا و ئه لمانیا و پووسیا و ئه وروپای خورمه لات و ویلایه ته یه کگرتووه کانی ئه مریکا .

نوسه سه باره ت به گه مه و پیلانگیزی و کوده تایه کانیا ن ورده کاری زۆر گرنگ و توقینه ر بللوه کاته وه ، به تاییه ت ئه وانه ی هاوکات له گه ل شۆرشی ئینگلیزی (۱۶۴۰-۱۶۶۰) په وتی خۆیان گرتووه ، له مه شدا پشتی به په پرتوکه زه به لاهه که ی (ژیانی پاشا چاپلی دووه م) به ستووه ، که نوسه ره که ی نیسحاق دزرائیلی (۱۷۶۶-۱۸۴۸) گه وره جووله که ی ئینگلیز و باوکی (بنیامین دزرائیلی) بووه (دواتر چه ندان جار بووه ته سه رۆکوه زیران). دزرائیلی له په پرتوکه که ی خۆیدا تیشک ده خاته سه ر ویکچوونیکي سه یر و هاوشیوه یی له جۆره کانی پلان و نه خشه کیشان بق ئه و کردانه ی پیش هه ردو شۆرشی ئینگلیزی و فره نسی به پۆوه چوون .

ویلیام گای کار زۆر به دووردرژی تیشک ده خاته سه ر ئه وه ی کاتیک بئه ماله ی پۆچیلد سه نته ره گرنگ و مه زنه کانی نابوری و بازگاننیه ئه و کاتی فره نسا یان گرتووه ته ده ست، چۆن پشتگیریه مادیانه ی پیشکشی شۆرشی سالی ۱۷۸۹ ی فره نسا کردووه ، هه ره له

دریژدهی باسه که شیدا پوخته یه ک له پلانی کاری پوچیلدیه کانی
خستوو ته پوو که بۆ کۆنترۆلکردنی ناوهنده کانی برپاری نئو شوپشی
فره نسی دا پرشتوو ، جییه جیکردنی پیلانه کهش به هوی (دهسته لاتی
زێ) و ئه وه لسه فه پراگماتیکیه بووه : (بۆ سه رکه وتنی پلانه که مان
هه رگیز گرنگ نییه نه و حکومه ته ی ئیسته له ناوه وه یان له ده ره وه را
ده پوو خێندری، چونکه لایه ن و که سی سه رکه وتوو هه رکێ بیته،
پتویستی به سه رمایه یه، سه رمایه ش به ته واوی له ده ستی ئیته دایه).

به لگه ش بۆ نه م باسه ی سه ره وه نه وه یه دوا ی نه وه ی ناپلیۆن به
سو پاپه که ی خۆی نه و رو پای دا گیر کرد و له سالی (۱۹۰۴) دا وه ک
ئیمپراتۆرێک خۆی پاگه یاند و جوژیفی برای وه ک پاشای ناپۆلی
ده ستنیشان کرد و لویسی کرده پاشای هۆله ندا و جیرۆمیشی وه ک
پاشای وستفاليا دیاری کرد، بۆ وه ده سه ته یان و ده سه ته به رکردنی
پاره ی پتویست، په نای برده به ر ناتان پوچیلد، ناتان پوچیلدیش
به خراپ سوودی له و داواکارییه وه رگرت و برایه کانی کرده پاشایانی
دارایی و پاره له نه و روپا، دواتریش بوونه (ده ست و ده سه ته لاتی
شاراوه) ی پشت نه و پاشایه تییا نه ی ناپلیۆن پایگه یاند بوون.

شته سه رنچرا کێشه که له وه دایه پیاوه نه ئینییه ده سه ته لانداره کان
له و کاتییه وه برپاریان دا سوپسرا بکه نه مه لبه ند و ناوه ندی
سه رکردایه تی و ده سه ته لاته کانیا ن، نه م ولاته یان کرده ده وله تکی
بیلا یه ن و نه یانه ئیشت بچیته نئو هیچ ململانییه ک، نه مه ییش بۆ
سه لامه تی خویان و داراییه کانیا ن بوو.

نه م په پرتوو که چه ندان به لگه ی دیکه له خۆ ده گرێ، له به لگه کاند
پوونبووه ته وه زایقونیزم له پنگه ی دارایی و پاره و پوولی زه به لاهی

خۆیه وه به چ شتیه یه ك بانه كانی خۆرئاوایان كۆنترۆلكردوه و له پێناو
 بلاوكردنه وهی ئایدۆلۆژیایه زایۆنیزمیه كه یان و كړینی خهك و پۆستی
 مه ستیار و زه مینه سازی بۆ راگه یاندنی ده وله تی تاییه تی جووله كه له
 كاتی گونجاودا- هه ر ئه مه یش بوو له شه وی ۱۴/۱۵ی ئایاری ساڵی
 ۱۹۴۸دا پووی دا- سوودیان ئی وه رگرتوه .

نووسه ر ده لی له پووی میژوویه وه شتیکی سه لمێندراوه دوا ی
 ئه وه ی زایۆنیزم (له ساڵی ۱۹۱۷) کاری بۆ ده رچوواندن ی به ئێنی
 به لفرپی بریتانی كرد و هه ر یه كه له فره نسا و ویلایه ته یه كگرتوه كانی
 ئه مریکا پشتگیرییان ئی كرد، چه ند فره مانێك بۆ لۆرد لنبی ده رچوو بۆ
 ئه وه ی توركه كان له ئاسیای بچووكدا وه ده رنی و ده ست به سه ر
 فه له ستیندا بگرن. راستیی نیاز و مه به ستی راده ستکردنی فه له ستین به
 جووه كان ته نیا دوا ی ئه وه ئاشكرا بوو كه عه ره به كان یارمه تی لۆرد
 لنبیان دا ئه ركه میژوویه كه ی خۆی به ته واوی به جی به ئینی). هه ركه
 فه له ستینیش ده ستی به سه ردا گیرا و خرایه به ر سه ره رشتیی (و
 هسایا) بریتانی، جووله كه كان خێرا داوایان له حكومه تی بریتانی و
 هاو په یمانان كرد له فه له ستین لیژنه یه كی زایۆنی پێكه به ئین و نوێنه ره
 سیاسیه كانی خۆیان وه ك ئه ندام تیایدا دابه زرین، به و مه رجه ی
 ئه ركی ئه و نێرده یه ش ئه وه بی ت ئامۆزگاری پێشكێشی جه نه پال
 كلا یۆنی حاكمی سه ریازی فه له ستین بكات و وه ك گرووپێکی پێوه ندی
 له نێوان جووله كه و سه ركر دایه تی سه ریازی ده ستبه كار بی ت.

ئو لیژنه یه له ئاداری ساڵی ۱۹۱۸دا ده ست به كاریبو، به لام
 ئه ندامه كانی سه ربرده یه كیان هیه هی ئه وه یه بگێر دێرته وه، چونكه
 ویلیام گای کار ده لی لیژنه ی ناوبراو پێك له ئاداری ساڵی ۱۹۱۸دا

ده‌ستبه‌کاریبو (واتا ته‌نیا دوا‌ی پینج مانگ له به‌لینی به‌لقوب) نه‌ندامه‌کانیشیان نه‌مانه‌ بوون:

- کۆلۆنیل ئۆرمسبای گۆر (دواتر بووه لۆردی هارلیک)، به‌پێوه‌به‌ری بانکی میدلاند و بانکی ستانداردی باشووری نه‌فریقا بوو. هه‌ر نه‌و بانکه‌ش بوو پاره‌ی بۆ هه‌لگیرساندنی جه‌نگی بویڕ خه‌رجکرد بۆ نه‌وه‌ی له نه‌فریقیدا نه‌لماس و زێڕی ده‌ستکه‌وی.

- کۆلۆنیل جیمس دی پۆچیلد، کوپی سه‌رۆکی لقی فره‌نسای خانه‌واده‌ی پۆچیلد و دامه‌زێنه‌ری ژماره‌یه‌کی زۆر له موسته‌عمه‌راتی جووله‌که له فه‌له‌ستین. له نیوان سالانی ۱۹۲۹-۱۹۴۵ بووه نه‌ندامی نه‌نجومه‌نی گشتی بریتانی، دواتریش چه‌رچل وه‌ك وه‌زیری کاروباری پارله‌مانی له حکومه‌تی بریتانیا دایمه‌زاند.

- جیدار (ملازم) نه‌دوین ساموئیل که له سه‌رده‌می جه‌نگی دووه‌می جیهانیدا وه‌ك به‌پێوه‌به‌ری چاودێری حکومه‌تی بریتانیا دامه‌زرا، کاتیکیش (ئیسرائیل له‌ سالی ۱۹۴۸) دامه‌زرا، بووه به‌پێوه‌به‌ری ئیستگه‌ی ئیسرائیلی.

- ئیسرائیل سیف به‌پێوه‌به‌ری کۆمپانیایه‌ زه‌به‌لاحه‌کانی (مارکس و سپینسه‌ر)ی بریتانی، خاوه‌نی پێوه‌ندیی پته‌و به‌ سووخره‌ نێوده‌وله‌تییه‌کان، هه‌روه‌ها نه‌ندامیه‌کی به‌رجه‌سته‌ی ده‌ستگه‌ی (براین ترقیست) بوو که ئامۆژگاری و پاوێژی پیشکێشی حکومه‌ته‌ یه‌ك له‌ دوا‌ی یه‌که‌کانی بریتانی ده‌کرد.

- لیۆن سیمۆن، که دواتر پله‌ی (سوارچاک)ی به‌ده‌سته‌هێنا و بووه به‌پێوه‌به‌ری به‌رپرسی نووسینگه‌کانی پۆسته‌ی گشتی له بریتانیا، به‌ته‌وا‌ی کۆنترۆلی نامێره‌کانی ته‌له‌فۆن و گشت جۆره‌ پێوه‌ندییه

بیته له کانی ده کرد. نه دنامه کانی دیکه ی لیژنه که ش بریتی بوون له: دکتور نیلدر و جوزیف کلوین و حاییم وایزمانی رابری به ناوبانگی جووله که)، هر هه مووشیان نزدیکی زایونیزم بوون یان که سانی چالاکی نیو جوارچیوه که ی بوون.

نوسه ری په پرتوکی (جیهان... که مه ی دهستی نیسرائیل) به قسه یه کی ستر ستورز به لکه کانی پشتراست ده کاته وه که ده لی: نه م لیژنه به به ر له به پتوه چوونی (کونگره ی ناشتی له فرسای) و پیش هه لکیرسانی جهنگی به که می جیهانی، به نامانجی په خساندن کی که شیکی گونجاو له پیتاو (دلمه زراندن کی نیشتماننکی نه ته وه یی بق جووله که کان و جولاندنی یارمه تیده ر و هه وادارانیان بق نه وه ی یارمه تیی مادییان بدهن) په وانه ی فه له ستین کران.

نوسه ر نامازه به چه ند ناویکی دیاریکراوی زایونی ده کات که له لایه ک نوښه ری پاره ده ران و سووخورانی جیهانی بوون، له لایه کی دیکه شه وه به هوی توانای زه به لاهی مادییان وه توانییان کار له (کونگره ی فرسای بق ناشتی) بکه ن، تاکوو خزمه تگوزاری بق به رنامه نه خشه بق کیشراوه که ی پره خستنی.

جا نه گار بریاری پاسپیری (انتداب) بریتانیا له سه ر فه له ستین نه و کات له (کومه له ی که لانی به کگرتو) ده رچوو، به لام نوسه ر هوونی ده کاته وه نوسه ری په شنووسی پاسپیری بریتانی بقسه ر فه له ستین پروفیسور فیلکس فرانکفورتزی به ناوبانگ بووه که زایونیه کی نه مریکی بووه، دواتریش له سه رده می سه روک پوزفلت دا بووه ته پاویزکاری به که می کوشکی سپی.

به کیک له و هووداوانه ی ویلیام گای کار ده یگیریته وه نه وه به کاتیک له سالی ۱۹۱۹ گفتوگو په سه ره تاییه کانی (کونگره ی ناشتی) له فرسای/

فره‌نسا ده‌ستیان پێکرد، پاویژکاری تایبه‌تی به‌رێز کلیمنسزی سه‌رۆکوه‌زیرانی فره‌نسا مسیق ماندیل بووه، نه‌مه‌ش ته‌نیا ناویکی خوازاوی به‌کێک له‌ نه‌ندامه‌کانی ئال پوچیلد بووه. هه‌روه‌ها مۆرگنزاویش له‌ کۆنگره‌که‌دا وه‌ک نه‌ندامی شاندى نه‌مریکی ناماده‌بووه و پاویژکاریکی گه‌وره‌ بوو، باوکی نه‌و پیاوه‌ بووه که دواتر بووه‌ته‌ سکرتریری دارایی سه‌رۆک پۆزفلت. هه‌روه‌ها له‌م گفتوگۆیانه‌دا مسته‌ر ئۆسکار ستراس هه‌بووه، ناوبراو به‌ پێپه‌وه‌کاریکی توندپۆی پلانی پاره‌ده‌رانی زایونی ناسرا بوو، پۆلیکی به‌رجه‌سته‌شی له‌ بێکه‌ینانی کۆمه‌له‌ی گه‌لان و داپشتنی سیاسه‌ته‌کانیدا هه‌بووه.

نوسه‌ر نووسینیکی لۆسیان وۆلفی نووسه‌ری په‌رتوویکی (دراسات عن تاریخ اليهود) دینیتته‌ نیو باسه‌که‌ی: کۆمه‌له‌یه‌کی دیکه‌ی بچکۆله‌ی جووله‌که‌ی (زایۆنیزی) به‌رجه‌سته‌ هه‌ن که‌ واژۆیه‌کانیان له‌سه‌ر) په‌یماننامه‌ی ناشتی له‌ فرسای) ده‌رکه‌وتوه‌ - نه‌مه‌یش پێویستی به‌ زۆرێک له‌ توێژینه‌وه‌ و شیکردنه‌وه‌ و به‌ستنه‌وه‌ی پووداوه‌کان هه‌یه‌ به‌یه‌کتری - له‌وانه‌: لویز کلوٲز له‌ فره‌نساوه‌ (دواتر له‌ پرسێکی دلرایي تیوه‌گلاوه‌ و له‌به‌رچاوان خۆی بزرکړدوه‌) هه‌روه‌ها بارۆن سۆمینۆ له‌ ئیتالیاوه‌ و مسته‌ر ئیدوین مۆنتاگ له‌ هیندستانه‌وه‌.

ویلیام گای کار به‌قوولی ده‌چیته‌ نیو پێوه‌ندییه‌ نه‌ینیه‌ (دارایی و سیاسي و ئاینیه‌کان) نیوان زایۆنییه‌کان و که‌سایه‌تییه‌ مه‌زنه‌کانی جیهانی، وه‌ک: ویلسۆن، پۆزفلت، لوید جۆرج، چه‌رچل، کلیمنسۆ و چه‌ندان که‌سی دیکه‌، به‌پای نووسه‌ر نه‌و که‌سانه‌ پێچه‌وانه‌ی نه‌و پالانه‌وانیه‌تی و سه‌ربه‌خۆیی و مه‌زنایه‌تییه‌ی دراوه‌ته‌ پالیان (مۆده‌ی سه‌ر ته‌خته‌ی شه‌تره‌نج بوون).

(۲)

جیهان... که‌م‌ه‌ی ده‌ستی ئیسرائیله
پی‌ره‌وکردنی کردارییانه‌ی پروتوکوله‌کان

په پرتووکي ((جيهان ... گه مهي نيسرائيله)) به ووه به ناويانگ له ميانی پوونکردنه وهی مه ترسیدارترین و گرنګترینی نه و پووداوانی جيهان پياياینده تپه پتوه و دهستی شاروهی جووه کان جولینهی سهره کیی نه و پووداوانه بووه، نه و پتړه وکردنه کردارییه پوون ده کاته وه که له گه وړه ترین به لکه نامه ی جووله که له میژوودا هاتووه و نقد به وردی په رده له پووی په هنده کانی کوده تا و پیلانی جووله که به دزی جيهان پاده مالی، نه م به لکه نامانه به ناويانګن و به پرتووکوله کانی سهرانی زایونیزم ناسراون، جيهانیش په که مجار به هوی په پرتوکیکی دیکه وه پتیا ناشنا بووه که هه مان ناوی هه بووه، هه رچنده هه ولی بیوچانی جووه کان خرایه گه پ بۆ نه وهی نه و پرتووکولانه به نهیتهی بمینه وه، به لام هه وله کانیا ن شکستیان خوارد و پرتووکوله کان بلا بوونه وه، کاتیکیش په رده له سهر نهیتهی کانی پامالدر جيهان به ته واوی حه په سا.

راستییه که ی جيهان ناشنای هیچ په پرتوکیکی دیکه نه بووه به قه د په پرتووکي پرتووکوله کانی سهرانی زایونیزم وروژاند بیتي. نه م پرتووکولانه له ته لمود وهر گراون که پیاوانی بواوی دارایی و نابووی جووله که بۆ سپنه وه و ویرانکردنی مه سیصیه و بابووی و دواتریش نیسلام دایانناوه. نه و ویرانکارییه ش که خاوه نانی پرتووکوله کان بریاریان له سهر داوه ده بی له ماوهی سهت سالد ا بگاته نه نجام. جووه کان پتیا ن وایه نه وان پاشایه تی و ولایتیکی جووله کی داودی نه تو داده مزینن هینده فیل و نامرازی له به رده ستدا ده بیت - که که مینه یه کی نقد که میشن - بتوانن به ته واوی و به شتیه یه کی

تۆتۆكراتى جله‌وى حوكمرانى جيهان بگرنه ده‌ست، هيچ ناينىكى
ديكەش - به‌مه‌سحييه‌ت و ئيسلاميشه‌وه - نيبه‌ هاروسى و هاوشانى
ناينى جووله‌كەيى ته‌لموودى بيت، هه‌روه‌ها نه‌م شارستانيبه‌ته‌ى
ئيبسته به‌ ته‌واوى هه‌لده‌وه‌شينيته‌وه و ناتارى له‌سه‌ر پاتارى ناهيلى.
ئيسرائيلى بونبادنراوئش له‌ خاكى فه‌له‌ستيندا ته‌نيا ده‌ست و
نامرازىكى جووله‌كەي جيهانيبه‌.

به‌لام ده‌بى بپرسين واتاى پرتۆكۆل چيه‌؟ له‌ زماندا واتا
په‌شنووسى پزىككه‌ و تن يان په‌يماننامه يان به‌لگه‌نامه‌ى په‌سمبى
حكومه‌ته‌كان ده‌گه‌يه‌نى. هه‌روه‌ها واتاى بنه‌مايه‌كانى په‌فتار و نه‌ريت
و زاراوه‌كانى دبلۆماسى و داپشتن و شيواى به‌لگه‌نامه
دبلۆماسيبه‌كانيش ده‌گه‌يه‌نى.

به‌لام مه‌به‌ست له‌ پرتۆكۆله‌كانى سه‌رانى زايۆنى برىتييه‌ له
شيواز و تۆرميكي تاييه‌ت و نيوه‌پۆكه‌كەي بپيار و پاسپارده‌كانى نه‌و
كۆمه‌له‌ كه‌سه‌ى له‌خۆگرتووه‌ كه‌ به‌ سه‌روه‌رانى جووله‌كه‌ ناسراون.

سه‌ران و سه‌روه‌رانيش پيرگه‌لىكى هه‌ژموندارى بوارى
ده‌ستورين و له‌پروى ناينى جووله‌كه‌شه‌وه سه‌ركرده و پيڤه‌ره
ناينيبه‌كانن، به‌لام ليڤه‌دا له‌ واتا ناينيبه‌ دامالراوه‌كه‌ى خۆى لايداوه‌،
چونكه‌ مه‌سه‌له‌كانيان له‌نيوان ديار و نادياردا ئالۆزكاندووه‌، بۆ نه‌وه‌ى
واتايه‌كه‌ى له‌ مپۆزگاره‌دا كه‌سانى هه‌ژموندارى بوارى سياسى و
ئابوورى و پيشه‌سازى و پارتە نه‌ينيبه‌كان و بزوتنه‌وه‌ ويرانكاره
تيكده‌ره‌كانيش بگرتتووه‌ و پاشا و ده‌سته‌لانداران و سه‌روه‌ران له
ده‌سته‌لات دابعايت و په‌يماننامه‌كان ژيڤى بخات و پيلانگيڤى و
كوشتن و تيرۆر بلاو بکه‌نه‌وه‌.

سه‌روه‌ران و ده‌سته‌ل‌آت‌دارانی‌ش له‌و حاخامانه یان خاوه‌ندانه (الرب یان الریوبی) خواوه‌ندی وه‌ر‌گیراون، نووسه‌ریکی پسپۆی جووله‌که ده‌لی: به واتای مامۆستا یان زانا دیت.

به‌لام واتای پرۆتۆکۆله‌کانی سه‌رانی زایۆنیزم ده‌سته‌ی نه‌ینیی جووله‌که مه‌زنه‌کانن که به‌رده‌وام بوون و قه‌واره‌شاراوه‌که‌ی له سه‌رده‌می شۆڕشی فه‌ن‌سیدا نوێیویه‌وه و له‌سه‌ر په‌وتی خۆشی به‌رده‌وام بوو، له‌سه‌ده‌ی تۆزده‌میشدا له‌نیۆ یووسیا‌ی سزاری و ڕێک له پۆزگاری کارل مارکسدا هه‌ر به‌رده‌وام بوو، له چاریه‌کی کۆتایی هه‌مان سه‌ده‌شدا زۆر کارابوو.

دواتریش له ده‌یه‌ی کۆتایی واتا له ساڵی ۱۸۹۷ له بازل سوئیسرا یه‌که‌مین کۆنگره‌ زایۆنییه جیهانییه‌که‌ی خۆی به سه‌رۆکایه‌تی د. تیۆدۆر هرتزل به‌پێوه‌برد، له‌و کۆنگره‌ نه‌ینییه‌دا پرۆتۆکۆله‌کان دانران، چه‌ند بیروپایه‌کش هه‌یه گوايه پێش نه‌م کۆنگره‌یه به‌هۆی ئاشر گنزیرگی جووله‌که‌ی ئۆدیسا له (ئۆکرانیا) ئاماده‌ کراوه، ناوبراوه‌ک که‌سیکی ئاسایی یان تاکیکی گه‌ل نووسیویه‌تی، دوا‌ی جه‌نگی یه‌که‌می جیهانی و شۆڕشی به‌لشه‌فیی یووسیا، به‌ره‌و فه‌ل‌ستین کۆچی کردوه و له ساڵی ۱۹۲۷ و دوا‌ی نه‌وه‌ی ۶۰ سال‌ خزمه‌تی زایۆنیزمی کردوه، مردوه.

ئه‌م بپیارانه (پرۆتۆکۆله‌کان) بۆ نه‌وه ئاماده‌ کرابوون له هه‌ردوو کۆنگره‌ی بازلدا بخرینه‌ یوو، بۆ نه‌وه‌ی تاوتۆی بکرتین و پاک‌نوس بکرتنه‌وه و له‌میانی ئه‌و کۆنگره‌یه‌دا که چه‌ندان دانیشتن به‌رده‌وام بوو، بپیا‌ری له‌سه‌ر بدری، هه‌ر وه‌ک چۆن له ده‌قه‌کانیشیدا هاتوه. به‌لام پۆلیسی نه‌ینیی سزاری یووسی له کرده‌یه‌کی زۆر خیرا و له‌کاتی

به پټوه چوونی کونگره که دا هه لی کوتایه سه ریان بق نه وهی ده ست
به سه راپوړت و نووسینه کانی کونگره که دا بگری، نه و پرتو کولانه ش
یه کټک بوون له و نووسراوانه ی به سه رکه وتووی ده ستیان به سه ردا
گیرا.

سه هیون له بڼه پدا ناوی گردټک یان بانټکه له نورسالم-
نورشه لیمی سه رده می یه بووسیبه کان (عه رب) دا، هه روه ها که نغانیبه
(عه ره به کانیش به ر له هه زاران سال پټش جووه کان له کوندا لټی
نیشته جی بوون، کاتیکیش جووله که کان له زیندان و دیلی ژیرده ستی
بابلیبه کان گه پانه وه، بینیان یه بووسیبه کان له دڅخی ناسایی خویان
له فه لستین ماونه ته وه، به مشټوه یه واژه ی سه هیون به و گرده ی
قودس ده گوتی، بق خویان وه ری ده گرن و به کاری ده هیون، هه روه ک
چون پټشتریش نه ستیره ی شه شینه ی که نغانیان بق خویان به کاره یتا و
چه ندان شتی دیکه شیان وه ک خوازه وه رگرتووه و خستوویانه ته پال
خویان.

له سه ر گردی سه هیوندا داودی پیغه مبه ر کوشک و ته لاره که ی
خوی بنیاد نابوو، له گه ل گوزه رکردنی کاتیشدا وشه ی سه هیون بووه
هیتا و ناماژه یه ک بق حکومتی نایینیانه ی جووله که، عاشقان
(خوشه ویستانی) سه هیون پټکخواوټکی ناشکرا- نه ټینی ژور به دناو
بووه و جووله که کان له پووسیای سزاریدا دواي نټوه پاستی سه ده ی
توزده یه م دایانمه زراند، نه و پټکخواوه ده یویست له پټگه ی نانه وه ی
ناشووب و فیتنه چیه ته ی و تیروره وه (واتا به شیوازی سه هیونی)
سزاریزمی پووسی بهوخټی.

ئەو پێکخراوە بە‌چەند دە‌یه‌یه‌ک بە‌ر لە هێرتزل گرنگی بە
فەلەستین داوە، زۆریە‌ی کە‌سانی دیار و بە‌ناوبانگی ئە‌وکاتی جوولە‌کە
تە‌فلی ئە‌و پێکخراوە بوون، لە‌وانە: باوکی حاییم وایزمان و کیش بن
گۆریۆن و بنتویش و سۆلۆکۆفی خاوە‌نی پە‌رتووکی میژووی سە‌هیۆنی
و هتد. ئە‌و پێکخراوە توندوتیژە‌یە‌کە‌مین لایە‌ن بوو لە‌ کوتاییه‌کانی
سە‌ده‌ی نۆ‌زده‌یه‌مدا کۆمه‌له‌ جوولە‌کە‌کانی ناردوو‌ته‌ فە‌لە‌ستین.

THE PROTOCOLS

OF THE MEETINGS OF THE LEARNED ELDERS OF ZION

TRANSLATED BY VICTOR E. MARSDEN

ده قه نینگلیزییه که ی پرلوقوله کان
که جووله که کان توانیان بیشارنه وه و نه یانه یشتو وه جاریکی
دیکه له چاپ بدریخته وه !

تیرۆستان له ۱۳ی مارسێ سالی ۱۸۸۱ قەیسەری پووسیا ئەسکەندەری دووهمیان تەیار کرد، موسا سەمیلانسکی دەلی حکومەتی پووسیا ددانی بە ڕیکخراوی عاشقانی سەهیۆن (اوه، ئەم سەمیلانسکییە لەلای عەرەبەکانی فەلەستیندا زۆر ناسراوە و لەو کاتی‌دا هاتووێتە فەلەستین و سەر بە ڕیکخراوی عاشقانی سەهیۆن بوو. ئەمە‌ی خوارووە پوختە‌یەکی پڕۆتۆکۆلەکانی سەرانی سەهیۆنە:

پڕۆتۆکۆلی یەکەم:

نابی سیاست له هیچ شوێنێک و بە‌هیچ شتێوە‌یەک لە‌گە‌ڵ ئە‌خلاقدا یە‌کانگیر بێ‌ت و ب‌گونجێ - جە‌ختکردنە‌وه‌ لە‌سەر بلۆکردنە‌وه‌ی عەرەق و شیتی و داوێنپە‌سیی زوو - زۆر پێ‌ویستە خراپە‌کاری بلۆیکرێ‌تە‌وه‌ بۆ ئە‌وه‌ی سوودی دە‌ستە‌لاتیکی یە‌کلاکەرە‌وه‌ دەرکە‌وێ و سیستە‌م ب‌گە‌ڕێ‌نێ‌تە‌وه‌ بۆ ژیا‌نی سرووشتی.

پڕۆتۆکۆلی دووهم:

پوونە‌دانی گۆڕانکاریی هە‌ر تە‌ما یە‌تی دوا‌ی جە‌نگە‌کان، بۆ ئە‌وه‌ی جوولە‌کە‌ بتوانێ یارمە‌تی مادێ پێ‌شکێ‌ش ب‌کات و هە‌ر دوو بە‌ره‌ی جە‌نگ لە‌ ژێ‌ر پە‌حمە‌تیدا بن، ئە‌مە‌یش توانا بە‌ جوولە‌کە‌ دە‌بە‌خشی ئە‌و سەرکە‌رده‌ و پ‌ا‌ه‌را‌نه‌ هە‌لب‌ژێ‌ری کە‌ بتوانن بە‌رزە‌فتیان ب‌کە‌ن.

پڕۆتۆکۆلی سێ‌یه‌م:

بلۆکردنە‌وه‌ی هە‌ژاری و بێ‌دەرە‌تانی لە‌ نێ‌و کە‌سانی نێ‌ونە‌تە‌وه‌ی (الامی) چونکە‌ نازادیی پ‌ا‌دە‌ری‌پ‌رین و م‌افە‌کانی م‌رو‌ف لە‌ بە‌ر چا‌وی ئە‌و ک‌رێ‌کارە‌دل هیچ مانایە‌کی نی‌یه‌ کە‌ وا کار پ‌شتی چە‌ماندوووە‌تە‌وه‌.

پروقتوگلی چوارهم:

ده بئى كۆماره كان له سه ر ئه م بئه ماينه دابه زرين و پىكه پىندرين:

۱- شپشى كۆيرانى پر له بئسه روبه رى و هه راوزه نا.

۲- داپلۆسين و تاكړيى.

۳- بره ودان و په واجدان به بىر كى په كسانى و نازادى، گهرچى

دژ به سرووشتى په مه كيانه ي مړييه.

۴- بره ودان و بلاو كړنه وهى كى پر كى مادي و وه رچه رځاندى

جفاك به ره و جفاكيكى خو په رستى دلپه قى بى نه خلاق، بۆنه وهى ته نيا

له پيناو زيت و چيژ و خوشييه كان هه ول بدات.

پروقتوگلی پينجه م:

بلاو كړنه وهى ده مارگيرى ئاينيانه و عه شيره تيبانه -

ده ستوه ردان له گشت په يماننامه ييه ك جا نه گه ر به شپوه يه كى نه پينيش

بيت - دامالينى گه لان له چه ك - به رزه فتركردنى پاى گشتى.

پروقتوگلی شه هم:

باوه په يتان به كه سه نئونه ته وه ييه (الامى) نا جووله كه كان بۆ

به فيرقدانى سامانى زهوى و به ره مى كشتوكالى به ره و نه و

پيشه سازييهى ده پرژيته ده ستى جووله كه و هاندانى كرئكاران بۆ

حه زكردن به سه رگه رمى و پابواردن و بئسه روبه رى و زقرداواكردنى

زيادكردنى كرئ، به رده و اميش كار بۆ به رزكردنه وهى نرځى ماده

سه ره كييه كان بكرئ به شپوه يه ك كرئكاران و خاوه نكاره كانيان شه كه ت

بكات - تيبينيكردنى گشت زيره كييه كى نئونه ته وه يى و پاوه دوونانى

يان له نتيو بردنى.

پروتۆکۆلی حه‌وته‌م:

شه‌که‌ تکرده‌نی کۆی نه‌ و ده‌وله‌ تانه‌ی ده‌بنه‌ ته‌گه‌ره‌ی به‌رده‌م پلانه‌کانیان، نه‌ویش به‌ هه‌لگیرساندنی جه‌نگ له‌نیوان نه‌ و ده‌وله‌ تانه‌ و هاوسنییه‌کانیان، نه‌گه‌ر نه‌مه‌یش سه‌ری نه‌گرت، ده‌بی ناگری جه‌نگیکی جیهانی خوش بکری.

پروتۆکۆلی هه‌شته‌م:

زانستی ئابووری، بابه‌تی سه‌ره‌کیی زانسته‌کانی زایۆنییه‌کانه‌- پێگه‌ و پۆسته‌ گرنگه‌کان ده‌خریته‌ نه‌ستی نه‌ و میلله‌ت و نه‌ته‌وه‌یه‌ی نه‌خلاق و سرووشتیان تیکچووه‌، بۆ نه‌وه‌ی سه‌رشۆڕیه‌کانیان بیه‌ته‌ ناوهری نیوان نه‌ته‌وه‌ و نه‌وان، بۆ نه‌وه‌ی نه‌گه‌ر له‌ فه‌رمانه‌کانی جووله‌که‌ یاخی بوون پیشبینیی دادگه‌یه‌کردن یان ده‌ستگیرکردن و به‌ندکران بکه‌ن.

پروتۆکۆلی نۆیه‌م:

دوو‌باره‌ په‌روه‌رده‌کردن و فیکرکردنی گه‌ل و نه‌ته‌وه‌یه‌ک پیش نه‌وه‌ی بیر و باوه‌ری زایۆنیزمی تیا‌دا بلالو بکریته‌وه‌.

پروتۆکۆلی ده‌یه‌م:

سه‌هیۆنییه‌کان (زایۆنییه‌کان) باوه‌ریان وه‌هایه‌ گه‌لان گرنگی به‌ لایه‌نه‌ سه‌ر له‌ باقووبریق و نه‌ته‌نه‌کان ده‌ده‌ن و ناچه‌ قسولایی مه‌سه‌له‌کانه‌وه‌، لی‌ره‌وه‌ ده‌تواندری نه‌ نوینه‌رانه‌ی گه‌لان به‌خزنییه‌ نێد کایه‌ی سیاسیه‌وه‌ که‌ ته‌نیا به‌ریان له‌لای چیژ و که‌یف و سه‌فایه‌، بۆ نه‌وه‌ی نه‌توانن گفتوگو له‌سه‌ر نه‌و یاسایانه‌ بکه‌ن که‌ پتویسته‌ ورده‌کارییه‌کانیان ناشکرا نه‌کری، نه‌مه‌یش ئازادی کارکردن- ده‌نگدان

به بئ له یه کتری جیا کردنه وه و ناسینه وهی چینه کان ئاسان ده کات،
نه مه یش بق پنگه گرتنه له توژی پشنبیر بق نیو نه و کایه به -
ویران کردنی خانه واده کان به چاندنی تاکه رای و خۆپه رستی بق نه وهی
نه قله به هادار و پر له شاره زاییه کان پینه گن و نه گنه هیچ شویتیک.

پرتو کولی پانزه یه م:

پاراستنی نه و بووکه شووشانه ی له پۆست و شوینی گرنگ و
هه ستیار داده ندرین هه روه ها دروست کردنی شه رعییه ت بق هه موو نه و
شت و فه رمانانه ی له ده وله ته کانیا ن وه ک بریار ده خریته به رده میان.

پرتو کولی دوا نزه یه م:

کۆنترۆل کردنی خانه کانی چاپ و په خش و ده ستگرتن به سه ر
بلاو کراوه ی ئۆپۆزیسیۆن و که سانی به ره له ستکار، به بیانوی نه وه ی
به بئ هیچ بنه ما و پره نسپییک پای گشتی ده وروژتین، به لام بلاو کراوه ی
پنگه پیدراوی به ره له ستکاران ته نیا دژی نه و خالانه ده وه ستیته وه که
نیازی گوپینیا ن ئاراسته کراوه، راستیه که ی نه و له ناوه وه په یوه ست
و لایه نگره و نه و به ره له ستکارانه ئاشکرا ده کات که پیی له خشته
براون.

پرتو کولی سیژ ده یه م:

تیپه پانددنی یاسایه دژواره کان، دواتریش پاکیشان و خستنه
ته له ی پای گشتی به گرفتیک ی نوئ بق نه وه ی سه رنجیا ن له سه ر یاسای
تیپه پۆندراو لاجییت، هه روه ها ئالۆز کردنی پرسه سیاسیه کان -
له خشته بردن و خافلانددنی جه ماوه ری میگه ل و په شۆکی به جۆره ها
سه رگه رمی و پابواردن و گه مه و کۆنترۆل کردنی نه نجامه کانی
به شیوه یه ک خزمه تی وروژاندنی پای گشتی بکات و گوپوتاوی بووژتینی

و چاو و سہرنج و ناگایہ کانی لہ ہنبر نہ و شتاندہ دا دور بخزینہ وہ کہ
بہ دژی دہ ہوند رینہ وہ .

پرتو کولی چوار دہیہ م:

گورپنی وینہ و وینای چہ مکہ گشتیہ کانی وہ ک نازادی، لہ
رنگی خستہ بہر باس و پیش نیاز کردنیان و کارکردن بہ دژی نہ و
چہ مکانہ بق ماوہیہ کی زور دورودریژ .

پرتو کولی پانزہیہ م:

ویران کردنی تاکاہ تیی مرق و تہ او خاپور کردنی بہ چہ ند
ہزیرکی میمای تایبہ بہ بنہ ما و پیبازی کومہ لہ .

پرتو کولی شانزہیہ م:

پروگرامی زانکویہ کان: پارگان و ماموستایانی زانکویہ کان بہ پپی
بہ رنامہیہ کی نہینیی چاکدا پیزاو و توکمہ نامادہ دہ کرین - دہرچوانی
زانکویہ کان لہ پوی ہزیریہ وہ لہ پرسہ سیاسیہ کان دور
دہ خزینہ وہ - دہ بی بیلہ تیبہ کان لہ رنگی بہ کیشکردن یان تہ نانت
دزایہ تیکردنیان لہ نیو بہرین بق نہ وہی نہ گنہ پوست و شوینہ
گرنگہ کان .

پرتو کولی حہ فدہیہ م:

شارہ زایی و پسپوری لہ یاسا وہ ما لہ خہ ک دہ کات بہ شیوہیہ کی
سارد و سر و توندوتیز و کالہ پہ قانہ پہ رورہ دہ بین و لہ گشت پیباز و
بیروباوہ و ہلویستیکیشیان دایان دہ مالی، بہ چاوکی نامرقانہ و
تہ او یاساییانہ دہ نوارپنہ ژیان .

پروقتوگلی هه ژده یه م:

ده بی گوتاریبێژان بۆ وروژاندنی مانگرتنه کانی نێو جه ماوه و گه
ناماده بکړن، نه مه یش دهره تی ناسین و ناشکراکردنی کهسانی دژ و
به ره له ستکار سانا ده کات.

پروقتوگلی توژده یه م:

ده بی تاجی نازایه تی له سه سه ری تاوانکاری سیاسی لایبری،
نه مه یش به دانانی له پیزی دز و پیاو کوژه بێژاوه کان، بۆ نه وه ی جفاک
چۆن به چاوی بێژاندن و سووکوریسواپی ده نواریته تاوانی ئاسایی،
به هه مانشتیوهش له تاوانه سیاسیه کان بنواپی.

پروقتوگلی بیسته م:

سه هیۆن (زایۆنیزم) حوکمی جیهان ده کات، ده بی حوکم و
دهسته لاته که یان ته واو پیچه وانه ی نه و خراپه کاری و گه نه لیه بیته
که له نێو سیسته نه یوده وله تیبه کاندایاوه، خودی نه مه یش له
دروستکراوی ده ستی زایۆنیزمه بۆ نه وه ی جیهان هه ست به جیاوازی
نێوان هه ردو سیستم بکات- له ده وله تی جووله که و نیشتماندا دراو
پشت به هیزی به ره م و هیزی کار ده به ستی، نه مه یش نه گه ر و چانسی
نه یوده ست نه یوده ستکردنی بۆ ده په خستنی جا نه گه ر کاغه ز بیته یانیش
ته نانه ت له دار دروست کرابیته.

پروقتوگلی بیست و یه که م:

سامانی زایۆنییه کان به هۆی قه رزه دهره کییه کانه وه چه نه هینه
ده بیته وه، دواتریش به دهرکردنی چه نه د (چه ک و کۆمپیا له یه کی که م

به‌های پاره^(۳) که گشت مرقئیک ده‌توانی تیایدا به‌شدار بیّت، پشت به
قهرزه ناوخییه‌کان ده‌به‌ستن، نه‌میش ده‌بیته هوی هه‌لگوشینی سامان
و پاره‌یه‌کی زیاد.

پروتوکولی بیست و دووهم:

کاتیك سیستمی زایونی سه‌قامگیر ده‌بیّت، بۆ گشت مرقئیک هه‌وون
ده‌بیته‌وه ئازادی له‌سه‌ر بنه‌مای هه‌لوه‌شانه‌وه و خراپه‌کاری و گه‌نده‌لی و
کردنی گشت کاریکی دلخۆشکه‌رانه و چیژیه‌خش و هه‌وه‌سبازی بنیاد
نانی.

پروتوکولی بیست و سییه‌م:

له‌ده‌وله‌تی زایونیدا (سه‌هیون) نه‌خلاق ده‌سه‌پێندری و
خواردنه‌وه‌ی عه‌ره‌ق و مه‌شرووب به‌تاوانیکی گه‌وره‌ داده‌ندری، چونکه
عه‌ره‌ق و مه‌شرووب مرقؤ و ئازهل ده‌هینیته‌یه‌ك ئاست، كۆی نه‌و
هه‌زانه‌ش له‌نیو ده‌برین كه‌ پالنه‌ره‌كه‌یان په‌مه‌كه‌ نه‌ك نه‌قل، بنه‌مای
ئازهلپیه‌ نه‌ك مرقئی.

پروتوکولی بیست و چواره‌م:

گه‌وره‌ بیرمەند و ده‌سته‌ه‌لاتداری پرتۆكۆله‌كان به‌وه‌سفکردنی
کاری پاشای ده‌وله‌تی زایونی کوتایی به‌ پرتۆكۆله‌كان دینیت و

(۳) به‌لگه‌نامه‌یه‌كه‌ و به‌هایه‌کی دیاریکروی هه‌یه، نه‌و لایه‌نه‌ی ده‌ری ده‌کات به‌لین ده‌دات
ماوه‌ماوه‌ سوودیک بدات هه‌لگه‌ره‌که‌ی، نه‌ویش به‌پیش پێکه‌وتیکی دیارکرو ده‌بیّت. واتا
وه‌ره‌قه‌یه‌کی داراییه‌ و هه‌ویتییه‌ له‌ قهرزیک بۆ ماوه‌یه‌کی دیاریکرو، خاوه‌نی قهرزه‌که‌ شایسته‌ی
ئوه‌یه‌ سووی پێ بدری. ده‌شتواندري ده‌ستاو ده‌ستی پێ بکړی و حکومه‌ت و کۆمپانیا
داموده‌ستگه‌یه‌کان ده‌ری ده‌چوینن

ده نووسی: ده بې حوکمیکي به کلاکه روه بیت جا نه گره توندوتیژیش بیت، پلانه مه نووکی و خیرا و ناینده بیه کانی پاشا ته نیا پاشا و سې له و که سانه ده یزانن که فتریان کړیوه. ده بې پاشا له لای هارولاتیانی خۆشه ویست و له بهر دلان و شکودار بیت، هه روه ها ده بې چه ندان جاری بیتسومار له که لیان بناخفي، نه مجوره پیکارانه واده کن هیزی گه ل و هیزی ده سسته لاتدار- که له ولتانی نیونه ته وه پیدا له یه کتری جیا کراونه ته وه- له وپه پری هارمونی و سازانیکي ته ولودا بن.

کاتیکیش نه م پر توکولانه بلاوکرانه وه، جووه که کان زاره تره ک بوون، نه مه یش وای له مرتزلی پابه ریان کرد چه ندان بلاوکراره ده ریکات و تیایاندا پاییکه یه نی: له قودسی نه قداسدا^(۴) هندیك به لکه نامه ی نهی نی دزاون نه مه یش بۆ نه وه بووه نه که ویته دهستی ناگه سان و نه وانه ی ناتوانن بیپاریزن، جا نه گره گوره ی سه روه رانی جووله کهش بیت، چونکه بلاو بوونه وه یان به شپوه یه کی پېشو وخت و له کاتی نه گونجاودا، جووله که کان له جیهاندا ده خاته نیو خراپترین به لا و مهرگه سات و نه هامة تی.

(۴) خوینیکه و ده که ویته به شی ناووه ی خیمه ی موسا و هیکل نگرش لیم به و ناوه ناسراوه، پېرلوترین شوپنیه تی. قودسی نه قداس له سه ر شپوه ی شاپالو دوستکولووه. ته نیا تابوونی عهده ی تیا دا بوو، هیمای پتوهدنیی تاپیه تی به نی نیسرائیل له گه ل خودا. ته نیا سه رۆکی کاهینه کانی نیسرائیل ده یوانی سالی جاریک له رۆکی چه ژنی که فاره ندا به مه بهستی داگیرساندنې بخوور و پشانندنې خوینی قوریانی به سه ر عه رشی سه ر تابوونی په حه مت بچیته نیو قودسی نه قداس. به مضیوه یه سه رۆکی کاهینه کان پیکاری لیخوشبوون له گونا می خۆی و که له که ی ده گرت به ر. قودسی نه قداس له به شپوه کانی دیکه ی خیمه ی کړیوونه وه/ هیکل به ناوپرېک جیا کړیوویه وه، ناوپرېکه ش رۆد قه به و نه ستوود بوو له که تانی بیکه رد و هیلې شین و مړد و په مه یی دوستکراوو و شارۆیمي زوینی له سه ر چنرابوو. (سه لاح سه عدی).

دەكرى بەراوردىكى نيوان نىۋە پۇكى پىرتۇكۇلەكان و ئەو پەوداۋە
سىياسىيانە بىكەين كە دواى چەند سالىك لە پىرتۇكۇلەكان ھاتنە پىشى،
وہك:

* پىشبینىكردى پووخانى خەلافەتى ئىسلامى عوسمانى لەسەر دەستى
جوۋەكان و پىش دامەزاندنى دەولەتى ئیسرائىل.

* پىشبینىكردى خۇشكردى ناگرى جەنگى بەكەمى جیهانى كە تىايدا
دۇراۋ براۋە بەيەكەۋە دۇران و تەنیا جوۋلەكەكان سووديان لە
غەنیمەت و دەستكەۋتەكانى ئەو جەنگە ۋەرگرت.

* پىشبینىكردى كەۋتن و پووخانى سىستىمى پاشايەتییەكانى ئەۋروپا،
پوون و ئاشكرايە پىژمى پاشايەتى لە ئەلمانیا و نەمسا و پۇمانیا و
ئىسپانىا و ئىتالىادا پووخان.

* پىشبینىكردى بلاۋكردەۋەى ئاشووب و فیتنە و قەيرانىكى جیهانى و
نىۋ دەولەتى و بونىادنانى ئابوورى لەسەر بىنەماى زىپ، زىپىش
جوۋلەكە قۇرغیان كرىۋە.

چەندان پىشبینى دىكەش ھەن و پەوداۋە جۇراۋجۇرەكانى
بەدرىزايى چەندان سالى دواى سەردەمى زانای پووسى سىرجى نىلۇس
ھاتنە كايەۋە، ۋەك كەۋتنى پووسى قەيسەرى و پلاپوونەۋەى كۆمۇنىزم
تىايدا كەۋا بەشىۋەيەكى نۇر ملھوپانە و ئاكرەۋانە حوكمى پووسىيان كىرد
و ئەۋولاتە بوۋە چەق و مەلبەندى بلاۋكردەۋەى كودەتا و پىلان لە
جیھاندا.

(۳)

ویلیام گای کار

سهره‌تا و کوتایی!!

ویلیام گای کار ده‌لی له سالی ۱۹۱۱ تا سالی ۱۹۵۰ گه‌پان و پشکنینی کردووه تاکوو زانیویه‌تی نه و جه‌نگ و شو‌پشانه‌ی به‌سەر جیهانه‌که‌ماندا زالن ته‌نیا ده‌رنه‌نجامی کو‌ده‌تا و پیلانیکی به‌رده‌وامی نه‌هریمه‌نانه‌یه .

دواتر درێژه به قسه‌کانی ده‌دات و په‌گ و قوناغه‌کانی کو‌ده‌تا و پیلانه‌که‌ناشکرا ده‌کات و تیشک ده‌خاته سه‌رنه‌و به‌شانه‌ی جیبه‌جیکراون تا ده‌گاته قوناغی نووسین و بلاوکرنه‌وه‌ی په‌رتووکه‌که‌ی، به‌چریش تاوتویی جیبه‌جیکردنی چه‌ند لایه‌نیک‌ی بیکه‌ی ته‌واوکه‌ری هه‌مان پیلانی نه‌هریمه‌نانه ده‌کات. بابزانی و ویلیام گای کار کییه ؟

ویلیام گای کاری جه‌نه‌پالی ده‌ریایی له حوزه‌یرانی سالی ۱۸۹۵دا له لانکشایی ئینگلترا له‌دایکبووه، خوێندنی له ئیسکوتله‌ندا ته‌واو کردووه، دواتر له سه‌رده‌می جه‌نگی په‌که‌می جیهانی وه‌که‌ نه‌فسه‌ری ده‌ریاوانی له سوپای ده‌ریاوانی ژێرناوگه‌په‌کان (الفوامات) ده‌سته‌به‌کاربووه، دواتر له وه‌زارتی پاگه‌یاندن و نووسینگه‌ی پاگه‌یاندنی زایونی و پاشانیش له هه‌والگری نه‌مریکی و که‌نه‌دیدا کاری کردووه .

له ته‌مه‌نی هه‌ژده سالییدا... ژیا‌نی سه‌ره‌ک‌شانه‌ی نێو ده‌ریای ده‌سته‌پیکردووه و به‌ پێگه‌ی ناوی به‌ره‌و خو‌ره‌لات چوو ، له‌ویدا چاوی به‌ بانگه‌شه‌کارانی کۆمۆنیستی که‌وتوووه و هه‌ولیان داوه کاریگری له‌سه‌ر هه‌ژده پێنه‌گه‌یشتوو‌ه‌کانی بکه‌ن، به‌لام زیه‌که‌ بووه و وای پێ باش بووه که‌مێک به‌سه‌نگریته‌وه، بۆ نه‌وه‌ی بواری شروقه‌کردنی نه‌م بابه‌ته‌ی به‌ته‌واوی بۆ په‌خسێ .

نوسه ههولی باوه پیتنه کە ی بە سەردا تیتە پە پڕیوه و نه چوو ته ژیریاری هیزی کۆمۆنیستییه وه ... دواتر بۆی پوون بوو ته وه کۆمۆنیزمی نۆوده ولەتی ته نیا به شیکێ کۆده تا و پیلانیکی زه به لاهی نۆوده ولەتییه، بانگه شه کاره کانیشی جهنگاوه ران و داردهستی نه هیمه نن و ئامانجیان له نیوبردنی ئابین و نموونه بالایه کانه بۆ نه وهی ده رفه تی گونجاو بۆ سهرکرده کانیان بپه خستی به ته وای جیهان بخه نه ژێر دهستانی خۆیا نه وه.

له سالی ۱۹۳۱ دا، دهستی به به پڕیوه بردنی چه ند کۆنگره یه ک کردووه و له چه ند یانه یه کی جۆراوجۆری که نه دیدا سه باره ت به کۆده تا و پیلانه نۆوده ولەتییه که وانه ی گوتووه ته وه، باب ته وانه و کۆنگره کانیشی دوو پرس ی سهره کی پوون: کۆمۆنیزمی نۆوده ولەتی و جیهانگه رای ی سهرمایه داری. دواتر له سهرده می جهنگ ی دووه می جیهانیدا کاری بۆ هه والگریی که نه دی کردووه.

هه ر له سالی (۱۹۵۰) وه و دوا ی خانه نشین پوونی له هیزی ده رای ی، بوو ته یه کێک له گه وره ترین که سانی تاوتوێکاری کۆده تا هه ره گه وره و به ناوایانگه که ی دوا ی جهنگ.

له و کاته وه ی وه سهر پلیکانه کانی په یژه ی پۆسته کاندای سهر ده که وت... به رده وامیش توێژینه وه ی له مه پ سهره داوه کانی کۆده تا و پیلانه هه ره گه وره که ی جووله که کان ده کرد: بجووبایه ته هه ر شوینیکی جیهان به لکه نامه ی کۆ ده کرده وه، ده پیشکێن و لێیان ورد ده بوویه وه، کاتیکیش بۆی بلوایه به ربه رچی به دخوانی ده دایه وه.

کاتیکی ویلیام له دوا ی جهنگ ی دووه می جیهانی پله ی کۆمەندۆری پی به خشرا، هه وت په پتووی که چاپ دا بوو، هه ر هه وت

پەرتووكە كەش وەرگىتپەردانە سەر چەندان زمان.. پەرتووكە كانى
ئەمانە:

(۱) بۆ خاترى مېوان.. بۆ خاترى خوا.

(۲) فريشته كانى قوولايى دۆزەخ.

(۳) بەرز و وشك.

(۴) پايىكى بە نرخ.

(۵) لە دەرەوئەي تەمتومان.

(۶) شكستىك لە باكوور.

(۷) كلاوھ مسيبەكان و پانتۆلە فشەكان.

دواتر و لە نيوەي پەجايەكانى سەدەي پابردوو (بيستەم)
پەرتووكى (جيهان.. گە مەي دەستی ئيسرائيله) لە چاپ دا،
مەبەستىشى لە بلاكردنەوئەي ئەم پەرتووكەدا ناشكراكردىنى ھۆيەكانى
تيكچوون و داپووخان و شەپ و ململانئى نتيوان نەتەوكان و بەرپابوونى
جەنگ و شۆرشەكان بوو.. ناويراو لەم پەرتووكەدا ئەم وئیرانى و
تيكچوون و نزمبوونەوئەي داوئە پال ئەو كەسانەي كە بە (دەستە
شاراوەكان) ناويان دەبات و سەركرەدە و گەلان وەك گە مەي دەستى
خۆيان و مۆردەي شەترەنج ھەلدەسوورپنن! ئەو ھىزە شاراوانەي لە
پەرتووكەكەدا ناوى بردوون مەبەستى خاخام و ئىمپېراتۆرە
ئابوردىيەكانى جوولەكەيە و بەو (نوورانييانە ناوى بردوون كە سيبستى
نوئى جيهانييان ھىتاوئە ئاراوھ).

ناويراو پتسى وايە ململانئى لەسەر گۆي زەويدا ململانئىيەكى
مەتاھەتايىي نتيوان خيژ و شەپ و باشە و خراپە و بى باوھ پيە،
پتسى وايە ئەو بى باوھ پى و خوانە ناسيبىي (الحاد) نوورانييەكان لە نتيو

تویژی که جاندا بره وی پی ددهن و تیچوونی نه خلاق به سن بق
هه لوه شانده وه و لاواکردنی نه وگه ل و نه ته وانه بق نه وه ی
نورانییه کان پیلانه به دخواز و نه گریسه کانیاں جیبه جی بکن. نه و جا
ویلیام له په پتووکه که ی خؤیدا چاوی به میژوو و بنه چه ی جووله که کاند
کپراوه ته وه و به بنه چه و پره گ و پیشه ی جووله که کان و بنه مای
په چه له کیان و دابه شبوونیاں له نه روپادا جیگه ی بایه خپیدانی بووه .

دواتریش ده چپته سر باسکردنی پؤلی مه ترسیداری جووله که له
شؤرپشه جیهانییه کان، نه و پؤل و کاریگرپشه هه له نیوه ی سده ی
هه ژده یه مه وه ده سته پیده کات تا ده گاته کاتی ته واوکردنی
په پتووکه که ی له نیوه پاستی په نجایه کانی سده ی پابردوو... له
شؤرپشی ئینگلیزییه وه ده سته پیده کات و دواتریش به فپه نسی و پووسی
و له کوتاییشدا جهنگی یه که می جیهانی ده گرتیه وه .

نوسه له په پتووکه که ی خؤیدا باسی نه گریسی و چه په لی و
پیلانه دورمه و دایه کانی جووله که ده کات بق بلاوکردنه وه ی شه پخوازی
و بیدینی و تیچوونی نه خلاق، به گشت چه ک و نامرازیکه وه که له
پؤست و پیگه به رزه کانی به کرتگیرای جووله که له ولاتاندا
ده سته پیده کات، یانیش به هؤی ساخته کاری و به رتیل و هه په شه کردن
له کهسانی پله بالا و وه زارته کانه وه ده گنه نه م مرامه ی خؤیاں !
هه ندیک جاریش به هؤی دروستکردنی قهیرانی داراییه وه نه و نیازه
گلاوه یان ده هیننه دی ، هه روه ک چؤن له نه مریکا و بریتانیا دا بردیا نه
سره . ولاتانیاں به قه رز شه کت کرد و بوونه هؤی هه ژارکردن و
برسیه تیی که لانی سته ملیکراو!

ويليام پيى وايه كۆمۆنيزم نوژمنى يه كهم و سهرسه خنى
 مرؤفايه تيبه^(٥) و جووله كه كان بۆ هينانه دى مەرامى تىكوپىنگدانى
 جيهان به خراپ سووديان له كۆمۆنيزم وه رگرتوو. نهك هەر ئه مه،
 بهلكو پيى وايه چه رچل و پۆزفالت و ستالين مۆده‌ی شه تره‌نج و گهمه‌ی
 ديكه‌ی دهستی جووله كه‌ن. راشى گه‌ياندوو هيتله‌ر له گشت
 سه‌ركرده‌كانى ديكه‌ باشتر دركى به مه‌ترسىي جووله كه‌ كړدوو له‌ سه‌ر
 جيهاندا.. راسته نووسه‌ر ده‌ستخوشى له هيتله‌ر ناكات له‌ پای نه‌ر
 قه‌سابخانه و خويندپيى ده‌ره‌ق به جووله كه‌ كان به‌ پيوه‌ی برد...
 به‌لام به‌لاى كه‌ مه‌وه پاساوى بۆ هيناوه‌ ته‌وه... ويليام له زانياريه‌كانى
 خويدا پشتى به زۆرێك په‌پتووكى پيشوو و گوتارى نيو گړدبوونه‌وى
 نوورانييه‌كان و ده‌ستنووسى پاريزراوى نيو په‌پتووكخانه گشتيه‌كان
 به‌ستوو... وه‌ك ده‌ستنووسى ئه‌و نامه‌ به‌ره‌ی له كۆتاييه‌كانى سه‌ده‌ی
 هه‌ژده‌يه‌مدا كه‌وته دهستی حكومه‌تى بافارى.

نووسه‌ر هۆشدارى له‌هه‌نهر په‌پتووكى به‌ناويانگى
 پرۆتۆكۆله‌كانى سه‌رانى جووله كه‌ (ده‌دات و پيى وايه له‌ ناپنده‌دا
 مه‌ترسىي گه‌وره‌ دروست ده‌كه‌ن، هه‌روه‌ها چه‌ند چاره‌سه‌رىكى

---

(٥) نووسه‌ر له زۆر شویندا هيرشى توند ده‌كاته سه‌ر پييازى كۆمۆنيزم و سۆسياليزم،
 به‌لام مه‌رچ نيبه‌ من وه‌ك وه‌رگيترێك له‌گه‌ڵ پيروبووچنه‌كانى نووسه‌ر ته‌با و كۆك بم، وه‌لى
 وه‌ك ئه‌خلاقياتى كارى وه‌رگيتران ده‌بى دپې به‌ دپې نيو په‌پتووكه‌ وه‌ريگنېم و به‌هيچ
 شيوه‌يه‌ك نه‌ ده‌ستكارى بكهم و نه‌ هيچ بركه‌ و په‌ره‌گرافيكى ئى لابه‌دم. ئه‌وه‌ كارى
 كه‌سانى سه‌ر به‌ پييازى كۆمۆنيزم و سۆسياليزمه‌ په‌پتووكه‌ بخوينه‌وه و پراى خويانى
 له‌سه‌ر ده‌ريپين و نه‌گه‌ر نووسه‌ره‌ك كه‌وتپيته‌ هه‌له‌وه‌ يان هيرشى ناره‌واى كردين، بل
 خويان به‌ نووسين وه‌لامى بده‌نه‌وه. (سه‌لاح سه‌عدى).

کرداریش بق پرچدانه وهی نه و مه ترسییانه ده خاته پوو. لیتان
ناشارمه وه کوی نه و هوشدارییانه چهند پیشبینییه که بوون به دریزایی
په نجا سالی پابردوو وه راست گه پان... دوا هوشداریی ناوبراویش
له مباریه وه نه و قهیرانه ده ستکرده داراییه به که مه نوکه جیهان
به ده ستیییه وه ده نالیتی!

نووسر پیش مردنه پر له نهیئی و ته مومژاوییه که ی هه ردوو
په پرتوکی (نه هریمن میری جیهان) و (ته می سووری سه ر نه مریکا)
چاپ و بلاوکرده وه، به رده وامیش به سه رانسه ری جیهاندا ده گه پا و
گوتار و وانه ی پیشکیش ده کرد و چهندان نامه ی ده نووسی و له
کوبوونه وه کانداه شداریی ده کرد و هوشداریی ده دا و ده یگوت نه گه ر
پتیه ر و سه رکرده و دایبابان و پیاوانی ئایینی و ماموستایانی ئایینی و
خویندکاران و کرێکاران و گشت موقفیک به و پیلان و کوده تایه
نه هریمنییه ی جووله که نه زانن که وا جیهانی کرپووه ته گه می دهستی
خری، نه و چاره نووسی موقفایه تی له سه ر دهستی سه ر یازانی
نه هریمنه وه به ره و کویله بوونیکی ته وا و ده چیت.

ویلیام گای کار له تشرینی یه که می سالی ۱۹۵۹ دا له
هه لومه رجیکی پر له په مز و پاژ و ته مومژاویدا مرد، پوژنامه کان هیچ
شتیکیان سه باره ت به مردنه که ی باس نه کرد، نه مه ییش نیشانه ی
نه وه یه ویلیام کار به له نیویردنی فیزیکییه وه پاکتاو کراوه... چونکه
ببووه ته گه ره ی به رده م نه خشه و پیلانی کوده تایه نه هریمنییه که.
نه م په پرتوکه ی ناوبرا و "جیهان... گه می دهستی نیسرائیله"
بیرمهندان به دهنگی ناگادار کردنه وه ی ناقلانی جیهانیان داناوه بق

هه‌وه‌ی گه‌لان له پێتتاو به‌ر په‌رچدانه‌وه و تێکشکاندنی هێزی دله‌وه‌ی شه‌پخوازی په‌کبکرن.

زۆر که‌س هه‌ن جه‌خت له‌وه ده‌که‌نه‌وه و یلیام کار زه‌ک مرۆڤێک باجی پاستگویی داوه و هه‌موو ژیا‌نی بۆ به‌ره‌نگاری‌بوونه‌وه‌ی هێزه شه‌پخوازه‌کان ته‌رخان کردوه، هه‌ر بۆی ئه‌په‌رتووکه‌که‌ی دوا‌ی چه‌ند پو‌ژێکی زۆر که‌م له‌ بلا‌و‌بو‌ونه‌وه‌ی به‌شی‌وه‌یه‌کی نا‌اسایی دیار نه‌ما، نه‌ک هه‌ر نه‌مه‌... خودی نو‌وسه‌ریش دوا‌ی ما‌وه‌یه‌کی که‌م له‌ دیار نه‌مانی په‌رتووکه‌که‌ی له‌ هه‌لومه‌رجی‌کی لێ‌ل و شار‌اوه له‌گه‌ڵ من‌داله‌کان و ژنه‌که‌یدا دیار نه‌مان، ده‌سته‌ شار‌اوه‌که هه‌ر به‌مه‌ش نه‌وه‌ستا، به‌ل‌کو ده‌ست‌دریژی کرایه‌ سه‌ر ده‌ست‌گه‌ی چاپ و په‌خشه‌که‌ش و نه‌و ده‌ست‌گه‌یا‌نه به‌شی‌وه‌یه‌کی کت‌وپ‌ر مایه‌پو‌وج بو‌ون و ده‌ر‌گه‌کانیا‌ن دا‌خ‌را‌ن و به‌پ‌ژ‌وه‌به‌رانی بز‌ی‌بو‌ون. نه‌مه‌یش مه‌سه‌له‌یه‌که و زیات‌ر له‌ چه‌ندان نیشانه‌ی په‌رسیاری بی‌وه‌لام ده‌ور‌و‌ژنی، ته‌نیا یه‌ک وه‌لامیشی هه‌یه نه‌ویش په‌رتووکه‌ی هێزه شه‌پخوازه‌کان له‌پشت نه‌و مه‌سه‌لانه‌وه بو‌وه و تا‌که ئاما‌جی ده‌م‌کو‌ت‌کردنی گشت نه‌و که‌سانه‌یه بخ‌وا‌زن پ‌و‌ویه‌پ‌و‌وی بو‌ه‌سته‌وه.

ئه‌م په‌رتووکه له‌ باز‌په‌ک‌ان‌دا به‌ چه‌ند نا‌وێک نا‌سه‌را‌وه و ب‌ه‌و‌ت‌ن له:
(١) جیهان ... گه‌مه‌ی ده‌ستی ئیس‌رائیله، نه‌مه ده‌قه په‌سه‌نگه‌به
(الاص‌لی).

(٢) مۆده‌کانی سه‌ر دا‌شی شه‌تره‌نج.

(٣) جو‌وله‌که ... له‌پشت گشت تا‌وا‌نێکه‌وه‌یه.

زۆر که‌س پێیان وایه‌ مر‌د‌نی ته‌مو‌ژا‌ویی و یلیام کار ده‌ستی زای‌ن‌یزمه‌کانی له‌پشته، چون‌که نو‌وسه‌ر به‌هۆی په‌رتووکی ((مۆده‌کانی

سەر دافشی شه تره‌نج یان جیهان گه‌مه‌ی ده‌ستی ئیسرائیله)) هه‌روه‌ها ده‌ست‌پاگه‌یشتنی به‌ به‌لگه‌نامه‌یه‌کی مه‌ترسیدار په‌رده له‌سەر پاستینه‌ی جووه‌کان هه‌لمالیوه، هه‌موو نه‌و شتانه ده‌سه‌لمینی که ویلیام گای کار له‌باره‌یان هه‌ درکانه‌دوو‌یه‌تی، پیلانه‌کانیانی خستوو‌ه‌ته به‌رچاو، به‌لگه‌نامه مه‌ترسیداره‌که‌ش بریتیی به‌ گوتاریکی نه‌ینیی گه‌وره‌ترین حاخام به‌ناوی ئیماتونیل رابینوفیچ که له‌ پۆزی ۱۲ی حوزه‌یرانی سالی ۱۹۵۲ له‌ کۆنگره‌یه‌کی نانا‌سایی لیژنه‌ی له‌ناکاری حاخامه‌کانی نه‌و‌روپا له‌ بۆ‌دایست خۆ‌نده‌بو‌یه‌وه، به‌‌پێوه‌به‌رایه‌تی هه‌والگری که‌نه‌دیش ده‌قیکی گوتاره‌که‌ی ده‌ستکه‌وتبوو، ویلیام گای کاری کۆماندۆریش دانه‌یه‌کی نه‌و به‌لگه‌نامه گرنگ و مه‌ترسیداره‌ی وه‌گیرکه‌وتبوو. ویلیام کار له‌ هه‌لومه‌رجیکی ژۆر لیڤل و ته‌ماویدا مرد، ژۆر که‌س جووله‌که‌کانیان به‌ کوشتنی ناوبراو تۆمه‌تبار کرد.

نه‌مه‌پش ده‌قی گوتاره نه‌ینیی که‌یه که ویلیام کار ده‌ستی که‌وتبوو نو‌اتریش بلا‌وی کردبو‌یه‌وه:

سلاوتان لیڤی نه‌ی پۆله‌کانم، بانگی نه‌م کۆبوونه‌وه‌یه تاییه‌ته‌م کردوون، بۆ نه‌وه‌ی به‌ هیل سهره‌کیه‌کانی پێباز نه‌ویی که‌مان ئاشناتان بکه‌م، نه‌ویش پێباز و به‌رنامه‌یه‌کی تاییه‌ته به‌ جه‌نگی داها‌توو. وه‌ك ده‌زانن، پێویستبوو پلانه‌ بنه‌په‌تییه‌که‌مان بۆ ماوه‌ی بیست سال دوا بخه‌ین، بۆ نه‌وه‌ی بتوانین له‌و ماوه‌یه‌دا نه‌و ده‌ستکه‌وتانه پته‌و بکه‌ین که به‌هۆی جه‌نگی دووه‌می جیهانییه‌وه وه‌ده‌ستمان هه‌توان، به‌لام چه‌ند پێکار و پێنماییه‌کی نوێ ده‌رچوون و

بژ ئیمه ناردراون و داوا ده که ن پێنج سالی نهم مۆله ته بیست سالییه که م بکریته وه ..

ده بێ پێتان پابگه یه نهم ئه و ناماجه ی ماوه ی سێ هزار ساله و تا ئیسته کاری له سه ر ده که یه ن، ئیسته که وتوو ده ته ده ستمان، بۆیه له سه رمان پێویسته له کۆتاییدا به رو بوومه که ی برینه وه و هه وله کانه مان چرتر بکه یه وه و نه وه پی بلیمه تی و شاره زایی بۆ کۆ بکه یه وه . ئیسته ده توانم دلنیا تان بکه مه وه چه ند سالیکی که می ماوه گه له که مان پێگی به که مینی خۆی له جیهاندا وه رگریته وه که مافیکی سرووشتی خۆیه تی و ماوه ی چه ندان نه وه ی دوو درژیه لێی زهوت کراوه، به مه یش کاروبار و پرسه کان ده چه سه ر په وتی سرووشتی خۆیان و جووله که دووباره ده بیته وه سه رۆک و سه ره ور. (چه پله پێزانیکی به گوێ).

ئیسته سه باره ت به پێنمایه کانی تایبه ت به جه نگی داهاتوو پێرۆکه یه کتان پێده به خشم: ئیوه ئه و به رنامه و پێیازه سه رکه وتوو ده تان له بیره که سالی ۱۹۳۰ پێره و مان کرد و به ته وای سه رکه وتنی وه ده سه ته ینا، هه لمه تی سه رانه سری پێوپاگه نده توانی له ئه لمانیا پوکینه دژ به خۆرناوا و دژی سامیه کان بووژێتی، دواتریش دوژاندنی پوکینه له خۆرناوا دژ به گه لی ئه لمانی به هۆی دوژمنایه تی ئه لمانی له هه نبه ر سامیه کان سه رکه وتنی وه ده سه ته ینا.

نهمه هێلی سه ره کیی به رنامه و پێیازی هه نووکه ییمانه که ئیسته پێره ی ده که یه ن، ئیمه له خۆره لادا هه لمه تی ک دژ به خۆرناوا و له خۆرناواش دژ به خۆره لات به پێوه ده به یه ن، دژایه تی ئه و گه ل و نه ته وانه ش ده که یه ن که به بیلا یه نی ده وه ستن و ناچار یان ده که یه ن

خویان به لای بلوک و سهربازگه یه کدا بدهن، پټگهش ناده یڼ هیچ که سټک پوویه پوومان بوه سټټټه وه، به تایبته نه گهر ویستی ناستی توندی ململانیته که دابه زټټټه خواره وه و هیوری بکاته وه.

بیگومان دوا نامانجیسمان له م پلانه دا جهنگی سییه می جیهانییه که شوینه وار و ویرانکاریه کانی له گشت جهنگه کانی پټشوو زځرترو به رفراوانتره، هه ولیش ده خه ینه گهر نیسرائیل له م جهنگه دا بیلایه ن بمټټټه وه بق نه وهی له شوینه وار و کاریگه ریه کانی به دور بیت و له هه مان کاتیشدا ببټټه باره گه یه کی لیژنه کانی نیویرثیوانی و پاویرثکاری و چاودیری و ... هتد که نه وکات ئه رکی سه ره پرشتیکرینی پرسی گه لانی ده خرټه سه رشان، نه م جهنگه دوا جهنگه مان ده بیت له ململانیته میژوویی دژ به جوییم، نه وسا شوناسی پاستینی خومان ناشکرا ده که یڼ و پووی شاراوهی خومان بق جیهان وه دهر ده خه یڼ.

له دواي جهنگی سییه می جیهانی هیچ نایینټک نامټټی، هه روه ها پیاوانی نایینیش له گوړېدا نامټنن، چونکه بوونی نایینه کان و پیاوانی نایینی بوسه ر نیمه مه ترسین و ده توانن سه روه ریوونی داهاتوومان به سه ر جیهاندا له نیو ببه ن، چونکه نه وه ټیزه پووحیه ی نایین له ده روونی باوه پرداراندا زیندووی ده کاته وه، دواتر بویری نه وه شیان له ده رووندا ده ژټټټټه وه دژمان بوه سټنه وه، نیمه پټوپه سم و نه ریته پووه که شه کانی نایینی جووله که ده پارټیزین، نه مه یش ته نیا بق یه که مه به سټ نه ویش پاراستنی نه و به سټره ی تاکه کانی گه له که مان به یه که وه ده به سټټټه وه و لټناگه پټټن هیچ بیانیه که به هوی ژن و ژخوازی و هتد بیته نیو نایینه که مانه وه.

له وانه شه له پیتاوا دوا ئامانجاماندا هه مان کرده دووباره بکهینه وه که له پۆزگاری هیتله ردا به پێوه مان برد، واتا ئیتمه خۆمان چه ند پووداوێکی چه وساندنه وه و سته مکاری دژ به چه ند کومه له و تاکه کانی گه له که مان پێکده خهین، به و اتایه کی دیکه له پووداوگه لیکدا چه ند پۆله یه کی گه له که مان ده کهینه قوریانی، خودی نه و پووداوانه ش خۆمان ده یانورویتین و له پشت په رده وه ئاراسته یان ده کهین، بۆ نه وه ی له لایه ک پاساوی پاکیشانی سه رنج و پالپشتیی گه لانی نه وروپا و نه مریکا و ته وای جیهانمان بکه ویتته ده ست، له لایه کی دیکه شه وه پاساوی دادگه یی کردنه کانی دوا ی جه نگیش فه راهم بکهین، نه مه یش له پیتاوا دادگه یی کردن و دواتریش ده رکردنی فه رمانی کوشتن و له سیډاره دانی نه و سه رکرده و پێبه ره سه ربازیانی دژ به یه ک ده جه نگی، هه روه ک چۆن له دادگه ییه کانی تۆرمه رگ به پێوه مان برد.

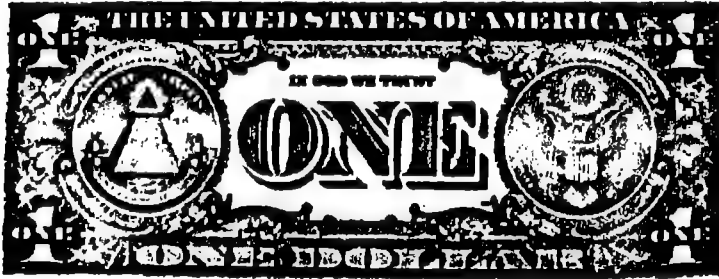
له وانه یه قوریانیان به چه ند هه زار که سیڤ له پۆله کانی گه له که مان زۆر گه وه و تراژیدی بیته، به تایبه ت کاتیڤ خۆمان کار بۆ له نیو بردنیان بکهین بۆ نه وه ی تۆمه ته که بخهینه پال خه لکی دیکه وه، له وانه یه قوریانییه که زۆر گه وه بیته، به لام له پیتاوا دوا ئامانجامان: سه رکردایه تیکردن و سه روه ربوون به سه ر جیهاندا، نابێ سڵ له هیچ قوریانییه کی گه وه و بچووک بکهینه وه.

***

(٤)

پیلان و کودهتای جووله که و

قووجهك و دۆلاری نه مریکی

پوون و ناشکرایه حاخامه‌کانی جووله که له لیکدانه‌وهی ماناپ
 نه‌ئینییه‌کانی کتێبه پیرۆزه‌کاندا بانگه‌شهی ده‌سته‌لاتی په‌ها ده‌که‌ن ،
 پیشیان وایه نه‌و ده‌سته‌لاته په‌هایه به‌هزی سرووشیکی
 خواوه‌ندییانه‌ی تاییه‌ته‌وه‌یه ... به‌لام بانگه‌ش‌یه‌کی له‌مچۆره هیچ
 گرنگیه‌کی نییه ، نه‌گه‌ر کۆی نه‌و که‌سانه نامرازتکیان له‌به‌رده‌ستدا
 نه‌بیت سرووشه‌کانیان بخه‌نه واری کرداری و جێبه‌جێکردنه‌وه ...
 له‌به‌رته‌وه ژماره‌یه‌ک سووخور و گه‌وره حاخامه‌کان و به‌پۆه‌به‌ران و
 دانایان کۆبوونه‌وه و بریاریان دا جفاتیکی نه‌یتی دامه‌زرتن کار بۆ
 وه‌ده‌یتانی مه‌به‌سته‌کانیان بکات ، ناویشیان لێنا کۆمه‌لگه‌ی نوورانی
 (The Illuminati..)

وشه‌ی نوورانی له‌ وشه‌ی لوسفیر (Lucifer) وه‌رگیراوه و مانای
 هه‌لگری تیشک و پۆشنایی یان بوونه‌وه‌ریکی زۆر پۆشن ده‌گه‌یه‌نی ...
 به‌مشێوه‌یه ، مه‌جمه‌عی نوورانی بۆ جێبه‌جێکردنی سرووته
 تاییه‌ته‌کانیان دامه‌زراوه .. له‌مه‌وه دروستیی (که‌نیشتی نه‌هریمه‌ن)
 مان بۆ پوون ده‌بیته‌وه که کاتی خۆی مه‌سیح له‌ هه‌نبه‌ریاندا به‌کاری
 هێناوه و به‌م زاراوه‌یه وه‌سف کردوون .

سه‌رانی نه‌هجوومه‌نی بالای جفاتانی نوورانیی جووله‌که سه‌باره‌ت
 به‌ کاروباره‌کانی ئاین و بیروباوه‌ره‌کان و ئاهه‌نگ و بۆنه ئاینیه‌کان و
 سرووته‌کان بانگه‌شهی هه‌بوونی زانیارییه‌کی به‌رز ده‌که‌ن .. هه‌ر نه‌و
 که‌سانه‌ش باوه‌پی خوانه‌ناسیی مادییان دا‌رشت که له‌ ساڵی ۱۸۴۸دا له
 مانیفیستی کۆمونیستی بلاوکرایه‌وه و له‌لایه‌ن کارل مارکسه‌وه نووسرا
 بوو .

مامی کارل مارکس حاخامیکی جووله که بوو، به لام به شیوه یه کی
 ره سمی له بواوری که هنووتیی بالا دابرا.. به مشیوه یه ده بینین
 جووله که کان جاریکی دیکه ده که پینه وه سه ر بنه مای هاویه شی
 شاراوه. دروشمی نورانییه کان قووجه که و سینبولی کوده تا و
 پیلاننیکسی ناما دجاره بق پووخاندنی که نیسه ی کاسولیکی - وه ک
 نوینه ری مه سیحیه تی جیهانی - و دامه زراندنی ده سته لاتیکی
 دکتاتوری که حکومتی جیهانی له سه ر شیوانی نه ته وه
 یه گگرتووه کان به پتووه ی بیات.

نه و چاوه ی له سه ره وه ی قووجه که یه تیشک بق گشت لایه ک
 ده نیتری:

نه مه سینبولی نازانسی سیخورپکردن و تیرو و توقاندنه..
 له سه ر شیوانی گوستابو (ه والگری نه لمانی سه رده می هیتلر). وایز
 هاوبت له ژیر دروشمی برایه تیدا دایمه زراند، نه مه ییش بق پاراستنی
 نه یینییه کانی پیکخواوه که و ناچارکردنی خه ک بوو بق نه وه ی به
 توقاندن خه ک له ه نه بر یاسایه کانی ملکه چ بکه ن.

نه م نازانسه پولیکی گه وره ی له ده سته لاتی تیروستی دوا ی
 شورش فرهنسیدا هه بوو.

نه و نوو وشه یه ی له سه ره ردوو دروشمه که دا هه لکولارون،
 مه به ست Coeptis Annuit واتا : نه رکه که مان (کوده تا و
 پیلاننه که مان) سه رکه و تنی وه ده سته ینا.

به لام وشه کانی ژیر دروشمه که که بریتین له : Novus Ordo
 Seclorum سرووشتی نه رکه که پوون ده که نه وه، ماناکه شی
 سیستمی نویی جیهانییه.

ئه‌وه‌ی جینگه‌ی سه‌رنج و تیرامانه ئه‌وه‌یه ئه‌م دروشمه ته‌نیا له‌کاتی به‌کگرتنی سیستمی ماسۆنییه‌ت و ئۆرگانه‌کانی نوورانیه‌ت له سه‌رویه‌ندی کۆنگره‌ی فیلمسباد ماسۆنییه‌کان له‌ ساڵی ۱۷۸۲ وه‌ک دروشمی خۆیان هه‌لیانبردارد.

له‌ ده‌قه ئینگلیزیه‌که‌ی فیکتۆر مارسدنی پۆژنامه‌نووسی ئینگلیزی، به‌لگه‌نامه‌یه‌ک بلاوکراوه‌ته‌وه‌ وینه‌ی ماریکی تیا‌دایه‌ که‌ خۆی له‌ گۆی زه‌وی ئالاندووه‌، کلک و سه‌ری ماره‌که‌ له‌ کرده‌ی خۆئالاندنه‌که‌دا به‌یه‌ک ده‌گه‌نه‌وه‌، ئه‌مه‌یش مانای ئه‌وه‌یه‌ پیلانه‌که‌ ته‌واوه‌ و هیچ که‌لێن و که‌موکورتیه‌کی تیا‌دا نییه‌.

ماره‌که‌ هێمای هه‌ژموونی جووله‌که‌یه‌، هه‌روه‌ها دروشمی هێزی پاشایه‌ به‌هێزه‌که‌یانه‌، ئه‌م دروشمه‌ له‌ فیرعه‌ونییه‌کان دزراوه‌. چونکه‌ مار له‌ لای فیرعه‌ونییه‌کاندا هێمای دانایی و هێز و زۆزرانی بووه‌، فیرعه‌ونییه‌کان په‌یکه‌ری زێریان بۆ داتاشیوه‌ و ته‌نانه‌ت له‌سه‌ر تاجی پاشایه‌کانیشیاندا هه‌بووه‌.

مارسدن ده‌لئی: پیئده‌چی ئه‌م دروشمه‌ مۆری پرتۆکۆلی سه‌رانی زایۆنیزم بیت، وئنه‌ی قووچه‌که‌ بریسکه‌داره‌که‌ی خواره‌وه‌ی دروشمه‌که‌ش واتای پیئوه‌ندییه‌کی کۆن به‌ فیرعه‌ونه‌کانی میسر ده‌گه‌یه‌نی. هه‌روه‌ها گه‌وره‌ جه‌مسهره‌کانی ماسقۆنییه‌تی جیهانی‌ش ددانیان پئیدا ناوه‌، به‌وه‌ی که‌ باوه‌پ و سینبول و ئاماژه‌کانیان فیرعه‌ونی میسریه‌ و به‌هۆی به‌نی ئیسرائیله‌وه‌ بۆیان گوازاوه‌ته‌وه‌ که‌ له‌ میسردا ژباون و پاشانیش ئه‌ویان جیه‌یشتوه‌.

له‌ پهند و حیکمه‌تی کۆنی چینی کۆنیشدا ئه‌وه‌ دۆزراوه‌ته‌وه‌ که‌: سیگۆشه‌ی سه‌ر ئاو، واتا به‌دی و خراپه‌، بازنه‌ش گوزارشت له‌ کوشتن و خوینپێژی ده‌کات، ئه‌مه‌یش هێژکه‌ و سیگۆشه‌ی سینبولی خراپه‌کاری ده‌پاریژی.

ئه‌گه‌ر له‌ مۆری سنبولی ماسقۆنییه‌تیش رابمێنین -له‌سه‌ر سه‌ت دۆلاری ئه‌مریکیدا- مه‌سه‌له‌که‌ مۆرکیکی مکوپانه‌تر به‌خۆیه‌وه‌ ده‌گرێ. قووچه‌که‌که‌ی سه‌ر ئه‌م جۆره‌یان هێمای هه‌بوونی ده‌سته‌لاتیکی دکتاتۆریه‌ که‌ ده‌مامکی دیموکراسیزمی پۆشیوه‌ - حکومه‌تیکی به‌گرتووی جیهانی له‌ژێر سیستمی نوێی جیهانیدا به‌پێوه‌ی ده‌بات. (باوه‌پی ئه‌مریکی له‌سه‌ر دۆلار - فائیز ئه‌لبه‌رازی).

پێبه‌ری پرتۆستانتییه‌تی توندپۆ باوکه‌ بات پۆرتسۆن جه‌خت له‌وه‌ ده‌کاته‌وه‌ ئه‌م دروشمه‌ی سه‌ر دۆلار هیچ پیئوه‌ندییه‌کی به‌ پزگارکردنی ئه‌مریکاوه‌ نییه‌، به‌لکو خاوه‌نه‌که‌ی: ئاده‌م وایز هاویتی دامه‌زرێنه‌ری پێکفرای ئه‌هریمه‌نی: (ته‌نویره‌) و دزه‌ی کردووه‌ته‌ نێو ماسقۆنییه‌ت و پارتی کۆمۆنیستی پوسیا و میزی خپری ئینگلترا و نه‌جیوه‌نی پیئوه‌ندییه‌کانی ئه‌مریکا و نه‌جیوه‌نی به‌پێوه‌بردنی یه‌ده‌گی فیدرالی،

کۆپه‌ندی پێشه‌سازیه‌ سه‌ریازییه‌کان، به‌ شیوه‌یه‌کی گشتی ده‌ی کردووه‌ ته‌ ئێو زۆر شتی نه‌مریکا.

ناوبراو به‌وپه‌پی دانیاییه‌وه‌ پێی وایه‌: نه‌وه‌ی نه‌م مۆده‌ی له‌سه‌ر دۆلار دیزاین کردووه‌، پیاویک بووه‌ به‌ ناوی چارلز تۆمبسونی نه‌ندامی پێکخستنی کۆنگرێس که‌ ماسۆنییه‌کی دلسۆز بووه‌. به‌لام نه‌ ده‌سته‌واژه‌یه‌ی له‌ خواره‌وه‌ی مۆده‌که‌دا به‌ لاتینی نووسراوه‌ نه‌گه‌ر وه‌ریگێردێته‌ سه‌ر هه‌ر زمانیک واتای: (سیستمی نوێی جیهان) ده‌گه‌یه‌نی. چاره‌ بریسکه‌داره‌که‌ی سه‌ره‌وه‌ی قووچه‌که‌ش به‌ لێکدانه‌وه‌ی بات پۆبێرتسون، چاری تۆزیرسی خواوه‌ندی میسری کۆنه‌ و ماسۆنییه‌کان له‌ کاتی ئاهه‌نگه‌ نه‌ینیه‌ گرنگه‌کان بۆی ده‌گه‌پێنه‌وه‌.

به‌لام شیکردنه‌وه‌ی ویلیام گای کاری جه‌نه‌پالی نه‌مریکی سه‌باره‌ت به‌ مۆده‌که‌ به‌مجۆده‌یه‌: چاری سه‌رووی قووچه‌که‌که‌ تیفک بز گشت لایه‌ک ده‌نیریت و هێمای ئازانسێ هه‌والگری و شوقاری و تیرۆر تۆقاندنه‌ و وایزه‌اویته‌ له‌ ژێر دروشمی براهه‌تی و بۆ پاراستنی نه‌ینیه‌کانی پێکخواره‌که‌ و ناچارکردنی خه‌ک له‌ پێگه‌ی تۆقاندنه‌وه‌ بۆ ملکه‌چیکردنیان له‌هه‌نیه‌ر یاسایه‌کانیان دایمه‌زراندووه‌. هه‌ر دوو وشه‌ هه‌لکناوه‌که‌ی سه‌ره‌وه‌ی دروشمه‌که‌ش (Annuit Coeptis) وانا نه‌رکه‌که‌مان سه‌رکه‌وتنی وه‌ده‌سته‌یتنا. به‌لام وشه‌ هه‌لکه‌نراوه‌کانی خواره‌وه‌ی دروشمه‌که‌ (Novus Ordo Seclorum) سه‌رووشتی نه‌رکه‌که‌ لێکده‌داته‌وه‌ و مانایه‌که‌شی: (سیستمی نوێی کۆمه‌لایه‌تییه‌): نه‌وه‌ی جێگه‌ی تێبینیکردنه‌ نه‌وه‌یه‌ نه‌م دروشمه‌ ته‌نیا له‌ کاتی تێکه‌ڵبوون و یه‌کگرتنی سیستمه‌ ماسۆنییه‌کان و تۆرگانه‌ نوورانیه‌کان

له سه‌رویه‌ندی کۆنگره‌ی فیلمسبادی سالی ۱۷۸۲ له‌لایه‌ن ماسقۆنییه‌کان وه‌ک دروشم هه‌لبژێردراوه‌.

بیار هیپیس په‌پتووکیکی به‌ناوینیشانی: (له‌پیناو دکتاتۆریه‌تی جیهانیی جووله‌که‌دا) نووسیوه و تیایدا نووسیویه‌تی: دۆلار دراویکی ته‌واو زایۆنییه‌، له‌میانیه‌وه سیستمی نوێی جیهانی پاگه‌یه‌ندراوه‌.

پیشتریش... جهریمیقۆ وه‌زیری دادی حکومه‌تی فهره‌نسی که به‌بنه‌چه جووله‌که‌یه و ماسقۆنییه‌کی پله (۲۲)یه واتا پله به‌رز و یه‌کیکه له‌ رێبه‌رانی بزوتنه‌وه‌ی نه‌ژادپه‌رستی جووله‌که‌ی جیهانی له سالی ۱۸۴۸ دا گوتویه‌تی:

(نه‌و پۆژه نزیکبووه‌ته‌وه ئۆرشلیم بپیته مالی نوێژ و ئالای خواوه‌ندی له‌سه‌ر بشه‌کیته‌وه، تاکه ئالای ئیسرائیل، له‌سه‌ر دوورترین که‌ناراوه‌کان ده‌شه‌کیته‌وه، هه‌رگیز نابێ جووله‌که بپیته هاوپی مه‌سیحی و موسلمان، پیش نه‌وه‌ی نووری باوه‌ر هه‌لبێت، نابینی تاکه نه‌قل، که واده‌ی هه‌لاتنی بق هه‌موو جیهان هاتوه، نه‌مه‌تا ئاماژه‌که‌ی له‌سه‌ر دۆلاری نه‌مریکیدا پۆشنایی ده‌به‌خشیت هه‌موو نه‌و که‌سانه‌ی له‌چاپی ده‌ده‌ن، بق نه‌وه‌ی مژده‌ی سیستمیکی نوێی جیهانیی پێده‌ن که تیایدا مه‌سیح دووباره ده‌گه‌ریته‌وه).

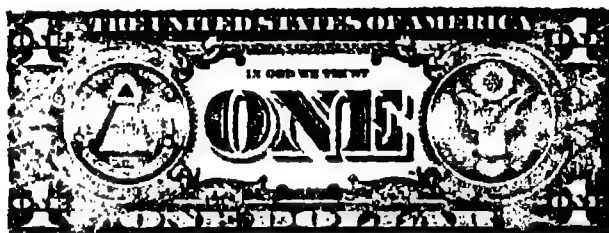
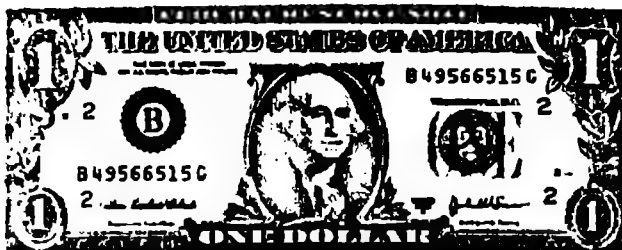
با بگه‌رێینه‌وه سه‌ر شیکردنه‌وه‌ی ئاماژه‌کانی سه‌ر دۆلار... له خواره‌وه‌ی ده‌سته‌واژه‌که‌ی پیشوو: سیستمی نوێی جیهاندا ده‌سته‌واژه‌یه‌کی ئینگلیزی به‌مجۆره نووسراوه (the Great seal) واتا مۆزی مه‌زن، وشه‌کانی سه‌ره‌وه‌ی دروشمه‌که‌ش به‌ واتای سه‌رکه‌وتن بق ئیمه‌ یان نه‌رکه‌که سه‌رکه‌وتنی وه‌ده‌سته‌پینا وه‌رگێرداون، هه‌روه‌ها مانای مه‌زنی سه‌رکه‌وتوو یان پاشای تاکانه‌ی

هه مووان یان مۆری میسری یان میسری مه زن ده گه یه زن، له بهر نه ره ده کړی به مشیوه به له مانایه کانی سه ر دۆلار تیښه گه یه زن:

(نه نگوستیله یان مۆری مه زنی پاشای پاشایان)، بهر نه و هۆکاره کانی پیکهیتانی که سییه تیبه که ش بق میسر ده گه پته وه.

له لیکۆلینه وه و شه نوکه و کردنی بهرده و امیشدا پوونبووه ته وه نو دوو وشه به فره نسی و اتا (قیبتی مه زن) قیبتیش میسریه نه که مه سیمی هه ر وه که باوه.

پیکه وت و میژووی ژماره هه لکه ندر او ه کانی سه ر بنکه که به پینی لاتینی نووسراون و اتا وشه ی Mocclxxvi نه و میژوو و پیکه وت ده گه یه نی که تیایدا به په سمی (پیکه خراوی نوورانی) یه که مین به ردی بناغه ی کردارییه نه ی بق دائرا و بق داگیر کردنی میفشک و دواتریش خاک و سامانی سه ر گۆی زه وی که وته کار، نه که میژووی سه ریه خۆی نه مریکا. هه لۆیه که ی سه ر دۆلاریش نه سستیره یه کی شه شگۆشی جووله که ی له سه ر سه ره، دوو قووچه کی دژ به یکن و سینبولی جووله که و زایۆنیزم و کۆی نه و شتانه یه که پێوه ندییان به که لتووری عیبری و قهواره ی جووله که وه هه یه.

ژماره ی نه و نه ستیرانه ی
 نه ستیره شه شگوشه که
 پیکده هینن له سه ر دۆلاردا ۱۲
 نه ستیرن نه ک زیاتر. ههروهه
 پینووسه لووله ییه کانیس

له سه ر کلکی هه لویه که دا ژماره یان ته نیا ۱۲یه. ژماره ی نه و پم و
 هه ره یه ی له نێو ده ستانی هه لویه که دایه ۱۲ هه ره یه. ههروهه

ژماره‌ی گه‌لای سهر چلی زه‌یتوونه‌که‌ی نیو ده‌ستی هه‌لویه‌کش
 سیزده‌گه‌لایه. هه‌روه‌ها ژماره‌ی چینه بێکه‌ینه‌ره‌کانی قوچه‌که‌کش
 واتا نه‌وه‌ی چاره پاسه‌وانه‌که‌ی له‌سهره سیزده چینن و سینگوشه‌یه‌کی
 بیکه‌ی تیشکده‌ری له‌سهره.

بزانته‌که واتای نوێی ماسۆنیه هه‌یتانه‌رسته‌کان ده‌گه‌په‌نی
 واتایه‌که‌شی نه‌وه‌یه که نه‌سبانه‌کان پۆله‌ی یه‌عقوبن، ۱۲ سه‌بت،
 به‌نه‌سباتی نیسحاق و ئیبراهیم ناودێرکراون. نه‌سبانه‌کان لقیکی به‌نی
 نیسرائیل - یه‌هودن - وه‌ک نه‌و تیره و هۆزه عه‌ره‌بانه‌ی پۆله‌ی
 نیسماعیل بوون. له‌ سوورده‌تی نه‌عزافیشدا له‌ قورئاندا هاتوه‌:
 وَقَطَعْنَاهُمْ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أَمَّا (واتا: کۆمه‌له‌ و تیپ. هه‌روه‌ها
 خاوه‌نی نه‌لکولیان له‌ موعجه‌می موحیتو لموحیتدا نووسیویه‌تی: (هه‌ر
 یه‌کێک له‌ کورپانی نیسماعیل قه‌بیله‌یه، هه‌ر یه‌کێک له‌ کورپانی یه‌عقوب
 سه‌بت). پرسیاره‌که‌ش نه‌وه‌یه: نه‌دی نه‌وه‌که‌ی بیکه‌ له‌ کۆنه
 هاتوه‌، بۆ نه‌وه‌ی ژماره‌که‌یان له‌سهر دۆلاردا بپیته ۹۱۳

یه که که له گشت دوانزه کانی پیٚسوو گرنگتره. به قه ده ر
 مه موویانه. پاستیه که ی نه و یه که خوی بۆ نه وان زیاد کردوه،
 بوونه ته ۱۲ سه بت جا نه گه ر به ساخته بیش بیت. نه وان (جووله که ی
 الخزن). که نووسه ریکی جووله که و زانای نینسکول پیدی له سالی
 ۱۹۸۲ د. به مردنیک گومانای مردوه و ناوی نارسه ر کیستله ر بووه
 له په پتووکه که ی خویدا به ناوی (هۆزی سیزده یه م) یه هویدییه کانی به
 نه لخرز ناویردوه، واتا تیره ی سیزده یه م که جووله که کانی
 نه مپژگارهن.

کاتیکیش ویلیام گای کار له په پتووکه که ی خویدا باسی دۆلاری
 نه مریکی و چوینییه تی پتوه ندیه که ی به نه ستیره ی په ش و چاره که
 ده کات و ناوی لیتاوه چاری هه لۆ و وه ک چاوٚکی هه میشه کراوه و
 بیدار وه سفی کردوه، هه روه ها پتوه ندیی قووچه که سیتیینه که به
 په هه نده کانی وینه که و نه و ناسمانه ی لیکداوه ته وه که نه گه ر له
 دۆلاره که سه راوژیری بکه یته وه وینه ی که شتییه کی نیو ده ریات
 ده که وینه به رچاو، هه ر نه میشه موچه مه د عیسا داوود تیشکی
 خستووه ته سه ر کاتیک باسی نه ینیی شته شاراوه و داپوشراوه کان و
 زۆر مه سه له ی دیکه ی ئاژانسی ناسا و هه والگری فیدرالی نه مریکی و
 هه وله کانی زۆریه ی مه لبه نده کانی ناسمانی و وشکایی و ده ریایش
 نینیتیه گۆپی که سه باره ت به بزیدیونه کانی سیکۆشه ی به رمۆدا
 هه نگاویان بۆ هه لیتراوه، کۆی نه و مه سه لانه ش پتوه ندیه کی پته ویان
 به و ده سته شاراوه یه هه یه که پۆبیرت ویزهاوت له کۆنگره یه کی
 نه مریکی و له راگه یاندنیک پوون و په واندا تیشکی خستووه سه ر،
 کۆنگره که ش له پیتاوه ده پیتانی قه واره یه کی نایینی جیاواز به ستره

«هشتگیری له گشت جوړه کانی خوانه ناسی بکات، سه راکي نه ر
پنکخواوهش به پله ی یکه م ویزهاته و دواتریش چندان پنکخواوی
نهینی به دواډاهات ، به لام نیسته له گشت به ریه خدا بوو» ، خواوهنی
نیشتمان و پاریزیه ندی و ناسایش.

***

(۵)

قهیرانی دارایی جیهانی..

و راستگه‌رانی پیشبینیه‌کانی ویلیام گای کار

مه موومان بهو قهیرنه گه ویده مهی بیبازاری (الکساد) ده زانین که و
له سییه کانی سدهی پابردودا سهرانسهری جیهانی گرتنه، به لام
کهس باوه پی بهوه نه ده کرد دووباره بیتوه، خه لک پی پی واپور
نه ستمه سهرمه لبداته وه، هروه ها پیمان واپور جیهان وانه و په ندیکی
تالی لی فیژیوه و هه رگیز پنگه به دووباره بوونه وهی نادات.

به لام قهیرانی دارایی جیهانی به هوی قهیرانی بارمتهی
زه ویوزاره وه له نه مریکادا سهری هه لدا و قهیرانیکی پاستین بوو پیشتر
کهس پیشبینی نه کرد بوو، به تاییهت له ولاتیکی وه که نه مریکای خاوه ن
گه وره ترین و زه به لاحتین نابووری له سهر گوی زه ویدا، پاسته نه و
ولته په ندی له سدهی پابردووش وه رگرتبوو و نازار و تالی بیبازاریه
گه وره کهی چه شت بوو، زیانه کانیکی گه یشتبوونه چه ند ژماره یه کی
هینده مه زنی گه ریبونی هیچ نه قلیک نه یده توانی لیکی بداته وه،
زیانه کانی قهیرانه که نه هه ته نیا بق نابووری نه مریکا، به لکو زانی
به نابووری گشت نه و ولتانه گه یاند که به نه مریکا وه پابه ند بوون و له
خولگی نه ودا ده خولانه وه.

گه مه کردن به بازار به رده وامه، چونکه هیزی پالنه ری پشت
داپووخانه که چه ند سه ودا گریه کی (مضاربات) بازرگانییه، چونکه
سیستمی پیکه ستنی تاییهت خزمه تی به رژه وه ندییه کانی
سه ودا گه رکه ان ده کات که پاستیه کهی داپووخانی بازاره کان ده کاته
په رژه یه کی قازانجه خش بق هه ندیک کهس و لایه نی دیکه.

به م دهسته واژه وروژنه رانه مایکل چوسود فسیکی نووسهری
نه مریکی دهست به گوتاره کهی ده کات که له ژیر ناویشانی " کی

له پشت دوا داپووخانی تابوورییه وهیه"، ئەمە پرسپارتیکی فراوانه و بواړی لیکولینه وه له هه نېر ئەو که سانه دا خوش ده کات که له پشت داپووخانی بانک و بۆرسه و بازار په کانی ئەمریکاوه بوون، بهو شتیه یه ی له دوا هه فته کاندای بینیمان.

پاسینییه که ی ئەگەر مرقه له هه نېر دوا لیدوانه کانی هینری بۆلسۆنی وه زیری خه زینه ی ئەمریکی هه لوه سته یه ک بکات و به وردی له مه سه له که بنواړی، ووزان و گومانه کانی پتر ده بن، بابازانین بۆلسۆن چی گوتوه؟

ئەم پیاوه جهخت له وه ده کاته وه په دهی تومه تبارکردن ناماژه به چەند کەس و پارتیکی نیو ویلایه ته یه گگرتوه کانی ئەمریکاوه ده کات که له چەند سالی پابردبوودا هه لای وه هیاان کردووه به شتیه یه کی نۆر گه ووه بۆلی له هه لگبرسانی قهیرانه داراییه جیهانییه که دا هه بووه و تابووری ئەمریکا و جیهانی کردووه ته پۆشی بهردهم په شه با، به شتیه یه کی ته واد دلتیا و په هاش ولاته که ی خۆی به پرسپار ده زانی، بۆلسۆن له قسه و لیدوانه کانی بۆ تۆپی فۆکس بیزنس ده لی: "ئیمه به داخین له هه نېر ئەو هه لانه ی کران و بوونه هۆی به رپابوونی گه ووه ترین له رزه و داپووخانی دارایی جیهانی که واد جیهان ماوه ی حوت ده یه به ده سته یه وه ده نالیتی"، له مه یشدا ناماژه ی به تاوانیکی گه ووه کردووه، تاوانه کهش شکسته پنهان له کۆنترۆلگریی بازار و شکستی سیستمه داراییه کان.

تایا جووه کانی ئەمریکا له پشت دروستکردنی ئەم قهیرانه وه بوون؟.. ئەو گوتانه ی مایکل چۆسۆدۆفسکی وه ک تومه تبارکردنیک ی شاراوه ی ئەوانه و به شتیه یه کی ناپاسته وخۆ په دهی تاوانیان بۆ دریز

دهكات و جوړه پتوهندییه کیشی به پاستیییه کی میژوییه وه هیه،
نه ویش پۆلی جووله که سه وداگه ره کانی نیتو نه مریکایه که به میچ
شیوه یه که به رژه وهندیی ولاته که یان به لاوه گرنگ نییه، چونکه نه ران
وه که نامانچ ده نوارپنه پاره نه که وه که نامراز، نه مهیش جوړه به هابه که به
دریژایی دوو هزار سال له سه رانسهری جیهاندا له میشکیاندا
چه سپاوه. (سه باره ت به پۆلی گریمانه یی جووله که له قهیرانه کی
نیستهدا دور له بیردۆزی کوده تا- نه میل نه مین- پۆژنامه ی
نه لخوا لیج).

له کاتی جهنگی سه ریه خویی نه مریکا (۱۷۷۵-۱۷۸۱)
سووخوړه سه وداگه ره جیهانییه کان، زۆریه یان جووله که ی نه ووی
بوون له ململانیی توندوتیژی نیتو خاکی تویدا ده رفه تیکی نایابیان بۆ
زیاترکردنی قازانجه کانیان وه ده سه تهینا، له بهر نه وه خه ریکی
هه لگیرساندنی جهنگ و به رده وامیدان به وه جهنگه بوون.

لیره دا بۆ یه که مین جار پۆلی کۆمه له ی نابوویری پۆچیلدییه کان
خوی به دیارده خات، نه و کۆمه له یه له هه ریمی هیسی نه لمانی گه نجان
به کرینگه راویان بۆ حکومتی ئینگلیزی ناماده کرد بۆ نه وه ی له ژیر
نالای بریتانیدا به شداری شه پ بکه ن، هه روه ها بۆ به رپه رچدانوه و
سه نگه رگرتن دژ به سه ریا زانی جوړج واشنتون پاره ی پتویستیان وه که
قه رز دایه حکومت.

له نیتو به لکه نامه میژوییه کاندا ده بینین قازانجه نابوویرییه کانی
پۆچیلدییه کان به هوی نه مه وه چه نده زیادی کردووه و چۆنیش
بازرگانیان به چه که وه کردووه و شوفا رییان بۆ هه ریه که له ئینگلیز و
نه مریکییه کان کردووه و هه ولی له خسته بردن و سه رنچراکیشانی

هه‌ربوو لایه‌نیان داوه بق نه‌وهی پانتایی جوگرافی جینگه‌که فراوانتر بکه‌ن، ئایا پۆلی داراییانه‌ی جووله‌که هه‌ر له سنووی جینگه نێوه‌خۆیی نه‌مریکیدا مایه‌وه ته‌نانه‌ت نوای ناشکرابوونی نه‌م پۆله‌شیان؟ سه‌باره‌ت به‌ بازارپه‌کانی وۆل ستریت و بۆرسه‌شه‌وه ٤٠٪ جووله‌که‌کانی نه‌مریکا که ژماره‌یان ٦ ملیۆن که‌سه و له نیویۆرکدا ده‌ژیه‌ن، بق که‌سیکی وردیینی پووداوه‌که به‌سه ده‌رنه‌جایی لی هه‌لێنجی.

نه‌م زانیارییه‌یه‌ی پیشوو نه‌و پرسیاره له می‌شکماندا ده‌وێژێن: ناخۆ نه‌گه‌ری نه‌خشه و پیلانگێڕیه‌کی شاراوه له پشت پووداوه‌کانی نێو ویلایه‌ته‌یه‌ کگرتووه‌کانی نه‌مریکادا هه‌بووه؟ نه‌دی پۆلی به‌شدار یان سه‌ربه‌خۆی جووله‌که له‌و پووداوانه‌دا چی بووه؟ له‌ سه‌ره‌تا‌دا هه‌موو لایه‌ک ده‌زانن که بانکی لیمان برازه‌رس به‌ بنه‌چه و په‌چه‌له‌ک جووله‌که‌یه و په‌کیکه له‌ گرنگترین نه‌و بانکانه‌ی له‌ بوا‌ری زه‌ویوزار و خانووبه‌ره‌وه وه‌به‌ره‌یتانی کردووه و به‌هۆی هه‌رزانی زه‌ویوزار و نو‌اتریش فرۆشتنی به‌ نرخێکی زۆر گرانه‌وه قازانجی خه‌یالیی وه‌ده‌سته‌یتاوه، به‌لام له‌ کاتی دابه‌زینی نرخێ زه‌ویوزار و خانووبه‌ره‌وه پشکی عه‌قارییه‌یه‌ی بانکه‌کان له‌ بۆرسه‌دا هێنده‌ دابه‌زی که‌یشته ئاستی دا‌پووخان. له‌به‌رنه‌وه بانکی لیمان مایه‌پو‌وچی و قه‌للۆش بوونی خۆی پا‌که‌یاند، به‌ واتای پا‌به‌ندنه‌بوونی به‌ دان‌ه‌وه‌ی پا‌ره‌ی نه‌و که‌سانه‌ی پا‌ره‌یان له‌ بانک دا‌نا‌بوو، به‌مه‌یش چه‌ند بان‌کیکی ها‌وشیوه مایه‌پو‌وچ بوون و خ‌وێندنه‌وه‌کانی بن‌جامین فران‌کلین پاست ده‌رچوون نوای نه‌وه‌ی پا‌ره‌ی پا‌شه‌که‌وت‌کرا‌وی نه‌مریکی به‌هه‌وا‌دا چ‌وو

و سەرلەنۆى لە كىلگە و كارخانەكانى سەوداگەر و سووخرەكاندا دووبارە كەوتەو نۆى دۆخى كرىگرتەى.

لە دۆخىكى وەھادا دور وەلام دەكەونە بەردەممان، ھەردووكىشيان پۆلى جوولەكە بە دور نازانن، يەكەمیان پتوھەندى بە بارودۆخ و پىنگە و پلە ئابوورىيەكانى جوولەكە و ئاستى پەسەندكردن و پەتكرەنەوئى جوولەكەكانەو ھەيە لەلايەن جفاكى ئەمرىكىيەو، دووھمىش تايبەتە بە چوارچىوئەى چۆنىيەتتى بەكارھىتەنى دەستگە جىھانىيە دارايىيەكانى جوولەكەو لەلايەن ئەمرىكاو بۆ پىنگەگرتن لە جەمسەرى داماتوو-چىن- و پوووسىيائى سزارى كە ئىستە لەخەو و مەبوونى قوولئى خۆى بىداربووئەو، بۆ ئەوئى ھىچ كامىكىيان نەگەنە پىنگەى ھاوبەش و بەشدار لە ھۆكمكردنى جىھان و ئايدۆلۆژىيائى پارىژگەرانى نۆى تا كۆتائى سەدەى بىست و يەكئى ئەمرىكى بىر بىكات. سەبارەت بە پەھەندى يەكەم دور لىقى ئى دەپتەو، يەكەم پتووستى بە خستەنەپووى پاپۆرتى چوارەمى سالانەى پەيمانگەى پلاندانى سىياسىي گەلى جوولەكەو ھەيە لە جىھان كە سەر بە ئازانسى جوولەكەيە و لىنىس پۆسى وەزىرى پتووشووى ئەمرىكا سەرقايتى دەكات و گەيشتووتە ئو دەرئەنجامەى كە بلى: " كەدەى پىشكەوتنى ئابوورى لەلاى نۆزىيەى جوولەكەكانى ناوچە جۆراوجۆرەكانى جىھان گەيشتووتە تروپىك و ئەو ناپىندرى بەرتەمايى ھەولدان بۆ گەيشتن بەم تروپىكە ھەبىت، ئەمەيش مەسەلەيەكى سەرنچراكىشە و پتووستى بە ناگائى و سەرنجى نۆرورد و پەرسىيارىكى كارىگەر ھەيە: ئاىا ئو كاتە ھاتوو ھووەكان- بەو سەرمایە زەبەلاھەى بە پىنگەيەك لە پىنگەكان وەدەستيان ھىتاو- وەك خۆ ئامادەكردنىك بۆ جەنگە ھەرە

مه زنه پووحیه که ی میژوی هاوچه رخی بهی ئیسرائیل له سه رانسه ری جیهانه وه بگه پینه وه ئیسرائیل؛ نه و جهنگی بریتیه له به گژداچوونه وهی نه ته وه و گهلانی چوارده وریان و له پیتناو بیرۆکی بنیادنانی هه یکه ل و سه رپه گه و گه پاندنه وهی پاشایه تی و مولکی سوله یمان و گشت تۆرگانیکی دیکه ی ته وراتی به پتوه ده بری؟ به تاییه ت له کاتیگدا پوخسار و نیشانه کانی وه دیه یاتنی کۆی نه و مه سه لانه خه ریکه له میانی چه ند کۆمه له یه کی توندپۆی ته وراتیدا له ئاسۆدا ده رده که ون و ماوه ماوه هه لده کوتنه سه ر گه رپانه کانی مه سه جیدوانه قسا؟

چوارچێوه ی لق ی دووه میس بریتیه له و ترس و نیگه رانییه ی نووچاری لووبی جووله که بووه ته و تاییه ته به ناینده و چاره نووسیان له سایه ی نه و دابه شه بوون و که رتبوونه نێوه خۆییانه ی دووچاریان ده بیته وه، هه روه ک چون به سه ر کۆمه له ی گی ستریتدا هات و له نه ییاک جیا بوونه وه، هه روه ها له سایه ی نه و په تکرده وه گه شه سه ندووه ی له بواری پراگماتیکی دارایی و سیخوپی بواری ئاسایش هاته پیش (نه گه ر گوزارشته که پر به پیتستی خۆی بیته).

لێره دا مافمان هه یه نه و شته بیر بیتینه وه که وا به مدواییانه ئالان شویتزی پروفیسۆری جووله که ی نه مریکی و مامۆستای به ناویانگی قوتا بخانه ی یاسا له زانکۆی هارفارد ئاماژه ی پی کردووه "به رده وامبوونی هه ژموندارترین که مینه ی جووله که له میژوی جووله که ی نه مریکا دا مه ترسی پوی تیده کات، نه گه ر هه ر ئیسته کارێکی ده گه ن بۆ پوویه پووبوونه وه ی نه م مه ترسییه نه که یه ن.

ئەم لێدوانە ئە زانیارییانە پشت‌پرسی دەکەن و ئەوە کەوا ئازانسێ
 هه‌والی جووله‌که JTA به‌مدواییانە پەردە‌ی له‌سه‌ر لادا و پرایگه‌یان‌د:
 جۆره‌ هه‌ست و مه‌زنه‌ده‌یه‌ک له‌ بازنه‌ و خولگه‌ی سه‌رکردایه‌تی هه‌ندێک
 رێک‌خراوی ئە‌مریکی لایه‌نگری ئیسرائیل بلاو بووه‌ته‌وه‌ و پێیان وایه
 ئیسرائیل جە‌نگی کاریگه‌ری دروستکردن له‌سه‌ر ئە‌قل و دلی
 ئە‌مریکیه‌کان ده‌دۆزێتی. ئازانسه‌که‌ ده‌لی: ئە‌و ئیسرائیله‌ی له‌
 پاراستنی لایه‌نگری و پشت‌گیریی ده‌سته‌بۆتری سیاسیی ئە‌مریکی بۆ
 پالێشتیکردن له‌ سیاسه‌ته‌کانی خۆی سه‌رکه‌وتنی وه‌ده‌سته‌یه‌نا، نیسته
 له‌گه‌ڵ گه‌لی ئە‌مریکیدا پووبه‌پووی گرفتیی پێوه‌ندی بووه‌ته‌وه‌ ک‌ه‌وا
 خودی به‌رپرسه‌ ئیسرائیلیه‌یه‌کان دانیان پیایدا ناوه‌ و بووه‌ته‌ شتێکی
 حه‌تمی و ده‌بێ به‌و‌یه‌پی م‌کو‌پ‌بوونه‌وه‌ مامه‌له‌ی له‌گه‌ڵدا بکه‌ن.

که‌واته‌ ئایا کاتی ئە‌وه‌ هاتوه‌ ئە‌م بوون و قه‌واره‌یه‌ له‌نیو
 ویلايه‌ته‌یه‌که‌گرتوه‌وه‌کانی ئە‌مریکادا پەردە‌ی له‌ پوودا دا‌به‌ال‌ده‌ری؟
 له‌به‌رئه‌وه‌ په‌وتیک‌ی پێچه‌وانه‌ له‌ واشینگ‌تون و نیویۆرکه‌وه‌ به‌ره‌
 ته‌لنه‌بیب ده‌ستی پێ‌کردوه‌؟ ئایا سه‌ره‌تایه‌کانی گه‌رانه‌وه‌ ده‌ستی به‌
 قاچاغ‌چیه‌تی و برینی نا‌په‌وای دارایی کردوه‌، واته‌ ئە‌و مه‌سه‌له‌یه‌ی له‌
 گشت ولاتێک و شوێنێکی پێش‌ووی ژیا‌نیان‌دا زۆر لێی شاره‌زا بوون؟

وه‌لامه‌که‌ بۆ خوێنه‌ری ئە‌قلمه‌ند جێ‌ده‌هێلین و ده‌چینه‌ سه‌ر
 په‌رسیارێکی دیکه‌: ئایا جووله‌که‌کان له‌ کو‌ده‌تایه‌ هه‌ره‌ مه‌زنه‌که‌ی دژ به‌
 ولاتی چین به‌تایبه‌ت و پووسیا به‌ شێوه‌یه‌کی گشتی، ئامرازی ده‌ستی
 ئە‌مریکا بوون؟

سنۆک هۆنگ‌کن‌ب‌یکی نووسه‌ر و لێ‌کو‌له‌ری ئە‌مریکی به‌ په‌چه‌له‌ک
 چینی له‌ په‌پتووکه‌که‌ی خۆیدا به‌ناوی (جه‌نگی دراوه‌کان) باس له‌

کوده تايه کی هاويه شسی جووله که - نه مریکی - نه وروپی ده کات بق
تیکدانی نابوویری چینی - پهرجوو - له میانی ده سته وهردان و
هله زاندن و دابه زاندنی دۆلار و پاشه ککشه کردنی به شیوه یه کی جیهانی
و بهر زکردنه وهی نرخه نهوت له جیهاندا و پترکردنی به های پاستینی
زیر له لایه ن خانهدادهی پۆچیلد و داروده سته نهینیه کانی له گشت
جیهاندا، خودی نه م مه سله لانه به سن بق هیدمه گه یاندن و گوذر
وه شانندی چاوه پروانکراو له نابوویری چینی.

نه وانهی باسما نکردن په رده له سه ره نه و پرووداوانه ی نه مریکا

لاده دن که پرویان دا و به رده وامیش پوو ده دن؟

بیگومان، چونکه نه و حکومه ته شاراوه یه ی وول ستریتی
کۆنترۆل کردوه و نه نیا لقیکی حکومه تی جووله که یی مه غۆلبی
جیهانییه و خانه واده ی پۆچیلد له ئینگلترا دایمه زراندوه. شیریب
سبیرینۆفینیشی نووسه ری به ره چه له ک پووسی و خه لکی نه سکه ندنا فیا
نه خشه ی چه ندان پیلان و نهین و کوده تا بلو ده کاته وه که ناگرئ
لیره دا لیان بدوین و هر هه موویان بنووسین، له وانه شه قه یرانی
دارایی جیهانی سه ره تایی ژانی له دایکبوونی جیهانیکی نوئ بیت توانا و
ویستی مرقۆ بکاته گالته جاپ، هر نه م مه سه له یه ش بوو ویلام گای
کاری نه دمیرال له په رتووکه گرنگه که ی خۆی (به رده کانی سه ره داشی
شه تره نج) پپی گه یشته وه، به تاییه ت کاتیک چاوێک به هه ردوو وشه که ی
سه ره دۆلاری نه مریکی دا ده گپه ینه وه یه که میان ANNUIT
COEPTIS که واتای "کوده تايه که مان سه ری گرت و سه رکه وتوو
بوو، دووه میش NOVUS ORDO SECLORUM که واتای "سیستمی نوئی کومه لایه تی جیهانی" ده گه یه نی.

به‌شی دووهم

جیهان... گهمه‌ی دهستی ئیسرائیله

ویلیام گای کار

پيشه‌کي

کودەتا و پيلانگيريه‌کي نيوده‌وله‌تي

ئەگەر ئەو شتەي من لەم پەرتووکەدا خەريکم پەردەي لە پوودا
هەلماڵم، بۆ خوينەر دەبێتە هێدمەيەك، هيوادارم هێدمەكە نەبخاتە نێو
سەرگەردانی و شپەزەبوون و ئەو هەستەي لە لا دروست نەبێت پێی
وابێت لە حوکمدان لە سەر مەسەلەکان بەهەلەدا چوو، بەلکو لە
خوينەر دەخوازم لەمیانێ ئەم نووسراوەدا کە لە ساڵی ۱۹۱۱ هە
خەريکی ئامادەکردن و نووسینم، درک بە پووداوەکانی چوار دەوری
خۆی و ئەم جیهانە بکات.

پرسیارێک بەردەوام لە مێشکەدا دەخولایەو و بەدوای
وەلامەکی هەلەدا بووم؛ بۆچی پەچەلەکی مرقۆ لە ناشتیدا نازیەت و
لەبەرچی دانیشتوانی گۆی زەوی لە خێر و خۆشی و نیعمەتە
نۆیوزەوئەندەکانی خودا بێبەشە، هەندێک خەنییە و هەندیکیش گەنی؟
من تا ساڵی ۱۹۵۰ نەمتوانی پۆچمە نێو پاستییەکەو. چونکە
لەم ساڵەدا زانیم ئەو جەنگ و شۆرشانەي ژيانمانیان کردووەتە پووشی
بەردەم پەشەبا و ئەو هەراوەنا و بێسەرۆبەريیەي جیهانەکەمان
بەرزەفت کردووە، هەر هەموویان دەرئەنجامی کودەتا و پيلانگيريه‌کي
بەردەوامی ئەهریمەنییانەن.

لەمیانێ کارە بەردەوامەکەشم بۆ دەرکەوت هێزێکی نەگريسی
ئەهریمەنی هەيە هەندیکجار بە ئاشکرا و زۆریەي جاریش لە پشت
پەردەو، پووداوەکان دەخولقێنێ.

ئەم ھێزە ئەھرمە نییە ئەنجوومەن و دانیشتنە بەدخوازەکانی
جوولەکەبە و لەمیانی چەند نەخشە و پیلان و کودەتایەکی بێ
ھەدادانەو دەست لە بارودۆخی جیهان وەردەدات و بە ئارەزووی خۆی
دەستکارییان دەکات، ھیچ ھێڵێکی سووریشی نییە، خەڵکانێکی ھێندە
بەدخواز بەپێوی دەبەن تۆزقالتیک سۆز و بەزەبییان نییە، ھیچ
پێوەندییەکیشیان بەو مرقفایەتیەو نییە کە ئێمە مرۆڤ بە یەکەرە
کودەکاتەو، چونکە مرقفایەتییان لێ دامالێون، بە ئامانجی
جیبە جێکردنی کودەتایەکانیان لە پێناو چنگ گیرکردن لە جیهان و
دواتریش خاپوورکردنی، گالتە و گەمە بە گشت پیرۆزی و جوانی
چاکیەک دەکەن.

من بەدیار وە دەستھێنانی ئەو وەلامانە زۆر چاوەنواپ بووم کە
پووداوەکانی ئەم جیهانە لێک دەدەنەو، تاوێکۆ سالی ۱۹۵۰ داھات،
ئەوکات تۆمانم خۆم بخزێنمە جیهانە ژێرزەمینییەکان و کۆن و
خەشارگەیی پیلانگێرە جولەکەکان و پاسەوان و پارێزەرانیان،
دەستیشم بەو دۆسییە زۆر نەهێنی و پارێزراوانە راگەیشتم کە ھێندە
بەلایانەو گرنگە تەنانەت ئاو لە کوشتنی ھەموو ئەو کەسانە ناخۆنەو
ئەگەر تەنیا بیانەوئێ لێی نزیک ببینەو، چ جایی ئەوێ بەتەواوی
دەستیان پێی رابگات!

ئەم کودەتایە لەو بەشەیی گەردووندا دەستپێکرد کە ئێمە بە -
فێردەوس- ناوی دەبەین کاتێک ئەھرمەن بەرەنگاری مافی خواوەندی
بوویەو و پێی خۆش نەبوو تەنیا وشە و فەرمانەکانی ئەو -خودا- لە
ھەموو شتێ بەرزتر بێت. پەرتووکی پیرۆزەکان بۆمانیان باسکردووە
چۆن کودەتای ئەھرمەنی لە جەناتو عەدەنەو گواستراوەتەو

جیهانی زه مینیمانه وه. نه و پاستی و شته ناساییه پهرشوبلاوانه ی له گشت شویتیکی نه م جیهانه دا وه گیرم که وتن نه لقه کانیا ن بزیبون و به شیوه یه کی زنجیره دار نه که وتبونوه ده ستم و نه مده توانی پزکیان و بخه م سه رده ریسان لی ده ریکه م، نه م دقخه م به رده وام بوو تا که یستمه پاستی و زانیم جه نکه که مان له گه ل که سانی ناسایی خاوه ن گوشت و خوین نییه .. به لکو له گه ل چه ند هیزیکی پووحی و هزری نیو ژیر زه مینه تاریکه کانه و نوریه ی به رپرس و که سانی بالای سه رانسه ری جیهانیان به رزه فکرتکروه. لیره دا شه رمیش نا که م ددان به وه دا بنیم نیجیل بوو نه و کلیله ی خسته مشتم تا بتوانم بگه مه وه لاهی گشت پرسپاره کانی پشوم.

هزی ململانتی سه رزه وی چه ند هیزیکی شاراوون وه ک نییه له گوشت و خوین نین و جه نکه هه تاهه تاییه که ش هه ر له و کاته وه هه لگیرسا که نیلیس له هه نبر مه زنی خاوه ندی ئافزینیه ری مه زندا پاخی بوو، من ماوه ی ۳۹ سال به دوی نه م نه نیتیه دا عه ودال بووم.

قوناغه کانی پیلانگیزی و کوده تایه که

له سالی ۱۷۸۴ دا قه ده ر وای ویست به لگی ته واو و بی نه ملاونه ولا سه بارت به هه بوونی کوده تا و پیلانگیزیه کی که شه سه ندوو و به رده وام بخاته نیو ده ستانی حکومه تی هه ریمی بافاریا، نه و هه ریمه تا سالی ۱۸۷۰ و ته فلیبوونی بق نیو یه کیه تیی نه لمانی، یه کیک بوو له گه وره ترین و به هیزترین و کاریگه رترین ولاتانی سه ریه خزی نه لمانیا. ورده کاریه کانی پیلانگیزی و کوده تایه که ش به مشیوه یه بوو:

ئاده م وایزه‌اویت نامرازی کوده‌تایه که بوو، ناوبراو له زانکۆی نه‌نگۆلد شتات ماموستایه‌کی به‌سوعیی بواری یاسا بوو، به‌لام له نایینی مه‌سیحییته هه‌لگه‌رایه‌وه و چوه نیو پیتیازی شتیانه‌وه.

له سالی ۱۷۷۰دا سووخورانی جووله که نه‌وانه‌ی ده‌ستگی پوچیلدیان دامه‌زاند ناوبراویان به‌کری گرت بۆ نه‌وه‌ی چاوێک به‌ پرۆتۆکۆله‌ کۆنه‌کاندا بگێرێته‌وه و له‌سه‌ر بنه‌مای نوێ پێکیان بخاته‌وه - مه‌به‌ست له‌ پرۆتۆکۆله‌کانی سه‌رانی زایۆنیزمه.

ئامانج له‌و پرۆتۆکۆلانه زه‌مینه‌سازی بوو بۆ (که‌نشتی نه‌هریمن) جیهان کۆنترۆل بکه‌ن، کۆنترۆله‌که‌ش دوا‌ی نه‌و مه‌رگه‌ساته سه‌رتاپاگیره‌ی به‌ پێگه‌ی دکتاتۆرانه‌ی نه‌هریمنی خه‌ریکن خۆیانی بۆ ناماده ده‌که‌ن، پیتیازی نه‌هریمنی و ئایدۆلۆژیایه‌که‌ی به‌سه‌ر مۆلفدا به‌سه‌پێتن. وایزه‌اویت له‌ یه‌که‌می ئایاری سالی ۱۷۷۶ دا نه‌رگه‌که‌ی خۆی به‌ کۆتا هێنا (مه‌به‌ستی نووسه‌ر له‌ (که‌نشتی نه‌هریمن) و پیتیازی نه‌هریمنی نه‌و جووله‌کانه‌ن به‌ ئامانجی دامه‌زراندنی ئیمپراتۆریه‌ته‌که‌یان له‌سه‌ر داروپه‌ردوی جیهانی وێرانکراودا پیلان بۆ وێرانکردنی جیهان داده‌پێژێن.

نه‌و پیلان و نه‌خشه‌یه‌ی وایزه‌اویت کیشاویه‌تی پووخاندن و وێرانکردنی گشت حکومه‌ت و نایینه‌کانی سه‌ر گۆی زه‌وی ده‌گاته‌ پێوستی.

له‌ پێگه‌ی دابه‌شکردنی گه‌لانی شه‌وه ده‌گه‌نه نه‌و ئامانجه‌ و به‌ جۆیم ناوی بریدوه، ئه‌م واژه‌یه‌ واتای مێگه‌لی مۆیسی ده‌گه‌یه‌نی و جووله‌که‌کان به‌ مۆلفه‌کانی نیو نایینه‌کانی بیکه‌ی ده‌لێن، دابه‌شکردنه‌که‌ش بریتییه له‌ دروستکردنی به‌ره‌ و سه‌ریازگی دژ به‌یه‌ک

که تا هه تایه ده که ونه ململانی و جهنگه وه، جهنگه کانیشیان له هه نبر
چه ند گرفتیکسی نابووری و کومه لایه تی و سیاسی و نه ژاد په رستی و
کومه لایه تییه و به بی وهستان به ره م ده هیندری.

نه خشه و پیلانه که پتویستی به وه هه یه نه و به ره و سه ریا زگه یانه
پرچه ک بکری، دواتریش له گشت کاتیکدا پووداویک دروست ده کری یان
پیکده خری، بق نه وهی نه و سه ریا زگه و به ره دژییه گانه بکه ونه گیانی
یه کتر، نه و جا خودی خویان لاواز و بیده سته لات ده که ن و حکومته
نیشتمانیه کان و ده ستگه کومه لایه تی و نایینه کان ویزان ده بن.

وايز هاویت له سالی ۱۷۷۶ دا کومه له ی نوورانیه کانی دامه زراند
بق نه وهی کوده تا و پیلانه که بخاته واری کردارییه وه. وشه ی نوورانیش
گوزارشتیکسی نه هریمه نییانه یه و واتای هه لگرانی پووناکی ده که یه نی.

جا بوئه وهی جیهان به پیلانه نه هریمه نییه که پازی بیته، وایز
هاویت ده ستنی به درویان کرد، بانگه شهی ده کرد و ده یگوت نامانجی
گه یشتنه به تاکه حکومتیکسی جیهانی و له خاوه ن توانا
بیهاوتایه کانی نه قلی و هزری پیکدیت.. به مهیش توانی زیاتر له دوو
هه زار کهس له که سه هه ره سه رکه و تووه کانی چه ندان بوار و کایه ی
هه مه جوړ بق خوی رابکیشی.

دوای نه مه، وایز هاویت نه دجوومه نی مه زنی خوره لاتی دامه زراند
بق نه وهی وه که مه لپه ند و سه نته ری سه رکر دایه تییه نه نینیی نه ندازیارانی
جییه جیکردنی پیلان و نه خشه نوئییه که ده ست به کار بیته.

پیلانه که ی وایز هاویت و شوینکه وته کانی پتویستی به وه بوو بق
وه ده یینانی نامادجه کانیا ن به پیتی نه م پینمایانه ی خواره وه کار بکه ن:

- به‌کاره‌یتانی به‌رتیل و پاره و سێکس، بۆ وه‌ده‌یتانی کۆنترۆل و به‌رزه‌فتکردنی کشت و کار که‌سانه‌ی له‌ جووره‌ها لایه‌ن و له‌نیوگشت حکومه‌ته‌کان و جووره‌ها بواری چالاکیی مرۆییده‌، پۆست و پێنگی هه‌ستیاران هه‌یه‌.

کاتیکیش به‌کێک ده‌که‌وێته‌ ته‌له‌ی نوورانییه‌کانه‌وه‌، هه‌رده‌می له‌ کارکردن له‌ پێناو نه‌واندا خۆی به‌فیرۆ بدات، نوورانییه‌کان له‌ پێنگی هه‌په‌شه‌ و زه‌ده‌ملیی سیاسی، یان هه‌په‌شه‌کردن به‌ وێرانکردنی ئابووری نه‌و گوشاره‌ دروست ده‌که‌ن، یانیش وای له‌ ده‌که‌ن بیه‌ته‌ قوربانیی ئابرووچوونێکی گه‌وره‌ و گشتی، یانیش به‌ ئازاردانی جه‌سته‌یی و ته‌نانه‌ت مردنی خۆی و نه‌ندامانی خانه‌واده‌که‌ی هه‌پوگیف ده‌که‌ن.

- نه‌و نوورانییه‌ی له‌ زانکۆ و په‌یمانگه‌ زانستیه‌کاندا وه‌ک مامۆستا کار ده‌که‌ن، له‌سه‌ریان پێویسته‌ گرنگی به‌ خوێندکارانه‌ بده‌ن که‌وا له‌ پووی نه‌قلیه‌وه‌ بالان و سه‌ر به‌ خانه‌واده‌ مه‌زنه‌کان، بۆ نه‌وه‌ی حه‌ز و خولای هه‌نبه‌ر نێونه‌ته‌وه‌ییبوونی جیهانییان له‌ مێشکدا بچێنن، هه‌روه‌ها ئواتریش به‌ فه‌راوه‌مکردنی چه‌ند کورسییه‌کی خوێندنی تایبه‌ت له‌ سه‌ر بنه‌مايه‌کانی پێبازی جیهانی پابه‌یnder.

نه‌مجۆره‌ خوێندکارانه‌ بیه‌رکه‌ی نێونه‌ته‌وه‌یی یان جیهانییان ده‌خه‌رتیه‌ مێشکه‌وه‌، تا ده‌گاته‌ نه‌و ئاسته‌ی په‌سندی ده‌که‌ن و له‌ مێشکیاندا ده‌چه‌سپێ و دینه‌ سه‌ر نه‌و باوه‌په‌ی پێکه‌یتانی به‌ک حکومه‌تی جیهانی له‌ سه‌رانسه‌ری جیهاندا تا که‌ پێنگی ده‌ریازبوونه‌ له‌ جه‌نگ و کاره‌ساته‌ به‌ک له‌ دوا‌ی په‌که‌کان.

هـروهـا دـهـبـى نـه و باوه پريان له لا دروست بکړى که خاوهـنى بهـره و توانای تايبهـتى نهـقلى، مافيان هـه يـه نهـو که سانه بـخـنه ژـير کونـتـوـلى خويناوه که کارامهـي و زيره کييان له وان که مـتره، چـونـکه جويـم نازانـن چ شـتـيـک له روى جهـسـتـهـي و نهـقلى و پووحـيـه وه له بهـرـوه نـديـانـدايه.

نهـمـو له جيهاندا سى قوتا بخانهـي تايبهـت بهـمه هـن... بهـکه ميان دهـکه وـتـه شاروچکـهـي گوردنـسـتـونى ئيسکـوتـلهـندا، دووهـمـيش دهـکه وـتـه شاروچکـهـي سالمى نهـلـمانيا و سـيـهـمـيش له نانا فريـتـاي يونانـدايه.

مير فيليپى مـيـردى نهـليـزابيتـسى دووهـمـى شازنى ئينگلـترا له گوردنـسـتون خوینـدوويـهـتى، لورد لويـس ماونتباتنى مامى نهـم دهـرفهـتـهـي خوینـدنـى بـق دهـرهـخـسـيـتنى، خودى لورد لويـس له دواى جهـنگى دووهـمـى جيهانـدا بووه سهـرکـردهـي بالاي دهـرياوانـيى بریتانى.

- نهـرکى که سـيـهـتـيـه خاوهـن دهـسـتهـلات و هـمـومـونه کاني دهـکهـونه نـيـو تهـلـهـي نوورانيـه کانهـوه، هـهـروهـا نهـو خوینـدکارانهـي مهـشـقى تايـبهـتيان پـيـکـراوه، نهـوهـيه وهـک بهـکـړيـکـړلـوى پـشت پـهـرده بهـکاربـهـتـنـدريـن، دواى نهـوهـي له شوينى هـسـتـيـارى نـيـو گـشت حکومـهـتـه کـان وهـک که سـانـى شـارهـزا و پـسـپـوړ دـادهـمهـزوين، بهـشـيـوهـيهـک بـتـوانـن نامـوژگـارى پـيـشـکـيـشـى گـهـوره پـياوـانى نـيـو دهـولهـتـه کـان بـکـن و له سـهـر گرـتنـه بهـرى چـهـند سـيـاسـهـتـيـک راپـانـبـهـتـن له دوور مهـوداـدا خـزمـهـتى نهـخـشه و پـيـلانـه نهـيـتـيـه کاني پـځـخـرواى تاکه جيهان بکات و گهـيـشـتن به قـوناغى ويرانـکـردنى يه کـجـاره کيى گـشت نـاين و حکومـهـتـيـک بهـيـتـيـته کايه وه.

- كۆنترۆل كۆردى پۇرنامە گەرى و گىشت ئۆرگان و كەنال و ئىستىگە كانى پاگە ياندن و دواترىش پىشكىش كۆردى ھەوال و زانىيارى بە جويىم بە شىۋە يەك ئەو باۋە پەيان لە مېشكدا دروست بىكات كە پىكەيتنەنى تاكە يەك حكومەتى نۆۋە تەۋەيى تەنيا پىنگەي چارە سەركۆردى گىرقتە ھەمە جۆرە كانى جىھانە.

بەلام چۆن ئەم پىلانە ئەھرىمە نىيە سەر دەگىرى و سەركەۋىن ۋە دەستە ھىننى لە كاتىكدا دوو ھىزى مەزنى ۋەك ئىنگىلترا و فېرنسا لە جىھاندا ھەن؟

ئىرە ۋە وايز ھاۋىت لە پىتتاۋ و ئىران كۆردى ھەردو ئىمپراتۆر يانىش ھەر ھىچ نەبىت شەكەت و لاۋاز كۆردىيان، بىرى لە خەتەمىيەتى كار كۆردى كۆردە ۋە.

وايز ھاۋىت فەرمانە كانى بۇ كۆمەلەي نوۋرانييە كان دەركۆرد بۇ ئەۋەي ئاگرى جەنگە ئىستەعمارىيە كان خۇش بىكەن و لە ھەمان كاتىشدا برىتانىيا و ئىمپراتۆرە كەي بە تەۋاۋى شەكەت و دەستە پاچە بىن، دواترىش بۇ شەكەت كۆردى فېرنسا شۇپشېك پىكەخەن... ئەمە شىيان ھىتايەدى، چۈنكە دۋاى سالى ۱۷۸۹ شۇپشى فېرنسا ھەلگىرسا.

نوۋسەرىكى ئەلمانى بەناۋى (سفاك) دەقە پاكىنوۋسكراۋەكەي كۆدەتا و پىلانگىرپىيە كۆنەكەي (پىرۇتۇكۆلە كانى سەرانى زايۇنيزم) ى لە پەرتوۋكىكدا دانساۋ ناۋنىشەنى (تاكە دەستىنوۋسى پەسەن) ى بۇ ھەلپۇرد.

لە سالى ۱۷۸۴دا دانەيەكى ئەم بەلگە نامەيە بۇ كۆمەلەي نوۋرانييە كان ناردرا، واتا بۇ ئەۋكەسانەي وايز ھاۋىت پەۋانەي فېرنساي كىرەبۈۋەن لەۋىدا ئاگرى شۇپش خۇش بىكەن... بەلام

نامه بهره که له شاروچکە ی پاتسبۆن و له ڕێگەی فرانکفۆرت بهره و پاریس هه وره تریشقه یه ک لێی ده دات و ده یکوژی، ئه مه یش بووه هه یی نه وه ی به لگه نامه وێرانکاره که بکه وێته ده ست پیاوانی ئاسایش له و کاته ی تهرمه که یان ده پشکنی، نه وانیش به لگه نامه کانیا ن دایه ده ست ده سته لات ه پێوه ندیداره کانی حکومه تی بافاریا.

دوای نه وه ی حکومه تی بافاریا به وردی به لگه نامه ی کو ده تابه که ی خوێنده وه، فه رمانی به پیاوانی ئاسایش کرد هه لکو نه سه ره نه نجومه نی مه زنی خۆره لات و داگری بکه ن و بچه سه ره مالی ژماره یه ک هاوبه شی وایز هاوێت که وا که سییه تی ژۆر به ده سته لات و هه ژموونداریوون، یه کێک له و شوێنا نه کۆشکی بارۆن باسۆس بوو له سندس دۆرف.

چه ند به لگه یه کی دیکه ش له کاتی هێرشه کاندایه که و ته ده ست و حکومه تی بافاریایان هێنا به سه ره نه و باوه رهی به لگه نامه که ده قی په سه ن و سه ره گیی نه خشه و کو ده تابه که و له لایه ن نه و (که نه شته نه هریمه نییه وه) کێشراوه که وا کۆمه له ی نوورانییه کانی به رزه فت کردوه.

له کۆتاییشدا و له سالی ۱۷۸۵ حکومه تی بافاریا نه نجومه نی مه زنی خۆره لاتێ داخست و کۆمه له ی نوورانییه کانیشی به پیشبێلکارانی یاسا له قه له م دا.

ده سته لات ه کانی بافاریا له سالی ۱۷۸۶ دا ورده کارییه کانی کو ده تا و پیلانگێڕیه که یان به ناو نیشانی ((نووسراوه نه سلێیه کانی سیستم و ڕێبازی نوورانییه کان)) بلاو کرده وه... هه روه ها چه ند دانه یه کیشیان بۆ که وره پیاوانی ده ولت و که نیسه ش نارد... به لام

دزه کردنی نورانییه کان و ده سته لاته کانیاں هیئده به میز بوو، نه م
هو شدارییه پشتگوئ خرا، هه روهك چوئن پیشتیش هو شدارییه کانی
مه سیح پشتگوئ خرا.

له و کاتییه وه چالاکییه کانی نورانییه کان به شیوه ی نهیئی به پړوه
ده چوون، وایزهاویت پینماییه کانی خوی بق شوینکه وته کانی ده رکړد
به وه ی دزه بکه نه نیو پیز و نه نجوومه نه کانی کومه له ی شینی ماسونی
و پیکه پینانی کومه له یه کی دیکه ی نهیئی له نیو جه رگه ی پیکه سته
نهیئیه کاند کړده نه رك و فهران.

پښه به هیچ که سیکش نه درا بچه نیو پیز و پینانی
نورانییه کانه وه ته نیا نه و ماسونییه نه بن که باوه پیوونیاں به
نیونه ته وه پیوون سه لماند و له په فتاره کانیاںدا دورکه وته وه له خودا
ده بیندرا.

نورانییه کان به مشیوه یه ده مامکی مرقایه تییاں بق داپوشینی
نه و چالاکییه ویرانکه رانه به کاره پنا که له گشت نایین و پوره سمیکی
ناسمانی به دوون.

کاتیکش خه ریکی خوئاماده کردن بوون دزه بکه نه نیو
نه نجوومه نی ماسونییه کانی بریتانیا، داوایه کیان ناراسته ی چوئن
پوینسون کرد سه ردانی ولاتانی نه وروپا بکات.

پوینسون په کیک بوو له گه وړه ماسونییه کانی نسکوتله ندا و له
زانگوی نه دنبره ماموستای هه لسه فه ی سرووشتی و نه مینداری نهیئیه
کومه له ی پاشاتیش بوو.

به لأم فیلله که یان به سهر پۆینسۆندا تینه پهی، باره پهی به وهش نه کرد نه و نامادجی جیهانخوازه کان ده یانه وی پیتی بگن دامه زاناندنی دکتاتۆریه تیکی نه رم و خوشه ویست و میانره و بیت.

له گه ل نه میشدا، پۆینسۆن بیروپا و بۆچوونه کانی خوی ناشکرا نه کرد، به لکو له نیتو دلی خۆیدا به نهیته هیشتنیه وه... نوورانییه کان دانه یه کی پاکنوو سکرای نه خشی کوده تایه که ی وایزه ابیتیان دایه دهستی بۆ نه وه ی شوقه ی بکات و بیپارێزی.

له سالی ۱۷۸۹دا شۆپش له فرهنسادا هه لگیرسا، هۆکاره کانی سه ره لانی شۆپشه کهش بریتی بوون له ملکه چی نوواندنی پیاوانی ده ولت و که نیسه له هه نه به نه و نامۆزگارییه ی ناراسته یان کرابوو تا کو نه و هۆشدارییانه پشتگوێ بخه ن که وا ناراسته یان کرابوو.

جا بۆ نه وه ی پۆینسۆن حکومه ته کانی دیکه له مه ترسی نوورانییه کان ئاگادار بکاته وه، له سالی ۱۷۹۸دا دهستی به نووسینی په پتووکت کرد و ناوی لیتا (به لگه ی هه بوونی کوده تایه ک بۆ وێرانکردنی گشت حکومه ت و ئایینیک).. به لأم نه م هۆشداریه ش هه روه ک نه وانه ی پێشوو پشتگوێ خرا!!

له و کاتیدا تۆماس جیفرسۆن بیوو ه قوتابییه کی وایزه ابیت و سه رسه خترین به ریگریکاری ناویراو، له و کاتیشدا حکومه تی ولته که ی وایزه ابیتی به پێشیتلکاری یاسا له قه له م دا.. نه و جا نوورانییه کان له رتگه ی جیفرسۆنه وه توانیان دزه بکه نه نیتو نه نجومه نی تازه له دایکبوی نه و کاتی ماسۆنییه کانی نیتو ئینگلترای نوی.

هه‌رچه‌نده پيتم وايه ئەم زانياربييانه زۆرێك له ئەمريكييه‌كان ده‌حه‌په‌ستيني و دووچاري هه‌يمه‌يان ده‌كات، به‌لام هه‌زم لايه‌ ئەم پاستيبيانه‌ی خواره‌وه تۆمار بکه‌م:

چۆن پۆبسنسۆن له‌ ساڵی ۱۷۸۹دا سه‌باره‌ت به‌ دزه‌کردنی کۆمه‌له‌ی نوورانييه‌كاني بۆ نێو ئەنجوومه‌نه‌كانيان هۆشداري دا به‌ پيهراني ماسقوني.

داھيد بايني سه‌رۆكي زانکۆي هارفارديش له‌ نۆژده‌ی ته‌موزي ساڵی ۱۷۹۸دا هه‌مان هۆشداري به‌گوێی خويته‌دکارانی ده‌رچوودا چرپاند و بۆي پوونکردنه‌وه هه‌ژمووني گه‌شه‌سهندووی نوورانييه‌كان له‌ نيوه‌نده سياسي و ئايينييه‌كاني ويلايه‌ته‌ يه‌كگرتووه‌كاني ئەمريکا دا شتيکی به‌لگه‌نه‌ويسته .

چۆن کوينسي ئادامز ئەنجوومه‌نی ماسقونييه‌كاني له‌ ئەمريکا ريکخستبوو... له‌ ساڵی ۱۸۰۰دا برپاري دا دژ به‌ جيفرسۆن خۆي بۆ سه‌رۆکايه‌تي کۆمار بپالتيوی، بۆي سێ نامه‌ی بۆ کۆلونييل ويليام ستوون نارد و تياياندا باسي نه‌وه‌ی کردبوو چۆن جيفرسۆن به‌ چه‌ند ئامانجیکی ويرانکارانه ئەنجوومه‌نی ماسقونييه‌كاني به‌کاره‌يئاوه .

نه‌وه‌ی پاستي و دروستيی نيوه‌پۆکی ئەم ئامانه‌ش ده‌سه‌لميني، سه‌رکه‌وتنی چۆن کوينسي ئادامز بوو له‌ هه‌لبژاردنه‌كاني سه‌رۆکايه‌تيادا.. تا ئيستيش ئەم ئامانه له‌ په‌رتوووخانه‌ی ريتنبورگ سکوێر له‌ شاري فيلادلفيا پارێزاون.

ويليما مۆرجان له‌ ساڵی ۱۸۲۶دا ده‌گاته‌ ئەو باوه‌ره‌ی که ئه‌رکه‌کي به‌سه‌ريدا ده‌سه‌پيني پاستي نوورانييه‌كان و پيلانگيپي و

نه خشه نهينيه كانيان و دوا نامانجيان به ماسونيه گاني ديکه و پای
گشتی رابگه نه.

نورانييه کانيش دهسته وهستان نه بوون و که ستيکی خويان
به ناوی پيچارد هوارد پاسپارد حوکمی کوشتن وهک ناپاکيک به سر
مورجاند پيڅره و بکات.

کاپتن مورجان له مه ترسييه که ناگادارکرايه وه، بويي هولي دا
بچيته که نه دا، به لام هوارد له نزيک سنور دهستی پيی راده گات و له
نزيک دلی نياگرا تيروری دهکات.

ليکولینه وه کان که ستيکی نيويورکيان به ناوی شافيري نه لين
نورانييه وه سويندي خوارد بوو گويی له هوارد بووه له نيو
کوبونه وه يه کی کومه له يه کی نهيني له نيويورک به ناوی (سوارچاکانی
په رستگه) راپورتیکی خويندوه ته وه و تيايدا باسی نه وه ی کردوه
چون حوکمی له نيو بردنی کاپتن مورگانی به جيهيتاوه.

هروه ها تيشک خرابووه سر نه وه ی چون پيکاره گانی
به پيکردي بکوژه که بق شوينتيکی دوور له نينگلتر جيه جی کراون.

ته نيا چهند که سانتيک که به په نجهی ده ست ده ژميردريڼ، ده زانن
نه و پووداوه له و کاتيда بووه هوی پق و بيژاری و تووپه یی نزيکه ی ۴۰٪
ماسونيه گانی باکوروی ويلايه ته يه کگرتووه گانی نه ريکا و وازيان له
ماسونيه ت هينا.

من نوو سراوی نيو کوبونه وه يه کی گوره ی ماسونيه کانم له لايه
نه وکات بق تاوتويکردنی پووداوه که به پيوه چوبوو.

ده شتوانين ویتای ناستی هه ژموونی جيه جی کاران و دارپژهرانی
کرده تا و پيلانه نه هریمه نييه که بکه ين، چونکه توانيويانه پوودای

گه وده و بهرجه ستهه له مجوره له پرۆگرامه کانی خویندنی
خویندنگه کانی نه مریکا دا لابه رن.

نورانییه کان له سالی ۱۸۲۹ دا له نیویۆرک کۆنگره یه کیان
به پێوه برد، نورانییه کی ئینگلیزی به ناوی پایت دهستی به قسان کرد و
به ئاماده بووانی نێو کۆنگره که ی راگه یاند کۆمه له که یان بریاری دلو
کۆمه له کانی وه که ده مییه کان و نه یته یسته کان و چه ند
بزوتنه وه یه کی دیکه ی تیکده رانه له یه ک پێکخراودا به ناوی کۆمۆنیزمدا
کو بکاته وه.

ئامانجی نه وه یزه تیکده رانه ش پێخۆشکردن بووه بۆ کۆمه له ی
نورانییه کان بۆ نه وه ی له ئاگری جهنگ و شۆڕشه کان خوش بکن.
کلینتون پۆزفلتی باپیری فرانکلین پۆزفلت و (هوراس گریلی) و
چاپلز دانا) بۆ کۆکردنه وه ی پاره له پێناو نه م پڕۆژه یه نوێیه دا
پاسپێردان.

پاره ی کۆکراوه ی تایبته به م پڕۆژه یه ش درایه هه ریه که له (کارل
مارکس) و (نه نجلس) کاتیک په رتووی سه رمایه و مانیفیستی
کۆمۆنیزمیان له گه ره کی سه وه فیهی له نده نی پایته ختی ئینگلیزدا
نووسی.

وايز هاویت دواي نه وه ی بانگه شه ی ده کرد نورانییه ت به مردنی
خۆی ده مرئ، له سالی ۱۸۳۰ دا مرد، جا بۆ نه وه ی فیل له پاوێژکاره
بووحانییه کانی بکات، وه ها خۆی نیشان ده دا تۆبه ی کردووه و
گه پاره ته وه نێو باوه شی که نیسه.

به مشێوه یه له و کاته ی کارل مارکس له ژێر سه ره په رشتی
نورانییه کانه دا مانیفیستی کۆمۆنیزمی نووسی، پرۆفیسۆر (کارل

پیتنیش له زانکوی فرانکفورت بیردۆزکی دژ به کۆمۆنیزمی ناماده ده کرد، نهویش هر له ژیر سه ره رشتنی کومه له یه کی دیکه ی سه ره به نوورانییه کاندایه بوو، به شتیه یه ک سه رانی کوده تا و پیلانگتریه جیهانییه که بتوان هه ردوو بیردۆز بق له یه ککردنی نه ته وه و گه لان به کاریتن، به شتیه یه ک مرقه کان تیایدا بینه دوو به ره ی دژ به یه ک، دواتریش هه ردوو به ره پر چه ک بکرتن و هان بدرین شه پی یه کتری بکه ن و یه کتری له نئو ببه ن و ده سته گه ئایینی و سیاسیه کانی هه ردوو به ره ش به ته واوی له نئو بجیت.

ئه و کاره ی پیته ر ده سته پی کوردبوو، له لایه ن فریدریک نیچه ی نه ئمانیه وه ته واوکرا و پیتازنکی به ناویانگی به ناوی خوی دانا واتا (نیچه یزم)

ئه م پیتازه ش بناغه ی بنیادنان و په یدابوونی پیتازی نازیزم بوو. هر ئه م پیتازانه ش بوون زه مینه یان بق به کرتیگراوانی نوورانی هه راهه م کرد هه ردوو جهنگی یه که م و دووه می جیهانی هه لگیرستین.

نوورانییه کان له سالی ۱۸۲۴ دا جیۆسیبی مازینی پیته ری شوپشگرتی ئیتالایانن وه ک به پتیه به ری به رنامه کانی نانه وه ی ئاشووب له جیهاندا هه لبژارد.. مازینی تا ئه و کاته ی له سالی ۱۸۷۲ دا مرد، ئه و پۆسته ی هر ئی نه سه ندرایه وه.

له سالی ۱۸۴۰ جه نه پالتیکی نه مریکیان به ناوی بابک ناره ده لای، به لام هینه ده ی نه برد بابکیش که وته ژیر کاریگه ری و هه ژموونی مازینییه وه.

ئه و کات جه نه پال بابک زۆر تووپه و په نجاو بوو، چونکه سه رۆک جیفرسۆندا فیس هتزه هیندییه کانی نئو سوپای په وانه ی ماله وه

کردبوویه وه که له ژێر سه‌رکردایه‌تی جه‌ن‌ه‌پاڵ بابکدا بوون، چونکه نه‌و هه‌یزانه له ژێر ده‌مامکی په‌فتاری ئاسایی نیو جه‌نگ کاری درپدانه‌یان کردبوو.

جه‌ن‌ه‌پاڵ بابک بیرۆکه‌ی تاکه حکومه‌تی جیهانی په‌سند کردبوو، ته‌نانه‌ت دواتر بووه سه‌رۆکی که‌هنووتیی کوده‌تایه نه‌هریمه‌نییه‌که... له ماوه‌ی نیوان سالانی ۱۸۵۹-۱۸۷۱ له‌پێناو دانانی نه‌خشه و پیلانیکیی سه‌ریازی بۆ هه‌لگیرساندنی هه‌رسی جه‌نگی جیهانی و شۆڤه مه‌زنه‌کان قۆلی لێ هه‌لمالیبوو، پێشی وابوو هه‌ره‌موویان له سه‌ده‌ی بیسته‌مدا ده‌بنه هۆی نه‌وه‌ی کوده‌تا و پیلانه‌که بگه‌نه دوا قۆناغی خۆیان.

جه‌ن‌ه‌پاڵ بابک له سالی ۱۸۴۰ زۆریه‌ی کاره‌کانی خۆی له گۆشکه‌که‌ی خۆیدا له شارۆچکه‌ی لیتل ڤۆکی ویلایه‌تی نه‌رکانساسدا به‌پۆوه‌ده‌برد.

کاتێک نوورانییه‌کان و نه‌نجومه‌نی مه‌زنی خۆره‌لات به‌هۆی چالاکییه به‌رفراوانه شۆڤشگێڤیه‌که‌ی مازینی له‌نیو نه‌رووپادا گومانیان که‌وته سه‌ر و که‌وته ژێر په‌رسیاره‌وه، جه‌ن‌ه‌پاڵ بابک پاسپێردرا له‌سه‌ر بنه‌مای نوێی نه‌نجومه‌نی ماسۆنییه‌کان نوێی بگاته‌وه و ڤێکیان بخاته‌وه، ناو‌پراو سی نه‌نجومه‌نی بالای دامه‌زrand و ناوی لێنان بالادیه، یه‌که‌میان له چارلستۆنی ویلایه‌تی کارۆلینای باشووری نه‌مریکا و دووه‌میش له ڤۆما و سیتییه‌میش له به‌رلین بوو.

هه‌روه‌ها ئه‌رکی دامه‌زrandنی بیست و سی نه‌نجومه‌نی لاوه‌کی سه‌ر به‌و نه‌نجومه‌نه سه‌ره‌کییانه خرایه نه‌ستۆی، نه‌و بیست و سی نه‌نجومه‌نه لاوه‌کییه‌ش دابه‌ش ببوونه سه‌ر شوێن و مه‌له‌بنده

ستراتیژه کانی سه رانسهری جیهان... نه و نه دجوومه نانهش له و کاتیدا و تا نیتسه ییشی له گه لدا بیت باره گه ی سه رکردایه تیی گشتیی نه نیتی بزووتنه وه ی شوپشگیتپی جیهانین.

ماوه یه کی نذر پیتش نه وه ی مارکونی باس له داهیتانه بیت له کی خوی (پادیق) بکات، زانایانی نوورانی توانیبوو یان چند پتوه ندیه کی نهیتی له نیوان بابک و سه رکه کانی نه و نه دجوومه نانه رتکبخن.

ناشکراکردنی نه م نه نیتییهش وای له نه فسه رانی ه والگری کرد درک به وه بکه ن چند بووداوێک که به پووکش هیچ پتوه ندیه کیان له گه ل په کتریدا نییه له شوپنی جیاجیای جیهاندا و له یه ک کاتدا بووده دن و دواتر چند ه لومه رج و دخیکی مه ترسیدار ده مینه ناراه و دوی ماوه یه ک ده گورین و ده بنه جهنگ و شوپش.

نه خشه و پیلانه کی جه نه پال بابک چند ساده بوو مینهش کارا بوو... پیلانه که نه وه ی کردبووه پتویستی ه رسی بزووتنه وه جیهانییه که رتکبخات: مه به ست له کومونیزم و نازیزم و زایونیزمی سیاسی و چندان بزووتنه وه ی دیکه ی جیهانییه، دواتریش بق خوشکردنی ناگری ه رسی جهنگی جیهانی و ه رسی شوپش به کاریه پندرتین.

تامانچ له هه لگیرساندنن جهنگی یه که می جیهانی په خساندنن ده رفعت و زه مینه سازی بوو بق نوورانییه کان تا کوو ده سته لاتی قه یسه ره کانی پووسیا برووخینن و ناوچه که بکه نه پتگی بزووتنه وه ی کومونستی نه یته یست (الملحد). به سوود وه رگرتنیش له نا کوکییه کانی نیوان ه ردوو نیمپراتوریای بریتانی و نه لمانی زه مینه سازی بق نه و جهنگه کرا که له بنه رته وه به کریکیراوانی

نوورانی له دوو ده‌وله‌ ته‌ دا‌ هه‌ لیانگیرساند... دوا‌ی کۆتایی هاتنی
جه‌نگه‌ که‌ ش کۆمۆنیزم وه‌ ک پێبازێک بنیادنا و بۆ تێکدان و وێرانکردنی
ده‌وله‌ ته‌ کانی دیکه‌ و ئایینه‌ کان به‌ کارهێندرا.

به‌ لام زه‌مینه‌ سازی بۆ هه‌ لگیرسانی جه‌نگی دووه‌ می جیهانی
به‌ هۆی ناکۆکی نیوان فاشیسته‌ کان و بزوتنه‌ وه‌ ی زایۆنیزی
جیهانییه‌ وه‌ په‌ خستندرا.

پیلانه‌ دا‌ پێژراوه‌ که‌ ی ئه‌ و جه‌نگه‌ ش وه‌ ها بوو به‌ وێرانکردن و
پووخاندنی نازیزم و زیاترکردنی ده‌سته‌ لاتی زایۆنیزی سیاسی کۆتایی
بیّت، بۆ ئه‌ وه‌ ی زایۆنیزم بتوانی له‌ فه‌ له‌ ستیندا ده‌ وله‌ تی ئیسرائیل
دامه‌ زڕینی.

ناما‌جه‌ کانی پشت پالێشتیکردنی کۆمۆنیزم ئه‌ وه‌ بوو هیژه‌ که‌ ی
له‌ هه‌ نه‌ به‌ر گۆی هیژه‌ کانی جیهانی مه‌ سیحیدا بگاته‌ قو‌نا‌غی به‌ رابه‌ ری،
دواتریش هه‌ر له‌ هه‌ مان سنووردا بوه‌ ستێندری، بۆ ئه‌ وه‌ ی ده‌ ست به‌
قو‌نا‌غێکی دیکه‌ بکات، ئه‌ ویش زه‌مینه‌ سازیه‌ بۆ دوا مه‌رگه‌ ساتی
مردی.

پیلان و نه‌ خشه‌ ی جه‌نگی سییه‌ می جیهانیش وه‌ هایه‌ ده‌ بی
به‌ هۆی ئه‌ و ململانییه‌ وه‌ هه‌ لگیرسی که‌ وا نوورانییه‌ کان له‌ نیوان
زایۆنیزی سیاسی و سه‌رکرده‌ کانی جیهانی ئیسلامی ده‌ یووژنین،
ده‌ بی ئه‌ و جه‌نگه‌ ش به‌ شیوه‌ یه‌ ک به‌ پێوه‌ بېرێت و ئاراسته‌ بکری، ئیسلام
و زایۆنیزی سیاسی یه‌ کتری له‌ نێو بیه‌ ن، له‌ هه‌ مان کاتی‌شدا گه‌ لانی
دیکه‌ یه‌ خه‌ ی یه‌ کتری بگرن و بکه‌ ونه‌ نێو جه‌نگه‌ وه‌، تا ده‌ گاته‌ دۆخی
شه‌ که‌ تبوونیکی ته‌ واوی جه‌سته‌ یی و ئه‌ قلی و پو‌وحی و ئابووری.

جهنہ پال بابك له ۱۰ ثابى سالى ۱۸۷۱ء به مازينى پاده گه يهنى
نهوانه ي برته مايى نهو هيان هيه بگه نه دهسته لات و كوئتر لكردى
په هان جيهان، له دواى جهنگى ستيه مى جيهانى ده بنه سه به بكارى
مه تر سیدارترین و گه وره ترین كار ه ساتى كومه لایه تی كه میژوو
به خویه وهى ديبی.. نه مهى خواره وهش ده قى چهند پسته يكه و له
نامه كى نيو مؤزه خانه ي بریتانى له لهنده ن پاريزراوه :

((جلهوى بنووتنه وه نه يته يسته كان و عه ده ميبه تنكده ره كان
به رده ده ين، هه روه ها كار بۆ پوودانى مه رگه سات و تراژيد يايه كى
گشتى مړوى ده كه ين كه قيزه و نيسى خوانه ناسيى په ها بكه و يته
به رچاوى گشت گه ليك، هه روه ها سه رچاوه ي دپنده يى و
مه رگه ساتيكي هه ژيئنه رى خويناوى تبادا ده بنن.. نه وسا هاوولا تيانى
گشت نه ته وه يه كه له هه نبر نه و كه مينه يه ي بانگه شه ي شوپش يكي
جيهانى ده كه ن، هه ست ده كه ن ناچارن به رگرى له خويان بگه ن، بۆيى
پاده بن تاكوو تاكه كه سه ويرانكه ره كانى شارستانيه ت له نيو ببه ن...
هه روه ها جه ماوه رى مه سيحيش له و كاتيدا بۆي پوون ده يته وه بير و
مزه لاهووتيه كه ي سه رگه ردان و بيمانا بووه، نه و جه ماوه ره ش تينو و
وه له وه داي نموونه يه كه ده بيت به ره و په رستشيك ناراسته ي بكات..
نه وسا له باوه رپكى بيگه ردى شه يتانیه وه پښنايى و نوورپكى
بيگه ردى بۆ ديت و ده بيته ديارده يه كى جيهانى و به هوى كاردانه وه ي
گشتى جه ماوه ر و دواى ويرانبوونى هاوكاتانه ي مه سيحييه ت و
نه يته يستى ديتنه كايه وه !

کاتیکیش مازنی له سالی ۱۸۷۲ مرد، بابک پێبه‌ریکی دیک‌ی شۆرش‌گێڕی ئیتالی ب‌نازی نه‌دریاتو لیمی وه‌ك جێنشینی مازنی ده‌ست‌نیشان کرد.

کاتیکیش لیمی مرد، لینین و تروٲسکی جێگه‌یان گرت‌وه‌، پشت‌گێڕی مادیی چالاکیه‌ شۆرش‌گێڕیه‌کانی هه‌موو نه‌و که‌سانه‌یش له‌لایه‌ن خاوه‌نانی بانکه‌ جیهانییه‌کانی بریتانیا و فڕه‌نسا و نه‌لمانیا و نه‌میریکاوه‌ ده‌سته‌به‌ر ده‌کرا.. لێ‌رده‌دا له‌سه‌ر خوێنه‌ر پێویسته‌ نه‌وه‌ی بیر بێته‌وه‌ خاوه‌نی بانکه‌ جیهانییه‌کان له‌م‌ۆژگا‌رده‌دا - هه‌روه‌ك پاره‌ گۆره‌ره‌وه‌کان و سوو‌خ‌و‌رانی سه‌رده‌می مه‌سیح - به‌کرێگه‌راو و نامزانی ده‌ستی نوورانییه‌کان.

نه‌و بیر‌ۆکه‌یه‌ ئاخ‌زاوه‌ته‌ ٲووح و می‌ش‌کی جه‌ماوه‌ره‌وه‌ که‌ کۆمۆنیزم بزووتنه‌وه‌یه‌کی کرێکاریه‌ و له‌پێناو به‌رگریکردن له‌ مافی کرێکاران و وێران‌کردنی سه‌رمایه‌داری دامه‌زراوه‌.. نه‌م په‌رتووک - جیهان.. گه‌م‌ی ده‌ستی ئیس‌رائیله‌ - هه‌روه‌ها په‌رتووک ته‌میکی سوور له‌سه‌ر نه‌میریکایه‌ - ده‌ری ده‌خه‌ن نه‌فسه‌رانی هه‌والگری له‌ ویلایه‌ته‌ یه‌ک‌گرت‌وه‌کانی نه‌میریکا و بریتانیا چه‌ند به‌لگه‌ و دیکۆمێنتێکی دروستیان ده‌ست‌که‌وت‌وه‌، ده‌یسه‌ لمێنن سه‌رمایه‌دارانی جیهانی هه‌ر له‌ سالی ۱۷۷۶ به‌هۆی بانکه‌ نێوده‌وله‌تییه‌کانیانه‌وه‌ پاره‌ و خه‌رجیی گشت جه‌نگ و شۆرش‌ش‌یکیان دا‌بین کرد‌وه‌.

شوێنکه‌وته‌کانی (که‌نشستی نه‌هریمه‌تی) له‌ سه‌رده‌می ئیمه‌دا حکومه‌ته‌کانمان ئاراسته‌ ده‌که‌ن و ناچاریان ده‌که‌ن بچه‌ نێو جه‌نگ و شۆرشه‌کانه‌وه‌، له‌مه‌یشدا نه‌خشه‌ و پیلانه‌که‌ی جه‌نه‌پاڵ بابک جێبه‌جێ

چەندەن بە لگەنامە ھەن بە شتووەیەکی یە کلاکەرەو دەیسە لمێن
بابک خۆی وەک وایزەوایت لە سەر دەمی خۆی، سەرۆکی پووحیی
سیستمی کە ھنووتیی شەیتانی بوو.

جگہ له و نامه بهی مازینی له سالی ۱۸۷۱ دا نووسیویته،
نامه به کی دیکه که وتووه ته دهستی که سانی نامووه و له پیکه وتی ۱۴ ی
ته مموزی سالی ۱۸۸۹ اشدا بق سه روکانی نه و نه دجووه نه بالایانه ی
نووسیوه که پیشتر پیکه هینان.. نه و نامه بهش بق نه وه نووسراوه
سه بارهت به پرستی نیلیس و نه هریمه، بنه مایه کانی باوه پی
شهتانی راهه بکات.. له نامه که دا هاتووه:

((دهبی ودها له جه ماوهر بگه یه نین ئیمه باوه پمان به خودا هه یه و دهپه رستین، به لام ئه و خودایه ی دهپه رستین خه یالی پووچ و وه هم لیعانی داده پرتت.. هه روه ها دهبی ئیمه که گه یشتووینه ته چاودیری زانیاری به رزه وه پاکی و بیتگه ردیی باوه ری ئه هیمه نی بیارتین.. به لی شه ییتان خودایه .. وه لی داخه که م، (ئه دقنای)ش (ئه مه ئه و ناو هیه شه ییتانییه کان بق ئه و خوایه ی به کار دینن که ئیمه دهپه رستین) خودایه .. ره ها ته نیا دهبی وه ک دوو خواوه ند بوونی هه بیت!!))

بەمشێوەیە باوەڕپوون بە ھەبوونی ئیبلیس خۆی لە خۆیدا کوفر و بێدینییه.. بەلام ئایینی راستین و ھەلسەفەی پاک و بێگەرد بریتییه لە باوەڕھێنان بە ئەرھیمەن وەك خواوەندێکی ھاوتا و ھاوشانی ئێزرائیل.. بەلام ئەرھیمەن، كە خواوەندی روشنائی و خێر و چاكە،

له‌پێتیاو مرقفایه‌تیدا دژ به‌ نه‌دقنای خواوه‌ندی تاریکی و به‌دخوانی ده‌جه‌نگی.

نوسراوه‌ پیرۆزه‌کان ته‌نیا له‌ چه‌ند شویتنێکی دیارێکراویدا ناوی نه‌هریمن ده‌هێنن نه‌شعیا: ۱۴، لوقا: ۱۰. به‌لام باوه‌ری نه‌هریمنی به‌شیوه‌یه‌کی یه‌کجاره‌کی پێ له‌سه‌ر نه‌وه‌ داده‌گرێ نه‌هریمن شوپشی له‌ ئاسماندا به‌پۆه‌برد، ئیبلیسیش تۆبه‌ره‌ی نه‌دقنایه‌، برای نه‌و میخائیله‌یه‌ که‌ کو‌ده‌تا نه‌هریمنیه‌که‌ی له‌ ئاسماندا پووجه‌ل کرده‌وه‌... هه‌روه‌ها پۆه‌رهمه‌ نه‌هریمنیه‌که‌ی ده‌لێن میخائیل له‌ که‌سایه‌تی یه‌سووعه‌وه‌ هاتوه‌ته‌ سه‌ر زه‌وی بۆ نه‌وه‌ی نه‌و په‌فتاره‌ ئاسمانیه‌که‌ی له‌ زه‌ویدا دووباره‌ بکاته‌وه‌، به‌لام شکستی هێنا.. جا له‌به‌ر نه‌وه‌ی نه‌هریمن باوکی درۆ و ده‌له‌سه‌یه‌، به‌پوونی به‌دیارده‌که‌وێ هێزه‌ پووحیه‌کانی تاریکی ژماره‌یه‌کی زۆری نه‌و که‌سانه‌ له‌ خشته‌ ده‌بات که‌ بانگه‌شه‌ی پۆشنپیری ده‌که‌ن بۆ کردنی نه‌و کارانه‌ی ده‌یخوازن، پێک هه‌روه‌ه‌ چۆن له‌ ئاسماندا کردیان.

نه‌و پڕوپاگه‌نده‌یه‌ی ئاراسته‌کارانی کو‌ده‌تا و پیلانگێڕیه‌ نه‌هریمنیه‌که‌ی له‌نێو جه‌ماوه‌ردا بلاویان کرده‌وه‌، وایکرد پای گشتی باوه‌ریان وه‌هابێت دژبه‌رانی مه‌سیحیه‌ت هه‌ره‌مه‌وویان بێدین و خاوه‌ناس و نه‌یته‌یست بن.. به‌لام پاستیه‌یه‌که‌ نه‌وه‌یه‌ نه‌مه‌ درۆ و ده‌له‌سه‌یه‌کی به‌ نه‌نقه‌ستی ئاراسته‌کراوه‌، ئامانجیش لێی شارده‌نه‌وه‌ی نه‌خشه‌ و پیلانه‌ نه‌هێنی کاهینه‌کانی پێبازی نه‌هریمنی بوو، واتا نه‌و که‌سانه‌ی سه‌ره‌رشته‌ی (که‌نشته‌ی نه‌هریمنی) ده‌که‌ن و ئاراسته‌ی ده‌که‌ن، به‌شیوه‌یه‌ک بتوانن پێگه‌ له‌ مرقفایه‌تی بگرن ده‌ستووری دادپه‌روه‌ری خواوه‌ندی له‌سه‌ر زه‌ویدا پێه‌وه‌ بکه‌ن.. نه‌و کاهینه‌نه‌ له‌

تاریکیا خه ریکی جموجولن و بهرده وام له پشته پهرده وەن، ته نانه ت
له هه نهر نۆزینه ی هه ره نۆزی شوینکه وته له خشته براوه کانیان
پاریزگه ری له نهینیی که سییه تی و نامانجه کانیان ده کەن.. په پتووکه
پیرۆزه کان پتیان پاگه یاندووین نه خشه و پیلانه کانی وه که نه وه ی
وايزه ویت و بابک به پاستی و به بی هیچ گومانیک داده ندرین و جیبه جی
ده کړن تا نه و پۆزه دیت هیزه شه پخوازه کانی پووحی ده توانن گۆی
زه وی کونترۆل بکه ن.

نایه تیکیش پیمان ده لئ دوا ی گوزهرکردنی نه و پووداوانه ی
لپانه وه دواين، نه و نه هریمه ن ماوه ی هه زار سال کۆتوبه ند ده خۆرته
ده ست و پتی (لیره وه پوون ده بیته وه باس و قسه که سه باره ت به
مه سیحی ده جاله نه ک نیلیس.. نه مه یش لۆژیکیره).

من بانگه شه ی نه وه ناکه م بلیم ده زانم نه و نایه ته چ ماوه یه کی
دیاری کردوه یان نه و ماوه یه به پتوهره مرقییه که ی ئیمه چه نده،
به لام نه وه ی ئیسته به لاهمه وه گرنگه نه وه یه تاوتوتیکردن و لیکۆلینه وه
له و کوده تا و پیلانگتپیه نه هریمه نییه له ژیر تیشکی نه و باسانه ی
له نیتو په پتووکه پیرۆزه کاند هاتوون، منیان خستوه ته سه ر نه و
باوه په ی که ده کړی نه هریمه ن کۆتوبه ند بکړیت و هیزه
نه هریمه نییه کان به شیوه یه کی خیراتر بخړینه نیتو نابلقه وه، نه گه ر
هاتوو پاستیی هه بوونی کوده تا و پیلانگتپیه کی به رده وامی
نه هریمه نی بلوکرایه وه و هه موو خه لک به زووترین کات پتی بزائن.

دوو ره ده مه ته قی و بیژیا زی، له سه ر گشت مه سیحیه ک پتویسته
بزانی دوو هیزی سه ر ئاسا هه ن، به که میان خودایه و له ته وراتدا به
چه ندان ناو هاتوه ته به ریاس، دووه میش نه هریمه نه و چه ندان ناوی

هه‌ن.. ئه‌وه‌ی گرنگیشه‌ لی ئی بدوین، ئه‌وه‌یه‌ به‌پیتی په‌یام
سرووشیه‌ کانه‌وه‌، پۆژی چه‌شر و حیسابیش هه‌یه‌.

ئیبلیسیش ئه‌و کۆتوبه‌نده‌ تیکده‌شکینی که‌ ماوه‌ی هه‌زار سال له‌
ده‌ست و پیتی کراوه‌ و سه‌رله‌نوێ ده‌گه‌رپته‌وه‌ بۆ ئه‌وه‌ی ناشووب و
هه‌راوزه‌نا له‌ سه‌ر زه‌ویدا هه‌لگیرستی... خوداش دواى ئه‌مه‌ له‌ ته‌
ده‌سته‌ بژێرێک دپته‌ نێو مه‌سه‌له‌که‌ و به‌رخ و بزنه‌کان له‌یه‌کتری جیا
ده‌کاته‌وه‌.. ده‌شزانین ئه‌وانه‌ی پشت له‌ لایه‌نگری خودا ده‌کن
ئه‌هریمن یان ئیبلیس ده‌بیته‌ حوکمرانیان و ناشووب و هه‌راوزه‌نا و
بیسه‌ روه‌ریه‌کی تاهه‌تایی ده‌خاته‌ نێویانه‌وه‌، ته‌نانه‌ت رقیان له‌
سه‌روه‌ر و سه‌رۆکه‌کانیان ده‌بیته‌وه‌ و له‌هه‌نبه‌ر یه‌کتريشدا بق وکینه‌ له‌
دل ده‌گرن، چونکى بۆیان پوون ده‌بیته‌وه‌ به‌ دوورکه‌وتنه‌ویان له‌ خودا
له‌خشته‌ براون و تاهه‌تایه‌ خۆشه‌وستی و هاوپتیته‌ی خودایان
له‌ده‌ست داوه‌.

نیافه‌ کاردینال کارۆ دودریگزی ئه‌سقه‌فی شاری سانتیاگو
پایته‌ختی چیلی له‌ سالی ۱۹۵۲دا په‌رتووکیکی به‌ناوی (لادانی په‌چه‌
له‌ سه‌ر نه‌ینیی ماسۆنییه‌ت) بلاوکرده‌وه‌، تیایدا پوونی کردبوویه‌وه‌ چۆن
نوورانییه‌کان و شوینکه‌وته‌کانی ئه‌هریمن و ئیبلیس له‌ نێو جه‌رگه‌ی
کۆمه‌له‌یه‌کی دیکه‌ی نه‌ینیدا کۆمه‌له‌یه‌کی نه‌ینیان دروستکردوه‌... له‌
په‌رتووکه‌که‌یدا ژماره‌یه‌کی زۆر به‌لگه‌نامه‌ی یه‌کلاکه‌ره‌وه‌ی
بلاوکردبوویه‌وه‌ و سه‌لماندبووی ته‌نانه‌ت سه‌رانی ماسۆنییه‌تیش، واته‌
ماسۆنییه‌ پله‌ ۲۲ و ۲۲ یه‌کان، نازانن چی له‌ ئه‌نجومه‌نه‌ مه‌زنه‌کانی
خۆمه‌لات و نه‌و ئه‌نجومه‌نه‌ نوێیانه‌دا ده‌گوزهری که‌را بابک
دایمه‌زاندبوون، واته‌ ئه‌نجومه‌نه‌کانی سرووشه‌ بالادیه‌کان و

باره‌گه و مه‌لبه‌ندی سه‌رکردایه‌تیکردنی

پیلانگیزی و کوده‌تایه‌که

باره‌گه و مه‌لبه‌ندی سه‌رکردایه‌تیکردنی پیلانگیزی و کوده‌تایه‌که تا کۆتاییه‌کانی سه‌ده‌ی مه‌ژده‌یه‌م شاری فرانکفۆرتی نه‌لمانیا بوو، چونکه‌خانه‌واده‌ی پۆچیلد له‌وێ دامه‌زرا و سه‌قامگیربوو و ژماره‌یه‌ك له‌و گه‌وره‌ ده‌وله‌مه‌ند و پاره‌دارانه‌ی جیهانی خسته‌ ژێر ده‌سته‌لاتی خۆی که‌وا ویزدانی خۆیان فروشتبووه‌ نه‌هریمن.

دواتر گاهینه‌کانی سیستمی نه‌هریمنی باره‌گی سه‌رکردایه‌تی خۆیان گواسته‌وه‌ سويسرا، دوا‌ی نه‌وه‌ی حکومه‌تی بافاریا له‌ سالی ۱۷۸۶ په‌رده‌ی له‌پوودا مه‌لماڵین و تا کۆتایی هاتنی جه‌نگی دووه‌می جیهانی له‌وێ مانه‌وه‌، دواتر چوونه‌ نیویۆرک و باره‌گی سه‌رکردایه‌تییان چووه‌ نیو ته‌لاری هالۆدیرات.. له‌ نیویۆرکیشدا خانه‌واده‌ی پۆکفلر له‌ بوا‌ری کرده‌کانی پاره‌دان و فره‌امه‌مکردنی داراییه‌وه‌، شوینی خانه‌واده‌ی پۆچیلدیان گرت‌وه‌.

مه‌رچه‌نده‌ برپاره‌ کۆتاییه‌کان به‌رده‌وام له‌ ده‌ستی نه‌و نه‌نجومه‌نه‌ شه‌پخوازانه‌یه‌ که‌ نه‌و نه‌هریمنه‌نه‌ ده‌بزیڤنی، نه‌وا نه‌م ده‌روازه‌یه‌ به‌چه‌ند به‌شیکی وانه‌یه‌ك به‌ کۆتادیتم، وانه‌که‌ یه‌کێك له‌ سه‌رانی نه‌نجومه‌نه‌کانی ماسقونی بالادی له‌ سه‌ره‌تای نه‌م سه‌ده‌یه‌دا له‌ پاریس بۆ نه‌ندامانی نه‌نجومه‌نی مه‌زنی خۆره‌لاتی گوتبوویه‌وه‌:

له‌ژێر کاریگه‌ری نیعه‌وه‌ ئاستی پێژه‌وکردنی یاسایه‌کانی جوویم دابه‌زیوه‌ته‌ نزمترین ئاست، هه‌روه‌ها سه‌نگ و قورسایی یاساش به‌هۆی

چهند لیکدانه وه په کی نازادانه وه تیکوپیک دراره که نیمه خستوومانه ته
نیو نه م بواره وه .. دادوهران به فرمان و پای نیمه حوکم له سر پرسه
گرنگه کان دده ن: واتا له ژیر تیشکی نه و بنه مایانه ی بویان داده نیین
ناکو به هویانه وه حوکمی جوویم بکن، بیگومان نه میش به هوی چهند
که سیکي وه ک بووکه شووشه ی ده سستی نیمه جیبه جیتی ده کری ،
هرچنده هیچ پتوهندیه کی ناشکرا و بهرچاو له نیوان نیمه و نه واندا
نییه ... ته نانه ت چهند پیر و نه دامانی به پتوهندیش پازین پراوژمان
پی بکن.

نایا هیچ که سیکي ناقل هه یه نکولی له وه بکات قوناغه زنجیره یی
و یه له بوی یه که گانی کوده تابه که - پیک وه نه وه ی وایز هاویت له
کوتایی سده ی هه ژده یه م و جه نه پال بابک له کوتایی سده ی
قورده یه مدا نه خشه یان بق داپشتووه - پترو و کرا بیت ؟

هه ردوو نیمپراتوریای پووسی و نه لمانی پووختن دران،
نیمپراتوریای بریتانی و فره نسیش بوونه هیزی پله دوو و سی، نه و
سه رانه ی تاجی پاشایه تییان له سر بوو (پاشایه کان) وه ک
به رووومیکي پینگه یو که وتنه خواره وه .. جیهانیش به هوی نه و
پروپاگه ندلنه ی نورانییه کان بلاویان ده کرده وه، دوو جار دابه ش کرایه
سه روو سهریازکه و به رهی دژ به یه ک ... هه روه ها ناگری دوو جهنگی
جیهانیش هه لکیرسا و له جیهانی مه سیحیه تی خورئاواییدا خوینی
ده یان ملیون که س پژیندرا، به یی نه وه ی هیچ کامیک له تاوانکاران و
به ریاکه رانی نه و قه سابخانانه هیچ هویه کی که سییان دژ به به رهی دژ و
خه لکانی دیکه هه بیت ! ! .. هه روه ها شقورش پووسی و چینی بووه
نه مری واقع و کومونیزمیش که شه ی پیدرا و به هیز کرا تا هیزه که ی

بارته‌قای گشت ده‌وله‌تانی خۆرئاوای مه‌سیحیی لیهات... به‌لام ل
خۆره‌له‌اتی دوور و نێوه‌پاستدا کو‌ده‌تا و پیلانگیریه‌که‌ به‌ر
زه‌مینه‌ سازکردنی جه‌نگی سییه‌می جیهانی به‌رده‌وامه‌ !!

ئێسته و هه‌ر له‌م کاته‌دا ده‌بی ئه‌م نه‌خشه و پیلانگیریه‌ ل
پێگه‌ی ئاگادارکردنه‌وه‌ی پای گشتیی جیهانی بوه‌ستێندێ و
هۆشدارییان پێ بدری که‌ دوا مه‌رگه‌سات و تراژیدیا به‌پێوه‌ به‌یه‌ج
گومانێکی تیا‌دا نییه‌، له‌دوای مه‌رگه‌ساته‌که‌ش جه‌سته و نه‌قل و
پووحی مرقایه‌تی به‌ته‌واوه‌تی دوور ده‌خړیته‌وه و ده‌کرێته‌ کۆیله‌.

ویلیام کار ده‌لی یه‌کییه‌تی جه‌ماوه‌ری مه‌سیحی که‌ من شه‌ره‌فی
سه‌رکردایه‌ تیکردنیم پێ بپاوه‌، کۆی ئه‌و زانیاریانه‌ی خستوه‌ته
به‌رده‌ستی هه‌مووان که‌وا ده‌ستی که‌وتوون، بۆ ئه‌وه‌ی تیشک بخاته
سه‌ر پو‌خسار و په‌هه‌نده‌ جۆراوجۆره‌کانی کو‌ده‌تایه‌که‌... ئێمه‌ ئه‌و
زانیاریانه‌مان له‌ دوو په‌رتوو‌کدا بلا‌و‌کردوه‌ته‌وه‌، ئه‌وانیش: جیهان
گه‌مه‌ی ده‌ستی ئیسرائیله‌، ئه‌وی دیکه‌شیان ته‌می سووری سه‌ر
ئه‌مریکا، له‌گه‌ل چه‌ندان بلا‌و‌کراوه‌ی دیکه‌...

ئێمه‌ به‌هۆی زانیاریمان له‌هه‌نبه‌ر پیلانگیریه‌ی و کو‌ده‌تایه‌که‌وه
پیش‌بینیی پو‌وداوه‌کان ده‌که‌ین، ئه‌و پو‌وداوانه‌ی پیش‌بینیشمان
کردبوون هێنده‌ به‌وردی هاتنه‌دی وایانکرد سه‌رنجی بیرمه‌ندانی گشت
جیهان بۆ خۆیان پابکێشن.

بەشى يەكەم

بزووتنەوہى شۆرشگىزى جىھانى

بۇ ئەوہى بزانىن لەمپۇدا چى دەگوزەرى، دەبى بگەپىنەوہ ئەو
راپىردوہى پووداوەکانى پىشەكى و زەمىنەى پووداوەکانى دواتىن.
دواترىش لەسەرمان پىويستە مېژوو بخوئىنەوہ و لىكى بدەينەوہ،
چونکہ بەپاستى مېژوو خۆى دووبارە دەکاتەوہ و ئامانجى مەملەتتەى
بەردەوامىش لەدېر زەمانەوہ ھەمان ئامانجە.. مەبەستمان لە
مەملەتتە بەردەوامە کۆنەکەى نىوان ھىزى چاکە و خراپەى، بۇ ئەوہى
بۇمان پوون بىتەوہ ئاخۆ ويستى خواوہندى مەزن سەردەکەوى و زالى
دەبىت، يانىش خراپەکارى و ويرانەىى بالى بەسەردا دەکېشى.

پاستىيەکەى، ھەردو ھىزى چاکە و خراپە، دابەش بوونەتە سەر
چەند پارتىكى جۆراوجۆر، لەنىوان خۆياندا و لە ھەولياندا بۇ گەيشتن
بە ئامانجىكى ھاويەش لە مەملەتەدان.. ئەم ئاکوکیەش لە پا و
بۆچوونەکان بەھۆى ھۆکارەکانى پراگەيانەوہ سەرى ھەلداوہ کە بۇ
بلاوکردنەوہى درۆودەلەسە و پاستى پە لە کەموکورتى و گەيانەنيان
بە جەماوەر بەکارھىتراون و ھەرگىز بۇ گواستەوہى پاستىيە
تەواوەکانى تايبەت بە ھەر پووداو و بابەتک بەکار نەھىندراون.

بازرگان و دەلالەکانى جەنگ ھۆکارەکانى بۇ دابەشکردنى
مەقەلەيتى بەسەر چەند بەرەيەکى دژ بەيەک پراگەيانەنيان بەکارھىناوہ،
جەنگ و مەملەتتەى نىوان ئەم بەرە و سەنگەرەنە بەچەند ھۆيەکى
سیاسى و کۆمەلەيتى و ئابوورى و ئايىنى بوو، بەشپۆيەک بەردەوام

توانیویانه هر هه‌موو به‌ره و سه‌نگه‌ره‌کان دژبه‌یه‌ک په‌مپ بده‌ن بۆ
 نه‌وه‌ی بگه‌نه ناستی ئه‌و هه‌لچوونه‌ی هه‌ندیکیان هێرش بگه‌نه سه‌ر
 هه‌ندیکی دیکه و له‌ کۆتاییشدا هه‌ره‌موویان وێران بین و له‌نیۆ بچن!
 ئه‌وانه‌ی پسه‌پۆری بواری به‌راوردکردنی نایینه‌کانن له‌ پابرسویدا
 بۆیان پوونبووه‌ته‌وه که ته‌نانه‌ت له‌نیۆ تیره و هۆزه ته‌واو دووره‌ده‌ست
 و گۆشه‌گیره‌کانه‌وه هه‌ستێکی نایینیان هه‌یه و دنه‌یان ده‌دات له
 پرسپاری له‌مجۆره بگرن و گفتوگۆی له‌سه‌ر بگه‌ن: بۆچی
 له‌دایکبوین؟ .. نامانچ له‌ ژيانی ئێمه‌دا چیه‌؟ .. ئه‌وه‌مه‌ست و
 نامانجان چین که ده‌بێ له‌ خزمه‌تیان دابین و هه‌ولیان بۆ به‌خه‌نه
 گه‌ر؟ .. دوا‌ی مردنمان بۆ کوێ ده‌چین؟ .. ته‌نانه‌ت پێده‌چێ
 دواکه‌وتوو‌ترین تیره و هۆزه‌کانی ئه‌فریقای نێوه‌راست و ئوسترالیاش
 هیچ گومانیکیان له‌ بوونی خودا و جیهانی پووحی و ژيانی دوا‌ی مردن
 نه‌بیت.

له‌ هه‌مان کاتیشدا لیکۆلینه‌وه‌کانی تایبه‌ت به‌ به‌راوردکاری
 نایینه‌کان ناماژه به‌وه ده‌که‌ن که زۆربه‌ی ئه‌و نایینه‌ی پێبازو
 پێپه‌سه‌کانیان باوه‌په‌ینان به‌ خواوه‌ندیکی بالا و سه‌روو ده‌که‌نه
 مه‌رج، له‌ بنه‌مایه‌کی به‌رزى سیستماتیکه‌وه سه‌رگه‌ی خۆیان ده‌گرن و
 مرقه‌کان هان ده‌ده‌ن خواوه‌ندی به‌رز و مه‌زن به‌رست و پێز له
 دایاب و پیران بگرن و هاوسى و چاکه‌کارانیان خوشبویت و نوێژی سه‌ر
 مردووان بگه‌ن.. به‌لام دواتر شه‌پخوازن به‌ هه‌له‌ و چلێسى و ئالووش
 و به‌دخوانیه‌کانیان هاتوون تاكو به‌ زۆره‌ملێ خه‌لك به‌رز هفت بگه‌ن و
 بینه‌ حوكمپانیان، بۆی نایینیان له‌ ناسته‌ به‌رز هه‌که‌ هه‌تاوه‌ته‌ ئه‌و
 ناسته‌ی نزمه‌ی ئه‌مڕۆ ده‌یبینن.. هه‌ندیک نایین هه‌نده‌ نزم بوونه‌ته‌وه

گاهینه کانیان بق نزدیکبونه وه له خودا قوریانی مژیسی پیشکیش
بکەن!!.. تەنانەت خودی مەسیحییەتیش وهك نوێترین نایین،
گەشتوووە تە ئاستیکی نزم و دابەش بووە تە سەر چەندان کۆمەلە و
پێناز، تا وای لێهاتووە باوەر بە وه نەمیێ ئەو زۆرینە گەورەیی
پایدەگە یەنن مەسیحین وهك سەریازانی مەسیح هەژمار بکریێ!!

بە شێوەیەکی گشتی، مەسیحییەت لە هەنەر کارە خێرخوازی و
چاکەکارییەکانە وه دابەزیوووە ئاستیکی نزم.. لە پابردوودا هۆگری و
خۆشەویستی هەبوو و لە نایینی مەسیحیدا یەکییەتی و پتەوییەك
دەبیندرا.. بق نموونە لە پێناسەکردنی هاوسێدا: هاوسێ بریتییه لەو
کەسە ی لە هەنەر تۆدا خۆشەویستی و چاکەکاری نواندوو و دەتوانیت
متمانەت پێی هەبێت.. پەرتووکه پێرژەکان هانمان دەدەن بارتەقای
خۆمان هاوسێیەکانمان خۆشبوێن.. باشترین هۆکاریش بق دروستکردنی
هاوسێیانی باش ئەو یە کاری چاکەیان لە گەڵ بکەیت بەبێ ئەو ی
هەست بە خۆپەرستی بکەیت، چونکە نەمانی کارە خێرخوازییە
تاکە کەسییەکان وانا نەمانی گیانی یەکییەتی و گیانی یەکبوونی ساغ و
پتەوی بە کۆمەلە.

لە مەرژگاردەدا بق کردنی کاری خێر و چاکە پێگە یەکی زۆر
ساردوسرمان گرتوووە تە بەر، چونکە کردنی کاری خێر و چاکەمان
داووە تە پال کارمەندانی تایبەت بە خزمەتکردنی بەرژە وەندییەکانی
جفاک.. گوته یەکی زۆر باویش هەیه و دەلی: فلانە شت وهك
چاکەکاری نیو کار و پیشە ساردە!!.. شتێکی باشە ئەو هەمان
بیربێتە وه تەنانەت یاسایەکانی دەستە بەری کۆمەلایەتی حکوومیش،
تاکە کەس لە مافەکانی هاوسێ نابوێری.. نوێژی بەبێ کاری چاک هیچ

سوودیکی نییه، هه‌روه‌ها هه‌یزی بته‌ما‌ی نه‌یه‌ستی له‌ بقشایی و لاوازی و هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی باوه‌په‌وه‌ دروست ده‌بیت.

جا به‌هه‌ر هه‌ویه‌ک بیت نه‌وا پێباز و مه‌زه‌به‌ مه‌سیحیه‌کان له‌ ولاتانه‌ی به‌ جیهانی نازاد ناو‌پێکراون، زۆر به‌خێرای کۆنترولی که‌نجانی له‌ ده‌ست ده‌رده‌چی... هه‌ر که‌نجیکیش له‌ ده‌ست مه‌سیحیه‌ت ده‌چی وه‌ک باوه‌ ده‌بیت که‌سیکی عه‌لمانی. زۆر به‌خێراییش ده‌بیت هه‌وپی و لایه‌نگری یه‌کێک له‌ پێبازه‌ خوانه‌ناسه‌کانی وه‌ک کۆمۆنیزم و نازیزم.

زۆرینه‌ هه‌ره‌ مه‌زنه‌که‌ی مه‌سیحیه‌کانیش سه‌ریازانی مه‌سیح نین، له‌ کاتێکدا ده‌بینین له‌ سه‌ر گشت نه‌ندامانی هه‌ردوو پارتی کۆمۆنیست و نازی پێویسته‌ سوێندی لایه‌نگری و پشتگیری په‌های سه‌رکرده‌کانیان بخۆن، هه‌روه‌ها گشت کاته‌کانی بێدارییان له‌ به‌ره‌وپێشبردنی ئامانج و پرسه‌که‌یدا به‌ سه‌ربه‌ن و به‌شێوه‌یه‌ی یه‌ک له‌ ده‌ پاره‌ی چالاکیه‌کانی پارتیه‌کی بدات.

هه‌روه‌ها نه‌گه‌ر که‌سانی نه‌یه‌یست و شوێنکه‌وته‌کانی داوینی ئی وه‌ده‌رنین، نه‌وا زۆربه‌ی خه‌ک باوه‌ریان به‌ چیرۆکی خه‌لقبوون هه‌یه‌، به‌لام پێده‌چی سه‌باره‌ت به‌ سه‌ریرده‌ی ئاده‌م و حه‌وا و به‌هه‌شتی عه‌دن جیاوازی که‌وده‌ له‌ را و بقوونیان هه‌بیت.

نه‌وه‌ی لی‌رده‌ا به‌لامانه‌وه‌ گرنگه‌، نه‌وه‌یه‌ گشت بوونه‌وه‌ریکی مرفیسی پێژه‌یه‌ک ئازادی ئیراده‌ی پێ به‌خشاوه‌، نازادییه‌که‌شی زه‌مینه‌ی بق ده‌په‌خسێتی بپار بدات تاخۆ باوه‌پ به‌ هه‌بوونی خودا و شه‌یتان به‌یتنی یانیش بپیت که‌سیکی نه‌یه‌یستی مادی.. چونکه‌ نه‌وه‌ی باوه‌پ به‌ هه‌بوونی خودا و شه‌یتان به‌یتنی، له‌سه‌ری پێویسته‌ خۆی ساغ

بکاتوه له خزمهتی کامه یاندا ده بیټ.. به لام که سی نه یته یست باوه پر به
پیردزی حوکی په ها ده هیئت و پشتگیری له پارت و ده ولت ده کات..
به لام سزای لادانیش چه شتی نازار و نه شکه نجه و زیندان و زوری به
جاریش مه رکه.

نیمه ده بینین که سانی نه یته یست به ته وای مه بوونی هیزه شاروه
و غه بییه کان په ت ده که نه وه، به لگش ده هیته نه وه و ده لټن ته نانه ت تا
نیسته یشی له گه لدا بیټ بوونی خوداش نه سه لمیندراوه... چه ندان تیپ و
گروپی نه یته یستی هن، وه: کومونیسته راستینه کان، ماسونیه کانی
نه نجوونه نی مه زنی خوره لات، پیرمنده نازاده کان، مه روه ها نه ندامانی
کوپه بندی نا خواوه ندی و نورانییه کان و عه ده مییه کان و نانارکیست و
نازیه راستینه کان و مافیاکانیش هن.. مه روه ها که سانی بیباوه پی
بیکش هن شهرم له به پتوه بردنی چالاکیه نه یته یستییه کانی نیو
کومه له کانی نازیم و کومونیزم ده که ن، به لام له هه مان کاتیشدا به ره و
په یوه سنبوونی هه مه چه شنی عه لمانی ده جن.

زوری به که سانی نه یته یستی بیروباوه په کانیان له سر نه و بڼه مایه
بنیاد ده نټن که ده لټی په راستی هیه نه ویش ماده یه، مه روه ها هیزه
کویره کانی نه م ماده یه که هندی کجار به وزهش ناوی ده به ن،
پیشکوتون تا له سر شتووی گژوکیا و دواتریش نازول و ټینجا مرقه
به دیارکه وقون.. به هه موو جوړیکیش نکولی له هه بوونی پوچ و ژبانی
لوی مردن ده که ن.

کومونیزمی نوی له سالی ۱۷۷۲ له لایه ن کومه لټک له سه رمایه داران
و ده وله م ندانی جیهانی (بارونه کانی دارایی) دامه زرا و هر له و کاتییه وه
بل دامه زرانندی ده وله ټیکي نه یته یستی به کاریان هیئا که له سر بڼه مای
دکاتوریه ټیکي سه رتاپاگیر داپټر اېوو. لینن له په پتووکه که ی خویدا

(کۆمۆنیزم بالی چه‌پره‌و) به‌ پوونی باسی ده‌کات و له‌ لاپه‌ره‌ ۲۲ ی په‌رتووکه‌ که‌ دا نووسیویه‌تی:

" بیردۆزه‌ که‌ مان پێبازێکی باوه‌ پێیانه‌ نییه‌، به‌ لکو نامراز هۆکارێکی کاره‌".

کارل مارکسیش (۱۸۸۳-۱۸۱) نه‌لمانییه‌کی به‌ په‌چه‌ له‌ک جووله‌کی بوو.. په‌که‌ مین جار له‌ نه‌لمانیا و دواتریش له‌ فیه‌نسا به‌هۆی چه‌ند چالاکییه‌کی شوێشگێتیه‌وه‌ وه‌ده‌رنرا، دواتر ئینگلترا مافی په‌ناهندیه‌ی پێیه‌خشی.. له‌ سالی ۱۸۴۸ دا مارکس مانیفیستی کۆمۆنیزمی بلاو کرده‌وه‌.. ئه‌ویش ددانی به‌وه‌دا ناوه‌ له‌وانه‌یه‌ نه‌خشه‌ی وه‌رچه‌رخاندنی جیهان بۆ چه‌ند کۆمارێکی سۆسیالستی سۆفییه‌تی چه‌ندان سه‌ده‌ بخایه‌نێ.

کارل پێته‌ریش (۱۸۵۹-۱۷۷۹) که‌سیکی نه‌لمانی بوو، مامۆستای میژوو و زانسته‌ جیق سیاسیه‌کان بوو.. ناوبراو بیردۆزێکی دژ به‌ مانفییستی کۆمۆنیستی نووسی، نه‌خشه‌یه‌کی دانا و تیایدا رایگه‌یاند نه‌ژادی ئاری ده‌توانی ده‌ست به‌ سه‌ر نه‌ورویا و دواتریش جیهاندا بگرێ.. چه‌ند پێبه‌ر و سه‌رکرده‌یه‌کی ئه‌یه‌یستی ئاری نه‌خشه‌که‌ی پێته‌ریان په‌سندکرد و کاریان پێ ده‌کرد، بۆی نازیزمیان له‌ پێتار وه‌دیته‌نانی ئامانجی ده‌سته‌به‌سه‌رداگرته‌ی جیهان و گۆپینی بۆ ده‌وله‌تێکی ئه‌یه‌یستی به‌کارهێنا که‌ به‌ ته‌واوی ملکه‌چی دکتاتۆریه‌ته‌ سه‌رانسه‌ریه‌که‌یان بێت.

پێبه‌رانی هه‌ردوو کۆمه‌له‌ی ئه‌یه‌یستی له‌ سه‌ر ده‌سته‌هلاشی ده‌وله‌ت کۆک و ته‌بان و سه‌رۆکی ده‌وله‌ته‌که‌ش به‌ خودای سه‌رزه‌وی داده‌نێن، ئه‌م باوه‌ر په‌ش بیه‌زکه‌ی تالیه‌ مرقۆ ده‌خاته‌ واری کرداریه‌وه‌.

باوه‌پی کارل پیتەر دواى لیکۆلینه‌وه و شروقه میژووبیه‌کەى تۆکمە بوو بە‌وه‌ى که کۆمه‌لێک له گه‌وره پیاوانى جیهانیى بواری دارایی هه‌ن په‌یوه‌ستى هیچ ولاتێک نین و پشتگیری له هیچ ده‌وله‌تێک ناکه‌ن، به‌لام ده‌ست له کاروباری گشت ولاتێک وه‌رده‌ده‌ن، له سالی ۱۷۷۳دا به‌مه‌به‌ستى به‌کارهێنانى بزووتنه‌وه‌ى شوێشى جیهانى بۆ وه‌ده‌یهێنانى هه‌له‌په‌ و به‌رتهماییه نه‌هێنیه‌کانیان، ماسۆنییه‌تى ئازادی خۆره‌ه‌لاتیان دامه‌زراندووه .. پیتەر پایگه‌یانده‌بوو زۆریه‌ى ئه‌و که‌سه داراییه جیهانیانه، نه‌گه‌ر هه‌ر هه‌مووشیان نه‌بن، جووله‌که‌ن یان په‌چه‌له‌ک و به‌چه‌یان جووله‌که‌یه، به‌بێ په‌چاوکردنى ئه‌وه‌ى ئاخۆ به‌ته‌واوى سرووته ئایینییه‌کانى جووله‌که‌ پێت‌وه‌ ده‌که‌ن یان نا.

پیتەر له وه‌لامدانه‌وه‌ى مانیفیستی کۆمۆنیستى کارل مارکسدا تاوتوێى ئه‌و مه‌ترسیانه‌ى کردووه و پێى وایه نه‌گه‌ر جیهان پێگه‌ به‌و کۆمه‌له‌ پیاوه‌ بدات به‌رده‌وام کۆنترۆلى سیاسییانه‌یان به‌سه‌ر کۆمۆنیستى جیهانیدا هه‌بێت و به‌پێى نه‌خشه‌ و پیلانه‌کانیان ئاراسته‌ى بکه‌ن، ئه‌وا مه‌ترسیی گه‌وره‌ دێنه‌ پیشى.. له‌ کوتاییدا چه‌ند پێشنیازێکى واقعی و کرده‌ى به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌ى کوچه‌تایه‌که‌ى بارۆنه جیهانییه‌کانى بواری دارایی ده‌خاته به‌رده‌م سه‌رکرده‌ ئارییه‌کانى جه‌نگ، هه‌روه‌ها پلانیکی دژ به‌ پیلانه‌یه‌که‌مه‌که‌یان بۆ ده‌که‌شێ لاه‌ووى فراوانى و دوورمه‌وداییه‌که‌یه‌وه، به‌ پۆلى خۆى ئامانجى کۆنترۆلکردنى سه‌رچاوه‌ سرووشتییه‌کانى جیهانه‌ له‌پێت‌او به‌رزوه‌وه‌ندى نه‌ژادى ئارى.

پیتەر ئاماژه‌ى به‌ دامه‌زراندنى نازیزم و به‌کارهێنانى فاشیزم و ئاتاق سۆسیالیزمى نیشتمانى کردووه وه‌ک ئامرازێک بۆ وه‌ده‌یهێنانى

بهرته‌مایی و ئامانجه‌کانیان، ئامانجه‌کانیشیان به وێرانکردنی نه‌خشه و پیلانی بارۆنه جیهانییه‌کانی (دارام) و دواتریش داگیرکردنی جیهانه‌وه دیته‌دی.. هه‌روه‌ها ئاماژه‌ی به پرسینکی دیکه‌ش کهره‌زه، نه‌ه‌ش نه‌وه‌یه که بارۆنه جیهانییه‌کانی بواری دارایی ده‌یانه‌وی سامییته‌ له هه‌موو پوویه‌که‌وه بۆ وه‌ده‌یتانی ئامانجه‌کانیان به‌کاربینن، له‌به‌رنه‌وه له‌سه‌ر پتبه‌ر و سه‌رکرده‌ ئارییه‌کان پتویسته‌ ناسامیزم له‌ هه‌موو پووه‌کانی به‌کاربینن بۆ نه‌وه‌ی پرسنی ئاری به‌ره‌و پیش ببه‌ن.

نه‌خشه و پلانه‌که‌ی کارل پتبه‌ر ئه‌م پتفه‌نیازانه ده‌گرته‌ خۆی:

-ملپنکه‌چکردنی گشت ولاتانی نه‌وروپی بۆ ژێر هه‌ژموون و ده‌سته‌لاتی نه‌لمانیا.. هه‌روه‌ها پتبه‌ر جه‌ختی له‌سه‌ گرنگی باوه‌په‌یتان به‌ گه‌ی نه‌لمانی کردووه‌ته‌وه له‌وه‌ی که له‌پووی جه‌ستی و نه‌قلی له‌ په‌گه‌ز و نه‌ژادی سامی به‌رزتر و پیشکه‌وتووتره‌.. خودی ئه‌م هه‌ژ و بیرۆکه‌یه‌ش نه‌و ناوکه‌ بوو که پیاوانی ئاری نیو بواری پاگه‌یاندن بیردۆزی سه‌ره‌وه‌ریوونی نه‌ژادی نه‌لمانیان له‌سه‌ر بنیاد نا.. ئه‌م بیردۆزه ئامرازی ده‌ستی نه‌و جه‌وره‌ که‌سانه‌ بوو بۆ پوویه‌پوویه‌وه‌ی بانگه‌شه‌ و په‌وپاگه‌نده‌کانی بارۆنه داراییه‌کانی جیهانی به‌کاریان هه‌ینا، وانا نه‌و بارۆنه‌ی بانگه‌شه‌ی نه‌وه‌یان ده‌کرد په‌گه‌ز و نه‌ژادی سامی گه‌ی هه‌لبژێردراوی خودان، هه‌ر نه‌ژادی سامیشه‌ چاودێری و گرنگیدانی خودایی هه‌لبژێاردووه‌ بپتبه‌ خاوه‌نی گه‌ی زه‌وی.. به‌مشێوه‌یه‌ ملیۆنان که‌س دابه‌ش بوونه‌ سه‌ر دوو به‌ره‌ی دژ به‌یه‌ک.

-هه‌روه‌ها کارل پتبه‌ر پاسپارده‌یه‌کی دیکه‌ی نووسیوو تیایدا دا‌وی کردبوو پتبه‌ر ویی له‌ سیاسه‌تیکێ دیاریکراوی دارایی بکری،

به جورتك پټگه له خاوه نې بانكه جيهانييه كان بگرې و نه يه لې نابوړى
نه لمانيا كوټول بكن (هه روهك چوڼ كوټولې نابوړيه كانې نينگلتر
و فرېنسا و نه امريكا يان كړدېو).

- هه روهما پاسپارده يه كې ديكه شى هه بوو تاييه ت بوو به
دروستكرنې نابوړى پټنجه مې نازى بې پوړيه پوړيوونه وه پټخستنه
نېټنييه كانې كومونيسټې، له پاسپارده كه دا ناماجې باوه پميتان بوو به
چينې بالا و نيوه پاستې نه و ولاتانه ي نه لمانيا به ته ما بوو بيا د خا ته ژر
پكټفى خړيه وه تا وه ما بخا ته مټشكيانه وه فاشيزم بې
پوړيه پوړيوونه وه كومونيزم تاكه هوكار و نامزانى له باره و
پټشوازي كړدن له سوپاى نه لمانى وهك پارټيزه ي نه و ولاتانه له
مه تر سې كومونيسټې، تاكه چاره سر و فرياد په سيانه.

- هه روهما پټه روهك پاسپارده داواى كړدېو كومونيزم
به ته واوى ويران بگرې، په چله كې جووله كېش له په گوپشه وه
د هريپنډرې، بې نه وه پټې رانې ناري بتوانن به ته واوى جله وې پرس و
كاروپاره جيهانييه كان بگرنه ده ست.

ملمانې و دانانې نه خشه و پيلان بې كوټول كړدنې جيهان، پټگه
بې پټې رانې هه ردو به رې نه يته يستې خوش دهكات چه په لټرېن
پېلانگېرې و كوده تا به و نه وه و گشت جوړه تاوانتيكى وهك تير كړدنې
تاكه كه سى تا دهكات ه جينق سايډ بكن.. ته نيا له پټناو شه كه تگردن و
پره لېږانې نه و ولاتانه جهنگ هه لده گير سينن كه به ته مان مليان پسې
كهچ بكن.

ليكلېنه وه بواړې به راوردكارى نايينه كان ناماژه به وه دهكات
هه رگيز ناكړې نازيزم و كومونيزم به هيچ كام له و نايينانه به راورد بگرې

که‌وا داوای باوه‌په‌یتان به‌خود ده‌که‌ن... خۆ پاسته‌ پێه‌رو سه‌رزی
 نه‌یته‌یسته‌کانی ولاتی سێچه‌ ماوه‌یه‌ک پێگه‌ به‌ په‌یوه‌بردنی په‌یوه‌سه‌
 ئایینییه‌کانی باوه‌په‌یتان به‌خودا ده‌ده‌ن، به‌لام پێکه‌ بێ ئاوانی، ئایینی
 نادنه‌ هیچ جۆره‌ هه‌ژموونیکیان هه‌بێت یان په‌فتاری کومه‌لایه‌تی و
 سیاسیی هاونه‌ژاده‌کانیان ئاراسته‌ بکه‌ن... ئامانجی نوورمه‌ودای هه‌ربو
 باوه‌په‌ی نه‌یته‌یستیش نه‌وه‌یه‌ گشت زانیارییه‌کی تایبه‌ت به‌ هه‌بوونی خودا
 و په‌ووح یان ژبانی دوا‌یی له‌ مێشکی مرقۆف سه‌رپه‌وه‌... بۆ نه‌مه‌یش گشت
 ئامراز و هه‌کارێک به‌کار دێنن، وه‌ک کوشتن و به‌رنامه‌ به‌رده‌وامه‌کانی
 شۆردنه‌وه‌ی مێشک و هتد... نه‌گه‌ر بگه‌ینه‌ نه‌و پاستییانه‌ش به‌ته‌ولوی
 بۆمان په‌وون ده‌بێته‌وه‌ که‌ هه‌ر قسه‌یه‌ک له‌باره‌ی پێکه‌وه‌ ژبانی ناشتیانه‌ی
 نێوان موسلمانان و نه‌یته‌یسته‌کان یان قسه‌یه‌کی په‌وچی بێمانایه‌ یانیش
 جۆرێکه‌ له‌ پیکلام و په‌روپاگه‌نده‌.

ساده‌ترین ئامراز بۆ تێگه‌یشتن له‌ په‌ووداوه‌کانی جیهانی ئیسته‌مان
 شۆقه‌کردنی په‌ووداوه‌کانی مێژوه‌ له‌ ژێر تیشکی نه‌و باسه‌ی خستمانه‌
 په‌و، به‌و پێیه‌ی چه‌ند داشیکی سه‌رگه‌مه‌ی شه‌ته‌ره‌نجی جیهانین...
 په‌یبه‌رانی نوورانی جیهانییان دابه‌شکردووه‌ ته‌ سه‌ر دوو سه‌ریازگه‌ و به‌ره‌ی
 دژ به‌یه‌ک و پاشا و شاژن و پاهیب و سوارچاکیان پێک وه‌ک پارچه‌کانی
 نێو گه‌مه‌ی شه‌ته‌ره‌نج به‌کاره‌یتاوه‌... جه‌ماوه‌ری گشتیشیان وه‌ک
 سه‌ریازه‌کانی نێو شه‌ته‌ره‌نج هه‌لسووپاندووه‌... سیاسه‌ته‌ توندوتیژه‌
 بێبه‌زه‌یه‌یه‌کانیان دانه‌یان ده‌دات خه‌ک ته‌نیا به‌ پارچه‌کانی شه‌ته‌ره‌نج بزانه‌
 و به‌ ئاره‌زووی خۆیان بیانجوولێتن، له‌وانه‌یه‌ نه‌وان قوریانی به‌
 پارچه‌یه‌کی گه‌وره‌ یان ملیۆنێک سه‌ریاز به‌ده‌ن نه‌گه‌ر ته‌نانه‌ت یه‌ک
 هه‌نگاویش له‌ دوا ئامانجیان نزیکیان بکاته‌وه‌، واتا ئامانجی
 کۆنتڕۆڵکردنی دکتاتۆریانه‌ی نه‌هه‌یمه‌ن.

له سهر زاری پټه ری پرې لیسور گټې دراوه ته وه قوڼاغی هه نووکی بی
پیلانگتې و کوده تایه که له بانکی نامشیل مایرې پاوه و ناسراو به
(رېچیلد) ده سټېپیکردوه و ده که وټه فرانکفورتی نه لمانیا. له وټدا
سټیزده له گوره بازرگانه کانی زټې و زیو کوبوونه ته وه و برپاریان داوه
پیش نه وه ی ده ست به بهر قه رارکردنی ده سټه لاته په هایه کایان بکه ن
به سهر سامان و سهر چاوه سرووشتی و مرقییه کانی سهرانسه ری
جیهان، گشت سهر ټکی پرې کربوو به ره و نه وروپا له نیو بیه ن و گشت
حکومه ته کانیش برپوختن و گشت ناینه سیستما تیکه کانیش
بسپړنه وه، دواتریش حوکم و ده سټه لاته دکتاتورده کی نه هریمه ن
به رپا بکه ن.. له پیلانه کانیا ندا به کاره ټنانی بڼه مایه مادییه کانی میژوو
و دیاله کتیکي هه بوو بق جیبه جټکردنی پرژده کانیا ن باسوخوا سټیکي
گهرمه.

جا کاتیک بچو وکتړن گومان ده که وټه دلی نه و میزه شاروا نه و
هست ده که ن په کټک له گهر مه و نامرازه کانی ده سټیان - پټېرو و
سهر ټکه کان - زیاد له پټویست به مه سه له کان ده زانی، په کسه ر
له رمانی له نیو بردنی ده رده که ن.. هر له بهر نه مه یش بوو پووداوه کانی
تیرورکردنی تاکه که سی و زور ټک له شوړش و جه نکه کان به رپا بوون و
تیا یاندا پووحی ده بیان هه زار مرقی تیادا چوو و هه زاران که سیش
ناواره و ده رپه در بوون.. زور زه حمه ته هر سهر کرده په کی سهر یازی
پاساو ټک بق پووداوی به ردا نه وه ی بقمبی نه تقمی به سهر هټیو شیمما و
ناکازاکی به ټنټه وه، له و پووداوه دا ست هه زار که س له چاو
تروکاند ټکدا کوژران و نزیکه ی دوو هټنده ی نه م ژماره په ش به سه ختی
بریندار بوون.. هټزه کانی یابانی شکستیان خوارد بوو، پر می

پادەستکردنیش چەند کاتژمێر و با بڵێن چەند پۆژێکی مابوو، هیچ پێویستیش نەبوو ئەو کارە ئەرمەنی و نۆزخییە بکری.. تاکە هێزی لۆژیکى بۆ لێکدانەوهی ئەم مەسەلەیه ئەوەبوو هێزە ھاراوەکان، بېریاریان داوو ئەم چەکە نوێیەى پاکتاوکردنى بە کۆمەڵ نمایش بکەن، بۆ ئەوەى ھۆشداری بدەنە ستالین لەوەى ئەگەر لە داواکارییەکانیدا پسۆ درێژى بکات، خۆى و ولاتەکەى ھەمان چارەنووسی بابانیان دەبێت.. ئەمە تاکە بیانووە، تەنانت بە نیمچە پاساوێکی ئەو تەوانە قیزەونەش ناچى کە دژی موقایەتیی کردیان.

بەلام ئێستە بۆمبى ئەتۆمى و ھایدروجینی بە بەراورد بە ھەندیک چەکی دیکەى کۆمەڵکۆز، ھێندە لەنتۆبەر و کاریگەر نییە.. چونکە ھەردوو بەرەى کۆمۆنیستى و سەرمايەدارى دەستیان بە کۆکردنەوهى گازی دەمار (الاعصاب) کردووە و لە عەنبار و جیبەخانەکاندا ھەلیان گرتووە، ئەو چەکە مەترسیدارە دەتوانى گشت بوونەوهرێکی زیندووی سەرگۆی زەوى بسپێتەوہ.. ئێستە نەھیتشتن و سپێنەوهری گشت شوپنەوار و ژینگەپەکی ژيان لە ناوچەپەکدا، بەندە بەو داواکارییە سەربازى و ئابورییانەى خزمەتیی ئامانجەکانیان دەکەن.

ھێزە ھێرشبەر و داگیرکەرەکان دواى چەند پۆژێکی کەم لە بەکارھێنانى گازەکەدا، دەتوانن بەبێ هیچ مەترسییەک لە ناوچە پێسبووھەکاندا بپێنەوہ، ئەوساکى ئەو ناوچانەش دەبنە ناوچەى مردووان، بەلام تەلار و ئامرازەکان وەك خۆیان دەمێننەوہ و ھیچیان لایەت.

جاریکیان نەدەمۆن بۆرک نووسیبوو: کۆى ئەو شتانەى ھێزە بەسەخاوەکان بۆ سەرکەوتن پێویستیانە ئەوہ پەچاکەخاوە و لایەنە

باشه كان دارتيك له سەر بەردتيك دانەنن.. ئەمەيش پاستىيەكى مەزنە و
بۆرك پەى پى بردووه.

شرقيە كردنى بەراوردكارىيانەى ئايىنەكان بە پتوهندى لەگەڵ ئەو
هەلومەرجانەى لەمەردا تاقىيان دەكەينهوه، شرقيەكارى بىلايەن
دەگەيه نيته ئەو دەرئەنجامەى پتې وايە ئەوانەى باوهريان بە خودا و
ژيانى دواى هەيه، باوهريكي پر لە خۆشهويستى و هيوايان هەيه، بەلام
خوانەناسى و ئەيتەيستى لەسەر بنەماى بېهيواى و پركينهيهكى
رەش بنياد نراوه.. جيهان هيج كاتيک بە قەد سالى ١٨٤٦ هەولى
تتوۀ ناخنيى عيلمانيهتى بۆ نيو ژيانمان ئەداوه، كاتيک هۆليۆك و
برادلۆ و كەسانى هاوشتوۀى ناوبراو سوورديوون لەسەر ئەو پايەى كە
دەلى دەبى گرنگيدانەكانى مرقف ئەنيا بەند بىت بە بەرژوۀه وەندييه
هەنووكە ييهكانى ژيانبييه وه.

ئەم بانگەشه كارانەى عيلمانيهت پتېش ئەو ميگەلە ساختەيهى
پەيامبەرانى وەك كارل ماركس و كارل پيتەر و لينين و ستالين و هيتلەر
و مۆسۆلىنى كەوتوون.. ئەو كەسانە مليۆنان مرقفيان بەهۆى بەرهم و
شته سەيرهكانى دەستكردى خويان لەخشته بردووه، هەروەها زۆريك
لەو مەسيحييه باوهردارانەشيان لە خشته بردووه كە دەبوايه
تتيگە يشتووتر و ئاقلتر بن.

ليژرە وه لەسەرمان پتويستە لەلای دوو ياريزانى سەرەككى كودەتا
و پىلانگتريپيه كە يان سەرانى ئەهرىمەن بسەنگرتيئە وه و هەلوەستەيهك
بكهين. يەكەمجار هەلوەستەيهك لەلای جوولەكەكان دەكەين.

تتيمە لەمەردۆگاره بەهەموو ئەو كەسانە دەليين جوولەكە
(يەهودى) كە پۆتيك لە پۆژان چوونەتە نيو ئاييىنى جوولەكە وه..

پاستيه کهی زۆرێک له و که سانه له پووی په چه لێک و نه ژاده وه سامی نین، چونکه بته چهی ژماره به کی په کجار زۆریان هیرۆدی و نه یه دق مین که خوینی تورکی مه غۆلی له له شیان ده که پێ.

په چه لێک و نه ژادی ناسامی و تورکی و فینله ندی له سه دهی په که می زاینییه وه له میانی په وگه دالان و ته نگه لانیکی (المس) زه مینییه وه له ناسیا وه هاتوونه ته نه وروپا وه ده که وێنه باکووری ده ریای قه زوینه وه.. به م گه له بته رستانه ده گوتی خه زه... نه وانه له دوورترین شوینی خۆره لاتنی نه وریادا نیشته جیبوون، له ویدا مه مله که تی به هیزی خه زه ریان پیکهینا وه، دواتریش به هوی هیرش و په لاماری به رده وامه وه ورده ورده پوه به ری قه لێ مپه ویی خۆیان فراوانتر کردوه، تا له گۆتایی سه دهی دووه مدا ده ستیان به سه ر زۆبه ی زه وییه کانی نه وروپای خۆره لاتدا گرتوه که ده که وێنه خۆرئاوای چیا ی نۆرال و باکووری ده ریای په ش.

خه زه ره کان له و کاتی دا ته فلی ئایینی جووله که بوونه، له مه سیحیه ت و ئیسلامیان به باشتر زانیوه، هه روه ها له ویدا په رستگه و فیرگه ی فیرکردنی ئایینی په هوودییان له سه رانه ری مه مله که ته که یاندا بنیاد ناوه.. خه زه ره کان له سه رده م و ترۆپکی هیزی خۆیاندا سه رانه یان (الجزیه) له بیست و پینچ گه لی ژێرده ستی خۆیان وه رگرتوه.

ده ولته تی خه زه ر نزیکه ی پینجسه ت سال حوکمران بوو، له گۆتاییدا له سه دهی سێزده یه می زاینی له لایه ن پوه سییه کانی باکووره وه هیرشیان کرایه سه رو تیکشکینران.

گیانی شۆپشگێری له خه زه ریه جووله که کانه وه په پیه وه ئیمپراتۆریای پوه سی و تا شۆپشی سووری تشرینی په که می سالی ۱۹۱۷ به رده وام بوو.

داگیرکردنی خه زه ریه کان له سه دهی سێزده مه دا ئه وه مان بۆ
پهون ده کاته وه زۆرێک لهو خه لکانه ی به جووله که ناویان ده به یه له نێو
نیم پراتۆریای پهوسیدا مانه وه .

پاستیه کی دیکه ش ئه وه یه فینله ندیه کان و چه ند کۆمه له یه کی
دیکه ی به په چه له ک پهوسی، بنه چه و نه ژاندیان ئاری نه بووه .. که له
ئه لمانی ش وه ک دوژمنێک لێیان نواریون و هه ر له سه ر ئه م بنه مایه ش
په فتاریان له که لدا کردیون .

ئێسته دێینه سه ر باسکردنی سووخره کان . پاستیه که ی
ژیا ننامه ی مه سیح ئه وه مان بۆ ده رده خات وه پێغه مبه رێک هه موو
که سێکی خۆشویستوه ته نیا یه ک کۆمه له ی تاییه ت نه بێت .. زۆر پقی له
سووخره کان بووه ته وه ، ئه مه ی ش له که سییه تیه کی تایینی وه ک مه سیح
شتیکی سهیره .. مه سیح چه ندان له بهر ئه وه په فتاره خراپه یان واتا
سووخری، هێرشێ توندی کردیوه ته سه ر سووخره کان و ئا پوهوی
برییون و به په رسته رانی پاره ناوی هێناون، هه روه ها له مه پ ئه وه
سووخرانه وه گوته ویه تی: ئه وان که نشتی ئه هریمه نن .. ئه م ناسناوه
به هێزه ش به هوی پقی ئه ستووری مه سیح بووه له و که سانه ی پاره
ده گۆر نه وه و خه ریکی کاری سووخرین، پۆزێکیان هه زه تی مه سیح
قامچییه کی گرت هه ست و له هه یکه ل وه ده ری نان و ئه م قسانه ی
پێگوتن: هه یکه ل مالی خودا بوو .. به لام ئێوه کربووتانه ئه شکه وتی
نزان ... مه سیح به م کاره تۆ له خوازییه ی دژ به پاره گۆر هه وه و
سووخران، واژێی له سه ر به یاری مه رگی خزی کرد .

مێژوو پێمان نیشان ده دات که پاره گۆر هه وه (الصراف)
جیهانییه کان له پیلانه نه ئێنیه کانیا ندا ناشوویان ناوه ته وه ..
نهورانییه کان گشت هێزێکی شه رخوازی جیهان ئاراسته ده که ن .

میژوو ده‌یسه‌لمینی سینی‌کای فه‌یله‌سووف و پی‌فۆرمیستی پهل‌مانی
 (٤ پ‌یش زاین له‌دایک‌بووه و ٦٥ زاینی مردووه) چه‌شنی مه‌سیح
 ویست‌بووی په‌رده له‌ه‌ووی کرده خراپه‌کارییه‌کان و هه‌ژموونی
 شه‌پ‌خ‌وا‌زانه‌ی ئه‌و سوو‌خ‌خ‌واره پ‌ایمالی که‌وا د‌زه‌یان کرد‌بووه نی‌و پ‌هل‌ماوه..
 سینی‌کا به‌خ‌ت‌و‌کار و مام‌و‌ست‌ای تاییه‌تی نی‌رۆن بو‌و، کات‌یک‌یش نی‌رۆن بو‌وه
 ئیم‌پ‌راتۆر سینی‌کای فه‌یله‌سووف وه‌ک پ‌او‌ی‌ژ‌کار و ها‌و‌پ‌تی د‌ل‌س‌و‌زی
 مایه‌وه.. به‌لام ه‌یت‌ده‌ی پ‌یته‌چ‌وو نی‌رۆن ی‌و‌ب‌ای‌ای خواست، ئه‌و ژنه‌ نی‌رۆنی
 خسته‌ نی‌و دا‌وی سوو‌خ‌خ‌وره به‌د‌خ‌وا‌زه‌کانه‌وه.. ئیدی نی‌رۆن بو‌وه
 به‌د‌نا‌وت‌رین سه‌رۆک و ده‌سته‌ه‌لا‌ت‌داری نی‌و می‌ژوو، که‌سییه‌تییه‌که‌شی
 که‌وته نی‌و ئه‌و‌پ‌ه‌پی د‌ل‌پ‌ه‌شی و نا‌ک‌ه‌سی و ن‌زمییه‌وه، ته‌نا‌ه‌ت وای ل‌یه‌ات
 ته‌نیا بۆ ت‌یک‌دان و و‌یر‌ان‌کردنی گ‌شت ش‌ت‌یک‌ی جوان و چاک ده‌ژیا، کاره
 تۆله‌خ‌وا‌زییه‌کانی ش‌ی‌وه و په‌وتی د‌و‌ژم‌نا‌یه‌تییه‌کی ئاش‌ک‌رای گ‌رت‌بو‌و..
 به‌مش‌ی‌وه‌یه‌ش سینی‌کای فه‌یله‌سووف ه‌یچ کاریگه‌رییه‌کی به‌سه‌ر نی‌رۆنه‌وه
 نه‌ما، به‌لام له‌هه‌نبه‌ر هه‌ژموونه به‌د‌خ‌وا‌ز و په‌فتاره خراپه‌کانی
 سوو‌خ‌خ‌وره‌کان و له‌پ‌ی‌نا‌و ئاش‌ک‌را‌کردن و دامال‌ینی ده‌مام‌کیان، سات‌یک
 هه‌د‌ادانی نه‌بو‌و.

له‌گ‌زتا‌ییدا سوو‌خ‌خ‌وره‌کان دا‌وا‌یان له‌ نی‌رۆن کرد پ‌ژ‌کاری
 ده‌م‌کو‌ت‌کردنی سینی‌کا ب‌گ‌رت‌ه‌ به‌ر، چون‌که سینی‌کا جه‌ما‌وه‌رێکی ن‌د‌دی
 هه‌بو‌و.. نی‌رۆن‌یش فه‌رمانی به‌ سینی‌کا کرد به‌ ده‌ستی خ‌وی خ‌وی
 ب‌کو‌ژی!

ئه‌مه‌ یه‌که‌م‌ین پ‌و‌ود‌ای به‌نا‌وب‌انگ بو‌و ت‌یا‌یدا سوو‌خ‌خ‌وره‌کان
 که‌سییه‌تییه‌کیان له‌نی‌و‌برد که‌ بب‌وه گ‌ۆس‌پی به‌رده‌میان و نا‌چار‌یان
 کرد به‌ده‌ستی خ‌وی گ‌زتا‌یی به‌ ژیا‌نی خ‌وی ب‌ینی، به‌لام د‌وا پ‌و‌ود‌او
 نه‌بو‌و، چون‌که به‌د‌ر‌ژ‌ایی می‌ژوو ژماره‌یه‌ک پ‌و‌ود‌ای ها‌وش‌ی‌وه‌ی

خۆکوشتن و تاوانی کوشتن ده‌بیندری خراوه‌نه‌ته قالی پرودای
ناسایی و خۆکوشتنه‌وه‌ز

مه‌سه‌له‌ی جیمس فۆرستال یه‌کێکه له خراپترین نمونه‌ی نه‌م
بێ‌خانه و له‌م سالانه‌ی دواییدا پووی داوه .. فۆرستال له سالی ۱۹۴۵
گه‌یشته نه‌و باوه‌په‌ی خاوه‌ن بانکه نه‌مریکیه‌کان به نه‌یتی خه‌ریکی
دامه‌زاندنی یه‌ک کۆمه‌له و پێک‌هه‌ستنه‌ن و نه‌ندامه‌کانیشی خاوه‌نی بانکه
جیهانییه‌کان و کۆنتڕۆلی دارایی فڕه‌نسا و ئینگلترا و ولاتی
بیکه‌شیان کردووه .. هه‌روه‌ک له یادداشتنامه‌ی ژانیشیدا ئاماژه‌ی بۆ
کردووه گه‌یشته نه‌و باوه‌په‌ش بارۆنه جیهانییه‌کانی دارایی
به‌رپرسانی پاسته‌وخۆی هه‌لگیرساندنێ ناگری هه‌ردوو جه‌نگی یه‌که‌م
و دووه‌می جیهانین .. ناوبراو هه‌ولێکی زۆری خسته گه‌پ سه‌باره‌ت به‌و
پاستیه‌ باوه‌پ به‌ پۆزفالت و گشت که‌سانی پله‌ بالای نیو حکومه‌ت
به‌ئێتی .. به‌لام نازانین ئاخۆ دواتر له‌مه‌ شکستی هینا و به‌هۆی
بێهێوابوونییه‌وه‌ خۆی کوشت، یانیش بۆ ده‌مکو‌تکردنی هه‌تا‌ه‌تایی
تیرۆر کراوه .. نه‌و کردانه‌ی کوشتن که‌ مۆرکی خۆکوشتنی به‌سه‌ردا
بپاوه، به‌ درێژایی سه‌ده‌کان له‌ کوده‌تا و پیلانگێڕیه‌ جیهانییه‌کاندا
هۆکارێکی په‌سندکراوی سیاسیه‌.

کاتیکیش ئیمپراتۆر یۆستنیافۆسی یه‌که‌م (۴۸۳-۵۶۵ زایینی)
یاسایه‌ مه‌ده‌نییه‌ به‌ناویانگه‌کانی ده‌رکرد و تیا‌پاندا هه‌ولی دا‌بوو
سنووری‌ک بۆ نه‌و کاره‌ نا‌په‌وا‌پانه‌ دا‌بنی که‌ بازرگانانی جووله‌که‌ له
بازرگانی و ئالۆیژه‌کاندا په‌نا‌یان بۆ ده‌بردن .. به‌لام بازرگانانی جووله‌که‌
هه‌ر خۆدی به‌کرێ‌گیراوانی نوورانییه‌کان بوون، به‌هۆی بازرگانانی نا‌په‌وا
و قاچاغ‌چییه‌تییه‌کی به‌رفراوانه‌وه‌ توانی‌بوو‌سان له‌سه‌ر حیسابی

بازرگانانې دېکې ی جگه له خویان نیمتیاڼی نږد نادادپه روه رانه و سته مکارانه وده ده سته ټینن، به مشیوه به توانیان نه و بازرگان سته ملټکراونه قه للوش بکه و له گډه پانی کار وده ریان بنین.. یاسای یو ستنیانوس تا سده ی ده یه م سرچاوه ی سهره کی ماف بو، تا نیسته یش به گرنګترین سرچاوه ی ماف و نه حکامه کان داده ندري.. به لام سوخوږه کان به زیره کی و نږد زانیی خویان توانیان نه و خیر و چاکه یه سهر اوژیر بکه نه وه که یو ستنیانوس خه ریکی وده یینانی بو.. نینسکولق پیدای فنک ناند واګنازی یه هو دی به مجوره وده سفی بازرګانه جووله که کانی نه و کاتی ده کات: جووله که له و کاتیدا ته وای نازادییه نایینییه کانی خویان هه بو، ته نانه ت هندیګ مه لېه ند و پتګه ی بچوک به رده وام ده رګه ی بڼ نه وان له سر پشت بو.. بازرګانیکردن به کویله یش به سرچاوه ی یه که می سامانی هندیګ جووله که ی پښمانی داده ندرا، به لام له سالی ۳۳۵ و ۳۳۶ و ۳۸۴ ی زاینی چندان یاسا بڼ به رهنګاریوونه و ی نه م جوړه بازرګانییه ده رچوون.

میژوو بڼمانی پوون ده کاته وه بازرګانانې جووله که و پاره گډه روه وده کان هه رته نیا له بازرګاننې کویله دا کاری ناره وایان نه کردوه، به لکو بازرګانییه خراب و ناره وایه کانی وده ماده ی هوشبه ر و بازرګانیکردن به سیګس و قاچاغچیه تیکردن به شه راب و بڼ و خشل و گه وهر و چهند کالایه کی دیکه ی به ترخیشیان پتګه ده خست و قورغیان ده کرد.. نه وچا بڼ ده سته به رکردنی به رژه وده ندیه کانیان و پارټزګه ریکردن له چالاکیه ناره وایه کانیان، په نایان دده رده به ر به رتیل و کرپنی پشتګیری و ده نګی به رپرسانی گه وده .. به مشیوه به هوی

ماده‌ی هوشبەر و شه‌راب و ژنه‌وه، توانیان نه‌خلاقی گه‌ل تیڭبده‌ن..
میژوو تۆماری کردووه یۆستنیانۆسی گه‌وره ئیمپراتۆری پۆما هینده
به‌هیز نه‌بووه بتوانی سنوور و ئاستیک بۆ نه‌مجۆره چالاکیانه دابنی.

له لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی ئیدوارد گیبۆنی میژوونووشی بریتانیدا
(۱۷۲۷-۱۷۹۴) تاوتوینی کاریگه‌رییه خراپه‌کار و تیڭده‌ره‌کانی بازرگان
و سووخورانی جووله‌که‌ی کردووه و پیتی وایه ده‌ستی درێژ و به‌توانایان
له نزمکردنه‌وه به‌هیزکردن و پوو‌خاندنی ئیمپراتۆریای پۆمانیدا
هه‌بووه.. نه‌مه‌یش ناوینشانی په‌رتووکه‌که‌ی بووه.. گیبۆن زۆر به
وردی و دورودرێژییه‌وه باسی له پۆلی خراپی یۆبابای ژنی نیرۆن
کردووه و ده‌لی: نه‌و ژنه بۆ خولقاندنی جۆره هه‌لومه‌رجیکی خراپی نیو
پۆما پۆلیکی خراپی هه‌بووه، هاتنه‌کایه‌ی نه‌و هه‌لومه‌رجه ناله‌بارانه‌ش
وایان له گه‌لی پۆمانی کردووه وه‌ک سه‌رخۆشیک به‌که‌مه‌ترخه‌مییه
بنواپێته وێران‌بوون و دا‌پووخانه خێرایه‌که‌ی پۆما.. به‌که‌وتنی
ئیمپراتۆریای پۆمانیش هه‌ژموون و ده‌سته‌لاتی جووله‌که‌ هاته‌کایه‌وه،
نه‌روپاش که‌وته نیو چاخه تاریکه‌کان.

ئینسکۆلۆپیدیای ئینگلیزیش سه‌باره‌ت به‌م مه‌سه‌له‌یه ده‌لی:
بازرگان و سووخورانی جووله‌که زۆر چه‌زیا‌ن له بواری بازرگانی بوو،
ئه‌وه‌ی له‌م بواره‌شدا یارمه‌تیده‌ریان بوو، کارامه‌یی و بلا‌بوونه‌وه‌یان
بوو له‌ گشت شوێنێکدا.. زۆریه‌ی بازرگانیی ئه‌وروپا له‌ چاخه
تاریکه‌کاندا له‌ ژێر ده‌ستی جووه‌کاندا بوو، به‌تایبه‌تیش بازرگانی‌کردن
به‌کۆیله.

کاتیڤ ده‌نواپینه‌ پاره و دراوی کۆنی پۆلۆنی و مه‌نگاری،
ده‌توانین مه‌ست به‌ کاریگه‌ریی نه‌و هه‌ژموونه‌ په‌هایه‌ی جووه‌کان

بکه‌ین، ئەم دراوانه چەند نەخشێکی یەهوودییان لەسەرە... ئەمەیش نیشانی سووریوونی جوولە‌که بوو بۆ کۆنترۆڵکردنی دراو و دواتریش دەرکردن و لە سکه‌دانی ئەو دراو‌ه‌ش هەر لە ژێر دەستی خۆیاندا بوو. سووخورانی جوولە‌که لە و کاتی‌ه‌وه دروشمێکیان بۆ خۆیان هەلبژاردبوو کە دواتر (نامشل مایەر پاوەر - ۱۷۴۳ - ۱۸۱۲ ی زاینی) پێی بە‌ناویانگ بوو، دروشمە‌که دە‌لی: لێگە‌پێن ئە‌رکی دەرچوواندن و لە‌سکه‌دانی دراوی نە‌ت‌ه‌وه و گە‌لێک بگرفێ نە‌ستق و سەرپەرشتی بکه‌ین، ئە‌وجا پاشان گوێ بە‌وه نادە‌ین کۆ یاسایە‌کان بۆ ئە‌و نە‌ت‌ه‌وه و گە‌له‌ دادە‌نێت !! .

نامشل مایەر پاوەر ئە‌م دروشمە‌ی وە‌ک تێز و پێشنیازێک خست‌وه‌ته بە‌رده‌م هاوێشە‌کانی، بۆ‌ئە‌وه‌ی کرۆکی ئە‌و پالێ‌ره‌یان بۆ رافە‌ بکات کە وای لە‌ سووخوران کرد‌وه‌ لە‌ سالی ۱۶۹۴ دا هە‌ولی کۆنترۆڵکردنی بانکی ئینگلترا بدە‌ن.

بارۆ‌نە‌کان - ئە‌وانە‌ی سە‌رانی ئاری بوون - سووریوون لە‌سەر شکاندنی قۆرغکارییە‌ یە‌هوودییه‌‌که‌ی نێ‌و بواری بازرگانی و درلو و ئالوێ‌ره‌کانی ئە‌وروپا... هەر ئە‌مە‌یش پالێ‌ری سەرە‌گیان بوو کاتێک لە‌ سالی ۱۰۹۵ دا بە‌ره‌که‌تی هە‌ندێک پێ‌به‌ری مە‌سیحییان وە‌ده‌ست‌هێ‌نا بۆ ئە‌وه‌ی جە‌نگە‌کانی خاچە‌پرستی یان جە‌نگە‌ پێ‌ڕۆ‌زه‌کان بە‌‌پێ‌وه‌بێ‌ن.

لە‌نێ‌وان سالانی ۱۰۹۵ و ۱۲۷۱ دا هە‌شت هە‌لمە‌تی خاچە‌پرستان پێ‌گه‌را، ئامانجی پووکە‌ش و بە‌رچاوی هە‌لمە‌تە‌کان پاراستنی ئە‌و مە‌سیحییانە‌ بوو کە سە‌ردانی لانکە‌ی مە‌سیحیان دە‌کرد، ئامانجێکی دیکە‌شیان دامە‌زrandنی حوکمرانییه‌‌کی مە‌سیحی بوو لە‌ فە‌له‌ستین... بە‌لام راستییە‌‌که‌ی چە‌ند جە‌نگێک بوون و بۆ دابه‌شکردنی دانیش‌تووانی

نه وروپا به سەر دوو بهرەى دژ به يەك هەلگیرسێندران: يەكە ميان لەگەڵ
جوولەكەكان بوون و دووهميشيان دژيان بوون.

كەنيسەى كاسۆلىكى لە ساڵى ١٢١٥دا چوارەمین كۆنگرەى خۆى
بەپێوەبرد، بابەت و پرسى سەرەكی كۆنگرەكە شەڕۆكە كردن و
تاوتۆيكردنى دەستدرێژییەكانى جوولەكە بۆ لە گشت ولاتانى
نه وروپیدا... لەو ماوه مێژووییەدا پێبەرانی كەنيسە و سەركردهى
دەولەتەكان بە يەكگرتوویى كاریان دەكرد. پێبەرانی كەنيسە
پەزماەندى تهواوى خۆيان لە هەنبەر بەرده وامبوونی هێرش و هەلمەتە
خاچەرستییەكاندا دەربڕى.. هەروەها لە پێناو دانانى ئاستێك بۆ ئەو
سووخرییەى جوولەكەكان خەریكى بوون، چەند بریار و
پاسپاردەىەکیان دەركرد .. بۆ گەیشتن بەو ئەنجامەش چەند
پێنمایەکیان دەركرد تیاياندا داواى دیاریكردن و سنووربەندكردنى
شوێنى نیشته جێبوونی جوولەكەكانیان دەكرد، بەو واتایەى دەبوایە
جوووەكان تەنیا لە گەرەكە تاییبەتییەكانى خۆیاندا نیشته جێ ببن و
نەتوانن ماله كانیان ببەنە گەرەكەكانى دیکە، هەروەها پێگەشیان لە
مەسیحییەكان گرت ببنە لایەنێكى بەكارهاتوویان و نەدەبوایە بەهیچ
شێوەیەك لە مامەلەى جوولەكەكاندا ببەنە بریکار، ئەمەیش بۆ پێگەگرتن
بۆو لە سووخر و بازەرگانی جوولەكە بۆ ئەوێ نەتوانن
مەسیحییەكان وەك نمای كارەكانیان بەكاربێنن، چونكە جوولەكەكان
لە پێگەى هەندێك كۆنگرەى مەسیحییەو چەند گرتبەست و
پەیماننامەىەكى گوماناویان دەبەست، لەكاتى ئاشكرا بوونیشدا
مەسیحییەكان ئۆبال و سزای كارە ناپەروایەكانى جوولەكەكانیان
دەگرتە ئەستۆ... لەلایەكى دیکەو یاسایەكان جوولەكەكانیان

قہدہ غہ کرد ژنان و کچانی مہ سیحی لہ مال و دہستگہ گانی خویاندا
 بہ کاربیتن، چونکہ نہ و ژن و کچانہ یان لہ خفشتہ دہ برد و دہ یانکرینہ
 لہ شفرۆش و لہ پیتناو و دہستہ پتانی پاره و ہ ژموونیش بہ کاریان
 دہ ہیتان.. دواتریش چہند یاسایہ کی دیکہ دہرچوون پتگہ یان لہ
 جوولہ کہ کان گرت ہہ ندیک کردہی دیکہی بازرگانی بہ پتوہ ببہن.. بہ لام
 کہ نیسہ بہ گشت ہیز و دہستہ لاتی خوی و بہ پالہشتی سہرکردہ و
 پتہری دہولتہ کانیش نہ یثوانی سہرانی پاره و دارایی بخاتہ ژتر
 پکیتی خوی و ملیان پی کہ چ بکات... نہ و یاسایانہ ناگری پتوکیہی
 نورانیہ کانیاں دژ بہ کہ نیسہی مہ سیح خۆشکرد، بۆی لہ پیتناو
 لاواکردن و بیدہستہ لاتکردنی کہ نیسہ و جیاکردنہ و ہ لہ دہولت،
 نہ خشہ و پیلانیان دانا.. جا نورانیہ کان بۆ گہ یشتن بہ م ٹامادجہ،
 لہ تپو خہک و جہ ماوہری سادہ دا بیرۆکہی عہلمانی و بی ٹایینیان بلاو
 کردہ و ہ.

حکومتی فہرہنسی لہ سالی ۱۲۵۲ دا چارہ سہرۆکی پشہی ہی ہز
 گرفت و پرسی جوولہ کہ دانا و بہ ہوی پتشلینکردنی یاساوہ ہہر
 مہ موویانی و ہ دہرنا، بہ شۆکی نۆدی دہرکراوہ کان پہ نایان بردہ بہر
 نینگلٹرا و نہ و لاتہش و ہک پہ ناہندہ و ہریگرتن.. تا سالی ۱۲۵۵
 جوولہ کہ کان توانیاں کۆنترۆلی چہند گہ و ہہ پیاوۆکی ہواری کہ نیسہی
 نینگلیزی و نۆدیک لہ پیاوماقوولان و دہرہ پگہ کان بکەن.. نہ م
 سووخرانہ و نہ وانہی بہ دانایانی جوولہ کہ ناوپانگیان دہرکردبوو، سہر
 بہ نورانیہ کان بوون.. نہ مہیش لہ میانی نہ و لیکۆلینہ و ہہ ناشکرا بوو
 کہ شا ہیتری سییہم لہ ہنہر نہ و ٹاپووچوون و قوتلپی و بہ رتیل و
 تاوانانہی بۆنیاں بہ گشت لایہ کدا بلاو ببوویہ و ہ، فہرمانی بہ پتوہ بردنی
 دہرکرد، بہ تابیہت ہوای کوشتنی سان ہیۆ ٹۆف لینکۆن لہ سالی

۱۲۵۵دا، لیکولینه وه کان سه لماندییان هژده جووله که نه و کردانه یان
رنگهستوه، بقیی ترانه دانگه و فرهمانی له سیداره دانیان به سه ردا
جیبه جی کرا.

شا هینری له سالی ۱۲۷۲دا مرد، بواتر شا نه واردی به که م بووه
جینشین و فرهمانی قه دهغه کردنی سووخورایی جووله که کانی ده رکرد..
بواتریش له سالی ۱۲۷۵ دا چهند یاسایه کی تاییه ت له پارله مان
دهرچوون و به یاسایه کانی تاییه ت به جووله که ناوئران.. نامانج له و
یاسایانه که مکردنه وهی هژموون و دهسته لاتی سووخورانی جووله که
بوو له سه رگشت قه رزارانیان، نه که هر قه رزاره مه سیحیه کان به ته نیا،
به لکو جووله که هژاره قه رزاره کانیشی گرتوه.. ناکری نه و یاسا و
سیستمانه به بوژمن و دژیه ری سامیه ت دابندری، چونکه پارێزگه ری له و
جووله کانه ده کرد که پابه ندی یاسایه کانن.

سووخورانی جووله که پتییان وابووله و جاره شدا، ده توان
به ره نگاری فرهمانه کانی پاشا بینه وه.. به لام هه له یه کی گه وریه یان کرد،
چونکه پاشا فرهمانی ده رکردنی گشت جووله که یه کی له ئینگلترادا
ده رکرد.. نه مه ده ستپیکی نه و دقخه بوو که میژوونوسان به وه ده رنان
و بوورخسته وهی مه زن ناویان بره وه.

بوای نه وهی شا ئیدوارد هه نگاوی یه که می هه لیتنا، سه کسونیا له
سالی ۱۲۴۸ و هه نگاریا له سالی ۱۲۶۰ و به لجیکا له سالی ۱۲۷۰ و
سلوفاکیا له سالی ۱۲۸۰ و نه مسا له سالی ۱۴۲۰ و زه ویه نه زمه کان
(هوله ندا) له سالی ۱۴۴۴ و له کوتاییشدا ئیسپانیا له سالی ۱۴۹۲ هه مان
هه نگاوی شا ئیدواردیان هه لیتنا.

وه ده رنانی جووله که کان له ئیسپانیا گرنگیه کی تاییه تی هه بوو..
چونکه له سه دهی چوارده یه مدا سووخورانی جووله که بق یه که مین جار

ترانسان وەها لە حکومەتی ئیسپانی بکەن مافی وەرگرتنی باج وەدەستبەین و پاستوریز باج لە گەلی ئیسپانی وەرگیرن، ئەمەش وەک دەستبەربکردن و ئەفەوتانی ئەو قەرزە بوو. ١٠٠٠ یانە خەشیە حکومەت... سووخرانی جوولەکە بە خراپترین شیوە سوودیان لە وەرفەتە وەرگرت، هێندە توندوتیژ و درندانە بوون ئەگەر خەڵک نەیتوانیایە قەرزەکانیان بداتەو، داوای هۆقە گۆشتییان لە خەڵکی قەرزدار دەکرد، ئەم پەفتارەش دلی خەڵکی پەر لە پق و تووڕەیی کرد و یەک چەخماخە پق تەقینەوێ پق و تووڕەییەکە بەس بوو... چەخماخی پق و تووڕەییەکەش لەنیو ئەو گوتارە ئاگرینانە تیشکیان دەدا کە فێرناندۆ مارتسنسز دەخویندەوێ و بەهۆیە جەماوەر پاپەین و یەکیک لە گەورەترین قەسابخانە خۆیناوییە بەناوبانگەکانیان بەرپاکرد... ئەمەیش یەکیکە لەو نمونانەی کە جوولەکان بەهۆی سیاسەتی سەرکردە و ڕێبەرە تاوانکارەکانیان خەڵکی بێوێ و بێگونامیان هاندا.

جوولەکان لە ساڵی ١٤٩٥ لە لیتوانیا و لە ساڵی ١٤٩٨ لە پورتوگال و لە ساڵی ١٥٤٠ لە ئیتالیا و لە ساڵی ١٥٥١ لە بافاریا وەدەرنران.

لێرهەدا دەبێ ئاماژە بە خالێکی گرنگی نیو ئەو پێکارانە بکەین، هەندێک لە پارەدەر و دەستپۆشستوانی جوولەکە تەگبیریان دەکرد لەبۆرد و ئەفینق و چەند مەملەکەتیکی بابووی و مەرسیلیا و باکووری ئەزلزاس و بەشێک لە ئیتالیا و باکوور پەناگە و شوینی حەوانەو بەز خۆیان دەستبەر بکەن... مەسەلەکەش هەر وەک ئینسکۆلۆپیدیای بریتانی لەبارەییە دەوێ بەمجۆرە لێهات: جەماوەری جوولەکە دیسانەو خۆی بینیوە بەرەو خۆرەلات و بەتایبەت بەرەو هەردوو ئیمپراتوریای پۆلۆنی و تورکی دەچێت... بەلام هەندێک لەو جوولەکانە

نیش و نازاری مانه وهی نیو خورئاوایان له ناوارهیی پی باشتربوو، که وتبونه بهر گوی ئه و کورتوبه ندانه ی له قوناغی پیتشودا به سه ریاندا سه پیندرابوو.

به مشیوهیه ده توانین بلتین چاخه تاریکه کانی جووله که له گهل نیشانه و ده رکه وته کانی چاخ ی پینسانسی نه وروپادا به دیار که وتن.. نه مایش پالیشتی له راستی و دروستی بیرنوی هه ندیک له میژوونوسان ده کات که پیتی وایه نه ته وه و گهلانی نه وروپا ته نیا له کاتی خو راپسکندن و پزگاریوون له چرنوکی ئابوریانیه ی جووله که توانییان بچه نیو چاخ ی رابوون و گه شه کردنه وه.

ئه و جووله کانه ی له نه وروپادا مابوونه وه نوای کرده گه وره که ی گوجپیکردنی به زقر، هه ره له گه ره که کانی خویان نیشته جی بوون که به جیتق ناو ده بران و جووله که کانیش به (کاحل) ناویان ده برد، له ویدا به سه ره جووله که کان سه پیندرابوو دور له جه ماوه ری گهل و نه ته وه کان بژین، له ویدا حاخام و ده سته لاتدارانیان هوکمرانیان به سه ردا ده کردن، نه و حاخام و ده سته لاتدارانه ش ملکه چی فره مان و پینماییه کانی نوورانییه کان و گه وره سووخورانی جووله که بوون، مه به ستمان نه و سووخورانه ی له هه ندیک ولاتی نه وروپیدا توانیان له پینگ و پوسته کانی خویاندا بمیننه وه.. به کرنگیراوانی نوورانییه کانیش له گه ره که کانی جیتقا نیشته جی ببوون، دژ به و که سانه ی وه ده ریان نان و دایانبروون ژه هری بق و کینه و گیانی توله کردنه وه یان ده پژانده دلی جه ماوه ری جووله که.. هه روه ها حاخامه کانیش به گوچکه ی جووله که کانیان ده چرباند هه ره نه وان گهل هه لبرژدرلوی خودان و پژی توله کردنه وه بیگومان زقر نزیکه و هه ره خویان ده بیه خاوه نی گوی زه وی و هه موو شته کانی سه ری.

دەبىي نەوەش بلىيىن ئۆزىنى ئەو جۈولەكانەى بەرەو نەوۋىيەى
خۆرەلەت كۆچپان كۆرۈ. ئەو دەيان بەسەردا سەپىندىراپو تەنيا لە شوئىنى
دەستىشانكرەوى نىشتە جىبۇونيان بىزىن، ئەو شويىش ؟ ەوتەو سەر
سنوورى خۆرئەوى پەوسيا و لە كەنارەكانى دەرياي بەلتىك لە باكۆرەو
تا دەگاتە كەنارەكانى دەرياي پەش لە باشووردا دىرئۇ بېوۋىو...
ئۆزى شىيان بە پەچەلەك جۈولەكەى خەزەرى بوون... جۈولەكە
خەزەرىيەكان بە پۆشنىرى و كەلتوورى يەدەش ناسراون (يەدەش ناوى
ئەو زمانەى كە پىي دەناخفن)، مەروەها بەو ناسراون ئۆز دەرەش و
نەگرس و قرچۆكن، لە مامەلە ئابوورىيەكانىشاندا پىگەى ئۆز نەگرس
دەگرنە بەر و ئەخلاقىيان ئۆز نەزم و خراپە... لىزەدا دەبىي لەو عىبرانىيە
دىرئەنەيان جىيا بگەينەو كە تەورات باسى كرېوون، چونكە ئەو
عىبرانىيەنە بە ئۆزى كەسانى بەئەدەب و پەشتەرز بوون.

بەكرىگىراوانى نوورانىيەكان لەنئو گەپەكەكانى جىتۇدا ئاگرى پق و
كىنە و خەزى تۆلەكردنەو دەيان خۆش دەكرد... وردە وردە
مەلومەرجەكەيان قۇستەو و دەستيان بە پىگەستىن كۆر، تا بوو
بزووتنەو بەكى شۆپشگىتپى جىهانى و ئامانجى تۆقاندن و وىرانكارى
بود.

سەران و كەسە بەناوبانگەكانى بوارى دارايى ئەم بزووتنەو
شۆپشگىتپىيەيان پىشخەست، تا كرىدەنە كۆمۆنىزمى جىهانى... ئەوانە
كارى توندوتىزانەى تاكەكەسىيان پىگەخەست تا بوو بزووتنەو بەكى
سىستەماتىكى شۆپشگىتپى و دواترىش بۆ گەپاندەو جۈولەكەكان بۆ
ئەو ولاتانەى پىشتر بە ئۆز لىيان و دەرنەرابوون، پىلاننىكى پىكۆپىكىيان
پىگەخەست، گەپانەو كەش بەشئەو دزەكردن بوو، چونكە لە پەوى
ياسايىيەو قەدەغە بوو بگەپنەو ئەو ولاتانە... جا لەبەرنەو پىگەيان

لږ گېرېبوو له ولاتانه نېشته چې بېن و کاریان ده سټکه وی، پاره و سرمايه يه کی زلډیان خرابه بېرده ست بې نه وهی سیستمی بازای پښه دامه زړین، له بازارانه دا گشت جوړه بازگانی و نالوړتکی قه ده غه کړاویان ده کړد... هه روه ها به پتی پټبازی کومپانیای نه ټینی قورغکردن کاریان ده کړد، نه مه یش پڼگه ی بې بارونه کانی دارایی خوځشکړد پاره بې نه و تږانه دابین بګن تاګو به نه ټینی بمیننه وه.

به لام گومانی چنند نووسر و میژوونووسنکی وه کونت دی بونسین و خاتوو نیستا و بیستر و سیر و ترسکوتیان وروژاند و نه و نووسه رانه گه یشته نه و باوه پښه نورانییه کان هیز و دهستی شاراوه ی پشت بزوونته وهی شوپشی جیهانین... هه ردو نووسر ویلیام قوس و سیسیل گېراهی له په پتوکه که یاندا به ناوی (الحبه الاسبانیه) ده لټن: پرسى ناسین و ناشکراکردنی سرکرده و پټبهره پاسته قینه کانی نه و کومپانیایه قورغکاریه نه ټینییه ی جیهانی کونترول کړدوه و چوینییه تی گه یشتیان به نامانجه کانیاڼن مه سه له یه که و له دهره وهی بواړی نه م په پتوکه دایه.. به لام هه به یه کټک له گرنگترینی نه و پرسانه داده ندری که ده بی چاره سړی بې بدوړتیه وه... جا نه و که سه ی پوړتک نه و مه ته له هه لږدینی و ده یخاته بهر چاوی خه لک، پیاوړتکی زلډ دلیر و به جهرګه، ژیاڼیشی به به راورد به و نرکه ی چاوه پوانیه تی هه هیچ نییه، نرکه که ش بریتییه له ناګادارکردنه وهی جیهان له مه پ نه و پڼکار و کارانه ی کومه له ی نه هریعنه ده یگرنه بهر و خویان وه کاهینانی ثایینتکی نه ټینی سه پاندوه و ده یانه وی ثایینه که یان به سر جیهاندا سه پټن.

تیمه به شرقه کردنی نه و پاستییانه ی خواره وه ده توانین بلټین بیلانی دزه کردنی جووله که کان بې نټو نه و ولاتانه ی لټیانه وه وده درناون، سرکه وتنی وه ده سته ټناوه: چونکه جووله که کان له سالی ۱۶۰۰ دا

گه پراوه نه ته وه نینگلتر و سالی ۱۵۰۰ گه پراوه نه ته وه مه جهر، به لام له سالی ۱۵۸۲ نوویاره وه ده رنراوه نه ته وه. مه روه ها سالی ۱۵۶۲ گه پراوه نه ته وه سلوفاکیا و له سالی ۱۷۴۴ دووباره به زۆره ملی ده رکارونه ته وه. سالی ۱۷۰۰ گه پراوه نه ته وه لیتوانیا. جا به بی په چاوکردنی نه وهی چند جار ده رکارون، به لام نه وان گشت جارێك كۆمه له یك توپ و رینگه ستی شاراوهران له نوای خویان جیهیشتوو و پیلانیان بو چالاکیه شوقه گێرپیه کان داناوه و ناشوو بیان ناوه ته وه.

لێره دا له لای گه وره ترین سه رانی پیلانگێری نه هریه می ده وه ستین که به نوهرانییه کان ناسراون.

ههون و ناشکرایه حاخامه کانی جووله که له لیکدانه وهی مانا نهیتییه کانی نووسراو و په پتوکه پیروژه کاندایانگه شهی ده سته لاتیکی په ها ده کن، پیشیان وایه نه مه به پیی سرووشیکی تاییه تی خواوه ندیه .. به لام نه گه نه و که سانه نامرازتکیان له بهر ده ستدا نه بووایه سرووشه وه رگیراوه کانیان بخه نه واری کردارییه وه، نه و نه م بانگه شهیه گرنگیه کی نه وتوی نه ده بوو.. له بهر نه وه، ژماره یه ک سووخور و حاخامه گه وره کان و به پتو به ران و که سانی ده سته لاتدار کۆبوونه وه و به ریاریان دا کۆپه ندیکی نهیتی دامه زینن کار بو وه ده یه پنانی نامانجه کانیان بکات، ناویشیان له کۆپه نده که بیان ناوه کۆمه لگهی نوهرانی.

به شی دووهم
شورشی فینگلیزی
(۱۶۴۰ - ۱۶۶۰ زاینی)

هیزه شه پخوازه کان گه یشتنه نه و راستییی چنگگیرکردنیاں له سیستمه کانی ده سته لات و حکومته کانه وه تهنیا له میانی کۆنترۆلکردنی خاوهن پۆست و پایه گه وره کانی نیو کۆشک و تهلاره کانی ده سته لاتی نیمپراتوریاییه کان ده بیئت، نه مه پش ده رفعت ده په خستنی چنگ له سه رچاوه و سامانه کان گیر بکه، به کورتی نابووری زهوت بکه و دهستی به سه ردا بگرن.

پاستییی کی میژوویی هه به میژوویی هه به و بریتییه له وهی شا نه دولدی به که می شای ئینگلترا به که مین که س بووه جووله که ی له ولاته که ی خۆیدا وه ده رناوه، له به رنه وه سه رکرده و بارۆنه داراییه کانی جووله که له فره نسا و نه لمانیا، برپاریان دا ئینگلترا نامانجی به که میان بیئت.

به مشیوهیه شاننه نووستووه کانیان دووبه ره کی و تهنگچه له مه یان له نیوان شا و حکومته که ی و خاوه نکار و فره مانبه رانی و کرێکار و خاوهن کارگه و دواتریش له نیوان ده ولت و که نیسه دا نایه وه .. پیلانگیژ په کان بیردۆز و بۆچوونی دژ به یه کیان ده میتنایه ئاراهه که بانگه شه ی چاره سه ری جۆراوجۆری پرسه سیاسی

و ئايينييه‌كانيان ده‌کرد، نه‌مه‌يش بۆ تێكدانی پزنی گه‌لی ئینگلیزو دابه‌شکردن‌یان بوو بۆ سه‌ر به‌ره‌ی دژ به‌یه‌ك... سه‌ره‌تا گه‌لی ئینگلیزیان دابه‌ش کرده سه‌ر له‌وه‌ر و سه‌نگه‌ری: پزوتستانی و کاسۆلیکی... دواتر به‌ره‌ی پزوتستانی دابه‌ش بووه سه‌ر له‌وه‌ی کۆمه‌له‌ی: پابه‌ند و سه‌ریه‌خۆیه‌کان.

جا کاتێک ناکۆکی که‌وته‌ نێوان شارلی یه‌که‌م و په‌رله‌مانی ئینگلترا، به‌کرتگی‌راوانی سه‌ر به‌ (مناسح بن ئيسرائيل)ی سووخور پێوه‌ندییان به‌ ئۆلیفر کرۆمویلی سه‌ر کرده‌ی به‌ره‌لستانی ئینگلیزی کرد، و پێیان گوت نه‌گه‌ر بێت و بتوانی ئه‌و پزۆزه‌ نه‌یتییان بۆ جێبه‌جێ بکات که‌ مه‌به‌ستی پووخاندنی عهرشی بریتانیا‌بوو، ئه‌وا پاره‌وپوولیکی زۆری پێده‌به‌خشن.

هه‌روه‌ها فرناندیز کاره‌اجالی پێبه‌ری پورتوگالیی به‌ په‌چه‌له‌ك جووله‌که‌ پۆلی پیلانگێر و نه‌خشه‌دانه‌ری سه‌ره‌کیی کاروباره سه‌ریازییه‌کانی کرده‌ی کرۆمویلی ده‌گێرا، بۆیی سه‌رله‌نوێ لایه‌نگرانی کرۆمویلی پێک‌هسته‌وه‌ که‌ به‌ (سه‌ره‌ خپه‌کان) ناسرابوون، دواتر سوپایه‌کی نمونه‌یی لێیان پێکه‌یتنا، باشترین چه‌ك و پێداویستیی جه‌نگیشی بۆ ده‌سته‌به‌ر کردن.. جا له‌و کاته‌ی کو‌ده‌تایه‌که‌ له‌ واری جێبه‌جێکردندا بوو، سه‌تان تێکده‌ری پاهێنه‌ر هیترانه‌ نیو ئینگلترا، بۆ ئه‌وه‌ی ته‌قلی تو‌پ و شانه‌ نه‌یتییه‌کانی سه‌ر به‌ جووله‌که‌کان به‌ن.. هه‌مان شتی‌ش له‌م پزۆگاره‌دا له‌ ئه‌مریکا به‌پێوه‌ ده‌چیت.

تو‌پ و شانه‌ نه‌یتییه‌کانی جووله‌که‌ له‌ ئینگلترا‌ی ئه‌و کاتیدا به‌سه‌رۆکایه‌تی جووله‌که‌یه‌ك بوو به‌ناوی دی سۆز.. هه‌روه‌ها فرناندیز کاله‌اجال به‌هۆی ده‌سته‌لآت و هه‌ژموونه‌که‌ی خۆیه‌وه‌ توانی (دی سۆز)

وهك بالیونی پورتوگال له ټینگلټرا دامه‌زینی... سرکړده و پټیه‌رانی
ناژاوه‌گټپي جووله‌که له مالی ناویراو کړ ده‌بوونه‌وه هر له و مال‌شدا
پیلانی کوده‌تا و سیناریویه‌کانیان به‌پټوه ده‌برد، چونکه پاریز به‌ندی
سیاسی و دیپلوماسی هه‌بوو.

برپاری به‌که‌می پیلانگټپه‌کان دروستکردنی دووبه‌ره‌کی بوو له‌نټو
که‌لی ټینگلیزی و نانه‌وه‌ی ناکړکی له‌نټوان که‌نیسه و ده‌وله‌تدا... بڼ
که‌یشتن به‌و نامانجه‌ش پټیازی کالغنیان ناخنییه‌ نټویه‌وه، خودی نه‌و
پټیازه‌ش ده‌ستکردی خودی جووله‌که‌کان بوو... ناوی ته‌واوی کالغن
(کڅمین) بوو، له کاتی سه‌فهره بانگخوازییه‌که‌ی له سویسراوه به‌ره‌و
فره‌نسا ناوی خڅی گډپیوو، سه‌فهره‌که‌شی له‌پټناو بانگ‌شه‌کردن بوو
بڼ بیروباوه‌په‌که‌ی... کاتیکیش به‌ره‌و ټینگلټرا ده‌چټ ناوی خڅی
ده‌گډپټ بڼ کالغن... میژوو بڼمانی پوون ده‌کاته‌وه که‌چون سویسرا
لانکه و پټکه‌ی به‌که‌می زږونک له‌شورپش و پیلانگټپیه‌کان بووه...
ه‌روه‌ها نه‌وه‌ش به‌دیار ده‌خات که‌سرکړده و پټیه‌ره
شورپشگټپه‌کانی جووله‌که له‌پټناو شاردنه‌وه‌ی په‌چه‌له‌که‌پاستینه‌که‌ی
خویان ناوی خویان گډپیوه.

له سالی ۱۹۳۶ و له‌نټو ټاهاه‌نگی پټکخواوی بنای بریسی جووله‌که
له‌پاریسدا، ټاهاه‌نگټپه‌کان به‌وپه‌پی گډپوتاوه‌وه جه‌ختیان له‌وه
کرده‌وه کالغن به‌په‌چه‌له‌ک جووله‌که‌بووه.

سرکړده و پټیه‌ره شورپشگټپه‌کان جگه له‌ده‌مه‌ته‌قی و
بیژبازییه‌ ناینییه‌کان، چه‌ند گروپ و ده‌سته و تاقمټکی چه‌دکاریشیان
بڼ زیاتر ته‌شه‌نه‌سندنی ټاگری ټاشووپ و شله‌ژان له‌سیاسه‌ت و کاردا
پټکه‌خست... پافه و باسی تیروپپی لایه‌نټکی پر له‌نه‌نټیسی شورپشی

ئینگلیزی و ورده‌کارییه‌کانی دیکه‌ی نه و قوناغه، له هه‌ردوو به‌ش و به‌رگه‌قه‌باره‌گه‌ورده‌که‌ی ژبانی شا شاپلی دووهم ده‌بینین که‌وا ئیسحاق دزرائلی (۱۷۶۶-۱۸۴۸) دایناوه، ناوبراو په‌کێکه‌ له‌ جووله‌ک ئینگلیزییه‌کان و چه‌ندان جار سه‌رۆکوه‌زیران بووه و باوکی بنیامین لۆرد بیکۆنسفیلد بووه.. ئیسحاق دزرائیلی له‌ په‌رتووکه‌که‌ی خۆیدا نه‌وه به‌دیاردە‌خات زانیاریی به‌ه‌دار و گرنگی له‌ میلخوار دی سالمی جووله‌که‌ وه‌رگرتوه‌ که‌ له‌ حکومه‌تی نه‌و کاتی بریتانیادا نوێنه‌ری فیه‌نسا بووه.. دزرائیلی له‌ په‌رتووکه‌که‌ی خۆیدا تیشک ده‌خاته‌ سه‌ر ویکچوون و هاوشتیوه‌یی جوړه‌کانی پیلاندا‌نان و ئاماده‌کارییه‌کان بۆ نه‌و کردانه‌ی پێش هه‌ردوو شوپشی ئینگلیزی و فیه‌نسی که‌وتوون... به‌مشێوه‌یه‌ ده‌توانین زۆر به‌پوونی کاریگه‌ری و پۆلی ده‌ستی شاراوه‌ی ڕێکخه‌رانی بزوتنه‌وه‌ی شوپشی جیهانی له‌ هه‌ردوو شوپشدا ببینین.

به‌لگه‌ی ته‌واوی تاوانبارکردنی کرۆمۆیل به‌ به‌شداریکردن له‌ پیلانگیریه‌ شوپشگیریه‌که‌ی جووله‌که‌ی جیهانی، که‌وتوو ته‌ ده‌ست لۆرد (نه‌لفرید دۆگلاس) که‌ سه‌رنووسه‌ری گۆفاری هه‌فتانه‌ی لین ئینگلش بووه و کۆمپانیای په‌خشی باکوور له‌ بریتانیادا ده‌ری کردوه.. لۆرد دۆگلاس له‌ گوتاریکیدا که‌ له‌ ژماره‌ ۲ی نه‌یلوولی سالی ۱۹۲۱ی گۆزاره‌که‌دا بلاو کراوه‌ته‌وه، باس له‌وه‌ ده‌کات چۆن له‌ نه‌مستردامی هۆله‌ندا گه‌یشته‌توو ته‌ لای هاوپتی (به‌پێز ل.د. فان فالکرت)، به‌رگێکی بـزری دۆسییه‌کانی که‌ نه‌شت مولجیمی ده‌ستکه‌وتوو.. نه‌م به‌رگه‌ له‌ سه‌رده‌می جه‌نگی ناپلیۆنیدا بزێبووه و چه‌ندان دۆسیه‌ و نامه‌ی تیا‌دایه‌ و به‌پێوه‌به‌رانی نه‌م که‌ نه‌شته‌ ناروویانه‌ و گه‌یشته‌وه‌ ته‌ ده‌ستیان.

نهم دؤسییه و نامانه به ئه لمانی نووسراون، یه کتیکان که
 ریکه وتی شه شی حوزه برانی سالی ۱۶۴۷ ی له سهره له (نه ی. کی)
 واتا تۆلیفه کرۆمۆله وه بق ئیبنزیرات نۆردراوه و تیایدا نووسراوه:
 له به رانبهر یارمه تیی مادیدا به رگری له قبولکردنی جووله که کان
 له ئینگلترا ده که م... به لام نهمه نه ستمه تا ئه و کاته ی پاشا شارل
 زیندوو بیت... به بی دادگه یکردن ناتواندری شارل له سیداره بدری،
 له به رنه وه پیشنیاز ده که ی تیرۆر بکری... به لام ئیمه ناچینه نیو
 ریکاری په یادکردن و ناماده کردنی بکوژه که، وه لی نه گهر ویستی رابکات
 ئیمه یارمه تیی ده ده یین.

حاکم برات له ریکه وتی ۱۲ ی ته مووزی سالی ۱۶۴۷ دا له
 وه لامی نهم نامه یی سهره وه، نامه یکی دیکه ده نووسیت، له
 نامه کهیدا هاتوه:

ئیمه له و کاته دا یارمه تیی مادیی پیشکش ده که یین که شارل
 لایبریت و جووله که له ئینگلترا وه ریگریین... تیرۆرکردن زۆر
 مه تر سیداره... ده بی دهرفته ی هه لاتن بدریته شارل... نه وسا
 ده سنگیر کرانه که ی بق دادگه ییکردن و له سیداره دانی ده بیت هه یه کی
 له بار و گونجاو... یارمه تییه که ش زۆر و مشه ده بیت... به لام پیش
 به پێوه چوونی دادگه ییه که، گفتوگۆکردن له سهر مه رجه کانی چ
 سوودیکی نییه.

له دوانزه ی تۆفین به ری هه مان سالدا، دهرفته بق شا شارلی
 یه که م په خستیندا هه لبیت... دواتریش -بیگومان- ده سنگیر کرا...
 هه ردوو گه وره میژوو نووسی بریتانی هه لیس و لودلق کۆکن له سهر
 نه وه ی هه لاتنی پاشا و دواتر ریکه لیگرتنی به پیلان و نه گبیری

کرۆمۆیل بووه .. دواى وه‌ستاندن پاشاش پووداوه‌کان ئۆد به‌خیزایی
هاتنه پێشی، چونکه کرۆمۆیل گشت ئەندامانی پارله‌مانیی سه‌ر به
پاشای پاکتاوکرد .. به‌لام ئەنجومه‌نه‌که له‌ دانیشنه‌که‌ی خۆی له
شه‌وی پێنجی دیسێمبه‌ری ساڵی ۱۶۴۸دا، له‌ گه‌ل ئەو پاکتاوه‌ی
ده‌ره‌قی کرا و به‌ ئۆزینه‌ی ده‌نگی ئەندامه‌کانی سازش و
ملکه‌چیه‌که‌ی پاشایان په‌سند کرد و بۆ گه‌یشتنه‌ پێککه‌وتنیکی نوێ
له‌ گه‌لیدا به‌ کارێکی ته‌واویان دانا.

واتای ئەمه بۆ کرۆمۆیل نه‌مانی پۆله‌که‌ی و بێبه‌شکردنی بووله‌و
پاره و پوله‌ی سه‌رانی جیهانی بواری دارایی پێیان دابوو، بۆی
دووباره بۆ ده‌سته‌وه‌شاندن ده‌ستی به‌ بزواتی نوێ کرده‌وه .. له‌ به‌ر
ئوه‌ فه‌رمانی به‌ کۆلۆنێل براید کرد هه‌موو ئەو ئەندام پارله‌مانانه
پاکتاو بکات که له‌ پێناو پێککه‌وتن له‌ گه‌ل پاشادا ده‌نگیان
دابوو. ئەوه‌ی دواتر پووی دا ئەو پووداوه‌ بوو که له‌ په‌رتووکێ میژوویی
قوتابخانه‌کاندا به‌ پاکتاوکردنی براید ناسراوه .. دواى ئەو پاکتاوکردنه
ته‌نیا په‌نجا ئەندام له‌ ئەنجومه‌نه‌که‌دا مانه‌وه، له‌ پێناو به‌رژه‌وه‌ندی
کرۆمۆیلدا ده‌سته‌ه‌لاتیکی په‌هایان گرت ده‌ست .. له‌ نۆی کانونی
دووه‌می ساڵی ۱۶۴۹دا پێککه‌وتنێ دادگه‌یه‌کی بالای داد راگه‌یه‌ندرا و
ئه‌رکه‌که‌شی دادگه‌یه‌یکردنی پاشا بوو .. به‌شیکی ئۆزێ ئەندامانی ئەو
دادگه‌یه‌ش داروده‌سته و خه‌لکانی نێو سوپایه‌که‌ی کرۆمۆیل بوون ..
کاتیکیش پیلانگێرێ نه‌یانتوانی ته‌نیا یه‌ك ئاوقاتی ئینگلیزیش
بدۆزنه‌وه‌ دژ به‌ پاشا پۆلی داواکاری گشتی بیه‌نی، کارهاجال
جووله‌که‌یه‌کی بێگانه‌ی بۆ ئەو ئه‌رکه‌ پاسپارد که ناوی (نیسحاق
نۆریسلوس) بوو و له‌ ئینگلترادا به‌ کرێگیراوی و کاری بۆ مناسح بن

نیسرائیل ده کرد .. نه وسا شاپلې په کم نه ک به و ترمه تانه ی گه ل
نینگلېزی دابوویانه پالی، به لکو به و ترمه تانه کرا که و سووڅوړه
جیهانییه کانی جووله که ناراسته یان کردبوو.. له ۲۰ حوزه یرانی سالی
۱۶۴۹ دا مه رمانی کوشتنی پاشا به ناشکرا و له بهرده م کوشکی
میوانداری وایتھول له لندهن به گیوتین جیبه جی کرا.

به مشپوهیه سووڅوړانی جووله که و کاهینانی که نشتی نه هریمه ن
توله ی نه و کڅوچپنکردنه به زځړه یان کرده وه که له لایه ن شا نه دواړه وه
له هغه به ریاندا جیبه جی کرا.. کرومویلش له بهرانه ر تاوانه کانیدا پاره
و پولی وه رگرت.

نه نیا توله سه ندنه وه تا که نامانجی سووڅوړه جیهانییه کانی
جووله که نه بوو، به لکو نامانجی سه ره کییان کونترولکردنی نابووری
نینگلتر و گرتنه ده ستی جله وی کاروباره کان بوو. نه وان پیلانیان
داده پشت نینگلتر دژ به ولاتانی دیکه ی نه وروپی له جهنگ بگلینن،
چونکه جهنگه کان پتویستیان به پاره وپوولنکی زځړه هیه، نه مه پیش
سه رکړده و سه رانی نه وروپا ناچار ده کات قه رز له سووڅوړه
جووله که کان وه ریگرن، دواتریش ده بیتنه هوی زیاتر بووننکی خیرای
قه رزی نیشتمانیی ولاتانی نه وروپی.

نه گه ر له کوشتنی شاپل له سالی ۱۶۴۹ تا ده گاته دوستکردنی
بانکی نینگلتر له سالی ۱۶۹۴ دا به دوا ی سه ره دواوه کانی پووداوه کان
و به نوايه کداهاتنیان بگه پرتین، ده بینین قه رزی نیشتمانی له
زیادبووننکی بهرده واما بووه .. بزوشمان پوون ده بیتنه وه خاوه ن
سرمایه کانی جیهانییش توانیویانه مه سیحیه کان تیک به رېده ن.

گرنگ‌ترین پروداوئیکیش له‌م پێودانگه‌وه پھویان دابیت، نه‌مان بوون:

سالی ١٦٤٩: کرۆمۆیل به‌ پشت‌به‌ستن به‌ پاره‌و‌پوولی جووله‌ی هێرش‌ی کرده سه‌ر ئێرله‌ندا.. درۆکه‌یدا ووکسفۆردی ده‌ستگیر کرد.. پرۆتستانته ئینگلیزه‌کان سه‌رزه‌نشست کران له‌وه‌ی کاسۆلیکیه ئێرله‌ندییه‌کان ده‌چه‌وسێننه‌وه.

سالی ١٦٥٠: مۆنتروزی سه‌رکرده‌ی ئینگلیزی دژ به‌ کرۆمۆیل راپه‌پی، به‌لام شکستی هێنا و ده‌ستگیرکرا و له‌سێداره‌ درا.
سالی ١٦٥١: شاپلی دووهم هێرش‌یکری کرده سه‌ر ئینگلترا، به‌لام شکستی هێنا و به‌ پێگه‌ی ده‌ریایی گه‌پابه‌وه فره‌نسا.

سالی ١٦٥٢: ئینگلترا چووه‌ نێو جه‌نگی دژ به‌ هۆله‌ندییه‌کان.
سالی ١٦٥٣: کرۆمۆیل خۆی وه‌ک مه‌زن و سه‌روه‌ری پارێزه‌ری ئینگلترا راگه‌یاند.

سالی ١٦٥٤: ئینگلترا که‌وته‌ نێو چه‌ندان جه‌نگی نوێوه.
سالی ١٦٥٦: ناشووب و شپه‌زه‌یی و بێسه‌رویه‌ری که‌وته‌ نێو موسته‌عه‌راته ئه‌مریکیه‌کانه‌وه.

سالی ١٦٥٧: کرۆمۆیل مرد و پێچاردی کوپی وه‌ک پارێزه‌ری نوێی ئینگلترا له‌ شوێنی داندرا.

سالی ١٦٥٩: پێچارد قه‌ی‌ز له‌ پیلانگه‌ی ده‌کاته‌وه و واز له‌ ده‌سته‌لات دێنیت.

سالی ١٦٦٠: ژه‌نه‌پال مۆنک له‌نده‌ن داگیر ده‌کات.. شاپلی دووهم وه‌ک پاشا راده‌گه‌یه‌ندری.

سالی ۱۶۶۱: په رده له پوړی نه و کوده تایانه راده مالدري که و
کره مویل و هندیک له داروده سته که ی تاییدا به شداربون، وه: براد
شو و نیرتون، هه روه ها هه لچوونیکي میللی له لندهن به رپا ده بیت،
گړپی مردوه کان هه لدرانه وه و له دار دران.

سالی ۱۶۶۲: ململانیه کی نایینی له نیوان تانیفه کانی
پروستانتیدا هاته کایه وه و نه و تانیفانه چه وسیندرانه وه که پازی
نه بون مل بق که نیسه ی په سمی نینگلتر (نینجلیکانی) که چ بکن.
سالی ۱۶۶۴: بیسانه وه نینگلتر ده چیتته و نیو جه نگی دژ به
هوله ندا.

سالی ۱۶۶۵: قهیرانیکي توندی نابووری دوچار ی نینگلتر
ده بیت... بیکاری و برسیه تی هه وکی گه ل ده گرن و تاوونه گه وره که
بلو ده بیتته وه.

سالی ۱۶۶۶: نینگلتر دژ به فیه نسا و هوله ندا ده چیتته نیو
جه نگیکی نویوه.

سالی ۱۶۶۷: به کریگراوانی کابال ململانیه کی نویی سیاسی و
نایینیان نایه وه.

سالی ۱۶۷۴: له نیوان نینگلتر و هوله ندا ناشتی به رقه رار بوو..
هیزه شاروه کان دوپاره ده ستیان به دابه شکردنه وه ی ده وره کان
کرده وه.. به ریز (ولیم مستراد هوله) ی کالقام بق پله ی سه رکرده ی
گفتی هیزه هوله نندیبه کان به رزکرایه وه، ناویشی گړپا بق ولیم پاشای
تورانج.. چاوپیکه وتنیک له گه ل نه و ماری کچی بق یورکا پیکخرا..
بق له میرانگری عه رشی نینگلتر دوورخرایه وه.

سالى ۱۶۷۷: ماري كچە شازادەي ئىنگلىزى شووى بە وليم نۇز
تۇرانچ كرد.. جا بۇ ئەوەي وليم بگاتە عەرشى ئىنگلترا، دەبوويە
شاپلى دوووم و دۇق يۆرك لە نىتو بېرىن.

سالى ۱۶۸۲: كودەتايەك لە مالى پاي پىكخرا، نامانجى
كودەتايەكە لە نىتوبردىنى شاپلى دوووم و دۇق يۆرك بوو.. بەلام
كودەتايەكە سەرى نەگرت.

سالى ۱۶۸۵: شاپلى دوووم مرد و دۇق يۆرك بەناوى پاشا
جىمىسى دوووم چووه سەر تەختى پاشايەتى.. بۇ لەكە داركرىنى
ناوبانگى پاشا چەند پىچاگەندەيەك بلاكرانەو.. دۇق مۇنمارت پازى
كرا يانىش بەرتىلى پى درا بۇ ئەوەي سەركرديەتتى ياخبوونىك بگات و
پاشا لە نىتو ببات.. لە ۳۰ى حوزەيراندا جەنگى سىدجمور ھەلگىرسا و
لەو جەنگەدا مۇنمارت دەستگىركرا و لە ۱۵ى تەموزدا لە سىدارە درا..
لە مانگى ئابدا جىفريزى دادوهر ھەلمەتتىكى خويناوى دادگەيىكردىنى
بەپىتوہ برد و نزىكەى ۳۰۰۰ كەس لە لايەنگرانى مۇنمارت بوونە قورىانى
و زياتر لە ۱۰۰۰ كەسىشيان حوكمى فرۇشتىيان - وەك كۆيلە - بەسەردا
سەپىندرا.

سالى ۱۶۸۸: ھىز و دەستە شاراوەكە فەرمانيان بە وليم ئەمىر
تۇرانچ كرد ھىزەكانى لە ئىنگلترا دابەزىنىتە كەنارى تۇرپاي، ئەمەش
شا جىمىس دووومى ناچاركرد سازش بگات و بەرەو فرەنسا تى
بەقەينى، چوونكە بەھوى دەبەنگى و بىتوانايىيە كەسىيەكەى و ئەو
پىوپاگەندەيەى بە لى جىمىس بلاكرابوويەو و ناوبانگى لەكەدار
كردبوو، گەل پقيان لى دەبوويەو.

سالی ۱۶۸۹: ولیم و ماری وهك شا و شازنی ئینگلترا

پاگه یه ندران.

شا جیمسی دووهم نیازی نه بوو به بی بهرگری عهرشی پاشایه تی
جیبیهیلی.. به لام له بهرنه وهی کاسۆلیکی بوو، نه وا چه ند هیز و
دهستیکی شاراوه هه ولیان دا ولیهم شازادهی ئۆرانچ وهك پاله وانیکی
پروستانتی به ده ربخه ن.. شا جیمس له پینجی شو باتدا دابه زیه
که ناری ئیرله ندا. دواتر جهنگی بۆرنی هه لگیرسا و تیایدا کاسۆلیکی و
پروستانتیه کان پوو به پوو یه کتری بوونه وه.. پروستانتیه کان له
دوانزه ی حوزه یرانی گشت سالتیک سالتادی سه رکه وتیان له و جهنگه دا
به رز پاده گرن.. له وانه شه هیچ کامیشیان نه زانن نه و جهنگه به پیلانی
سووخۆره جیهانییه کان بوو و له پیتا و نه وه دا بوو به توانا و هه ژموونی
ئابووری و سیاسی ئینگلترا بگه ن.. نامانجی یه که میشیان
وه ده سه تپنانی په زامه ندی بوو بۆ دامه زراندنی بانکیک له ئینگلترا و
ده سه تبه رکردنی نه و قه رزه نیشتمانییه نه ی ئینگلترا بۆ وه که پخسستی
داینه مۆی جهنگه که وهك قه رز لیتی وه رگرتبوون.. میژوو ده ری
خستووو چۆن پی به پی پیلانه کانیان جیه جی کردوو.. نه و ده ولت
و گه لانه ی چوونه ته نۆ نه و جهنگ و شۆپشانه وه، له کوتاییدا هیچ
ده رنه نجامیکی سووبه خشیان وه ده سه ستنه میئاوه.. هه روه ها
نه گه یشتووونه ته چاره سه ریکی گونجای هیچ کام له گرفته سیاسی و
نایینی و کۆمه لایه تییه کانیان.. تاکه براوه ی نه و جهنگانه ش کۆمه له
بچووکه سووخۆره کان و بازرگانانی جهنگ و هاوپیانی و نه و کۆنگرته نه
بوون بازرگانیه یان به چهك و هیشهك و که شتییه کانه وه کردوو و نه رکی
نه رخانکردنی قه رزیان بۆ نه و شۆپش و جهنگانه ده سه تبه رکردوو.

ههركه ئه و سهركرده هۆلهندييهش گهيشته سهه عهرشى
 پاشايهتیی ئینگلیزی، یه سهه باوهری به خهزینهی ئینگلیزی هیناوه
 پێژهی ۱,۲۵۰,۰۰۰ جونهیه له و سووخره جوولهکانه به تهرزه وه بگری
 که چاکه یان به سههیه وه هه بووه و گه یاندوو یانه ته سهه عهرشی
 پاشایهتیی... پڕۆگرامه کانی خویندن له خویندنگه کاندای بۆ مندا لائمان
 باسی دانوستانه کانی تایبته به و قهرزه ده کهن، نه دنامه ئینگلیزه کانی
 نێو دانوستانه کان (جۆن هۆیلن) و (وليام پاترسۆن) بوون، به لام
 لایه نه که ی دیکه ی دانوستانه که واتا سووخره قهرزده ره کان به ههچ
 شتیه که له م پڕۆگرامه ی خویندندا قسه یان له باره وه نه کراوه !!..
 به درێژایی میژووش شوناس و ناویان شاردر اوه ته وه.

به لگه نامه میژویه کانی تایبته به و دانوستانانه، ده لێن له نێو
 که نیسه یه کی داخر اودا به پێوه چوون و ته واه نه یینییه که ی پاراستوه..
 هه روه ها سووخره جیهانییه کان پازی بوون ۱,۲۵۰,۰۰۰ جونهیه بده نه
 گه جینه ی ئینگلیزی به مه رجی خۆیان - واتا سووخره کان - به ند و
 مه رجه کانی پێگه وتنه که دابنێن.. لایه نی ئینگلیزش به و مه رجه نه پازی
 بووه... نه مانه ی خواره وه ش چه ند مه رجێکن:

(۱) ناوی که سانی قهرزده ره به نه یی بعمیته وه، په یمانێک بده ن بۆ
 نه وه ی ئه و قهرزده رانه له ئینگلترا بانکێک دامه زڕیتن.

(۲) به پێوه به رانی بانکه کانی ئینگلترا پێگه ی دیاری کردنی نرخه
 دراویان پێ بدری له به رانه به ر زێپدا.

(۳) پێگه به به پێوه به ری بانکه کان بدری مافی ده رکردنی قهرزی
 ده جونه یه ییان هه بیته، له به رانه به ره ر جونه یه یکی زێپدا که له
 په سیدی نێو بانکه کانیاندا هه یانه.

٤) پښتانه پټې بدري قهرزه نيشتمانيه كه تومار بكن و نه وه دهسته بهر بكن كه قيسته سره كيبه كاني بدريت، له گهل داني پښه ي سود له پښه ي سه پاندني باجي پاسته وخو به سر گهل و جه ماوهر دا. به مشيوه يه شا وليم نؤف نؤرانچ گهل نينگلزي به پښه ي ١,٢٥٠,٠٠٠ جونه يي نيسته رليني فروشته سووخوراني جوله كه !! سووخورانيس له كوتاييدا گه يشته مه رام و نيازي خويان و بانكي نينگلترايان خسته ژير كونترولې نابوروي خويانه وه، مهروه ما ماني دهركردني دراوي بریتانيان وه دهسته تينا و دواي نه مېش نيت به لايانه وه گرنگ نه بو كي ياسا و دهستوره كاني نهو گهل داده پښي. بؤ درككردن و تڼگه يشتن له بڼه ماي هاو كيشه ي دراو به زير، هره نه ونده به سه نه م نمونه ساده يه به يئينه وه :

به پښه بهري بانكه كاني نينگلتر ده توانن به پښه ي ١٠٠٠ جونه يه له بهر انبه هر ١٠٠ جونه ييكي زيردا قهرزك دهريكن كه وهك دهسته بهر ده يخنه سر په سيده كيان. جا نه گهل پښه ي سووده كه ٥٪ بيت، ده توانن سالانه ٥٠ جونه يه وه دهسته تينن، نه مېش يه كسانه به نيوه ي به هاي نهو سه د جونه يي وهك دهسته بهر كردني قهرزه كه له بانك دايانناوه !! جا نه گهل كه سيك يان دهسته يه ك بيه وي له بانكه كه دا برېك پاره قهرز بكات، نهوا به پښه بهراني بانكه كه ناچار يان دهكرد زهوي يان پشكيك يان مولكيك به بارمه دابني كه به هايه كه ي له قهرزه كه زور زور تريت.. خو نه گهل له دانه وي سووده كه يان خودي بره پاره كه دوا بكه وي، نهوا به پښه بهراني بانكه كه پښكاري پښويستيان دهكرته بهر بؤ نهو وي دهسته بهر مولك و بارمه

دایاییه‌که‌دا بگرن... به‌مه‌یش پاره‌یه‌کی هینده زۆریان ده‌ست ده‌که‌وت له خودی قه‌رزه‌که یه‌خ‌بار زۆتره‌وو.

نیاز و مه‌به‌ستی شاراو‌ه‌ی قه‌رزده‌زان و... و خۆره نێوده‌وله‌تییه‌کان به‌ره‌و بیتوانا‌کردنی ئینگلترا ئاراسته‌ی ده‌گرت بۆ نه‌وه‌ی هه‌رگیز نه‌توانی قه‌رز نه‌ته‌وه‌یه‌که‌ی بداته‌وه... ئاما‌نجی پیلانه‌که‌یان دروست‌کردنی هه‌لومه‌رجێکی نێوده‌وله‌تی بوو بۆ نه‌وه‌ی بیته‌ هۆی تێوه‌گلانی گشت نه‌و گه‌ل و نه‌ته‌وانه‌ی ده‌که‌ونه‌ نێو داو و ته‌له‌کانیان و به‌ته‌وا‌ی نغری نێو قه‌رزه‌کانیان بن.

هیز و ده‌سته‌ شاراو‌ه‌کان له‌ پشت په‌رده‌وه‌ پۆلی خۆیان ده‌گێرا و بوو‌که‌ شووشه‌ گونجاوه‌کانیان ده‌جوولاند، هه‌روه‌ها پێگه‌یان بۆ هه‌لگیرساندنی نه‌و جه‌نگانه‌ خۆش کرد که به‌ جه‌نگی میراتگری ئیسپانی ئاسرا‌بوون... له‌ سا‌لی ۱۷۰۱دا دۆق مارلبۆرق وه‌ک سه‌ر‌کرده‌ی گشتی هیزه‌ چه‌کداره‌کانی هۆله‌ندا ده‌ست‌نشان کرا، هه‌روه‌ها به‌پێی ئینسکۆلۆپیدیای جووله‌که‌ له‌ لایه‌ن سوو‌خۆریکی جووله‌که‌ی هۆله‌ندی به‌ناوی (سلۆمۆن مه‌دینا) وه‌ به‌به‌های ۶۰۰۰ جونه‌یه‌ موو‌چه‌یه‌کی سالانه‌ی بۆ برپا‌یه‌وه‌.

نه‌و پوودا‌وانه‌ی وه‌ک زنجیره‌یه‌ک به‌دوا‌ی یه‌کت‌ریدا هاتن و بوونه‌ هۆی هه‌لگیرسانی شۆڕشی سا‌لی ۱۷۸۹ی فیه‌نسا، بۆمان پوون ده‌که‌نه‌وه‌ پێژده‌ی قه‌زی نه‌ته‌وه‌ییی بریتانی چۆن که‌له‌که‌ و قه‌به‌ بووه‌ تا له‌ سالانی ۱۶۶۸ و ۱۸۱۵دا گه‌یشته‌وه‌ته‌ ۸۸۵ ملیۆن جونه‌یه‌. له‌ سا‌لی ۱۹۴۵دا قه‌رزه‌که‌ گه‌یشته‌ ئاستێکی خه‌یا‌لی و له‌ ۲۲ ملیار جونه‌یه‌ تێپه‌ری کرد.

به شی سیهم

رېبه رانی شوړشی فرهنسی

له به شی پېشوو دا نه و به لگه په مان پېشکېش کرد که چوڼ و به چ
رېنگه که کومه له یه کی بچو کی سوو خوران توانیان به سر توانایه
تابوړیسه کانی نیمپراتوریایه کی مه زنی وه ک ښنگلترادا زالبین.
هره وه ما ښسکرتلو پیدای جووله که پیمان ده لی وشه ی نیدوم له
میژووی جووله که دا مانا و چه مکی خوی هیه و واتای سوور
ده که یه نی.

میژووش بومانی ده گېرتنه وه، چوڼ زېړنګه ریکی جووله که
به ناوی (نامشیل موسا پاوه) له گه پان و گه شتی سر خاکی
نه وروپای خوره لات شه کت بووه و له سالی ۱۷۵۰ دا بریاری داوه
به ته واوی له فرانکفورتی نه له مانیا نیشته چی بیت، له وی له ناوچه ی
جود یسراسدا دوکانی کی پاره گورینه وه ده کاته وه.. له سر ده رگی
دوکانه که شیدا قه لغانی کی سوور وه هیما ی پېشه کی ه لده واسی.
لیړه وه پتویسته نه وه وه بیر بهینینه وه شوړشگېر په کانی جووله که له
نه وروپای خوره لات دا نالای سووریان وه ک دروشم ه لېژلر دووه، چونکه
په نگی سوور نیشانه ی خوینه.

له شروقه کردنی بزووتنه وه ی شوړشی جیهانی شدا زور گرنگه
نه وه مان له یاد بیت نالای سوور سینبولی شوړشی فره نسی و گشت نه و
شوړشانه ی دیکه ن که تا نیسته به دوایدا هاتوون.

له‌مانه‌یش مانادارتر و به‌لگه‌دارتر، نه‌وه‌یه کاتێک لینین به‌پاره‌ی سووخره جیهانییه‌کان حکومه‌تی پوووسی ژێروژووڤ کرد و له‌ سالی ۱۹۱۷دا دکتاتورییه‌تی یه‌که‌می پڕۆلیتاری دامه‌زراند، دیزاینی ئالای ده‌وله‌ته‌که‌ی پهنگی سوور بوو، چه‌کۆش و داسێکیشی له‌سه‌ر بوو، له‌سه‌ریشیدا نه‌ستیره‌ی یه‌هووزا هه‌بوو.

ئامشێل مووسی پاوه‌ر کوپێکی هه‌بوو له‌ دایکبووی سالی ۱۷۴۲ بوو و ناوی ئامشێل مایه‌ر پاوه‌ر بوو.. باوککه‌ له‌ سالی ۱۷۵۴دا مرد، له‌ کاتیدا ته‌مه‌نی کوپه‌که‌ی گه‌یشته‌ یانزه‌ سالی.. باوکی له‌سه‌ر گشت کاروباره‌کانی تایبه‌ت به‌ پیشه‌ی ژێرپنگه‌ری و سووخری پابه‌تنبوو.

کوپه‌که‌ وه‌ک نووسه‌ری بانکی تۆبنهامیر ده‌ستی به‌کار کرد.. ماوه‌یه‌کی زۆری به‌سه‌ردا تینه‌په‌پی کارامه‌یی و شاره‌زایی و به‌هره‌ی خۆی له‌ کاروباره‌کانی پاره‌گۆڕینه‌وه‌دا سه‌لماند. نه‌مه‌یش وای له‌ خاوه‌نی بانکه‌کان کرد به‌ به‌شداریکردنی ناوبراو وه‌ک هاوبه‌شی به‌شێکی بچووک پاداشتی بکه‌ن.. دواتر هه‌ینه‌ده‌ی نه‌برد به‌ره‌و فرانکفۆرت گه‌پایه‌وه‌ بۆ نه‌وه‌ی له‌ویدا ده‌ستگه‌که‌ی باوکی به‌پێوه‌ ببات.. قه‌لغانه‌ سووره‌که‌ش به‌وپه‌پی شانازییه‌وه‌ به‌ سه‌رده‌ره‌ی ده‌رگه‌که‌وه‌ به‌ هه‌لواسرای مابوووه‌.. جا له‌به‌ر نه‌وه‌ی ئامشێل مایه‌ر پاوه‌ر ده‌یزانی گوزارشت و نیشانه‌ و هه‌م‌ایه‌ نه‌هه‌تییه‌کانی نه‌و قه‌لغانه‌ چین، بپیری دا ناوێکی نوێ له‌ خانه‌واده‌که‌ی بنی.. بۆی ناوی (پۆچیلد)ی بۆ خانه‌واده‌که‌ی هه‌لبژارد، وشه‌ی پۆچیلد به‌ ئه‌لمانی واتا قه‌لغانی سوور.. به‌مشێوه‌یه‌ خانه‌واده‌ی پۆچیلد په‌یدا بوو.

ئامشێل مایه‌ر پاوه‌ر له‌ سالی ۱۸۱۲دا مرد، پێنج مندالی هه‌بوو نقد به‌وردی له‌سه‌ر نه‌وه‌ پابه‌تنبوون بینه‌ ئیمپراتۆری پاره‌وپیول و

زېږېدلی. به توانا ترين مندالېشې ناوې (ناسان) بوو و له کاروباره داراييه کاندې توانايه کې سرئاسای ده نواند.. ته ناته له ته منې بېست و په ک سالیډا به نامانجې کونترولگرډنی توانا نابوورییه کانی ټینگلیز په وانه ی ټینگلتر کرا.. ناسان پوچنلډ له سه فوره که یدا ۲۰,۰۰۰ جونه یی وه رگرت، نه ویش توانی به کورپنی نه م پزږه په به دور هیڼده واتا ۶۰,۰۰۰ جونه یی له ماوه ی ته نیا سی سالدې توانا و شاره زاییه داراييه که ی بسه لمیټی.

مایه ر پوچنلډ له سالی ۱۷۷۲ دا هیشتاګه ته منې سی و سی سال بوو.. دوازه پیاوې زور ده و له مندی له فرانکفورټدا بینې بو نه وه ی باوه بیان پی بهیټی سامان و سرمایه کانیاں کوبکه نه وه و په ک کومه له یان گروپ پیکیه یټن، بو نه وه ی بتوانن پاره ی بزوتنه وه ی شوپشگیتړی جیهانی ده سته بهر بکه ن.

پوچنلډ بزې پوونکرډنه وه شوپشی ټینگلیزی به چ شیوه په ک پیکخواوه و پیلانی بو دانراوه، هه روه ها نه و هه لاته شی بو پوونکرډنه وه که له کاتی شوپشه که دا کراون.. چونکه شوپشکی زور هیواش بووه و ماوه په کی زوری خایاندووه.. هه روه ها کونه په رستان به پنی پتویست و له ماوه په کی خیرادا و به توندوتیژییه وه پاکتاو نه کراون.

نه خشه ی پیلانگیتړیه که ی فېره نسا پشته به مانقېکردن به سامانه په کگرتووه زه به لاحه که یان به سستوو، نه مېش ده بیټه هوی دروستکردنی هه لومړجی پر له نیګه رانیی نابووری، به شیوه په ک بیکاری له نیو جه ماوه ری گه لی فېره نسیدا به شیوه په کی سه رانسه ری بلاو ده بیټه وه، به ره و لږخیکی نزیک له برسپیه تی و قاتوقېی ده بات، نه و سا به رپر سیاریه تی داپووخانی نابووری ده که وټه نه ستری پاشا و

دەريار و پياوماق قولان و كەنيسە و پېشە سازان و خاوەنگاران، پاشانېش كەسانى ھاندەر و بانگەشەكارى بەكرىگىراو نەزە پىدەكەن نىو جەماوەرى گەل، بۆ ئەو ھەستى پىقوگىنە بلالو بگەنەو و دلواي تۆلە كىرنەو ەلە چىنە دەستە لاتىدارەكان بگەن كە ەلە پەوى سىكسىيەو ەزۇر داوئىنېس، ەروەها گىشت جۆرە تۆمەتى پاستىن و بوختانىكىشىيان بۆ ەلە دەبەستىن.

ئەمەي خوارەو ەش دەقى پوختەكراوى ئەو پىلانى كارەپە كە سرووشتى كودەتايەكە بەدياردەخات و ئەو جۆرە كەسانە بۆ كۆنترۆلكردى گىشت جۆرە سامانىك و پەنجەدرانى بىر و بانزو كىشاويانە (تېببىنى بگە ئەم گوتەيەي خوارەو ەپەككە ەلە پىرۆتۆكۆلەكانى سەرانى زايۇنىزم):

پۆچىلد بە پافەكردى پەھەندەكانى پىلانەكە دەستى بە قسان كۆرد و گوتى: ((لەبەرئەو ەزۇرىنەي خەك زىاتر بەرەو ەشەپخوانى دەچن نەك ەزى چاكەكارى و خىرخۆزى، ئەوا باشترىن ھۆكار بۆ وەدەستەينانى باشترىن دەرنەنجام ەلە ھۆكمپانىدا بەكارەينانى توندوتىزى و تىرۆر و تۆقاندنە، نەك گەفتۆگۆيە زانستىيە ھىمەكان... ياسا -بە باو ەپى ناوبراو- ھىزىكى باو ەپىيەينەرى دەمامكدارە... ەروەها گەيشتن بەو دەرنەنجامە لۆژىكىيەي كە دەلى ياساپەكانى سروشت دەيسەلمىنن ەق و پاستى واتا ھىز.

دواتر پۆچىلد جەختى لەسەر ئەو ەكردو ەتەو ە نازادىي سىياسى تەنيا بىرۆكەيەكى دامالراو ە ەرگىز نايتتە پاستىنەيەكى واقىيە... لەمەو ە ئەو دەرنەنجامە دىتە دەست كە ئەو ەي بۆ گەيشتن بە دەستەلاتى سىياسى پىئويستە ئەو ەيە كەسىك يان دەستگە و

دامه زراوه يک له ننیو جه ماوه ردا بانگه شعی نازادی و پزگاریسی سیاسی بلاو بکاته وه، چونکه نه گهر جه ماوه ره که باوه پی به و بیر و هزده دامالزاهو هیتا، به ووش پازی ده بیئت وه که بهرگریکردنیک له و بیر و نایدولژنایه له هه ندیک نیعتیاز و مافی خوی خوش بیئت... هه روه ها پیلانگیتپانیش ده توانن ده ست به سهر نه و ماف و نیعتیازانه دا بگرن.

پاشان پوچینلد جه خت له وه ده کاته وه که ده سته لاتی زترپ توانویه تی کورسیی فه رمانپه وایی له ده سته لاتداره نازادیخوازه کان بستینی... هه روه ها نه ووشی وه بیرری گویگرانی هیتاوه ته وه نایین پزگارتک به سهر جفاکدا زالبووه.. به لام کاتیک نایین به نازادی گزیدراوه ته وه، خه لک نه یانزانیه وه نازادییه به شیوه یه کی میانپق به کاریبتن... نه مهیش دنی داوه نه و ده رنه نجامه وه ده سته بیئت که پیلانگیتپان ده توانن بق خوشکردنی ناگری مملانییه چینایه تییه کانی ننیو جفاک، بیرقکه ی نازادی به کاریبتن... هه روه ها گوتویه تی بق نیتمه و سه رکه وتنی پیلانه که مان هه رگیز گرنگ نییه ناخو حکومه ته به رفه راره که له ناوه وه یان له ده روه وپا ده پووختندری، چونکه که سی سه رکه وتوو جا هه ر کتیه ک بیئت، پتیویستی به پاره وپوول و سه رمایه هه یه، پاره و پوول و سه رمایه ش به ته وایی له ده ستانی نیتمه دایه.

* پوچینلد دوی نه مه رایگه یاند گه یشتن به نامانج به هه ر نامراز و هزکارتک په وایه، چونکه نه و ده سته لاتدار و فه رمانپه وایی به پیتی بنه ما و یاسایه نه خلاقیه کان فه رمانپه وایی ده کات، له مانقپه کانداه و سیاسیه زیره که نییه، چونکه پابه ندی راستی و هق و یاسا و شه ریه ته کان ده بیئت و نایه وی درق له گه ل جه ماوه ره که ی خویدا بکات، به مشیوه یه پتیه و دقخی لاواز ده بیئت و به رده م له به رده م هه رپه شعی

له‌رزین و داپووخاندا ده‌بیټ. دواتریش گوتووپی تی: ئه‌وانه‌ی حه‌زیان له ده‌سته‌ه لاتدارییه ده‌بیټ په‌نا به‌نه به‌ر پیلانگیتپی و فیتنه‌جیه‌تی و فروفیل و درۆ و بوختانی هه‌لبه‌ستراو، چونکه نمونه‌ه بالایه‌کانی کۆمه‌لایه‌تی وه‌ک راستگویی و په‌فتاری راست و دروست، له‌سیاسه‌ندا ته‌نیا چهند که موکورتیبه‌کی گه‌وره‌ن و هیچی دیکه.

من باوه‌پی ته‌واوم به‌وه هه‌یه ئه‌و به‌لگه‌نامانه‌ی له‌سالی ۱۹۰۱دا که‌وتنه ده‌ست پرۆفیسۆر نیلۆسی پووسی، دواتر له‌سالی ۱۹۰۵ وه‌ک په‌رتووکیک به‌ناوی (مه‌ترسیی جووله‌که) له‌پووسیا چاپ و بلاوی کرده‌وه، ته‌نیا ده‌قیکی فراوانکراوی کوده‌تایه‌ په‌سه‌ن و بنچینه‌یه‌که به‌وه. له به‌راوردکردنی ده‌قه‌که‌شدا به‌شی یه‌که‌م وه‌ک ئه‌و شتانه‌ن که تیایدا هاتوون.. به‌لام هه‌ندیک زانیاری دیکه‌ی بۆ زیادکراوه و پووسی ده‌که‌نه‌وه چۆن پیلانگیتپان داروینیزم و مارکسیزم و ته‌نانه‌ت به‌نه‌ما و پێتازه‌کانی فه‌لسه‌فه‌ی نیچه‌شیان به‌کاره‌یناوه.. له‌هه‌موو ئه‌مانه‌یش گرنگتر ئه‌و به‌لگه‌ نامانه‌ی له‌سالی ۱۹۰۱دا ئاشکرابوون، پووسی ده‌که‌نه‌وه چۆن زایۆنیزم وه‌ک چه‌کیکی نوێی ئێو کوده‌تایه‌که به‌کارده‌هێندری.. لی‌ره‌وه پێویسته پووسی بکه‌ینه‌وه زایۆنیزم له‌سالی ۱۸۹۷دا له‌دایکبووه.

په‌رتووکی (مه‌ترسیی جووله‌که) له‌لایه‌ن به‌رپێز فیکتۆر مارسدن وه‌رگێردراوه‌ته سه‌ر زمانی ئینگلیزی و کۆمپانیای چاپه‌مه‌نی بریتۆنز له‌لنده‌ن له‌ژێر ناوێشانی پرۆتۆکۆله‌کانی سه‌رانی زایۆنیزم له‌سالی ۱۹۲۱ چاپ و بلاوی کردووه‌ته‌وه.

له‌وانه‌شه ئه‌م پرسیاره‌ خۆی زه‌ق بکاته‌وه: به‌لگه‌ی دروستی به‌رپێوه‌چوونی ئه‌و کۆبوونه‌وه نه‌تینیا نه‌چین؟.. جا ئه‌گه‌ر له به‌رپێوه‌چوونی ئه‌م کۆبوونه‌وانه‌ دلنایینه‌وه، چۆن بیسه‌لمێنن باب‌ته‌ی له‌م‌جۆره‌یان تیادا تاوتوێ کراوه؟

وه لامي نه م پرسياره نلد ساده و سانايه .. گرنگيدان و چاوديري
خولوه ندي بوه ته هوي ناشكرابووني نه م پيلانه نه هريمه نيبه .

له سالي ۱۷۸۵دا سوارچاكتك به نه سپهكې خوي پښگي نيوان
فرانكفورت و پاريسي گرتبوو و چند زانياريه كي تيروته سل گشتي
سه بارهت به بزوتنه وهي شوپشگيري جيهاني و چند پښمايه كي
تايبهت به شوپشي فره نسي له گه ل خويده ه لگرتبوو .. نه و پښمايه نه له
نورانييه جوله كه كاني نه لمانيا ده رچوو بوون و ناراسته ي سه روه ري
مه زني (ماسوني خوره لات) ي نيو ولاتي فره نسا كرابوو .. ه روه ها
نه جومنه ماسونييه كانش كه به نه جومنه مزي خوره لات
ناسرابوو، له فره نسا بېوه چند پښگه و توپنكي نهيني و له سر ده ستي
(دوق بورليان) ي سه روه ري مه زني ماسونييه كاني فره نسا ناماده كاري بق
شوپش و كاري توندوتيزي ده كرد .

له و كاته ي كابرې سوارچاك ملي پښگي گرتبوو، له ناوچه ي
پاتيسقوندا ه وره تر يشقه يه لتي ده دات و ده يكوږي .. نه و به لگه نامانه ي
ه لېگرتبوون ده كه وېته ده ست پياووني پوليسه وه، نه وانيش ده يده نه
ده ست ده سته لات خوجيه كاني بافاريا .. به مشيويه و له كاتي
شوقه كړدني نيمه بق پيشكه وتني هو داوه كان، پيوه نديكه له نيوان
بنه ماله ي پوچنلډ و جوله كه نورانييه كاني فرانكفورت و نه و
نورانييانه ش ده بينين كه و ا دزه يان كړدبووه نيو ماسونييه تي نازادي
فره نسا و نه وانيش نه جومنه تايبه تي خويانيان به ناوي (نه جومنه نه
مه زنه كاني خوره لات) دامه زړاندبوو .

نورانييه كان له گه ل ماركيز ميرابق به ريكه وتن . ميرابق سر
به چيني نه رستو كراته كان بوو، له نيوه ندي ده ريار و كوشكي
باشايه تيشدا ه ژموونكي مه زني ه بوو . ه اوپتیه كي گياني به گياني

ئەو نۆقه‌ بوو که وه‌ک نمایه‌ به‌رچاوه‌که‌ی شۆڤشی فیه‌نسی
هه‌لبژێردابوو.. له‌ مانه‌یش گه‌رنگتر، ماریکیز میرابۆ له‌ ئەخلاق
دامالرابوو، ژیا‌نی پڕ له‌ داوینپرسی و به‌د ئەخلاق‌ی و کاری نابەجێ بوو،
ئەمه‌یش وایکرد تا بینا‌قاقای بکه‌وێته‌ نێو قه‌رزێ نۆر که‌ وده‌وه‌.

بۆ گه‌وره‌ سووخۆره‌کان نۆر سانا‌ بوو وه‌ها له‌ به‌کرێگیراوانیان
بکه‌ن له‌گه‌ڵ میرابۆی گوتارییژی به‌ناویانگی فیه‌نسی بکه‌ونه‌ نێو
پێوه‌ندییه‌وه‌..جا له‌ ژێر په‌رده‌ی هاوپییه‌تی و سه‌رسامبوون به‌ به‌هره‌ی
گوتارییژی ناوبراوه‌وه‌، ئەو به‌کرێگیراوانه‌ یارمه‌تی مادییان ده‌خسته‌
به‌رده‌م میرابۆ بۆ ئەوه‌ی له‌ ته‌نگ‌چه‌له‌مه‌ داراییه‌کانی ده‌ریازی بکه‌ن..
به‌لام ئەوه‌ی مه‌به‌ستیان بوو، پیلاندانان بوو بۆ که‌وتنه‌ نێو خه‌ره‌ندی
خرابه‌کاری و به‌دپه‌وشتی و سێکسیکی نۆر نزم.. ئیدی میرابۆ گه‌یشه‌
دۆخێک پاره‌یه‌کی نۆری ئەو که‌سانه‌ قه‌رزار بیست و بکه‌وێته‌ ژێر
په‌حمه‌ت و بیستیان.. له‌ کۆبوونه‌وه‌یه‌که‌دا که‌ بۆ تۆمارکرنی
قه‌رزه‌کانی به‌پێوه‌چوو، میرابۆ به‌ جوله‌که‌یه‌کی گه‌وره‌ ناسیندرا، ئەو
جوله‌که‌یه‌ ناوی موسا مندلوهن بوو، ناوبراو میرابۆی خسته‌ ژێر
گرنگیپێدان و باوه‌شی بۆ کرده‌وه‌، له‌ کاتیکی نۆر گونجاویشدا به‌
ژنێکی نۆر جوان و دلپه‌ینی ناساند، ئەو ژنه‌ چه‌نده‌ جوان بوو،
هێنده‌ش له‌ تاکار و په‌وشتی جوان به‌دووربوو.

ئەو ژنه‌ جووه‌ جوان و شۆخ‌وشه‌نگه‌ ژنی پیاویک بوو به‌ناوی
هه‌یز.. به‌لام ئەم مه‌سه‌له‌یه‌ له‌ دلی میرابۆدا ته‌نیا ئاگری عه‌ودالی و
هه‌لوه‌دایی گه‌شترکرد.. هێنده‌ی پێنه‌چوو ژنه‌که‌ ئەوه‌نده‌ی له‌گه‌ڵ
میرابۆ کاتی به‌سه‌ر ده‌برد، نێو هێنده‌ له‌گه‌ڵ مێرده‌که‌ی خۆیدا
نه‌بوو!.. به‌مشێوه‌یه‌ میرابۆ هه‌چ چاره‌ و ده‌رچه‌ و هه‌یز و بیستیکی

نەما، بە قەرەزی نۆز کۆتوبەند کرابوو و لە هەمان کاتیشدا ژنەکی هیز
بەتەواوی دلی پفاندبوو.

بەمشێوەیە نەک تامەکە بەلکو قولابەکەشی قووت دا!!.. بەلام
بەکرێگیراوەکان، هەرەک پاوچییه شارەزایەکان، سەرەتا پەتەکیان ئی
توند نەکرد.

هەنگاوی دواتریان ئەوەبوو بیخەنە ئێو نوورانییه تەوہ..
دەشبوایە سویندیکێ گەرە بخوات پارێزگەری لە نەینی بکات و لەژێر
هەرپەشە و گۆرەشە کوشتن ملکەچییهکی تەواو بنوێتی.. هەنگاوی
دواتریان ئەوەبوو خستیانە ئێو چەند هەلوێستیکێ دیاریکراوەوە کە
دوای ماوەیەک بەشێوەیەکی لێل و شاراوە بوو شتیکێ باو..
مەبەستمان ئەو پێگە و شیوازییە لە دوای ئابووچوون و ناوێزاندن و
لەکەدارکردنی کەسیک دەبێتە هۆی شیواندن و وێرانکردنی وێنە
مەعنەوی و کۆمەلایەتییهکی.. دەرئەنجامی راستەوخۆی ئەو
ئابووچوون و هەڵمەتی ناوێزاندنەش ئەوەبوو هاوڕێیان و کەسانی
نزیکی سەر بە چینه کۆمەلایەتییهکی پەڕیان لێی وەرگیرا و لێی
تەوەلا بوون.. ئەمەش بوو هۆی ئەوەی دڵ و میشکی میرا بۆ پێت
لە پڕۆکینە و پڕۆکینە کەش گۆرا بۆ حەزی تۆلەکردنەو و بە
باوەرداربوون بە بنەمایەکانی پرسی شۆرش هەستی پۆ و حەزی
تۆلەکردنەوێ خۆی بەدەرخست.

ئەرکی میرا بۆ هەڵدان بوو بۆ ئەوەی سەرئەجی دۆق دۆریان
پاکیشت و لە خستە ی بیات و باوەڕی پێی بهێنی بە دۆلی سەرکردە و
پێبەری شۆرش پازی بیت.. پێککەوتنە نەینییهکە بە جۆرێک بوو دۆق
دۆریان لە دوای پاشا خۆی وەک دەستەلاتدارێکی دیموکراسیخواز

پاڭگەيەنى.. پىلانگىتپانى كودەتاي شۆپشى فېرەنسى سوورىيون لەسەر
نەوەى بەھىچ شىئەيەك مىرابىق دۇق دۇرلىيان نەزانن پىلاننى
لەسەدارەدانى پاشا و شاژن و و ھەزاران پىاوماقولى نەرسىتۇكراتى لە
گۆپىدايە.. ھەروەھا نەو باوۋەپەشيان لەلايان دروستكرد ناماجى
شۆپشەكە تەنیا پاككردنەوەى سىياسەت و نايىنە لەخەيالى پوچ و
دكتاتۇرىيەت و كەلەگائى.

ئەركى پىڭخستى و ھەماھەنگى سىرووت و پىئوپەسى
نورائىيەكان خرابە ئەستۇى ئادەم وائىز ھاوېت بۆ نەوەى لە
(ئەنجوومەنى مەزنى خۆرەلات)ى ماسۇنىيەكاندا بەكارى بېتى.. وائىز
ھاوېت لەفرانكفۇرت دەژيا، مىرابىق دۇق دۇرلىيان و تالېرانى ھاوېتى بە
وائىز ھاوېت ناساند، ئەوئىش لەلايەن خۆيەوۋە نەو ئەركەى خستە
ئەستۇى خۆى بە نەئىنيەكانى (ئەنجوومەنى مەزنى خۆرەلات)ى
ماسۇنىيەكانيان ئاشنا بگات- واتا ماسۇنىيەتى ئازادى فېرەنسى.. لە
سەروبەندى سالى ۱۷۸۹دا زياتر لە دوو ھەزار ئەنجوومەن لە فېرەنسا
سەريان ھەلدا و ھەموويان سەر بە ماسۇنىيەتى مەزنى خۆرەلات
بوون، لق و پۆپەكانيان زياتر لە سەت ھەزار ئەندام دەبوون.
بەمشىئەيە نورائىيەتى يەھودى بە سەرپەرشتىيى موسا مندلسۇھن و
لەسەر دەستى ئادەم وائىز ھاوېت توانيان دزە بگەنە نىئو دلى
ماسۇنىيەتى ئازادى ئەوروپى.

دواى ئەمە نورائىيە جووۋەكان لەنىئو ئەنجوومەنى ماسۇنىيەكان
چەند لىژنەيەكى نەئىنىيى شۆپشگىتپىيان دامەزراند. بەمشىئەيە بناغە
پتەوۋەكەى بزوتنەوەى شۆپشى فېرەنسا لە پىڭخستە نەئىنيەكانى
سەر بە ئەنجوومەنەكانەوۋە دارپۇژرا.

دوای نه‌وهی میرابۆ له نهرکه‌که‌یدا سه‌رکه‌وتنی وه‌ده‌سته‌هینا،
 ورده‌ ورده‌ خه‌ریکبوو هاوڕێیه‌که‌ی بخزێنێته‌ نێو خراپه‌کاری و
 به‌دیه‌وشتی، تا هاوڕێیه‌که‌ی که‌یشته‌ نه‌و ناسته‌ نزمه‌ی پێشتر خۆی
 تێیکه‌وتبوو، به‌مه‌یش به‌ره‌و گۆشه‌گیربوونی کۆمه‌لایه‌تی ڕاپێچی کرد...
 چوار سالی نه‌برد تا شان و پشته‌ی دۆق دۆریان به‌قه‌رزی نقد
 چه‌مايه‌وه، به‌شێوه‌یه‌که‌هیچ ده‌رچه‌یه‌کی نه‌بینیه‌وه و به‌ناچاری
 ڕنگه‌یه‌کی مه‌ترسیداری گرت، نه‌ویش به‌شداریکردن بوو له‌کرده‌کانی
 قاچاغچیه‌تی و بازرگانیی قه‌ده‌غه‌کراو، بۆ نه‌وه‌ی قه‌ره‌بووی هه‌ندێ
 زیانی بکاته‌وه. به‌لام به‌رده‌وام سه‌رکێشیه‌ی که‌کانی شکسته‌یان ده‌هینا و
 به‌شێوه‌یه‌کی سه‌یر و لێل‌ناشکرا ده‌بوو، به‌مه‌یش که‌وته‌ نێو
 هه‌لوێستی خراپتر و زیانی گه‌وره‌تری به‌رکه‌وت.

له‌ سالی ١٧٨٠ قه‌رزه‌کانی که‌یشتنه‌ ٨٠٠,٠٠٠ لیره‌ی فیه‌نسی..
 دیسانه‌وه‌ سووخۆره‌کان لێی نزیکبوونه‌وه‌ و سه‌باره‌ت به‌ کاروباره‌
 داراییه‌کان ئامۆزگاریی تایبه‌تیا‌ن ده‌کرد و به‌شێوه‌ی کاش پاره‌یا‌ن
 ده‌دايی.. داو و ته‌له‌یا‌ن له‌ ده‌ورووبه‌ریدا داده‌نایه‌وه‌ و له‌ مانۆپ و
 له‌خشته‌بردنیدا نه‌و په‌پی کارامه‌بیان ده‌خسته‌ گه‌پ، تا بارودۆخه‌که‌ی
 که‌یشته‌ ناستیکی هێنده‌ خراپ، هیچ چاره‌ی نه‌ما ته‌نیا به‌بارمه‌دانانی
 گشت مولک و زه‌وی و کۆشک و ته‌لاره‌کانی نه‌بیته‌، به‌و کۆشکه‌
 پاشایه‌تییه‌شه‌وه‌ که‌ بۆ خودی خۆی ته‌رخان کرابوو، نه‌مه‌یش وه‌ک
 ده‌سته‌به‌ریکردنی قه‌رزه‌کانی نه‌ستۆی بوو.. دواتر دۆق دۆریان
 گرێبه‌ستیکی واژو کرد و ڕنگه‌ی به‌ خاوه‌نقه‌رزه‌کان ده‌دا گشت زه‌وی و
 مولکه‌کانی هه‌لسۆرتین، تاکو ڕێژه‌ پاره‌وه‌پوولتیکی بۆ ده‌سته‌به‌ر بکه‌ن

قهرزەکانی پێ بداتەو و دەرمانەتێکی جێگیریشی پێ بدەن بتوانی پێی بژیت.

دۆق دۆرلیان هیچ کاتێک پیاوێ گەرم و پێشنگدارەکی نیو مەسەلە نابوو. یەکەمێکە نەبوو.. لە کاتی واژکردنی گریبەستەکش لەگەڵ قەرزدەرەوان و سووخورانی جوولەکەدا بە هەموو ئەقڵی خۆی وای دەزانی گریبەستەکە پێکەوتنیکی دروست و بێ گەرمە.. چونکە سووخورەکان هەلسۆپاندنی مولکەکان و کورتەتێنانه داراییەکیان گرتە ئەستۆ تاکو بیکەنە سەرکەوتنیکی مادی.. ئی ئەمە زیاتر چی دەوی.. راستییەکی دۆق هەرگیز گومانی نەدەکرد بە واژکردنی ئەو گریبەستە جەستە و پووی خۆی فرۆشتوووە نەهەمەن.. بەلام ئیدی کار لە کار تراز و بە تەواوی کەوتە ژێر دەستی بەکرێگراوەکان.

هێز و دەستە شاراوەکانی پشت پەردە جوولەکەپەکی بە بنەچە ئیسپانیان بۆ سەرپەرشتیکردنی مولک و کۆشکی پاشایەتی بایە پۆیالی دۆق دۆرلیان دەستنیشان کرد.. ناوی ئەو سەرپەرشتیارە جوولەکەپەش شۆدرلۆس دی لا کلۆس بوو.. شۆدرلۆس بە پەرتووکی بەناوی (پێوەندییە مەترسیدارەکان) و چەندان پەرتووکی نابوو بەرانی سێکسی بەناویانگ بوو.. بە ناشکرا بەرگری لە داوێنپێسی و بەدپەرەشتییە بیسنوورەکان دەکرد، بەو پاساوەی سیاسەتی خۆشەویستی لە گشت لایەنیکەووە شەرقی دەکات، چونکە شەیدای سیاسەتە !!

ئەو کابرایە کۆشکی دۆقی کردە گەورەترین و بەناویانگترین خانەێ نابوو بەرێ و تا ئێستە جیهان نمونەێ لەمشێوەیەێ بەخۆیوە نەبینیووە.. دواتریش بوو ئەو مەلەبەندەێ وردەکاری نەخشە و پیلانی تێکدانی باوەرە ئاینییەکان و ناکاری گشتیی فرەنسی دادەنەدران و

جینه جی ده کران. کوی نه و په فتارانای له سر بنه مایه کی حاخامیه وه
 به پړوه ده بران: شوپشگیره گه نجه به دپړه وشته کانم پی باشته ا
 شوډرلوس دی لاکلوس له م نه رکه دا به تنیا نه بوو، به لکو
 هاویه شیکي دیکه ی جوله کی هه بوو به ناوی کاگلیو سترق بجوزیف
 بالسامق.. نه و که سه خانویه کی دوقی کرده چاپخانه و بلاوکراوه و
 ناگاداریه کانی شوپشی لی له چاپ ده دا.. هه روه ها لیژنه ی پراگه یان دنگاره
 شوپشگیره هانده ره کانی پښکست که نامانجیان بلاوکرښه وه ی نه ده بی
 شوپشگیره ی بوو، چه ندان نامه نگی موزیک و شاتوگری و کوبونه وه ی
 گوتاریژی بؤ گفتوگو کردن به پړوه ده برد.. نامانجی له کوی نه و شتانه
 وروژاندنی هه ستوسوزی جه ماوهر و زه مینه ساز کردن بوو بؤ شوپش..
 بالسامق بازنه یه کی شوفار و چاوی چاودنیرکردنی پښکست، بؤ نه وه ی
 زانیاری تاییه ت به تابووچوونه کان بگه یه ننه پیاوانی نیو هیزه شاراوه که
 و له پرسه کانی ناوژپاندنی که سییه تیه بالایه کانی کومه لایه تیدا به کاریان
 بپنن.. نه و ژن و پیاوانه ی ده که وتنه نیو ته له ی لاکاوس و بالسامق،
 یه کسر ده بوونه نیچیری هه په شه کردن و فرمان و کرداری زوره ملی، تا
 ده بوونه نامرازی به رده ستیان و به وپه پی گوپراه لیبیه وه فرمانه کاریان
 به جی ده هیئا.

به مشیوه مولک و مالی دوق دیرلیان بووه مه لېبند و باره گی
 نه خشه و پیلاندانان بؤ شوپش.

شانه نوستووه کان دزه یان کرده نیو هؤلی کوبونه وه و شاتو و
 پیشانگی هونری و یانه وه رزشییه کان، نیدی نه و شوینانه یان کرده
 هؤلی سه رکیشی و شوینی له شفرقشی و مه یخانه و ماده ی هوشبهر..
 پیبه رانی پتیشبینیکراوی شوپشی فپه نسی که وتبوونه نیو نه و که شه پپ
 له په تایه وه، له ویدا ویزدانیان له کار که وت، دواتریش به هاندانیا بؤ

نقه‌مبۆون به‌نیۆ کاری به‌دخوازی و داوێنپێسی، به‌یه‌کجاری ویژدانیان نه‌ما.

سکادر له‌ په‌رتوکه‌که‌یدا به‌ناوی (میری خۆین) و له‌ کانی باسکردنی کۆشکی بالیه‌ پۆیالدا ده‌لی: نه‌و کۆشکه‌ بارت‌ه‌قای گشت شوێنه‌کانی پاریس پیاوانی پۆلیسی سه‌رقاڵکردبوو.

خوشکی شازن نه‌نتوانیت چه‌ند نامه‌یه‌کی که‌سییانه‌ی بۆ شازن نارد و ئاگاداری کرده‌وه‌ نه‌خشه‌ و پیلانی کوده‌تایه‌ک له‌ گۆپ‌دایه‌ و خاوه‌ن بانکه‌ جیهانییه‌کانیش ده‌ستیان تێدایه‌، هه‌روه‌ها نه‌نجومه‌نی ماسۆنییه‌تی ئازادی فره‌نسیش تیایدا به‌شداری به‌لام ماری نه‌نتوانیت (۱۷۵۵-۱۷۹۳) نه‌یتوانی باوه‌ر به‌و شته‌ ترسێنه‌رانه‌ بکات، وه‌ک وه‌لامیکیش بۆ هۆشداری و ئاگادارکردنه‌وه‌که‌ی خوشکه‌که‌ی له‌وه‌ی که‌ نووسیبووی نوورانییه‌کانی فره‌نسا له‌ ژێر په‌رده‌ی ماسۆنییه‌تی خێرخوازه‌وه‌ کار بۆ پوو‌خاندنی ده‌وله‌ت و که‌نێسه‌ ده‌که‌ن، ماری نه‌نتوانیت نامه‌یه‌کی بۆ خوشکه‌که‌ی ناردبوو و تیایدا نووسیبووی: (نیگه‌رانییه‌که‌ت سه‌باره‌ت به‌ ماسۆنییه‌ت له‌ جێگه‌ی خۆیدا نییه‌ و زێده‌پۆیانه‌یه‌، چونکه‌ لی‌ره‌وه‌ له‌ گشت شوێنێکی دیکه‌ی نه‌ورپا که‌مبایه‌خترن).

میژوو هه‌له‌ی گه‌وره‌ و سه‌رچیف‌پۆیشتنی ماری نه‌نتوانیت ده‌خاته‌ به‌رچاو، چونکه‌ به‌رده‌وام هۆشدارییه‌کانی خوشکه‌که‌ی پشت‌گۆی ده‌خست، نه‌مه‌یش بووه‌ هۆی نه‌وه‌ی خۆی و می‌رده‌که‌ی به‌ره‌و گیوتین راپێچ بکرتن.

نێدیه‌ی شوقه‌کارانی میژوو پێیان وایه‌، شازن ماری نه‌نتوانیت ژنیکی به‌لاره‌له‌ ده‌جه‌ بووه‌ و نقد‌ه‌زی له‌ پابواردن و سه‌رگه‌رمی بووه‌ و

که وټووه ته ښو شه پڼلی خوڅی و شادی و نه و چټانه ی بالیان به سره
 ده رباری کڅوڅکی فره نسیدا کڅشابوو، هه روه ها باس له چه ندان پرسى
 عه شقبازی و وروښته ده کڅن که وه پاستیبه ک ده یده نه پالی، وه ک
 ناپاکي کړدن له میړده کی له گه ل هاو پټیبه کانی و ژيانه پووت و پر له
 سه رکڅشپیه کی.. به لام پاستیبه کی نه م وینه یی ماری نه نتوانیت
 ته نیا له لایه ن بالسامق و هاوکارانی کڅشرابوو، کڅشانی نه و وینه
 ساخته یه له چوارچټوه ی هلمه ټیکی به رفراوانی ناوړپاندان دژ به و
 شاژنه به پټوه چوو.. چه سپاندنی نه م وینه خرابه له میڅکی جه ماوه ردا
 بووه پڅوڅکه رټک بق نه وه ی دواى شوړش گه ل داواى سهری بکڅن..
 میژوونووسان سه لماندوویانه نه و به ندوبالقرانه ی بق ماری نه نتوانیت
 هه لبه ستراون، ته نیا درق و بوختان.. زور نارامگرتنی ناوړاو له هه نبر
 فریوځیل و ته له و داوی دوژمنه کانی و نه و نه فسه رزیبه ی به هوپه وه
 پوویه پووی چاره نووسه کی خوی بووه و نه و نازایه تیبه ی له کاتی
 نزیکه وټنه وه ی له گیوتین پیشانی دا، پاستی پاکیه تی نه و
 شاژنه مان بق ده سه لمینن.. ناکری نه م سیفه تانه له ژنیکى داوښپیسى
 به نالووشدا ببیندرین.

جا بق به رده وامبوون له زپاندنی ناویانگی شان، وایزهاویت و
 مندلسون پرسى (ملوانکى گه وهه رى) یان وروژاند.. پووداوه که ش
 به مجوره بووه:

له و کاتیدا خه ژینه ی فره نسى له خراپترین ډوڅدا بووه،
 حکومه تی فره نسى په نای بردبووه به ر بارقنه کانی سه رمایه و دارایی
 بق نه وه ی قه رزیکى زوری بده نی.. له و کاتیدا به کریځیراویکی شوڅفاری
 سر به سهرانی کوده تابه که ده چټه لای ژپړینگره کی ده ربار، به ناوی

شاژنەو دەواکارییەکی درۆین دەنووسیت و دەیداته دەست زێرنگرەکی،
 بۆ ئەوەی ملوانکە یەکی زۆر گرانەها بۆ شاژن دروست بکات کە هەر لە
 ملوانکە ئەفسانەیەکان دەچوو، نرخە کەشی گەیشتە چارێکە مەلەنێک
 لێرە ی فرەنسی.. زێرنگرەکی ش ملوانکە کە دروست دەکات و دەیداته
 دەست شاژن بۆ ئەوەی پێ و بۆچوونی بزانی، بەلام شاژن بە هەموو
 شتێوەکە ملوانکە کە ی پەت کردبوو یەو و بێ ناگایی خۆیشی لە
 نامە کە پیشاندابوو.. بەلام سەرپرەکانی تایبەت بەو ملوانکە
 ئەفسانەییە، وەک پیلانگێرەکان هەولیان بۆ دابوو، لە گشت شوێنێکدا
 کەوتە سەرزاران.. هەروەها نامێری زەبەلاحی بوختان و
 پڕوپاگەندەیان بەگەرخست کە لە لایەن بالسامووە سەرپرەشتیی
 دەکرا، هێندە ی نەبرد ماری نەتوانیت نوقمی لافاوی پەخنە و
 سەرکۆنەکردن بوو، کەسیەتیەکی لە کەدار بوو، ناوبانگی کەوتە نێو
 چلپاو.. کاتیکیش ئەو هەلمەتە گەیشتە تروپک، بالسامو دەستە
 پۆلایەکی خۆی وەشاند، چاپخانه کە ی خستە گەر و هەزاران هەزار
 بلاوکراوی دژ بە شاژن بلاوکردەو، بوختانیکی دیکە ی کردبوو گواپە
 عاشقیکی نەتینی شاژن وەک دەپرینی سەرسامی بە جوانی و
 شوخووشەنگیی شاژن، ئەو ملوانکە یە ی پیشکێش کردووە !

بەلام خۆ مەسەلە کە لەم ئاستەش ئەوەستا، بەلکو پیلاندانەرانی
 ناوێراندنە کە بۆ لە کەدارکردنی ناوبانگی شاژن بیرۆکە یەکی چەپەتر و
 ئەهریمەنەتریان داھێنا.. نامە یەکیان بۆ کاردینال بریتنس دی پۆھان
 نووسی کە واژێکی ساختە ی شاژنی لەسەر بوو.. لە نامە کە داوا لە
 کاردینال کرابوو نیوە ی شەوی لەگەڵ شاژندا بجێتە کۆشکی بالە
 پۆیال، بۆ ئەوە ی سەبارەت بە ملوانکە کە بناخێن.. پیلانگێرەکان بە

له شفرق شینکی کوشکه که یان پاسپاردبوو پۆشاکێ شازن له بهر بکات و شهوێ چاوی به کاردینال بکهوێ.. هه واله کهش که یه ندرايه پۆژنامه و بلاوکراوه کان و سه ربرده ی زۆر هه رزانی سێکسییان تیا دا بلاوکردبووه وه تیا یاندا هه ردوو که وره که سیه تیه کانی ده ولت و که نیسه کرابوونه نامانج.

میژوو باس له وه ده کات نوای نه وه ی ملوانکه که وه ره یه که له فرهنسا نه رکه زۆر چه په ل و نه گریسه که ی به جینگه یاندا، بر درایه نینگلترا.. ده شلین زۆری دانه که وه ره کانی به شیتوه نه سلویه که ی خوی له لای جووله که یه ک به ناوی ئیلیاسقونه وه پارێزراوه.

هه روه ها به لگه یه کی دیکه ی به کلاکه روه هه یه ده یسه لمینێ سوو خۆزانی جووله که له نینگلترا پتوه ندییان به دانانی نه وه خشه و پیلانانه هه یه که بوونه هۆی هه لگیرسانی شۆرشی فرهنسی.. نه م به لگه یه ش له لایه ن لیدی کۆینزیۆری ژنه نووسه ری په رتووکێ (که هه نووتی نه هریمه نی) یه وه لیتی کۆلراوه ته وه.. له میانی لیکۆلینه وه کانی خۆیدا، چاپکراویکی کۆنی وه گیر ده که وێ، چاپکراوه که به ناو نیشانی (دوژمنایه تی و پرکابه ری هه نه به سامیه کان) له لایه ن برتار لازاری جووله که له ساڵی ۱۸۴۹ دا نووسراوه.. لیدی کۆینزیۆر له زانیارییه کانی نیو په رتووکه که دا ده گاته نه وه ده رنه دجامه ی بنیامین گۆلد شمید و نه براهامی برای و هاویه شه که یان موسا میکانا و برازایه که ی سێر موسی مۆنتیفیۆر که هه ر هه موویان له نینگلترا پاره داری جووله که بوون، پتوه ندییان له گه ل برابه جووله که کانی نیو نه روپادا هه بووه و به یه که وه کاریان بق هه لگیرساندنێ شۆرشی فرهنسی کردوو.. هه روه ها چه ندان به لگه ی

دیکە ئۆزراونەتەوہ و دەیسەلمینن داننیل ئیتشیعی بەرلینی و دالید
 فزیدلاندری زاوی و ھیزز گریبیری ئەلزاوسی و پۆچیتل دەستیان لە
 کودەتایەکەدا ھەبوو... بەمشێوەیە دەمامکی ئەو کەسانە بەردەبنەوہ
 کە لەو کاتیدا ھیزی شاراوہی پشت بزووتنەوہی شۆرشی جیھانی
 بوو.

زۆریش گرنگە شۆرشی ئەو ھۆکار و نامرازانە بکەین کە ئەو
 سووخرانە بۆ کورتەینانی دارایی حکوومەت بەکاریان ھێناو، چونکە
 دواتر ھەمان ئەو ھۆکار و نامرازانە لە ئەمریکا و پووسیا و ئیسپانیا و
 ولاتانی دیکەدا بەکارھاتوون.

سێر والتەر سکۆتی نووسەری بریتانی لە بەرگی دووھمی ژبانی
 ناپلۆندا، وێنەیەکی پوونی قوناغە سەرەتاییەکانی گەمە شۆرشی
 فرەنسی دەخاتە پوو... بەمبۆرە باسی بارودۆخی ئەو کاتی دەکات:
 ئەو دەولەمەند و بارقنانی پارەیان دایە حکوومەتی فرەنسی، پێک
 وەک پەفتاری سووخرانی ھەنبەر بانگیکی مایەپووج پەفتاریان کرد...
 چونکە بەدەستێک لە پێناو دەستبلاوی و خوشراپواردنەکانی قەرز
 پێویستیان پێ دەدا، بۆ ئەوێ بە دەستەگەیی دیکە پاشماوہی ئەو
 سامانە بگوشن کە بۆ دانەوہی سوودە نا ئۆژیکییەکان دەچوو...
 بەمشێوەیە زنجیرەییەکی دوووردیژێ قەرز پووخینەرانی ئەو
 سووخرانە بەدوای یەکتەیدا ھاتن کە لە دوای خۆیدا ماف و ئیمتیازی
 جۆراوجۆریشی بۆ سووخرەکان دەستەبەر دەکرد، ئەو مافانەش وەک
 دەستبەرکردنی ئەفەتانی قەرزەکانیان بوو... بەمشێوەیە شەپزەیی
 دارایی دووچاری دەولەتی فرەنسی بوو.

دوای ئەوێ بارودۆخی حکوومەتی فرەنسی زۆر خراب بوو،
 ناچاربوو داوای قەرزێ نوێ بکات بۆ ئەوێ پارە و گوزمە بۆ ئەو پەڕلە

جه‌نگیانه دابین بکات که خودی جه‌ماعه‌تی کوده‌تایه که په‌لک‌تشی نیویان کردبوو... سوو‌خ‌زده‌کان به‌ خ‌ش‌خ‌وییه‌وه په‌فتاریان کرد و قهرزی پیوستیان خسته به‌رده‌م حکومتی فیه‌نسی، به‌و‌مه‌رجه‌ی خ‌ق‌یان ر‌ن‌گ‌ه‌و‌ت‌نام‌ه‌ی گ‌ری‌به‌ستی قه‌زده‌که بنووسن... ئه‌و‌مه‌رجانه‌ی نووسیبوویان له‌ پ‌ه‌و‌که‌ش‌دا نه‌رم و ل‌ی‌ب‌ور‌ده‌ بوو، به‌لام دواتر توانیان ماری زه‌مه‌راوی بخه‌نه‌ نیو ژورده‌که‌وه، مه‌به‌ست له‌ نوینه‌ره‌که‌یانه به‌ناوی به‌پ‌ز نیکه‌ر که خستiane نیو حکومتی فیه‌نسییه‌وه، قه‌زده‌ره‌کان داویان ل‌ی‌ی‌ کرد له‌ نه‌ج‌و‌مه‌نی پاو‌ی‌ژ‌کاری پاشادا وه‌زیر‌کی بالا‌ب‌و کاروباره داراییه‌کان دابنی... قه‌زده‌ره‌کان بانگه‌ش‌یان ده‌کرد که نیکه‌ر له‌ کات‌یک‌ی ر‌ق‌ر‌که‌م‌دا ده‌توانی فیه‌نسا له‌ ته‌نگ‌و‌چه‌له‌مه داراییه‌کان ده‌ریاز بکات... به‌لام ئه‌وه‌ی له‌ چوار سالی پاشتردا پ‌و‌وی دا، ئه‌وه‌ بوو نیکه‌ر بووه‌ ه‌وی ئه‌وه‌ی حکومتی فیه‌نسی به‌ خ‌را‌پ‌ترین شی‌وه‌ بخاته‌ نیو ته‌له‌ی قه‌زده‌ره‌ جووه‌کانه‌وه، ته‌نانه‌ت به‌های قهرزی نیشتمانی بووه ۱۷۰ ملیون جونه‌یه‌ی نیسته‌رلینی.

(کاپتن ئه‌ی. پامزی) له‌ په‌پ‌ت‌و‌و‌که‌که‌ی خ‌وی به‌ناوی (جه‌نگ‌یک‌ی بی‌ ناو) دا ر‌ق‌ر‌ به‌ وردی بارو‌ی‌خ‌ه‌که‌ی خست‌و‌وه‌ته به‌ریاسه‌وه و نووسیبویه‌تی: ش‌و‌ر‌ش‌ گ‌ور‌ز‌یک‌ه و ده‌وه‌ش‌ین‌د‌ر‌ی‌ته جه‌سته‌یه‌کی نیفلیج... کات‌یک‌ چنگی قه‌زده‌کان توند ده‌بن، قه‌زده‌ره‌کان ک‌و‌ن‌ت‌ر‌و‌لی ج‌و‌ره‌ها کایه و لایه‌نی پاگه‌یان‌دن و چالاکییه سیاسییه‌کان ده‌که‌ن و چنگیش له‌ پیشه‌سازی توندتر ده‌که‌ن... به‌مش‌ی‌وه‌یه گ‌ر‌ه‌پ‌ان و شان‌و‌یه‌که ب‌و‌ گ‌ور‌زی ش‌و‌ر‌ش‌ ناماده و مه‌موار ده‌ب‌یت... ده‌ستی راست- که ده‌ستی پاره‌ی قه‌زده- نیفلیجی به‌ جه‌سته‌که‌دا بلا‌و ده‌کاته‌وه، به‌ ده‌ستی چه‌پ‌یش که ده‌ستی ش‌و‌ر‌ش‌ه- خه‌جه‌ر‌یک‌ له‌ ده‌ست ده‌گ‌ر‌یت و قوریا‌نی‌یه‌که ده‌داته به‌ر

خەنجەرەن.. ھەروەھا تێکدانی ئەخلاقیش کردە کە ئاسانتەر دەکات و
پێگەی ھەمواری بۆ دەپەرەخسێت

جا لەو کاتەی بڵاوکراوەکانی تاییەت بە ناوێزاندن و لەکەدارکردن
نەفرەت بەسەر پیاوانی کەنیسە و دەوڵەتدا دادەبارێنن، بەکرێگیراوانی
کوودەتایەکش ئەو کەسانە نامادە دەکەن کە بێاریان لەسەر دەدرێ بێنە
پێهرانی دەستەلاتی ترس و تۆقاندن و کوشتن، ئەمەیش پێش
داپووخانی پاشایەتی و دەستەلاتەکان دێت.. یەکیک لەو پێهرانە
پۆیسپێر و دانتۆن و مارا بوون.. ئەو پیاوانەی بۆ ھێرشکردنە سەر
پاستیل و ئازاکردنی زیندانیکراوان و دەبەنگەکان بژار کرابوون، لە دێری
یەعقوبییەکاندا یەکیان دەگرتەو.. بەمشێوەیە وردەکارییەکانی پیلانە
خوێناوییە کە لەنێو چوار دیواری تەلارێکی پیرۆزدا دادەنرا، ھەر لەوێشدا
لیستی ناوی کەسانی کۆنەپەرستی سەر بە چینی ئەرستوکرەت و
لایەنگرانی پاشا دانرا کە دەبووایە لەنێو بێرین.. ھەروەھا بێاریش لەسەر
ئەو دەدرێ تاوانکار و شیتۆشوارەکان بەریان ھەلبدرێ و لەنێو
جەماوەری گەلدا دەست بە کوشتن و سەرپێن و دەستدریزی ناھێکرا
بکەن، لە ھەمان کاتیشدا ئەندامانی شانە نووستووکان مانویل بەپنۆھ
دەبەن و کەسایەتیە مەزنە سیاسییەکان و سەرانی ئیکلیپس و
ئەفسەرانی سەر بە پاشا لە شوێنێکدا مۆل دەدەن.

به‌شی جواره‌م

که‌وتنی ناپلیوُن

که‌سه بانکییه نیوده‌وله‌تییه‌کان (سووخقۇرانی جووله‌که)،
پیلانیان بۆ‌ه‌لگیرساندنئ شۆپشی فرهنسی دارشت، پیلانه‌که‌شیان
به‌جۆرئک بوو خۇیان وه‌ک بکهری شاراوه‌ی پشت پئیکه‌تانی حکومه‌ته
ئه‌وروپیه‌کان بمینه‌وه، ئه‌مه‌یش له‌پیناوه‌دا بوو ئه‌و حکومه‌تانه
هر له‌ژۆر ده‌سته‌لاتی خۇیاندایمینه‌وه و بتوانن کۆنترۆلیان بکه‌ن و
به‌ئاره‌زووی خۇیان به‌کاریان بئین و دواتریش له‌دوورمه‌ودادا بیانکه‌نه
مۆده‌ی سه‌ر ته‌ختی شه‌تره‌نج.

چونکه‌ له‌ کاتی هه‌لگیرسانی شۆپشی فرهنسیدا یه‌عقوبیه‌کان
ده‌ستیان به‌سه‌ر ده‌سته‌لاتدا گرت.. داواشیان له‌ دۆق دۆرلیان کرد
له‌پیناوه‌ له‌سیداره‌دانی ئامۆزایه‌ پاشایه‌که‌ی ده‌نگ بدات.. دۆق پیتی
وابوو ده‌بیته‌ پاشای ده‌ستووری فرهنسا، بۆیی له‌پیناوه‌ له‌سیداره‌دانی
ئامۆزایه‌که‌ی ده‌نگی دا، به‌مه‌یش هیزه‌ نه‌ینییه‌کان و پیلانگێپه
پاستینه‌کانی له‌ سه‌رزه‌نشست و گومان دوورخسته‌وه، خۆیشی کرده
جینگه‌ی تیروتانه و گومانی چاوه‌پوانکراو.. دواتر هیزه‌ شاراوه‌کان
له‌رمانی له‌نیوبردنئ ئه‌ویشیان ده‌رکرد، گشت هیز و وزه‌ی
له‌که‌دارکردن و ناوژاندنیان له‌پیناودا چپکرده‌وه.. دۆق له‌ ماوه‌یه‌کی
نۆد کورتدا له‌ گیوتین نزیکبوویه‌وه! .. له‌ و کاته‌ی له‌ پزگه
قهره‌بالغه‌کاندا له‌نیو گالیسکه‌یه‌کدا ده‌بیته، به‌ گوئییه‌کانی خۆی ده‌نگی

گشت چینه کانی جه ماوهری ده که و ته به رگویی و له هه نهر ئابروو چوون
و له که داربوونیدا نارەزاییان دەر دەرپی و بۆ و قینی خویان پیشان
ده دا!

کاتیکیش بۆ میرا بۆ پوونبوویه وه ته نیا نامرازکی ده ستنی هیزه
نه ئینییه که بووه بۆ تۆ له کردنه وه له خه لک به کاره ئینراوه، په نجی
په شیمانی گه ست.. هه رچنده ته واو بۆ ئه خلاق و به د بیوو، به لام
نه یوانی به رگی دیعه نه توندوتیژ زنده پۆیه کان و کاره پر
تۆ له خۆزاییه کانی په عقووبیه کان بگری، کار و کرده وه قیزه ونه کانی
په عقووبیه کان دژی ئه و که سانه ده کران که سه روه ره نه ئینییه کانیا
په نجی تۆ له کردنه وه و ئه شکه نه دانیا بۆیان درێژ ده کردن و
فه رمانی له نئو بردنیا دابوون.. پاستیه که ی میرا بۆ دژ به ئازاردانی
پاشا بوو، نامانجی پیلانه که سبیه که ی که مکردنه وه ی پۆلی پاشا بوو،
بۆ ئه وه ی ته نیا وه ک نمایه کی ده سته لات بمی ئیته وه، خۆشی بیته
پاویژکاری سه ره کیی پاشایه کارتونییه که.. له به رنه وه کاتیک له وه
دلیابوویه وه نامانجی سه روه ره کانی کوشتنی لویسه، هه ولی دا بیباته
ده ره وه ی پاریس و له باره گه ی هیزه کانیدا شوینیکی بۆ بکاته وه،
هیزه کانیشی هیشتا پشتگیریان ده کرد.. به لام په عقووبیه کان به
پیلانه که ی میرا بۆیان زانی و فه رمانی له نئو بردنی ئه ویشیان ده رکرد!

وه لی مه سه له که له هه نهر ئه و دا جیاوازییه کی تیکه وت، چونکه
پیکخواوه کانی ناوێزاندن و له که دارکردن کاتی پتوستان له به رده مدا
نه بوو توێکی ئابروو بردن و تۆمه تبارکردنی بۆ بچن، بۆی په نایان
برده به ر ژه هرخوا ردکردنی، به شتویه که تاوانه که وه ک پوودای

خۆکوشتن ماته به رچاو.. له و په پتووکه ی سه بارهت به گهوه ر
 ناماژه مان پتی دا ئه م تیبینیانه نووسراون:
 لويس ده یزانی میرابق ژه هر خوارد کراوه.

داننقون و پۆسیپتر له نه هریمه نه به رجه سته کراوه کانی سه رده می
 تیرۆژ و توقاندن بوون.. کاتیکیش پۆسیپتر و داننقون له خزمه تکرینی
 ئامانجی نوورانییه کان بوونه وه و کاریان ته واو بوو، نۆڤه ی نه وانیش
 هات، توپکی تومه تبارکردن و ئابوو و بردنیان بۆ چنرا و دواتر په وانه ی
 به رده م گیوتین کران.

گه وه نووسه ری بریتانی سیر والتەر سکۆت درکی به زۆر پاستیی
 تاییهت به هیزه نه تیبیه کانی پشت شوپشی فپه نسسی کردووه.. هر
 که سیک په پتووکه که ی ناوبراو (ژیانی ناپلیۆن) بخوینیته وه، هه ست
 ده کات نووسه ر له پیلانگێڕیه که دا په گوێشه و ده ستی شاراوه ی
 جووله که ی ئاشکرا کردووه.

سیر والتەر ئاماژه به وه ده کات که سییه تیبیه سه ره کییه کانی
 شوپش نۆڤه یان که سانی بیانی بوون، هه زوه ها تیبینیشی کردووه ئه و
 که سانه گوزارشتی تاییهتی جووله که یان به کاره تیاوه وه ک به پۆه به ران
 و دلنایان.. هه روه ها ئاماژه ی به وه شکردووه (مانقیل) به شیوه یه کی
 لیل و پپ له په مز و پاژ وه داواکاری گشتیی کۆمۆنه ی پاریس
 دامه زراوه.. سیر والتەر ده لی ئه و که سه به رپرسی گواستنه وه ی
 هه زاران قوریانی بووه بۆ به ندیخانه کانی پاریس، ئه و قوریانیانه دواتر
 له قه سابخانه شوومه که ی مانگی ئه یلوی سالی ۱۷۹۲ له نیۆچوون و
 ته نیا له به ندیخانه کانی پاریسدا ژماره یان گه یشته ۸,۰۰۰ که س.
 هه روه ها سیر والتەر تیبینی کردووه کۆمۆنه ی پاریس (ئه نجومه نی

هه‌رێمی پاریس) دواتر که وتووێته دهستی نه‌و به‌عقوبیانه‌ی داوای
 رشتنی خۆینێکی زۆرتریان ده‌کرد... سکۆت پیتی وایه پۆیسپێر و دانقن
 و مارا تا ته‌واوکردنی نه‌رکه‌کانیان و له‌سێداره‌دانیان نه‌ندامانی که‌نشتی
 به‌عقوبیه‌کان بوون... هه‌ر مانویلش بوو چه‌خماخه‌ی هه‌لمه‌تی دژ به
 پاشا و شارێتی هه‌لگیرساند و بووه هۆی نه‌وه‌ی هه‌ردووکیان به‌ره‌و
 گیوتین بێرین... که‌سێکی دیکه به‌ ناوی دافیده‌وه یارمه‌تیده‌ری ماتریل
 بووه، نه‌و دافیده‌ نه‌ندامێکی نێو لیژنه‌ی ئاسایشی گشتی بووه و
 قوریانییه‌کانی دادگه‌یی کردووه... به‌وه‌ش به‌ناویانگ بووه به‌رده‌وام
 داوای کوشتن و خۆینێرشتنی کردووه.

سێر والتەر نووسیویه‌تی نه‌و دایفیده هه‌موو پۆژێک به
 ده‌سته‌واژه‌ی (با خۆینێکی زۆتر بپۆژێ) دهستی به‌ کاروباری پۆژانه‌ی
 کردووه... هه‌ر نه‌ویش بووه په‌رستشی بوونه‌وه‌ری مه‌زنی هێناوته
 ئاراوه (که‌ ماوه‌یه‌ک شۆڕشی فره‌نسی له‌ شوێنی ئایینی مه‌سیحی
 داناوه و فره‌مانی په‌تکردنه‌وه‌ی ده‌رچووه)!... سرووته بته‌په‌رستییه
 پێپه‌وه‌کراوه‌کانیش جۆره‌ لاساییکردنه‌وه‌یه‌کی جووله و چڕه‌کانی
 ناهه‌نگی نه‌و خاخامانه‌ بووه که‌ سرووشیان له‌ نه‌هریمه‌ن وه‌رگرتووه...
 نه‌م سرووتانه شوێنی پێپه‌هه‌سم و سرووته مه‌سیحیه‌کانیان گرتووه.

لێره‌دا پێویسته‌ ئاماژه به‌ خاڵێک بکه‌ین و بڵێین: په‌رتووک
 قه‌باره‌ گه‌وره‌که‌ی سێر والتەر سکۆت (ژبانی ناپلیۆن) که‌ له‌ نۆ به‌رگ
 پێکهاتبوو و پاستیه‌کی زۆر زه‌وه‌ندی ده‌خسته‌ پوو، بزرکرا و له
 نێسته‌دا له‌ هیچ شوێنێک به‌رچاو ناکه‌وێ!!

هه‌روه‌ها ده‌بێ ئاماژه به‌ په‌رتووکێکی دیکه‌ش بکه‌ین که‌ (ج.
 پینیه) به‌ ناوینیشانی (ژبانی پۆیسپێر) نووسیویه‌تی، ناوی‌راو

به شتیوهیهك نووسیویه تی وهك بلتی زانیاری سه بارهت به چهند نهیتییهك هه بی... له پهره گرافیکدا نووسیویه تی: له ماوه ی نیوان ۲۷ ی نیسان و ۲۸ ی حوزهیرانی سالی ۱۷۹۴ حوكم و دهسته لاتی تیرۆرستی و توقاندن گه یشته ترقیك. له و پۆژه ی دوایدا پۆیسپیتر هه ناسه سارد كرا و پشتهی تیکرا، ههروهه به پررسی تیرۆر و توقاندنی ههچ كه سێك نه بوو، كرده ییش نییه پۆیسپیتر نه و كه سه بوویت... چونكه ژماره ی نه و كه سانه ی له و كاتییدا هه ژمووندار و به دهسته لات بوون له بیست كه س تپه پی نه ده كرد... له شوینیکی دیکه دا پنییه نووسیویه تی: پۆئی بیست و هه شتی ته مموز پۆیسپیتر له بهردهم كۆمه له ی گشتیدا گوتاریکی نوو روودریژی خوینده وه و تیایدا هیرشیک توندی كرده سه نه و كه سانه ی وهك خوی ده لی تیرۆرستی توندیو بوون... به لام نه م هیرشه ی چهند دهسته واژه یه کی لیل و نا پۆشنی تیا دا بوو و به شتیوهیه کی ناراسته وخۆ دارپژرا بوون و چهند تۆمه تبار كرنیکی دیارینه كراوی تیا دا بوو... نه و وشه و پستانه ی هاتنه سه ر زاری، به مجۆره بوون: من نیسته و له م كاته دا ناوێرم ناوزه دیان بگه م... ههروهه ناشتوانم نه و په رده یه دا پریم كه ماوه ی چهندان سه ده و نه وه ی دیرینه نه م مه ته له ی دا پۆشیوه... به لام من جهخت له وه ده كه مه وه، له نیو به پتۆه به رانی نه و كوده تایه دا كه سانی سه ر به پتیزی تیکدان و خراپ كردن و ده ستبلاوی هه ن، نه مانه ییش کاریگه رترینی نه و هۆكارانه ن كه وا كه سانی بیگانه بو تیکدان و گهنده ل كردن و بۆگه نبوونی ده ولت دا پانه ی ناوه، مه به ستم له و كه سانه ش كا هینه نه یته یسته چه په له كان و پتیازه پر له خراپه کاری و به د ره و شتییه كه یانه... ههروهه پنییه به مشتیوهیه بۆچوونی خوی

نووسیوه: نه‌گه‌ر پۆسیپێر شه‌م قسانه‌ی به‌زاریدا نه‌هاتبان له‌وانه‌بوو
سه‌رکه‌وتن وه‌ده‌ستبێتی.. به‌راستی پۆسیپێر زیاد له‌پێویست ناخاوت،
له‌به‌رنه‌وه‌ به‌ گولله‌ له‌ شه‌ویلاکی درا و تا پۆژی دواتر واده‌ی
به‌لگێشکردنی به‌ره‌و گیوتین، ده‌مکوت کرا!!

به‌مشێوه‌یه‌ ماسۆنییه‌کی دیکه‌ له‌نیوبرا که‌ ده‌رفه‌تی نه‌وه‌ی بز
په‌خسابوو زیاد له‌پێویست به‌ مه‌سه‌له‌که‌ بزانی.

دوای نه‌وه‌ی پیلانگێڕانی کو‌ده‌تایه‌که‌ هه‌موو شه‌و قوریانییه‌یان
له‌نیو برد که‌ له‌ شوێشی فره‌نسیدا بپاری پاکتاوکردنیان درابوو،
قوناغێکی نویی پیلانگێڕیه‌کی جیهانییان ده‌ستپێکرد.. ئه‌نسلیم مایه‌ر
پۆچێلد، ناسان مایه‌ری کوپی به‌مه‌به‌ستی کردنه‌وه‌ی لقیکی ده‌ستگه‌ی
پۆچێلد له‌ نه‌ندن، په‌وانه‌ی ئینگلترا کرد.. ئامانجیش له‌مه‌ پته‌وکردنی
پێوه‌ندیی شه‌و سووخۆره‌ جیهانییه‌ بوو که‌وا بانکی ئینگلترايان
کو‌نترۆل کردبوو و ده‌ستیشیان به‌سه‌ر بانکه‌کانی فره‌نسا و هۆله‌ندا و
ئه‌لمانیدا گرتبوو.. دوای شه‌مه‌ خاوه‌ن بانکه‌کان ابپاریان دا ناپلیۆن
وه‌ك ئامرازێکی جێبه‌جێکاری خواست و ویسته‌کانیان به‌کاربێنن، بۆی
زنجه‌ریه‌كه‌ جه‌نگی ناپلیۆنییان هه‌لگیرساند، له‌مه‌یشدا ئامانجیان
په‌وخاندنی چه‌ندان پاشایه‌تییه‌ دیکه‌ی ئه‌وروپی بوو.

دوای شه‌و ناپلیۆن به‌ سوپایه‌که‌ی ئه‌وروپای داگیرکرد، له‌ سالی
١٨٠٤دا خۆی وه‌ك ئیمپراتۆرێك پراگه‌یاند، جوێفی براشی کرده‌ پاشای
ناپۆلی و لویسی وه‌ك پاشای هۆله‌ندا و جیرۆمی وه‌ك پاشای ویستفالیا
ده‌ستنیشانکرد.

ناسان پوچیلدیش، کاره‌کانی به‌شیوه‌یه‌ک پښخست هر چوار
برایه‌ک‌ی خوی کرده پاشای دارایی نه‌وړوپا، به واتایه‌کی دیکه بوونه
ده‌سته‌لائی نه‌تینی و ده‌ستی شاراوه.

سویسرا باره‌که و پښگ‌ی سهرکردایه‌تیه‌که‌یان بوو، له‌به‌رنه‌وه
پپاریان دا سویسرا به بیتلایه‌نی به‌یلنه‌وه و بق ده‌سته‌به‌رکردنی
سه‌لامه‌تی خویان و پاره و پوول و داراییه‌کانیان، نه‌یخه‌نه نیو هیچ
مملانیته‌که‌وه.

له باره‌گ‌ی سهرکردایه‌تی خویاندا له ژنتی‌ی سویسرادا سهر
له‌نوی چه‌ندان پیلانگ‌پری و کوده‌تای نه‌تینیان داپشته‌وه،
کاروپاره‌کانیشیان به‌شیوه‌یه‌ک پښخست بتوانن له جه‌نگه‌کاندا قازانجی
نذر ناپه‌وا و نایاسایی و ده‌سته‌تینن، واتا نه‌و جه‌نگانه‌ی خویان
هه‌لیانده‌گیرساندن به‌بی نه‌وه‌ی هیچ شت و به‌رژه‌وه‌ندییه‌کی هه‌ردوو
به‌ره‌ی شه‌پرکه‌ر یان ده‌رنه‌نجامی جه‌نگه‌که له‌به‌رچاو بگرن.. نامرازی
فراهه‌مکردنی هم مه‌به‌سته‌شیان کو‌نترول‌کردنی کارخانه‌کانی چه‌ک و
ته‌قه‌م‌نی و پیشه‌سازی که‌شتی و کانه‌کان و پیشه‌سازییه
کیمیاییه‌کان و دروستکردنی ده‌رمان و ته‌نووی پولا و هند بوو.

به‌مشیه‌یه گشت شتیک به‌بی هیچ گرفتیک ده‌چووه پیشی..
به‌لام تاکه شتیک هه‌بوو کو‌مه‌له پیلانگ‌پری و کوده‌تاجیبیه‌کی قه‌لس
کردبوو، نه‌ویش خوپه‌رستی و لووتبه‌ری و پوزه بیتمانایه‌کانی ناپلیون
بوو، تا که‌یشته نه‌و ناسته‌ی پشتی تییان کرد و په‌رده‌ی له‌ پرودا
هه‌لمالین.. به‌مشیه‌یه سنووریک‌ی بق سهرکی‌شیه‌یه‌کانی خوی دانا.

هه‌ندیک بو‌چوون هه‌یه گوايه زستانه سه‌خته‌که و ساردیه له
پاده‌به‌ده‌ره‌که‌ی پروسیا نه‌و هه‌لمه‌ت و هیرشانه‌ی ناپلیونیان کرده

گه ورهترین کاره ساتی سه ریازی له میژوودا که له سه ره تادا به شیوهیه کی سه رکه وتوانه ده چوونه پیتی... به لام راستیه کی هوی شکستی ناپلیۆن تیکچوونی هیله کانی پتوهندی بوو که نه یهینشت کومه کی لۆجستی و سه ریازی و چهک و فیشه کی پی بگات.

ئهو پیلانه - که وا هیزه نهینیه کانی بۆ پوو خاندن و وێران کردنی هیزه کانی ناپلیۆن پتیره ویان کرد و ناچار یان کرد ده سته برداری عهرشه کی بیت - له و کاتییه وه بووه ته پتیزانکی ته قلییدی هیزه نهینیه کانی پشت شوپشه کانی جیهان... پیلانه که ش زۆر سانا و سادهیه، بریتیه له دانانی به کرێگراو و شوفا ره نهینیه کانیان له چهق و سه نته ره سه ره کییه کانی نیو لق و به شه کانی سوپایه کانی، هه ره پرچه ککرده وه بگره تا ده گاته پتوهندی و پتیه ویانه کانی و گواستنه وه و هه والگری... به مشیوهیه سه رکرده کانی کو ده تا ده توانن له پتیه کی تیکدانی کرده کانی پرچه ککردن و برینی فه رمانه کانی و ده رکردنی فه رمانی دژ و نه ناردنی پتیه اویستی لۆجستی بۆ ئه و شوینه ی زۆر پتیه یستی پتی هیه و سیخوپکردن و دژه سیخوپکردنه وه، ته نانه ت له نیو به هیزترین و سیستما تیکترین هیزدا شه پرزه یی و بیسه رویه یی و هه راوزه نا بلای بکه نه وه... چونکه ئه و شانه نوسته وانه ی له و شوین و پتیه هه ستیارانه داده ندرین، بارته قای ده هه زار پیای نیو گوپه پانی جهنگ ده توانن کاری گه وره بکه ن... ئه و نامراز و هۆکارانه ی له پوو خاندن و شکسته پتیه یانی ناپلیۆندا به کاره یتران، دواتر له سالی ۱۹۰۴ بۆ تیکشکاندنی سوپایه کانی پوو سییا له به رانه بر سوپایه کانی یابان وه گه پخران، هه روه ها له سالی ۱۹۱۷ و له کاتی هه لگه رسانی شوپشی پوو سی و به رپا کردنی یاخیبوون له سوپای ئیتالی له سالی

۱۹۱۸دا به کارهاتن. دزه کردنی کومونیسته کان بۆ نیتو پینگه و پۆسته ههستیارهکانی ئەلمانیا ئەفسه ریکی سوپای ئەلمانی ناچار کرد له سالی ۱۹۱۸دا داوای ناگریه ستیک بکات و پیتی به خشرا. ههروهها هه مان ئەو هۆکار و ئامرازانه له سالی ۱۹۳۶دا بۆ تیکشکاندنێ کاراییی سوپای نیسپانی به کارهێنران. هه مان ئەو پیلانانه بۆ شکسته پێهێنانی سوپایه که ی هیتلر له پووسیا به کارهێنران دوا ی ئەوه ی له جهنگی دووه می جیهانیدا هێرشیکێ سه رکه وتوانه ی له پووسیا به رتوه برد.

به مشیوه یه ده بینین میژوو خۆی دووباره ده کاته وه، چونکه ئەو هیزانه ی کۆنترۆلی په وتی کاروبار و پووداوه کانیان کردوه هه موو جاری هه مان پینگه و هۆکار به کار ده هێننه وه.. به لام له مانه یش گرنگتر، ئەوه یه نه وه کانی ئەوانه ی بوونه هۆی که وتن و شکسته خواردنی ناپلیون، هه ره مان ئەو که سانه ن بوون که له سالی ۱۹۵۴ و تا کوو ئیسته یش بوونه هۆی به رپه رچدان وه و شکاندنی هیزه نیشتمانیه کانی ولاتی چین.. چهند فه رمانیک ده رچوون که بایی ملیۆنان ملیۆن دۆلار چه ک و نه قه مه نی له جیات ئەوه ی بگاته ده ست چیان کیای چیک و لایه نگرانی، نقومبیته نیتو قوولایی زه ریای هندی.. ئەو پاستیه ی وایکردوه هه ردوو حکومه تی ئەمریکی و بریتانی ناپاکی له و هاوپه یمانانه مان بکه ن که وا له چین و کۆریادا دژ به کومونیسته کان ده جه نگن، ئەوه بوو خاوه نی بانکه جیهانییه کان ماترچیان بوو بۆ ئەوه ی هه ژموون و ده سته لاتیی کومونیسته کان به سه ر ئاسیادا بیه پێنن، بۆی سیاسیه کانی ئەو دوو ولاته یان له خسته برد وایان لیکردن له ناوچه که دا ده سته ردار ی هیزه کانی دژ به کومونیزم بن!

میژوو تووماری کردوو ناپلیۆن له سالی ۱۸۱۴دا به چ شتیره یه
له پاریس دهستبرداری ... ئه ئه ... باشایهتی بووه و چۆن بۆ دوورگی
ئیلبا نه فی کراوه و له وێشدا پایکردوو و ههولی داوه سترکی پێشوی
وه دهستبێتتهوه، ههروهها چۆن جاری دووهم دژ به و پیاوانه کاری
کردوو که وا به تهواوی گه مه و پیلانه کانیان له بهردهستدا بوو. ناسان
پۆچیلد و بازنه جیهانییه که ی بۆ شکستپێهتانی ناپلیۆن پشتگیریان
له نه لمانیا کردوو. پیلانه که شیان وه دهستپێتانی پارهیه کی زۆر
بووه، جا دهرنه جهمی ململانیه که هه رچی بیت به لایانه وه گرنه
نه بووه. ئه و جا پێش هه لگیرسانی ناگری جهنگی واترلق، ناسان
پۆچیلد له پاریس بووه. له کوشکی کدا بووه که راسته وخۆ دهینواریه
کوشکه که ی لویسی هه ژده یه م. له لایه کی دیکه شه وه هه ولی
پێکخستنی توپێکی سیخوپی و چاوی چاودێرکردنی داوه، تا کوو له
پێگی کۆتری نامه به ره وه ورد و درشتی هه واته کانی جهنگی واترلق
بۆ بێنن، چونکه له و کاتیدا له ئان و ساتی هه لگیرساندا بووه، ...
هه روه ها بۆ گواستنه وه ی هه واته هه لبه ستراره کانی جهنگ بۆ نێو
ئینگلترا، توپێکی دیکه ی دامه زرانده. جا کاتی که ناسان له سه رکه وتنی
وانگلتۆن و هیژه که ی دلتیا بوویه وه، فه رمانی بۆ به کوێگراوه کانی
ده رکرد هه والی پێچه وانه بۆ ئینگلترا بگوازنه وه و جهخت له سه ر
سه رکه وتنی ناپلیۆن و دۆرانی سوپای ئینگلیزی بکه نه وه. ئه و پووداوه
په ندیکی باوه ی هینایه ئاراهه که ده لی: " کوتره که پیتی گوتم ". نه گه ر
که سیکی ئینگلیزی به هاوپێشه کی بلی: له کوێوه ئه م زانیاریانه ت
هینا؟ هاوپێشه که ی ده لی: ئوو، کوتره که پیتی گوتم!

کوثره کانی ناسان پوچپیلدیش هه والی دروژان په خش ده کرد و دروی زۆر شاخداریان به نیتو گه لی ئینگلیزیدا بلالو ده کرده وه، نه مهیش بووه هوی بلالو بوونه وهی توقین له نیتو جه ماوه ردا.. بازایی نابوووی و دارایی به ته وای پووخوا، نرخى جونه یهئى ئیسته رلینى دابه زیه ئاستی به ک شلن، نرخى پێداو یستیه کانیش به شپوه یه کی زۆر مه ترسیدار دارپووخوا.. نه وسا ناسان که شتییه کی بچوکی به دووسه ت جونه یه به کریگرتبوو هاتوو چووی نیوان فرهنسا و ئینگلترای پێده کرد.. له کاتی گه یشتنیدا خۆی و هاوپییه کانی هه رچی کومپاله و پشک و مولگیان که وته به رده سستی کرییان، جا کاتیک هه والی راستینی سه رکه وتنی ولنگتون گه یشت، نرخه کان گه رانه وه باری ئاسایی خۆیان و سووخورانی جیهانی قازانچ و سامانیکی خه یاللیان وه ده سه تهینا.

ده سته گه ی پوچپیلد به بۆنه ی داستان سه رکه وتوو هه کی ولنگتون و وه ک ده رپرینی خۆشی و شادیی له نیتو بردنی نابلیقنه وه، قه رزێکی به پێژه ی ۱۸ ملیۆن جونه یهئى ئیسته رلینى دایه حکومه تی ئینگلیزی، پێنج ملیۆنیشی قه رز به خشییه حکومه تی پووسی.. نه مهیش وه ک به شپوه یه کی په سمی باسکرا بوو، بۆ نۆژه نکردنه وهی وێران بوونی نوای جه نگ بوو.. کاتیکیش ناسان پوچپیلد له سالی ۱۸۳۶ دا مرد، کوئترۆ لکردنی بانکی ئینگلترای ده سه ته به ر کرد بوو، قه رزی نه ته وهی ئینگلیزی به هوی نه و کاره ساته گه ورده ی پوچپیلد له سالی ۱۸۱۵ دا به سه ر ئابوویری ئینگلترای هینابوو، گه یشتبووه ۸۸۵,۰۰۰,۰۰۰ جونه یهئى ئیسته رلینى.

موقوف به ئاسته م له ریزی هه زاران ماسقونیدا ده توانی تاکه به ک ماسقونی ئه وروپی ببینیت هه شتیک سه باره ت به سه ربرده

پاستینه‌که‌ی دزه‌کردنی نوورانییه‌کانی نه‌نجوومه‌نی مه‌زنی خۆره‌لاش
 بۆ نێو پیزه‌کانی ماسۆنییه‌تی ئازادی نه‌وڕۆپی بزانی... به‌لام سه‌رکرده
 و سه‌روه‌ره‌ گه‌وره‌کانی ماسۆنییه‌تی ئازاد له‌ بیه‌گه‌را رێگایان به
 پاستیی مه‌سه‌له‌که‌ کردوه، هه‌ر نه‌مه‌یش بوو وایکرد باریانی
 ماسۆنییان له‌ پێوه‌ندی و نزیکبوونه‌وه به‌ هه‌ر ماسۆنییه‌کی
 نه‌نجوومه‌نی مه‌زنی خۆره‌لاش ئاگادار بکه‌نه‌وه... هه‌روه‌ها بابا بیۆسی
 تۆیه‌م ده‌یزانی نوورانییه‌ شۆرشگێژه‌کان دزه‌ ده‌که‌نه‌ نێو پیزه‌کانی
 ماسۆنییه‌تی ئازادی نه‌وڕۆپا، نه‌مه‌یش هانی دا دژ به‌ کۆمونیستی و
 ماسۆنی هێرش و هه‌لمه‌تیکێ ئاشکرا به‌ پێوه‌ببات و هۆشداری بداته
 مه‌سیحیه‌کان له‌وه‌ی نه‌چنه‌ پیزی ماسۆنییه‌ته‌وه. خۆ نه‌گه‌ر هه‌ندیک
 که‌س بچووکترین گومانیان له‌ پاستیی پۆلی ماسۆنییه‌کانی نێو شۆرش
 فره‌نسیدا هه‌یه، لێره‌دا گفتوگۆیه‌کی نێوان نه‌ندامانی نه‌نجوومه‌نی
 نوێنه‌رانی فره‌نسی ده‌هێنینه‌وه که له‌ سالی ۱۹۰۴ سه‌باره‌ت به‌م
 مه‌سه‌له‌یه‌ به‌ پێوه‌چووه.

لوا‌ی چه‌ندان پرسجاری لێکۆلینه‌وه‌یی به‌ پێژ مارکیز پۆزانپ
 سه‌باره‌ت به‌وه‌ی ئاخۆ ماسۆنییه‌تی ئازاد دروستکراوی شۆرش
 فره‌نسییه، گوتویه‌تی: که‌واته‌ ئێمه‌ به‌ ته‌واوی سه‌باره‌ت به‌م خاله
 هاوڕین که‌ ماسۆنییه‌ت تاکه‌ دروستکری شۆرش فره‌نسی بووه، نه‌و
 ئه‌رك و لایه‌نه‌ گرنگانه‌ی ئێسته‌ له‌م دانیشتنه‌دا ده‌یانیه‌ستم،
 ده‌یه‌سه‌لمێنن هه‌ندیک له‌ ئاماده‌بووان پێک وه‌ك من به‌ مه‌سه‌له‌که‌
 ده‌زانن.

نورسا جومل - که په کيکه له نه ندامه به ناوېانگه کانی مه حمله
خوږمه لاتی گوره - هله ده ستيته سه رپي و ده لتي: نيمه نه هه
ده يزانين، به لگو به ته وای به خه لکی پاده گه يه نين.

له سالی ۱۹۲۲ دا ټاوه ننگيکی مه زنی نيواره پيخرا و تيايدا چه ندان
که سيبه تي گرنگيده به سياسي نيو ده وله تي به شدارييون،
هروه ها چه ند که سيکيش له وانه ي پيوه نديگه ليکيان له گال پيخراوی
کومه لای گه لاند هه بوو تيايدا به شدارييون... له و ټاوه ننگه دا سه روقي
نه نجوومه نی مه زنی خوږمه لات له فره نسا پيشنيزی کرد ټاماده بووان
پتي کوماری فره نسی هله دن که پوله و زاده ی ماسونييه تي نازادی
فره نسيه، هروه ها پتيکی نه و کوماره جيهانيه هله دن که و له
ماسونييه تي جيهانيه وه له دايک ده بيت.

سوڅخزانی جيهانی له فره نسا توانيويوان هانی به کړتگير او انيان
بدن و بيانگه يه ننه پوسته راويزگاريه هه ستياره کانی نه و سه رکړده
سياسيانه ی په يماننامه ی فره سايان دارشتبوو.

دوی نه مه گوره ترين سه رکه وتنيان له سالی ۱۹۲۴ دا گه يانندی
به پيز هيريوی نوينه ريان بوو به پيگه و پوستی هه ژموون و
ده سته لاتی فره نسا. به مشيوه يه سه رکړده کانی (نه نجوومه نی مه زنی
خوږمه لات) ماسونيی له فره نسا توانيان له سه رده ستي
حکومه ته که ی به پيز هيريودا له ماوه ی ساليکا پرژده و سياسي ته
ناوڅويه کانين بخه نه واری کرداريه وه... ليره دا چاوک به هه نديک
بودای ميژوييدا ده گيرينه وه که له سالی ۱۹۲۳ به دواوه پويان دا و
به لگي هه ژموون و ده سته لات و کونترولی نورانيه کانی نه نجوومه نی
مه زنی خوږمه لاته به سه ر سياسي فره نسا دا:

- له ینایری سالی ۱۹۲۲دا نه‌نجومه‌ی مه‌زنی خۆره‌لانه‌ی بیریاری په‌تکردنه‌وه‌ی بالێۆزخانه‌ی فره‌نسای له‌ فاتیكان ده‌رکرد، پارله‌مانی فره‌نسیش له‌ بیست و چواری تۆکتۆبه‌ری سالی ۱۹۲۴ بپیاره‌که‌ی جێبه‌جێ کرد.

- له‌ سالی ۱۹۲۲ نه‌نجومه‌نه‌کان داوای پێژه‌وکردنی بیرۆکه‌ و ئایدۆلۆژیای عه‌لمانیان ده‌رکرد.. هیریۆ له‌ هه‌ڵده‌ی یۆنیۆی سالی ۱۹۲۴دا به‌یاننامه‌یه‌کی پشتگیری بۆ نه‌م بیرۆکه‌یه‌ی بلۆک‌کرده‌وه‌.

- له‌ ۳۱ی حوزه‌یرانی سالی ۱۹۲۳دا نه‌نجومه‌نه‌ مه‌زنه‌کانی خۆره‌لات داوای کرد لێبوردنێکی گشتی بۆ گشت زیندانییه‌ تاوانکار و ناپاکه‌کان ده‌ریچێ.. ئۆرێک له‌ پێبه‌ره‌ی بالایه‌کانی کۆمۆنیستی سویدیان له‌ بپیاره‌که‌ وه‌رگرت، یه‌کێک له‌ وکه‌سانه‌ (مارتی) بوو، ناوبراو دواتر بووه‌ پێکخه‌ری نه‌و تپیه‌ کۆمۆنیستییه‌ی له‌ سالی ۱۹۳۶-۱۹۳۹ شانه‌به‌شانی کۆمۆنیسته‌کانی ئیسپانیا جه‌نگان.

نه‌نجومه‌نی نوێنه‌ران له‌ ده‌نگدانی پانزه‌ی ته‌مموزی سالی ۱۹۲۴دا په‌زنامه‌ندی له‌سه‌ر پڕۆژه‌ی لێبوردنه‌که‌ ده‌ریچێ. به‌مشێوه‌یه‌ نه‌و چه‌ته‌ تاوانکاره‌ نیۆ ده‌وله‌تیانه‌یان به‌سه‌ر گه‌لدا سه‌پاند که‌ له‌ ژێر فره‌مانی نه‌نجومه‌نی بالای خۆره‌لاتدا-نوورانییه‌کان- کار و په‌فتاریان ده‌کرد.

نه‌نجومه‌نه‌که‌ له‌ مانگی تشرینی دووه‌می سالی ۱۹۲۲دا بۆ باوه‌په‌یتان به‌ گه‌لی فره‌نسی هه‌لمه‌تێکی گه‌وره‌ی ده‌ستپێکرد، بۆ نه‌وه‌ی پێوه‌ندییه‌کی دیبلۆماسی له‌ گه‌ل حکومه‌تی سوئیه‌تی دروست بکه‌ن، به‌لام نه‌و هه‌لمه‌ته‌ هێنده‌ سه‌ری نه‌گرت و نه‌چووه‌ پێشێ نا به‌پێز هیریۆ گه‌یشه‌ ده‌سته‌لات.. نه‌م هه‌لمه‌ته‌ هاوپیته‌تییه‌ی فره‌نسی

پووسی له وکاته وه ده سټېنکرد که له بلاوکراوه ی په سمیې نه نجوومنی مه زنی خوره لات له فره نسا له تشرینی دوو می سالی ۱۹۲۲ و له لاپه په ۲۸۶ دا کوتاریکی له سهر مه سه له که دا بلاوکرده وه، پټوهندیبه سیاسیه کانی نیوان حکومتی فره نسی و حکومتی شورشگری پووسی له بیست و هشتی تشرینی دوو می سالی ۱۹۲۴ دا به رپا جو. هه مان هیزی شه پخوازیش له نیسته دا هه مان قه وانی د دانپندان به چینی میلی لی ده داته وه.

له په پتووکې (الحلبه الاسبانیه) ی ولیم فوسدا که له سالی ۱۹۳۹ خانہ ی یانہ نووسهران له لهنده نی نیگلترادا له چاپی داوه، زانیاری دورودریژ و پټویست له سهر نه و کوده تایه وده سټدیتین، له نووسینه کانی نیو نه و په پتووکه دا بژمان پوون ده بیتته وه نه نجوومنی مه زنی خوره لات له نیوان سالانی ۱۹۲۳ - ۱۹۲۴ له فره نسا و نیسپانیا خریکی پښکڅستنی بووه، جا بق نه وه ی به رده وامبوونی کوده تایه که ی سووخورانی جیهانی به دیاربڅه یین، تیشک ده خینه سهر چند پوداوټک:

لیون بلوم له سالی ۱۸۷۲ له پاریس هاتووه ته دنیاوه و دایبابی جووله که بوون. به هزی نه و پوله ی له پرسی دریفوسدا گټپای نور به ناویانگ بوو. هه روه ها له حوزه یرانی سالی ۱۹۳۶ دا وه که سه رۆکوه زیران هه لبرژدرا و تا حوزه یرانی سالی ۱۹۳۷ له هه مان پؤستدا مایه وه. دواتر له ناداری سالی ۱۹۳۷ دوویاره هه لبرژدرا یه وه و تا مانگی نیسانی هه مان سال مایه وه، لایه نگرانی توانیان پښگی ی بق خوش بکه ن بگه پټته وه نیو کایه ی سیاسی و له حوزه یرانی سالی ۱۹۳۷ تا حوزه یرانی سالی ۱۹۳۸ کردیانه جیگری سه رۆکوه زیران. پټیم

واپە ئیستە مە ندیس فرانس هە مان پۆل دە گێرێت (ئە مە کانی نووسینی ئە م پە ڕتوو کە یە) .

ئە رکی بلۆ م لە و ماو یە دا ئە وە بوو بە پیتی ویست و دلاوکاری سەر کە ردە نە ئینی یە کانی شۆ ڕشی جیهانی، سیاسە تی حکوومە تی فەرە نسی لە هە نبەر ئیسپانیای ڕێ کبختات .. گشت گومان ئێ کیش لە خۆ یان دوور یخاتە وە، پیلانگێ ڕە کان خە ریکی زە فکە رنە وە و هێنانە پێ شە وە ی ژە نە پال فرانکۆ و لایە نگرانی سەر بە هە ردوو بال و بە رە بوون، چونکە ئە وان پیلانگێ ڕ و نە خشە دانەر و جێ بە جێ کاری ئە و پووداوانە بوون کە بوونە هۆ ی هە لگیرسانی جە نگی نێ وە خۆ ی ئیسپانیای .

بلۆ مێ ش لە جێ بە جێ کردنی نە خشە و پیلانی سەر کە ردە نە ئینی یە کاندای پۆ لێ کی مە زنی گێ ڕا، پۆ لێ کە شی بریتیبوو لە بە خشی نی چە ک و فیشە ک و پارە بە هێ زە کانی پاشایە تی فەرە نسا .. هە روە ها بز هێ شتە وە ی ڕێ گە کراوە چیا ییە کانی (برینی ی) هە ولی خۆ ی خستە گە ڕ . لە لایە ک هە ولی دا پێ ڕە وە ی سیاسە تی دە ستوەر نە دان بکات، چونکە ئە و سیاسە تە بە سەر هێ زە نیشتمان ییە کانی فرانکۆ دا پێ ڕە و دە کرا .

لە وانە یە هە ندێ ک خۆ یتەر وابزانن ئێ مە لە مە سە لە ی ئە و هە ژمۆ نە ی ماسۆ نی یە ت لە پە رسە ئێ و دە وڵە تی یە کاندای دە یسە پێ یت، زێ دە پۆ یی دە کە ین .. بە لام پێ یان دە لێ ی فەر مۆ ن بۆ ن پە ڕتوو کی (دکتاتۆ رە تی ماسۆ نی ی) ئە ی گێ . مێ شێ ل بخۆ یتنە وە .. چونکە نووسەرە کە لە پە ڕتوو کە کە یدا دە یسە لمێ یت ئە جیوومە نی مە زنی خۆ رە لات لە فەرە نسا لە سا لی ١٩٢٤ دا بێ یارێ کی دە رکرد کە پێ یوستە کۆ مە لە ی گە لان کۆ نترۆ ل بکە ی و بکۆ یتە ئا مرازێ کی ژۆ ر دە ستی ماسۆ نی یە تی ئازاد .. ترقۆ تسکی لە پە ڕتوو کە کە ی خۆ یدا بە ناوی)

ستالین) نووسیویه تی: ئەمۆ تاوهری نوێی بابل له خزمهتی ستالین دایه.. یه کۆک له مه له بنده سه ره کیانی نه و تاوهرهش له ژنیف لانگی پیلانگێڕیه.

گرنگی قسه که ی ترو تسکی سه بارهت به کاریگری نه هیمه نیانی ماسۆنییه کانی نه نجوومه نی مه زنی خۆره لاته له نیو کومه له ی گه لاند، پاشیگه یاندوه مه سه له ی هه ژموونی نه و نه نجوومه نه له مۆژگاره دا به سه ر پێخه راوی نه ته وه به کگرتوه کانیشت پاست ده رده چی.. نه وه ی چاودێری په وتی په وداوه کانی نیو نه ته وه به کگرتوه کانیشت بکات، ده بینی نه و گفتوگۆیانه ی به پتوه ده برین و نه و یاسایانه ی له وی ده رده چن، بۆ که سیکی ئاسایی و بازاریانه زۆر سه یر و بی مانا دینه به رچاوه.. به لام نه گه ر نه و به یارانه مان له شوینه دروسته کانی پیلانگێڕیه کی کومه له ی کو ده تاجیهی کان دانان، نه و زۆر به جوانی په و نه ده بنه وه.. بۆ جیه جێگر دنی نه مه یش، هه ر ته نیا نه وه بنده به سه دوو په وداوی گرنگ وه ک نمونه به یینه وه:

یه که میان: نورانییه کان پێیان وایه زۆر پتووسته گشت جۆره حوکمیکی ده ستووری له نیو به یری، جا نه گه ر پاشایه تی بیته یانیشت کۆماری.

دووه میان: نورانییه کان نیازیان وایه له گه ل هاتنه پێشه وه ی ده رفه تا دکتاتۆریه تیکی جیهانی دامه زینن، کاتیکیش دلتیا ده بن له وه ی که ده توانن ده سته لاتیک ی په ها زه وت بگه ن و بیخه نه ژیر پکێفی خۆیا نه وه، ناوی لی ناخۆنه وه و یه کسه ر ده رفه ته که ده قۆزنه وه. م.ج. مارکۆس ده لی: مه له بنده ی ماسۆنییه تی جیهانی له ژنیفه.. هه روه ها نووسینگه ی ده سته گه پتوه نداره کانی سه ر به ماسۆنییه ت

له‌وێن.. ئە‌مه‌یش ئە‌و شوێنه‌یه‌ نوێنه‌ران و بریکارانی ماسۆنییه‌ت له‌ گشت لایه‌کی جیهانه‌وه‌ پ‌ووی تی ده‌که‌ن.. به‌مشێوه‌یه‌ ده‌بینین نه‌تینی ئە‌و پ‌یکه‌راوه‌ی پ‌ت‌وه‌ندییان به‌ ماسۆنییه‌ته‌وه‌ هه‌یه‌ پ‌وون و ئاشکرایه‌. به‌مشێوه‌ ده‌توانین له‌ قسه‌ و ئاخاوتنه‌کانی سه‌روه‌ر و سه‌رۆکه‌ مه‌زنه‌که‌ی ئە‌نجومه‌نی ماسۆنییه‌کانی ئیسپانیا تێگه‌یه‌ین کاتێک سالی ۱۹۲۴دا له‌ ژنیف گه‌پاوه‌ له‌ به‌رده‌م کۆنگره‌ی ئە‌و ئە‌نجومه‌نه‌دا تیشکی خسته‌ سه‌ر چه‌ند مه‌سه‌له‌یه‌ک و به‌مجۆره‌ دوا: له‌ پ‌اپه‌راندنی کاروباری لیژنه‌کاندا چه‌ند ده‌ستپێشخه‌رییه‌که‌م کرد و یارمه‌تیم دان.. هه‌روه‌ها گویم له‌ پۆل بۆنکۆر، جوهرکس، لو سیۆر، ودی جو فنانل گرت... چه‌ند بریکاریکی بزوتنه‌وه‌ی ماسۆنییه‌کانی ف‌ره‌نسا شم له‌گه‌لدا بوو.. ئە‌وانه‌ له‌یه‌که‌ریان ده‌پرسی: ئایا ئێمه‌ له‌ کۆبوونه‌وه‌یه‌کی جیهانیدا ئێ‌مان کۆبوونه‌وه‌که‌ تاییه‌ته‌ به‌ په‌وتێکی ماسۆنی؟ جو‌زیف ئە‌فینالی ئە‌م‌ینداری گشتیی کۆمه‌له‌که‌ بوو.

ه‌کوومه‌تی ویلایه‌ته‌ یه‌که‌گرت‌وه‌کان په‌تی کرده‌وه‌ ته‌فلی کۆمه‌له‌ی گه‌لان بیته‌.. هه‌ندێک به‌رژه‌وه‌ندی ش له‌ پشت ئە‌م سیاسه‌ته‌ گۆشه‌گیریه‌دا هه‌بوو.. به‌مشێوه‌یه‌ به‌رپار له‌ سه‌ر تێکدانی کۆمه‌له‌ی گه‌لان و دامه‌زراندنی پ‌یکه‌راوی نه‌ته‌وه‌ یه‌که‌گرت‌وه‌کان درا.. ئە‌وجا ده‌رفه‌تی هه‌لگیرساندنێ ئاگری جه‌نگی دووه‌می جیهانی هاته‌ پ‌ێشی. داروپه‌ردووی کۆمه‌له‌ی گه‌لان کۆکرایه‌وه‌ بۆ ئە‌وه‌ی له‌ سه‌ر شوێنه‌واره‌ داپ‌وه‌خواه‌که‌یدا دیوار و ته‌لاریکی نوێ بنیاد بنه‌ی، ته‌لار و دامه‌زل‌وه‌ نوێیه‌که‌ش نه‌ته‌وه‌ یه‌که‌گرت‌وه‌کان بوو، ئە‌م پ‌یکه‌راوه‌ش له‌ کاتی دامه‌زراندنیدا یه‌کییه‌تی سۆفییه‌ت و ویلایه‌ته‌ یه‌که‌گرت‌وه‌کانی ئە‌مریکای وه‌ک دوو ئە‌ندامی نۆر به‌هێز و هه‌ژموون وه‌رگرت.. به‌لگه‌ی

بەرزەفەتکردنی نەتەوە یەکگرتووەکانیش لەلایەن ھێزە نەپتییەکانەو و توانایان بۆ جێبەجێکردنی نەخشە و پیلانەکانیان لەنیو ئێم پێکخراوەدا، ئەوەبوو نەتەوە یەکگرتووەکان فەلەستینی پادەستی زایۆنیزی سیاسی کرد، چونکە زایۆنییەکان ماوەی نیو سەدە ھەولی و دەبەیتنانی شتیکی لەمۆردەیان دەدا.. ھەروەھا چین و کۆریای باکوور و مەنشوویدا و مەنگولیا و دوورگەکانی ھیندی خۆرەلات و چەند بەشیکی ھیندی چینی بە کۆمۆنیستەکان بەخشی.. لێرەدا پتۆیستە ئەوەمان لە بیر بیت کە لینن پێشبینی کردبوو ھێزە کۆمۆنیستیەکان لەلای خۆرەلاتەو جیھانی خۆرئاوا داگیر دەکن.

ھەروەھا ئەفسەریکی ھەوالگری ئەمریکی و بریتانی پۆلی خواوەن بانگە جیھانییەکانیان لە شۆرش پھوسیدا ناشر کردبوو و دواتریش مەسەلەکیان گەیاندبوو ھۆکۆمەتەکانیان.. ھۆکۆمەتی بریتانی لە نیسانی سالی ۱۹۱۹دا سەبارەت بەم بابەتە پەرەتووتیکی سپیی دانا.. و زۆر بەخێرایی مەسەلەکی داپۆشت، بەلام ھەندیک زیان بەر پیلانگێری و کودەتایە جیھانییەکە گەشتبوو.. بەمشێوەیە پەنجەیی تۆمەتبارکردن بۆ خواوەن بانگە جیھانییەکان درێژ کرا، بەو تۆمەتبار دەکران پارە بۆ جوولەکەکان تەرخان دەکن بۆ ئەوێ پیلانی دەستگرتن و کۆنترۆلکردنی جیھان جێبەجێ بکن.. خواوەنی بانگە جیھانییەکانیش دەبوابە ئامرازیک بپۆزنەو وەلامی ئەو تۆمەتبارکردن و ھززانە بدەنەو.. بپەندەبیان لە وەلامدانەوێ ئەو تۆمەتانە بەدیارکەوت کاتیک ستالینی نا جوولەکە بۆ گرتنەوێ جێگەیی لینن دانرا، ئەویش تروۆتسکی لەسەر پێگەیی خۆی لادا و لەو پاکتاو بەناویانگانی گەیاندیانە دەستەلات، دەستی بە لەنیوبردنی سەتان

هه‌زار جووله‌که‌ی پوووسی کرد... نه‌مه‌یش به‌سه‌ بۆ نه‌وه‌ی باوه‌پ به‌
 که‌سانی دلسۆز و که‌سانی سرپووی بیتاگاش به‌ئندری که‌ سووخزده
 جیهانییه‌کان هیچ به‌هایه‌ک بۆ هیچ گه‌لێک دانانێن جا سه‌ر به‌ هه‌ر نایین
 و نه‌ژاد و په‌نگێک بن، به‌لکو به‌ پارچه‌کانی شه‌تره‌نجی جیهانییان
 ده‌زانن و هه‌ر کاتی بیانه‌وی و به‌رژه‌وه‌ندییان وا بخوانی،
 ده‌ستبه‌رداریان ده‌بن.

به‌شى پىنجەم

شۆرشى ئەمىرىكى

بۇ ئەۋەدى لەۋ شىۋاز و پىنگەيە تىبگەين كە بەۋىيەۋە پىاۋانى
ھەژمۇندار و ئەۋانەي دەستيان بەسەر بانكى ئىنگلتر و پىاۋانى
كەنيسەدا گرت، چۆن توانىيان دەست بەسەر بازىرگانى و ئالوئىرەكان و
سىستىمى دراۋىسى ئەمىركادا بگىرن كە ھىشتاكە چەند ويلايەتتىكى
جىاجىيائى سەر بە ئىستىعمارى برىتانى بوو، ئەۋا دەبىي بگە پىئىنەۋە
سەرەتاي چىپىۋىكەكە، كاتىك بىنجامىن فرانكلين ۋەك نوپىنەرى پىيەرانى
دروستكردنى موستەعمەرەتەكانى ئەمىركا لە سالانى (۱۷۹۰-۱۷۰۶)
سەردانى ئىنگلترى كىرد.

لە لاپە پە ۹۸ى بەلگەنامەي ژمارە ۲۲ى ئەنجۈمەنى پىرانى
ئەمىركا، پاپۇرتىكى (پۇبلىت ل. ئوین) سى سەۋكى پىشۋى لىۋنەي
بانك و دراۋەكانى كۆنگرىسى ئەمىركى دەخوئىنەۋە كە تاپىتە بە
گفتوگۈيەكى نىۋان ھاۋىيەشانى پۇچىلەد و بىنجامىن فرانكلين.. ئەم
پاپۇرتە باس لەۋ ەدەكات چۆن پىرسىيار لە نوپىنەرى ئەمىركى كراۋە
سەبارەت بە ھۆي گەشەسەندى ژيانى ئابۋورى نىۋ موستەعمەرەتە
ئەمىركىيەكانەۋە، فرانكلينىش پىك بەمچۆرە ۋەلامى داۋەتەۋە:
مەسەلەكە سانايە، چونكە ئىمە خۇمان دراۋەكەمان دەردەكەين و پىيى
دەلەين كاغەزە دارايىيەكان.. ھەروەھا كاتىكىش دەرى دەخوئىنەين

به‌شیویه‌ی ک کاره‌که ده‌که‌ین له‌گه‌ل پیداو‌یستیبه‌کانی پیشه‌سازی و بازگانیماندا بگونجی.

نهم وه‌لامه سه‌رنجی بنه‌ماله‌ی پوچیلدی بۆ ده‌رفه‌تیک‌ی گه‌ره‌ی په‌خساو پراکتیفا بۆ نه‌وه‌ی قازانجی زه‌به‌لاح وه‌ده‌ستبێنن.. بۆ نه‌مه‌ ته‌نیا پتویستیان به‌وه‌یه یاسایه‌ک ده‌ریکه‌ن پێگه به‌موس‌ته‌مه‌راته‌کان نه‌دات خۆیان دراوی خۆیان لی‌بدن، هه‌روه‌ها ناچاریان بکه‌ن پشت به‌و بانکانه‌ ببه‌ستن که به‌م شته‌ پاده‌سپێدری.. له‌و کاتیشدا نامشیل مایه‌ر پوچیلد هه‌ر له‌ نه‌لمانیا ده‌ژیا و سه‌ریازی به‌کرێگیرای بۆ حکومه‌تی بریتانی دابین ده‌کرد، له‌ به‌رانبه‌ر ۸ لیره بۆ هه‌ر سه‌ریازێک.. هه‌ژموون و ده‌سته‌لاتی ناوبراو به‌سبوو بۆ نه‌وه‌ی یاسایه‌ک سه‌باره‌ت به‌ چاپکردن و ده‌رچوونی دراوی نه‌مریکی ده‌رچوینی.

به‌مشویه‌ی کاغه‌زه‌ داراییه‌کانی پیشه‌ووی نه‌مریکا هیچ به‌هایه‌کیان نه‌ما.. له‌سه‌ر ده‌سته‌لاتی موس‌ته‌مه‌راته‌کانیش پتویست بوو چه‌ند بپه‌ پاره و ده‌سته‌به‌رییه‌ک وه‌ک سپارده‌ بڤاته‌ نێو بانکی ئینگلتراوه‌ تاکوو بۆ به‌پتوه‌بردنی کاروباره‌کان پاره‌ی پتویستی ده‌ستکه‌وی.. فرانکلین سه‌باره‌ت به‌م مه‌سه‌له‌یه‌ گوتویه‌تی:

به‌لام بانکی ئینگلترا په‌تی کرده‌وه زیاتر له‌ ۵۰٪ ی به‌های کاغه‌زه‌ داراییه‌کانی نه‌مریکی بدات که به‌پتی یاسایه‌ نوێیه‌که خرابووه سه‌رشانی.. نه‌مه‌یش مانای وایه به‌های پۆینه‌ی دراوی (السووله‌ النقديه‌) نه‌ختی نه‌مریکی پێک بۆ نیوه‌ دابه‌زیوه‌.

میثوونووس و لیکۆله‌ران هۆی راسته‌وخۆی شوپشی نه‌مریکی نۆ به‌ ئینگلترا ده‌ده‌نه پال باجی (به‌ناوبانگی چای).. به‌لام فرانکلین- که

که سبکی نزد گرنگ و بهرجه ستهی نیو شوپشه که بوو- هویه کانی به مشیوه یه شی کردوه ته وه: نه گره وه ول و هه نگای نینگلتر باق لیسه ندنه وه ی مافی ده رکردنی دراو له ویلایه ته یه کگرتوه کان نه بووایه، ویلایه ته یه کگرتوه کانی نه مریکا له ده وه پازی بوو نه م باجه و هاوشیوه کانیشی په سند بکات، نه مه ییش دخی بیکاری و بیزاری و رقو کینه ی هینایه ناراه.

نه م تووپه یی و بیزارییه ورده ورده دانیشتونانی گشت ویلایه ته یه کگرتوه کانی گرتوه .. به لام ژماره یه کی که میان درکیان به وه کرد باجه نزد قورسه نوییه کان و سزایه سه پیندراوه نابورییه کان، ده رنه نجامی چالاکییه کانی چه ته و دزانی جیهانی بوو که خه زتنه ی بریتانیان خستبوه ژیر ده ستهی خویانه وه ..

یه که مین پیکدادانه چه کدارییه کانی نیوان بریتانییه کان و خه لکی نیو موسته عمراته کان له لکسنگتون و کونکوردا له ۱۹ی نیسانی سالی ۱۷۷۵د پوویان دا .. له ۱۰ی نیارداد کونگره ی دووه می کونگرنس له فیلادلفیادا به ستر و جورج واشنتون وه که سرکرده ی هیزی ده ریوانی و وشکایی ده ستیشان کرا .. له ۴ی ته مووی سالی ۱۷۷۶د کونگرنس پایگه یاند به لکه نامه ی پاگه یاندنی سه ربه خویی ده خاته واری کرداییه وه . دوا ی نه مه ملعلانییه که حه و ت سال به رده وام بوو، سوو خوره جیهانییه کان له ماوه یه ی جهنگ و ملعلانییه کاندان نه رکی ده سته به رکردنی پاره وپوولی به پیوه بردنی نه و جهنگه نیستعماربیانه یان گرتنه نه ستر که ده رفه تیک بوو و له نیویدا کومه له ی پوچیتلد به ناماده کردن و په یداکردنی سه ریازی به کونگربراو له نه لمانیاوه بق حکومتی بریتانی پاره و ساماننکی زه به لاهی قازانج کرد، پیاوه

ئاساییه بریتانییه‌کان هیچ رقو‌کینه‌یه‌کیان له‌به‌رانبه‌ر هاو‌رنیه
ئه‌مریکییه‌کانیان له‌دادا نه‌بوو، به‌لکو به‌په‌چه‌وانه‌وه به‌نه‌تی هاوس‌رنی
پرسی ئه‌مریکا بوون.

ژه‌نه‌پال کۆرنوالیسی سه‌رکرده‌ی بریتانی له‌ ۱۹ی تشرینی
یه‌که‌می سالی ۱۷۸۱دا ته‌سلیم‌بوونی خۆی پاگه‌یاند، له‌گه‌ڵ نه‌ویشدا
سو‌پای بریتانی به‌ته‌واوی به‌سه‌ریازه به‌کرنگ‌گراوه ئه‌لمانیه‌کانیشه‌ره
خۆیان پاده‌ست کرد... له‌ ۲ی ئه‌یلوولی سالی ۱۷۸۲ و له
په‌یماننامه‌یه‌کی ئاشتیی پاریسدا، به‌شیوه‌یه‌کی په‌سمی سه‌ریه‌خۆی
ویلايه‌ته‌یه‌ک‌گرتووه‌کانی ئه‌مریکا پاگه‌یه‌ندرا... تاکه‌ دپا‌ویش له‌م
مه‌سه‌له‌یه‌دا گه‌لی بریتانی بوو... قه‌رنی نه‌ت‌وه‌یی بریتانیا
به‌شیوه‌یه‌کی زۆر به‌ ئاست‌یک‌ی زۆر به‌رز زیاد بوو، سو‌وخ‌زهر
جیهانییه‌کانی له‌ وه‌دیه‌تانی هه‌نگاوی یه‌که‌می نه‌خشه‌ و پیلانه
دوو‌مه‌ودایه‌کانی تایبته‌ هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی ئیمپراتۆریای بریتانی
سه‌رکه‌وتن‌یان وه‌ده‌سته‌یتا.

به‌ کرنگ‌گراوه‌کانی سو‌وخ‌زهر جیهانییه‌کان زۆر به‌ م‌کو‌پ‌بوونه‌وه
تیده‌کۆشان پ‌نگ له‌ هه‌ولی یه‌ک‌بوون و یه‌کییه‌تییه‌که‌ی نیوان ویلايه‌ته‌
یه‌ک‌گرتووه‌کانی ئه‌مریکا ب‌گرن... چونکه‌ کۆنترۆل‌کردن و خراپ سوود
وه‌رگرتن له‌ ویلايه‌ته‌کان به‌شیوه‌ی جیا‌جیا سانا‌تر بو‌له
کۆنترۆل‌کردنی یه‌کییه‌تی ویلايه‌ته‌کان... ب‌ق سه‌لماندنی ده‌سته‌وردانی
خاوه‌نی بانک جیهانییه‌کان له‌ کاروباری ن‌یوخ‌ویی گه‌لی ئه‌مریکی،
هه‌رنه‌وه‌نده به‌سه‌ ن‌یوه‌پ‌ۆکی پ‌اپ‌ۆرتی ن‌یو کۆبوونه‌وه‌ی سالی ۱۷۸۷
فیلادلفیا به‌ئینه‌وه، له‌ پ‌اپ‌ۆرت‌که‌دا باوکه‌ دامه‌ز‌رتنه‌ره‌کانی ویلايه‌ته‌
یه‌ک‌گرتووه‌کان تاوتوویی پ‌ت‌ویسته‌بوونی ده‌رکردنی هه‌ندیک یاسایان

کردبوو که واده بڼه له مېرته بڼه خوپاراستن له خراب سوود وەرگرتنی
نه و سووځورانه.

به کرنگه پراوانی نه خشه و پیلانگېرپیه که نه وپه پې هه ولې خویان
خستېووه که پ بڼه وده ی درای نه مریکی بخه نه ژیر کونترولی
خویانه وه.. به لام گشت هه وله کانیاڼ به بادا چوو.. چونکه له برکې
پېنجه می به شی هه شتمی ماده ی یه کم له ده ستوردا هاتووه:
کونگرېس له ده رکړدنی دراو و دیارکړدنی به هایه که یدا خواوڼ
ده سته لاته.

نڅرېه ی گلی نه مریکی پېیان وایه هر له و کاته وده ی ده ستور
دانراوه بووه ته شتیکې هینده پیریز ناکړی ده ستي بڼه بېرې و
ده ستکاری بکړی، پتویسته کوی نه و یاسایانه ی دهریش ده چن له گڼ
ده ستوردا بگوځېن.. به لام پاستیبه که ی نڅرجار پیز و حورمه تی نه و
ده ستورده پېشیلکراوه!

بېگومان لیکولینه وه له پرسې کونترولی کړدنی نابووری نه مریکا
له لایه ن سووځورانی جیهانییه وه، نڅر گرنگه.. چونکه به پتووه به رانی
بانکی ټینگلتر نوینه و بریکاریکی خویان به ناوی نه لیکسه نده و
هامیلتون له نه مریکا دانا.. هه لمه تی پرپاگه نده ناراسته کراوه که ش
توانی مړکی پتیه ریکې نیشتماڼی پی بېه خشې.. ناوېرویش به م
سیفه ته پېشنیازی دامه زړاندنی بانکیکی فیدرالی پېشکېش کړد، به
مه رجی نه و بانک هه به گرتی تایبته بیت.. نه م داواکاریه ش دژی
نه و داوایه بوو که له و کاتیدا باو بوو و داوای ده کړد مافی ده رکړدنی
دراو و سهرېرشتېکړدنی له ده ستي حکومت هه شرعییه کانی نوینه ی
که ل بیت.

بیشنیازه‌که‌ی هامیلتون داوا ده‌کات سه‌رمایه‌ی بانکی فیدرالی بکریته ۱۲ ملیون دۆلار. بۆ مه‌ده‌ی بانکی ئینگلترا ۱۰ ملیون قه‌رز بدات و دوو ملیونه‌که‌ی دیکه‌ش له‌لایه‌ن ده‌وله‌مه‌نداسی ئه‌سزکاوه‌ دابین بکری.

هه‌شتا سالی ۱۷۸۲ نه‌هاتبوو، هامیلتون و پۆبلیت مۆرسی هاویه‌شی، بانکی ئه‌مریکا (بانک ئۆف ئه‌مریکا) یان پینکست.. مۆرس له‌ کۆنگرێسی ئه‌مریکیدا چاودێری دارایی بوو، هه‌ر ئه‌ویش وای له‌ خه‌زینه‌ی ئه‌مریکی کرد دوا‌ی خه‌وت سال له‌ جه‌نگ بکه‌وێته‌ دۆخی کورته‌هه‌یان.. ئه‌مه‌یش به‌لگه‌یه‌کی دیکه‌ی به‌رنامه‌ و شتێوازی کارکردنی ده‌سته‌لاته‌ نه‌هه‌یه‌یه‌که‌یه‌ له‌ به‌کاره‌ینانی جه‌نگ بۆ جیه‌یه‌جیکردنی نه‌خشه‌ و پیلانه‌کانی بزوتنه‌وه‌ی شۆرشگێری جیهانی.. مۆرس هه‌ر به‌وه‌نده‌ش نه‌وه‌ستا، به‌لکو ته‌واو دانیابوو به‌وه‌ خه‌زینه‌ی ئه‌مریکی ئاوی تێوه‌رکراوه‌ و هه‌چی تبادا نه‌ماوه‌، ئه‌وسا پیکاریکی دیکه‌ی گرته‌به‌ر و له‌ پێگه‌ی باربوو و پیتاککردن (اگتتاب) به‌و پاره‌یه‌ له‌ سه‌رمایه‌ی بانکی ئه‌مریکیدا که‌مه‌ پاره‌که‌ی نیو خه‌زینه‌که‌شی له‌نیۆبۆرد که‌ پێژه‌که‌ی ۲۵۰ هه‌زار دۆلار بوو.. به‌پێوه‌به‌رانی بانکی ئه‌مریکا‌ش به‌کریگه‌راوی به‌پێوه‌به‌رانی بانکی ئینگلترا بوون.

به‌لام پێه‌ر و باوکانی سه‌ربه‌خۆیی ئه‌مریکا هه‌ستیان به‌ مه‌ترسییه‌که‌ کرد و درکیان به‌وه‌ کرد له‌وانه‌یه‌ کۆنترۆل و هه‌ژموونی بانکی ئینگلترا به‌سه‌ر بانکی ئه‌مریکا له‌ دۆخی به‌خشینی مالی ده‌رکردنی دراو به‌ بانکی ئه‌مریکا، بیه‌تته‌ هه‌قی کۆنترۆلکردنی سه‌ره‌به‌ری ئابووری ئه‌مریکا.. بۆی له‌ کۆنگرێسدا مه‌سه‌له‌که‌یان

روژاند و توانیان ناچاری بکن مافی ده رکردنی دراو به بانکي نه مریکا پرت بکنه وه.

بنجامین فرانکلین له سالی ۱۷۹۰ مرد، یه کسه به کریگی راوانی سووخره یه هوودییه کانی جیهان هه وایکی نوییان خسته گه پر بق نه وه ی توانا داراییه کانی ویلاپه ته یه کگرتووه کان به رزه فت بکن.. له گه یاندنی بریکاره که یان واتا نه لیکساندهر هامیلتون بق پۆستی وه زیری دارایی سه رکه و تنیان وه ده سته پنا.. هامیلتون توانی وه ها له حکومتی نه مریکی بکات به پیدانی مافی ده رکردنی دراو پازی بیت، نه و مافه ش له بنه په ته وه پشت به قه رزه تاییه ت و گشتیه کان ده به سته، جا به پاساوی نه وه ی نه و دراوه ی کۆنگریس ده ری ده کات له ده ره وه ی ولتدا بیبه هایه، به لام نه و دراوه ی پشت به قه رزی تاییه ت و گشتی ده به سته ی ده سته به ری یاساییانه ی هیه و ده کری گشت ئالویر و مامه له یه کی پی بکری مه سه له که یان له به رزه وه ندیی خویاندا شکانده وه.. به مشیره یه گه ل بووه قوریانی ده سته نه و پیاوانه ی وه ک دقست و هاوپی خویان پیشان ده دن!

سه رمایه ی نویی بانک که به ۳۵ ملیون دۆلار ده سته نشان کرا، به و مرجه ی بانک نه وروپییه کان به ۲۸ ملیون دۆلار به شداری تیا دا بکن.. پنده چی سووخره جیهانییه کان هه سته یان کردبی هاملتون زیاد له پتویست شت ده زانیت، بوی شه په شمشیریکیان له نتوان ناوبراو و شمشیریا زکی شاره زا به ناوی ئارۆن بیر دروستکرد و هاملتون کوژرا.

له کۆمه له ی پۆچیلده وه پینمایی درایه خواهن بانک ه مریکه کان به پیدانی قه رز و کۆمپاله و ده سته به رییه کانی دیکه

پێینه (السیوله) له بازاره کاندایا زیاده بکن.. هۆکاره کانی پڕوپاگنده و
پاگه یاندن زوړنای که سببێش و خوشگوزهرانیان لی ده دا و مژده ی
خوشگوزهرانی و گه شه کردنی هه مووانیان پاده که یاسه... دهسته کانی
پڕوپاگنده مژده یان به گه لی نه مریکی ده دا ده بیته مه زنترین گه لی سه ر
گۆی زه وی.. هه مووانیش له کرده ی بنیادنانی نه و گه له دا به په له پاره
و دارایی خۆیانیان به کاره ئینا.

کاتیکیش دۆخه که گه یشته نه و ناسته، کۆمه له ی پۆچێلد پێنمای
نه ئینیی ده رکرد و تیایدا داوای کردبوو چیدیکه قه رز و قوله و
ده سه به ریه کان نه دن، گوشاریش بخه نه سه ر نه و پێژه پاره یه ی له
بازارپدایه و ده ستاوده ست ده کات، نه مه یش بووه هۆی هه ئانه کابه ی
قه یرانیکی زۆر قوولی دارایی و داپووخانیکی ترسناکی ئابووی..
به مشیوه یه هاوولانیان نه یانتوانی پوویه پووی باری قورس و نه رکه
داراییه کانیان بینه وه، له هه مان کاتیشدا سووخورده کان له به رانه ر
به خشینێ به شیکی که می نرخێ ته وای زه وی و زار، ده سه به ری و
بارمه ی زه وی وزاریه کی وه هایان وه ده سه ته ئینا به هایه کانیان ملیونه ها
دۆلار ده بوو.

ده بی لێره دا ددان به وه دا بنیین که سه ره به ری کرده که به
شیوه یه کی یاسایی و شه ری به پێوه چوو!..! به لام پاستیه که ی ئال
کابوولی و داروده سه ته چه ته که ی له چه ته بانکییه جیهانییه کان زۆر به
حورمه ت و به پێزتر بوون !!

قه یرانه که هه روا به ئاسانی و به بی په خنه و گله یی ژماره یه کی
زۆری سه رکرده و پێه ره نه مریکیه کان تینه په ری.. به لام پنده چی
هۆشدارێ و لێدوانه کانیان نه ییتوانیبی ببێته هۆی پزگارکردنی

هاریه یمانانیاں له ته له و تږه کان .. له نامه یه کی جڼن ئا دامز (۱۷۳۵-۱۸۲۶) که له سالی ۱۷۸۷ دا بڼ (توماس جیفرسون) ی نارډوه، نووسیویه تی: هڅی ئه م بیسه روبه ری و شپزه یی و ویرانییه که موکورتییه کانی نیو ده ستور یان نه بوونی شه رف و چاکه کاری نییه، هینده ی به هڅی ئه و نه زانیی نیو بواری کاروباری ئابووری و درلوی نه ختینه یی و سرووشتی ژمیریاری و پښینه ییه وه یه (السیوله) .

توماس جیفرسونیش وه لآمی داوه ته وه و نووسیویه تی: من باوه پم وایه ئه م ده ستگه بانکیان مه ترسیان زږر له و سوپایانه گوره تره ئاماده ن هیرش بهیننه سه ر ئازادییه که مان .. ئه و بانکانه نه رستو کراتیه تیکی داراییان هینا وه ته ئاراوه و له پڼگه ی ده سته لات و مه ژموونی خڅی پکابه ری له گه ل حکومت ده کات و پووبه پووی ده بیته وه .. پټم وایه ده بی مافی ده رکړدنې دراو له و ده ستگه یانه وه ریگریته وه و بدریته وه گه ل، چوونکه که س له گه ل زیاتر شایسته ی ئه و مافه نییه .

نه ندرق جاکسونیش گوتوویه تی: نه گه ر ده ستور مافی ده رکړدنې کاغه زی دراویسی داوه ته کونگریس، مانای وانییه کونگریس مافی ده بیټ ئه و مافه بداته چه ند که س و ده سته و دامه زراوه یه کی ده ره کی. ئه م په خنه گرته ئاشکرایانه سووڅږه جیهانییه کانی ترساند، له کوسپوته گره ی به رده میان ئاگاداری کړنده وه، جا پڅپټد به بڼه ی ساتنی واده ی ده رکړدنې ماف و نیمتیا زی بسانکی ویلایه ته یه ککرتو وه کان له سالی ۱۸۱۱ دا ئه م هڅه دارییه ی پاگه یاند: ده بی حکومتی ئه مریکی په زامه ندی له سه ر داواکاری نیو کړنده وه ی ماف و

نیمتیاژی بانکی ئەمریکا دەریبڕی، دەنا لە نکاو دەبینی لە جەنگێکی وێرانکەر گلاوہ.

ئەمریکیەکان باوہ پریان نە کرد نیازی خاوەن بانکە جیہانییەکان ئەوہ بیت لە پێناو بەرزەوہ ندییەکانیان ناگری جەنگێک خۆش بکەن، وایان زانی فرۆفیلێک لە مەسەلە کەدا هەبە .. هەروہا ئەندروا جاکسونیش هەمان پای هەبوو، دواتر ناوبراو گوتیبوو: ئێوہ تەنیا ئەشکەوتی دزان و کۆمەلە خۆینمژێکن، دەبی تیکۆپێکەکان بشکێتم و لەنیوتان ببەم، سویند بەخوا دەتانیلبیشینمەوہ.

ناسان پۆچیلدیش چەند پینماپیەکی دەرکرد و تیاپاندا گوتیبوو: دەرسیکی باشی ئەو ئەمریکیە بیئەرمانە دا بەدەن، با بگەینمەوہ سەردەمی ئیستعمار و پێش سەربەخۆیی.

حکومەتی بریتانی لە سالی ١٨١٢ ناگری جەنگی هەلگیرساند، نامانجیش لەو جەنگەدا هەژارکردن و ئاو وەرکردن بوو لە خەزینە ی ئەمریکی بە جۆرێک دەستەلاتە ئەمریکیەکان ناچار بن دەستی ناھتی درێژ بکەن و داوای یارمەتی دارایی بکەن .. ناسان پۆچیلد بپاری دا یارمەتی پتووستی دارایی نادری تەنیا لەو کاتەدا نەبیت حکومەتی ئەمریکی بە نوێکردنەوی ماف و نیمتیاژی بانکی ئەمریکا پلزی بیت.

پیلانەکی ناسان پۆچیلد بەتەواوی سەری گرت .. ئەمەیش بووہ هۆی دروستکردنی تەنگەتاوی و پق و بیزارایی جەماوەر، جەماوەرەکش سەرزەنشستی سیاسەتە هەلکانی حکومەتە نیشتمانییەکانیان دەکرد، لەو کاتە ی هیزە نەپتییەکان لە پشت پەردە و دوور لە هەر جۆرە گومانێک کاری خۆیان دەکرد، تەنیا ژمارەپەکی کەمی خەلک دەیانزانی خەریکی دارشتنی چ پیلانێکن.

کونگریسی نه مریکی له سالی ۱۸۱۶ و وه ک چون داوای لی کرابوو مان و نیمتیزی بانکی ویلایه ته یه کگرتووه کانی نو یکرده وه .. هه ندیک له که سانی جینگای باوه پ هاواریان ده کرد نه ندامانی کونگریس هم به رتیلیان پی دراوه هه میش چاویان لی سوورکراوته وه بۆ نه وهی له به رژه وه ندیی نه و یاسایه دا ده نگ بدن که وا گه لی نه مریکی گه پانده وه نئو دۆخی کویله بوونی نابووری.

لینقوای کچی لیونیل پوچیتلد له سالی ۱۸۵۷ دا له له ندهن له فونسی لی تاموژای ماره کرا (باوه پیشیان وه ها بوو ده بی شته کان و کاروباره کان له چوارچینوهی خانه واده دا بمیننه وه) .. نه م نا هه نگه ی بوو کواستنه وه یه بووه بۆ نه یه کی گه وره و ژماره یه کی زقر له که سییه تبیه جیهانییه کانی له له ندهن کۆکرده وه، له وانه بنجامین دزرائیلی پیماوی ده وله تی بریتانی که له سالی ۱۸۶۸ دا کرایه سه روکوه زیران و له سالی ۱۸۷۴ یشدا دووباره دانرایه وه.

دزرائیلی سه باره ت به و بۆ نه گرنگه گوتویه تی: لیره و له ژیر نه م بنعچه ی ناویانگی به گشت پایته خته کانی جیهان و گشت کون و قوژینکی جیهاندا بلاو بووه ته وه، سه رانی پوچیتلد کوبوونه ته وه .. خو نه گه ر بتانه وی، ویلایه ته یه کگرتووه کان ده که یه دوو پارچه و دابه شی ده که یه، به شیکیان ده ده یه نه جیمس، به شه که ی دیکه ش به لیونیل ده به خشین .. هه روه ها ناپلیونی سییه مش (نیمپراتوری نه و کاتی لپه نس) له قسم ده رناچیت .. به لام پیلانیکسی هتنده قوپس بۆ سمارک داده ریژین ده یگاته کویله یه کی سه رشوپی خومان.

دواتر میژوو نه وهی تو مار کردووه چون بنه ماله ی پوچیتلد که سه نزیکه که ی خویان (یه هووژا بی. بنجامین) یان له ویلایه ته

یه کگرتوه کاندایه وک نوینه ری سه ره کییی خۆیان دامه زواندوه .. به مشیوه به جهنگی نیهو خۆیی نه مریکا گه لی نه مریکی کرده بوو بهش و بووه پاستییی کی بهرچاوا!

دواتر سووخره کان باوهریان به ناپلیۆنی سییهم هینا مه کسک داگیر بکات و بیخاته سه ر ئیمپراتۆرییا به که ی خۆی .. حکومهتی بریتانیشیان پازی کرد بوو باره ولایه ته کانی باکوور داگیر بکاته وه و بیانخاته وه نیهو سنووری نیستعماریه وه .. جهنگی نیهو خۆیی نه مریکی بو سووخره جیهانییه کان، جهنگی ئابووری بوو .. پێگه بو سووخره جیهانییه کان زۆر خوش بوو گوشاری ئابووری پتر بکه و دوا ی نه وه ی کۆپله کان نازاد کران ترس و توقینی دارایی بخه نه نیهو ویلایه ته کانی باکوور .. نه براهام لینکۆن گوته ویه تی: هیچ گه ل نه ته وه یه ک ناتوانی هینه ددان به خۆیدا بگری له وه ی نیهو ی تاکه کانی نازاد و نیهو که ی دیکه شی کۆپله بن.

خاوهن بانک جیهانییه کان قهرزی سنوورییه ند و دیاریکرویان به خشییه هیزه کانی باشوور، بو نه وه ی له جهنگی دژ به باکوورییه کان بینه پالپشت و هاوکاریان .. ههروه ها ۲۰۱,۵۰۰,۰۰۰ به قهرز درایه ناپلیۆن بو نه وه ی پالپشتی له هیزه که ی مه کسک بکه ن .. له سالی ۱۸۶۳ دا هیزه نهینییه کانی پشت په رده هه ر دوو ویلایه تی لویزیانا و تکزاسیان بو ناپلیۆنی سییهم پیشنیاز کرد بو نه وه ی یارمه تی باشوورییه کان بدات، چونکه دژ به باکوورییه کان زۆر پێویستیان به یارمه تی هه بوو.

قه یسه ری پووسی به مه سه له که ی زانی، هه وال بو ئینگلیزه کان نارد نه وان له پێناو به رزه وه ندی باشوورییه کان هاوونه ته نیهو

مه سه له که و یارمه تیی سه ریازییان بق ده نین، نه گهر کارکی وه ها بکن، نه و پووسیا وه های لیک ده داته وه جهنگ به دئی راگه یاندر اوه .. جا وه که جه ختکردنه وه له سه ره هوشداریه که شکی چهنده که شتییه کی جهنگی پووسی ناردنه بده ره باکوورییه کانی نیویورک و سان فرانسیسکو و خستنیه ژیر فرمانی لینکلنه وه .

جا کاتیک کوسپوته گهری دارایی چوار ده وری ویلایه ته کانی باکووری ته نییه وه، سووخره جیهانییه کان لارییان نه بوو قهرزیا پی بدهن، به وهرجه ی پژهی ۲۸٪ سوو بدهن.

نه گهر سووخره کان پهیتا پهیتا قهرزیا به هریوو لایه نی شه پکهر نه دابوویه، ده کرا نه و جهنگ له ماوی چهنده مانگیکی دیاریکراودا کوتایی پی بیت .. نه و قهرزانه ش سوویکی زوریان خرابووه سه .. سووخره کان حیسانی وردوهرشتیان کردبوو و پیلانیان بق هه موو شتیک دانابوو بق نه وهی به ته وای ده ست به سه لایه نه نابوورییه کانی نه و گه له دا بگرن .. کاتیکیش بویان پوونبوویه وه کاتی کوتایهینان به جهنگ هاتووه، جهنگه که یان راگرت.

دواتر لینکلن هه ولی دا کوتوبه ندی نابووری سه ویلایه ته کانی باکوور دارنی و تیده کوشا ده ستور پیپه و بکات و پشتی به برگی پیتهجه می مادهی یه که م به ستبوو که جگه له کونگریس پنگه به هیچ لایه نیکی دیکه نادات دراو ده ریچوینی، هه روه ها ۴۵۰ ملیون دلاری ره سمیشی ده رچوواند و پالپشتی و چوارچنویه پشتگیریکاریشی قهرزی نه ته وهی بوو .. سووخره جیهانییه کان قوله یان له لینکلن سنده وه، چونکه وایان له کونگریس کرد یاسایه که ده ریکات، به پیی یاسایه که قه ده غه کرا کاغزه داراییه کانی لینکلن له دانه وهی سوودی

قەرزە حکوومییەکان و کاروباری دیکە وەرگیریت... ھەروەھا سووخرزە جیھانییەکانیش ئێو کاغەزە داراییەیان وەرئەگرت، ئەمەیش بوو ھێزی بێبەھاکردنی دراوێکە!!.. بەھای ئێو جۆرە دۆلارەیان داھەزاندە ئاستی ۳۰ سنت بۆ ھەر دۆلارێک.

کاتیەک ئێو کارەیان سەری گرت، خەریکی کڕینی تەواوی ئێو جۆرە دۆلارە بوون.. ئواتریش قەرزە حکوومییەکانیان بەو دراوێک کڕی، بەھای ھەر دۆلارێکیشیان بە یەک دۆلار ھەژمارکرد.. بەمەیش لەسەر پێگەی خۆیاندا کۆسپۆتەگرەییەکی مەترسیداریان لادا و لە ھەر دۆلارێکیشدا ۷۰ سنت قازانجیان کرد!!..

لە پۆژنامەی (لەندەن تایمز)دا گوتارێک بە فیتی سووخرزێکی جیھانی بڵاوکرایووە، نێو پۆکەکەشی تایبەت بوو بە لینکۆلن و دراوێ داراییەکی.. لەو گوتارەدا نووسرابوو: ئەگەر ئێو سیاسەتە داراییە ھەلەییە لە ئەمریکای باکوورەو دەستی پێکرد، پەزنامەندی لەسەر بدرانبووایە و ددانسی پێدا بنرابووایە، ئێو حکومەت دەیتوانی ئێو کاغەزە دراوییانە بەبێ ھیچ خەرجی و تێچوویەکی دەریکات کە دەبویست.. بەم کاغەزانەش گشت قەرزەکانی دەداوە، ئەمەیش مانای وابوو قەرزی لەسەر نەدەما.. ھەروەھا گشت پارەپوولتێکی دەکەوتە بەر دەست بۆ ئەوێ بازوگانی و ئالوێرەکانی پێ بەرێوھێبات.. ئەوجا گەلی ئەمریکی لە میژووی جیھاندا دەبوو بەکەم گەل کەشەکردنێکی لەمشێوھە بەخۆیوە ببینی... بەمەیش لە گشت شوێنێکی جیھاندا ئەقل و سامانی بۆ خۆی بەکێش دەکرد.. دەبێ ئێم دەولەتە وێران بکری و داری لەسەر بەردی نەھێلدری، دەنا دەبیتە

هۆی پلېشانده وهی گشت دهسته لات و پاشایه تییه کی سه ر گزی
زه وی.

بلاو کراوه ی (دی هازا رد سیرکیولای وه رزی، گرنگی به
کاروباری بانکی نه و دیو ده ریا به کان ده دا.. و تیایدا نووسراوه: جهنگ
ده بیته هۆی له نیو بردنی کۆیله یه تی.. هه ر نه مه پشه نیمه و هاوپییه
نه وروپییه کانمان پالپشتی ده بین، چونکه کۆیله یه تی بریتییه له
په یداکردنی دهستی کار.. به لام نه و پیلانه نه وروپییه ی ئینگلترا
دهستیپیکرد، له سه ر نه و بنه مایه دارپژراوه که سه رمایه ده توانی له
پنگی کرئ و دهسته قه وه کۆنترۆلی دهستی کار بکات.. له سه ر
سه رمایه داره کانیش پتویسته بزانه به کارهینانی نه و قازاجه
زه به لاهه ی له جهنگه کانه وه وه دهستی ده هیئن، ده بی بۆ
کۆنترۆلکردنی به های دراو به کاری بینن.. جا بۆ جیبه جیکردنی نه م
خاله ش، ده بی وهک بناغه یه کی کرده بانکییه کان پشت به کۆمپیا له و
قه واله حکوومیه کان بیه سترئ.. نیمه له ئیسته دا چاوه نواپین
وه زاره تی دارایی نه مریکی نه م نامۆزگارییه مان له گوئ بگری و بیکاته
به رنامه یه کی کار.. هه روه ها بۆ نیمه سوو ده خش نییه بۆ ماوه یه کی
نقد پتگه به ده ستاوده سترکردن و به کارهینانی کاغه زه سه وزه
داراییه کانی لینکۆلن بده بین، چونکه ناتوانین کۆنترۆلی بکه یین.. به لام
له به رانه ردا ده توانین کۆمپیا له و قه واله حکوومیه کان کۆنترۆل بکه یین
و له پشتیشیه وه ته ولوی دراو و دواتریش سه رله به ری ئابووری بخه یینه
ئێر دهستی خۆمانه وه.

سووخۆره جیهانییه کان پاره ی هه لمه تی هه لباردنه کانیا ن بۆ
ژماره یه کی نۆدی نوینه ران و پیره کان ته رخانکرد، بۆ نه وه ی به هۆی

ئەوانەو پېژدە ياسای پارە گۆپرەو وەکان (الصيارفة) دەنگی لەسەر بدری، ئەم پېژدەیه لە سالی ۱۸۶۲دا بوو یاسا، هەرچەندە سەرۆک لینکۆن زۆر دژی وەستایەو... بەمشێوەیە دیسانەو سووخرە جیهانییەکان خولیکی دیکەشیان بردهو.

لە نامەیه‌کی دەستگەی پۆچێلد و بڕایە سەرمایه‌دارەکانی کە لە ۲۵ی حوزەیرانی سالی ۱۸۶۲دا لە لەندەن بۆ دەستگەی بەرێزان و سەرورانی ئیکلهایمەر و مۆتون فاندەر گۆلد، نارێراو و ناوینشانەکی: ۲ وول ستریت نیویۆرک، هاتوو:

گەر بە پێزەکانم.. بەرێز جۆن شیرمان لە هەریعی ئۆهایوی ویلایەتە یەکگرتووکانەو بۆی نووسیوین و مەزەندەیی خۆی سەبارەت بە و قازانجانە پاگە یاندوو کەوا دەکرێ بەهۆی ئەو یاسایەیی کۆنگرێس سەبارەت بە کاروبارەکانی بانگەکانەو دەری کردوو، وە دەستی بهێنین.. پێدەچێ ئەم یاسایە بە پیتی پلانی جێبەجێکراوەکی کۆمەڵەی بانگە بریتانییەکان بووبێت.. هەرەها ئەو کۆمەڵەیە هاوڕێیە هۆشداریی داوەتە هاوڕێیە ئەمریکییەکانی و پیتی پاگە یاندوون ئەگەر ئەو پەسند بکری و بڕیاری لەسەر بدری، دەبێتە هۆی هەلپێرانی لافاوی قازانچ بە سەر کۆمەڵەی پارە گۆپرەو وەکان لە گشت جیهاندا.. چونکە ئەم یاسایە دەستەهلات و هەژموونی تەواو دەداتە بانگی نیشتمانی کۆنترۆلی بارودۆخی ئابووری و دارایی نیو دەولەت بکات، ئەو کە مینەیی بە نهێنیی و پاستیی یاسایە کە دەزانن، هیچ بەرەتستییەکی ناوینن، چونکە هەلپەیی وە دەستەهێنانی قازانجی هەیه، یانیش بەرژەوێندییەکانی بەندە بە پەسندکردن و دەنگدان لەسەر یاسایە کە.. بەلام جەماوەری گەل ناتوانی لە سرووشتی پېژدە کە ئەو ماف و

نیمتیازانہ تیڳات که وا که سانی سهرمایه دار وه دهستی دههین،
تهنانهت نه و گومانه شیان له لا دروست نابیت نه م سیستم و یاسایه دژی
به رژه وه ندیبه کانیاں بیت.

(دلسوزانتان پوچیلد و برایه کانی).

نامه ی ئیکلهاپهر و مورتون و فاندەرگولندیش به مجزیه:

وه ها دیته به رچاومان به پیز جۆن شیرمان سیفه ته کانی پیاوئکی
سه رکه وتووی بواری داراییسی تیا دا بیت، چونکه که یشتن به
سه رکا یه تی و یلایه ته یه کگرتووه کانی کردووه ته ئامانجی خو،
ئیسته ییش نه ندایم کونگرئسه، بیرکردنه وه دروسته کی وای لیکردووه
درك به وه بکات که قازانجه مه زنه که بریتیه له پاراستنی هاو پیه تی
نه و که س و ده سته گه یانه ی سه رچاوه یه کی مه زن و فراوانی داراییان
له به رده سته .. به لام سه باره ت به پیکه ستنی بانکی نیشتمانی و
سرووشتی نه و قازانجانه ی ده کری به هوی به کارهینانی پاره تیا دا
وه ده سته ی، تکایه چاوئک به بلاو کراوه هاو پیچه کاندایه بخشینن که
بریتیه له:

“ژماره یه ک که س - له پینچ که س که متر نه بن - ده توان
ده سته یه کی بانکی دامه زینن.

- نابی سه رمایه ی هیچ بانکیک له یه ک ملیۆن دۆلار که متر بیت،
تهنیا نه و ولاتانه نه بیت که ژماره ی دانیشتوانه کانیاں له ۶۰۰۰ که س
تینا په ی.

- بانک‌ه‌کان ده‌بنه ده‌سته‌ی تایبته، ئامانجیان وه‌ده‌سته‌تێنانی قازانجه بۆ که‌سه‌کان، دامه‌زێنه‌رانی‌شی مافیان هه‌یه‌ فه‌رمانبه‌رو کارمه‌نده‌کانیان هه‌لبژێرن.

- یاسایه‌کانی ویلايه‌ته‌که هه‌چ ده‌سته‌لانیکیان به‌سه‌ر بانکی نیو ویلايه‌ته‌که‌دا نییه، ته‌نیا ئه‌و پێکارانه نه‌بن که ماوه‌ماوه کۆنگرێس ده‌ریان ده‌کات.

- ئه‌و بانکانه سپێردراوه‌کان وه‌رده‌گرن، هه‌روه‌ها بۆ به‌رژه‌وه‌ندی تایبته‌یی خۆیان قه‌رزێ گونجاو ده‌ده‌ن، هه‌روه‌ها ده‌توانن کۆمپیاڵه و قه‌واله‌کان بکهن و بیانفروشن و کاروباره گشتیه‌یه‌کانی بانکی به‌پێوه‌بیه‌ن.

- بۆ دروستکردن و دامه‌زاندنی بانک پێویسته سه‌رمایه‌یه‌کی ملیۆن دۆلاری هه‌بێت، کۆمپیاڵه و قه‌واله‌کانی حکوومی به‌قه‌د ئه‌و ملیۆن دۆلاره بکڕێ... جا له‌به‌ر ئه‌وه‌ی قه‌واله‌ی حکوومی به‌ داشکانه‌ی ۵۰٪ ده‌فرق‌شێ، ئه‌وا ئێسته ده‌کڕێ بانکێک به‌ ۵۰۰,۰۰۰ دۆلار دایمه‌زێندێ... ئه‌م قه‌والانه‌ش خه‌زێنه‌ی ئه‌مریکی له‌ واشنتۆن دایده‌نیته‌ وه‌ک ده‌سته‌به‌رکردنی کاغه‌زه‌ داراییه‌کانه و حکومه‌ت پێشکێشی بانک‌ه‌که‌ی ده‌کات.

- حکومه‌ت سوودیکی تایبته به‌ به‌های قه‌واله و کۆمپیاڵه‌کان ده‌دات، پێژه‌که‌شی ۶٪ و سالی دوو جار ده‌یدات.. جا ئه‌گه‌ر به‌های هه‌نوکه‌یی کۆمپیاڵه و قه‌واله‌کان په‌چاو بکه‌ین، درک به‌وه ده‌که‌ین حکومه‌ت سوودی پاره سپێردراوه‌که به‌ پێژه‌ی ۱۲٪ی ده‌دات، دانی سووده‌که‌ش به‌ زێڕ ده‌بێت.

- حکومت له به رانبر قه وال و کومپاله باسکراوه کاندای پویننه (السیوله) پتویست پتیشکه شی نه و بانک ده کات که نه و قه وال به وه ک سپر دراو داده نیت، سوودیکی سالانه به پرتزه ی ۱٪ داوا ده کات.

- جا نه گهر داواکاری بق پویننه ی دارایی نذر بوو، بانک که ده توانی له پتیشکه شکردنی قهرز به خه لکی پاره به شتویه به کی راسته وخ بق کار پینن، سووده که شی ته واوه و ده کات ۱۲٪.

- به مشتویه نه و سووده ی بانک که له قه وال و کومپاله کانه وه ده ستی ده که وی، نه و سووده شی ده خریده سر که وا به هو ی به قهرز دانی کاغزی دارایی و پویننه ی دراوییه وه دیت به ره م، هروه ها قازانجه کتوپره کانیشی ده خریده سر، بق نه وه ی قازانجی بانک که بق ۲۸ و ۳۳٪. به رز بته وه

- بانک کان ده توان به پی ویستی خویان قه باره ی نالویره کانیاں کم و زیاد بکن، هروه ها بانک که چونی پی باش بیت ده توانی قهرز بدات یانیش نه یدات.. گرتبه ستی نه و بانکانه له لایه ن کومه له به کی بانک ی نیشتمانییه وه کوده کرتیه وه که کاره کانیاں به ک ده خات.. به مشتویه بانک کان ده توان به ناره زوی خویان و چونی بیان وی کاریگری له بازاری دارایدا بکن. چونکه بق نمونه بانک کان ده توان له سر نه وه پک بکه ون مه سه له ی دانی قهرز پت بکه نه وه، به مه یش ده بنه هو ی دابه زین له بازاره داراییه کان و ده شتوان کاریگری له سر گشت به ره میکی نیشتمانییدا دروست بکن.

- بانک نیشتمانییه کان له ه نبر پرتزه ی کومپاله و قه وال و سه رمایه و سپارده کان هیچ باجک ناده ن.

تکامان وایه ئەم نامە‌یه به نامە‌یه‌کی زۆر نهێنی بزائن... ئەو‌په‌ری
پێ‌زمان قبوڵ بکەن.

خاوه‌ن بانکه‌کانی ئە‌مریکی دوا‌ی ئە‌و نامانە ئە‌و بنه‌مایانە‌ی
سه‌ره‌وه‌یان پێ‌وه کرد... به‌مشێ‌وه‌یه کاریان بۆ کێ‌شانه‌وه‌ی پێ‌ینه‌ی
دراو کرد و به‌های قه‌رزە‌کانیان به‌ ئاستێک دابه‌زاند قه‌رزە‌کان نه‌توانن
په‌وپه‌په‌وی ئە‌رک و به‌رپر‌سیاره‌تیبه‌ داراییه‌کانیان ببه‌وه، خاوه‌ن
بانکه‌کان ده‌ستیان به‌سه‌ر زه‌وی و زار و ده‌سته‌به‌ریه‌
بارمه‌کراوه‌کاندا گرت که به‌هایه‌کانیان زۆر له‌ به‌های قه‌رزە‌کان زیاتر
ب‌و... به‌مشێ‌وه‌یه که‌سانی بانکی قازانج و به‌ره‌میکی باشیان
کۆ‌کرده‌وه.

دوا‌ی ئە‌و نه‌زموونه‌ غه‌ماوی و گه‌وره‌یه‌ لینکۆ‌ن هه‌ستی کرد
ئه‌مجاره‌ گه‌لی ئە‌مریکی ناماده‌ی بیستنی ده‌نگی ئە‌قله‌، بۆ‌ی بۆ‌جاری
دووه‌م هێ‌رشێکی ئاشکرای توندی کرده‌ سه‌ر سوو‌خۆ‌رانی جیهانی.
له‌ گوتاریکیدا بۆ گه‌ل گوتی: من له‌ ئاسۆ‌دا مه‌ترسی قه‌یرانی‌ک
ده‌بینم ورده‌ورده‌ نزیک ده‌بێ‌ته‌وه... قه‌یرانی‌که‌ و ده‌موورژێ‌نێت و وام ئی
ده‌کات له‌ ترسی له‌ ده‌ستچوونی سه‌لامه‌تی و لاته‌که‌م هه‌لبه‌ل‌ه‌زم...
ئێ‌سته‌ ده‌سته‌لات و سه‌روه‌ریه‌که‌ی که‌وتوو‌ه‌ته‌ ده‌ست گروپ و
دامه‌زراوه‌ و کۆ‌مپانیا‌یه‌ گه‌وره‌کانه‌وه... ئە‌وجا دوا‌ی ئە‌مه‌یش گه‌نده‌لی
و خراپه‌کاری ده‌کاته‌ به‌رزترین پێ‌گه‌ و پۆ‌ست... که‌سانی سه‌رمایه‌دار
کار بۆ پاراستنی ده‌سته‌لات وه‌ژموونیان ده‌که‌ن به‌سه‌ر ده‌وله‌تدا،
له‌مه‌یشدا به‌خراپ سوود له‌ هه‌ست و سۆز و دووبه‌ره‌کیه‌کانی گه‌ل
ده‌بینن... ته‌واوی سه‌روه‌ت و سامانی ولاتی‌ش ده‌که‌وێ‌ته‌ ده‌ستی چه‌ند

کەسێک کە بە پەنجەیی دەست دەژمێردرێن، ئەمەیش دەبێتە هۆی وێرانکردنی کۆمار.

نەوکات لینکۆلن لە کوتاییی ماوەی سەرۆکایەتیدا بوو، بەلام لە هەڵبژاردنەکاندا دووبارە وەک سەرۆک هەڵبژێردرایەوە، قۆلی خۆیشی ئی هەڵمالبوو بەسەر دەستەلاتی سووڤۆرە بە هەلبە و چاوبرسییەکانی جیھانیدا زāl بێت.. بەلام پیش ئەوەی دەست بۆ کاریکی وەها ببات و لەو کاتە لە شەوی چوار دەی ئەیلوولی سالی ۱۸۶۵ لە نمایشیکی شاتقیددا بوو، لەسەر دەستی جۆن ویلکس بۆس تیرۆرکرا.. تەنیا ژمارەپەکی کەمی ئەمریکییەکان هۆیەکانی پشت ئەم تیرۆرکردنە دەزانن. لیکۆلەرەکان لەو کاتیدا لەنیو کەلۆپەلەکانی بکوژەکەدا نامەپەکی کۆداریان دۆزییەو.. گەرچی نامەکە دوور و نزیک نامازە بە تاوانەکە ناکات، بەلام هەبوونی پتووەندی نێوان بۆس و خواوەنی بانکە جیھانییەکان سەلماند و ناشکرای کرد.. خۆ ئەگەر لینکۆلن ماوەپەکی نرێژتر بژیا بووایە، دەیتوانی بالی سووڤۆرانی جیھانی بپرێت.

پیش کۆژانی لینکۆلن، (سالمۆن بی. چایس)ی وەزیری دارایی ئەمریکی (۱۸۱۶-۱۸۴۶) لێدوانیکی دا و تیایدا گوتی: بەشداربوونم لە دەنگدان و بریاردان لەسەر یاسای پارە گۆرەوکان گەورەترین هەلە دارایی نیو ژیانم بوو.. چونکە ئەم یاسایە بوو هۆی سەرھەلدانی قۆرغکردنێکی گەورە و کاریگەری نەڕێیی لەسەر بەرزەوهندییەکانی ولاتدا کرد.. لەسەرمان پێویستە ئەو دۆخە چاک بکەینەو.. بەلام پیش ئەمە پوویەپوویوونەو پەکی توندی نێوان بەرزەوهندییەکانی خەلک و بەرزەوهندییەکانی بانکەکان بەشێوەپەکی گشتی دەبینین کە پێشتر هەرگیز بەرچاومان نەکەوتووە.

له سالی ۱۹۸۶ (۱,۹۰۶,۶۸۷,۷۷۰) دۆلار له ویلایهته
یه‌گگرتوووه‌کاندا ده‌ستاودنه‌ی ده‌کرد. به‌لام له سالی ۱۹۸۷ نه‌م
پێژه‌یه‌ دابه‌زی و بووه ۶۰۵,۲۵۰,۰۰۰ دۆلار. به‌مشینوه‌یه‌ ده‌بێژێ: خاوه‌ن
بانکه‌کان به‌ کێشانه‌وه‌ی کاغەزه‌ داراییه‌کان له‌نیۆ بازار و دۆخی
ده‌ستاوده‌ستکردندا، بوونه‌ هۆی که‌مکردنه‌وه‌ی پۆیی‌نه‌ی دراوی له‌نیۆ
ده‌ستی گه‌لدا، پێژه‌ی زیاتر له ۱,۲۰۰,۰۰۰,۰۰۰ دۆلاریان کێشایه‌وه‌، له
نه‌جامدا بووه‌ هۆی پوودانی ۵۶,۴۴۶ پووداوی داپووخانی دارایی و به
پێژه‌ی ۲,۲۴۵,۱۰۵,۰۰۰ دۆلار زیان و به‌ر به‌کارهێنان و خستنه‌گه‌ڕی
دارایی که‌وت.. پشکی زانیانه‌کان و به‌ر بارمه‌که‌راوه‌کان و
ده‌ستبه‌سه‌رداگیراوه‌کان که‌وت.. خاوه‌ن بانکه‌کان له‌ ماوه‌ی نزیکه‌ی
ده‌ ساڵدا به‌ کێشانه‌وه‌ی پۆیی‌نه‌ی دراوی له‌ بازاره‌کان و درێژکردنه‌وه‌ی
ماوه‌ی پێدانی قه‌رزه‌کان، پێژه‌ی زیاتر له‌ دوو بلیۆن دۆلاریان خسته
سه‌ر سه‌روه‌ت و سامانه‌کانیان.

***

به‌شی شه‌شهم

مانۆره دراوییه‌کان

کاتیک بنه‌ماله‌ی پۆچیتلد به‌ته‌واوی چنگیان له بانکی ئینگلترا گیرکرد، سووریوون له‌سه‌ر نه‌وه‌ی زۆر پۆشه‌ر و پالپشتی دراوی کاغه‌زی بێت.. خاوه‌ن بانکه‌ نه‌وروپیه‌کان له‌ سالێ ۱۸۷۰دا کاتیک پویه‌پووی ئاسته‌نگی به‌رده‌م کۆنترۆلکردنی دراوی ویلایه‌ته‌ به‌کگرتووه‌کان بوونه‌وه‌ ته‌نگه‌تاو بوون .. چونکه‌ ویلایه‌ته‌ به‌کگرتووه‌کان له‌ لێدان و ده‌رکردنی دراوه‌کانیدا زیوی به‌کاردیتنا.. له‌به‌ر نه‌وه‌ خاوه‌نی بانکه‌کان بپاریان دا زیو له‌ به‌های هه‌نوکه‌یی و کاتی (الابراتیه) ویلایه‌ته‌ به‌کگرتووه‌کان دابمالن.

خاوه‌ن بانکه‌ نه‌وروپیه‌کان (ئه‌رنست سید)یان وه‌ک نوێنه‌ر و بریکاری خۆیان نارد به‌ ئه‌مریکا، نیو ملیۆن دۆلاریشیان خسته‌ به‌ر ده‌ستی، بۆ نه‌وه‌ی له‌ کپینی ویژدانی که‌سییه‌تییه‌ سه‌ره‌کییه‌کانی نیو ده‌سته‌ و دامه‌زراوه‌کانی یاسادانانی ئه‌مریکی به‌کاری به‌یئنی.. خاوه‌ن بانکه‌کان له‌ سالێ ۱۸۷۲دا چه‌ند پێناییه‌کیان بۆ به‌کرتگیراوه‌کانیان ده‌رکرد، بۆ نه‌وه‌ی پڕۆژه‌ یاسای پیلۆرمی ده‌رکردنی دراوی کانزایی پێشنیاز بکه‌ن.. پڕه‌شنووسی پڕۆژه‌که‌ زۆر به‌ کارامه‌یی و شاره‌زایی لاریژرابوو، به‌شێوه‌یه‌ک مه‌به‌سته‌ راسته‌قینه‌که‌ی شاراوه‌ بوو و به‌ ئاسانی هه‌ستی پێنه‌ده‌کرا.. نه‌و سیناتۆره‌ی پڕۆژه‌که‌ی پێشکێش

کردبوو (جۆن شیرمان) بوو، - کەمێک لەمەوبەر ئاماژەمان بە نامەکی کرد - ئاراستەیی دەستگەیی، پێچیلدی کردبوو. - لەم پڕۆژەیدا ئەندامێکی کۆنگرێس بە ناوی (صموئیل ھویر) پشتمگیری ١٤ شەرمەمان دەکرد. دواى ئەوەی شیرمان لە کۆنگرێسدا گوێیەکی زۆر جوان و سەرلێشێوینەری پیشکێش کرد، پڕۆژە یاسایەکی بەبێ هیچ ناپەرەزایی بەرھەڵستییەکی تێپەڕیندرا!!

سێ ساڵ تێپەڕین و کەس بە دواى مەترسیی پراستینی پشت بڕیاردان و پەسەندکردنی ئەو یاسایەدا نەچوو و هیچ لێکۆڵینەوێکی لە بارەو نەکرا. چونکە ئەم پڕۆژە یاسایە ھەوێکی داپۆشەر و سەرلێشێوینەر بوو بۆ ئەوەی زیو بە ھای ھەنووکەیی و کاتیانە (الابرائی) خۆی لە دەست بەدات. راپۆرتی کۆنگرێس دەلی تاکە یەک ئەندامیش بە دروستی و بەتەواوی لە نێو پۆکی یاسایەکی نەگەیشتن، تەنیا ئەو لیژنە یە نەبێت کە پڕۆژە یاسایەکیان پیشکێش کردبوو.

بە پێز (جۆن. ئاپ، نیلسۆم) لە لاپەرە ٤٩ی پەرتووکی کەیی بە ناوی (پەشەبایەکی لە سەر خەزێنە ئەمریکی) نووسیبوێتی: ئە پنت سید بە (بە پێز فەربریک. ئە. ئۆکتباک) ی ھاو پێی خۆی گوتوو: پووبە پووی لیژنە ئەنجومەنی پێران و کۆنگرێس بوومەو و بەرتیلی پتووستم پتیاں دا، ھەر لە ئەمریکا شدا مامەو تا دێنیا بوومەو ھەموو شتێک باشە.

خاوەن بانکەکان لە ساڵی ١٨٧٨دا دەستیان بە کێشانەوێی پۆیینە ئۆرتی دراوی کرد و قەرزە بە خشارەو کانیشیان دیاری کرد، ئەمەیش بوو ١٠،٤٧٨ پووداوی مایە پووج بوونی بازەکانی و بانکییانە لە ویلايەتە یەگەرتووکاندا. بەلام کۆنگرێس لە ساڵی

۱۸۷۹ء بقیہ وستاندنی قہیرانہ دہستکردہ خنکینہ رہ کہ لہ سہر دہرچوواندنی پڑدہ یہ کی نوری دراو پٹی داگرت، نہمیش دقخہ کانی مایہ پووجی بقیہ پڑدہ ی ۶,۶۵۸ دقخ کہ مکردہ وہ، بہ لام ہیزہ نہننہ کانی پشت پەردہ لہ سالی ۱۸۸۲ء چہند پرتماہیہ کیان دہرکرد، دہرئہ نجامی ماتقہ داراییہ کان کہ لہ نیوان سالانی ۱۸۷۸ و ۱۸۹۲ بہ پیوہ چو، بریتی بوولہ بہ رزبونہ وہی دقخہ کانی مایہ پووجبونی نابوری لہ نہمریکا و پڑدہ کہشی گہیشٹہ ۱۴۸۷۰ دقخ، لہ ہمان کاتیشدا کردہی دہستہ سہر داگرتنہ کان (الحجوزات) بہ سہر کینگ و مالی تاکہ کہ سہکاندا بہر دہوام بوو.. تاکہ سوودمندی نہو دقخہ ش خاوەن بانکہ کان و نہو بہ کرنگیراوانہ یان بوون کہوا دہستیان بہ سہر مولکہ بارمتہ کراوہ کاندا گرتبوو.

لہ پرواداوہ کانہ وہ نہوہ بہ دیار دہ کہوی خاوەن بانکہ جیہانیہ کان بہ نہ نقہست ہولی دروستکردنی دقخہ کانی شکستہ تیان و ہہزاری و بیہیوایی نیو ویلایہ تہ یہ کگرتوہ کانیان دہدا، بقیہ نہوہی لہ پیناو بزوتنہ وہی شوقر شگرتپی جیہانیدا کہ شیکی گونجاو برہ خستین، چونکہ شوقر وک نامرانی کار و نامانجہ کانیان بوو.. نامہ یہ کی کومہ لہی خاوەن بانکہ نہمریکیہ کان لہ ۱۱ی مارس سالی ۱۸۹۳ء ناراستہی گشت نہندامان کراوہ، و نہم راستیہی سہر وہ دہسہ لمینن، لہ نامہ کہدا ہاتوہ:

((دہبی پروانامہ زیونہیہ کان و کاغہ زہ کانی سہر بہ خہزینہ یہ کسہر لہ تالوتکردن و دہستاودہ ستکردن بکیشرتنہ وہ، بقیہ نہوہی چہند کاغہ زکی نویی دارایی جینگہ یان بگرنہ وہ کہ پقشہرو پالپشتہ کہ یان زقہ بیت.. نہمیش پتویستی بہ دہرکرنی چہند قہوالہ

و کۆمپیا له یه کی نوێ هه یه که به ها یه که ی له نێوان ۵۰۰ ملیۆن و یه ک ملیار دۆلار بێت، هه ر نه مه یش ده بێته بناغه ی ده ستاوده ستکردن و مامه له کردن به دراوه نوێیه که .. له به رنه وه له سه رتان پێویسته سێیه کی نه و دراوه ی بکێشێنرێته وه که ئێسته ده ستاوده ست ده کات ، ههروه ها وه ها باشته نیه ی قه رزه به خشراره کان که م بکێنه وه .. ههروه ها ده بی به ته وای هه ولی خۆتان بخه نه که پ بۆ نه وه ی خه لک هه ست به گوشاری نابووری بکات.

خاوه ن بانکه گانی نه مریکا ملیان دایه به ر فه رمانه که ، ده رنه نجامه که ش دروستبوونی دۆخی تۆقینکی سه رانسه ری بوو و له سالی ۱۸۹۲دا هه موو گه لی نه مریکای گرته وه . هاوولایی ناسایی توبالی دۆخه که ی ده خسته نه ستۆی حکومه ته وه .

له سالی ۱۸۹۹دا له ئینگلترا کۆنگره یه کی گه وده ی خاوه ن بانکه گانی جیهان به پێوه چوو، نه مریکا به دوو نوێنه ر به شداریکود، نه وانیش (جی. بی. مۆرگان) و (نه نتۆنی دریکسیل) بوون .. کاتیک گه پانه وه نه مریکا ده ستگه ی پۆچیلد نه رکێ نوێنه رایه تیکردن و به پێوه بردنی به رزه وه ندیه گانی خسته سه رشانی مۆرگانه وه .. کاتیکیش مۆرگانیش توانی هه ندیک چه کی کۆن و له کارکه وتوو بفرقشێته حکومه تی نه مریکا، له پۆسته که یدا کارامه یی و شاره زایی خۆی سه لماند .

نه و ده رنه نجامه ی له کۆنگره ی له نده ندا هاته ئاراوه ، دروستکردن و دامه زانینی قورغکرینکی جیهانی بوو و نه م ده ستگه یانه ی له خۆ گرت: (جی. بی. مۆرگان) و هاویه شانی له نیویۆرک، (دریکسیل) و هاویه شانی له فیلادلفیا، (گرنفیل) و هاویه شانی له له نده ن، (مۆرگان

هارگيس) و هاويه شانی له پاریس، دهستگه ی ئیم، نیم واریورگ له نه لمانیا و نه مستردام.. دهستگه ی سه ره رشتیاری نه و قورغکراییه ش بیه ماله ی پوچیلد بوو.

مورگان و دریکسیل په کیان گرت و له سالی ۱۹۰۱ دا دهسته ی دهسته به ریه کانی باکورریان پیکهینا، نامانچیش له دهسته یه مایه پووچکردنی کومپانیای هاینز- مۆرس بوو.. کومپانیای هاینز - مۆرس چهند که رتیکی گرنگی وه ک پاره کوپینه وه و بارکردن و دروستکردنی پولا و چهند پیشه سازیه کی دیکه ی کونترۆل کردبوو.. بۆی ده بوايه مایه پووچی بکن و له بازاره کانی نه مریکی وه ده ری بنین، بق نه وه ی دهستگه ی مورگان- دریکسیل بتوانی مه لباردنه فیدرالییه کان کونترۆل بکات.

دهستگه ی مورگان- دریکسیل له سالی ۱۹۰۱ دا توانی (تیۆدۆر پۆزفلت) بگه یه نیتته سه رۆکایه تی کۆمار. هر نه مه یش بووه هوی نه وه ی دادگه حوکم و بریاری سزادانیان دوابخات، چونکه پیشتر به وه تۆمه تبارکرا بوون بق پاکتاوکردن و له نیویردنی نه یاره کانیان هۆکاری ناپه وایان به کارهیناوه .. ههنگاوی نوآتر به ستنه وه ی دهستگه ی مورگان- دریکسیلی بوو به دهستگه ی کۆهن- لوب.. نه م دوو دهستگه یه نه زمونیکی هاویه شیان به پۆیه برد بۆ نه وه ی بزائن هیژیان چهنده .. نه زمونه نوپیه کهش کاره ساتیکی نویی ئابوودی بوو.. چونکه ههردوو پیکهراو له سالی ۱۹۰۷ پیلانی تۆقاندنی وول ستریتیان به پۆیه برد، کاردانه وه ی میلیی له ههنبه ر په هتار و ئامرازی نه و چهتانه، به سبوو بق نه وه ی حکومهت دنه بدات هه ندیک پتوشوین بگریته بهر.

حکومەت لیژنە بەکی تایبەتی بەناوی (لیژنە ی درای نیشتمانی) پێکھێتا و سەرۆکایەتی لیژنە کەش خرایە سەرستانی (نیلسۆن ئەلدەریک) .. دواتر پوونبوویەو ئەلدەریکیش سەرۆسەودا و پێوەندی لەگەڵ قۆرغکارییەکانی لاستیک و تووتندا هەیه .. ئەلدەریک دوا کەس بوو لە کۆنگرەیدا ئەو ئەرکە ی بخرێتە سەرشان .. جا لەکاتی نامادەبوونیان لە ئەوروپادا، چەندان ئاسانکاری پێویستیان بۆ پێکخرا بۆ ئەو ی تاوتویی ئەو پێگەیانە بکری کە خاوەن بانکەکان بۆ کۆنترۆلکردنی نابوودی ولاتان دەیگرەبەر.

ئەلدەریک دوو سال لە ئەوروپا مایەو، لە ماوەی ئەو دوو سالەدا ۳۰۰ هەزار دۆلاری گەلی ئەمریکای خەرجکرد و دواتریش گەپایەو ویلایەتە یەكگرتووەکان .. تاکە دەستگەوتییکی گەیش لەمەدا لێدوانەکە ی ئەلدەریک بوو کە گوتی: نەیتوانیوە بگاتە هیچ پلانێکی دیاریکراو پێگە لە دووبارە بوونەو ی ئەو قەیرانە داراییانە بکری کە ویلایەتە یەكگرتووەکانی کردبوو پووشی بەردەم پەشەبا و بیکاریی تیا دا بلاوکردبوویەو و ببوو هۆی بەفێرێدانی سەرۆت و سەرمایە ی بچووک.

ئەلدەریک سەردەمی جەنگی نۆخۆی ئەمریکاو لە خانەوادە ی پۆکفلەر نزیک بوو، تەنانەت گەنجییکی بنەمالە ی پۆکفلەر کچەکە ی خواست .. پێش ئەو ی ئەلدەریک بەرەو ئەوروپا سەفەر بکات نامۆزگارییان کرد پاریژ بە پۆل واریۆرگ بکات کە لە سالی ۱۹۰۲ وەک کۆچبەریکی ئەلمانیا لە ئەمریکا نیشتەجێ ببوو، دواتر پوونبوویەو ناوبراو لە هامبۆرگ و ئەمستردام ئەندامییکی دەستگە ی م. م. واریۆرگی دارایی ئەوروپی بوو .. ئەم دەستگە یە - وەک پێشتر تیشکمان خستە

سهری- سهر به کومه له ی پوچنلډ بوو.. له ماوه یه کی زځر کورتدا توانی پشکیک له ده سنگی کوهن-لوب و هاویه شانی له نیویورکدا بکړی و به به های نیو ملیتون دژلاری سالانه مووچه یه کی بق بپا بویه وه.. هروه ها له هاویه شه نوییه کانی نیو ده سنگی به عقوب شیف بوو، هم به عقوب شیفه له سالی ۱۸۸۲-۱۹۱۷ پاره ی بق بزووتنه وه تیررستییه کانی نیو پروسیا ترخان کرېبوو.

شیف به ته واوی دهستی به سهر چالاکیه کانی گواستنه وه و گه یانندن و هیله کانی گه یانندن کومه ک و یارمته ویلایه ته به کگرتوه کاند ا گرتبوو.. سه لماندیشی کونترولکردنی نه و پیگه و بوارانه بق سرکه وتنی هر بزووتنه وه یه کی شوپشگتپری له هر ولایتکدا له پتویستییه زځر گرنگه کانه و ده بی په چاو بکړی.

له شه وی ۲۲ی تشرینی دووه می سالی ۱۹۱۰دا فارگونیکي تاییه تی هیلی ناسنین له ویستگه ی هوبوکنی نیوجرسی چاوه پوان بوو.. سیناتور نه لدریک و نه ی بیات نه ندرژی شاره زای بواری نابووری و یه کیک له گه وره کارمندان و ه زارته تی دارایی گه یشتنه نه وی، ناوبراو له نه وروپا خویندېووه ی. هروه ها (شیلقتون)ی سکرتری تاییه تی نه لدریک و (فرانک فاند ه رلیپ)ی سه رکی بانکی نیشتمانی نیویورکیش گه یشته شوینه که.. خودی نه و بانکش له هیلی ناسنیندا نوینه ری به رژه ونډیه کانی نال پوکفله ر و کومپانیای کوهین- لوب بوو.. به پړوه به رانی نه و بانک به ه ولی ه لکیرساندن جی سالی ۱۸۹۸ ی نیوان ویلایه ته یه کگرتوه کان و نیسپانیا به ناشکرا ترمه تبار کران. جا به بی په چاوکردنی دروستی و نادروستی هم ترمه تانه، نه و بانک

لەگەل كۆتايىھاتنى چەنگ، لە كۇبادا دەستى بەسەر كىشتوكالى قامىشى شەكر و دروستكرىنى شەكردا گرت.

چەند كەسىكى دىكەش لەوانەي تەڤلى كۆبۈنەو كە بېيۈن (ب. دافىسۇن)ى پىشكدارى نىو كۆمپانىيائى مۇرگان و (چارل د. تۇرتۇن)ى سەرىكى بانكى نىشتەمانىي نىيۇيۆركى سەربە كۆمپانىيائى مۇرگان بۈيۈن.. ئەوسى كەسە بەھەلى كۆنتۇلكرىنى ئارو و ژمىريارى سەرانسەرى ويلايەتە يەكگرتۈۋەكانى ئەمريكا تۆمەنبار كرابۈن.

دو كەسى دىكەش لە كۆتايىدا گەيشتن، ئەوانىش: پۇل وارىزگ و بنجامىن سترۇنا بۈيۈن.. وارىزگ زۆر دەۋلەمەند و ھەژمۇندار بۈيۈ، دەلئىن گوايە ئەو لە پىشت شانتۇگەرىيە كۆمىدىيەكەي (ئانىي ھەتپى)دا بۈيۈ كە بىنەمالەي وارىزگى بە دەۋلەمەندترىن پىاۋانى جيهان دانائە و دەتوانن بە ھۆكارى سەرناسا پارىزگەرى لە خۇيان و بەرژەۋەندىيەكانىان بگەن.. بنجامىن سترۇناش بە و مانقۇرە دارايانە ناسرابۈ كە بۈيۈ ھۆي سەرهەلدانى قەيرانە گەرەكەي سالى ۱۹۰۷. سترۇنا يەكك بۈيۈ لە گەرە جىبەجىكارانى كۆمپانىيائى ج. ب. مۇرگان، ناوبراۋ لە پۇستەكەي خۇيدا كە بەسىكى شارەزاي بولرى جىبەجىكرىنى كار و ھەرمانەكان ناسرابۈ و بەيى ھىچ گىتۇگۇ و پەتكردنەيەك گۆپاپەلى كەسانى سەرووي خۇي بۈيۈ وەك سەربازىكى بە ۋەفا بەيى ھىچ گىتۇگۆيەك كارەكانى جىبەجى دەكرد.

ھەۋالتىرى پۇژنامەكان بە كۆبۈنەۋەي ئەو پىاۋانەيان زانىبۈكە كۆنتۇلى سىكتەرە مەزىنەكانى ئابۈورىي ويلايەتە يەكگرتۈۋەكانى ئەمريكايان كرىۋە، بۇيى وەك مىش و مەگەز پىۋيان لە ھارگۇنە

تاییه ته که کرد... به لام لیدوانی هیچ کام له که سه کانی نیو
کوبوونه وه که بیان دهست نه که وت... دواتریش به پریز فاند ه رلیب ئه رکی
له کول خۆ کردنه وهی هه والتیره کانی گرتنه ستو و گوتی: نیمه
هه موومان به ره و به سه ربردنی پشوو به کی هیمنی کوتایی هه فته
ده چین.

دوای چهندان سال نه و جا زانرا چی له و پشوو به کوتایی هه فته به
هوی داوه... هوداوه که به مجۆره بووه: له دورگی جیکلی جۆرجیا
کوبوونه وه به کی نهیننی به پتوه چوو... نه و شوینه ش باره که به کی
دوره دهست و مولکی ج. ب. مۆرگان و چهند هاویه شیکی دیکه ی بو...
نه وهی له و کوبوونه وه به دا باسی لئوه کرابوو، تاوتو یکردنی پتکه و
ئامرازه به رده ستانه کانی وێرانکردن و پتکه گرتن بوو له و پپۆزه
یاسایانهی ده خرتنه به رده م کۆنگرێسه وه و ئامانجیان که مکردنه وهی
دهسته لاتی قورغکاری و دانانی ناستیکه بۆ مانۆره کان و دانانی چهند
پپۆزه یاسایه کی دیکه له شویننی نه و پپۆزانه به و مه رجه ی له
به رژه وه ندیی نه ندامانی نیو کوبوونه وه که دا بیت.

دوای نه و کوبوونه وه به، له نیویۆرک چهندان کوبوونه وهی دیکه
به پتوه چوون... هه مان نه و پیاوانه ی پیشتر لێیان دواين به پتوه یان
بردیوو، کوبوونه کانیش له پیناو باسکردن و بریاردان بوو له سه ر چهند
ورده کارییه ک... پیلانگیره کان ناویان له کومه له که ی خویان نا یانه ی
ناوی به که م، چونکه له میانی کوبوونه وه کانیاندا ته نیا ناوی به که می
به کتریان ده مینا... به کورتیش نه لدریک و واریۆرگ و هاویه شه کانی چهند
پپۆزه یاسایه کی نوێیان ئاماده کرد و دواتر خرایه به رده م
کۆنگرێسه وه، لیژنه ی پتکه یترراو به سه ر قایه تی نه لدریک له ژیر

ناوێشانی چەند پێشنیازێکە وە خستیانه بەردەم کۆنگرێس .. ئەم
پڕۆژە یاسایانە لە ساڵی ۱۹۱۳ دا لە ژێر ناوێشانی یاسای یەدەگی
فیدرالیی ساڵی ۱۹۱۳ دەنگیان لە سەر درا و نۆزینەی هاوولاتیانی
ئاسایی باوەڕیان وابوو ئەو پڕۆژە یاسایانە لە پێتئاو پاراستنی
بەرژە وەندییەکانیان دانراوە و ئابووری گەلی خستوووەتە نێو دەستی
حکومەتەوه .

ئەمەیش تەواو بوووە لە راستی .. ئەو یاسایانە پێگەیەن بە
خاوەن بانکەکانی ئەوروپا و ئەمریکا دەدا دەست بەسەر توانا و
سێکته‌ره داراییەکانی هەردوو کیشوهردا بگرن، ئەمەیش پێگەی بۆ
خۆشکردن ئاگری جەنگی یەکەمی جیهانی خۆش بکەن کە تاکە
ئامرازێ سەرھەڵدانی شۆڕشی ساڵی ۱۹۱۷ ی پووسیا بوو .

تورکەکانی یەدەگی فیدرالیی ساڵی ۱۹۱۴ دا لە ۱۲ بانک
پێکھاتبوو، بە ۱۳۴ ملیۆن دۆلار قەوالە و کۆمپانیالەکانی یەدەگی
فیدرالییان کڕی .. پاپۆرتەکە ی کۆنگرێس لە پێکەوتی ۲۹ / ۵ / ۱۹۴۶ دا
ناماژە بەو دەکات یەدەگی فیدرالیی گەیشتوووەتە ۵ ملیۆن دۆلار ..
هەروەها لە ساڵی ۱۹۴۶ دا گەیشتوووەتە ۴۵ ملیۆن دۆلار . بەمشێوەیە
دەبینین خاوەن بانکەکان لە کردە داراییەکانی سەرەدەمی جەنگی
نووەمی جیهانیدا نزیکەی ۴۰ ملیۆن دۆلاریان وەدەستھێناوە .

نۆزینەی هاوولاتیانی ویلایەتە یەکگرتوووەکان وادەزانن تورکەکانی
یەدەگی فیدرالیی سوود بە هەموو گەل دەگەیەنن، پێشیان وایە
پارێزگەری لە بەرژە وەندیی ئەو کەسانە دەکات کە پارە لە بانکەکان
دەدەنن، چونکە هەرگیز لێناگەڕی ئەو بانکانە مایەپووج ببن ..
هەروەها لەو باوەڕەدان قازانجەکانی یەدەگەکە دەچیتەو خەزینە ..

به لام نه مریکیه کان له مه دا به مه له دا چوون، پرسته تورگانی یه ده گی
فیدرالی له بنه پته وه بۆ پاراستنی به رژه وه نندی نه مریکیه کان
دامه زراوه، به لام نه و پره ژه یاسایانه ی له سالی ۱۹۱۰ له دورگی
جیکیلی جۆرجیا دانراون و کونگریسی نه مریکی له سالی ۱۹۱۲ دا
دهنگی له سه رداون و په سندی کردوون، له به رژه وه نندی گشت گه لی
نه مریکیدا نه بوون، به لکو له به رژه وه نندی چهند خاوه ن بانکیکی
نه مریکی بوون، نه وانیش پیوه ندییان له گه ل نه و لایه نه نه وروپیانه دا
مه یه که به رده وام له هه ولی کونترۆلکردنی جیهاندان.

ناماره کان ده ری ده خه ن له و کاته ی نه م پره ژه یاسایه له سالی
۱۹۱۲ دا تیپه پندراوه، له نه مریکا زیاتر له ۱۴,۰۰۰ بانک مایه پوچ
بوون، نه مه یش بووه ته هوی نه وه ی ملیۆنان ملیۆن دۆلاری نه و که سانه
له نیتو بچی که پاره یان له و بانکانه دا سپاردوه.

بەشی حەوتەم

پووداوەکانی پینش شوۆرشی پووسی

هێرشەکی سالی ١٨١٢ی ناپلیۆن بۆ سەر پووسیا وەك زەمین لەرزەییەکی تۆقێنەر پووسیای هەژاند، ئیدی دواى ئەم هێرشە ئەو ولاتە وەك جاران نەمایەو، بەلگە برینێكى ساپۆژ نەبووی لە جەستەیدا دروستبوو... قەیسەر ئەلیكساندەرى یەكەم ئەركى نووبارە پێكخستنەوێ ولاتەكەى گرتە ئەستۆ، بۆ وەدیهێنانى ئەو نامانجەش، چەند یاسایەكى دەركرد و ئەو بەند و یاسا نادادپەرەرانەى پەتكردنەو كەوالە سالی ١٧٧٢ بەسەر جوولەكەكانى ئەوئ سەپێندرابوون و تايبەت بوون بە نیشته جێكردنیان لە چەند شوێنێكى دیاریكراو. هەروەها قەیسەر هەولێكى تاقەتپرووكێنى دا بۆ ئەوێ وەها لە جوولەكەكان بكات لە كشتوكاڵ و چەندان كایەى دیکەدا كار بكەن و هانى دان بەتەواوى تێكەلى جفاكى پووسی ببن.

ئەسكەندەرى یەكەم لە سالی ١٨٥٢ مرد، نیکۆلاى یەكەم جینگى گرتەو، بەلام ناوبراو بەو دزە كردنە خێرایەى جوولەكە بۆ نێو ئابووری پووسیا پازى نەبوو، حكومەتەكەشى لەهەنبەر ئەو پێداگریە ئاسوودە نەبوو كە جوولەكەكان لەپێناو پاراستنى كەلتووڕ و زمان و پۆشاكى تايبەت بە خۆیان دەیاننواند.

به مشیت‌و‌یه و وهك هه‌ولئیکى ناوبراو بۆ توانده‌وه‌ی په‌گه‌زو نه‌ژادی جووله‌که له‌نیۆ جفاکی پووسیدا نیکۆلای په‌که‌م له‌ سالی ۱۸۲۴دا چهند یاسایه‌کی ده‌رکرد، سه‌رجه‌م یاسایه‌کانیش جووله‌که‌کانیان ناچار ده‌کرد مندا‌لانیان بنێرنه‌ خوێندن‌گه‌ حکوومه‌یه‌که‌نه‌وه، نه‌مه‌یش بۆ سرینه‌وه‌ی ئه‌و چه‌وساندنه‌وه‌ ئایینییه‌ بوو که هه‌ر له‌ سه‌رده‌می مندا‌لییه‌وه‌ به‌گوێی‌اندا ده‌چڕیتندری.

به‌لام ده‌رئه‌نجامه‌که‌ ته‌واو پێچه‌وانه‌ که‌وته‌وه، چونکه‌ فێربوون بۆ مندا‌لانی جووله‌که‌ بووه‌ خوێندنی به‌زۆر، به‌لام بۆ مندا‌لانی پووسی نا‌جووله‌که‌ به‌زۆر نه‌بوو، نه‌مه‌یش بووه‌ هۆی نه‌وه‌ی جووله‌که‌کانی پووسیا له‌ هه‌موو گه‌ل و پێکهاته‌یه‌کی دیکه‌ پۆشن‌بێ‌تر بن!

قه‌یسەر ئه‌لیکسانده‌ری دووه‌م له‌ سالی ۱۸۸۵دا عه‌رشه‌ی پووسیای وه‌ده‌سته‌تێنا، ناوبراو نه‌و که‌سه‌یه‌ که‌ بنجامین دزانیلی به‌ لێ‌بۆرده‌ترین پاشای پووسیای له‌ قه‌له‌م دا‌بوو. ئه‌لیکسانده‌ر ژبانی خۆی بۆ چاک‌ترکردنی بارودۆخی ژبانی جووتیاران و چینی زه‌حمه‌ت‌کش و جووه‌کان ته‌رخان کرد‌بوو. له‌ سالی ۱۸۶۱دا (۲۳) ملیۆن کۆیله‌ی ئازاد کرد. ئه‌و ژماره‌ زۆره‌ش کۆیله‌ی ته‌واو بوون و گشت تاییه‌مه‌ندییه‌کانی کۆیله‌یه‌تیان به‌سه‌ردا برابوو، کرده‌کانی کڕین و فرۆشتنی زه‌وی و زاره‌کان به‌سه‌ریاندا ده‌چه‌سپا و له‌ سه‌روه‌ریکه‌وه‌ ده‌فرۆشرانه‌ سه‌روه‌ریکی دیکه‌.

زۆریك له‌ جووه‌کان چوونه‌ زانکۆی جۆراوجۆر، به‌لام دوا‌ی ده‌رچوونیان پووبه‌پووی ته‌نگ‌چه‌له‌مه‌ و گه‌رتی توند ده‌بوونه‌وه‌. جا بۆ سرینه‌وه‌ی ئه‌و نادادپه‌روه‌ری و سته‌مه، قه‌یسەر فەرمانی ده‌رکرد جووه‌کان له‌ پۆست و کاروباره‌کانی نیۆ حکومه‌تدا وه‌ریگیرێن و

پینگه‌شیان پی بدری له هه‌ر شوینیکی پوووسیا بیانه‌وی نیشته‌جی بین.. له‌گه‌ل هاتنی سالی ۱۸۷۹شدا جووه‌کان دکتور و په‌رستار و دکتوری ددان و پیاوانی کار و پیشه‌کانیان لی هه‌لکه‌وت، پینگه‌شیان پی درابوو له هه‌ر شوینیکی پوووسیا به ئاره‌زوی خویان نیشته‌جی بین.

له‌گه‌ل نه‌مه‌یشدا، سه‌رکرده جووه‌کانی بزوتنه‌وه‌ی شوپشی جیهانی له‌سه‌ر ئاماده‌کاری بق هه‌لگیرساندنی شوپشیکی جیهانی به‌رده‌وام بوون.. کۆمه‌له و گروپه تیرۆرستییه‌که‌یان قه‌سابخانه دوی قه‌سابخانه‌یان ده‌نایه‌وه و تیده‌کۆشان پالپشتی نه‌و پۆشنه‌یرانی پوووسیا وه‌ده‌ستبێنن که نه‌وانیان په‌ت ده‌کرده‌وه، له‌لایه‌کی دیکه هه‌ولی به‌رده‌وامیان ده‌دا بیرۆکه‌ی یاخیبوون و شوپش بخه‌نه‌ می‌شکی جه‌ماوه‌ری کارگه‌ره‌وه.. له سالی ۱۸۶۶دا په‌که‌مین هه‌ولی تیرۆکردنی قه‌یسره‌ ئه‌لیکسانده‌ری دووه‌میان خسته‌ گه‌ر، به‌لام ناویرا به‌ موعجیزه له هه‌ردوو هه‌ول و پیلانی کوشته‌که‌دا به سه‌لامه‌تی ده‌رچوو.. جووه‌کان ده‌سته‌به‌ردار نه‌بوون و نه‌مجاره له سالی ۱۸۸۱دا له مالتیکی جووله‌که به ناوی هسیا هلفمان له هه‌ولی سییه‌می تیرۆکردنیدا ئه‌لیکسانده‌ریان له‌نیوبرد.

ئه‌وجا له و کاته‌ی هیزه شوپشگێره‌کان له نێوه‌خودا به گشت ئامراز و هۆکارێکی پێتیچوو حکومه‌تی پوووسیایان پووگیر ده‌کرد، هیزه نه‌ینیه‌یه‌کان له مه‌لبه‌ند و پینگه‌کانی خۆیاندا له ئینگلترا و سوپسرا و ویلایه‌ته‌ به‌گه‌رتوه‌کاندا تیده‌کۆشان پوووسیا له جه‌نگی بریتانی تێوه‌بگلینن، چونکه له جه‌نگێکی وه‌هادا هیچ کام له‌رود ئیمپراتۆرییه‌ نه‌یانه‌توانی هیچ ده‌سته‌که‌وتیکی به‌رچاو وه‌ده‌ستبێنن.. ده‌ره‌نه‌جابه‌که‌شی نه‌وه ده‌بیست هه‌ردوو ولات له پووی مادییه‌وه لاواز

ده بن و ده بنه نیچیریکی سانای پیلان و چالاکیه کانی داهاتوی شۆپش.

پروفسور گۆلدوین سمبسی مامۆستای میژووی هاوچه رخ له زانگی ئۆکسفۆرد له ژماره ی تشرینی یه که می سالی ۱۸۸۱ ی گۆفاری سه ده ی نۆزده یه مدای، نووسیویه تی: من دواچار که له ئینگلترا بوم، له سه ر لیواری جهنگی دژ به پووسیا بووین.. جهنگه که ش سه رانسه ری ئیمپراتوریایه که ی تیوه گلاند.. به رژه وهندییه کانی جووله که له نه روپادا وای ده خواست پۆژنامه ی فییه ننا وه ک هۆکاریک به کاریینی، گۆفاره که ش نه وپه ری هه ولی خۆی خستبووه گه ر و دنی ده داین بچینه نیو جهنگه که وه.

تیرۆکردنی بابای بچکۆله ی پووسییه کان (قهیسه ری پووسی) بووه هۆی تووڕه بوونیکی به رفراوان، له زۆر شوینی پووسیا دا دژ به دانیشتوانی جووله که کاری توندوتیژی کران.. حکومه تی پووسیش بۆ پازیکردنی دلی که سه ره سمییه کانی پووس یاسایه توندوتیژه کانی ئایاری خسته واری کردارییه وه، نه و که سانه گوتبوویان: نه گه ر سیاسه ته نه رم و لیپورده که ی ئه لیکسانده ری دووه م بۆ پازیکردن و هینانه کایه ی به رژه وهندییه کانی جووله که به س نه بووه، ئیدی له مرق به دواوه جگه له کۆنترۆلکردنی ته وای پووسیا هیچ شتیکی دیکه پازییان ناکات.. به مشیوه یه و بۆ جاری دووه م گه لی جووله که بوونه قوریانیی نه و تاوانکارانه ی خۆیان وه ک پێبه رانی جوو ناساندبوو.

شاندیکی جووله که به سه رۆکایه تی بارۆن گینزیبرگ له ۲۳ ئایاری سالی ۱۸۸۲ دا وای بینینی قهیسه ره ئه لیکسانده ری سییه میان کردبوو بۆ نه وه ی له هه نه ره یاسایه کاندایه زایی ده ریجن..

قہیسہ ریش بہ لیتی پیڑہ وکردنی پڑکاریکی سہ رانسہری دابوول
 مہ سہلہ کہ دا، بہ تاییہ تیش نہ وہی پیڑہ ندیی بہ قہیرانی نیوان جوولہ کی
 و نا جوولہ کہ کانی نیو نیمپراتقریای پووسیاوہ مہ یہ .. لہ سنی
 نہ یلوولدا نہ م راگہ یہ ندراوہی بلاوکر دہ وہ: ماوہ یہ کہ حکوومت
 نہ وہ پری گرنگیکی خوی بہ جوولہ کہ و گرفتہ کانیان داوہ، مہ روہا
 پہ چاوی دؤخہ تراڈیدیہ کی دانیش تووانہ گہ شہ سہ ندوہ کی
 مہ سیحییہ کانی کردوہ کہ بہ ہوی مہ سہلہ پیڑہ وکراوہ کانی نیو کار و
 دارایی جووہ کانہ وہ دووچاری بوونہ تہ وہ .. لہ ماوہی بیست سالی
 رابردودا جووہ کان ہر تہ نیا بہ کوئترؤلکردنی بازرگانیہ کان و گشت
 کاروبارہ کان دہستیان مہ لئہ گرتوہ، بہ لکو زہویہ کی زوریشیان لییان
 کرپڑوہ و کیلانی بہ شیکی زوری زہویہ کانیشیان خستوہ تہ زور
 دہستی خویانہ وہ ... ژمارہ یہ کی کہ می جووہ کان نہ بیٹ، بہ شی ہرہ
 زوریان بہ شپڑوہ یہ کی گشتی نہ ک ہر مہ ولی خویان بؤ دہ ولہ مہ ندبوون
 و سوودگہ یاندن بہ حکوومت تہ رخان نہ کردوہ، بہ لکو بہ فروقیلہ
 پیچاوی پیچہ کانیان گہ لی پووسیشیان لہ خستہ بردوہ .. خہ لکی مہ ژار لہ
 دہست نہ م پہ فٹارہ یان کہ وتوونہ تہ نیو چہ رمہ سہری و نہ مہ مہ تیہ وہ،
 ناپہ زایی ماوولاتیان گہ یشتوہ تہ ناستیکی بہ رز، نہ مہ پیش لہ و کارہ
 توندوتیزانہ دا بہ دیارکہ وتوہ کہ گہ ل دڑ بہ جوولہ کہ نواندوویانہ ..
 حکوومت مہ ولی بی وچانی خستہ گہ پ جووہ کان لہ چہ وسانہ وہ و
 قہ سابخانہ خویناویہ کان پڑگار بکات، بہ لام لہ ژور گورشاریکی زور
 گہ وردہ دا تہ نیا نہ وہی لہ دہست دی چہ ند یاسایہ کی توندوتیز پیڑہ و
 بکات، بؤنہ وہی گہ ل لہ دہست چہ وسانہ وہ و کارہ بہ دخوازہ کانی
 جوولہ کہ بہنیتی دہرہ وہ.

به سندکردنی یاسایه کانی نایار هر ته نیا تۆله ی کوزرانی قه یسه ر
 نه لیکسانده ری دووم نییه، به لکو دهرنه نجامی ناگادارکردنه وه ی
 حکومه تی پووسییه له لایه ن که سانی بواری نابورییه وه، نامادجیش
 له و ناگادارکردنه وه یه دانانی سنووریکه بق چالاکییه ناپه وایه کانی
 جووه کان، چونکه هه په شه ی وێرانکردنی پووسیا ده که ن، که رچی
 نه وان ٤,٢٪ دانیشته وانی ئیمپراتوریایه که پێکده هێنن.

تیۆتۆر هێرتزل جووله که ی نه لمانی کاتیک سیاسه ته
 ناسامییه کانی کارل ریتیری به جووه کان پاده که یاند، گومانی به نیتو
 جووه کاندایه بلاو ده کرده وه و ده یگوت به خێزایی به نیتو گه لی نه لمانیدا
 بلاو ده بپێته وه... هێرتزل پێشنیازی دامه زانندی پێکخراویکی جووله که ی
 کرد به ناوی (بزووتنه وه ی که پانه وه بق ئیسرائیل به ناوی پارێزگه رانی
 جووله که).. نه مه یش سه ره تای سه ره لدانی بزایی زایۆنیزم بوو.

نوا ی نه وه ی قه یسه ر نه لیکسانده ری سێیه م حکومه ی خۆی بق
 سه رزه نه هتکردنی جووله که ده رکرد و به پرسیارییه تی دۆخی
 هه راوزه نا و و بێسه روبه ری و تیکدانی نابوریی ئیمپراتوریای خسته
 نه سته یانه وه، چه ند سه رکرده یه کی بزووتنه وه ی شوپشگێپی، پارتی
 شوپشگێپی سۆسیالستییان دامه زراند.. نه رکێ پێکخستنی نه و پارتیه ش
 درایه پیاویکی توندوتیژی بپه زه یی به ناوی گیرشونی.. هه روه ها
 پێکخستنی که رته شه پکه ر و چه کداره که ش خرایه نه سته ی به فنۆ
 نه رنقی به رگه دروو.. سه رکرده کانی بزووتنه وه ی شوپشگێپی جه ختیان
 له وه ده کرده وه و به رده وام ده یانگوت پێویسته که سانی نا جووله که ش
 بپه نه ریزی بزووتنه وه که وه.

له‌گه‌ن دروستکردنی شپ‌زه‌یی و شله‌ژانی کرنکاری و هینانه‌کایه‌ی دۆخیکی خراپ له‌نیۆ چینه‌کانی جفاکی پووسیدا، پارتیه‌ شۆپشگێره‌کان له‌نیۆان سالی ۱۹۰۰ و ۱۹۰۶ دا گرفت و ته‌نگوچه‌له‌مه‌ی ئایینیان ده‌خولقاند تا گه‌یاندییانه‌ ناستی هه‌لچوون و ته‌قینه‌وه‌.. تروپکی نه‌و ته‌نگوچه‌له‌مه‌ و گرفتانه‌ش زه‌مینه‌ی هاتنه‌ کایه‌ی چه‌ند پووداوێکی کوشتن و تیرۆکردنی به‌کومه‌ل بوو.. له‌ سالی ۱۹۰۵ دا ته‌قینه‌وه‌که‌ وه‌ك شۆپشێك پووی دا.

ئه‌و كه‌سییه‌تییه‌ په‌سمییانه‌ی به‌شی تیرۆری پارتی شۆپشگێر تیرۆری کردن، بۆگولییۆفی وه‌زیری په‌روه‌رده‌ بوو و له‌ سالی ۱۹۰۱ دا له‌نیۆیان برد. ئه‌م پووداوه‌ش وه‌ك پیشاندانی تووچه‌یی جووه‌کان بووه‌ له‌هه‌نبه‌ر ئه‌و سیاسه‌ته‌ په‌روه‌رده‌یییه‌ی یاسایه‌کانی ئایار له‌خۆی گرتبوو، چونکه‌ ژماره‌ی ئه‌و جووله‌کانه‌ی دیاری کردبوو که‌ پێگه‌یان پێ ده‌دا بچنه‌ خۆی‌دنگه‌ و زانکویه‌کانی ده‌وله‌ته‌وه‌.

له‌ سالی ۱۹۰۲ دا سیباگینی وه‌زیری ناوه‌خۆ تیرۆر کرا، ئه‌مه‌یش دیسانه‌وه‌ وه‌ك تووچه‌یی جووله‌که‌ بوو له‌هه‌نبه‌ر یاسایه‌کانی ئایاردا که‌ نه‌یده‌هێشت جووه‌کان له‌ ده‌ره‌وه‌ی گه‌په‌ك و کومه‌لگه‌ تاییه‌ته‌کانی خۆیاندا نیشته‌جێ بێن.

له‌ سالی ۱۹۰۲ دا بۆگدانۆفچی حاکی یۆفا تیرۆر کرا.. له‌ سالی ۱۹۰۴ دا فیشیلیف فۆنی بیلیری سه‌رکوه‌زیران کوژرا. له‌ سالی ۱۹۰۵ دا په‌که‌مین چه‌خماخه‌ی شۆپشگی گشتی له‌ پووسیا داگیرسا، دۆق سترگیۆسی خالی قه‌یسه‌ر له‌ ۱۷ فێبرایر کوژرا.. له‌ کانونی په‌که‌می سالی ۱۹۰۵ دا جه‌نه‌پال دۆبراسۆ شۆپشگێره‌کانی چه‌وسانده‌وه‌، به‌لام له‌ سالی ۱۹۰۶ دا تیرۆریان کرد.

دوای نه‌وه‌ی قه‌یسه‌ر جووله‌که‌کانی سه‌رزه‌نشترد و توبالی سه‌ره‌لدانی دۆخه خراپه‌که‌ی پووسیای خسته نه‌ستویان، بارۆن گینزینرگ چه‌ند رینماییه‌کی پینگه‌یشت بۆ نه‌وه‌ی له‌پیتاو هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی نیم‌پراتوریای پووسیا هه‌ول و کۆششی خۆی بخاته‌گه‌ر... به‌شیکێ پیلانه‌که‌ش دروستکردنی پشتیوی و بیتسه‌روبه‌ری نۆ پیزه‌کانی سوپای پووسیا بوو له‌ خۆره‌لاتی دوردا به‌هۆی تیکدانی هه‌له‌کانی هاتووچو له‌ سیبیریاوه دۆخه‌که‌یان دروستکرد... نه‌مه‌یش بووه هۆی نه‌وه‌ی یارمه‌تی و پێداویستی نه‌گاته سوپای وشکایی و ده‌ریایی پووسیا.

له‌لایه‌کی دیکه‌شه‌وه نه‌فسه‌ریکی ده‌ریاوانی پووسی فه‌رمانی به‌ که‌شتیه‌کانی کرد، که‌شتیه‌گه‌لیکی راوچیانی بریتانی له‌ ده‌ریای باکووردا وه‌به‌ر گولله‌ به‌دن.. کاردانه‌وه‌ی میلیی هه‌ن‌به‌ر نه‌و پووداوه زۆر توندوتیژ بوو، پووسیا‌یان گه‌یانده دۆخیکێ نزیک له‌ مایه‌پووجی... ئابلقه‌شیان خسته سه‌ر بازرگانی و ئالۆیره‌کانی پووسیا.. له‌ سالی ۱۹۰۴ و دوای تیوه‌گلاندنی پووسیا له‌ جه‌نگی هه‌ن‌به‌ر یابان، ده‌ستگه‌ی پۆچیلد به‌لینه‌کانی خۆی شکاند، یارمه‌تی دارایی پشکیشی پووسیا نه‌کرد، له‌ هه‌مان کاتیشدا کۆمپانیای کۆهن-لۆب و هاویه‌شانی له‌ نیویۆرکدا قه‌ریزکی زۆریان به‌خشیه‌ یابان.

له‌ چاپی سالی ۱۹۴۷ و له‌ به‌رگی دووه‌م و لاپه‌ره‌ ۷۶ ی ئینسکۆلۆپیدیای بریتانیدا هاتوه: وه‌زیری پووسی بۆ وه‌ده‌سته‌پێنانی پاره‌وپوول نه‌وپه‌ری توانای خۆی خستبووه‌ گه‌ر... حکومه‌تی پووسی له‌گه‌ل خانه‌واده‌ی پۆچیلد که‌وته دانوستان بۆ نه‌وه‌ی قه‌ریزکی زۆری ده‌ستگه‌وی.. هه‌ردوو لا پزیکه‌وتنامه‌یه‌کی مه‌به‌ده‌نیان مۆرکرد، به‌لام

پۆچیلدییەکان بە وەزیری داراییی پووسیایان ڕاگەیاند نەگەر توندوتیژی و چەوساندنەوه‌کانی دژ بە جووله‌که‌ ڕانه‌گرن، ئەوا بنەماله‌که‌ ناچار دەبێت له‌ گرتیه‌سته‌که‌ پاشگەز بێتە‌وه‌.. پێداویستییه‌ بێ چەندوچۆنه‌که‌ی خەزێنه‌ی پووسی یه‌کێک بوو له‌و هۆیانە‌ی بووه‌ هۆی هێنانه‌کایه‌ی هاوێه‌یمانیی فڕه‌نسی- پووسی، هه‌روه‌ک چۆن په‌یماننامه‌ی بسمارک بۆ بێلایه‌نیی هاوێه‌ش کۆتایی پێ هێندرا.

ده‌ستگه‌ی یه‌عقوب شیف له‌ نیویۆرک هه‌ر له‌ سالی ١٨٩٧وه‌ پاره‌وپوولی بۆ تیرۆسته‌کانی پووسیا داوین ده‌کرد.. له‌ سالی ١٩٠٤ه‌دا پاره‌ی بۆ ئەو شۆرشه‌ ته‌رخان کرد که له‌ سالی دواتردا هه‌لگیرسا. هه‌روه‌ها یارمه‌تیده‌ری پێکخستنی هه‌لمه‌تییکی جیهانی بوو بۆ ئەوه‌ی شۆرشێ سالی ١٩١٧ پاره‌ی بۆ ته‌رخان بکری، ئەم شۆرشه‌ش یه‌که‌مین ده‌رفه‌تی به‌ ده‌ستگه‌ی یه‌عقوب و هاوێه‌شه‌کانی په‌خساند بێرۆڵزی تایبەت به‌ دکتاتۆریه‌ت بخه‌نه‌ واری کردارییه‌وه‌.

ئه‌لیکسانده‌ر ئۆلیانۆف له‌ کووده‌تایه‌ک به‌شداریکرد که ئامانجی تیرۆکردنی قه‌یسەر ئه‌لیسکانده‌ری سێیه‌م بوو.. به‌لام کووده‌تایه‌که‌ شکستی هێنا، ئه‌لیکسانده‌ر ئۆلیانۆف ده‌ستگیرکرا و حوكمی کوشتنی به‌سه‌ردا درا.. ئەمه‌یش هۆیه‌ک بوو بۆ ئەوه‌ی فلادیمیتری برای خۆی بۆ پرسێ شۆڕ ته‌رخان بکات، ناوبراو بووه‌ ئەستێره‌یه‌کی دره‌وشاوه‌ و له‌ توندوتیژی و ده‌سته‌لاێدا پێگه‌یه‌کی به‌رزێ داگیرکرد، تا بووه‌ سه‌رۆکی پارتی به‌لشه‌فی، ناویشی له‌ خۆنا (لینین).. دواتر بووه‌ ده‌سته‌لاێداری په‌ها و یه‌که‌می یه‌کییه‌تی کۆماره‌ سۆسیالیسته‌کانی سۆفییه‌تی.

لینین له زانکو خویندبووی.. خویندکارانی جووله که باوه پریان
پنی میتابو کاتی نه وه هاتوو ته ختی چینی دهسته لاتدار ژیر و ژوور
بکات بق نه وهی جه ماوهر خوی حوکمی خوی بکات.

لینین وه نه سستیره یه کی دره وشاوهی تاسمانی پششنبیره
بیرمه نده کان دره وشایه وه، کاتیکیش ته مه نی سی سال ده بیت ده چپته
پری پارتی شوقشگتیره وه.. لینین له سالی ۱۸۹۵ دا ده چپته سویسرا،
نه وکات ته مه نی ۲۵ سال ده بیت، بق نه وهی بلیخانوف ببینی که له
پووسیا هه لاتبوو.

لینین و بلیخانوفی ناجووله که له سویسرا دا چوونه پری
لیرازاسولچ و ب. نه کسلرود و ته مووزس تسدیریاوم، نه وانهش هه
هه موویان جووله که بوون، کومه له یه کی مارکسیان به شپوه یه کی
جیهانی پیکهینا و ناویان لی نا کومه له ی پزگارکردنی کرکاران.

هه وه شوقشگتیره له بارچووه که ی سالی ۱۹۰۵ باوه پریان به
لینین هینا تاکه پتگی سهره لدانی شوقشگی سهرکه ونوو،
پتخستنی لیژنه یه کی نئوده وله تییه بق نه وهی نه رکی ناماده کردنی
پلانیگ بگرتیه نه ستق.. به مشپوه یه لینین کومنتری دامه زراند، نه مهیش
لیژنه یه کی مه رکه زنی نئوده وله تییه بق پیلاندانانی شوقشگتیره.

لوی نه وهی پا و بچوونی لینین له سهر سیاسته تاییه ته کانی
جنگیر بوو، له گه ل مارتوف گه رانه وه پووسیا بق نه وهی هه لمه تیگی
پاره کوکرنه وه پتکبخه ن، نه وه لمه تهش پتکها تبوو له کرده کانی
هه ره شه و دزینی پاره ی نئو بانکه کان و چه ندان کاری دیکه ی ناپه وا..
لینین پاساویتی بق نه مه هه بوو و ده یگوت: زود لوزیکیه پاره ی نه و
خه لکه ببردنی که وا بق سهرنگونکردنی حکومه ته که یان هه ول خراوه ته

گەپ... لىنېن سوۋېيولە سەرئەۋەي يەككە لە بەرنامەكانى مەشھۇر كىرىن بە كەسانى تازە ھەلگۈتۈۋى نىۋو پارتەكەي چۈننىيەتتى دىزىنى پارەي بانگەكان و تېكەكان و پوۋخاندنى بىنگەكانى پۇلىس و پاكىتاوركىنى ناپاك و سىخۇرەكانىيان بېت.

پاستىيەكەي چەند سەركردەيەكى يەكەمى كۆمۈنىستەكان بە چىنى كرىكارانەۋە پەيۋەستىۋون... ئۆدبەشىيان پۇشنىبىرى ئۆد باش و ھەلگەۋتۈۋى بون... لە سالى ۱۸۹۵دا زىجىرەيەك ئاشوۋوب و شېرەزەييان نايەۋە، ھەندىك لە و ئاشوۋوبانە بونە كارى تېكەرانە... بەمشىۋەيە بىنەمايەكى سەرەكىي پىلاندانانى شۇپكىرپىيان دانا بۇ ئەۋەي پوۋداۋە بچوۋەكان بىكەنە كارى تېكەرانە و پوۋبەپوۋبۈۋەۋەي پاستەخۇي نىۋان گەل و پۇلىس بھىننە ئاراۋە.

لىنېن و مارتۇق و چەند شۇپشكىرپىكى دىكە دەستگىركران و خرانە زىندانەۋە، لىنېن لە سالى ۱۸۹۷ ماۋەي دەستگىرپوۋنەكەي تەۋاۋ بوۋ. لىنېن و ئنە جۈۋەكەكەي و دايكى چوۋنە دوۋرخاۋگە... لىنېن و مارتۇق و بۇترىسۇف لە ماۋەي نەفىكرانەكەشىاندا لەسەر ئەۋە پىككەۋتن لەۋاۋى دوۋرخانەۋەيان پۇژنامەيەك دەرىكەن، ئەۋ پۇژنامەيە كۆكەرەۋەي بىرمەندەن و وزە ئەقلىيەكانى نىۋو ھىزە شۇپشكىرپەكان بېت كە تا ئەۋ كاتىش بەسەر چەند پارتىكى جۇداۋجۇردا دابەش بېۋون.

نۋاۋى ئەۋەي لىنېن لە سالى ۱۹۰۰دا ماۋەي حۈكەمەكەي تەۋاۋكرىد، پۇژنامەي ئەبىسكراۋاتا (چەخماخەي) دەركرىد... ئنەكەي لىنېن سكرىتېرى دەستەي نوۋسەرانى پۇژنامەكە بوۋ... ماۋەيەك پۇژنامەكە لە مىۋىخى ئەلمانىا لە چاپ دەدرا، بەھۋى تۇپتىكى نەيىنى سەر بە

ماسۆنیه کانی نهنجومهنی مهزنی خۆره لاتره چه ند دانه یه کی به قاچاغ ده بردرایه پووسیا و چه ند ولاتیکی دیکه .

پۆژنامه که داوای به پۆوه چوونی کۆنگره یه کی ده کرد بۆ نه وه ی کۆمه له و گرووپه هه مه چه شنه کانی مارکسی یه کبخزین و مه له بند و پێگه ی سه ره کیشیان له برۆکسل بێت . له و کۆنگره یه دا دیموکراسیییه سۆسیالیسته کانی پۆله ندای سه ره به پۆزا لۆکسمبۆرگ و کۆمه له ی پزگارکردنی کار و کۆمه له ی ماکسیمالییه کان به شدارین .. به لام پۆلیسی به لجیکی چه ند پتۆشوینێکی دژی گرت به ره ، نه مه یش وای له نه ندامان کرد به ره و له نده ن بچن .. نه و کۆنگره یه گرنگیه کی مینۆویی هه یه ، چونکه له نیتیدا جیا بوونه وه یه کی باوه پی له نیتوان نووسه رانی پۆژنامه ی (چه خماخه) پووی دا ، لینین بووه پێ به ری کۆمه له ی به لشه فیککی و زۆرینه یان پێکده هینا ، مارتوفیش بووه پێ به ری کۆمه له ی مه نشه فیککی که مینه .

مه نشه فیککیه کان له سالی ۱۹۰۵ و داوی پووداوه کانی به کشه ممه ی خویناوی که تۆباله کی خرایه نه ستۆی قه یسه ره وه ، له پووسیا شۆپشه که یان به رپا کرد .. به لام نه وانه ی به داوی راستیه کاندای چووبوون ، به لگه ی ته وایان ده ستکه وتبوو پووداوه که به نامانجی وروژاندنی تووچه یی و پقی دژ به قه یسه ره له نیتۆ پیزی کرێکارانی نا جووله که ، پێشوه خت نه خشه و پیلانی بۆ کیشراوه و له لایه ن چه ند کۆمه له یه کی تیرۆستییه وه جێ به جێ کراوه .. نه و پووداوه پێگه ی بۆ بنووتنه وه ی شۆپشگێپی خوشکرد پشت به هه زاران ژن و پیاوی نا

جولہ کہ بے ستن کہ تا نہ و پڑہ پپر لہ کارہ ساتھ ش پشتگیری
قہیسہ ریان دہ کرد و بہ باوکی بچوک ناویان دہ مینا .

لہ ۲۱ کانوونی دووہ مدا لہ کارگہ زہ بہ لاهہ کانی بۆتیلر فی
پوترسبۆرگدا چہ ند شلہ زانیکی کریکاری سہ ریان ہلدا و تیایدا داوای
مانگرتنی گشتی کرا . بہ لام باوکہ گابوون کوتی بہ گفتوگری پاستہ خۆ
لہ گہل قہیسہر گرفتہ کان چارہ دہ کات . لہ پۆئی یہ کشفہ ممہی ۲۲ ی
کانوونی دووہ مدا باوکہ گابۆن پتییوانیکی گہورہ و ناشتیانیہی
پتکخست، تیایدا ہزاران کریکار بہ ژن و مندالہ کانیانہوہ
بہ شداریوون . پتییوانہ کہ بہرہو دہرگہ و دہروازہ کانی قہیسہر ملی
نا . بہ پتی چہ ند پاپۆرتیکی پاست و دروست پتییوانہ کہ نۆر پتکوپتک و
سیستماتیک بوو . بہ شدارانی پتییوانہ کہ چہ ند لافیتہ یہ کیان ہلگرتبوو
کہ دروشمی پشتگیری کردنی قہیسہ ریان لہ سہر نووسرابوو . لہ بہرہم
دہروازہ کانی کۆشکہ کہ دا و بہ بی ہیچ جۆرہ ہۆشداری و ناگاداریہ کی
پیشوہختہ ، چہ ند دہستدپۆرتیکی چپی گوللہ کران و وەک داس
کریکارانیان دورییہوہ و ناشووب و ہارلوزہ نا لہ نۆو پتییوانہ کہ دا
پہیدابوو . سہتان کریکار لہ گہل خانہ وادہ کانیان خەلتانی خوین کران و
گۆرپہ پانی بہرہم کۆشکہ کہ ناشووبیکی گہورہ و تراژیدی تیکہوت .
لہو پۆئیہوہ نہو ہووداوہ بہ (۲۲) ی کانوونی دووہ می خوینای
ناسراوہ . نیکولای دووہم بہرپرسی دۆخہ کہ بوو . نہو کات نہک ہر
لہ نۆو کۆشکہ کہ دا، بہ لکو لہ شارہ کہ شدا نہبووہ . بہ لام پاستییہ کہ ی
نہوہبوو نہفسہریکی پاسہوان فہرمانی تہقہ کردنی بہ سہریازہ کان
دابوو . پتشی تیدہچی نہو نہفسہرہ فہرمانی سہرۆکہ تیرۆستہ کانی
خۆی جییہجی کردبی . نہو کردہوہیہ وەک چہ خماخی بزوینہری

داینه مۆ بوو، دواى نه مه ش گېرى ناگرى شوپش گشت شوینتیکی
گرتوه.

به بې په چاوكړدنې نه وهى كى به پرېرسى نه و پووداوه بووه،
دورنه دجامه كې بووه هوى نه وهى دهيان هزار له و كړيکارانه ی
پشتگيری قه یسه ریان ده كړد بچنه ریزی پارتی سؤسیالستی
شوپشگېرپیه وه و ناگره كه شاره كانی ديكه شی گرتوه.. قه یسه ر
ویستی شوپشه كه كپ بكات، له سهره تاي مانگی شوباته وه فهرمانی
كرد له لایه ن لیژنه ی شیدلوقفسکییه وه لیکولینه وه له پووداوه كه بكری..
له مانگی نابدا رایگه یاند ناماده کارییه كان بۆ پیکهیتانی نه دجوومه نیتی
نوینه رایه تیمی یاسادانانی دیموكراسییانه به رده وامن، دواتر نه و
نه دجوومه نه به (دوما) ناسرا.. پیشنیاز كرا لیبورنیتی سهرافسری بۆ
زیندانه سیاسیه كان دهریكری.. له ژیر کاریگه ریی نه و لیبورنه شه وه،
لینین و به لشفیه کییه كان له تشرینی به كه مدا گه پانه وه پووسیا.

به لام له گال نه و هه ول و كوششه وه قه یسه ر نه یتوانی ړنگه له
فراوانبوونی پانتایی شوپشه كه بكری.

یه کییه تیمی كړيکارانی هیلی ناسنینی سهر به مهنشه فیه كان له
۲۰ توكتوبه رى سالى ۱۹۰۵ دا مانگرتنی گشتیان راگه یاند.. له ۲۵ ی
هه مان مانگا مانگرتنه كه فراوانبوو و مۆسكو و سمولنسك و كیرسك و
چندان ولاتی ديكه شی گرتوه.. له ۲۶ ی هه مان مانگا دجوومه تی
شوپشگېرپیی پیترسبورگ پیکهات.. نه و دجوومه ته له ژیر ده سته لات و
هه ژموونی مهنشه فیه كانی نیو پارتی كاری سؤسیالستی دیموكراتی
پووسیدا بوو، گه رچی پارتی سؤسیالستی نوینه ر بوو.. یه كه مین
سهریكیكیشی مهنشه فیه سبوردفیسك بوو. به لام زقد به خیرایی گوردرا

و جۆرجى نۆسارى له شوين دانرا. جۆرجيش له سەر ده‌ستی تروٲسكى لادرا و ناوبراو له ٩ى كانوونى يه‌كه‌مى سالى ١٩٥٠دا بـووه سـه‌رۆك. له ١٦ى كانوونى يه‌كه‌مدا هـيزه سـه‌ريازيه‌كان تروٲسكى و ٣٠٠ نه‌ندامى حكومه‌ته شۆڤشگيريه‌كه‌يان ده‌ستگير كرد.. له نـتـو نه‌و گـيرـاوانه‌دا تاكه يه‌ك به‌لشه‌فيكى گرينگ و به‌ناوبانگى تـيـادا نه‌بوو.

به‌لام شۆڤش كوتايى نه‌هات.. به‌لكو له ٢٠ى كانوونى يه‌كه‌مدا جووله‌كه‌يه‌ك به‌ناوى بارفؤس ده‌ستی به‌سەر ده‌سته‌لاى به‌پۆه‌برنى شۆڤشى نويدا گرت، له پيترسبۆرگدا داواى مانگرتنێكى گشتى كرد، ٩٠,٠٠٠ كرێكار وه‌لامى داواكاريه‌كه‌يان دايه‌وه.. له پۆڤى دواتريشدا ١٥٠,٠٠٠ كرێكار له مۆسكو مانيان گرت.. له ٣٠ى ديسيمبه‌ردا هه‌ندىك يه‌كه‌ و نه‌فسه‌رگه‌پانه‌وه كه هيشتا لايه‌نگرى قهيسه‌ر بوون و به‌شپۆه‌يه‌كى زۆر سهر ده‌سته‌لايان گرتـوه ده‌ست.. به‌مشپۆه‌يه سنوورێكيان بۆ شۆڤش دانا.. قهيسه‌ر نيكولا به‌لینه‌كه‌ى خۆى گه‌يانده سەر و دقما دامه‌زێندرا و نه‌جـووه‌نى ياسادانان هه‌لبژێردرا.

له سالى ١٩٠٧دا كۆنگره‌ى پينجه‌مى پارتى كارى سۆسيالستى ديموكراسى پووسى له لنده‌ن به‌پۆه‌چوو.. نه‌و كۆنگره‌يه داواى كرد ليكۆلینه‌وه سه‌باره‌ت به‌ له‌بارچوونى شۆڤشه‌كه بگرێ.. لينين هوى شكسته‌كه‌ى خسته پال نه‌بوونى هاوكارى نيوان مەنشەفيك و رپه‌ره‌كانى ديكه‌ى شۆڤش، هه‌روه‌ها داواى سياسه‌ت و كارى يه‌كگرتوانه‌ى كرد.

مارتۆف گوزرى خۆى له لينين وه‌شاندوه و به‌وه تۆمه‌تبارى كرد له پيشگيزشكردنى نه‌و يارمه‌تـيه‌ كه‌مه‌رخه‌م بـووه كه بۆ سه‌رخستنى شۆڤشه‌كه پتويست بوو.. به‌تاييه‌تيش به‌وه تۆمه‌تبارى

کرد یارمه تیی مادیی لی بریون و دهستی به سه ردا گرتووه .. نه وهی مارتوف و پتیه رانی دیکه ی جووله که ی وه ک ئیرام مؤفیج و پۆزا لۆکسمبورگی هه راسان ده کرد، نه وه بوو لینین توانیبوی بق ناماده بوونی نه وه موو نوینه رانه ی کۆنگره که پاره وپوولی پتویست دهسته به ریکات ، به وهش تاوانباریان کرد له پنگه ی دزی و تالانی و پفاندن و ساخته کارییه وه پاره وپوول بق پارتی به لشفه فیکیه که ی دابین ده کات .. هه روه ها سه رکۆنه شیان کرد له وهی په تی کردووه ته وه به شیکه ی به رچاوی پاره تالانییه کانی ژێر دهستی خۆی بق پزخراوی به کیه تیی مه رکه زی بنووسیت.

نه ندامان و هه لسه وپینه رانی کۆنگره که له کۆتاییدا هاوچاربون له سه ر زه رووره تی به رقه رارکردنی پتیه ندی و هاوکارییه کی پته وتری نێوان سه رکرده شوپشگێژه کان و به یاریان دا نه وه که سانه هه لبرژین که پۆژنامه که یان بق ده رده که ن، گرنگیه کی زۆریان به پرۆپاگه نده دا، هه روه ها جه ختیان له سه ر نه وه کردووه کۆی نه وه بابه ت و نووسینانه ی له پۆژنامه کاندایاوه کرێنه وه ده بی له چوارچێوه ی سیاسه تی پۆژنامه که بیت، چونکه پۆژنامه که به هیل و پێبازی پارتی که پابه نده .

به لشفه فیکیه کان له سالی ۱۹۰۸ دا پۆژنامه ی خۆیان به ناوی (پرولیتاریا) ده رکرد .. مه نشفه فیکه کانیش سۆستالی دیموکراسییان ده رکرد .. ترۆتسکیش بلاوکراوه یه کی نیمچه سه ربه خۆی ده رکرد و ناوی لیتا (پرافدا).

لینین له سالی ۱۹۰۹ دا پشتگیری بیمه رچی دوو سه رکرده ی جووله که ی به ده سته پنا، نه وانیش زیتوفیتف و کامینیف بوون .. نه وانه

به‌ترۆیکا واتا (سێینه یان سێکوچکه) ده‌ناسران.. هاو‌پێشه‌تییه‌که‌ شیان تا مردنی لینین له‌ سالی ۱۹۲۴ هه‌ر به‌رده‌وام بوو.

لینین بریاری دا ئازایه‌تی و ئاستی متمانە‌کردن به‌ ستالینی قوتایی نوێی نا‌قی ب‌کاته‌وه‌، هه‌روه‌ها ویستیشی به‌ سه‌ر‌کرده‌ و پێهه‌ر‌ه‌کانی دیکه‌ش پێشان بدات له‌ پووی داراییه‌وه‌ سه‌ریه‌خۆیه‌.. بۆ راپه‌راندنی کارێکی وه‌ها دووسه‌ره‌ش ستالینی راسپارد بانگی تیفلیس ب‌بێ.. ستالینیش له‌و ئه‌رکه‌دا هاوبه‌شێکی ئه‌رمه‌نی به‌ناوی بترۆیان هه‌لبژارد، دواتر ناوه‌که‌ی گۆرا و بووه‌ کامۆ.. بۆسه‌یه‌کیان بۆ گالیسکه‌ی بانکه‌که‌ دانایه‌وه‌ و بترۆیان مووشه‌کیکی تیگرت هه‌موو شته‌کانی نیو گالیسکه‌که‌ی ته‌قاند‌وه‌، هه‌چ شتیکیش به‌ سه‌لامه‌تی و ساغی نه‌مایه‌وه‌ ته‌نیا سندووقێکی پته‌و نه‌بێت، سندووقه‌که‌ش ۲۵۰,۰۰۰ پۆلی تیا‌دا بوو.. له‌و پووداوه‌دا ۲۰ که‌س کوژران.. به‌مشێوه‌یه‌ ستالین توانای سه‌ر‌کرده‌یی پێویستی سه‌لماند.

له‌ کۆتایی شۆڕشی سالی ۱۹۰۵دا، نیکۆلای دووه‌م ده‌ستی به‌ پێفۆرمێکی ریشه‌یی کرد، له‌سه‌ر ئه‌وه‌ش سووربوو پاشایه‌تییه‌یه‌ی پووسی وه‌ك ئه‌وه‌ی ئینگلیزه‌کان بێت و بیکاته‌ پاشایه‌تییه‌کی ده‌ستووری.. ئه‌نجومه‌نی دوما ده‌ستی به‌ کاره‌کانی کرد، پێته‌ر تۆکادیفیش ستۆلینی سه‌ر‌کوه‌زیران یه‌کێك بوو له‌ گه‌وره‌ پێفۆرمخوازه‌کان، هه‌روه‌ها یاسایه‌کانی ستۆلین ده‌ر‌چوون که‌ مافی شارستانییان به‌خشییه‌ ئه‌و جووتیارانه‌ی پێژه‌ی ۸۵٪ تیک‌پای گه‌لی پووسیان پێک‌ده‌هێنا.. پێفۆرمه‌ کشتوکالییه‌کانیشی بووه‌ هێی ده‌سته‌به‌ر‌کردنی یاره‌تییه‌ پێویستی دارایی بۆ جووتیاران، به‌شێوه‌یه‌ك جووتیار ده‌یتوانی خۆی زه‌وییه‌که‌ی خۆی ب‌کڕێته‌وه‌.. باوه‌پێ ناویراو

بهره و نه و ناراسته به ده چوو که تاکه هوکاری دژایه تیکردن و بهره نگاری و نه وهی بانگه شه کارانی پښانی کومونیسټی له ژياندا، ماندان و پالېشتیکردنی بیرۆکه ی به کاربردنی تاکه که سییه .

غهم و بهرته مایی پښه ره شوپشگتپه کانیش داگیرکردن و وده سته ټپانی ده سته لات بوو، هرگیز پفقورمه کانیان به لاره گرنگ نه بوو.. له سالی ۱۹۰۶ دا کومه له یه کی تیرورستی ه ولی تیرورکردنی ستولینیان دا، ماله که یان به بومب ویرانکرد.. چندان پیلانی دیکه بق پزگاریون له دست نه و سه رۆکوه زیرانه هونرانه وه که گلی پووسی هرگیز خه ونی به که سټیکی له و باشتی نه ده بیني. له شه ریکی نه گوسته چاوی سیټیتمبری سالی ۱۹۱۱، که وده ترین وه زیری پفقورمټستی بی هاوتای پووسی له و کاته ی له هوټیکی شاتویی شاری کیندا خه ریکی ته ماشاکردنی شانوگه ریبه ک بوو، تیرورکرا.. بکوژه که ش پارټیزه ریکی جووله که بوو به ناوی مؤرخای بۆرگوف.

حکومه تی پووسی هه ولیدا دواي تیرورکرانی وه زیری ناوبراو بهرنامه پفقورمییه کانی پتپه و بکات.. له سالی ۱۹۱۲ دا دوو یاسای دهسته بهرکردنی کرټکارانی پیشه سازی، قه ره بووی نه خوشی و نه و بوداوانه ی ده کرد که به سه ر کرټکاراندا ده هاتن، پتژه ی قه ره بووکردنه وه کانیش به مجوره بوون: قه ره بووکردنه وه به پتژه ی دوو له سه ر سټی کرټی ناسایی بق نه خوشی و سټی چاره کیش بق بوداوه کان.. هه روه ها بق یه که مجاریش مافی په وایی و یاسایی درایه پوژنامه ی بزوتنه وه شوپشگتپه یه کان.. خویندنگه حکومه ییه کان که شه یان سهند و ژماره یه کی یه کجار نذر له و جوره قوتا بخانانه کرانه وه.. هه روه ها چاو به یاسای هه لپژاردنه کاندایه گتپه درایه وه، بق

ئو وهی هه لێژاردنیکی نازادانه تر و پاکتر به پێوه بجی... له سالی ۱۹۱۲ دا
حکومه تی قه یسه ر لێبوردنیکی گشتی بۆ زیندانیه کان ده رکرد... هه ر
له گه ل نازادبوونیشیان له زیندان، زیندانیه کان بۆ پووخاندنی
حکومه تی پووسی ده ستیان به پیلانگێری و پیلاندانان کرد. هه روه ها
تیرۆسته کان داوای پاکتاوکردنی خانه واده ی پاشایان ده کرد... به لام
پیفۆرمه کان باوه ریان به ئۆرینه ی گه ل هێنا بوو... له و کاتیدا پرسی
شۆرش وه ک مه سه له یه کی مردوو ده ها ته به رچاو، له به رنه وه
شۆرشگێڕه کان هه وله کانیا ن له سه ر چه ند ولاتیکی دیکه دا چڕ کرده وه،
به تابه تیش له سه ر ئیسپانیا و پورتوگال.

تۆرگان و نامرازه کانی پرۆپاگه نده ی کۆمۆنیستی ته میکی
سووریا ن بلاو ده کرده وه... هه روه ها هه لمه تیکی نه خشه بۆ کێشراوی
ناوێزاندن پێک وه ک ئه وه ی له فیه نسا و ئینگلترای به ر له شۆرش
به رپایان کرد، له پووسیا ش ده ستی پێکرد... به مشیوه یه مرو فی ئاسایی،
وه ک دپنده و نه یته یست له قه یسه ر و نه رستو کرا ته کانی پووسییا ن
ده نوای و پێیا ن وابوو جووتیارا ن ده که نه کۆیله و ژنه لاوه کانیان لێ
زهوت ده که ن و له کاتی گه شت و گه پانی نیو گونده کانیان له سه ر
پشتی نه سه په کانه وه به یم و تیره کانیان ورگی مندالانیان هه لده دین...
جابق ئه وه ی بیسه لمێنێن دوا قه یسه ر که سیکی ریفۆرمیست بووه، ئه وا
گوته و قسه کانی برترام وۆلف ده هی نینه وه که دوژمنیکی سه ر سه ختی
قه یسه ر و شۆرشگێڕیش بوو... وۆلف له لایه ره ۳۶۰ ی په رتوکه که یدا
به ناوی (سی که س شۆرشیا ن دروستکرد) نووسیویه تی: له نیوان
سالانی ۱۹۰۷ و ۱۹۱۴ دا و له ژێر سایه ی یاسای ریفۆرمی کشتوکالی
ستۆلیندا، ۲,۰۰۰,۰۰۰ جووتیار له گونده کاندا بوونه ته خاوه ن زه وی...

نهم بزوتنه وه په پېفورميسټيبه تهنانت له ساله کانی جهنگيشدا وانا ۱۹۱۴-۱۹۱۷ بهرده وام بوو. له ۱۱ حوزه يرانی سالی ۱۹۱۶ دا ژماره ی سووډمه ندان گېشته ۶,۲۰۰,۰۰۰ جووتیار.. لينين گېشته نه و باوه په ی نه گړ شوپش دوو دهيه لوا بکه وئ، پېفورمه کشتوکالیه کان پوخساری گوندی پووسی ده گونډ و نیدی هیزه شوپشگېړه کان ناتوانن باوه پ و متمانده ده سټېنن.. لينين پاستی ده کرد.. چونکه کاتيک له سالی ۱۹۱۷ داواي له جووتیاران کرد ده ست به سر زه وييه کانی خوياندا بگن، نه وان خاوه نی سی چاريه کی مولک و زه وييه کانی خويان بوون.

بق به دبه ختی پاسپوتينيش گوشاری به دخوازانه ی له سر ژن و پياوانی نیو دهریاری نیمپراتوری ده کرد.. ژنه نیمپراتوریش زؤد به خرابی که وتبووه ژیر کاریگر یی پاسپوتينه وه، چونکه پاسپوتين تاکه که سټک بوو توانیبووی خوينده ربوونی کوپه بچکوله کی پاگری.

پوون و پوهانه پاسپوتين هیزی دهروونی موگناتيسیانه ی هه بووه، نه مېش مه سه له یه ک بوو هه موو گه لی پووسی ده پانزانی.. پېده چی توانیبیتی ژنه نیمپراتور بخاته ژیر کونترولی خویه وه، بق نه وه ی قه یسه ر ناچار بکات خواسته کانی پاسپوتين بهینیته دی، پاستیبه که ی پاسپوتين به شپوه یه کی ناراسته وخق حوکمی پووسیای ده کرد، نه مېش بووه هوی بق و بیزار یی گه لی پووسی.

نه وه ش سه لمیندراوه پاسپوتين چهنه ژن و پياویکی هتیا په نیو دهریار و کشکه وه که پتوپه سم و سرووتی بته رستانه یان پتپرو ده کرد، پټک وه نه وه ی له بالیه پویال و پیش هه لگیرسانی شوپشی فرهنسی له سالی ۱۷۸۹ دا به پتپوه ده چوو. نه و سرووت و پتپوه سمانه له سر بنه مایه کی زؤد پووج داپټر ابوون و پټیان وابوو پووجه کان ته نیا

لەو كاتەدا پزگارى دەبن كە گلۆر بېنەو خەرەندى قوولى تاوان و
گوناھەو! .. پاسپۆتىن تىكدەرانى ھىنايە نىو كۆشك و دەربارى
نېمپراتۆرىيەو، ئەمەش پىگەى بۆيان خوشكرد بە نەيتىسى
كەسىيەتتە گەرەكان بزانن و دواترىش ھەرەشەيان لى بكن بۆ
نەوھى ئەو كەسىيەتتە ھەرمانى سەرگەردە تىكدەرەكانيان جىيەجى
بكن.

***

بەشى ھەشتەم

شۆرشى پروسىيا لە سالى (۱۹۱۷)

لە مانگى كانونى نوومى سالى ۱۹۱۰ دا، نۆزدە سەركردەى
بزوتنەوہى شۆرشگىچى جىھان لە لەندەن كۆبونەوہ.. بواتر ئەو
كۆبونەوہى ناوى لىنرا كۆپەندى لىژنەى مەركەزى.

بەشدارانى نىو كۆبونەوہ كە بىريارىان دا پۆژنامەى " سۆسىتال
دىموكراسىا" بگەنە پۆژنامەى گشتى پارتەكە.. پۆبەرانى بەلشەفىك
لىنن و زىنقىففىيان وەك نووسەرانى پۆژنامەكە ھەلبارد،
مەنشەفىكەكانىش (مارتوف و دان) بان وەك نوپەرى خۇيان لە
پۆژنامەكە دانا.. ھەرەھا (كامىنىف) لە دەرکردن و نووسىنى
پۆژنامەى پراڤدا وەك يارمەتیدەرى تىرتىسكى دەستىشان كرا.. لەسەر
ئەندامەكان پىويستبوو لە پىناو بانگەشە كردن بۆ پىياز و ئايدىلۆژىيە
شۆرشگىچىيە ئەيتەستىيەكان چالاكى بنويفن.

ژنە ئىمپراتورى نەمسا لە سالى ۱۸۹۸ دا تىرۆر كرا، شا ھۆمبىرت
لە سالى ۱۹۰۰ و سەركە ماكىنلى لە سالى ۱۹۰۱ و گراندىق پىجوسى
پروسى لە سالى ۱۹۰۵ و پاشاى پورتوگال و جىنشىنەكەشى لە سالى
۱۹۰۸ دا تىرۆر كران.

سەركردەكانى بزوتنەوہى شۆرشگىچى جىھانى لە ژنىف
كۆبونەوہ و بىريارىان دا و گوتيان نۆد پىويستە شا كارلۇسى پورتوگال

لابیری بۆ نهوهی کۆمار له وڵاته دا دايمه زیندری، له بهرتهوه له سالی ۱۹۰۷ فهرمانی تیرۆرکردنیان دهکرد. له کانونی یه که می سالی ۱۹۰۷ دا میگالهایسی سه رۆکی (کۆپه ندی مه زنی خۆره لانی ماسۆنییه کان) له پورتوگال، چوهه پاریس بۆ نهوهی له بهردهم نهجوهه نه کانی ماسۆنیدا گوتاریک پێشکیش بکات.. بابتهی وانه کهی پورتوگال، هه ولی پوو خاندنی پاشایه تی و پتویستی دامه زانندی سیستمیکی کۆماری بوو.. دواي ئه م وانه یه به چه ند هه فته یه ک، هه ریه که له شا کارلۆس و کۆپه جینشینه که شی تیرۆر کران.

فیرگونی گوتارییژی کۆپه ندی مه زنی ماسۆنییه کانی خۆره لانی له ۱۲ ی شوپاتی سالی ۱۹۱۱ دا له ئیسپانیا گوتی: " ده زانی چ هه ستیکی قوولی شانازی بالی به سه رماندا کێشا کاتیکی شۆڕشی پورتوگالی راگه یه ندرا؟ چونکه له ماوه ی چه ند کاترمیژی که مدا، عه رشی پاشایه تی پووختندرا و گه ل سه رکه وت و کۆمار راگه یه ندرا.. ئه مه بۆ ئه و که سانه ی تازه ده ستیان پێکردبوو وه ک هه وره تریشقه یه کی نیو ئاسمانیکی ساف بوو. له لام ئیمه، ئه ی برایانم، ئیمه ده زانی ده زانی برایانمان له پورتوگال چ پێکخستنیکی سه رسوپه ئته ریان هه یه، هه روه ها ده شزانی گه پوتاوایان سارد نابیتوه وه ره گیز له کاره گانیان و چان ناده ن.. ئیمه نه ئینی ئه و پوودوله شکۆداره ده زانی."

سه رکرده کانی بزوتنه وه ی شۆڕشگیزی جیهانی و به رپرسه بالاییه کانی ماسۆنیی نه ووی له سالی ۱۹۱۲ له سویسرا کۆبوونه وه.. له و کۆنگره یه دا به ریاریان دا بۆ زه مینه سازی له پێناو جه نگی یه که می جیهانی نه رشی دۆق فرانسیس فریدیناند تیرۆر بکه ن.. له ۱۵ ی

سپېتېمبېرى سالى ۱۹۱۲دا كوفارى پېښو نه نقرناسيونال دى سقستيه سيكرېت كه (م . جۈين) سهرنوسه رى بوو، له لاپه په ۷۸۷-۷۸۸دا هم وشانه ي نووسيبوو: پهنك پۇژۇك تيشك بخرېته سهر هم گوتيه ي كه پۇژۇك له پۇژان بهرپرسيكى كه وده ماسقونييه كان له سويسرا گوتېبوى، له كاتى تاوتويكردنى پرسى جېنشېنى عهرشى نه مسا نهو بهرپرسه گوتېبوى: نه رشيدوق پياوژكى زيره كه، نه وهى جېگه ي داخه نه وهى حوكمى به سهردا دراوه و له سهر پليكانه ي عهره شه كه دا ده مرئ.

له ميانى دادگه بيكردنى نهو بكوزانه ي له ۲۸ى حوزه يرانى سالى ۱۹۱۴دا جېنشېنى عهرشى نه مسا و ژنه كه يان كوشت، تيشك خرايه سهر هم گوتيه .. نهو كاره ي له سهر ابيقۇدا بهرپوه برا، بووه چه خماخه ي هه لكېرسانى ناگرى جهنگى يه كه مى جيهانى .. نهو راپۇرته كورته ي فالپوس سه باره ت به دادگه بيكردنه كه نووسيبوى به لكه يه كى سه لمېنره .. نهو راپۇرته ده يسه لمېنى خاوه ن بانكه جيهانييه كان (نه دجووه نى مه زنى خۇره لائى ماسقونييه كانيان) بۇ هه لكېرساندى ناگرى جهنگى يه كه مى جيهانى به كار هېنابوو، هه روهك چۇن له نتيوان سالانى ۱۷۸۷ و ۱۷۸۹ بۇ ته قانده وهى شۇرېشى فېرهنسى به كار يان هېنابوو .. له ۱۲ى تشرينى يه كه مى سالى ۱۹۱۴ سه رۇكى دادگه ي سه ريانى كابرينقۇيكي بانگكرده دادگه، ناوبراو بقمې يه كه مى بۇ ئوتومبېله كه ي نه رشيدوق هاوېشتېوو.

سه رۇكى دادگه گوتېبوى: باسى هوى زياترم بۇيكه .. پېش هه وله كه ت ده تزانى تانكوزيك و سيكاتوفيج له ماسقونييه كانن؟ .. نايا وهك ماسقونييه كى ريزى نهو ناوبراوانه كاريگه رى به سهرته وه هه بوو؟

کابریئێل: بە ئی.

سەرێک: ئایا لەوانەو هەرمانی تیرۆکردنە کەت بۆ هات؟
 کابریئێل: هەرمانی تیرۆکردنم لە کەس وەرنا گرتوو... تاکە
 شتێک ماسۆنییەت کردبێتی ئەو بوو و دەیه بەرز دەکردمەو... لە
 ماسۆنییەتدا کوشتن پێگە پێدراو... سیکانتۆیک پێی گوتم ماسۆنییەت
 ماوێ زیاتر لە سالتیکە هەرمانی کوشتنی ئەرشیدۆق فریدیناندی
 دەڕکێوو.

جگە لەمانەیش بەلگەیهکی دیکەش هەیە کەوا کۆنت زیزینی
 هاوڕێی گیانی بە گیانی ئەرشیدۆق پێشکێشی کردوو و گوتووێتی:
 ئەرشیدۆق دەیزانی ئان و ساتی تیرۆکردنی نزیکبوو، پێش
 جەنگ پێی گوتم ماسۆنییە ئازادەکان بریارێ تیرۆکردنیان داو.

سەرکردە شۆپشگیرەکانی دوا سەرکەوتن لە هەلگیرساندنی
 ناگری جەنگی یەکەمی جیهانی هەولیان دا باوەڕ بە کرێکاران و
 سەربازان بهێنن کە ئەو جەنگە جەنگی سەرمایەدارییە... ئۆبالی گشت
 پرسیکی ئالۆزیشیان خستە ئەستۆی حکۆمەتەکانەو.

پووسیا چەند سالتیکی کەم بوو لە جەنگی شەهەتکاری هەنبەر
 یابان ماتبوو دەرەو، ئەمەیش وایکرد کە شێکی کە شێکی پەر لە
 گومان و دوودلی لە دەروونی کرێکارانی پووسیدا زۆر بە ئاسانی دروست
 بکری، چونکە سوپای ئیمپراتۆریای پووسی لە ماوێ نێوان ۱۹۱۴-
 ۱۹۱۶دا تا کانوونی دووهمی سالی ۱۹۱۷ لە نێو پیزی سەریازی هێزی
 چەکاردا لە نزیکە ۲,۰۰۰,۰۰۰ قوریانی داوو و باشترینی گەجەکانی
 خۆی لە دەست داوو.

لینین و مارتوف له سویسرا بوون، سویسراش ولاتیکی بیتلاین بوو و گشت نه خشه و پیلان و کوده تایه کی جیهانی له ویتوه هه لده چنرا.. تریتسکی نه رکی پتیکه ستنی سه تان له و شوپشگپه پووسیانه ی گرتبوه نه ستر که وه په ناهنده پوویان له ویلایه ته به کگرتووه کان کردبوو.. سه رکرده کانی مه نشه فیک له پووسیا چالاکیه تیروستیه کانیاں ده سته پیکردبوو.. له سالی ۱۹۱۷ شدا دهره تیان بق په خسا.. چهند کرده یه که به شپوه یه کی زور کارامه به پتوه چوون و بوونه هوی تیکدانی نامیره کانی پتوه ندیکردن و مه لبه نده کانی گواستنه وه و گه یاندن و ناردن کومه و پتداویستیه کان.. نه م پووداوهش له پیترسبزرگ بووه هوی که مپوونه وه یه کی مه ترسیداری ماده خوراکیه کان.. نه مه له کاتیکدا پووی دا شارکه به هوی نه و کرتکاره پیشه سازیانه ی پوویان تیکردبوو به ده ست زوریوونی ژماره ی دانیش تروانه وه ده یالاند، چوونکه له نه رک و توپه راسیونه جهنگیه گاندا زور پتویستیان به و کرتکارانه هه بوو.

مانگی شویاتی سالی ۱۹۱۷ مانگیکی شووم بوو، به پنی سیستمی که م به کاره ییان و پاشکه و تکرینی خوراک په فتار ده کرا.. له مانگی ئاداردا نیگه رانییه کی گه وره بلاویویه وه.. پیزی نه و هاوولاتیپانه ی داوای نانیان ده کرد به رده وام له درتزیووندا بوو.. له ئاداردا شه قامه کان پر بوون له خه لکی بیتکار.. قه یسه ریش هیشتا که له به ره کانی جهنگدا سه ریازه کانی به سه ره کرده وه.

سه رکرده کانی مه نشه فیک له ۷ ی ئاداردا وه که ناپه زاییه که له هه نبر که می نان، جووه کانیاں پتیکه ست بق نه وه ی له شه قامه گاندا خوپیشاندا نیتیکی ژنانه پتیکه خن.

ژنان لە ٨ی ئاداردا خۆپیشاندا نە گەرەکیان بە پێوە برد... ئای ئەمە شۆپشگێرەکان هاتنە نیو مەسەلە کەو... چەند کۆمەلەیەکی مەلەزێردارویش لە چەند شوێنێکی جیا جیادا چەند خۆپیشاندا ئێکی لاوەکیان پێکدەخست... هەروەها دەستەوتاقمە بەدخوازەکان لە چەند شوێنێکدا بە دیارکەوتن، سروودی شۆپشگێریان دەگوت و ئالای سووریان بەرز دەکردەو... لە چوار پێانی نیفسکی برۆسبکت و کەنالی سانت کاتریندا، پۆلیس و سەرباز بەبێ هیچ زیانیکی جەستەیی و خۆنپشتنێک بلالەیان بە خۆپیشانداوەران کرد... پێدەچوو فەرمانەکان بە شێوەیەکی درابنە سەربازەکان دیسانەو نەگلیتە نیو پووداویکی هاوشێوەی پۆزی یەکشەممەیی خۆیناویی سالی ١٩٠٥.

لە ٩ی ئاداردا ناوچەی نیوان نیفسکی و برۆسبکت و سانت کاترین تا دەگاتە ویستگەی نیکولای پەربوو لە جەماوەری خۆپیشانداوەر و بەهۆی فیتنەچی و کەسانی هاندەرەو جەماوەر لە جاران بووتریبوو... سوارچاکی قوزاق ئەرکی خاوەنکردنەوی شەقامەکانیان گرتە ئەستو... ئەو سوارچاکیانە تەنیا پششتە شمشیریان بەکاردا، هیچ چەکیکی ناگرینیش بەکار نەهات... ئەو نەرمی و لێبوردەییە سەرکردە شۆپشگێرەکانی تووڕەکرد، بۆی پێنمایێکی کەسانی هاندەریان کرد هەولی زیاتر بخەنە گەپ بۆنەو هەو پووبەپووبونەو یەکی راستەوخۆ لەنیوان گەل لەلایەکی و پۆلیس و سەرباز لەلایەکی دیکە دروست ببێت... شۆپشگێرەکان شەوێ چەک و پەشاشەکانیان لە چەند شوێنێکی نیو شارەکاندا شارداوە.

لە مانگی ئاداردا، پووداویکی ناخۆش هاتە پێشی... جەماوەریکی زۆر لەبەردەم ویستگەی نیکولایدا کۆیبوونەو... دەرووبەری کاترین

۲ی دوی نیوه پو، که سیک له نیو نوتومبیله کهیدا به گزپه پانه کهدا
تتپه پی پالتویه کی له بهر بوو بۆ شهوی خوی له سه رما پیارزیی..
پیاوه که که سیکي تقد بی شام بوو، فه رمانی به شوفیره کهدا به نیو
خه لکدا تتپه پیی.. نه مهیش هه له یه ک بوو ده ماری کهسانی
خوپیشاندهری گرت و تووپی هی کردن.

پیاوه که له نوتومبیله که یه وه پاکیشرایه وه دهره وه و خه لک
به ریوونه گیانی.. کاتیکیش توانی له سه ر پتیه کانی خوی بوهستی،
به ره و نوتومبیله که ی چوو، به شیک له جه ماوه ر که وتنه دوی، که سیک
بۆ پییه کی سه ره وانه ته پئی سه ری.. نه و کرده وه به حه زی بینینی
خویتی له جه ماوه ردا بزوت، له شه قامی نیفشکییه وه به پرتاو چوون
په جهره گانیان ده شکاند و کاری تیکده ریان ده کرد.. نیدی شه پ
ده ستپیکرد و ناشووب بلا بوویه وه.. سه ر کرده شوپشگیره گانیش
به پئی پیلانه داپژراوه که یان، له شوینه نهینیه کانی خویانه وه
خه لکیان دایه بهر گولله.. نیدی جه ماوه ر شیت و هار بوو هیرشیان بۆ
پۆلیس برد و به وه تومه تباریان کرد سه ره تا نه وان له ته قه کردن
ده ستپیشخه ر بوون، له به رانه ر هه ر پیاویکی خویاندا پۆلیسکێیان
سه رده بپی.. دواتریش زیندانییه کان نازاد کران، بۆ شهوی له وه له مه ته
خویناوییه دا به شدار بن.. به مشیویه هه لومه رچی گونجاویان بۆ
حوکمی تیرۆر و توقاندن خوشکرد.

نازادکردنی زیندانی و تاوانکاران له ۱۱ی مارسدا بۆ خیکی پیر
بێسه رویه ی و تیکده رانه ی هتتایه ئاراهه.. نه ججومه نی بۆ ماش
هیشتا که له هه ولی گه مارۆدان و سنووردارکردنی پانتاییی شوپشه کهدا
بوو.. نامه یه کی به په له یان بۆ قه یسه ر نارد و بۆیان نووسیوو بۆ خه که

نۆز مه‌ترسیداره، به وردی دۆخه پێ ناشووب و بیسه‌رویه‌که‌یان بۆ باسکردبوو.. به‌لام شانه‌ی کۆمۆنیستییه‌که‌انی ئێو بواری پێوه‌ندییه‌که‌ان نامه‌یه‌کی دیکه‌یان بۆی نووسیوو.. جا کاتێک قه‌یسه‌ر نامه‌ ساخته‌که‌ ده‌خوینێته‌وه، فه‌رمانی هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی ئه‌نجوومه‌نی دۆما ده‌رده‌کات.. به‌مشێوه‌یه‌ خۆی له‌ پشتگیری نۆزینه‌ی ئه‌و ئه‌ندامانه‌ بێهه‌ش ده‌کات که‌ سه‌ر به‌خۆی بوون و پالێشتییان لێی ده‌کرد.

هه‌ندێک یه‌که‌ی سه‌ریازی له‌ ۱۲ی مارسدا پاپه‌رین و سه‌ریازه‌که‌ان ئه‌فسه‌ره‌که‌انی خۆیانمان کوشت.. کتوپر پاسه‌وان و پارێزه‌رانی قه‌لای سانت پترسبۆرگ و سانت پۆل خۆیان پاده‌ست کرد، نۆزیه‌ی سه‌ریازه‌که‌انیان چوونه‌ پریزی شۆرشه‌که‌وه‌.

له‌ گه‌ڵ خۆ پاده‌ستکردنی پارێزه‌ران و پاسه‌وانانی هه‌ردوو قه‌لا، لیژنه‌یه‌کی ۱۲ که‌سی له‌ دۆما پێکهات.. ئه‌م حکومه‌ته‌ هه‌رێمییه‌ به‌رده‌وام بوو تا کۆی به‌لشه‌فیه‌که‌که‌انی سه‌ر به‌ لینین له‌ نۆفیمبه‌ری ساڵی ۱۹۱۷ پوو‌خاندیان. سه‌رکرده‌ شۆرشگیره‌که‌ان ئه‌رکی پێک‌هه‌ستنی حکومه‌تی شۆرشگیریه‌ی پترسبۆرگیان گرته‌ ئه‌ستۆ، پێکه‌شیان به‌ حکومه‌تی هه‌رێمی دا له‌ کار و ده‌سته‌لات به‌رده‌وام بێت، چونکه‌ نوێنه‌رایه‌تی ده‌سته‌لاتیه‌کی په‌وا ده‌کات.

لینین ئه‌رکی لاوازکردنی هه‌ژموونی پێه‌ره‌ جووله‌که‌ شۆرشگیره‌که‌انی له‌ پووسیا گرته‌ ئه‌ستۆ، هه‌روه‌ها به‌لێنی دا سوپای پووسیا له‌ جه‌نگی دژ به‌ ئه‌لمانیا بکشی‌نێته‌وه، به‌و مه‌رجه‌ی حکومه‌تی ئه‌لمانی له‌ پوو‌خاندنی حکومه‌ته‌ هه‌رێمییه‌که‌ و کۆنترۆڵکردنی ته‌واوی سیاسه‌ت و ئابووری پووسیا یارمه‌تی بدات.. دوا‌ی پێکه‌وتن له‌ سه‌ر ئه‌و مه‌سه‌له‌یه‌، لینین و مارتۆف و پادیک و

تیمیکی ۲۰ که سببی به لشفه فیکه کان به هوی فارگونیتی داخرای
شهمه نده فهریکه به نهیتی گه پانه وه پووسیا و له ۲ ی نیساندا
گه یشتنه پترسبورگ.

کاتیک حکومت هه ریمیه که لیبور دنیکی گشتی بی مه رجی بق
گشت زیندانییه سیاسییه کان ده رکرد، به دهستی خوی به لگه نامه ی
مردنی خوی واژو کرد، لیبور دنه که نه و که سانه شی ده گرت وه که وا بق
ستیریا دور خرابوونه وه، هه روه ها نه و که سانه شی لی بییه ش نه بوون
که په نایان بردبووه بهر ولاتانی دیکه .. نه لیبور دنه ریکه ی بق نزیکه ی
۹۰,۰۰۰ شوقشگیتی توندپوی پووسی خوشکرد بینه نیتو پووسیا وه،
زۆریه شیان که سانی شارها و مه شقدیده بوون. لینین و تروتسکی نه م
ژماره زۆریه یان له نیتو پارتی به لشفه فیکدا پیکخت.

هه رکه لینین گه پایه وه پووسیا، بق پویه رووبوونه وه ی نه و
حکومه ته هه ریمیه ی فرهانی لیبور دنی بق خوی و شوینکه وته کانی
ده رکردبوو، دهستی به به کارهینانی هۆکاره کانی پاگه یاندن کرد..
هه نشه فیکه کان له سه ره تای نیساندا ده ستیان به سه ر حکومتی
شوقشگیتی واتا نه دجوومه نی کریکاراندا گرت.. له پوهی گرنگیه وه ش
چه پی (سۆسیالستی شوقشگیتی) دوا ی نه وان ده هاتن.. به لام
به لشفه فیکه کان که مینه بوون.. سیاسه تی حکومت هه ریمیه که ش
به رده وام به ئاراسته ی جهنگردن دژ به نه لمانیا بوو، چونکه زۆریه ی
پووسه کان هه لپه و به رته مایی په شی نازیزی نه لمانیان به
هه ترسییه کی راسته و خوی هه نه به سه روه ریه که یان ده زانی..
(چیدن) یش که له دوا ی مارتۆف سه ریکایه تی حکومت ه
شوقشگیتی که ی پترسبورگی وه رگرت، به هه موو هیز و توانایه وه

لایەنگری ئەو بېرۆکیە بوو.. ھەروەھا (سکۆپۆلیف)ی جیگری سەرۆکیش ھەزی لێبوو جەنگە کە درێژە بکێشێ، چونکە پێی وابوو شۆرشگێڕەکان لە دۆخی بەردەوامبوونیان لە جەنگ و شکستھێنان بە سوپای ئەلمانیا، دەتوانن دژ بە حکومەتە شکستخواربووەکان یارمەتیی کۆمەڵە شۆرشگێڕەکانی نێو ئەلمانیا و پۆلەندا بدەن.

تا کە ئامانجی لینین لە و کاتیدا، وە دەستھێنانی سەرۆکیەتی بوو، ناوبراو ھێرشێکی توندی کردە سەر سیاسەتی حکومەتە ھەرتیمیە کە، ھەروەھا ئەندامەکانی بە بەکرێگێراوی بۆرژوازی تۆمەتبار دەکرد، بە ئاشکرا داوای پووختاندنی دەکرد.. لە ھەمان کاتیشدا نەبویست دژی حکومەتی شۆرشگێڕی مەنشەفیک بوەستیتەو، بۆی پێنمای بۆ ھاندەرە بەلشەفیکەکان دەرکرد داوا لە کرێکارانی کارخانەکان و سەربازە پاسەوانەکانی چەند شوێنێکی تایبەت بکەن حکومەتە ھەرتیمیە کە بپرووختن.

تێرۆتسکی یەکتە بوو لەو ھەزاران شۆرشگێڕە دواي لێبوردنە کە گەپابوویو ھە پووسیا، لە پێگەی گەپانەویدا سەتان لەو شۆرشگێڕانە ھیتابوویو کە لە پووسیاو ھەنایان بردبوو بەر ئەمریکا و کەندا.. زۆرینەی ئەو کەسانەش جوولە کە دەورووبەری خۆرەلاتی نیویۆرک بوون.

ئەو کەسانە یارمەتیی لینینیان دا دەستھەلات بگرتە دەست.. زۆرینەی ئەو کەسانەش دواي تەواو بوونی ئەرکەکانیان بە مردن و دوورخستنەو ھوکیان لەسەر دەدرا.. ھێندە پێنەچوو ئەندامانی کۆنگرە یە کەمی جیھانی یان کوژدان یانیش خزانە زیندان و دوورخراوگە !

بق سه لماندنئ ئه و پۆلهی پاره گۆڤوه جیهانییه کان بق
به رژه وه نندیی لنین له شۆڤشی پووسیادا گێڤایان، ده بینن له
په پتووی سپی که له سالی ۱۹۱۹ دا له بریتانیا به په زامه ندی
وه رگرتن له پاشا ده رچوه، ئه و سووخر و پاره گۆڤوه جیهانیانهی
له میانی به پتوه به رانی بانکه کانی ئینگلترا کار ده کهن، حکومه تی
بریتانیایان پازی کردوه به لگه نامه په سه نه که بکیشیتته وه، دانه په کی
دیگی له شوین دابنری که گشت شتیکی تیادا لبراهه نامه ژه به
جوه کان بکات.

فرانسوا کوتی له بلاوکراوهی فیگاریدا که له پێکه وتی ۲۰ ی
شوای سالی ۱۹۲۲ دا ده رچوه، نووسیویه تی:

ئه و یارمه تی و دیاریانهی به عقوب شیف پیشکشی بزوتنه وه
ناژوه گێڤه کان و شۆڤشگێڤه کانی پووسیا و لاتانی دیگی ده کات،
وه ک چاوتیری و ده ست و دلکراوه ییه کی تاکه که سی نییه .. به لکو له
ویلایه ته په گگرتوه کاندای پاره ی شیف پێکخراویکی تیرۆستی
پووسی دامه زراوه، ئه رکه که ی بریتییه له تیرۆکردنی وه زیرو
دهسته لانداری به پتوه به رانی پۆلیس وه ت.

ئه و نوورانیانهی بق وه دیهتانی هه لپه و ته ماعه نه ینییه
لکتاتورییه کانیاں کۆمونیزم و نازیزم به کار دینن، کار و بزواتی
شۆڤشگێڤانه دابه ش ده که نه سه رسی قوناغ یان بزوتنه وه:

(۱) نه که ر بتوانن و ده رفه تیان بق بپه خسی، حکومه ته
هه نوکه ییه به رفه راره کان به چه ند نامراز و هۆکاریکی ده ستووری
ده گۆڤن و ده یانکه نه ده وله تیکی سۆسیالیستی.

٢) به هۆی بزاوتی شوپشگيرپيه وه دهوله‌تی سۆسياليستی ده‌که‌نه دکتاتۆريه‌تیکی جيهانی.

٢) به پاکتاوکردن و له‌نیوبردنی گشت نه‌و که‌سانه‌ی ده‌بن ته‌گه‌ره‌ی به‌رده‌میان، دکتاتۆريه‌تی گرێکاری ده‌گوێن و ده‌یکه‌نه حوکمرانی و ده‌سته‌لا‌تیکی په‌ها.

جوله‌که پووسییه‌کان نوای سالی ١٩١٨ دابه‌ش بوونه سه‌ر نوو به‌ش: به‌شی یه‌که‌م نه‌و شوپشگيرپانه‌ی خۆیان به‌ بیردۆزه‌کانی مارکسه‌وه هه‌لواسیبوو، له‌پێناو دروستکردنی یه‌کییه‌تییه‌کی جيهانی له‌ کۆماره سۆسیالستییه‌کان هه‌ولی خۆیان خستبووه گه‌پ و به‌ (تۆتسکییه‌کان) ناسرا بوون.. به‌شه‌که‌ی دیکه‌ش هه‌واخوازی گه‌پانه‌وه بوون بۆ فه‌له‌ستین (نه‌وانه زایۆنیزمه‌کان) بوون. خاتوو ب. باسکرفیل له‌ لاپه‌ره ١١٧ و ١١٨ په‌رتووکه‌که‌ی خۆیدا به‌ ناوی (جوله‌که‌ی پۆله‌ندی) نووسیویه‌تی: "زایۆنیزمی سیاسی ئامانجی گۆپینی زایۆنیزمه‌کانه بۆ که‌سانی سۆسیالستی پێش نه‌وه‌ی به‌ره‌و فه‌له‌ستین کۆچ بکه‌ن، نه‌مه‌یش بۆ زه‌مینه‌سازی دروستکردنی حکومه‌تیکی سۆسیالستییه‌.. له‌ هه‌مان کاتیشدا ده‌یان‌ه‌وی نه‌و حکومه‌ته‌ هه‌رووبیانه ژێر و ژوور بکه‌ن که‌وا به‌پێی پێیازه‌کانی نه‌وان په‌فتار ناکه‌ن.. به‌رنامه‌که‌یان بۆ پێکخستنی مانگرتنه‌کان و کاره تیرۆستییه‌کان، په‌ره له‌ هه‌زی سۆسیالستی".

به‌لشه‌فیه‌یه‌کان له‌ سالی ١٩١٨ دا نوای خۆیان گۆپی و کرپانه (پارتی کاری ئیموکراسیی پووسی)، دواتریش به‌ پارتی کۆمۆنیستی ناسران و باره‌گه‌یان گواسته‌وه مۆسکۆ.

نه و پارتنه یه ده گه شو پشگیت پیبه ی جووله که کان پټبه رایه تیان ده کرد به وه پازی نه بوو لینین بیته پیاوی یه که می پووسیا، له به رنه وه هربوو کومه له و گروپ له ۲۰ نابی سالی ۱۹۱۸ دا هه ولیان دا تیروری بکن، له وه وه له لینین بریندار بوو و یورتزکیش که خودی لینین وه ک سرکرده ی پټخراوی شیکا داینا بوو، کوژرا.. لینین نه و پووداوه ی کرده پاساوی به پټوه بردنی چه ندان کاری تیرورستی به رفراوان و بی وه ستان، هټرشه کانی شه به شټوه یه کی بی و چان ده کران، ته نانه ت نه و که سه ی شه و ده چوووه سهر پټخه ف، نه یده زانی ناخو بق به یانی به زیندوویی ده میتنیتته وه یان نا!.. دافید شوپ له په پټووکه که ی خویدا که پشتگیری له مارکسبه تی لینین ده کات، ده نووسی: "له دۆزینه وه ی به لگه و شایه ته کان و پۆلینکردنی خه لکیدا هینده خویان سهرقال نه ده کرد و هټرش و هه لمتی په شبگیری درټژه ی هه بوو.. به ندرکراوه کان به ره و بنکه ی پۆلیسی کوونی ته نیشته کوشکی زستانه ده بران، له ویش ده درانه بهر په گبار.

کوشتن و نه شکه نه داند و برینه وه ی ده ست و پی و ده سترژیی سینکسی بناغه یه کی فشوولی کوماری سو فییه تی سوسیالیستی بوو. ملیونان هاوولاتیی پووسی مردن، مه زنده شه ده کری نزیکه ی نوازه ملیون که سی دیکه شه به هوی سو غره کیشیی تا مه رگه وه له رمانی خزمه تکردنی ده وه تیان به سهردا سه پیندر، نازادیشیان به چاوی خویان نه ده بینیه وه، کاتیکیش ده مردن تهرمه کانیان له به ندیخانه کان ده هټنرایه ده ره وه.

بەشى نۆيەم

وروزاندن و دنفەدانى سىياسىيە

كەمىك دواى ھەلگىرسانى جەنگى جىھانى و پىك لە مانگى نابى
سالى ۱۹۱۴، كۆمەلىك لە دەولەمەندە گەرەكان داوايان لە ئەندازىرىك
كرد يەككە لە كۆشكە كۆنەكان بكا تە يانەيكى تايبەت.. ئەو
دەولەمەندانە سوورىيون لەسەر ئەو دى ناوەكانيان بەنەپنى بىمىتتەو،
چونكە دەيانويسىت لە ھەنەبەر ئەو ئەفسەرەنەى لە پىتئاو نىشتەماندا
ژيانيان دەخەنە مەترسىيەو، گوزارشت لەوپەرى پىز و سىياسى
خۇيان بكن.. ئەو يانەيش گشت ھۆكارەكانى دلخۆشكردن و كات
بەسەربردن و پابواردنى تىادا بوو، تەنيا تايبەت بوو بەو ئەفسەرەنەى
لە بەرەى جەنگ دەگەرەنەو، بۆ ئەو دى مۆلەتە سەريازىيەكەيان لە
لەندەن بەسەربىيەن.. بەلام ئەندامە نوپىيەكان، لە پىكەى يەككە لە
براىانى ئەفسەرەو بە يانەكە دەناسىندران، لەوئىشدا گەفتوگۆ لەنىوان
مىوانان و بەرپرستىكدا ساز دەكرا.. جا ئەگەر بەرپرەكە بگەيشتبایە
ئەو باوەرەى كە دەكرى ئەندامە تازەكە مەمانەى پى بىكرى، بۆى پوون
دەكرەو ھە كاروبارى نىو يانەكە چۆن بەپىو دەچى.. بۆى ئەو
ئەفسەرەى داواكارى ئەندامىيەتى پىشكىش كەردبايە دەبايە سوئند
بە شەرەفى خۆى بخرات ناوى ھىچ كەسىكى نىو يانەكە نەھىتى كە
لەكاتى ھاتنە ژوورەو يان چوونە دەرەو دەبايەن.. دواتر بۆ ئەو

میوانه پوون ده کرایه وه چون و به چ شیوه یه ک چاری به به ناویانگترین خانمانی کومه لگه ی له ندهن ده که وی، خانمه کانیش ده مامکیان به پووخساره وه یه، بۆیی نابیی هه ول بدات بزانی کین.. خو نه گه ر به ینگه وت یه کیکیاناسییه وه، به لینه که ی پاراستنی نه و نهینیه ش ده گریتته وه.

دوای ته و او پوونی نه و هه نگاوه سه ره تایبانه، نه فسه ره که ده برابه ژووره تایبه ته که ی خوی که به باشترین شیوه و نویتترین مۆدیل ناماده کرابوو.. داواش له میوانه که ده کرا به مالی خوی بزانی.. هه ره ها پیتی راده گه یه ندرا خانمێک دیته لای که ملوانکه یه کی له مله، ملوانه که که ش هه مان ژماره ی ژووره که ی له سه ره.. خو نه گه ر دوای ناسینی هه زی کرد له گه لی بچیتته ژووری ناخواردن، نه و نا ره زووی خویه تی و نازاده.

له تشرینی دووه می سالی ۱۹۱۶ دا نامه یه ک گه یشته که سییه تیه کی گرنگی بواری سیاست، له نامه که داوای لی کرابوو، چونکه له وی چه ند زانیارییه کی ژۆر گرنگی پی ده درێ، بۆیی به نوتمبێله تایبه ته که ی خوی ده چیت و داوا له شوفیره که ی ده کات چاوه پوان بیت، دواتر ده چیتته ژووره وه، له ویتشدا به پرسان ده یبه نه سه ر پتخه فیکی ژۆر جوان و پازاوه و به ته نیا جیی ده هیلن.. هینده ی پیناچی ژنیککی گه نج دیته سه ر پتخه فه که، هه رکه بینی هینده ی نه مابوو له خو بچیت، چونکه ژنه که ی خوی بوو که چه ندان سال له خوی بچوکت بوو، کاره که شی پتیشوازیکردنی نه و نه فسه رانه بوو که ماوه یه کی ژۆر مۆله تیان وه رگرتبوو!.. به راستی هه لویتسه که ژۆر ناخۆش و پووگی رانه بوو، چونکه ژنه که نه یده زانی نه و نه خشه و پیلانه

چییه هه‌ردووکیانی له‌و شوینه‌دا به‌یه‌کتری گه‌یاندوهه، هه‌روه‌ها هیچ زانیارییه‌کی نه‌پێنیشی نییه‌ ناشرکریان بکات، به‌لکو باوه‌پێ وابوو پێکه‌وتنکی خراپ هه‌ردووکیانی له‌و شوینه‌دا کۆکردوه‌ته‌وه، مێرده‌که‌ زانی پۆلی ژنه‌که‌ی له‌ یانه‌که‌دا چییه، به‌لام وه‌ك بێتی مردوو بیت زاری لێکته‌کرده‌وه و لێوه‌کانی ته‌واو و شک هه‌لگه‌پابوون، چونکه‌ به‌رپرستیکی حکومه‌ت بوو و نه‌یده‌توانی به‌رگه‌ی ئابووچوون بگرێ!

هه‌موو نه‌ندامه‌کانی یانه‌که‌ به‌ ژن و پیاوه‌وه‌ سیخوڕپیان به‌سه‌ر یه‌کترییه‌وه‌ ده‌کرد، هه‌وال و زانیارییه‌کانی یه‌کتریان بۆ سه‌رکرده‌کانیان ده‌گێژپاوه، نه‌و زمان لێدانه (ئێخباری) ده‌بووه‌ زانیاری و له‌ په‌رتووکیك به‌ناوی (په‌رتووکی په‌ش) تۆمار ده‌کرا و ده‌نووسرا.. له‌ په‌رتووکه‌که‌دا که‌موکووتی و له‌نگی و بێ ئابووویه‌ تاییه‌ته‌کان و خاله‌ لاوازه‌کانی تاکه‌کان نووسرا‌بوون.. هه‌روه‌ها بارووبۆخی ئابووری و خانه‌واده‌یی وابه‌سته‌بوونیان به‌ خزمووخوێشان و هاوڕێیان تۆمار کرابوون.. هه‌روه‌ها پێوه‌ندی و کاریگه‌رییه‌کانیان به‌سه‌ر پیاوه‌ به‌ناوبانگ و گه‌وره‌کانی سیاسه‌ت و که‌سه‌ مه‌زنه‌کانی بواری پێشه‌سازی و پیاوانی ئاینیه‌وه‌ تیشکی خرابوووه‌ سه‌ر.

له‌ تشرینی دووه‌می ساڵی ۱۹۱۶دا نه‌ندام پارله‌مانێکی ئینگلیزی ویستی مه‌سه‌له‌ی نه‌و یانه‌ شووشه‌یه‌ ناشرکرا بکات و راستیه‌یه‌کانی بخاته‌ به‌رچاوی خه‌لک، سێ نه‌فسه‌ر سکالایان تۆمار کردبوو که‌ نوای نه‌وه‌ی بوونه‌ته‌ نه‌ندام، یانه‌که‌ له‌ هه‌ولدايه‌ زانیارییان لێ ده‌ربێنێ، هه‌روه‌ها له‌ سکالایه‌که‌یاندان نووسیبوویان یانه‌که‌ بووه‌ته‌ لانه‌ی سیخوڕی و زانیاری گرنگ بۆ بوژمن ده‌نێرێ.. له‌م سه‌رکێشیه‌یه‌دا خانمێکی نوسترالی و شوفێزه‌که‌ی و ژۆرێك له‌ ژنان و که‌چانی به‌رپرسه‌

حکومیه کانیش به شداریوون.. به لام نه و هه وله ی ناشکرکردنی یانه که
 فزوقه پی لی کرا، چونکه سیاستی حکومت و هه ابور له و کاته ی
 سوپا پوویه پووی هیزشیککی بیتامان و بیتبه زه بیانه ی دریا یی و وشکایی
 و ناسمانی ببوویه وه، نهینیه کاننی یانه که فزوقه پی لی بکری، نه وه که
 نابووچونیکی وه ها که وره بیتته هوی تراژیدیابه کی نیشتمانی.. له و
 کاتیدا پۆژنامه واننی (پزگاریخوان) هیزشی توندی ده کرده سهر
 سه رۆکوه زیران و تومه تباری ده کرد به وه ی که سانی ناشایسته ی له
 پینگ و پۆسته حکومیه کان داناره و له سهرده می پیش جهنگ وه
 چند پتوه ندیه کی فراوانی له گه ل پیشه ساز و پاره ده رانی نه لمانیدا
 هیه و هه واداری قه یسه ریشه .. به وه ش تومه تباری کربوو ناتوانی
 پزگاری یه کلاکه ره وه و بریاری خیرا ده ریکات.. هه روه ها ده سته واژه ی
 : (چاوه پی بگه و نه سکویت ده بینیت)ی وه که نمونه یه که هیتا ببوویه وه .
 هه ندیک نابووچوونی تاییه ت به پتوه ندیی چند به رپرستیکی بالا
 به یانه شووشه ییه که بووه هوی ده سته کارکیشانه وه ی حکومت..
 نیمپراتوری بریتانیش به هوی نه و دقخه وه زۆر ناچار بوو له نیتوه پاست
 و جه رگه ی جهنگیکی مه زندا سوارچاکه کاننی بگۆپی.. کاتیکیش به پز
 نه سکویت له کانونی یه که می سالی ۱۹۱۶ دا ده سته له کار کیشایه وه،
 وه زاره تیکی ئیئتیلافی به دوا داهات که له لایه ن دافید لوید جۆرجه وه
 سه رۆکایه تیی ده کرا و وینستۆن چهرچیل له نه ندانه به رجه سته و
 به ناوبانگه کاننی بوون.

له دۆسییه ره سمیه کانه وه زاندره نه و سی نه فسه ره ی سکالایان
 دژ به یانه وه رزشیه که پیشکیش کربوو، له گهره ی شه ر له نیتو
 جهنگدا کوژزان، پووداوی وه هاش له نیتو جهنگدا به شتیکی ناسایی

وەردەگیرێت... لە لایەکی دیکەشەوە خانمە ئوسترالییەکە و شوفێرەکەی بە تۆمەتی بەرگریکردن لە شازن دەستگیرکران... ئواتر پاڤیاندرا ئەندامێکی پەرلەمانیش بەهۆی ئابووچوونەکەی پارلەمانەوە لە ژبانی گشتی دوورکەوتوووە... ئوای چەند هەفتەیە کیش من لە پۆستی هەوالگریی پاشایەتی دوورخراوە و وەک ئەفسەرێکی دەریاوانی لە هێزی ژێرناوگەپەکانی بریتانیدا دامەزێنرا... ۲۲٪ ئەفسەران و پیاوانمان لە دەست دا، من یەکیك بووم لەو کەسانەی قەدەر ویستی بێنەمەو.

ئوای ماوەیەکی دوورودرێژی ئوای جەنگ و پاش ئەوەی خۆم لێکۆلینەووم لە مێژووی هاوچەرخی و بەراوردکارییە ئابنیهەکان کرد، ئەو سا گرنگیی سیاسەتی زایۆنیزم لە هەنەر ئەو کەسانەدا بۆ پوونبوو وە کەوا پیلانی گۆنتۆڵکردنی تەواوی ئابوورییەکانی جیهان دادەپێژن... ئەم پووداوانەش خۆیان شاھەتالی خۆیان:

کاتێک جەنگی یەکەمی جیهانی هەلگیرسا، ئەسکویت سەرۆکەزیران بوو و دژی زایۆنیزمیش بوو... پارەدەوانی نۆنەتەوویی بریاریان دا حکومەتەکەی لابەن و حکومەتیکی نیئیتیلانی لە شوێن دابنن، بەو مەرجە ی لۆید جۆرج و وینستۆن چەرچل دەستیکی بالایان تیا دا هەبێت... دافید لۆید جۆرج ئاوقاتێکی بزوتنەووی زایۆنیزم بوو و لە لایەن خانەوادەی پۆچێلدەو پیلانی بۆ دانرا بوو و پارەوپیوولی بۆ تەرخانکرا بوو... بەلام وینستۆن چەرچل هەر لەو کاتە هاتە نێو گۆرەپانی سیاسییەو لایەنگریکی زایۆنیزمی سیاسی بوو.

پارەدەوانی نۆنەتەوویی لە سالی ۱۹۱۷دا لە هەمان کاتدا پشتگیرییان لە هەردوو بزوتنەووی بەلشەفیکی و نازیزم دەکرد... ئۆد

بیمانایه نه نجوومه نی نوینه رانی بریتانی ناگاداری نه مه سه له و پوداوانه نه بوویت، به تاییه ت کاتیک حکومت هه ستیکرد ناچاره خزی مه لقورتیتیتته نیو ئازادکردنی تروتسکی و هاوپتیانی، دوی نه وهی له هالیفکسه وه ده ستگیرکران و به نیاز بوون له نیویۆرکه وه بچه پووسیا.

به لام سه باره ت به سیاسه تی بریتانیا که له سالی ۱۹۱۶ له هه نبر پووسیا گرتیه بهر، تاکه پاساویان نه وه بوو حکومتی بریتانی ده یزانی یارمه تی دارایی و سه ربازی له لایه ن نه مریکاوه پیشکیش نه کراوه، تاکو حکومتی پووسی بپووخێ. نه م شیکردنه وه یه نۆر پووچ و بیمانا دیته بهرچاو، به لام نه م راستییانه ی خواره وه به لگی دروستیه که ی ده سه لمیتن:

شوێشی پووسی له شوباتی سالی ۱۹۱۷ دا هه لگیرسا و قه یسه ری پیتجه م له ئاداری هه مان سالدا و راسته وخق دوی نه و پوداوه لادرا، به عقوب شیف هاویه شی ده ستگی کۆن-لۆب له نیویۆرک، کۆتوبه نده داراییه سه پیندراوه کانی سه ر هاویه یمانانی لادا، هه روه ها له رمانی به مۆرتیمری کوپی کرد برووسکه یه ک بۆ سیر نه پست کاسل بنێری، له برووسکه که دا هاتبوو: به هۆی نه و کارانه ی به مدواییانه له نه لمانیا به پتوه ده برین، هه روه ها نه و پیشه هاتانه ی له پووسیا سه ربان هه لداوه، به رده وام نابین له ئابلقه ی دارایی سه ر حکومته کانی هاویه یمان.

حکومه تی بریتانی له پینجی نیسانی هه مان سالدا ئارسه ر جیمس بلقوپی وه زیری دهره وه ی نارد ه ویلایه ت یه کگرتوه کان، بۆ نه وه ی پتوه ندی به نوینه ری بانه که نه مریکیه کان بکات و به شیوه یه کی

په سمی پټیان پراگه یه نئى حکومتی بریتانی باوهش بق پرېژده که یان ده کاته وه که تاییه ته به زایونیزم، به و مرجه ی به لټن بدهن نه مریکا بخه نه نټو هاوپه یمانییه وه .. به مشیوه یه نه مریکا هاته نټو جهنگه که وه، یه که مین تیپه نه مریکیه کان له ۷ ی حوزه یرانی سالی ۱۹۱۷ د ل ل فېره نسا دابه زین. لژرد پوچټلډ له ۱۸ ی ته مووزدا نه مې بق به لفقې نویسی:

نازیزم به پړز به لفقې .. له کوتاییدا توانیم نه و شیوه دارپشتنه بق بنټیرم که داواتکردبوو، نه گه ر له حکومتی خاوه نشکو و جه نابت به تاییه ته وه لامیکم ده سته کوئ، له کوپوونه وه یه کی تاییه تدا که به شیوه یه کی ژور تاییه ته بق نه م به به سته پټکده خړئ، نه م به یه کییه تی زایونیزم پاده گه یه نم ..

له ده قه سه ره تاییه که ی یه که مدا نه م خالانه هاتبوون:

(۱) حکومتی خاوه نشکو به بنه مای زه روورده تی دوویاره دامه زرانده وه ی فله ستین- وه ک نیشمانټکی نه ته وه بیسی جووه کان- پازیبیه.

(۲) حکومت ته که ی خاوه نشکو سه باره ته به و پړنگه و نامرازانه ی بق وه دیه ټنانی نه م نامانجه پټویستن نه وپه پی وزه و توانای خوی ده خاته گه پ و له گه ل پټخراوی زایونیزم ده که وینه گفتوگو.

به مشیوه یه حکومتی بریتانی- به نوټنه رایه تی مستر به لفقې- به بئ هیچ کوټ و مرجه ټک ملکه چی مرجه کانی لژرد پوچټلډ و هاوپټیه پټیه ره کانی پټخراوی زایونیزم بوو .. پټوه ندی نه و حکومت ته ش به و جوړه که سانه وه، له پازیبوون به داواکاریه کانی دیکه یان به دیارده که وئ، به تاییه تیش داواکاریه که یان بق دامه زرانده ی

پیدینگ وهك سه رۆكى نێردەى ئابووری بریتانی له ویلايه ته به كگرتوه كاندا، له كاتێكدا خودى ئەم پیدینگ ناوه ته نیا سێر پۆلۆس نیشاق بوو، كه ناوى به ئابوو چوونه به ناویانگه كه ی فاركونییه وه لكا.. باوه پهیئانیش به حكومه تی بریتانی بۆ ئەوه ی له و پۆسته هه ستیاره ی دابنێ، بووه ئهرك و غه می خودی پۆچێلد و هاو پێیه سهركرده جووه كانی وهك سێر هێریرت ساموئیل (كه دواتر بووه مه ندووبی سامیی بریتانیا له فله ستین) و سێر ئه لفرێد مۆند (كه دواتر ناوێشانی لۆرد) ی پێ به خشرا.

لۆرد پیدینگ چه ند دانوستانیکی داراییی گرنگی له گه ل حكومه تی ئەمریکیدا به پێوه برد، نه متوانی نه ئینییه كه ی ئاشكرا بکه م.. به لام ده رئه نجامه كانی ئەو دانوستانه بریتی بوو له دووباره پێكخستنه وه ی بانکی ئینگلترا له سه ر چه ند بنه مایه کی نوێ - نوای سالی ۱۹۱۹- و به رقه رارکردنی هه ندێك پێوه ندیی نه ئینی دارایی.. ئەمە ی خواره وه چه ند په ره گرافیکێ نامه یه كه و (په عقوب شیف) له ئەیلوولی سالی ۱۹۱۷ بۆ پێبه رێکی زایقنیزمی ئاردووه و ناوی (فرێدمان) بوو: ئیسته من ته واو باوه پم به وه هێناوه، بووه ته شتیکی زۆر کرده یی و پیتیچوو بریتانیا و ئەمریکا و فیهنسا له گشت هه لومه رچێکدا یارمه تیعمان بدهن، بۆ ئەوه ی کۆچیکی به رده وام و به رفراوان بۆ گه له که مان پێکبخه ی، بۆ ئەوه ی به ره و فله ستین کۆچ بکه نه وه و تیایدا سه قامگیر بین.. دواتریش زۆر کرده ییه ده سه ته به ری له ولاتانی گه وده وه ریگرین بۆ ئەوه ی گه له که مان سه ره بخوێی وه ده سه تیبینی.. ئەمە ییش له و کاته دا ده بییت كه ژماره مان له فله ستیندا بگاته پێژه یه کی پێویست، بۆ ئەوه ی پاساوی ئەو داواکارییه مان هه بییت.

نامهیهکی دیکه ههیه نێوه پۆکه که ی زۆر له م نامهیهی سهروه مه تر سیدار تره .. له ۲۶ ی ئه یلوی سالی ۱۹۱۷ دا لويس مارشالی نوێنه ری ده ستگی کۆهن - لۆب بۆ ماکس سینیکۆری زایقینی نووسیوه و تیايدا هاتوه: ماجۆر لیۆنیل دی پۆچیتلد له پێکخستنی جووله که ی بریتانیدا بۆمی نووسیوه به لێنی به لگۆر و پازی بوونی ولاتیانی زلهیز له سه ری، کردارتگی زۆر بالای دیبلۆماسیه .. زایقینیزمیش ته نیا کارنگی کاتیی نێو پلانیکی دوورمه ودايه و ته نیا عه نبارتگی پاراوه و دلپێنی چه که و به هیزترین چه کی لی هه لده واسری .. هه روه ها بۆ هیزه نه یاره گانی ده سه لمێنن نا په زاییه گانیان به فیرۆ ده چن، که سانی نا پزیش ده که ونه به ر چه ندان فشاری ناخۆش و دژواره وه .

ئه و پلانه دوورمه ودايه ی له و نامه یه دا باسی لێوه کراوه، ته نیا ئاماژه یه که بۆ ئه وه ی پاره ده ره نێوده وله تییه گان نیازی کۆنترۆلکردنی ته واوه تیی ئابوری جیهان و گشت سه رچاوه یه کی سه رووشتی و هیزی مریی و ته واوی گه ردوونیان هه یه .

مستهر نه سکویتی سه رۆکوه زیرانی ئینگلیز، له ۲۸ ی کانوونی دووه می سالی ۱۹۱۵ دا ئه م چه ند بڕگه نووسینه ی له په راوی پۆژانه یدا تۆمار کردووه: هه ر ئیسته یادداشتنامه یه کم به ناو نیشانی (ناینده ی له لستین) له هیزیرت صامۆئیلوه به ده ست گه یشتووه، ئه و پێی وایه ده توانین سی یان چوار ملیۆن جووله که ی ئه وروپی له و ولاته دا نیشته جی بکه ین، ئه م بیرۆکه یه م وه ک ده قێکی نوێی چه یڕۆکه گانی جهنگی خاچه رستی ها ته به رچاو .. ددان به وه دا ده نیم رقم له و پێشنیازانه ده بیته وه که به رپر سیاریه تیی زیاتر ده خاته سه ر به رپر سیاریه تییه گانمان.

ئەم دەستەوازانەى سەرەوه، بەلگەى تەواومان دەدەنە دەست
 ە مستەر ئەسکویت مەیلی بەلای زایۆنیزم نەچووه.. بێگومان لەو
 کاتیشەوه چارەنووسی ئەسکویت و وەزارتەکانى بێاریان لەسەر درا.
 زایۆنیزمەکان ماوه یەکی دوو روودێژ بوو پیشەسازیە
 جەنگییەکانیانى ئینگلترايان خستبوو ژێر دەستی خویان.. کاتیکیش
 پیلانگێڕى و کودەتایە که بپاری دژایە تیکردنى سیستمى ئەسکویتى دژ
 بە زایۆنیزمى دا، کتوپڕ ئینگلترا خۆى لەنتۆ جەنگێک و لەبەردەم
 قەیرانێکى توندی پیشەسازیى کیمیایدا دۆزییەوه که بناغەى
 دروستکردنى فیشەك و تەقەمەنىی جەنگییە.. قەیرانە که کارخانەکانى
 تۆپیشى گرتەوه و ناچار بوون دەست بە بەرھەمەکانیانەوه بگرن و
 سیاسەتى که مەخرجى پێپە و بکەن.. بێگومان گەلى بریتانیش
 تۆبالەگەى خستە ئەستۆى حکومەت.

سەرپەرشتیاری بەرھەمھێنانى کیمیاى لە ئینگلترا، سێر فريدريك
 ناسان بوو.. بۆ دەریازیوون لە قەیرانى بەرھەمھێنانى مادە
 کیمیاى کەنیش ئەرك و جێبەجێکردنى پێنمایەکان خرایە ئەستۆى
 کارگەکانى برۆنەر و مۆند، بۆ ئەم مەبەستەش پارەى کى زەبەلاحى
 حکومى تەرخان کرا.. بەلام خاوەنانى ئەم دوو کارخانەى - بەپێزان
 برۆنەر و مۆند جوولە که بوون - و کارگەى کى زەبەلاحیان لە سیلفەر
 تاون دامەزراند.. هەرچەندە بە پارەى حکومەتیش دامەزرا، بەلام
 کاتیک دەستى بە بەرھەمھێنان کرد، ھۆکارەکانى پرۆپاگەندە و
 پۆژنامەوانى سەر بە سووخورانى زایۆنیزم بوون و ستایشێکى
 بێپایانى برۆنەر و مۆندیان کرد و بەشتۆەى کى گەرموگۆپ ئەو کارە
 مەزنەیان دایە پال ئەوان و سەرمايەدارانى جوولە که و دەیانگوت لەو

کاته‌ی مه‌ترسی له چوارده‌وری بریتانیادا وریبوو، هه‌ر نه‌وان پالپشتی به‌ره‌مه‌یتانی سه‌ریازی بریتانی بوون.. به‌مشێوه‌ نه‌و ناویراوانه‌ به‌ پوخساریکی جێبه‌جێکار پیشان دران، هه‌رچی تۆبالیشه‌ خرایه‌ نه‌ستی حکومه‌ته‌وه‌.. به‌لام هینده‌ی نه‌برد کارگه‌ی سیلفه‌ر تاون کتوپر ته‌قییه‌وه‌، له‌و ته‌قییه‌وه‌ پێکخراو و به‌نه‌نقه‌سته‌شدا چل که‌س مرین و هه‌شتسه‌د مال پووخان.. له‌ نه‌نجامدا به‌ره‌می کیمیاییانه‌ی جه‌نگی سه‌رله‌نوێ دووچاری پاشه‌کشه‌ بوویه‌وه‌، دووباره‌ قه‌یرانه‌که‌ په‌نجه‌ی هه‌رگیفی له‌ وه‌زاره‌ته‌کانی نه‌سکویت پاده‌وه‌شاندوه‌وه‌.. پاله‌وانه‌ ساخته‌ و کارتۆنییه‌کانیش هه‌یج تۆبالتیکان نه‌خرایه‌ نه‌ستق و له‌ گشت سه‌ره‌نشستێک پارێزواو بوون و به‌رده‌وام به‌شان و بالایاندا هه‌لده‌نرا.. ده‌بێ نه‌وه‌ش به‌تینه‌ به‌ریاس که‌ سێر نه‌لفرێد مۆندی ناویراوه‌ک نێردراویکی پاشا سه‌ره‌رشته‌ی کاروباره‌ کیمیاییه‌کانی ده‌کرد، نواته‌ر خۆی له‌ فه‌له‌ستیندا بووه‌ سه‌رۆکی ناژانسی جووله‌که‌.

ئینگلترا پابه‌ندی یارمه‌تیدانی پووسیای هاوپه‌یمانی بوو، ته‌نگ و فیشه‌کی بۆ ده‌نارد.. به‌لام له‌گه‌ڵ ده‌ره‌نجه‌می نه‌و که‌موکورتییی نێو بواری پیشه‌سازی چه‌ک و ماده‌ کیمیاییه‌کانه‌وه‌، سوپای پووسیا له‌به‌ره‌ی خۆره‌لاتدا زه‌بری کوشنده‌ی به‌رکه‌وت، چونکه‌ چه‌ک و فیشه‌کی پێنه‌ده‌گه‌یشت.. پۆژنامه‌کان پایانگه‌یاند سه‌ریازی پووسی به‌ دار و به‌رچیخ و مشته‌کۆله‌ شه‌ریان ده‌کرد، نواته‌ریش به‌ ده‌ستی سه‌ریازی نه‌لمانی ده‌کوژدان.. پروفیسۆر بێرنارد بارز نامه‌یه‌ک بۆ لوید جۆرج ده‌نێری و تیایدا به‌ پوونی باس له‌وه‌ ده‌کات چه‌ک و فیشه‌ک به‌ نه‌نقه‌ست له‌ پووسیای قه‌یسه‌ری بێدراوه‌، تاکو زه‌مینه‌ی گونجاو بۆ شۆپش بپه‌خسێندری.. نامه‌که‌ی بارز له‌ ساڵی ۱۹۱۵دا نووسراوه‌ و

تیایدا هاتووه: له سه‌رم پتووسته راویز چوونی ته‌واو دروستی خۆم ده‌رییم و بلێم شکستی به‌پێزان فیکه‌ر- ماکسیم و هاویه‌شانیان له‌ هه‌راهه‌مکردنی چه‌ک بۆ هه‌وسیا- که ده‌بوایه به‌ر له‌ پێنج مانگ بگاته‌ نو و لات- کۆسپوته‌گه‌ره‌ی ده‌خسته به‌رده‌م پتوهندی نێوان هه‌ردوو ولات، به‌تایبه‌تیش هاوکاری و پالپشتیکردنی یه‌کتی له‌ جه‌نگی هه‌نوکه‌پیدا.. بێگومان هه‌والی ته‌واو دروستم پێکه‌یشتووه هیچ جو‌ره یارمه‌تییه‌کی ئینگلترا نه‌که‌یشتووه ته‌ هه‌وسیا.

(لوید) وه‌زیری دارایی و به‌رپرسی پرچه‌ککردن و ده‌سته‌به‌رکردنی تفاق و گه‌ره‌سته‌ی دیکه‌ی جه‌نگ بوو.. به‌لام به‌پێزان فیکه‌ر- ماکسیم و هاویه‌شانیان، له‌ ژێر ئالای سیژنه‌پنست کاسیلی بریکاری کاروباره‌کانی ده‌ستگه‌ی کۆهن- لۆب له‌ نیویۆرک بوون، خودی نه‌پنستیش وابه‌سته‌ی خانه‌واده‌ی پۆچیلد و پاره‌ده‌رانی نێوده‌وله‌تی ئینگلترا و فهره‌نسا و ئه‌لمانیا بوو.

ئه‌وجا بۆ ئه‌وه‌ی بیسه‌لمێنین به‌پێزان فیکه‌ر- ماکسیم و هاویه‌شانیان له‌ وکاتیدا له‌ ژێر کاریگه‌ری ده‌ستگه‌ی کۆهن- لۆب بوون، گوته‌که‌ی بۆریز به‌رازیل ده‌هێنینه‌وه: له‌ ئی شوباتی سالی ۱۹۱۶دا پارتی شۆرشگێپی هه‌وسیی له‌ ئەمریکا کۆبوونه‌وه‌یه‌کی کرد و ۶۲ نوێنه‌ری نێردراو به‌شدارییان تیا‌دا کرد.. تیا‌یدا تاوتوێی ئه‌و پاپۆرته‌ نه‌هێنیانه‌ کرا که له‌ هه‌وسیاوه‌ هاتوون و گه‌یشتوونه‌ ته‌ ده‌ست پارتیه‌که‌، پاپۆرته‌کان باس له‌وه‌ ده‌که‌ن کاته‌که‌ گونجاوه‌.. هه‌روه‌ها که‌سانی نێو کۆبوونه‌وه‌که‌ دانیایه‌رانه‌وه‌ که له‌ لایه‌ن که‌سانێکی هاوسۆزی پرسی پزگاکردنی گه‌لی هه‌وسیه‌وه‌ گشت یارمه‌تییه‌ک پێشکیش ده‌کری.. له‌مباریه‌وه‌ ناوی به‌عقوب شیف چه‌ندان جار

هاته نیتو ناوان.. ئەم یه‌عقوب شیخه‌ش له‌و کاتیدا له‌نیتو نیویۆرک
 نه‌ندامیکی مه‌زنی ده‌ستگه‌ی کۆهین- لۆب بوو.. له‌ کۆری شینست و سو
 نه‌ندامی نیتو کۆبوونه‌وه‌که‌ی شوباتی ساڵی ۱۹۱۶ دا نزیکه‌ی په‌نجا
 نه‌ندام به‌شیوه‌ی راسته‌وخ‌ز به‌شدارییان له‌شۆپ‌فشی ساڵی ۱۹۰۵ی
 پووسیادا کردبوو. جارێکی دیکه‌ش له‌سه‌ریان پتۆیست بوو بۆ خه‌باتی
 شۆپ‌شگێڕی دنه‌ بدرێن، به‌لام یه‌عقوب شیخ پیلانی بۆ ئەوه‌ دانابوو
 به‌ره‌مه‌ی شۆپ‌شه‌که‌ له‌ لینین زه‌وت بکات.

کاتی‌کیش نه‌نجومه‌نی پارله‌مانی ئەم نامه‌یه‌ی (بارن‌بیان
 تاوتۆیکرد که‌وا ئاراسته‌ی لوید جۆرج کرابوو، هه‌واله‌کان ده‌یانگوت لوید
 جۆرج به‌رگری له‌ سیاسه‌تی حکومه‌ته‌که‌ی کردووه‌، ده‌بێ‌ خێرو
 چاکه‌ نواندن له‌نیتو ولاته‌وه‌ ده‌ستپێکات، چونکه‌ هێزه‌ بریتانیه‌کانمان
 له‌ فیه‌نسا ده‌جه‌نگن، بۆ هه‌ر تییپ‌کیش ته‌نیا دوو په‌شاشیان هه‌یه‌..
 جا پێش ئەوه‌ی چه‌ک و تفاق بۆ پووسیا بنێردی، پتۆیسته
 سه‌ریازه‌کانی خۆمان پرچه‌ک بکه‌ین.. ده‌لێن لۆرد که‌نهر به‌مشێوه‌یه
 وه‌لامی لوید جۆرجی دابوووه‌وه‌: کاتی‌ک ده‌بینم له‌ پرچه‌ک‌کردنی پووسیا
 شکستمان هێناوه‌، ئەوا چوار په‌شاش بۆ هه‌ر تییپ‌ک به‌ ده‌ست‌بلاوی
 ده‌زانم و - ناخر پێشتریش به‌لێنمان به‌پووسیا داوه‌ - هه‌ر ئەم هۆیه‌ش
 بوو وایکرد هه‌ر شه‌ش سه‌ریازی پووسی تاکه‌ یه‌ک ته‌فه‌نگیان به‌رکه‌وی.

پیلانگێڕه‌ جیهانییه‌کان ئەم قسه‌یه‌ی که‌نهریان به‌ ده‌رفه‌ت زانی،
 فه‌رمانیان به‌ به‌کرێگه‌راوانیان کرد هه‌ولی له‌که‌دارکردن و ناو‌زپاندنی
 بخه‌نه‌ گه‌ر.. هه‌واله‌که‌ له‌ گشت جیهاندا بلاویووه‌وه‌ و به‌کرێگه‌راوه‌کان
 ده‌یانگوت: که‌نهر چوار په‌شاش بۆ هه‌ر تییپ‌ک به‌ ده‌ست‌بلاوی ده‌زانی و
 ده‌لی سه‌ریازانی بریتانیا له‌ فیه‌نسا پتۆیستیان پێی نییه‌.. ئەم

ناوڤاندنه تا نئیسته یشی له گه لدا بیت بهرده وامه، له ژياننامه ی دافید لوید جوړجا باسکراوه که به مدواییانه ده رچووه، هه روه ها له هه مان ژياننامه ی پاکنووسکراودا و له کوفاری هه فغانه ی تۆرینتۆ ستاریشدا نیشکی خرابووه سه ر.. من پاستیی هه نبر نه و پووداوه گرنگه مینۆویه به بۆ سه رنووسه ی کوفاری ناوبراو نارد، نه ویش وه لایمی دایه وه وگوتی نه و پاستکردنه وه یی من داوای لی ده که م کارتیکی دینامیکیه و چاره سه ر ناکرئ، هه روه ها گوتی نامه که ی منی که یاندووه ته ده یلی ستار.. پتویستیش نییه بلیم پاستیه که هه رگیز بلان نه کراوه ته وه.

نئیسکر لۆپیدیای زانیاری جووله که سه باره ت به زایۆنیزم ده لی: جهنگی جیهانی بووه هۆی نه وه ی به ناچاری مه لبه ندی پتکفرای زایۆنیزم له به رلینه وه بگوازیت ته وه نیویۆرک.. ته وای ده سته لاته کانیش دراوه ته ده ست لیژنه ی کتوپری به ده گی زایۆنی و ئیل، دی. براندیسی دادوهری نه مریکی سه رۆکی لیژنه که یه.

یه عقوب دی هاس له په پتووک که یدا به ناوی (لويس ديمبتر براندیس) نووسیویه تی: "به لام نووسینگه ی زایۆنی بۆ کۆچ، چه ندان لقی لی بووه ته وه و هینده فراوان بووه گشت نه و که رته جهنگیانه شی گرتووه ته وه که وا هاوپه یمانان داگیریان کړبووه، تورکیا و سووریا و فه لستین و ئوردن و به غدازی گرتووه ته وه.. پاستیه که شی تاکه یه ک قرش له و ملیۆنانه ی نووسینگه که وه ری گرتن به فیۆ نه پۆیشتن، به لکو بۆ پتووه ندی و سپاردن ده سستی به به کاره ینانی نووسینگه کانی کاروباری ده ره وه ی ویلایه ته یه کگرتووه کان کرد، دواتریش نووسینگه کانی کۆچ سه رکه و تنیکی گه وره یان وه ده سته ینا، ده کرا پشٹی پی ببه ستری.. ته نانه ت وه زاره تی دارایی نه مریکا پشٹی پی

له عیراق ده دوی، له لاپه په ۱۰۴ دا نووسیویه تی: کاریگه ریی جووله که له سهر سیاسه تی بریتانیا پوون و ناشکرایه، به تاییه ت دواى به دیارگه و قنى به پښ لویډ جۆرج.

هه روه ها ئیل فرای له لاپه په ۵۵ ی په پرتوکه که یدا (ناوه کان ده پښنه خوره لات) نووسیویه تی: په که مین کوبوونه وه ی په سمعی لیژنه ی سیاسه تی زایونی له ۱۷ ی شوباتی سالی ۱۹۱۷ دا له مالی دکتور موسا گاسته به پښو چوو. له و کوبوونه وه یه دا زور به دووډرښی گنتوگو له سهر نه و به رنامه یه ی زایونی کرا که وا وه ک بڼه های دانوستانی په سمی به کارده هیندری و چاره نووسی له ستین و نه رمینیا و ناوچه ی نیوان دوو پوویار (عیراق) و مه مله که تی حیجاز ده گرته وه.

به لام جی. نیم. ئین. جیفریس له لاپه په ۱۲۹ نه و په پرتوکه ی وه که به لگه هینامانه وه، چه ند زانیاریه کی دیکه ی ده خاته سه: ورده کاریه کانی نه و کوبوونه وه یه به کۆدی نهینی گه یه ندرانه پښخستنی زایونیزمی نیو ویلايه ته په کگرتووه کان. له مږ به دواوه ش پښخستنی زایونی له ویلايه ته په کگرتووه کاندا ده ست له داپشتنی سیاسه تی بریتانی وه رده دات و پرسه نیو خوییه کانی بریتانیا ش ناراسته ده کات.

جا بۆنه وه ی به شتیه یه کی هه سته پیکراو ناستی ده سته لات و کۆنترولی پاره ده رانی نیوده وله تی به سهر پرسه کانی حکومتی بریتانی بڅه یینه به رچاو، گوته که ی هه مۆئیل لاندمان ده هینینه وه، ناوبراو ده لی: دواى نه وه ی سیر مارک سایکس و وایزمان و سوکولوف پښکگوتن، بریار درا نامه یه کی نهینی بق دانوه برانديسی سه رۆکی لیژنه ی له ناکاوی په ده گی زایونی له نیویۆرک بنیرډی و تیایدا پښی

پاڤگە یەندری حکومەتی بریتانی لە بەرانبەر هاوسۆزێیەکی کارای
 جوولەگە و پشتگیریکردنیان لە پرسی هاوێپەیمانان لە ویلايەت
 یەگرتووەکانی ئەمریکا، نامادە یە یارمەتی جوولەگە بەدات بۆ ئەو
 فەلەستین وەدەستبێنن، بەو مەرجە ی شەپۆل و پەوتیکی بەهێز
 بهێنیتە ئاراو پالەشتیی بەشداریکردنی ئەمریکا بکات لە جەنگدا.. ئەو
 نامە یەش بە کردی نەیتی و بەهۆی نووسینگە ی وەزارەتی دەرەو
 بریتانیاو ناردرا، هەروەها چەند نامە یەکی دیکە ی نەیتی لە پێگە ی
 ژەنەرال ماکدۆنۆو بۆ سەرکردە زانیۆنییەکانی نیۆ هوسیا ناردرا..
 دکتۆر وایزمایش (یەکتێک لە دامەزێنەرانی دەستگە ی زانیۆنیزمی
 سیاسي) توانی لە پێگە ی حکومەتەو لێخۆشبوون لە خزمەتی شەش
 گەنجی زانیۆنی دەستەبەر بکات، بۆ ئەو ی بەشیۆه یەکی کارا لە پێتئاو
 پرسی زانیۆندا چالاکی بنوێنن.. چونکە لەو کاتی خزمەتی سەریازی
 زۆرەملی بوو، تەنیا ئەو کەسانەش چاویان لێ پۆشرا کە کار و چالاکی
 گرنگی نیشتمانیان بەپێوە دەبرد، نە دەبوو لە بەرەکانی پێشەو
 جەنگدا خزمەتی سەریازی پێشکیش بکەن.. من بیرمە کاتێک دکتۆر
 وایزمان نامە یەکی بۆ ژەنەرال ماکدۆنۆی (بەپێوە بەری کردە
 سەریازییەکان) نووسی و تیایدا داوای یارمەتی دەکرد بۆ ئەو ی لێۆن
 سیمۆن و هاری ساشر و سمۆن ماركس و هابا مسۆن و تولکۆسکی و
 منیش لە خزمەتی سەریازی ببوردێن.. هەروەك چۆن دکتۆر
 وایزمایش داوای کرد، من لە نووسینگە ی جەنگیەو گوازامو
 وەزارەتی پاڤگە یاندن و دواتریش لە مانگی کانوونی یەكەمی سالی ۱۹۱۶
 بۆ نووسینگە ی زانیۆنی گوازامو.. لەو کاتیەو و بۆ ماوێ چەندان
 سال من زانیۆنیزم بە هاوێپەیمانی حکومەتی بریتانی زانیۆ.. هێچ

تەنگوچە لە مە یەکی ش له وە دە ستهێنانی پاسپۆرت یان ها توو چووی هەر
کە سێک دروست نە دە بوو، ئە گەر نووسینگە کە ی نێمە پشت گیری
کەربایە .. بۆ نمونە من ناسنامە یە کم وازێ کرد خاوە نە کە ی
عوسمانیە کە ی جوولە کە بوو، نووسینگە ی نیشتمانی بریتانی پە سندی
کرد و وە ک هاو پێشە ک پە فتاری لە گە ل هە لگرە کە ی کرد نە ک وە ک
نوژمنێک، چونکە وە ها باو بوو وە ک نوژمنێک پە فتار لە گە ل لوبیی تورک
دە کرا.

شرۆڤە کردنی ژبانی دزانیلی ئە وە ی پوونکردووە تە وە ناویراو له
لە ندە ن چە ندان شە و ی یە ک شە مانی لە لای خانە وادە ی پۆچیلد بە سەر
بربوو .. هە روە ها ئە وە شێ خستوو تە بە رچاو لە و کاتە ی دە سته کە ی
کۆمە ن- لۆب له نیویۆرکدا پارە ی بۆ شۆرشی جوولە کە ی نێو پووسیا
دە نارد، پۆچیلدیە لە ندە نییە کان لە و شارە دا بە پێ وە بە ری کاری
قە یسەر بوون .. هە روە ها دە شزانین خانە وادە ی پۆچیلد له لە ندە ن
لە گە ل پارتی پزگاریخوازدا بوون و لە نێوان سالانی ۱۸۴۰- ۱۹۱۷
پۆژنامە وانی پزگاریخوازانی سەر بە بنە ماله ی پۆچیلد بوو، دژی
پووسە کان بوو. هە روە ها دزانیلیش پایگە یانندوو سەر کردە سیاسی و
داراییە کان له ئە لمانیا بە کە سانی دژبەر دە زاندران، چونکە پێگە یان بە
پارە دە وانی نێو دە وڵە تی نە دا بوو بە ئارە زووی خۆیان چییان بوو
بیگە ن .. نوێنە ری بنە ماله ی پۆچیلد له ئە لمانیا بارێن فۆن بلیشریدی
بە رپێنی و خانە وادە ی واریگ بوون له هامبۆرگ .. له پووسیا شدا
بنە ماله ی ویتشتاین له ئە وروپا یارمە تی بنە ماله ی گینزیرگیان دا له
سانت پترسبۆرگ بۆ ئە وە ی لە و وڵاتە دا گرنکی بە بە رژه وە ندییە کانی
پۆچیلد بە دن. هە روە ها پیاوێکی دیکە ش هە یە له پیتناو بە رژه وە ندیی

پاره دهره نۆوده وه تیبه کاندای چالاکییه کی بیۆینه ی نواندوه و ناوی
نۆتۆ کاهن بووه .

ناوبراو له زۆریه ی نه و لاتانه ی تیایاندا ژیاوه توانیویه تی له پشت
ئالای نیشتمانیدا زۆرێك له پاستیه کانی هه نهر نامادجه کانی خۆی وهك
شۆڤشگێرێکی جیهانی بشاریته وه ، له هه ر ولاتیکیشدا ژیا بیئت وهك
هاولاتییه کی شهیدا و عاشقی ولاته كه خۆی نواندوه .. به پێز نۆتۆ کاهن
له نه لمانیا ژیاوه ، دواتر وهك پۆل واریگر چووه ته ویلایه ته
یه کگرتوه کان . وهك ناوبراویش بووه ته ده سته گی کۆهین - لۆب ..
پاسته وخۆش ناوی گه یشتنی به نه مریکا له لای سپایر و هاویه شه کانی
کاری نووسه ری ده سته گوت ، نه مه یش بۆ نه وه بوو وا بکات شته کان به
ئاسایی بیته به رچاو .. دواتریش نه وه یه کی به پێز ولفی وهك هاوژین
خواست ، به پێز ولفیش یه کێك بوو له دامه زینه رانی ده سته گی کۆهین -
لۆب و هاویه شه کانی .. کاتیکیش خاتوو کاهن له سالی ۱۹۲۱دا
سه ردانی مۆسکۆی کرد ، له لایه ن حکومه تی پووسییه وه به په سمی
پیشوازی لینکا و له سه ر شه ر ه فی نه ودا خوان و داوه تیکی گه وده و
چهندان پیشوازی جۆراوجۆریان بۆ پێکخست .. کاتیکیش به سه ر پێگه
و شه قامه کاندای په تبوو ، سوپای سوور به پێز وه سته ابوون و پیشوازییان
لێی ده کرد .

له ۲۷ نه پیریلی سالی ۱۹۲۴دا گوتاریك له ده یلی هیزالد
بلاویویه وه و به پێز هانین سوافار نووسی بووی و تیایدا هاتبوو : ماوه ی
چهندان ساله (نۆتۆ کاهن) ی ملیۆنێر ده ناسم .. له و کاته دا ناسیم که
نیشتمان په روه رێکی نه لمانی بوو ، هه روه ها له و کاته ش ناسیم که بووه
نیشتمان په روه رێکی نه مریکی .. کاتیکیش ویستی بجێته نۆ

نهنجومهنی گشتیی بریتانییه وه زۆر ناسایی بوو بچیته نێو پارتی
نیشتمانیهیه.. ههروهها دهیتوانی ببیته سهزۆکی پهکییهتی گشتیی
فسهکه ر به زمانی ئینگلیزی، بهلام چالاکیه شۆپشگێڕیهکانی به
پنکهوت ناشکراوون، چونکه بهلکه کهوته بهردهست و پوونبوویه وه
مالهکی لانهی بهکرنگهراوانی سۆفیهیهیه، وهک: نینا سمۆرۆدین و
کلێر و شاریدان و لوئیس بریانت و مارگریت هارسۆن.

له هاوینی سالی ۱۹۱۷دا له ستۆکهۆلمی سوید نوێنه رانی
بهزۆه وهندییه بانکییهکانی بریتانیا و ئهلمانیا و فراهنسا و ویلایهته
بهگرتوهکان کۆبوونه وه.. ههروهها به پێز برۆتۆ بۆیۆفی وه زیری
نێوه خۆی پووسیش تیایدا به شداریوو، به پێز واریگیش له هامبۆرگ
یهکێک بوو له نامادهبووانی نێو کۆبوونه وه که.. ئهوهی دواهی برای پۆل
واریۆرگی هاویهشی دهستگهی کۆهن- لۆب و هاویهشانی نیویۆرک بوو
وپهشنووسی یاسای سیستمی یه دهگی فیدرالی سالی ۱۹۱۰ی
نووسی.. شاندی گشت ولاتانی نێو جهنگیش به شداریوون، بۆ ئهوهی
برپاری پالپشتیکردنی مادیی بۆ لینین و ترقۆتسکی ده ریچیت و له
همان کاتیشدا حکومهتی سۆفیهتییه له نێو بهن، له کوتاییشدا برپار
دهردهچی و دهستگهی کۆهن- لۆب له نیویۆرکدا ۵۰ ملیۆن دۆلار
دهخاته بهردهستی لینین و ترقۆتسکی.

ئهفسه رانی هه والگریی نهینیی بریتانی و ئه مریکی سه بارهت به و
پاستییانه چهند پاپۆرتیکیان بۆ حکومهته کانیان نارد.. ئه ی ئین
کۆمیی ئهفسه له کاتی بهر په رچدانه وهی جه ماوه ری شۆپشگێڕ کۆژدا
که له سانت پترسبۆرگدا هێرشیان ده کرده سه ر کونسله ری بریتانی،
پووداوه کهش به مجۆره بوو: ئهفسه ری ناوبراو ده یویست شۆپشگێڕان

له شوێنی کۆبوونه‌وه‌که نووربخاته‌وه، بۆ ئه‌وه‌ی که سانی نیو کۆبوونه‌وه‌که بتوانن به‌لگه‌نامه‌کانی تایبەت به‌هه‌سه‌له‌که و چه‌ندان کاروباری دیکه بسووتێنن، به‌لام شۆڕشگێڕان کوشتیان.

نووتیش حکومه‌تی ئه‌مریکی چه‌ند راپۆرتێکی بۆ حکومه‌تی بریتانی نارد که له‌لایه‌ن ئه‌فسه‌رانی هه‌والگری خۆیه‌وه به‌دهستی گه‌یشته‌بون.. هه‌روه‌ها به‌ریز ئۆدندایکی وه‌زیری زه‌وییه‌ نزمه‌کان له‌ پترۆگراد- که دوا‌ی مردنی کۆماندۆ کروومی، له‌ پووسیا پیاوی به‌رزه‌وه‌ندییه‌کانی بریتانی بوو - هۆشداری دایه حکومه‌تی بریتانی.. هۆشدارییه‌که‌ش وه‌ک به‌شێک له‌ کاغه‌زێکی سێپی تایبەت به‌ شۆڕشی به‌لشه‌فی له‌ نیسانی ساڵی ۱۹۱۹دا له‌لایه‌ن کینگز پرینته‌ربلاو کرایه‌وه.

پلانه‌که‌ی یه‌عقوب شیغیش سه‌باره‌ت به‌ ڕێگه‌دان به‌ ترقۆتسکی و داروده‌سته‌ چه‌ته‌که‌ی بۆ گه‌رانه‌وه‌ له‌ نیویۆرک به‌ره‌و سانت پترسبۆرگ، له‌ واکاته‌دا شکستی هێنا که که‌سانی په‌سمی حکومه‌تی که‌نه‌دی له‌ هالفاکسی هه‌ریمی و فاسکۆشیا‌دا له‌سه‌ر ڕێگه‌ی گه‌رانه‌وه‌یان به‌ره‌و پووسیا، ده‌سته‌به‌سه‌ری کردن.. لیڤه‌دا هه‌ژموون و ده‌سته‌لاشی پارده‌هه‌رانی نیۆده‌وله‌تی، واتا ئه‌وانه‌ی به‌شێوه‌یه‌کی راسته‌وخۆ ناپه‌زاییان پێشکشی حکومه‌ته‌ پێوه‌ندیده‌ره‌کان کرد کارایی خۆی سه‌لماند، چونکه ترقۆتسکی و گشت ئه‌ندامانی چه‌ته‌ شۆڕشگێژه‌کانی ئازادکران، ڕێگه‌شیان پێ درا به‌ سه‌لامه‌تی له‌ که‌رت و ناوچه‌ باش پارێزراوه‌کانی بریتانیدا بپه‌رینه‌وه.

به‌لگه‌یه‌کی دیکه‌ی وابه‌سته‌یی و پێوه‌ندیی سیاسیه‌ی بریتانییه‌کان به‌ شۆڕشی ساڵی ۱۹۱۷ی پووسیاوه‌ هه‌یه و دکتۆر پترۆفسکی

وده سته پیتان، به لکه که تیشک ده خاته سر گه مه و سیناریو یه که ی سیر بچانانی بالیوزی بریتانی.. پترقفسکی سه لماندوویه تی گهرچی حکومتی لوید جئورج ده یزانی له پشت پهرده وه چی ده گوزهری، به لام یارمه تی ترققفسکی و سرکرده شوقشگیره کانی داوه، بگه نه پوسیا.. له هه مان کاتیشدا سرکرده یه تی بالای نه لمانیا یارمه تی پاره ده رانی نیوده وله تی داوه بونه وه ی لینین و داروده سته چه ته که ی له سویسراوه بگه یه ننه پترقگراد.. بق نه م مه به سته ش فارگونیکي تاییه ت بق لینین و شونکه وته کانی ته رخان کراوه بق نه وه ی له سه فهره که یاندا به نئو خاکی نه لمانیا بیانگه یه ننه جینگه ی مه به ست.

به پیز پترقفسکی پوونی ده کاته وه میلیوکوف- که و له سالی ۱۹۱۷دا وه وه زیری کاروباری ده ره وه له حکومتی پوسیا دامه زراوه- هه ر خۆیشی سه بارت به کوده تایه که چووته نئو دانوستانه وه، له دانوستانه که دا هه ردوو ده وله تی شه پرکه ری دژ به یه ک (نه لمانیا و بریتانیا) تیایدا به شداریبون.

زانراوه وه ک پاداشتیک له هه نبر نه و هاوکارییه ی ژنه پال ستانی نه لمانی پتیشکیشی کردبوو، حکومتی بریتانی له سر داوای میلیوکوف پازی بوو نیم. نیم لیتفینوف نازاد بکات، ناوبراو وه ک سیخوړنکی نه لمانی له لایه نه فسه رانی سر به هه والگری بریتانی ده ستگیر کرابوو.. به لام ناشنابوون به که سییه تی لیتفینوف زۆد گرنکه، ناوبراو ناوی ته وای فینکلنستان بووه.. کاتیکش ته فلی بزوتنه وه ی شوقشگیره جیهانی بووه، ناوی خۆی گورپوه و بووه ته مایروالاش.. کاتیکش پتیه ندیه که ی له گه ل پارتی به لشفی و لینین پته و بوو، جارتیکی لیکه به ناوی ماکسیم لیتفینوف ده رکه وته وه..

ماكسىم ھەمان بىلىتفېنوفنى سىخوپرى ئەلمانى بوو، ھەر ھەمان كەسىش بوو لە كاتى بەخشىنى كاغەزى دراويسى جۇرى پىنجسەد پۇبلى كە ستالېن بەھۇى دزىنى بانكى تېلفېسەو دەستى كەوتىبوو، دەستگىركرا.

ھەر راستەوخۇش دواى ئازادبۈۈنى، لىتفېنوف گەپايەو ھووسيا، يارمەتتى ھكۈمەتتى كاتىي كىرنىسكى و دواترىش بىزۈتتەو ھى مەنشەفىكى سۇفىيەتتى دا.. دواترىش لە سالى ۱۹۲۰-۱۹۲۹ پۇستى يارمەتتەرى ستالېنى بۇ كارويارە دەرەككەكانى ۋەرگرت. لە سالى ۱۹۳۵ يىشدا ۋەك ئەندامى لىژنەى مەركەزى پارتى كۆمۇنىستى دانرا.. تواناى لىتفېنوف بۇ تىرۇكرىد و ۋەرگرتنى پارەو پوولى دىزو و كاركرىد ۋەك سىخوپ و سەرۇك چەتەيەكى نىۋو دەۋلەتتى و پابەرى چالاككە شۇرۇشگىرپەكانى نىۋو ولاتان، بوۈنە ھۇى ئەۋەى رۇرەى ولاتانى جېمان ۋەك سەرۇكى ئەنجۈمەنى ئاسايش لە ئەتەو يەكگرتۈۋەكاندا پىشۋازى لىكەن و پەسندى بگەن!!.. ئەمەش راستىيەك پوۈن دەكاتەو كە نورانىيەكان بەشپەۋەكى پوۈكەش ھەزموۈنيان بەسەر كەسانى دەستەلاتدارى نىۋو ئەتەو يەكگرتۈۋەكاندا ھەيە!

بەمشپەۋە بۇمان پوۈن دەبىتەو ھكۈمەتتى ئىتتىلاڧى بىرئانى كە لە دىسېمبەرى سالى ۱۹۱۶دا دەستەلاتتى لە ئەسكۈيتى سەرۇكەزىران ۋەرگرت، ھىچ شىتكى نەكرد تاكو رېگە لە پىلانەكانى ھەلگىرسانى شۇرۇشى پوۈسى بگرى كە لەلايەن پارەدەرانى نىۋودەۋلەتتەۋە نەخشەى بۇ كىشراۋو، گەرچى دەشپىزانى سەركەۋتتى نەو شۇرۇشە دەبىتە ھۇى كىشانەۋەى سوپاى پوۈسى لە بەرەكانى

جهنگدا.. به لگهش بق نه وهی زایونییه کان له بریتانیا و نه مریکادا بق
پوخواندنی نیمپراتوریای پووسی پیکه وتوون نه وهیه لینین له
نوفیمبری سالی ۱۹۱۷دا ده سته لاته دکتاتوریه که ی خوی راگه یاند،
له هه مان کاتیشدا لوید جورجیش رایگه یاند سیاسه تی حکومتی
بریتانی نه وهیه پالپشتی له دامه زانندنی نیشتمانیکی نه ته وهی
جووله که له فهله ستیندا بکات.. نه مهیش ده یسه لمینی گرجی پووسیا
هاوپه پمانی بریتانیا بووه، به لام کاتیک پاره ده رانی نیوده وله تی
پووسیا یان له مهیدانی جهنگ هیناوه ته ده روه لوید جورج هیچ بق و
کینه په کی له هه نه بریاند له دل نه گرتوه.

سووخوره کان گرنگیدانی خویان ناراسته ی فهله ستین کرد، بق
نه وهی بیته مه لبه ندیکی گونجاری جوگرافی جیبه جیکردنی پیلانه
گشتیه که یان که بریتیه له کونترولکردنی جیهان.. جگه له مانه یش،
ده یانزانی به ناویانگترین جیولوجیه جیهانییه کان، ناشکرایان کردوه
چه ند ناوچه په کی به رفراوان هه ن سامانکی زوری کانزاییان تیا دایه و
ده که ونه ناوچه ی ده وروپه ری ده ریای مردوو.. له بهر نه وه نه و که سانه
برپاریان دا زایونیزی سیاسی بگرته بهر، بق نه وهی ده وله تانی جیهان
ناچار بکه ن ددان به نیشتمانیکی نه ته وهی جووله که دابنن له
فهله ستین، به شپوهیه که ده وله تیکی سه ریه خویان هه بیت و بتوانن به
پاره و هه ژموونی خویان کونترولی بکه ن.. جا نه گه ر پیلانه که یان بق
هه لگبرساندنی جهنگی سییه می جیهانی نامانجه دوورمه و دایه کانی
پیک، نه وساکه له پینا و فراوانترکردنی سنووی هه ژموون و
قهله مره ویه که یان ده وله ته سه ریه خویه که یان به کاردینن، بق نه وهی

گشت گه‌لیک بگریته‌وه .. کاتیکیش نه‌مه‌ دیتته‌دی، ده‌توانن پێبه‌ره‌که‌یان وه‌ک پاشای گه‌ردوون و خواوه‌ندی سه‌رزه‌وی دا‌بنێن.

دوای ده‌رچوونی به‌لێنی به‌لقویش که‌ هه‌ریه‌که‌ له‌ بریتانیا و فره‌نسا و ولایه‌ته‌ یه‌که‌رتووه‌کان پشت‌گیریان لێ کرد، چه‌ند هه‌رمانێک بۆ لۆرد للنبی ده‌رچوو تو‌رکه‌کان له‌ ئاسیای بچوو‌کدا وه‌ده‌رینی و خاکی پیرۆزیش دا‌گیر بکات.. هه‌روه‌ها نیازه‌کانی پشت پاده‌ستکونی فه‌له‌ستینی بۆ جووله‌که‌ ئاشکرا نه‌کرد، هه‌تا عه‌ره‌به‌کان به‌ته‌واوی یارمه‌تی لۆرد للنبیان دا ئامانجه‌کانی وه‌دی به‌یانی!

هه‌ستی گشتی له‌و کاتیدا نه‌وه‌بوو فه‌له‌ستین بووه‌ پارێزواو (محمیه‌)یه‌کی بریتانی.. به‌لام هه‌ر له‌گه‌ڵ نه‌وه‌ی فه‌له‌ستین دا‌گیرکرا، سوو‌خ‌خ‌ورانی جیهانی داوایان له‌ حکومه‌تی بریتانی و هاو‌په‌یمانان کرد لیژنه‌یه‌کی زایونی له‌ فه‌له‌ستین پێکه‌به‌ینی و نوێنه‌ره‌ سیاسیه‌کانیان تیا‌یدا بکێته‌ ئه‌ندام، به‌و مه‌رجه‌ی ئه‌رکی نه‌و نێرده‌یه‌ پێش‌کێش‌کرنی ئامۆزگاری بی‌ت به‌ ژه‌نه‌پال کلا‌یتۆنی حاکمی سه‌ریازی فه‌له‌ستین، هه‌روه‌ها وه‌ک هۆکارێکی پێوه‌ندی له‌نتوان جووله‌که‌ و سه‌رکردایه‌تی سه‌ریازی کار بکه‌ن.. نه‌و لیژنه‌یه‌ رێک له‌ رێکه‌وتی ۸ی ئاداری سالی ۱۹۱۸دا ده‌ستبه‌رکاربوو، ئه‌ندامه‌کانیشی ئه‌مانه‌ بوون:

- کۆلۆنیل نورمه‌سبای گۆر- که‌ دواتر به‌ لۆرد هارلیک ده‌ناسرا-
- به‌رپوه‌به‌ری بانکی میدلایند و بانکی ستانداردی باشووری ئه‌فریقا بوو.
- کۆلۆنیل جیمس دی پۆچیلد، کوپی ئه‌دمۆن دی پۆچیلد، سه‌رۆکی لقی فره‌نسای خانه‌واده‌ی پۆچیلد و دامه‌زێنه‌ری ژماره‌یه‌کی زۆری نشینگه‌ جووله‌که‌کانی فه‌له‌ستین بوو.. دواتریش ناو‌برلو له‌ سالانی نیوان ۱۹۲۹ و ۱۹۴۵ بووه‌ ئه‌ندامێکی ئه‌نجومه‌نی گشتیی

بریتانی، پاشان چه رچل له حکومته کرتکاریه نیتلافیه که دا کردیه وه زیری کاروباری پارله مانی.

- جیدار (ملازم) نه دویین صاموئیل که له کاتی جهنگی دوه می جیهانیدا وه که به پتوه به پی چاودیری حکومتی بریتانی دامه زرا.. کاتیکیش ئیسرائیل له سالی ۱۹۴۸ دامه زرا، کرایه به پتوه به ری ئیستگی ئیسرائیل.

- مستر ئیسرائیل سیف، به پتوه به ری کومپانیایه زه به لاهه کانی مارکس و سپینسری بریتانی.. هه روه ها پتوه ندیی توندولی له گه ل سووخرانی نیتوده وله تیدا هه بوو.

- لیۆن سیمۆن، دواتر پله ی سوارچاکی وه ده ستهینا، بووه به پتوه به ری به رپررسی نووسینگه گشتیه کانی پۆسته له بریتانیا.. گشت نامیره کانی ته له فۆن و سه رجه م جوړه کانی پتوه ندیی بێته لی کونترۆل کرد.

- نه دنامه کانی دیکه ی لیژنه که بریتی بوون له: دکتۆر نیلدهر، جوزیف کارین و حاییم وایزمان، هه ره مووشیان هاوپتی نزیکه زایۆنبیه ده وله مه ندیه کانی نیتو نه مریکا بوون. سیر ستۆرز ده لی: پیش نه وه ی کونگره ی ناشتی بیه ستری و ته نانه ت پیش کۆتاییه اتنی جهنگ، نه و لیژنه یه ناردرایه فه له ستین بۆنه وه ی که ش و زه مینه یه کی له بار بق دامه زراندنی نیشتمانی نه ته وه یی بق جووله که کان بپه خستنی و هاوکاران و یارمه تیده رانیان بجوولینن یارمه تی مادیان بده ن.

بهشی دهیم

پهیماننامه ی فرسای

پهیماننامه ی فرسای په کیک بوو له و به لگه نامه سته مکارو نادادپه روه رانه ی نوینه رانی ولاتانی به ناو پېشکه وتوو و مه دهنی ولاتیان کرد... نه م سته مه بووه هوی نه وه ی که لی نه لمانی جه نگیکی دیکه ی جیهانی هه لگیر سینن و جه نکه که بیته نه هه مه تییه که س نه توانی خوی لی بیویری.

سه رها تا پیویسته درک به راستیی نه و هه لومه رجان به که ی که له تشرینی دووه می سالی ۱۹۱۸ دا چوار ده وری وات کردنی ناگریه ستیان ته نیبوو، چونکه سه رکردایه تی بالای نه لمانی له بهر مه ترسیی شکسته یانی هیزه که ی داوای نه و ناگریه سته ی نه کرد، به پېچه وانه وه هیزه کانی نه لمانیا له گۆره پانی جه نگدا دوو چاری هیچ جۆره شکستیک نه ببوون.. به لام سه رکردایه تی بالای نه لمانی داوای ناگریه سته که ی کرد بۆ نه وه ی بتوانی پویه پوهی هه لگیرسانی شوقشی کۆمونیستی ولاته که ی بیته وه.. چونکه پۆزا لۆکسمبورگ و پیکه سته که ی که جووه کان کۆنترۆلیان کردبوو، پیلانیان ده گپرا هاوشیوه ی شوقشه که ی لینین له پوهسیا، له نه لمانیا ش شوقش بکه ن.

به لام نه و هویانه ی وای کرد سه رکردایه تی بالای نه لمانی له مه ترسیی به ره ی ناوخوی دلتیا بیته وه به مشیوه یه بوو:

شانه نوستووه شوپشگیزه کانی ریزا لۆکسمبورگ توانیان دزه بکه نه نیکو که شتیگه لی ده ریایی نه لمانییه وه، له سالی ۱۹۱۸ چالاکیه که یان توندتر بوو و چهند پروپاگه نده یه کیان بلاو کرده وه گوايه سرکرده نه لمانییه کان بریاریان داوه که شتییه جه نگییه کان و که شتیوانه کانیش له جه نگیکی هاویه شی دژ به که شتیگه له کانی نه مریکا و بریتانیا دا بکه نه قوریانی، ده نگویه کی دیکه شیان بلاو کرده وه گوايه نه و کرده یه نامانجی په کخستن و نیفلیجکردنی هیزه هاویه یمانه کانه، به شیوه یه ک رینگه بۆ سهروه رانی نه لمانییه کانی جه نگ خوش بکات به بی هیچ به ره لستییه که ناراو ه کانی بریتانیا داگیر بکه نه. نه و شانه کومونیستیانه له پیتناو سه ره لدانی یاخیبوون، پالشت و هانده ری چهند پروپاگه نده و دنده دانیک بوون، به رده و امیش ده یانچرپاند هیژشه که وه کات شکست دینیت، چونکه زانایانی بریتانی توانیوانه چه کیکی نهینی و نویی کیمیایی ناماده بکه نه، چه که که ش توانا به هاویه یمانان ده به خشی که شتییه کانیان بسووتینین و به گپی ناگر چوار ده وریان به تنن، ناگر و گهرمی و که مېوونه وهی تۆکسجینیش ده بیته هوی کوزرانی گشت بوونه وه ریکی زیندوو... دواتریش تیکده ره کان جه ختیان له سه ره نه وه ده کرده وه تاکه هوکاری ده رپازبوون له و مه ترسییه، شوپشه له پیتناو کوتاییه پیتان به جه نگ... له ۲ تشرینی دووه می سالی ۱۹۱۸ دا سه رپازانی ده رپاوانیی نه لمانی یاخی بوون... له ۷ تشرینی دووه مییش یه که یه کی گهره ی ژیرئاوگه پ که به ره و به ره ی خورئاو ده چوو، راپکرد، چونکه پیتان گوترا بوو بۆ داگیرکردنی بریتانیا وه ک سه ری پم به کارده هیندرین.

له و کاتیدا، ناشووب و پشيووی بيووه هوی په ککه ورتنی ژماره يه کی زږی مه لېنده کانی پېشه سازيی نه لمانی، هه روه ما تیکد ره کان ده یانویست وړه و موزالی گشتی دابه زږتن، باروونڅه که ودها تیکچو کار که یشته نه وه ی قه یسر له ۹۱ ی تشرینی دووه مده واز له عهرشی ده سته لات بیښی.

دوای سازشه که ی قه یسر پارتی دیموکراسی کومه لایه نی حکومتی کی کوماریان پیکه ینا و له ۱۱ ی تشرینی دووه می سالی ۱۹۱۸ دا ناگریه سته که ی موزکرد... به لام پشيووی و ناشووب هه برده وام بوو، نه مجاره دوی سوسیالیسته کان توندوتیژی که زیاتری به خویوه بیښی، نانه وه ی نه و پشيووی به هوی چه ند شانه يه کی کومونیستی بوو که پلزا لؤکسمبورگ کارته که وړه و گرنگه که ی خوی تیادا به کاره ینا و مه رجی له سهر حکومتی نه لمانیا دانا له به رانېر کوتای میټان به ناشووب و پشيووی که سوپا هه لوه شینیتته وه... نه م کاره ش له به رده م سه رکردایه تی بالای نه لمانیا بووه له مېه و نه یان توانی سوپایه پیکوپیکه که یان بو پڼگه گرتن له و شوقشه دا به کاریټن که وا له کانونی دووه می سالی ۱۹۱۸ راگه یه ندرا.

دوای شکسته ینان و پووخانی شوقشه یه هوودییه که ی پلزا لؤکسمبورگ، که لی ناریی نه لمانی به لټنی دا توله له که لی جووله که بکاته وه، بوی هه زاران جووله که یان کوشت، هه روه ما شه وانه ږن و پیاو و که وړه و بچوک ده سنگیر ده کران و ده درانه به ر ده سترپڼی گولله... پلزا و کارل لېکنیشتی یارمه تیده ریشی ده سنگیر کران و نه فسه ریکی نه لمانی وه ک بلټی شو بخواته وه میشکیانی به گولله پېژاند.

جا بق نه وهی ناستی رفوکینه که به رزتر بکه نه وه و ناگری
 دوزمنایه تیی دژ به جووله که هه لگیرسینن، نه و که سانه به نه نقه ست
 به پرر سیاریه تیی شکسته سه ریازییه که یان ده خسته نه سستی
 جووله که کان، هه روه ها پروپاگنده شیان کرد و ده یانگوت جووله که
 به پررسی به نده کانی په یماننامه ی سته مکارانه ی فرسان.. له لایه کی
 بیکه وه به کیشانی وینه ی بریتانیا و فرهنسا و ویلایه ته به کگرتووه کان
 وه که ده وله تانی خو په رستی سه رمایه داری ژیر کاریگری پاره ده رانی
 جیهانی، پروپاگنده ی تاییه ت به ناراسته و خه تی نیشتمانیی
 سیالیستی له نه لمانیا دوو هیئده کرایه وه، به مشیوه به ینگه یان بق
 په پیدابوونی هیئتله ر خقو شکرد.

(لینین) بیش راسته و خق دوا ی واژو کردنی په یماننامه که رایگه یاند
 نه رکی به که میان بریتییه له هینانه کایه ی جیهانیکی کوم نیستی که
 کونترولی گفت ولاتانی جیهان ده کات و سنووره که ی ده که وینه نیوان
 هه روه هیللی پانی ۳۵ و ۳۶ ی نیوه گوی باکووری گوی زه وی..
 هه روه ها راشیگه یاند له چوارچیوه ی نه و سنووره دا هه ولی شو پشگیترا نه
 ده خاته که پ و گرنترین ولاتیش نیسپانیا و ئیتالیا و یونان و هه ندیک
 ناوچه ی ناسیای بچووک ده بن، فه له سستین و هه ندیک ناوچه ی
 جوداو جزی چین و نه و ناوچانه ش ده گرتیه وه که سنووره کانی که نه دا
 و ویلایه ته به کگرتووه کان له خق ده گری.

نه م پلانه ی لینین له نیوه نده سه ریازییه کانداه به پلانی گایه
 باکوورییه کان ناوده بری، چونکه نه و گیانداره باکوورییه به
 وه ستانیا به مشیوه به کی باز نه یی و ناراسته کردنی قوچه تیزه کانیا ن
 به روه ورج و گورگه هیز شبه ره کانه وه، توانیویه نه زیانی خویان به یارینن

ولە ژياندا بىئىننەوہ .. دواتر لىننن ھۆيەكانى وازھىنان لە پۇزا لۆكسمبۇرگ دەھىننننەوہ، چوونكە توانىويەتى ھىزە سۆڧىيەتییەكان پىكخاتەوہ بۆ ئەوہى لە سالانى ۱۹۱۹ و ۱۹۲۱ دىى ھىزە دۆژمنكارىيەكانى ولاتانى سەرمایەدارى بوەستەوہ . لىننن لە كۆنگرەى سىيەمى نۆونەتەوہى سالى ۱۹۱۲ بۆى پوونبويەوہ ئىسپانىا بۆ دامەزاندن و ھىنانەكايەى دەستەلاتىكى كۆنگارى دەبىتە ولانى دووہم، ھەروەھا سەركۆنەى پۇزا لۆكسمبۇرگىشى كرىوہ چونكە ئاگرى پق و دۆژمنایەتى دژ بە سامىيەتى لە ئەلمانیا ھەلگىرساندوہ .. ئەوساكە كۆنگرەكە كارل پادىكسى نارد بۆ ئەوہى لە ئەلمانیا ھەلەتە كۆمۇنىستىيەكە ھەلسووپىنن، چەند پىنمایەكىشى بۆ دەرچوور بۆئەوہى دەست بە پىكخستن و ھەشكردن بە پارتى ناوبراوبكات، بەلام ئاگادار كرايەوہ تا ئەو كاتەى فەرمانى لە كۆمنىتېرن (يەكییەتى جیھانى پارتە كۆمۇنىستىيەكان) ھوہ بۆ دىت، ھىچ ھەنگاوىكى شۆرشگىپى ھەلنەھىننن .

پارەدەرانى نۆودەولەتى كۆنگرەى ئاشتىيان كۆنترۆلكرد و بە پەیماننامەى فرسای كۆتایی ھات .. بەلگەى ئەمەيش نۆد پوون و ئاشكرايە، چونكە سەرىكى شاندی ئەمرىكى ھەر خودى وارىۆرگ بوو كە بەتەواوى لە بەشى پىشووودا تىشكمان خستە سەرى، ناوبرولو ئەمريكا نۆینەرى سەرەككى كۆمەلە سووخورەكانى جیھانى بوو .. ھەروەھا ماكس وارىۆرگى خوشكىشى سەرىكى شاندی ئەلمانى بوو .

كۆنست دى سانت ئولایر دەلى: ئەوانەى لە دەرەوہى بەلگەنامەكانەوہ بەدواى پاستىيەكاندا دەگەپىن، دەزانن سەرىك نىلسۆن لەو كاتەدا وەك سەرىكى كۆمار ھەلپۆتېرسا كە بانكە مەزنەكەى

نیویورک پاره‌ی پتیشکیتش کرد، خودی (کۆهن-لۆب) له ژێر فه‌رمان و پتعمایه‌کانی ئه‌و بانک هه‌له‌ستا و داده‌نیشت.

دکتۆر دیلۆنیش پوونی ده‌کاته‌وه‌ جووه‌کان بوون کۆنگره‌ی ناشتیان به‌و ناچاره‌دا برد و فرسای پارسیشیان هه‌لبژارد بۆ ئه‌وه‌ی به‌رنامه‌که‌یان به‌ وردی به‌ینه‌ی دی، هه‌ر وه‌هاش ده‌رچوو.

سه‌باره‌ت به‌ په‌شنووسی پاسپێریه‌که‌ی (انتداب) بریتانیاش بۆ سه‌ره‌له‌ستین، له‌لایه‌ن پروفیسۆر فیلکس فرانکفۆرتیه‌ی جووله‌که‌ی به‌ناویانگی ئه‌مریکیه‌وه‌ پلانی بۆ داڕێژرا، ناوبراو دواتر و له‌ سه‌رده‌می ده‌سته‌لاتی پۆزفلتدا بوه‌و پاوێژکاری یه‌که‌می کۆشکی سپی.. له‌مه‌يشدا هه‌ر یه‌که‌ له‌ سێر هیتلریت صامۆئیل و دکتۆر فیویل و مسته‌ر ساشار و مسته‌ر لاندمان و مسته‌ر بن کۆهن و مسته‌ر لۆسیان وۆلف یارمه‌تییان دا و کاریگه‌ریه‌کی زۆری به‌ سه‌ر مسته‌ر دافید لوید جوړجه‌وه‌ هه‌بووه‌ و ده‌لێن گشت نه‌تییه‌ ده‌ره‌کیه‌کانی بریتانیای زانیوه‌.

کاتیکیش گفتوگۆیه‌ سه‌ره‌تاییه‌کانی کۆنگره‌که‌ ده‌ستپێکرد، پاوێژکاری تایبه‌تی به‌رێز کلیمانسکو - سه‌رۆکوه‌زیرانی فیه‌رنسا- مسیق ماندیل بوو.. راستیه‌که‌ی ئه‌مه‌یش ته‌نیا ناویکی خوازاوی ئه‌ندامێکی بنه‌ماله‌ی پۆچیلد بوو.. هه‌روه‌ها مسته‌ر هیتلری مۆرگنزاویش هه‌بوو، ناوبراو ئه‌ندامێکی شانده‌ ئه‌مریکیه‌که‌ بوو و باوکی ئه‌و پیاوه‌ بوو دواتر بوه‌و سکریتیری دارایی سه‌رۆک پۆزفلت.. هه‌روه‌ها مسته‌ر ئۆسکارلا ستراوسیش له‌و گفتوگۆیانده‌ ناماده‌ بوو، ئه‌و پیاوه‌ به‌وه‌ ناسرابوو زۆر لایه‌نگری و غه‌مخۆری پیلانه‌که‌ی پاره‌ده‌ره‌کان بوو و له‌ دامه‌زراندنی کۆمه‌له‌ی که‌لانی‌شدا پۆلیکی بالای هه‌بوو.

هەر سه‌بارت به‌و په‌یماننامه‌یه، به‌پرز لووسیان وولف له‌ لاپه‌ره ٤٠٨ ی لیکولینه‌وه‌یه‌ک سه‌بارت به‌ میژووی جووله‌که نووسیویه‌تی: کومه‌له‌یه‌کی بچوکی به‌رجه‌سته و ناوداری جووله‌که هه‌بوون واژریان له‌سه‌ر په‌یماننامه‌ی ناشتیدا کردبوو، نه‌وه‌ی له‌جیاتی فرهنسا واژری له‌سه‌ر په‌یماننامه‌که کرد، لویز کلوتز بوو که دواتر له‌ مه‌سه‌له‌یه‌کی دارایی گلا و له‌به‌رچاوان نه‌ما. هه‌روه‌ها له‌جیات ئیتالیاش بارون سۆمینگ و له‌بری هندیش به‌پرز نه‌دوین مۆنتاک واژریان کرد.

نه‌مه‌ی خواره‌وه ده‌قی وته‌ی چهند گه‌وره بیرمه‌ندیکی خۆرئاوا به‌ وراگه‌یه‌ندراوینکه و پتیوستی به‌ هیچ لیکدانه‌وه‌یه‌ک نییه:

هارۆلد نیکلسۆنی میژوونووس و دیبلوماسی به‌ناویانگی ئینگلیزی له‌ په‌رتوکه‌ قه‌باره گه‌وره‌که‌یدا به‌ناوی دروستکردنی ناشتی ١٩١٩- ١٩٤٤ له‌ لاپه‌ره ٢٤٤ دا نووسیویه‌تی: لووسیان وولف په‌وه‌پوو داوای لیکربوه‌ پا و بۆچوونه‌کانی وه‌ربگری که پتی وایه‌ ده‌بی جووله‌که‌کان به‌شنه‌وه‌یه‌کی جیهانی بیاریزین، له‌ هه‌مان کاتیشدا له‌ گشت ده‌وله‌تیکدا گشت مافیکي هاوولاتیبوونیان هه‌بیّت.

هه‌روه‌ها جۆرج باتووی نووسه‌ری فرهنسی له‌ لاپه‌ره ٢٨ ی په‌رتوکه‌که‌ی خۆیدا به‌ناوی (گرفتسی جووله‌که) نووسیویه‌تی: به‌رپرسیاره‌تییه‌که ده‌که‌وێته ئه‌ستۆی نه‌و جووله‌که‌نه‌ی چوار ده‌وری لوید جۆرج و ویلسۆن و کلیمانسۆیان گرتوه‌.

نێسته‌یش به‌ره‌و هه‌نگاریا ده‌چین و له‌ کوتاییی جه‌نگی یه‌که‌می جیهانی ده‌وێن و ده‌بینین بیلاکۆن له‌ به‌هاری سالی ١٩١٩دا به‌زۆد ده‌سته‌لاشی گرتوه‌ته‌ ده‌ست، دواتریش هه‌ولی داوه‌ بیروبوچوونه‌کانی لووسیان وولف پێژه‌و بکات.. به‌لام ده‌سته‌لاته‌ دکتاتۆرییه‌که‌ی سۆ

مانگ زیاتری نه خایاند، ده میان هه زار مه سیجی کوشت و ده ستیان به سه مولک و مالیاندا گرت.. نه و قه سابخانه و مهرگه ساته پووبه پووی کرتکار و سه ریز و بازرگان و خاوه نزه و بییه کانیش کرایه وه.. جیاوازیش له نتوان ژن و پیاو و پیاوی ئایینی و پیاوی ئاسایی نه کرا.. له مباره به وه گوفاری نیوئه نته رناسیونا له سالی ۱۹۱۹ دا له په پرتو و که سالانه بییه که ی خویدا دا نوو سیویه تی: زۆرینه ی حکومت ته که ی بیلاکۆن نه و جووانه بوون پینگه و پۆستی نیداریان و هرگرتبوو.. کۆمونیسته کان له گه له نه و سۆسیالیستانه پرتکه و تن که زیاتر به پارتی کرتکاران و کومه له ی به که به تییه کان ی کرتکاران ده چون. له گه له نه و یشتا بیلاکۆن یارمه تیده ره کان ی خوی له پزی نه و که سانه دا هه له بژارد، به لکو له نتو جووه کاند هه له بژاردن، به مه ییش دهسته لاتیکی بیرق کراسییانه ی به هوودی پیکهتیا.

میژوو بۆمانی ده گپرتیه وه بیلاکۆن دوا ی سی مانگ له تیکدهری و ویرانکاری و ده ستریزی و کوشتنی به کومه له، له دهسته لات لادرا.. به لام له جیات سزادان، په وانه ی نه خوشخانه ی نه قلی کرا.. دواتریش له لایه نه و کومه له به هیزه وه ئازادکرا که وا له پینا و به رژه وه ندیی نه ودا کاری ده کرد.. دواتر بیلاکۆن گه پایه وه پووسیا، بۆنه وه ی بیته سه رۆکی پتکخراوی تیرۆستی چیکیا، نه و پتکخراوه ش له هه نبر توکرانییه کاند ترس و توقاندنی نواند بۆ نه وه ی ملکه چی دهسته لاته که ی ستالینیان بکات و له به رانه ر فه رمانی ده سته پیکردنی به رنامه یه کی به کومه له کشتوکالی ناویرا ودا نه رمی بنوینن و لامی نه کن. له نه دجامی نه و ترس و توقاندنه دا پینچ ملیۆن کرتکار له برسان مردن، چونکه یاسایه کشتوکالییه که یان جییه جی نه کرد،

ھەروەھا زياتر لە پېنج مليۆن كرنكار ناچاركران لە سيبيريا
سوغره كيشى بكن.. كاتيكيش ستالين لە سالى ۱۹۲۶دا ويستی لە
ئىسپانيا دكتاتوريەتى كۆمونيستى ھەيئەتەدى ، بىلاكۆنى ھەلبەرزاد بۆ
ئەوھى (دەستەلاى ترس و تۆقاندن) لە وولاتەدا ھەلسووپىتى.

با بگە پىننەوھ كۆنگرەي فرساي ، بۆ ئەوھى چەند نېمەنىكى
دىكەي ھەژموون و دەستەلاى پارەدەرانى نۆودەولەتى بېيىن كە لە
پووداويكى بەنىوبانگى نۆو گەتوگۆيە سەرەتايەكانى كۆنگرەكە
بەجوانى دەبېندى.. بەپووكەش ئەو گەتوگۆيانە بەرەو سىياسەتێك
دەچوو بە دلى پارەدەرەكان نەبوو، چوونكە لەلايەن يەعقوب شىفەرە
و لە نيويۆركەوھ برووسكەيەكى نوو ھەزار وشەيى بۆ سەرۆك وىلسۆن
ناردرا كە ئەو كات لەنۆو كۆنگرەكەي پاريسدا بوو، نۆوھەركى
برووسكەكە چەند پىننەيەك بوون و بۆ سەرۆك نووسرابوون و تايبەت
بوون بە پەرەفتارەكانى ھەنەر پەرسى ھەلەستين و چارەنووسى پاسپىرى
(انتداب) و قەرەبووكردنەوھى ئەلمانى و پەرسى سىليسيا و ناوچەي سار
و (دالان و تەنگەبەرەي) دانزىنگ.. برووسكەكە پىنگەوتى ۲۸ى ئايارى
سالى ۱۹۱۹ى لەسەر بوو و شىف بەناوى يەكپەتەي نەتەرە
نازادكرارەكانەوھ ناردىبوو.

سەرۆك وىلسۆن دواي وەرگرتنى برووسكەكە كۆپەر ھەلويستى
خۆي گۆپى و دانوستانەكان بە ئاقارىكى دىكەدا چوون.. لەمبارەوھ
كۆنت دى سانت ئولايەر گوتوويەتى: ئەو دەقانى لەنۆو پەيماننامەي
فرساي بوون و تايبەت بوون بە پىنج پەرسى سەرەكەي، لەلايەن
يەعقوب شىف و ھاوكار و ھاوناوازەكانى دانران.

دوای نه‌وه‌ی ده‌وله‌تانی هاوپه‌پیمان دنه دران بق نه‌وه‌ی فه‌له‌ستین بگریته پارژنداوکی بریتانی، پاره‌ده‌رانی جیهانی به به‌کریگیراوه‌کانیان راگه‌یاند به‌نده‌کانی په‌پیماننامه‌که زقر توند و تیژ ده‌بیټ، به‌شیوه‌یه‌ک گه‌لی نه‌لمانی ناتوانی بق ماوه‌یه‌کی زقر به‌رگه‌ی بگری، نه‌میش به‌شیک بوو له و پلانه‌ی نامانجی زیاترکردنی رقوکینه‌ی نه‌لمانه‌کان بوو دژ به گه‌لی ټینگیز و فره‌نسی و نه‌مریکی و جووله‌که‌کان، بقنه‌وه‌ی سه‌رله‌نوی بق جه‌نگی وهرگرته‌وه‌ی مافه‌کانیان ناماده‌بن.

هر راسه‌وخوش دوای واټ‌کردنی په‌پیماننامه‌ی فرسای، جه‌نگه ساخته‌که‌ی سه‌رمایه‌داری دژ به به‌لشفیکه‌کان هه‌لگیرسا.. نه‌و جه‌نگه رینگه‌ی بق لینین هه‌موارکرد ده‌ستبه‌رداری یارمه‌تیدانی شوپی کومونیستی نه‌لمانیا بیټ و بق پاراستنی نه‌و ده‌ستکه‌وتانه‌ی له پووسیا و ده‌ده‌ستی هټنابوون، داوای خقپاگری و یه‌کگرتووی بکات.. له لایه‌کی دیکه‌شوه نه‌و جه‌نگه هه‌رگیز مه‌ترسی بق سه‌ر دکاتوریبه‌ته‌که‌ی لینین دروست نه‌ده‌کرد. کاتیکیش له سالی ۱۹۲۱دا کوتایی هات، ده‌رنه‌نجامه‌که‌ی ناویانگیکی گه‌وره و فراوانی به‌لشفیکه‌کان بوو، له به‌رانبه‌ریشدا ده‌وله‌تی سه‌رمایه‌داری زیانټیکی گه‌وره‌ی به‌رکه‌وت.. نه‌م ده‌رنه‌نجامه رینگه‌ی بق به‌کریگیراوانی پاره‌ده‌ره نیوده‌وله‌تیه‌کان خقشکرد له‌ژیر په‌رده‌ی ناشتیبه‌کی به‌رده‌وامی جیهانیدا ده‌وله‌ته کومونیستیبه‌کان وه‌ک نه‌ندام بخنه نیو کومه‌له‌ی گه‌لانه‌وه.

بریتانیا یه‌که‌مین ده‌وله‌ت بوو چه‌ز و ویستی پاره‌ده‌ره نیوده‌وله‌تیه‌کانی و ده‌ده‌یه‌ټنا و ددانی به ده‌وله‌ته کومونیستیبه‌کان دانا.. دواتریش فره‌نسا له سالی ۱۹۲۴ و پاشانیش ویلایه‌ته

یەگرتووھەکان ددانیان پێدانا، پۆزفەلت لە سالی ۱۹۲۳ دا ددانسی ب دەولەتە کۆمۆنیستییەکان دانا. بەمشێوەیە کۆمەڵەی گەلانی ش ددانسی بە دەولەتە کۆمۆنیستییەکاندا نا.. لەو پۆزییەو کۆمەڵەی گەلان بوو گەمەیی دەستی ستالین، بەکرێگر وانیشتی توانییان سیاسەتەکانی دابڕێژنەو و کۆنترۆلی چالاکییەکانی بکەن.. هەرکە دەولەتانی کۆمۆنیستیش چوونە نێو کۆمەڵەی گەلانەو، ئەندامانی ئەجیووەنی مەزنی ماسۆنی پۆلیان تیادا وەرگرت.

لێرەدا ناماژە بە (یکھام ستیدە) ی نووسەری پۆزنامە ی تایی نینگلێزی دەکەین، ناوبراو لە گشت کەسێکی دیکە زیاتر ناگاداری کاروبارە جیهانییەکان بوو و لە چەندان بۆنەدا تیشکی خستوووە سەر ئەو پاستییە ی پیاوانی باری بانکی و پارەدەوانی نێودەولەتی دەست لە کاروبارە نێودەولەتیەکان وەر دەدەن.. هەرەھا لە دوا ی واژگرنی پەیماننامە ی فرسای ئەم دەستەواژە دیاریکراوە ی نووسیو: من سوورم لەسەر ئەو ی بزۆینەوانی یەکەم یەعقوب شیف و واریۆرگ و چەندان خاوەن بانکی دیکە ی نێودەولەتی بوون، ئەمانە زۆر حەزبان لێبوو یارمەتی بەلشەفیکە جووھەکان و دەستبێنن، بۆ ئەو ی باری کاری جوو ئەلمانییەکان لە پووسیا دەستەبەر بکەن.

هەرەھا ئەو نووسینە ی لێۆماکس بە نموونە دەھێتینەو کە لە ژمارە ی ئابی سالی ۱۹۱۹ ی پۆزنامە ی ناشیونال ریفیۆدا بلای کردبوو و تیایدا نووسیوی: ئەو دەستەلاتە ی حوکمرانیی داوینگ ستريت (واتا بریتانیا) دەکات هەر جۆرێک بیت، پارێزکار بیت یان نۆندێر، پالێشتی لە نینتلافە کە بکات یان پشتگیری بەلشەفیکەکان بیت، ئەو لە گشت هەلومەرجێکدا دەکەوتتە دەست جوولەکە

جیهانییه‌کانه‌وه.. لێژه‌وه نه‌ئینی ئه‌ ده‌سته شاراوانه پوون ده‌بێته‌وه که هیچ لێکدانه‌وه‌یه‌کی هۆشیارانە له‌مه‌نبریاندا وه‌ده‌رنه‌که‌وتن.

کاتێک وینستۆن چەرچل له‌ مارسێ سالی ۱۹۲۱دا سهر‌دانی فه‌له‌ستینی کرد، داوای بیهینی شاندی سه‌رکرده‌ مۆسلمانه‌کانی کرد.. کاتیکیش چاوی پێیان که‌وت، ترسی خۆیان له‌ نامانجه‌که‌ی زایۆنیزی سیاسی پیشان دا که‌ بریتیه‌ له‌ ده‌سته‌سه‌رداگرته‌ی فه‌له‌ستین و زه‌وتکردنی زه‌وییه‌کانی له‌ به‌رژه‌وه‌ندی جووه‌کان، بۆیان پوون کرده‌وه‌ عه‌ره‌به‌کان ماوه‌ی زیاتر له‌ هه‌زار سال له‌سه‌ری ده‌ژین ((ئه‌مه‌ پێک به‌وه‌ ده‌چێت بگوترێ مسریه‌کان ماوه‌ی هه‌زار ساله‌ له‌ میسردا ده‌ژین، ئه‌مه‌ خاکی فه‌له‌ستینییه‌کانه‌ له‌دێژه‌مانه‌وه‌ له‌سه‌ریدا ده‌ژین و هه‌ر ولاتیکی دیکه‌ی ئێمه‌، به‌ هاتنی عه‌ره‌ب چوونه‌ته‌ نیو نیسلام و به‌ زمانی عه‌ره‌بی ناخاوتوون)) و داوایان لێی کرد هه‌ژموون و ده‌سته‌لاتی خۆی بۆ نه‌هێشتنی ئه‌و سه‌تمه‌ بخاته‌ گه‌پ.. ده‌گێڕنه‌وه‌ چەرچل پێی گوتوون: " ئێوه‌ داوا ده‌که‌ن ده‌سته‌برداری په‌یماننامه‌ی به‌لفۆر بم و کۆچی یه‌هوودییه‌کان پابگرم.. ئه‌مه‌یش له‌ هێز و ده‌سته‌لاتی مندا نییه‌، هه‌ر پێشم خۆش نییه‌.. ئێمه‌ پێمان وایه‌ له‌ پێناو به‌رژه‌وه‌ندی جیهان و جووله‌که‌ و ئیمپراتۆریای بریتانی و خودی عه‌ره‌به‌کانیشدا، نیازی به‌جێهێنانی ئه‌و به‌لێنه‌مان هه‌یه‌."

کاتێک چەرچل به‌مشێوه‌یه‌ وه‌لامی داونه‌ته‌وه‌، بێگومان بیری له‌ هه‌ره‌شه‌که‌ی حاییم وازیمان کردووه‌ته‌وه‌ که‌ له‌ سالی ۱۹۲۰دا به‌شێوه‌یه‌کی په‌سمی بلاوی کردووه‌ته‌وه‌ و تیایدا گوتویه‌تی: پێتان خۆش بێت یان نا، ئێمه‌ لێژه‌ له‌ فه‌له‌ستین سه‌قامگیر و نیشته‌جێ ده‌بین.. تاکه‌ شتێک له‌ ده‌ستان بێت خێراکردن یان هێواشکردنه‌وه‌ی

كۆچەكە مانە، بەلام ھەر چۇنىك بىت بىل خۇتان باشتە يارمە نىمان
بدەن و نەبنە ھۇي ئەوئى توانا بنىادنە رەكائمان بىنە تواناى وئىرانكارى
و جيهان تىكۆپىتەك بدەين.

دەبىي لەو ھەپەشەيەي وايزمان بىفكرين و لە ھەمان كاتىفدا بىرك
بەو پاگەيەندراو ەكەين كە لەلايەن يەكەك لە پارەدەرانى
نۆۋدەولەتتەيەو لە كۆبۇونەوئەيەكى زايۇنىيەكاندا دەرچوۋ كەو لە
سالى ۱۹۱۹دا لە بۇدابىست بەرئۆە چوۋبوو. كۆنت ئولاي قسەكانى
ناوېراو ھىنايەو ەكاتىك سەبارەت بە ئەگەرەكانى دىروستبۇونى
حكومەتتىكى جيهانى دەناخاوت و دەيگوت: لەپىناو ەدەيەتەنى
جيهاننىكى نۆي (كە ئەو كەسانە چاۋەپئى ەدەيەتەنى دەكەن)،
پىنكخراۋەكەمان بەلگەي كاراىي و چالاكەيەكەي لە ھەردىو كەردەي
شقۇش و بنىانداناندا پىشكىش كىردىو ە برىتتە لە دىروستكرنى
كۆمەلەي گەلان كە پاستىيەكەي كار و چالاكەيەكى ئىمە بوو..
بىزۇنتەوئەي بەلشەفەيكى پالەنەرى يەكەمى پىكەدە ھىتتە، كۆمەلەي
گەلانىش چەرخى ئەو ئامىرەيە كە لە يەك كاتدا ھىزى بىزۇنتەرو
ئاراستەكارىشى ھەيە.. باشە ئەدى لە كۆتايىدا چى پوۋ دەدات؟
وئەلامى ئەم پىرسىيارە پىشەوئەخت لە ئەرك و كەردەكەي ئىمەدا
دەستنىشان كراۋە.. ئەوئىش دامەزاندنى يەك حكومەتى جيهاننىيە.

دواى ھەشت سال لە تەواۋكرنى ئەم بەشەدا شتەيكى گىرنگم
و ەگىركەوت، ئەوئىش لە پىنگەي ھەوالگىرى نەتەنى كەنەدىيەو بوو، ئەم
ھەوالگىرىيە پاپۇرتى كۆنگرەيەكى ئاناساى لىژنەي لەناكاۋى
خاخامەكانى ئەورۇپاى گواستوۋەتەو كەو لە ۱۲ى كانوونى دۋەمى
سالى ۱۹۵۲ لە بۇدابىست بەرئۆە چوۋە.

رابطه‌ها که بریتیه له ده‌قی کوتاری نیو کونگره‌که و له‌لایه‌ن
حاکم نیماتویل پابینو فیچه‌وه خوتندراوه‌ته‌وه:

سلواتان لیبی نه‌ی پۆله‌کانم، بانگی نه‌م کوبونه‌وه‌یه تاییه‌ته‌م
کردبون، بۆ نه‌وه‌ی به‌هیله‌ سه‌ره‌کیه‌کانی پێبازه‌ نوییه‌که‌مان
ناشناتان بکه‌م، نه‌ویش پێباز و به‌رنامه‌یه‌کی تاییه‌ته‌ به‌جه‌نگی
داهاتوو. وه‌ک ده‌زانن، پلانه‌ بنه‌ره‌تییه‌که‌مان پێویستی به‌وه‌ بوو
ماوه‌ی بیست سال‌ دوا‌ی به‌خه‌ین، بۆ نه‌وه‌ی بتوانین له‌ ماوه‌یه‌دا نه‌و
ده‌ستکه‌وتانه‌ پته‌و بکه‌ین که‌ به‌هۆی جه‌نگی دووه‌می جیهانییه‌وه
وه‌ده‌ستمان هێناون، به‌لام چه‌ند پێکار و پێنمایه‌کی نوێ ده‌رچوون و
بۆ نییه‌ ناردرلوان و داوا ده‌که‌ن پێنج سالی نه‌م مۆله‌ته‌ بیست سالییه
که‌م بکۆته‌وه‌..

ده‌بێ پێتان رایگه‌یه‌نم نه‌و نامانجه‌ی ماوه‌ی سی هه‌زار ساله‌ و تا
نیسته‌ کاری له‌سه‌ر ده‌که‌ین، نیسته‌ که‌وتوو‌ته‌ ده‌ستمان، بۆی
له‌سه‌رمان پێویسته‌ له‌ گۆتاییدا به‌روبووه‌که‌ی برینه‌وه‌ و هه‌وله‌کانمان
چه‌تر بکه‌ینه‌وه‌ و نه‌وپه‌ری بلیمه‌تی و شاره‌زایی بۆ کۆ بکه‌ینه‌وه‌.
نیسته‌ ده‌توانم دانیاتان بکه‌مه‌وه‌ چه‌ند سالیکی که‌می ماوه‌ که‌له‌که‌مان
پێگه‌ی به‌که‌مینی خۆی له‌ جیهاندا وه‌رگرتیه‌وه‌، نه‌مه‌یش مافیکی
سرووشتی خۆیه‌تی و ماوه‌ی چه‌ندان نه‌وه‌ی نووڕدێژ له‌ی زه‌وت
کراوه‌، به‌مه‌یش کاروبار و پرسه‌کان ده‌چه‌سه‌ر په‌وتی سرووشتی
خۆیان و جووله‌که‌ نووباره‌ ده‌بیته‌وه‌ سه‌رۆک و سه‌روه‌ر. (چه‌پله‌
پێزانیکی به‌گوێ).

نیسته‌ سه‌باره‌ت به‌ پێنمایه‌کانی تاییه‌ته‌ به‌جه‌نگی داهاتوو
بیرۆکه‌یه‌کتان پێده‌به‌خشم: نیوه‌ نه‌و به‌رنامه‌ و پێبازه‌ سه‌رکه‌وتوو‌تان

له بیره که سالی ۱۹۳۰ پیره ومان کرد و به ته وای سهرکه وئتی وه ده ستهیتا، هه له تهی سهرانسهری پرپواگه نده توانی پوکینه له نه لمانیا دژ به خورناوا و دژی سامییه کان بوروژنی، دواتریش وروژاندنی پوکینه له خورناوا دژ به گه لی نه لمانی به هژی دوژمناب تیی نه لمانی له هه تهر سامییه کانه وه سهرکه وئتی وه ده ستهیتا.

ئه مه هیلای سهره کیی به رنامه و پێبازی هه نووکه بیمانه و ئیست جیهی جیتی ده کهین، ئیمه له خوره لاتدا هه له تیک دژ به خورناوا و له خورناواش دژ به خوره لات به پیره ده بهین، دژیه تیی ئه و گه ل و نه ته وانهش ده کهین که به بیلایه نی ده وه ستن و ناچاران ده کهین خویان به لای بلوک و سهر بازگه یه کدا بدن، پێگهش نادهین هیچ که سیک پوهیه پوهمان بوه ستهیته وه به تابهت ئه گه ر وستی ئاستی توندیی ئه م ململانییه دابه زینتیته خواره وه و هژیوی بکاته وه.

بێگومان دوا ئامانجی شمان له م پلانه دا جهنگی سێیه می جیهانییه که شوینهار و وێرانکارییه کانی له گشت جهنگه کانی پێشوو زۆتره، هه ولیش ده خهینه گه پ ئیسرائیل له م جهنگه دا بیلایه ن به مینتیته وه بۆ ئه وهی له شوینهار و کاریگه ریه کانی به دوور بیت، هه روه ها بۆ ئه وهی ببیته باره گه یه کی لیژنه کانی نۆبوزیوانی و پاوژکاری و چاودێری و ... هتد که ئه وکات ئه رکی سهر په رشتیکردنی پرسسی گه لانی ده خریته سهرشان، ئه م جهنگه له ململانیی میژوویی دژ به جویم دوا جهنگه مان ده بیت، ئه و سا شوناسی پاستینی خومان ناشکرا ده کهین و پوهی شاراره ی خومان بۆ جیهان وه ده رده خهین.

له نوای جهنگی سێیه می جیهانی هیچ ئایینیك نامینێ، هه روه ها پیاوانی ئایینیش له گۆریدا نامین، چونکه بوونی ئایینه کان و پیاوانی

نایینی بۆسەر ئیتمه مه ترسین و ده توانن سهروه ربوونی داهاتوومان به سهر جیهاندا له نۆبو بهن، چونکه ئه و هیزه پووحیهی نایین له دهروونی باوه پداراندا زیندووی ده کاتهوه، دواتر بوژیی ئه وهشیان له دهرووندا ده ژینیتیهوه دژمان بوه ستنهوه، ئیتمه پتۆره سم و نه ریته پوکه شه کانی نایینی جووله که ده پارێزین، ئه مهیش ته نیا بۆ یه ک مه به ست، ئه ویش پاراستنی ئه و به سته ره ی تاکه کانی گه له که مان به یه که وه ده به ستنیه وه و لێناکه پێین هیچ بیانییه ک به هۆی ژن و ژخوازی و هتد بێته نۆبو نایینه که مانه وه.

له وانه شه له پێتیاو دوا نامانجاماندا هه مان کرده ی به ئازار دووباره بکهینه وه که له پۆزگاری هیتله ردا کردمان، واتا ئیتمه خۆمان دژ به چه ند کومه له و تاکه کانی گه له که مان چه ند پووداوێکی چه وساندنه وه پێکه خه ی، به واتایه کی دیکه چه ند پۆله یه کی گه له که مان له چه ند پووداوێکدا ده که ینه قوربانی، خودی ئه و پووداوانه ش خۆمان ده یانورۆژتین و له پشت په رده وه ئاراسته یان ده که ی، بۆ ئه وه ی له لایه ک بۆ پاکێشانی سه رنج و پالپشتی گه لانی ئه وروپا و ئه مریکا و ئه وای جیهان پاساوی پتویستمان بکه ویتته ده ست، له لایه کی دیکه شه وه هه روه ها بۆ پاساوه ی تانه وه یه له هه نبه ر ئه و دادگه بیانه ی دوا ی جه نگ به پتویه یان ده به ی، دادگه بیه که ش بۆ له سێداره دانی ئه و سه رکرده و پتبه ره سه ریازیانه یه که دژ به یه ک ده جه نگن، هه روه ک چۆن له دادگه بیه کانی تۆرمه رگ کردمان.

له وانه یه قوربانیدان به چه ند هه زار که سێک له پۆله کانی گه له که مان زۆر گه وره و تراژیدی بیت، به تایبه ت کاتێک ئیتمه خۆمان کار بۆ له نۆبو رنیا ن بکه ی بۆ ئه وه ی تۆمه ته که بخه ینه پال خه لکی

دیکه‌وه، له‌وانه‌یه قوریانییه‌که زۆر گه‌وره بیټ، به‌لام نابێ له‌پێناو بوا
ئامانجه‌که‌مان: (سه‌رکردایه‌ تیکردن و سه‌روه‌ریوون به‌سه‌ر جیهاندا) سل:
له‌ هیچ قوریانییه‌کی گه‌وره و بچوک بکه‌ینه‌وه.

جا بۆ ئه‌وه‌ی دانیایینه‌وه له‌وه‌ی ده‌توانین جیهان کۆنترۆل
بکه‌ین، که‌مێک بنوارپه‌ داھێتانه‌کانی پیاوی سپی، چۆن به‌دژی ئه‌و
کره‌یوه‌مانه‌ته‌ چه‌کێکی کوشنده‌.. رادیۆ و چاپخانه و ئیقه‌ بویه‌نه‌ته
گوزارشتکار و ده‌ریزی حه‌زه‌کانی خۆمان، هه‌روه‌ها کارخانه‌ی
پیشه‌سازییه‌ قورسه‌کانیش چه‌ک بۆ ئاسیا و نه‌فریقا ده‌نێرن بۆ ئه‌وه‌ی
که‌لانی ئه‌و ناوچانه‌ دژ به‌ پیاوی سپیی دروستکهری ئه‌و چه‌کانه
بوه‌ستنه‌وه... بشزانن ئیقه‌ به‌رنامه‌ی خالی چواره‌ممان له‌ واشنتۆندا
پێشخستوه، بۆ ئه‌وه‌ی پێشخستنی پیشه‌سازیانه‌ی ناوچه
جۆراوجۆره‌کان جیهانیشت بگرێته‌وه، به‌شێوه‌یه‌ک پیاوی سپی بکه‌وێته
به‌ر په‌حمه‌تی کۆمه‌له‌ زۆر و زه‌وه‌نده‌کانی گه‌له‌ په‌شپێسته‌کان، که
دوای ئه‌وه‌ی جه‌نگی ناوه‌کی کشتوکال و پیشه‌سازییه‌کی وێران
ده‌کات له‌ پهری ته‌کنۆلۆژییه‌وه به‌سه‌ریدا زال ده‌بیټ.

به‌م پوانینه‌ سه‌رکه‌وتنی کۆتایی له‌به‌ر چاوتاندا ده‌دره‌وشیته‌وه،
بگه‌ڕێته‌وه ناوچه‌کانی خۆتان و به‌ مکوپی و لیبرالوانه‌ کار بکه‌ن، تا له
کۆتاییدا ئه‌و پۆزه‌ دادی ئیسرائیل نه‌رکه‌ سه‌ره‌کییه‌کی خۆی ناشکرا
ده‌کات، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه‌ بپیته‌ پۆشناییه‌ک جیهان په‌ووناک بکاته‌وه، ((
نوورانی واتا هه‌لگری پۆشنایی)).

ئه‌م گوتاره‌ بۆچوون و زانیارییه‌کانی پێشوویم پشترپاست
ده‌که‌نه‌وه، واتا هیزه‌ نه‌تینیانی ده‌وژمنایه‌تی هه‌ن به‌ر سامییه‌کان و له
هه‌مان کاتیشدا په‌وکی نه‌ ده‌وژمنایه‌تی هه‌ن به‌ر کۆمۆنیزمیان وروژاند،

به شیوه به ك خزمه تی نامانجه كانیان بکات.. هه روه ها نه و گوتاره ی
سه روه ده یسه لمینی نورانییه کان بۆ گه یشتن به نامانجه
شاراوه كانیان کۆمۆنیزم و نازیزم و فاشیزمیان به کاره یناوه.. هه روه ها
دیموکراسییه تی مه سیحیش دژ به کۆمۆنیزم به کاردیتن بۆ نه وه ی بگه نه
قۆناغی دواتری پیلانه دوورمه و دایه که یان، نه ویش جهنگی سییه می
جیهانییه.

پاره ده رانی نیوده وه تی به خۆشاردنه وه یان له پشت بهنده کانی
په یماننامه ی فرسای توانیویانه به سه ر دووباره بنیادنا نه وه ی سوپای
ئه لمانی و چاککردنه وه ی نابووری ده وه تاندا زالبین.. دواتریش له گه ل
سه رکردایه تی بالای ئه لمانیدا پێککه وتن، له و پێککه وتنه دا جهخت
له وه کرلوته وه پووسه کان به نه یینی گشت چهك و تفاقیکی شه ر بده نه
ژه نه راله کانی ئه لمانی بۆ نه وه ی سوپایه کی نوی و هاوچه رخی چه ندان
ملیونی دروست بگه نه وه.. هه روه ها له سه ر نه وه ش پێککه وتن
دکتاتۆری سۆفیه تی گشت ئاسانکارییه کیان بخاته به رده ست، بۆ
نه وه ی مه شق به گشت نه فسه رانی ئه لمانی بکری.

به مشیوه په دوا ی نه وه ی پاره ده رانی نیوده وه تی پاره یان بۆ نه و
په یژده گه و ده و زه به لاه ته رخانکرد، بهنده کانی پێککه وتننامه که
که وتنه واری جیه جێکردنه وه... ئه وجا توانییان له ولاته
کۆمۆنیسته کان و فاشستییه کانیشدا هێزێکی زه به لاهی سه ربارزی و
نابووری بنیاد بنین.. هه روه ها توانییان هه لومه رج بۆ سه رکردایه تی
ئه لمانی بپه خسیتن بۆ نه وه ی بهنده کانی په یماننامه ی فرسای بخاته
ژێر پێی، به تایبه ت نه و کۆتوبه نده سه ربارزیانه ی به سه ریاندا
سه پێندرابوو.

جا له پێگه‌ی کارخانه‌کانی چه‌ك و فیشه‌ك و ته‌قه‌مه‌نیی
 كۆمۆنیستی پشت چیا به‌کانی ئۆرالدوه، چه‌ك و تفاق و گشت
 پێداویستییه‌کانی داموده‌ستگه‌ ئه‌لمانییه‌كان فه‌راهام کران.. ئهم
 نه‌خشه‌ و پیلانگێڕیه‌ش ته‌نیا نیشاندهری نیازنکی شاراوهری ئه‌و
 پاره‌ده‌ره‌ نێوده‌وله‌تیانه‌ بوو بۆ ئه‌وه‌ی ئاگری جه‌نگی دووهمی
 جیهانی هه‌لگیرسێنن.. هه‌روه‌ها ئه‌و ولاتانه‌ی به‌ هاوچه‌یمانیش ناو
 ده‌بران له‌ پرونده‌کانی پشت په‌رده‌ به‌دوور نه‌بوون، به‌لکو
 ورددرشتی مه‌سه‌له‌کانیان ده‌زانی.. من خۆم له‌ کاتی ئاماده‌بوونم له
 کۆنگره‌ی چه‌کدامالینی ده‌ریابیدا که له‌ سالی ۱۹۳۰ له‌ لنده‌ن به‌سترا،
 هه‌ستم به‌و پاستیه‌ کرد، ئه‌مه‌یش به‌لگه‌یه‌کی دیکه‌ی پاستگێری
 دیزرائیلییه‌ کاتیگوتی: حکومه‌ته‌ هه‌لبژێردراوه‌كان حوکم ناکن.
 پاستیه‌که‌ی ئه‌و قوناغه‌ میژوویه‌ زۆر ئالۆزه‌ و بۆ هاوولاتیانی
 ئاسایی ئاسان نییه‌ تێی بگن.

چونکه‌ کۆمۆنیزم و نازیزم چه‌ندان سیفه‌تی هاوچه‌شیان له‌نیواندا
 هه‌یه: هه‌ردووکیان بنه‌مایه‌کی ئه‌یته‌ستیایان هه‌یه‌ و نکۆلی له‌ بوونی
 خودا ده‌کن.. هه‌ردووکیشیان پالێشتی له‌ هه‌لگیرسانی جه‌نگ پلۆکینه
 و هێژ ده‌کن.. بنه‌ما و پێبازه‌کانیان دژ به‌ بنه‌مایه‌کانی مه‌سیحیه‌ که
 بریتین له‌ ناشتی و خۆشه‌ویستی و په‌روه‌رده‌.. له‌به‌ر ئه‌وه‌ سه‌رکرده
 بالایه‌کانی هه‌ردوو لا پۆده‌چنه‌ نێو ئه‌یته‌یستی و ماده‌یه‌کی ده‌ستی
 به‌کرێگرلوانی ئه‌هریمن.. هه‌ردوو بیروپاش به‌ شیوه‌یه‌ك له‌ شیوه‌کانی
 ئه‌نجومه‌نی ماسۆنی له‌ خۆره‌لاتی مه‌زن به‌کارده‌هێنن، بۆ ئه‌وه‌ی
 خه‌ك له‌ تایینه‌کانی خۆیان دووربخه‌نه‌وه‌.

لینکلین و هیو کی شیکردنه و هیو له سالانی ۱۹۱۴ و ۱۹۴۳ دا بۆی
پوونکردینه و هه کومه له ی سووخره جیهانی کان گشت ههول و
کوشه کانی خویان له و قوناغه دا له سه وه دیهتانی نه م ناماجانه
چرکردیه ته وه :

- خوشکردنی ناگری جهنگی دووه می جیهانی، نه مه یش پنگه بۆ
دروستکردنی که شیکری گونجایی کاری شوپشگیتی خوش ده کات و
پنگه یان بۆ هه موار ده کات به ته وای ده ست به سه ر ئیمپراتوریای
پووسیادا بگرن.

- گورینی سه روکه دهسته لاتداره کانی نه ووپا، پێش نه وه ی
هه ر کومه له یه کیان هه ژموون و دهسته لاتی خویان سه پێتن و
هوکمیکي په ها بگره ده ست.

- ناچارکردنی هه ردوو حکومه تی بریتانیا و فره نسا بۆ پازیبوون
له سه ر دروستکردنی نیشتمانیکي نه ته وه یی بۆ جووله که له
فه له ستیندا.

حکومه تی بریتانی ناچارکرا یارمه تی پاره ده رانی نیوده وله تی
بدا ت بۆ نه وه ی له جیبه جیکردنی پیلانی سه رخستنی شوپشی
به لشفه فیکي هاوکاریان بیت، له به رانه رشدا بریتانیا له لایه ن ویلایه ته
یه کگرتوه کانی نه مریکا له جه نگدا یارمه تی بدری.. ده توانین بگه ینه
نه و پاستییه ی که شتی لویزیانا له پینا و پاساو هتانه وه بۆ سیاسه تی
نه مریکی له هه نه به ر جه نگدا به نه نه ست تقوم کرا، پێک وه ک پوودای
بیرا هاریز بوه پاساوی نه مریکا بۆ چوونه نیو جهنگی دووه می
جیهانی.. ((نه و به لکه نامانه ی بریتانیا له سالی نه وه ده کاندا ناشکرای
کردن، ده ریاضست خودی بریتانییه کان دنه ی یابانییه کانیا ن دا هیرش

بکهنه سەر ئه‌مریکا، مه‌سه‌له‌ی دنده‌دانه‌که‌ش به‌مشێوه‌یه‌ بوو: که‌شتیه‌کی جه‌نگی بریتانی که‌ ئالای نه‌مریکای له‌سەر بوو، کو‌دیک‌ی نه‌مریکی به‌کاره‌ینا، بریتانییه‌کانیش ده‌زانن یابانییه‌کان توانیویه‌ نه‌ کو‌ده‌ شی بکهنه‌وه‌ که‌ بۆ ئالو‌کو‌پکردنی چه‌ند نامه‌یه‌کی ساخته‌ و درۆزانه‌ به‌کاره‌اتوو، له‌ نامه‌ ساخته‌کاندا جه‌خت له‌سەر نه‌وه‌ کرابوو‌یه‌وه‌ نه‌مریکا بریاری یه‌کجاری خۆی داوه‌ هێرش بکاته‌ سەر یابان، له‌به‌رئه‌وه‌ یابانییه‌کان ویستیان پێشوه‌خت ده‌ست بوه‌شێنن.. هه‌روه‌ها ده‌شلێن سه‌رۆکی نه‌مریکا پێشوه‌خت ناگای له‌ نیازی یابانییه‌کان هه‌بووه‌ بۆ هێرشکردنه‌ سەر بێرل هاریقر، به‌لام مه‌سه‌له‌کی پشت‌گۆی خستوووه‌ چونکه‌ هه‌زی لی‌بووه‌ پاساوێکی ده‌ست‌گه‌وی تا بچێته‌ ئێو جه‌نگه‌وه‌!!).

له‌ ده‌قه‌ نه‌سه‌یه‌کی تایبه‌ت به‌ ئینتیدایی بریتانی بۆ سەر فه‌له‌ستین هاتوو:

((فه‌له‌ستین بکرتنه‌ نیشتمانیک‌ی نه‌ته‌وه‌یی یه‌هوودییه‌کان.. به‌لام نه‌م ده‌سته‌واژه‌یه‌ له‌ دوا ساتدا گو‌پ‌دراوه‌ و کراوه‌ته‌: بۆ دامه‌زاندنی نیشتمانیک‌ی نه‌ته‌وه‌یی بۆ جووله‌که‌کان له‌ فه‌له‌ستیندا.. نه‌مه‌یش له‌ پێناوشاردنه‌وه‌ی به‌رته‌مایی نه‌تییی زایۆنیزم بووه‌ .

هه‌روه‌ك‌ چۆن زایۆنییه‌کان به‌رته‌مایی داگیرکردنی فه‌له‌ستینیان شار‌دووته‌وه‌، راستیی ئه‌و سامانه‌ کانزاییه‌ زۆرزه‌وه‌دانه‌شیان خستووته‌ پشتی په‌رده‌وه‌ که‌ ده‌که‌ونه‌ که‌ ناره‌کانی ده‌ریای مرئوو، هه‌تا فه‌رنسا و بریتانیا و ویلايه‌ته‌ یه‌ک‌گرتوو‌ه‌کان پاسبیرییه‌که‌یان (الانتداب) پانه‌که‌یاند، زایۆنییه‌کان هه‌رگیز نه‌و مه‌سه‌له‌یه‌شیان ئاشکرا نه‌کرد.

به مشیتو به سوو خوره نیوده وله تییه کان زایقنیزمیان به کارهینا،
بۆنه وهی به رزهفتی سهروه ری ده وله تیک بکن که مهلبه ندیکی
مامناوه ندی جوگرافییه هیه، بۆنه وهی هه ژموون و دهسته لاتی
خویان به سهر ولاتی دیکه شدا پیپه و بکن، ههروه ک چون هه ژموون و
دهسته لاتیان به سهر په کییه تییه سۆشییه تیشدا سه پاند.

به شی یانزه یه م

ستالین

ستالین ژنی دووه می هینا، به لام سه رکه وتوو نه بوو، چونکه به ژنه جووله که یه کی جوان گه یشت به ناوی پوژا کاکتوفیچ.. ده لنین گوا به کاتیک نادایای ژنی دووه می خوی کوشت، نه و خه ریکبوو له که لی جووت ده بوو.. ژوریه ی بیروپایه کان له سه ر نه وه کۆکن خۆکوشتنی نادیا هر ته نیا به هوی سه ربرده عه شقبازییه کانی ستالینه وه نه بووه، به لکو به هوی داخ و که سه ره گه وره که ی نیو دلشیشیه وه بووه، چونکه ستالینی می بردی له کوشتن و له نیو بردنی ژماره یه کی ژوری نه و نه یارانه پدا ژور توندوتیژ بووه که ژنه که به برای نایینی ده زانین و ستالینیش به که سانی لاده ری هه ژمار ده کردن.

برای پوژا- لازار کاکتوفیچ- هاوپییه کی نزیکی ستالین بوو، بۆیی کردیه نه ندای مه کته بی سیاسی بۆلیتبیرو، تا مردنی ستالینیش هر له پۆسته که ی خۆیدا مابوو به وه.. کاتیک لازار کیکله نه وتیه کانی بازینی پتیشخت و ئوتۆسترا د مۆسکوی دامه زراند، توانای خوی له سه ر په رشتیکردنی پیشه سازیه قور سه کاندای سه لماند.. میخائیل له ۱۵ ته مووزی سالی ۱۹۵۱ دا سفیتلانی کچی ستالینی خواست.. کاتیک نه و ژن و میژدایه تییه بریاری له سه ر درا، کچه ی ناوبراو شوو دار بوو.. هیچ شتیکیشی سه باره ت به می بردی یه که می نه زانی، هر نه وه نه ده

نەيىت يەكسەر وەك كۆسپى سەر پىنگە لادرا، پىك وەك ئەو كاتەى ستالېن پۇڭزى ژنى دووھى خواست و ژنى دووھى لەنيو برد، يانېش ژنەكە بەدەستى خۆى، خۆى لەنيو برد.

مۆلۇتۇڭى جىگىرىشى بىجگە لە ھىنانى ژنى دووھى، ژنە جوولەكەيكى خواست كە خوشكى سام كاريى سەرمايەدارى گەورەى نەمىكى و خاوەنى كۆمپانياي زەبەلاھى كارب نىكسپۇرتىنگى بوارى ھاوردەكردن بوو. دواتر لە سالى ۱۹۵۱دا كچى مۆلۇتۇڭ درايە فاسىلىي كوپى ستالېن . بەمشىوھە دەبىنين مەكتەبى سىياسىي پارتى كۆمىنىستى تا ئاستىك لە دەستى خانەوادەى ستالېن و كەسە نزيكە كانىيەوھ بوو.

ستالېن گەيشتە ئەو باوھەپەى بچىتە نيو پىزى چىنى بالاي پارتى شۇپشگىپى پووسىيەوھ، چونكە زۆرەى سەركرەدە بالايەكان لە قۇناغەكانى يەكەمى شۇپشى كۆمىنىستىدا لەنيو زىندانەكاندا بوون.. ستالېنىش لە سەردەمى دەستەلاتى لىنىندا بۆ ھىچ پلە و پۇستىك بەرز نەكرايەوھ، بەلام لە دوا قۇناغى دەستەلات و ھوكمرانىي لىنىندا، پىزى پىشەوھى داگىر دەكرد.. ئەوسا ملەلانى كەوتە نيوان ستالېن و تروتمسكى و چەندان جوولەكەى دىكەى نەيار.. ملەلانىيەكە بە ۋەرگرتنى دەستەلات كۆتايى ھات و تا مردنىشى لە شوپىن و پىنگەكەى خۇيدا مايەوھ.

تروتمسكى لە سالى ۱۹۲۷دا دژ بە ستالېن پاپەپى، بەوھش تۆمەتبارى دەكرد گوايە لە ئايدۇلۇڭزايى ماركسى لايداوھ و خولياي بىكەپىنانى ھوكمىكى دكتاتورىي نىستەمارىي تۆتالپتارىي ھەيە دەپەوئى وەك ئەلەرناتىڭى يەكەتتەيە پەسەنەكەى كۆمارە

سۆسیالیسته کانی سۆفییهت بیهیئیهتته ئاراهه .. نه وجا ستالین دهستی به ههله تیکی پاکتاوکردن کرد و چه ند ملیۆن که سیککی له نیویرد، چه ندان ملیۆنیشی په وانهی دوورخراوکه و زیندانه کانی سوغره کیشی کیشی کرد .. کوتاییی زۆریی سه رکرده کانی بزوتنه وهی شۆرشگهیری له نهنته رناسیونالی به که مه وه به مجۆره بوو و تا نه یانکوشتبان یان دهستگیریان نه کردبان، وازیان لێیان نه دههینا .. له و سه رکردانهی ستالین له کۆل خۆی کردنه وه نه مانه بوون: ترۆتسکی، زینۆفیئف، کامینیئف، مارتینۆف، و زاسۆلیش، دۆش و بارفۆس، واکسلرۆد، و رانیک، بۆرتزکی، سفیردلۆف، دان، لیپر، مارتۆف .. له که سه نزیکه کانی خۆیشی ته نیا لازار کاکتۆفیچ و زاوایه که ی و پۆزای ژنی مانه وه .

ستالینیش هه ره له سه ر سیاسه تی لینین پۆیشت که بریتی بوو له دامه زاندنی جیهانیکی کۆمۆنیستی نیوان هیلێ ۳۵ و ۴۵ ی نیوه گۆی باکووری گۆی زهوی .

پلانی ستالین نه وه بوو هیزه چه کداره کانی خۆی نه خاته نیو جهنگی دژ به دهوله تانی دیکه، ههروه ها کار له سه ره لگه برساندنی شۆرشه کانی باشووری یهکیه تی سۆفییهت - نیوان هیلێ ۲۵ و ۴۵ - بکات .. نه م سیاسه ته زۆر زوو به ره می دا، چونکه له کاتی مردنی ستالیندا کۆمۆنیزم دهستی به سه ر نیوه ی ناوچه ی ناویراودا گرتبوو، ههروه ها نیوه ی دانیشتوانی گۆی زهوی که وتبوونه ژیر کاریگه ریی کۆمۆنیستییه وه .

((باسی نه و سه رکوتکاری و چه وسانه وه و پاگواستنه ده که بین که له هه نه بهر موسلمانه کانی نیو کۆماره ئیسلامیه کانی ژیر دهسته لاتی پوو سیاهه پێوه چوو، بۆنه وه ی نایین و زمان و که لتووره که یان

بسپښته وه... نه مه ش پيچه وانه ی نه و شوقېشه سؤسيالېستانه بوو که له نيوه ی سده ی پابردوودا جفاک و کومه لگه کانی ويران کړدين و نيسته پيشی له گه لدا بېت باجی مه رگ سات و نه هامة تيبه کانی دده مینه وه!!)).

هروه ها ستالین له سهر پلانی دووه می لینین پوښت، پلان که ش نه وه بوو له کرده ی وهرچه رځاندن و گوړینی ولتان بق ده ولته ی کومونېستی، له نیسپانیا وه ده ستنېټیکات. چونکه نه مه فره نسا و بریتانیا ده وروژنی به سهر کومونیزمدا زالبن، دواتریش نه لمانیا ده که ویتته نیوان به رداشه وه... نه گهر پووداوټکیش پووبدات نه یه لی نیسپانیا بکه ویتته ژیر کونترولی کومونېستیبه وه، نه وا پووداوټکی وه ها بق هه لگېرسانی ناگری جهنگی دووه می، جیهانی ده بیتته هوکارټکی یارمه تیده ر.

کاتیکیش ستالین خوی بق شوپشی نیسپانیا ناماده ده کرد، له جهنگه نابوریبه که دا به شداریبه کی کارای هه بوو که له دوا ی واژوکردنی ناگریه سستی سالی ۱۹۱۸ وه به رداشه که ی ده خولیندرايه وه، چونکه چند چینټکی زور ده وله مند به هو ی به شداری نه کردنیان له جهنگی جیهانیبه وه، له دوا ی جهنگه که دا به شټوه په کی ناپه وا ده وله مندتر بیون، هروه ها که لانی ولته هاوپه یمان ه کان له دوو سالی دوا ی جهنگه که دا له خو شگوزه رانیدا ده ژیان... به لام به ر له وه ی وه به رهینه رانی لووتکه بتوانن به پاره کانیان وه به رهینان بگن، پاره په کی زور له بازاردا کتشرایه وه، هروه ها متمانه ی بانک ه کان دیاری کران، کرده ی داواکردنه وه ی قهرزه کان ته شه نه ی ده سندن... نه مه تراژیدیا و کاره ساته بچووکه که بوو که جیهان له سالانی نیوان ۱۹۲۳ و

۱۹۲۵دا تییگهوت و سه‌ره‌تای کاره‌ساتیکی گه‌وره بسو هیزه نه‌ئینه‌کان به‌شیوه‌یه‌ک پلانیان بۆ دانابوو له‌ سالی ۱۹۳۰دا بێته ئاراوه.

ئه‌م کاره‌ساته‌ گه‌وره‌یه‌ نوای گۆپانی سیاسه‌تی دارایی سالی ۱۹۲۵ بوو، دیسانه‌وه‌ خۆشگوزهرانی به‌هه‌نگای گه‌وره‌ و تا ناستی ده‌وله‌م‌ندبوونی نا‌ره‌وا له‌ ئه‌مریکا و بریتانیا و که‌نده‌ا و ئوسترالیا سه‌ری هه‌له‌دايه‌وه‌.. ئه‌وساکه‌ و پێش کۆتاییهاتنی سالی ۱۹۲۹، گوزنکی کوشنده‌ی کتوپر وه‌شیندرا.. گه‌وره‌ترین تراژیدیای ئابووری هاته‌ ئاراوه‌ که‌ جیهان له‌ سه‌رانه‌ری میژووی خۆیدا بوودلوی له‌و چه‌شنه‌ی به‌خۆیه‌وه‌ نه‌بینبوو.. ده‌رئه‌نجامی ئه‌و مه‌رگه‌ساته‌ ئه‌وه‌ بوو ملیۆنان خه‌ک بۆ نانێک به‌ ئاسماندا ده‌چوون و به‌نوای پارووه‌ نانێکدا هه‌له‌و‌دا بوون.. هه‌زاران که‌س خۆیان کوشت.. ئه‌وکات تۆباله‌که‌ خرابه‌ نه‌ستۆی خرابیی به‌پێوه‌بردن و ئه‌و ده‌سته‌لا‌ته‌ی وای له‌ ده‌یان ملیۆن که‌س کرد بکه‌ونه‌ نێو هه‌ژاریه‌کی کوشنده‌وه‌، ۳۰۰ که‌سی ملیۆنێرش داهاته‌کانیان گه‌یشه‌ پێژه‌ی چه‌ندان تریلیۆن.

ستالینیش له‌ سالی ۱۹۲۵ پیلانه‌ پێنجینه‌یه‌ پێشه‌سازیه‌که‌ی خسته‌ واری جێبه‌جێکردنه‌وه‌، ئه‌مه‌یش- وه‌ک خۆی ده‌یگوت- بۆ چاکترکردنی بارودۆخی نێوخۆیی ولاتانی کۆمونیستییه‌.. پلانه‌که‌ بریتی بوو له‌ سوود وه‌رگرتن له‌ سه‌رچاوه‌ سرووشتیه‌کان و به‌ پێشه‌سازیکردن و چاکترکردنی ئامرازه‌ کشتوکالیه‌یه‌کان و نوێکردنه‌وی پێشه‌سازی.. ئه‌م پلانه‌ پێنجینه‌یه‌ له‌ پێگه‌ی قه‌رزیه‌ خشیینیکه‌ره‌ به‌شداریه‌کی کارا و به‌هێزی له‌ چاکترکردنی ئابووری پووسبا و

بنيادنانه وهی هيتزی سهريازنی پووسی و نه لمانيا هدا کرد و له لايه ن سووڅورانی نيوده وله تيبه وه پاره پوولی بقی ته رخان کړا.

هه ننگاوی دواتری ستالین دامه زړاندنی کيگلگه هه روه وزييه کان بوو.. گلي پووسی ماوهی چه ندان سده له نيو نه و هوييانه دا که متر له کړيله ده ژيان که دهره به که کان قورغيان کړدبوو، دواتریش لينين به ليني به جووتياران دا ژيانکي باشتريان بقی ده سته بهر بکات، نه وسا زياتر له دوو مليون خانه وادهی جووتياران له دهره به که کانی خويان بوور که وخته وه و زه وييه کان دابهش کران، هه موويان بوونه خاوه زه ویسی سهريه خق.. له کانونی دوووه می سالی ۱۹۱۶ دا ژماره ی خانه واده کان بقی ۶,۲۰۰,۰۰۰ خانه واده بهر زه وييه وه.

به لام به دبه ختی په خعی نه و که سانه ی بهر نه ده دا، چوونکه سووڅورانی نيو ده وله تی ده يانويست نه و قه رزانه ی خويان وه رگر نه وه که بقی پلانی کشتوکالی و بنيادنانه وهی سوپای نه لمانی به خشيبويان، له بهر نه وه سووويون له سر نه وهی هه نارده و هاورده کانی کومونيستی کونترول بکه ن، هه روه ها داوايانکرد کيگلگه هه روه وزييه کان وه ک تاکه نامرازی زياد کړدنی بهر هه می کشتوکالی دابه زرينين.

ميژوو نه و پاستيبه ی تقمارکړدوه کاتيک ستالین به هيز و نوره ملی پېژدهی کيگلگه هه روه وزييه کانی جيبه جی کرد چی پووی دا، زياتر له پينج مليون جووتيار پوويه پووی سينداره کرانه وه، يانیش له برسان مړين، هه ر له بهر نه وهی په تيان کرده وه پېژده که جيبه جی بکه ن يان دزی وه ستابوونه وه.. هه روه ها زياتر له پينج مليونی دیکه ش پراگوتيزدانه سيبيريا و له ویی سقورغيان پی ده کړا.. له وانه ش زياتر، نه وه بوو که نمی جووتياران له لايه ن ستالينه وه دهستی به سر دا گبرا و

فرۆشرايه سووخرده نۆده‌وله‌تیه‌كان، بۆ ئه‌وه‌ی بخرێته‌ سەر نه‌و
پژده‌ گه‌نمه‌ی نه‌و كه‌ سانه‌ له‌ ولاتانی دیکه‌ دا کرێبوویان... مه‌ به‌ستیش
له‌و کرده‌یه‌ پیلانگێڕی بوو دژ به‌ گه‌نمی ئه‌مریکی و گه‌نهدی، بۆ ئه‌وه‌ی
بازاری بشکێ و بازاری ساغکردنه‌وه‌ی گه‌نمه‌که‌ نه‌ میتێ یانیش به‌
ناره‌زوو و به‌رژه‌وه‌ندی خۆیان گه‌مه‌ به‌ نرخه‌كان بکه‌ن... هه‌روه‌ها
سووخرده‌كان گورزێکی دیکه‌ شیان له‌ گوشت و ناژه‌لی که‌ نه‌دی و
ئه‌مریکی وه‌شاند، هه‌ستان پژده‌یه‌کی یه‌كجار ژۆر گوشتی به‌ستوو
قوتویه‌ندکراویان له‌ نه‌رژه‌نتین و چه‌ند ولاتیکی دیکه‌ی به‌ره‌مه‌پێنه‌ری
گوشت کرێ.

سووخردان له‌ نێوان سالانی ۱۹۲۰ و ۱۹۲۹ دا کرێباری که‌شتی
گشت ولاتانیان داشکاند، ته‌نیا بریتانیا و که‌نه‌دا و ئه‌مریکا
نه‌گرته‌وه‌... له‌ نه‌نجامی نه‌و چه‌ته‌گه‌ریه‌ بازوگانیه‌ ده‌ریابیشه‌دا،
که‌شتی نه‌و سێ ولاته‌ نه‌یان توانی له‌ نرخێ کرێباردا گێڕکێ له‌گه‌ڵ
که‌شتیه‌کانی دیکه‌ دا بکه‌ن، بۆی هه‌زاران که‌شتی بازوگانی له‌ که‌نار و
به‌ندره‌کاندا له‌نگه‌ریان گرت و کرده‌ی هه‌نارده‌کردن به‌ شێوه‌یه‌ك په‌کی
که‌وت که‌ له‌ میژوودا هاو شێوه‌ی نه‌بووه‌.

له‌ واکاته‌ی ئاستی هه‌نارده‌کردن له‌ ولاتانی هاو په‌یماندا
به‌ شێوه‌یه‌کی سه‌یر داده‌به‌زی، کرده‌ی هاورده‌کردن له‌ ئه‌لمانیا و یابان
و ولاتانی ئه‌وروپای نێوه‌پاستدا به‌رز ده‌بوویه‌وه‌... به‌مشێوه‌یه‌
بارودۆخی ولاتانی هاو په‌یمان به‌ره‌و خراپه‌تر ده‌چوو... بۆ نمونه‌ له‌
که‌نه‌دا له‌ هه‌ر هه‌شت که‌سی خاوه‌ن ده‌رامه‌ت به‌ شێوه‌یه‌کی پاسته‌وخۆ
یان نا‌پاسته‌وخۆ پشتیان به‌ کرده‌ی هه‌نارده‌کردن ده‌به‌ست... خۆ ئه‌گه‌ر
ئاستی هه‌نارده‌کردن دابه‌زی، پاسته‌وخۆ نزمبوونه‌وه‌ و پاشه‌کشه‌ی

بازرگانی به دوا دادا دیت.. چونکه توانای کپینی پینج که س له ههشت کهسی خاوهن ده رامت داده به زئی.. نه مهش کار له هه موو نه و که سانه ده کات که وه هۆکارنکی بژئوی پهیدا کردن پشت به خزمه تگوزارییه جۆرلو جۆره کان ده به ستن.. جا نه گهر نه و دابه زینه ی ناستی کرئ هر له بۆخی خۆیدا مایه وه یان هه نارده کردن وه ستا، نه واپاشه کشه کردنی بازرگانی ده بیته قهیران و به ره و کاره سات ده چیت.

جا بق نه وه ی دا پێژه رانی نه خشه و پیلانی کوده تای جیهانی له گۆریو نه وه ی په یکه ریی ئابووری ولاتانی هاوپه یمان دلنیا بینه وه، بازای جیهانییان پر له کرد له گهنم و گوشت، نرخه که نیشیان هینده کم بوو له تیچووی به ره مه پێنانی نیو که نه دا و نه مریکا و ئوسترالیا زۆر که متر بوو.. ده رنه نجامی نه و کرده په ش نه وه بوو عه نباره کانی گهنمی نیو ولاتانی هاوپه یمان له سه ری ده پزایه وه و نه یانده توانی بیلریشن، له هه مان کاتیشدا که لانی نیو چند ده وله تیک له بهر نه بوونی نان و گوشت له برسان ده مردن.. بریتانیا به خزمه تگوزارییه کانی نه و دیو ده ریایه کانه وه ده ی توانی جیاوازه گه وره که ی نیوان ناستی هه نارده و هاورده کردن پارسه نگ بداته وه، چونکه نزیکه ی ۸۵ ملیۆن جونه یی نیسته رایینی قازانج ده کرد.. به لام کاتییک کیپرکیبیه کی زۆر نا داده په روه رانه نه به یشت نه و پێژه ده رامت هه ش وه ده سته بێنی، گورنکی کوشنده ی بهرکه وت.. له هه مان کاتیشدا سوو خۆرانی نیو ده ولتی نه و قهیرانه ده سته کرده ئابوورییه یان قوسته وه بق نه وه ی له نیو ولاتانی کومونویلسدا که شیککی پر له بیته به رده و ناکوکی به پێنه ئاراوه به و ئامانجه ی نیمپراتوریای بریتانی لاواز بکه ن و دواتریش هه لی بوه شپیننه وه.

ئه‌و جه‌نگه‌ نا‌بوورییه‌ چی بوو؟.. پاشه‌کشه‌کردن و بێ بازارییه‌کی
کوشنده‌ی بازرگانی و پیشه‌سازی و کشتوکالی ولاتی هاو‌په‌یمان و
سه‌رمایه‌داری گرت‌وه‌، له‌ هه‌مان کاتیشدا زیانبوونێکی نێ‌و
فراوانبوونێکی گه‌وره‌ی چالاکییه‌کیانی ولاتی کۆمونیستی و ولاتی
هاو‌په‌یمانی ته‌وره‌یه‌یی ئی که‌وته‌وه‌..

به‌مشێوه‌یه‌ دۆخه‌ نێ‌وده‌وله‌تییه‌که‌ی هه‌لگیرسانی ناگه‌ی جه‌نگی
دووه‌می جیهانیان ده‌په‌خساند له‌و کاته‌ی خۆیان ده‌یانویست.

به‌شی دوانزه‌یه‌م شۆرشى ئیسپانى

بابا ئەنیوسینسى سىنیه‌م له سه‌ده‌ی سێزده‌یه‌می زاینیدا له‌پیتاوه‌ستگیرکردن و لێکۆلینه‌وه‌ له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌ نه‌دیقه‌نه‌ دادگه‌کانی پشکنینی دامه‌زراند که خۆیان به‌ که‌سانی دیندار پیشان ده‌دا (پاستیه‌که‌ی بۆ نه‌شه‌که‌جه‌دانیه‌کی درنده‌یی موسلمانان و جووله‌که‌ بوو!!).. پێش ئه‌وه‌ بۆخه‌ ئیسپانیا پێزی له‌ جووله‌که‌کان ده‌گرت و به‌شیوه‌یه‌کی زۆر ئێستاه‌ پره‌فتاری له‌گه‌ڵ ده‌کردن.. لێره‌وه‌ ده‌بینین گشت تاوانه‌کانی سووخره‌ خواره‌ ناسه‌کان و به‌کرێگراوانیان له‌ ئیسپانیا و چه‌ندان ولاتی دیکه‌ به‌ جووه‌کانه‌وه‌ ده‌لکێنران.. کار و چالاکییه‌کانی دادگه‌کانی پشکنین له‌ پۆزگاری ئیزابیل و فریدیناند واتا له‌ نێوان سالانی ۱۴۷۵ و ۱۵۰۴ به‌رده‌وام بوو.

کاتیکیش حوکمرانیی تۆرکۆمادا به‌ریابوو، دادگه‌کانی پشکنین بینیان شانه‌ و خانه‌ نووستووه‌کانی هه‌لگه‌پاوه‌ و تێکده‌ران به‌شیوه‌یه‌کی به‌ریلاو له‌ ولاته‌دا ته‌شه‌نه‌یان کردووه‌ و پێکفستنیکی زۆر ورد و سیستماتیکیان هه‌یه‌.. ئه‌وه‌سا ئیسپانیاش پێچه‌کی ولاتانی دیکه‌ی ئه‌وروپای گرت و جووه‌کانی له‌ خاکی خۆی وه‌ده‌رنا، ئه‌مه‌یش توندپۆییانی ده‌دا بۆ به‌ جووه‌کان چه‌ند کار و کرده‌یه‌کی توندوتیژانه‌ی جه‌ماوه‌ری بکه‌ن، چه‌ند قه‌سابخانه‌یه‌کی پێ له‌ تپراژیدیا دروستبوون که

دهسته لاتی که نیسه له پۆما شه رمه زاری کردن و به شیوه یهکی ناشکرا هیزشی کرده سهریان.

له سه دهی حه فده یه م و دوا ی دووباره پێکخستنه وه ی پیاوانی بانکی جیهانی، به کرێگیراوه کانیان گه پانه وه و دزه یان کرده نێو به رپۆه به رایه تیی خه زێنه ی ئیسپانی، نه و که سانه له سه رده می هه ربوو شوپشی فره نس ی و نینگلیزیدا چالاکییه کی به رفه رده یان هه بوو... به م هه ولای خویان خسته گه ر ئابوودی ئیسپانیا به ره و دارمان و لاوازکرن بیه ن و خودی ولاته که ش بکه نه لانه ی بزووتنه وه شوپشگی پیه کان.

زۆر گرنگه سه ره داوه کانی نه و کو ده تایه سیاسیه بدۆزینه وه که له نێوان سالانی ۱۸۳۹ و ۱۹۳۹ دارپێژان، بۆنه وه ی وینه یه کی پوونی شیوازی کاری شوپشگی پانه مان بێته به رچاو که خۆی له سی قوناغی زۆر گرنگدا ده بینێته وه:

(۱) دزه کردنی تاکه کانی پارتی شوپشگی پێی بۆ نێو پۆست و پێگه گرنگه کانی حکومه ت و مه لبه نده کانی خزمه تگوزاری گشتی و هیزه چه کداره کان و پێکخستنه کانی کرێکاران، له پێناو خۆ ئاماده کردن بۆ پوو خاندنی حکومه ت له ناوه وه له و کاته ی ده رفه ت ده ره خسی و فره مان ده رده چیت.

(۲) وابسته کردنی پارتی شوپشگی پێی به پارتی سۆسیالستی یان پارتی چه پره و، له پێناو پوو خاندنی حکومه ت، جا نه گه ر پاشایه تی بیت یانیش کۆمار ی.

(۳) به رپۆه بردنی چه ند چالاکییه کی تیکده رانه له پێناو خولقاندنی ناشووب و وروژاندنی رای گشتی له هه نبه ر حکومه تی به ره ی میللی مونتعلیفه، بۆ نه وه ی شکست بێخن، نه مه یش پێگه بۆ به رپابوونی

حکومه تیکی دکتاتوری پرولیتاری خوش ده کات که هر له گهل
له دایکبوونیدا کرده کانی پاکتاوکردن ده ستنپیکات، دواتریش
دکتاتوریه تی توتالیتاری به دیار ده که وی.. ریک هر نه مهیش له سالی
۱۹۱۷دا له پروسیا پوی دا.

نیسته بابزانین چون نهو سی قوناغه له نیسپانیا جیبه جی کران،
که له لایه ن لینین و دواتریش ستالینه وه به نامانج گرا بوون.

به کرنگیراوانی کارل مارکس له نیسپانیا به که مین مانگرتنی
گشتیان له سالی ۱۸۶۵دا ریکیان خست.. له سالی ۱۸۶۸دا رپیه رانی
بزوتنه وهی شورشگری جیهانی (سینور فانیلی) یان نارد ده نیسپانیا،
بو نه وهی کار و چالاکیی نه نارکیسته کان له گهل مارکسییه کان
ریکبخت.. سینور فانیلی هاوپتییه کی دلسوزی باخونین بوو، خودی
باخونینیش پیوه ندیه کی پته وی به مارکس و نه نگلسه وه هه بوو..
به لام باخونین پیوه ندیه پته وه که ی له گهل مارکسدا نه ما، چونکه له
سالی ۱۸۷۰دا دژ به سیاسه تی مارکس وه ستایه وه، بوی له
نینته رناسیونالی به که م (کونگره ی به که م) ی رپیه رانی بزوتنه وهی
شورشگری جیهانی وه ده رنرا.

هریه که له باخونین و فانیلی به جیا چالاکییه کانی خویان
به پیوه ده برد، باخونین توانی کاریگری له سر سه رکرده
شورشگریه کانی نیسپانی بکات و له سالی ۱۸۷۰ هاوپه یمانیه کی
سوسیالستی دیموکراسی دامه زیننی، حکومتیش برپاری
قه ده غه کردنی نه و ریکخته نه ی ده رکرد، به لام به نهیننی له کار و
چالاکییه کانی خوی به رده وام بوو.

لە ھەمان کاتیشدا (ئەنجومەنی مەزنی خۆرەلات) لە نێو
ئیسپانیادا پێکھێنا بوو.
لە و کۆنگرە گشتییە ی لە زارگۆزا بە ستر، بالی ئیسپانیای
مارکسیزمی نێو دەولەتی بە ھاوپەیمانیکردن لە گەڵ بزوتنە وە ی
ئانارکیستەکان پازی بوو. . دوا ی ئە و ھاوپەیمانییە ھەربوو لا پێککەوتن
ھەول و کوششەکانیان رێک بخەن، بۆ ئە وە ی چینی کرێکارییەکان
یە کبخەن و ھاوپەیمانییەکی بەرفراوان پێکھێنن، ئواتر ئو
ھاوپەیمانییە بە (کامۆرا) ناسرا. . لە سالی ۱۸۷۳ دا چالاکییەکانی خۆی
بە ھەلگیرساندنی شۆرش و دامەزراندنی کۆماری یە کەمی ئیسپانی
دەستپێکرد.

و ە ک جازانیش، ئە و چالاکییە شۆرشگێڕییە سەردەمیکی پەرە
تۆقین و بڵا بوونە وە ی ناشووب و بیسەرۆبەری فراوانی لە گەڵ خۆیدا
ھێنا. . ئە و کردار و پەفتارە پەرە لە ناشووب و ئانارکیستیانیە وای لە
ژەنەرال بافیا کرد جموجۆلە کودەتاییەکی ئاگریدات. . ئە و سا کاری
شۆرشگێڕی دووبارە گەرایە وە دۆخی نەیتنی، بە لام زۆری نەخایاند،
چونکە زۆر بە خێرای ئە ندامانی بزوتنە وە ی شۆرشگێڕی پشتگێڕی
خۆیان بۆ سەر کردەکانی بزوتنە وە ی میانپۆی پزگاریغولز دەربەری،
بۆی دیسانە وە گەرانە وە نێو گۆرەپانی سیاسی. . ئە و سا ئاگری
مەملانی نێوان لایەنگرانی ئە وەکانی پاشا دۆن کارۆلز و لایەنگرانی
ئە وەکانی ئێزابیلا خوش دەکرد. . ئە و مەملانی تییەش لە سالی ۱۸۷۶ دا بە
شکستھێنانی لایەنگرانی ئە وەکانی کارۆلز کوتایی ھات.

لە و کاتیدا بزوتنە وە کرێکارییەکان لە تروپکی خۆیاندا بوون،
نۆر بەشیان لە پێناو ئامادەییکی پەرۆز و جوان لە خەباتدا بوون و

ده يانويست دادپه روه ري بق کرځکاران بهیننه دی.. زږدېه ی کرځکارانیش
سیاسه ته توندېږي که ی بزووتنه وه ی په تکرڼه وه ی چه پېړیایان په ت
ده کرده وه، بقی خویان له نیو په کییه تیی کرځکاراندا پځخست.. به لام
دوای نه وه ی شوقش گتېره توندېږي که کان دزه یان کرده نیو
په کییه تیه که وه و له ناووه ده ستیان به پاکتاو کرد، سه رکړده
میانېږي که کانې نه و په کییه تیه زږد به ختیرایي که وتنه دهره وه ی
په کییه تیه که .. چالاکي و کاره پاکتاوییه کان تا سالی ۱۸۸۸ به رده وام
بوون، کاتیک بابلق نیگلېسیاس دامه زواندنې په کییه تیی گشتیی
کرځکارانی پاگه یاند، بونه وه ی زږدترین ژماره ی میانېږي که کان بگړته
خړی.. نه و په کییه تیه گشتیه له نیسپانیا به U.G.T ده ناسرا و
به ی پالېشتیی حکومت مایه وه تا نه و کاتې حکومت ته که ی
په کییه تیی نیبری پاگه یه ندرا که گشت توندېږي که کان و که سانی نیو پیزی
بزووتنه وه کانې په تکرڼه وه ی نانارکیستی له خوگرتبوو.

دواتریش له سالی ۱۹۱۰ دا په کییه تیه توندېږي که کانې کرځکاران
په کییه تیه کی گشتیی سه ندیکاییان پاگه یاند و له نیسپانیا به C.N.T
ناسرا، نه و په کییه تیه گشتیه سه ندیکاییه و چه ندان سه ندیکای دیکه
تا سالی ۱۹۱۲ خه ریکی کار و چالاکیه کانیان بوون و نیدی نه و
سه ندیکایانه یش به هړی مانگرتنه په ک له دوای په که کانه وه
هله پستېردان.. حکومتیش هاوکاری و په زامه ندی پېشکېشی
بزووتنه وه کرځکاریه کان ده کرد و پالېشتیی له داواکارییه به
کومه له کان ده کرد، به لام توندېږي که کان ورده ورده له پیتاومه به سته
تاییه ته کانیان به خراب سوودیان له و سه ندیکایانه وه رده گرت و
نامانجه کانې خویانیان پی ده هیتانه دی.. له بهرنه وه حکومت گشت

سه ندیکایه کانی مه لوه شانده وه و دووباره کریکاران بی پشتوپنا مانه وه.

شۆڤر شگێڤه توندپۆیه کانیش دووباره گه پانه وه بۆنه وهی به خراپ سوود له دۆخه نوێیه که ی کریکاران وه ریگرن و کار و پرهفتاره کانی خۆیان له پاردوو توندوتیژتر و مه ترسیدارتر ناراسته بکه .. ورده ورده چالاکییه کانیان دژ به گشت پارتیه سیاسیه کان و خودی دهوله تیش به ره و فراوانی ده برده .. له سالی ۱۹۱۶ دا پێکخستنی به کییه تی توندپۆی سه ندیکایه کان به ناوی G.R.T پێکخرا به وه و ناوی دوو پێیه که وته سه ر زاران، ئه وانیش: بیستاتا و سیگۆی بوون، ئه و دووانه توانیبوو یان له شاری به رشه لۆنه دا کاری سه ندیکایی به کبخه ن.

ئه وهی یارمه تیده ری سه رکه وتنی پێکخستنه توندپۆیه کانی سه ندیکایی بوو، ئه و سته م و نادادپه روه ییه بوو که له کاتی جهنگی به که م و ماوه ی دوا ی ئه و جهنگه ده ره قی کریکاران پێه وه ده کرا .. چونکه ئیسپانیا له پۆزگاری جهنگدا ده وله تیکی بێلایه ن بوو پاره و پوولتیکی زۆری وه ده سته ینا بوو، به لام کریکاران به شیوه یه کی گشتی له گه شه سه نده که ی ولاته که یاندا به شدار نه بوون، بۆی به لیشاو پوو یان له و پێکخستنه توندپۆیانه ده کرد که هه ولی وه دیه یانانی ده سته که وته کانیان و نه هیشتنی سته می خسته بووه گه پ .. له هه مان کاتیشدا هه ندیک سه رکرده ی میانپۆ له چالاکییه کانیان به رده وام بوون و توانیان له سالی ۱۹۲۰ یه کییه تییه کی ئازادی سه ندیکایی دامه زڕین.

له ماوه ی دوا ی ئه و سه له که تا سالی ۱۹۲۳ به رده وام بوو، ململانی نیوان بزوتنه وه چه پره وه سه ندیکاییه کان توندتر بوو .. ئه و ولاته چه ندان مانگرتنی خۆجییی و گشتی و کاری توندتیژی و

تیرلکردنی به رفراوانی سه رکرده کریکاریه کانی به خویه وه بینى،
نه میش به نامانجی لاواژکردنی به رهی دوزمنه کانیان بوو.. کوی نه و
تاوانه قیزه ونانهش به ناوی نازادییه وه کران، تا گه یشته دۆخی ناشووب
و ههراوزه نایه کی ته واو.. نه و ساکه پاشای نیسپانیا داوی له ژهنه پال
بریمۆدی پیفیرای نه فسه ری ئاسایشی ولاته که ی کرد دۆخه که
برهستینی و له گشت ههنگاوێکی سه ریا زیش سه ریشکی کردبوو بۆ
نه وه ی نه یه لێ کۆمۆنیسته کان شوپشکی دیکه هه لگرسیتن.

یه که مین ده رنه نجامی ده سته لاتى دکتاتوری دی پیفیرا نه وه بوو
به شتیه یه کی سه رکه و تووانه کوتایی به جهنگی نیسپانیا- مه غریب
هینا.. که سییه تی ژهنه پال فرانکوش له میانى نه و جهنگه وه پیکهاتبوو
ورده ورده جه ماوه ری زیاتر و به رفراوانتر ده بوو.. ناوبراوانى به
دادپه روه ری و ویستی لیبراوانه ی خویه وه خوشه ویستی و سه رسامی و
هاوپییه تی گه لی مه غریب وه ده سته بیتی! هه رچه نده شت سه باره ت به
دی پیفیرا گوتران، به لام جیگه ی خویه تی دادپه روه ر بین و بلیتین
ناوبراوانى سیستم بۆ ولات بگه پینتیه وه، هه روه ها داوی نه وه ی
له گه ل ئابالیرق هاوکاری کرد، توانی بارودۆخی کریکاران باشتربکات و
چهندان پیفۆرمی کۆمه لایه تیشی هینا به ئاراوه.. به لام نه و چالاکی و
ماندوو بوونه زۆره ژهنه پال دی پیفیرای بیهیزکرد و له سالی ۱۹۲۹
ته ندروستی به ته واوی تیگچوو.. هه رنه مه یشه بووه ته هۆی نه وه ی
وه که هه ندیک که سه مه زهنده یان کردوو ناوبراوه سالی ۱۹۳۰ بکه ویتته
نیو هه له و سه رچینگ پۆیشته وه، چونکه له و ساله دا دوو پتیه ری
بنووتنه وه ی سۆسیالستی واتا بستیرۆ و سابووری هه لبژارد وه که
نه وه ی هه سته به باری گرانی سه رشانی خۆی کردبى و ویستبیتی

باره که سووکتز بکات، داوای له و دوو پټېره کرد نوردگانی هه لېژاردنی نه و نه ته و هیه پټکڅه نه وه، بۆ نه وهی گه ل بتوانی بریار له سر چاره نووسی خۆی بدات و له نیوان پاشایه تی و کوماریدا به کټکیان هه لېژاردنی.. هوی هه لېژاردنی نه و دوو که سه نه زانراوه و وه ک پروداوینکی بی لیکدانه وه ده مینیتته وه.. بیستری و سابووریش وه ک دوو سه رکړدهی شوپشگټر په فتاریان کرد، نوردگانی هه لېژاردنیان نابلق و داو به شتویه که نامه دهیان کرد هه لېژاردنی حکومه تیکی سۆسیالیسمی بیته شتیکی حه تمی.. ساخته کارییه کی نۆر له نیو ده نگانددا بلا بوویه وه، به شتویه که ته نیا شاری مه درید ۴۰ هه زار دهنگی ساخته ی لی کړکرایه وه.

نه دجوومه نی خۆره لاتی مه زن له نیسپانیدا په کییه تییه کی تاییه تی پټکڅستبوو ناوی لېناوو په کییه تی سهریازیانه ی برلیانه، نامانجیشی پروخاندنی سیستمی پاشایه تی بوو.. توانیشی له کۆی ۲۲ ژه نه پالی نیسپانیدا به لټن له ۲۱ که سیان وه ریگری، بۆ نه وهی له دامه زړاندنی حکومه تیکی کوماریدا یارمه تییه بده ن.. ژه نه پال (مولای سهرۆکی هیزی تاسایشی نیو خۆیی له نیسپانیا له په پتووکه کی خۆیدا به ناوی (Tempestad Calma Intriga Y Crisis) نه و زانیاریانه ی خستوه ته به رچاوان و تیایدا پیمانی پاده گه په نی نه دجوومه نی مه زنی خۆره لات له و کاته ی ژه نه پال کان پشتگیری و په یوه سستبوونی خویان له هه نه بری پاده گه په نن، ملیۆن و نیویک بیزیتای خسته به رده میان، تاکو نه گه بزوتنه وهی کوماری شکستی هینا، بتوانن به و پاره یه رابکه ن.. فرانکوش په کټک بوو له و ژه نه پالانی ته فلی په کییه تییه بریایانه ی سهریازی نه بوو.. گوته کانی ژه نه پال مولا

جهخت له وه دهكه نه وه ژه نه پالیکى دیکه ی نیتو پریزه کانی په کییه تیی
برایانه ی سهریازی، ژه نه پال کانو لوییز بوو، ناوبراو له گوته په کی
خویدا له پارله مانى نیسپانیا (کورتس) گوتېوې: ماسقنیه ته هر له
سالى ۱۹۲۵ هـ له ژیر دروشمى په کییه تیی برایانه ی سهریازیه وه
تدینه ی گوره نه فسه رانی سوپای کوکړدوونه ته وه.

په کیک له وکه سانه ی وه که نه دام چوویوونه نیتو نه وه په کییه تیه،
کابانیلاس و سانگورگو و گوید و مولا و لوییز و نوشاو و کیب دی لانا و
چهندانی دیکه بوون.

لوییز درتزه به قسه کانی ددهات و دهلی: دوچار فرمان بۆ نه وه
ژه نه پالنه ده رچوو، جارتکیان له سالى ۱۹۲۹ بوو تا کو نه وه
دکاتوریه ته برپووخینن که دی پتیرا سه رقا په تیی ده کړد، جارتکی
دیکه ش له سالى ۱۹۳۱ دا فرمانیان پی کړا پاشایه تی برپووخینن،
ژه نه پال کانی ش به موو له فرمانه کانیان لانه دا و به دل و داو
جیبه جییان کړد.

ژه نه پال مولا گتپاویه تیه وه چوڼ خوی و تدینه ی ژه نه پاله کانی
دیکه نه وه په یمان و به لینه یان شکاندووه که پیشت به نه چوومه نه که یان
دابوو، کاتیک بقیان پوونبوویه وه ندر به ساده یی له خسته براون و بۆ
جیبه جیکردنی چهند نه خشه و پیلانیکى نه ینیی ستالین له پیناو
گورپی نیسپانیا به وه دکاتوریه تی کومنیستی، به کاره ینراون.

گوفارتیکى فره نسى له پاپورتیکى خوی له سالى ۱۹۳۲ بلاوى
کرسبوویه وه چوڼ ستالین به لینی دووسه ت هزار دلولی وه که
به شداریکړدن له تهرخانکړدنې گوزمى مه لېنده کانی مه شقى
شوقشگیزان له نیسپانیا داوه .. هروها چهند درخسته یه که له

سالی ۱۹۲۱دا پيشکيشکی کزنگرهی نيو دهوله تیی کومونیسستی کرلوه، پوونیان کردوو ته وه پتبه ره شۆرشگێره کانی دووسهت و چله زار جونهیه - دراوی ئینگلیزی - یان وه رگرتوو، ههروه ها بۆ کرینی چهک و تفاقیش دوو ملیۆن و نیو بیزیتایان خراوته بهر دهست... ژهه پال مولا گوتوو یه تی له سالی ۱۹۲۸دا دووسهت سه کردهی شۆرشگێره پووسیاه گه یشتنه ئیسپانیا، هه مووشیان له دهستگهی لینین له مۆسکودا مه شقیان بینوه.

هه ره له سالی ۱۹۳۰ و تا رێکهوتی دهستپێکردنی کرده کانی ههلبژاردن، هه له تهی ناوێراندن و له که دارکردنی پاشای ئیسپانیا و خانه واده کهی دهستی پێکردبوو... یه کێک له درۆیه پووجه کانیشیان نه وه بوو پاشا پۆژانه خویتی سه ریا زکی پشتوو به بۆ نه وهی میری نه ستوریا به زیندوو یه تی بمینته وه، چونکه دوو چاری خویتبه ریوون ببوو یه وه... ههروه ها پاشا تۆمه تی داوینپسی خرایه پال، ههروه ک چون بوختان به نیمپراتۆری پووسیا کرا به وهی عاشقی راسپۆتین بووه.

جا دوا ی نه وهی کرده کانی ساخته کاری ته و او بوون و سندوو قه کانی ده نگدانی گوندیه کانی لایه نگری پاشایه تی به تال کران و نه دجای ههلبژاردنه کان له بهرژه و نه دیی حکومه تی کوماری پاگه یه ندرا، پاشا فۆنسۆی سێژده یه م دوا پاگه یه ندراوی خۆی بۆ گه ل بلاو کرده وه و تیایدا گوتی: نه وهلبژاردنه ی نه مپۆ یه کشه مه به رپۆه چوو سه لماندی من وه ک جاران گه له که م خۆشمی ناوی و پێزم لینا گری... به لام هیشتا که هه ر باوه پم وه هایه نه م بارودۆخه گۆرانی به سه ردا دیت، چونکه من به رده وام له پیتا و ئیسپانیا تیکۆشاوم و به

دلسۆزیه وه قوربانیم بۆی داوه .. له وانه به پاشا هه ندىك هه له و
كه موكرتى لى بوه شىته وه، بىگومانىشم له هه له و كه موكرتى به ده ر
نه بووم، به لام كه له كه م به رده وام و به بى هيج پق و كينه يه كه له هه له ي
خه لكيان بووریه .. من كه كه سىكى ئىسپانى و پاشاى گشت
ئىسپانىيه كانم، ده متوانى به دژى هه موو نه و كه سانه ي به ره له ستييه كه
ده نوین، گشت توانايه كانى خۆم بق پاراستنى مافه پاشايه تيبه كانم
به كارينم .. به لام پيم باشتر بوو ده سته ردارى عه رشى ده سته لات
بیم، له ترسى نه وه ي نه وه كه ولا ته كه م دابه ش ببیت و ئىسپانىيه كان له
شه پىكى نىوخۆييدا ده ستیان بجیته خۆینى برايه كانیان .. له و كاته ي
من ولات جیده هیل، سوورم له سه ر نه وه ي هیشتا باوه رپم به و مافه
هه يه كه له میانى میژووه وه بۆم ده سته به ركراوه و پۆژىك له پۆژان
به داويدا ده چم و پشتگۆیى ناخه م .. هه روه ها من كه ئیسته
ده سته ردارى گشت توانا و ده سته لاته كانى ئیسته م ده بم - باوه رپم
وه ها به نه مه له به رژه وه ندى ولات ده بىت و با كه لىش به رپرسى خۆى
بىت - له خوا ده پارچه وه گشت ئىسپانىيه كه، وه كه من نه و نه ركه ي
خۆى جیبه جى بكات كه خۆشه ويستى بۆ ئىسپانیا به سه ريدا
ده سه پینى.

تا نه و كاته ي، پیلانگێره كان هه نگاوى به كه مى نه خشه كه یان
هه لىنا بوو، خه ركى هه نگاوى دووه م بوون .. گشت نه ندامانى حكومه ته
نوییه كه به كرێگىراوى سووخۆران نه بوون، به لكو ژماره يه كى نۆریان
كه سانی دلسۆز بوون، به لام هه ر هه موویان بى ده سته لات و كه متوانا
بوون .. ده سته لاتى راستینیش له ده ستى به كرێگىراوى كۆمونیسته كان
و نه و ئاناركیستانه بوو كه خۆیان بۆ هه نگاو و قۆناغى دواتر ناماده

دەکرد، ئەویش دامەزراندنی دکتاتۆرییەتی پرولیتاری بوو.. بۆ
وەدیھێنانی ئەو نامانجەش لەسەر دوو پەت گەمەیان دەکرد، ھەندێ
شانە و خانەی کۆمۆنیستی بە حکوومەتیان دەگوت ھەندێک ھەل
بکات، ھەندێک خانەی دیکەی دەرەوێ حکوومەتیش ھێرشیان
دەکردە سەر حکوومەت چونکە کەوتوووەتە ئێو ھەلەو و بە کالقام و
گەندەلیان ناو دەبرد.. لێرەدا بەکرێگراوانی مۆسکۆ سلێمان لە ھیچ
جۆرە تاوانێک نەکردووە، بۆئەوێ خەڵک دنە بدن ئەک ھەربە
دکتاتۆرییەتی پرولیتاری پازێ بن، بەلکو لە پێناو پاراستنی ولات و
ناساییشی ئێوخوازی، داوای پێکھێنانی ئەو جۆرە دکتاتۆرییەتە بکەن.

ژەنەپال دی پێفیرا، لارگۆ کابا لیرۆ و گرووپەکی بەکارھێنا،
بۆئەوێ ئاستی توندیی مەملەتیی ئێوان کرێکاران و خواوەنگارەکان
دابەزێنێت.. بەلام ھەر لەگەڵ ئەوێ حکوومەتی کرێکاری ھاتە ئارلۆ،
کابا لیرۆ خۆی ئاشکرا کرد و لە سالی ۱۹۳۵دا بەپاشکاوێ پایگەیاندا کە
توانیویەتی دەیان ھەزار خانە و شانە کۆمۆنیستی لە سەرانسەری
ئیسپانیادا دروست بکات.. ھەر ئەمەیش بوو ھۆی ئەوێ لە کۆنگرە
گشتیی یانزەھەمی لیزنە ی جێبەجێکاری ئێوئەتەوێ کۆمۆنیستی بە
چەپلە پۆزانووە پێشوازییەکی گەرم لە شاندی ئیسپانی بکری و
ستایشی شانداکە بکری لەوێ زەمینەسازییەکانی ھەلگیرساندنی
شۆرش بەشێوەیەکی زۆر خێرا و گونجاو و پێک و بەپێی پیلانە
شۆرشگێڕییەکی تایبەت بە ئیسپانیا بەرپۆوەچوو.. لە کۆنگرە
یانزەھەمی ئەنتەرناسیۆنالی کۆمۆنیستیدا بەمشێوەیە پێز لە شانداکە
گیرا و ستایش کرا: ئێمە بەتایبەت لە ئیسپانیا بەدریژایی چەند مانگێک
تییبنیی بەرپۆوەچوونی چالاکیی شۆرشگێڕانە و مانگرتنی بەردەوامان

کرد که ولاته که پېشتر هرگیز هه لومهرجی له مجۆره ی به خۆیه وه نه بینیبوو. نه م ململانییه کرئکارییه ته نیا هه نگاوئکی سه ره کیی هه لگهرسانی شۆپشی ئیسپانییه .

نه وه ی پاشان له ئیسپانیا دا پووی دا زۆرێك له ده مامکه کانی کو ده تا و پیلانگێڕیه که ی دامالی، به تاییه ت نه و پووداو و پېشها ته ی له نێو خودی پێگه ستنی کۆمۆنستیدا پووی دا... جا هه روه ک په نده کۆنه که ی ده لی: کاتیك ناکوکی ده که وێته نێوان دزه کانه وه، پاستی به بیارده که وێ، نه و پێك له ئیسپانیا نه و راستیه خۆی دووباره کرد وه... چونکه هه رسی پێبه ری بزوتنه وه ی کۆمۆنیستی واتا مۆرین و سێرگس و نین، خویندنه شۆپشگێڕیه که یان له ده سته گی لینی له مۆسکو ته و او گردبوو و بۆ پێبه رایه تیکردنی بزوتنه وه ی شۆپشگێڕی که پانه وه .

مۆرین، دوا ی چه ندان سال له ژیا نیکی پر له هه راوزه نا و چالاکیی شۆپشگێڕانه، له سالی ۱۹۲۶ دا په پتوو که که ی خۆی به ناوی (Hacia la Segunda Revolution نووسی و دژایه تی خۆی له هه نبه ر ستالین راگه یاند، چونکه به بۆچوونی مۆرین، ستالین له بیروبا وه پی مارکسیانه لای دا وه... هه روه ها مۆرین ستالینی به وه تاوانبار کرد که مێزه کۆمۆنیستییه کان بۆ مه رامه تاییه ته کانی خۆی به کارینی بۆ نه وه ی ده سته لاتێکی دکتاتۆرانه ی ئیستعماری بپێته کایه وه .

به مشیوه یه ململانیی نێوان ستالین له لایه ک و هه رسی گه نچ - مۆرین و سێرگس و نین- سه ری هه لدا... نه و سی که سه ش له کۆکردنه وه ی کرێکاران و دواتریش کۆنترۆل کرنیان کارامه ییه کی گه رره یان خسته پوو، ستالینیش بریاری دا له نێویان به ری دوا ی نه وه ی

تا سەرەتای جەنگی نیوخۆیی نەركەكانی سەرشانیان بەتەلوی
پاپەپاند... قەرمانی ستالین بۆ لەنیوبردنێ ئەو سێ كەسە بەجۆرك بڕ
مردنەكەیان وەك شەهیدبوونیکی قارەمانانە لەپێناو كۆمۆنیزمدا بخات
بەرچاوی گەل، كۆمۆنیستەكان شوێنی مۆرینیان بەفرانكۆ پیشان دا،
لەوای ئەوێ حوكمیشی لەسەر درا، لەنیوبرا... سەبارەت بە سێرگمیش
پاڤۆرتەكان ئاماژەیان بەوێ كردبوو بە دەستی خۆدی كۆمۆنیستەكان
كوژاوه... (نێن)یش لە ڤووداویكی لیل و تەماویدا كوژا... ئواتریش بە
خەك و جەماوەریان راگەیاندا تەنیا دوژمنانی كۆمۆنیستی ئەو
كەسانەیان كوشتوو.

بەلام ئەو مەملەتیە هەروا بەبێ دەرئەنجام و ئاشكرانەبوون
تێتەپەڕی... بەلكو كۆمۆنیستەكان یەكتریان ئاشكرا دەكرد و پاستیی
خۆیان دەخستە بەرچاو و گوێی خەك... یەكێك لەو ئابووجوونەش
نووسینەكەى سێرگسە، ئابویرا نووسیویەتی: كۆمۆنیزم لە سالی ۱۹۳۶
هەو لە شۆڤشگێڕی نۆنەتەوێیەو بوو تەنەتەو پەرستی و هێزی
زەبەلاحی سەریازی پێكدەهێنیت و چەندان پارتی نیو وڵاتی
جۆراوجۆر لە خزمەتیدان، ئەو دەوڵەتە بەهێزەش گۆژمە و پارەوپیول
بۆ ئەو پارتانە دابین دەكات... چونكە لەوای سالی ۱۹۳۶ ستالینیەكان
پارتی سۆسیالیستی یەكگرتوویان دامەزراند كە كۆنگرەى سێیەمی
ئەنتەرناسیونالی كۆمۆنیستی چاویتری دەكرد... ئامانجیش لەمە
دامەزراندن و دروستکردنی هێزێكى نوێی پەفتار فاشییانە بوو، بۆ
ئەوێ بتوانی فرەنسا ئابلقە بدات، چونكە شیمانەیان كردبوو فرەنسا
لەو جەنگەى زەمینەسازیی بۆ دەكری لەوانەى بێتە هاوێیمانی
پووسیا.

مؤرین له شویننکی دیکه دا نووسیویه تی سیاسه تی نینگلیز له بیزه مانه وه نه وه بووه دوژمنه کانی دابرووختنی، تاکو دواتر وهك پارتیزه ريك خوی به سه ریاندا بسه پینى و پابوون و هه لسانه وه ی دوویاره یان نه ستم بیت... نیمه ده زاتین نیسپانیا به پله ی په که م قوریانی بریتانیا و به پله ی دووه میش قوریانیی فره نسا په .. خق نه گهر نیسپانیا به ره و نینگلتر خوارى کرده وه، نهوا فره نسا زیاتر ده چه وسیتیتته وه .. جا له به رنه وه ی فره نسا و نینگلتر هه ردوکیان ده ولته تی سه رمایه دارین، نهوا نابنه هاوپه یمانیکی سرووستی نیسپانیا.. له به رنه وه رهوت و ناراسته ی لژیکی له نیسپانیا نه وه بوو پوی خوی به ره و پورتوگال و نه لمانیا و ئیتالیا و پوسیا و هرسورینى، چونکه نه و جوره به ره یه وا له فره نسا و نینگلتر ده کات بق نه و بینه دوو ولاتی بیتلایه ن.

سیرگس له شویننکی دیکه دا پوونی ده کاته وه چون گربوونه وه ی چه پره وان له نیسپانیا توانیوانه له پوژنامه گهری جیهانیدا پروپاگنده ی خویان به شتیه په کی به رفراوان په خش بکه ن، له کاتیکدا فرانکۆ له لایه ن پوژنامه گهریه وه زۆر به که می ئاوپى ئى درلوه ته وه .. سیرگس نووسیویه تی: هیچ که سیک له میژودا وهك ستالین نه یتوانیوه پنگه ی چه پهل و نامه ردانه بگریتته بهر، چونکه ناوبراو و داروده سته که ی له پشت کۆنگره ی نیونه ته وه بیی سنیه می کۆمونیستیدا به رده وام و به بی په چا وکردنی پاستی و پاستگویی، پروپاگنده ی ناراست و درقو ده له سه یان بلاو ده کرده وه .. نه وان له و پروپاگنده بیتنه مایانه دا شتوانی دوویاره کردنه وه و گالته پینکردنیا ن به کارده مینا تا نه و شتواز و رهوت بق نه وان بووه شتیکی میکانیکی ..

خۇ ۋەنەبى ئەۋ شىۋازەيان تەنيا لە سنوود ۋ چوارچىۋەى نىۋخۇيى بەكارھىتايى، بەلكو بىرۋىكراتىيەتى سۋفىيەتى بەشىۋەبەكى نىۋنەتەۋەى گەشەى پىتدا.. ھەر لەگەل ئەۋەى پۇژنامەى ئەزلىستىا لە فلنتيا درۋىەكى كىرەبايە، بەكسەر پۇژنامەكانى پارس و ستوكۇلۇم و برۇكسل و لەندەن و نىۋيۇرك و ملبۇرن و بىۋنس ئايرىس راستەۋخۇ لىيان ۋەردەگرتەۋە ۋ پەخشىان دەكرەۋە.. بەمشىۋەبە مىلۇنان پۇژنامەى پەر لە درۋودەلەسەى سەرلىشىۋىنەر بلاۋ دەبوۋەۋە.. ئەۋ پۇشنىبىرانەش كە دۇى فاشىزم بوون زانىارى ۋ پۇشنىبىرىيەكى فراوانيان لەبەردەمدا نەدەمايەۋە ۋ باۋەپريان بە پۇژنامەگەرى دەكرد، چونكە تاكە ھۇكارى ۋەرگرتنى زانىارىيەكان بوو.. لىرەۋە مرقۇ ھەست دەكات جيهانى ئەمىر بەدەست كىرەبەكى زەبەلاھى شىۋاندنى (تضليل) ئەخلاقى دەنالتىنى.. ھەر ئەمەيشە ۋادەكات بە دنيايىەۋە - كە جىگەى داخە- باۋەپ بە قسەكانى تىۋتسكى بگەم، كاتىك پىروپاگەندەى كۆمىنتىنى ستالىنى بە (نەخۇشىي سىكىسىي) بزوۋتەۋەى كىركارى لە قەلەم دا.

قسەكانى سىرك و مۇرىن دۋاى جىابوۋنەۋەيان لە مۇسكو، پىك ۋەك نوۋسىنى نىۋ بلاۋكراۋە پاپايىەكەيە كە پاپا بىۋسى يانزەيەم لە ئادارى سالى ۱۹۳۷دا فەرمانى بلاۋكرەنەۋەى دا و لە بەشىكى ئەۋ بلاۋكراۋەيەدا ھاتوۋە: لىكەندەۋەيەكى دىكە بۇ ئەۋ بلاۋبوۋنەۋە ۋ تەشەنەكرەنە بەرفراۋانەى ھىزە كۆمۇنىستىيەكان ھەيە.. بەراستى پىروپاگەندەيەكى ئەھرىمەنانەيە ۋ جيهان پىشتەر ھەرگىز شتى ۋەھى بەخۇيەۋە نەبىنىۋە.. چونكە ھەر ھەموۋيان لە يەك مەلەبەندى سەرەكىدا پىكەدەخىرەن ۋ بەپىۋەدەبىرەن، بە سەرانسەرى جيهانىشدا بلاۋ

دەبنه وه به شیوه یه که له گه‌ل هه‌موو که سێکدا بگووێ... هه‌روه‌ها هه‌ژموونی به‌سه‌ر سه‌رچاوه‌ زه‌ به‌ لاهه‌کانی داراییشه‌وه‌ هه‌یه‌ و به‌رده‌وام له‌ ژێر ده‌ستی خۆیدا ده‌یانته‌یتیه‌وه‌، نه‌مه‌یش ده‌رفه‌تی کۆنترۆڵکردنی جۆده‌ها پێکخراو و کۆنگره‌ی نۆده‌وله‌تی و ژماره‌یه‌کی زۆری کرێکارانی بۆ ده‌په‌خسێنێ... نه‌م پڕوپاگه‌نده‌یه‌ سوود له‌ پۆژنامه‌ و گوڤار و سینه‌ما و شانۆ و ئێسته‌گه‌ و خۆتێدنگه‌ و ته‌نانه‌ت زانکریه‌کانیش وه‌رده‌گرێ... ورده‌ورده‌ش ده‌توانێ بچێته‌ نێو نه‌قلی تاکه‌ جۆراوجۆره‌کانی سه‌رجه‌م چین و توێژه‌کانه‌وه‌... هه‌روه‌ها لایه‌ن و پێکه‌یه‌کی دیکه‌ی ئاسانی بڵاویوه‌وه‌ی کۆمۆنیزم هه‌یه‌، نه‌ویش ده‌مکوێکردن و ئابلقه‌دانی که‌رتێکی زۆری پۆژنامه‌گه‌ریی جیهانییه‌... ئێمه‌ ده‌لێین ته‌نگه‌به‌رکردن و ئابلقه‌دان، هه‌روه‌ها پۆژنامه‌گه‌ری به‌رده‌وام به‌هه‌له‌په‌ و هه‌له‌و داییه‌وه‌ به‌ه‌وای هه‌والدا ده‌گه‌ڕێ بۆنه‌وه‌ی لاپه‌ره‌کانی خۆی پێ پڕیکاته‌وه‌، و چاوه‌ له‌ هیچ هه‌والیکی ورد و درشت نابۆشی، چ جایی پێکخستنێکی جیهانیی وه‌ک کۆمۆنیزمی پووسی. نه‌م بێده‌نگی و قه‌وه‌پ لێکردنه‌ له‌ لایه‌ک بۆ کۆرتبینیی هه‌نبه‌ر په‌هه‌نده‌ سیاسیه‌کان ده‌گه‌ڕێته‌وه‌، له‌ لایه‌کی دیکه‌شه‌وه‌ به‌ه‌وی هه‌بوونی چه‌ندان هه‌زی به‌ دخوازه‌وه‌یه‌ که‌ ئێسته‌ و ماوه‌یه‌کی دووردرێژه‌ کار بۆ خاپوورکردنی جفاک ده‌که‌ن... ئێسته‌ ئێمه‌ به‌ چاوی خۆمان ده‌ره‌نجامه‌ پڕ له‌ تراژیدیایه‌کانی نه‌و پڕوپاگه‌ندانه‌ ده‌بینین... نه‌م ته‌شه‌نه‌کردنه‌ به‌ریلاوه‌ی کۆمۆنیستی و شانازیکردنی راشکاوانه‌ی پالوانه‌کانی به‌ وێرانکردنی که‌لتووری مه‌سیحی و له‌ په‌گه‌وه‌ ده‌رکێشانی گشت یاده‌وه‌رییه‌کی له‌ دای خه‌ڵکدا و به‌تایبه‌ت له‌ ده‌روونی لاواندا... له‌ نێسپانیاشدا هاتووه‌ ته‌ پێشی، چونکه‌ ده‌ستیان به‌ هه‌ر که‌نێسه‌ و

دیرتک پاگه‌یشتبی، ناتاریان له‌سه‌ر پاتاری نه‌هیتشتوو و له‌گه‌ل زه‌وی
ته‌ختیان کردوو، هه‌روه‌ها گشت نما و شوینه‌واریکی ناسینی
مه‌سیحیان سپروه‌ته‌وه... بپردۆز و پیلانه‌کیان هه‌ر به‌کوشتنی
مه‌ترانه‌کان و هه‌زاران راهیب و ژنان و پیاوانی نیو نه‌و تاینه
نه‌وستاون، به‌لکو ده‌ستیان له‌و که‌سانه‌ش وه‌شاندوو که‌ ژانیان له
قه‌بیر خزمه‌تکردنی گرێکاران و هه‌زاران کردوو، زۆرینه‌ی
قوریانییه‌کانیان خه‌لکی ناسایی نیو پێزی جه‌ماوه‌ر و گشت چین و
تویژه‌کان بووه... هه‌موویان به‌رقیکی دپندان و هۆفانه‌ی نه‌وتن
له‌نیوبراون هه‌رگیز باوه‌ر ناکرێ له‌سه‌رده‌میکی ناوا پیشکه‌وتنودا
پووی دابی... هیچ پیاویکی ئاقل و سیاسیه‌کی به‌رپرس ناتوانی نکۆلی
له‌وه‌ بکات نه‌وه‌ی له‌ نیسپانیا ده‌گوزهری له‌وانه‌یه‌ سبه‌ی یان نوو
سبه‌ی له‌ هه‌ر ولاتیکی دیکه‌ی مه‌ده‌نیشدا دووباره‌ بپێته‌وه... نه‌گه‌ر
بیروکه‌ی خودا له‌ دلی مرقه‌کاندا بسپێته‌وه، هه‌ر پوودای له‌م جه‌وره
دینه‌پێشی، چونکه‌ له‌ دوخیکی وه‌هادا هیچ شتیکی ناتوانی له
ده‌ستبردن بۆ قیزه‌ونترین تاوانی هۆفانه‌ دووریان بخاته‌وه.

به‌شی سێزده‌یه‌م

جه‌نگی نیوخۆیی ئیسپانیا

ژه‌نه‌پاڵ مولا ده‌لی: دواى ئه‌وه‌ى حکومه‌تى سۆسیالیستی له ئیسپانیا جله‌وى ده‌سته‌لاتى گرتە ده‌ست و پاشا له ولات هه‌لات، حکومه‌ته‌که به‌ره‌و بیرۆکه‌ى چوونه نێو نه‌نجومه‌نى مه‌زنى خۆمه‌لاتى ماسۆنییه‌کان ده‌چوو... به‌پرسان و که‌سانى په‌سمى بیران کرده‌وه ئه‌وان به داواکاریى چوونه نێو نه‌نجومه‌نانه، له مه‌ترسیی ئه‌و سته‌مه به‌دوور ده‌بن که زۆرینه‌ى ماسۆنییه‌کانى نێو حکومه‌ت له هه‌نبه‌ر خه‌لکیدا پێژه‌ویان ده‌کرد، له هه‌مان کاتیشدا باوه‌ریوونیان به ده‌سته‌لاتى کۆمارى ده‌سه‌لمێنن، به‌میش له وێرانبوون و فه‌وتانیکی بێ چه‌ندوچۆن قوتار ده‌بن.

چه‌رچڵ نووسیویه‌تى: یارمه‌تیی کۆمونیسته‌کان دراوه بۆ ئه‌وه‌ى هوکمرانییه‌کی کۆمارى پێکه‌به‌ێتن، له پێناو ئه‌وه‌ى بتوانن جارى‌کی دیکه ئاشووب و هه‌راوزه‌ناى ئابوورى و سیاسى بنێنه‌وه و تا دۆخه‌که ده‌گاته ئاستێک وه‌ها له سه‌رۆک و سه‌رکرده‌کان بکرى لۆژیکیه‌انه به‌گوێى هه‌رولاتیانی نێو جفاکه پر له ئاشووب و شه‌پزه‌یه‌کاندا به‌چرپێتن تاکه

پێگه‌ی گه‌پاندنه‌وه و به‌رقه‌رابوونه‌وه‌ی یاسا و په‌واندنه‌وه‌ی ته‌می
دۆخه‌ ناهه‌مواره‌که، ته‌نیا به‌ دکتاتۆریه‌تی پرۆلیتاری ده‌بێت.

هه‌نگاوی لۆژیکیه‌یه‌ی دوا‌ی پرۆخاندنی سیستمی پاشایه‌تی،
هه‌یرشی چروپ‌پ‌بوو بۆسه‌ر نه‌و ئایینه‌ی گه‌ل باوه‌ری پیتی هه‌بوو، بۆین
دوا‌ی دروستکردنی هه‌زاران گه‌نج و تولازی خاوه‌ناس و به‌لشه‌فیی دژ
به‌ به‌هایه‌ که‌مه‌لایه‌تییه‌کان، عه‌لمانییه‌تیان هه‌تایه‌ نێو خۆیندنگه‌کان و
هه‌لمه‌تیکه‌ی به‌رفراوانیان دژ به‌ ده‌سته‌لانی باوکسالاری و ده‌سته‌لانی
که‌نیسه‌ به‌پێوه‌برد... ته‌نیا چاوه‌نواری ده‌رفه‌تی گودجاو‌بوون،
بۆنه‌وه‌ی نه‌و جه‌ماوه‌ره‌ دئه‌ بده‌ن هه‌یزی زۆره‌ملی دژ به‌ یاسا و سیستم
به‌کاربێنن.

کۆبوونه‌وه‌یه‌کی نێو یانه‌ی نه‌تینیۆی مه‌دریدی بۆ شروقه‌کردنی
به‌رنامه‌ی داها‌تووی سیاسی به‌پێوه‌برا و له‌سه‌ر نه‌م هه‌شت خاله‌ی
خواره‌وه‌ پێککه‌وتن:

- (١) به‌ریاکردنی دکتاتۆریه‌تیکه‌ی کۆماری.
- (٢) پاوه‌دوونان و سزادانی بۆ خۆگنخاندنی هه‌موو نه‌و که‌سانه‌ی له‌ژێر
سایه‌ی نه‌و دکتاتۆریه‌ته‌دا هه‌ر کارێکی نا‌په‌وا ده‌که‌ن.
- (٣) هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی پاسه‌وانی نیشتمانی و سوپا و پۆلیس و دانانی
سوپای کۆماری له‌ شوێنیان که‌ له‌ چینی کرێکاران و نه‌ندامانی
یانه‌ کۆمارییه‌کاندا هه‌لبژێدراون.
- (٤) ده‌ستگرتن به‌سه‌ر موک و مالی ده‌ستگه‌ و دامه‌زراوه‌ ئایینییه‌کان.
- (٥) خۆمالیکردنی زه‌وییه‌کان.
- (٦) له‌نێوبردنی نه‌و ئازانه‌سه‌ پرۆژنامه‌وانیه‌یه‌ی دژی سیستمی کۆماری
دکتاتۆرین.

(۷) سوود وه رگرتن و قوستانه وهی خویندنگه کان بۆ خزمه تگوزارییه گشتیه کان له گه‌ل چه‌ند هه‌یکه‌لیکی دیکه .

(۸) دواخستنی پێکه‌یتانی پارله‌مان.

به‌رچه‌سته‌ترین پێبه‌ری سیاسیی ئه‌و کات ئازانای خاوه‌ن بیری ئازادیخواز، بریتقی سۆسیالیستی، کابالیرۆی کۆمۆنیست بوون.. ئازانا وه‌ها خۆی نیشان دا پشتگیری له‌و پێشنیازه‌ توندڕۆیانه‌ ناکات و گالته‌ی پێکرد، به‌لام به‌ نه‌ینی پشتگیری له‌ گشت خاله‌کان ده‌کرد، چونکه‌ هه‌ر له‌گه‌ل ئه‌وه‌ی هه‌لبژێردرا، موو به‌موو هه‌مووی جێبه‌جێ کردن.

دوای رێککه‌وتن له‌سه‌ر ئه‌و هه‌شت خاله‌، ئه‌نجومه‌نی دامه‌زێنه‌رانه‌ی یاسادانان هه‌لبژێردرا.. جا له‌ژێر دروشمی یاسا پارێزگه‌ری له‌ گه‌ل ده‌کات، دکتاتۆریه‌تیکی بێ به‌زه‌یی به‌ربابوو و هیچ نهما و پوختاریکی دیموکراسییانه‌ی تیا دا نه‌ده‌بیندرا ته‌نیا ناوه‌که‌ی نه‌بێت، ئه‌ویش کۆماری کرێکاری بوو.. دواتر شۆڕشگێڕێکی مه‌شقه‌ده‌ به‌ناوی جیمینزا په‌شنووسی ده‌ستووری دانا.. به‌لام ئیزانا هه‌موو هه‌ول و گه‌رنگیدانی خۆی له‌سه‌ر له‌نیوێردنی که‌نیسه‌ و پاکتاوکردنی پیاوانی ئایینیدا چه‌رکه‌رده‌وه.. له‌ کانونی یه‌که‌می سالی ۱۹۳۲دا رابیته‌ی ئه‌پته‌یستی دامه‌زراند، به‌ پاره‌ی گه‌ل داها‌تی بۆ گۆفاره‌که‌یان- سن دیۆس (ئه‌وانه‌ی نکۆلی له‌ خواوه‌ندیی ده‌که‌ن) دا‌بین کرد.. له‌ژێر ناوی لیموکراسییه‌ت که‌یشتنه‌ سه‌رچه‌م ئامانجه‌کانیان!! گه‌ل له‌ پێگه‌ی چه‌ند سه‌رکه‌رده‌یه‌که‌وه‌ پرایانگه‌یاندا: ئێمه‌ ئێسته‌ له‌ده‌ست هه‌ژموونی که‌نیسه‌ و ئه‌و پیاوه‌ ئایینیانه‌ ده‌ریازیوین که‌ له‌گه‌ل ده‌ره‌به‌گ و پاشایانی داپلۆسیته‌ر هاوپه‌یمان بوون و په‌نجه‌یان تێکه‌له‌کشابوو..

پاشان قۇناغى دواترى نەخشە و پىلانە كە ھات ئەوئش سروسىكرىنى كەشكىكى پەر لە ھەراوزەنا و شىپرزەيى و بىتسەرۇبەرى و كارى تىكەدەرەنە بوو، چالاكى شۇپشگىرپانە لە كەتالۇنيا بەرپۆھ دەچوو... سەرەتا ژەنەپال بريمۇ توانى سەرگوتى بكات، بەلام چالاكى و خەباتى شۇپشگىرپى ديسانەوھ سەرى ھەلدایەوھ... پەيامنئىرى (مۆرىنگ پۇست)ى لەندەنى، لە كانوونى نووھ مى سالى ۱۹۲۲دا نووسىبووى: عەنبارە زەبەلاحەكانى بۆمب و چەك و فېشەك لە گشت شوئىتېكى ئىسپانيا دۆزانەوھ... ھەروھە پۆلىس دلتىابوويەوھ لەوھى پارەيەكى قەبە بۆ ھەلگىرساندنى شۇپش خەرچكراوھ... ھەروھە لەكاتى پشكىنىشدا پھونبوويەوھ ئەوانەى دەستگىركرابوون پارەيەكى نۆريان پى بوو.

لە سالى ۱۹۲۴ و دواى شۇپشەكەى كەتالۇنيا ھەندىك نەفسەر بە فرۇشتنى چەك تاوانباركران، ئەمە بووھ ھۆى ئەوھى شۇپش لە ئستوریا سەرھەلېدات.

ئەوسا فرانكۆ ھەولئىكى نۆرى خستەگەر سوپاى ئىسپانى پىكېخاتەوھ و ئاستىك بۆ ھەراوزەناو پشئوييەكە دابنى... بەلام لەلايەن دەستھەلات و لاينە پتوھەندىدارەكانى حكومەتەوھ، بەپىتى پتويست يارمەتى نەدرا... لىرەدا دەتوانىن نامازە بەوھ بكەين كە پىكخستنى نەيتىي پارتى كۆمۇنىست نۆر تۆكە بووھ، چونكە لەيەك كاتدا و لە چەندان شوئىنى دوور لەيەكترى شار و گوندەكان، زياتر لە سېست كەنىسە سووتىندران... ھەروھە تىرۆر و تۆقاندن نۆر تەشەنەى سەند، تا كوشتن بووھ پيشەيەكى نۆر پھون و ھەرزان، بەشئويەك دەتواندرا بە ۵۰ بىزتا (كەمىك زياتر لە نيو دۆلارى ئەمريكى) ھەر دوزمىنكى

شورپش بکوژدابایه .. به مشیوهیه به کریگیراوانی مؤسکو هه لومه رجه پر
له پشیوی و ناشوویه که ی نیو ئیسپانیایان قوزته وه، بۆ ئه وه ی
پیلانه که ی لینین جیبه جی بکه ن که تاییه ت بوو به و ولاته .. کوشتن و
په لپین و ده ستریشی سیکسی و سووتاندن و خوینپرشتن و کوشتن،
هه ره موویان چه ند هۆکارێک بوون کۆمۆنیزم بۆ که یشتن به ده سته لات
به کاری هینان.

به مشیوهیه باروئوخی ئیسپانیا له خراپ به ره و خراپترین چوو،
هیشتا سه ره تای سالی ۱۹۳۶ دانه هاتبوو هه لچوون و شپزه یی و
ناشووب سه رانسهری ئه و ولاته ی گرت وه .. ئه وسا ئه نجومه نی
یاسادانانی دامه زینه ره هه لوه شایه وه و ۱۶ ی مانگی شوپات وه
واده ی هه لباردنی گشتی دیاری کرا .. تا واده ی هه لباردنیش داهات،
جیل رقیلز و کالفو سۆتیلو هه لمه تنیکی دژ به کۆمۆنیزمیان ده سته پکرد،
به لام هه لمه ت و پیکلامی به لشه فیه که کان له پێکه ی بلاوکراوه یه
به ناوی - هاوپیانی پووسیا - به پێوه ده چوو ..

له و سه روبه نه ده لارگو کالبیرۆی کۆمۆنیست، به هۆی
شکسته واردنی له جیبه جیکردنی هه ولتیکێ کوده تایێ له زیندان بوو ..
مستر ئه دوارد کنوبله ر چاوپێکه وتنیکێ به ناوینشانی په یامنیترێک له
ئیسپانیاه، چاوپێکه وتنیکێ له گه ل سازدا، تیایدا نووسیویه تی: ۲۶۵
کورسی وه ده سته هینین، به شیه وه یه کی پیشه یی سیستمی
ده سته لات که ده گهرپن .. ئه و پینچ ساله تێناپه پن ئیمه خۆمان بۆ دوا
ئاماده مان ئاماده کردوه، ئه ویش په کییه تی کۆماره کانی ئیبریه ..
ئه وسا نیمچه نوورگی ئیبری ده بیته تاکه نیشتمانی هه موومان .. من
هیوادرم پورتوگال به پێکه ی ناشتیانه ته فلی واقیعه که بیته، ده نا

ناچار ده‌بین - به‌تایبەت نه‌گەر دق‌خه‌که وه‌ها بخوازی- میژ به‌کاربێنین.. ده‌شتوانیت له‌میانی میلیه‌ی په‌نجه‌ری زیندان‌ه‌وه ده‌سته‌ه‌لاتداری داماتووی ئیسپانیا ببینیت.. لێنێن پرایگه‌یان‌دووه ئیسپانیا دووه‌م ده‌وله‌تی سۆفیه‌یه‌یه له‌ ئه‌وروپا، ئه‌م پێشبینیه‌شی وه‌ر‌است ده‌گه‌پێ، منیش ده‌بمه‌ لێنێنی دووه‌می وه‌ده‌یه‌تانی ئه‌و مه‌به‌سته.

دوای هه‌ڵبژاردنیکی ته‌واو لایه‌نگرانه که ئیسپانیا له‌ میژوه‌ه‌که‌یدا هاو‌شیوه‌که‌ی به‌خۆیه‌وه نه‌بینبوو، سه‌رۆک زامۆرا نووسیه‌یه‌تی: به‌ره‌ی میلی به‌هۆی سیستمیکی زۆر خراپ و ناداده‌په‌روه‌رانه‌ی هه‌ڵبژاردنه‌وه له‌ ۱۶ی شوباتدا گه‌یشته ده‌سته‌ه‌لات، هه‌ر به‌هۆی ئه‌و سیستمه‌شه‌وه به‌ره‌ی میلی زۆرینه‌ی به‌ده‌سته‌ه‌تێنا، که‌چی پاستیه‌که‌ی که‌مینه‌یه‌کی دوور له‌ بردنه‌وه بوو (تێبینیت کردووه ئه‌مه ده‌رئه‌نجامی گشت هه‌ڵبژاردنه‌کانه، چونکه ته‌نیا به‌هێزترین و پاره‌دارترین ئه‌و لایه‌نانه براوه ده‌بین که راگه‌یان‌دنیکی زه‌به‌لاحیان هه‌یه).

به‌لام له‌ ده‌نگدانی یه‌که‌مدا ده‌رئه‌نجامه‌کان له‌ به‌رژه‌وه‌ندیی به‌ره‌ی میلیدا نه‌بوون، چونکه له‌ کۆی ۴۶۵ ده‌نگدا ۲۰۰ ده‌نگی وه‌ده‌سته‌ه‌تێنا.. به‌م پێژه ده‌نگه‌ش نه‌یتوانی حکومه‌ت پێکه‌به‌ێتی، بۆی ناچاربوون له‌گه‌ڵ که‌مینه‌کانی دیکه‌ی پارله‌ماندا هاوپه‌یمانییه‌ک پێکه‌به‌ێنن، له‌به‌رئه‌وه له‌گه‌ڵ باسک و چه‌ندان لایه‌نی دیکه‌ چوونه‌ ئێر هاوپه‌یمانییه‌وه و نه‌نجومه‌نێکیان پێکه‌ه‌تێنا بق ئه‌وه‌ی ئه‌رکی دووباره‌کردنه‌وه‌ی هه‌ڵبژاردنی گشت پارێزگه‌کان بگه‌ڕێته‌ ئه‌ستو.. نه‌وجا ناویانگی هه‌ندێک پالیئورای پاستره‌ویان له‌که‌دار کرد و گومانی خه‌لکیشیان وروژاند له‌وه‌ی که‌سانی بێ توانا و نه‌شاره‌زان، به‌مه‌یش

توانیان له سهركهوتنه كه يان دلتيا بن.. له نه دجامی كوتاييدا پړك وهك
چون كابلير پيشبينی كړدېو! ۲۶۵ دهنګيان وده ستهېنا.. له گه ل
نه مېشدا دهنګه كان به مشيويه دابه شكرانه سه رقه واره كان:

* پارتو ميانپړۍ په كان و پاسټر وده كان ۴,۶۱۰,۰۰۰ دهنګيان
وده ستهېنا بوو.

* پارتو كانی به رهي میلی ۴,۲۵۶,۰۰۰ دهنګيان وده ستهېنا بوو.
به مشيويه ميانپړۍ په كان و پاسټر وده كان زیاتر له ۵۵۴,۰۰۰
دهنګيان وده ستهېنا بوو.

خوښه رده توانی درك به وه بکات سهركهوتنی به رهي میلی
به هی یه کبونی هیزه چه پړه وده كان به شيويه کی پوون و سهیر
هاتووه دی، له و به رهي دا له سؤسیالیسته ميانپړۍ په كانه وه بگره تا
ده گاته کومونیستی به لشفی، هر ه موویان له ژیر نالای په ك
هاوپه یمانیدا په کیان گرتبوو.

به مشيويه ده بینین چون کومونیسته ستالینی په كان دؤخی
گشتی نیسپانیایان ناماده كړدېو تا بگه نه نه و دهر نه دجامانه.. له
دؤسیه حکومیه په كانی ماوه ی پیش ه لېژاردنی شوباتی سالی
۱۹۲۶ دا هاتووه: هر له گه ل كوتايی هاتنی دكتاتوریه تی سه روك دی
پیرا له سالی ۱۹۳۱، په ك شقپش ه لگیر ساوه و تیايدا ۲,۵۰۰ كه س
كوژراون، ه روه ها حوت راپه پین و ۹,۰۰۰ ه زار مانگرتن و پینچ
نواختنی بودجه و زیادېوونی دوو بلیون بیزیتا له سه ر بانكه
ناوخیی په كان هاتووه ته ناروه، ه روه ها ۱۰۰۰ شاره وانی
ه لوه شینراونه ته وه و ۱۱۴ پوژنامه و ه ستاون، ولات ماوه ی دوو سال و
نیو له ژیر ده سته لاتیکی سه ریازیدا بووه.

به‌لام له شه‌ش هه‌فته‌ی دوا‌ی پێکه‌یتانی حکومه‌تی به‌ره‌ی مێلی به سه‌رۆکایه‌تی ئیزاننا و کابالیرۆ و بریتۆ، ئەم په‌وداوانه هاتونه‌ت پێشی:

یه‌که‌م: تیرۆکردن و دزی: له چه‌ق و مه‌لبه‌نده‌کانی سه‌رکردایه‌تی سیاسیدا ٥٨ په‌وداو، له ده‌ستگه تایبه‌ته‌کان ١٠٧ په‌وداو و له که‌نیه‌کاندا ٣٦ په‌وداو، په‌ویان داوه.

دووه‌م: ئاگرکه‌وتنه‌وه: له سه‌نته‌ر و مه‌لبه‌نده‌کانی سه‌رکردایه‌تی سیاسیدا ١٢ حاڵه‌ت و له داموده‌ستگه تایبه‌ته‌کان ٦٠ حاڵه‌ت و له که‌نیه‌کاندا ١٠٦ حاڵه‌تی ئاگرکه‌وتنه‌وه په‌وی داوه.

سێیه‌م: کار و کرده‌وه‌ی تێکه‌دراوه: ١١ مانگرتنی گشتی، ١٦٩ پاپه‌پین، ٧٦ حاڵه‌تی کوشتن، ٣٦٤ بریندار.

کابالیرۆ له ناوچه‌ی زاراگۆزا گوتاریکی پێشکێش کرد و گوتی: ده‌بی ئیسپانیا خاپوور بکه‌ین، بۆ ئه‌وه‌ی ببێته‌ هی ئێمه.. له پۆلی تۆله‌کردنه‌وه‌شدا داری له‌سه‌ر به‌ردی نایه‌لین.. له شوێنێکی دیکه‌شدا رایگه‌یاندبوو: پێش هه‌لبژاردنه‌کان ده‌مانپرسی چیمان ده‌وێ، به‌لام هه‌نوکه و دوا‌ی هه‌لبژاردنه‌کان، به‌هه‌ر ئامرازێک بێت هه‌رچیمان بوێ ده‌یه‌ین.. با پاسپۆرتیه‌کانیش پێشبینی هیچ سۆز و به‌زه‌یه‌کی کرێکاران نه‌که‌ن، چونکه ئێمه نایه‌لین هیچ نوژمنێک له‌به‌ر ده‌ستمان ده‌ریچی.

ئازاناش به‌ په‌وه‌یه‌کی خوش و پڕ له شادییه‌وه رایگه‌یاند: ئیدی ئیسپانیا هه‌رگیز ولاتیکی کاسۆلیکی نییه.

له پاپۆرتیکی هه‌والنیری پۆژنامه‌ی تایمزی شوباتی ساڵی ١٩٣٦دا سه‌باره‌ت به‌ بارودۆخی به‌رشه‌لۆنه هاتوه: ئەنجومه‌نیکی حکومه‌ی

هۆشدارى داووته چەند كەسىكى پەسمى بەوہى كە نۆز پۆیوستە لە مانگی شوباتدا دەستبەردارى پۆستەكانیان ببن، ئەم هۆشدارىیەش یەكسەر جێبەجێ كرا.. دواى مانگىك نووسیبوو: ئێستە غەمى گەورەى گشت كۆمۆنیستەكان ئەوہى دىكتاتۆرىيەتى پرتۆلیتارى بنیاد بنێن.. دواى ماوہیەكى دیکەش نووسیبوو: سۆسیالیزمى ئیسپانى نۆز بەختیاری بەرەو كۆمۆنیزم ھەنگاوى ھەلتا.. ماركس و لنین لەلایەن گەنجانەوہ پشتگیرىيەكى گەورەیان لێ دەكرێ و خۆیان بە قوتابییانى ئەوان دەزانن.. ئەو گەنجانە باوہریان وایە وەدەستھێنانى دەستھەلات داواكارى و خواستى شۆرشگیرانەى سۆسیالیزمى ئیسپانىیە، ھەرەھا توندوتیژی و كارى توندپۆیانە، ھۆكارى سەرگەوتەوانەى وەدەستھێنانى ئەو دەستھەلاتان.. باوہپیشیان وەھایە تاكە ڕنگەى پاراستنى دەستھەلات دىكتاتۆرىيەتى پرتۆلیتارىيە.. بەمشێوہى پتۆپەسم و ڕىكارەكانى ئەو پتۆبازە ھوختنەرە بەشێوہیەكى بەرفراوان تەشنە دەستێنێ.. ھەمان ئەو ھەوالنێرە لە ئادارى سالى ۱۹۳۶دا دیسانەوہ نووسیبوو: ئەندام پارلەمانەكانى ئیسپانى ھەمان سەروەدى نیشتمانى پووسیان گوتەوہ و مشتەكانیان بەرز كردبووہوہ و سلاوى كۆمۆنیستیان كردبوو.

ئێستەیش لە خۆمان دەپرسین: بۆچى گەنجانى ئیسپانى بە كۆمەلە بوونە كۆمۆنیستى؟

بەئواداچوونەكان ئاماژە بەوہ دەكەن ئیزانا- یەكێك لە سەركرە شۆرشگیرەكان- وەك خاوەن ھزرى ئازادیخوازى و باوہپدار بە سۆسیالیزمىك خۆى پێشان دا كە دژی ئایین ناوہستتەوہ.. ھەرەھا لەھەنەبەر ئەو ترس و تۆقاندنەى تێكدەران و كۆمۆنیستەكان

ده‌یان‌تواند، ئارە‌زایی ده‌رده‌بێی... به‌لام کاتێک گه‌یشته‌ ده‌سته‌لائی سیاسی، ئەم وێنه‌یه‌ی بۆ خۆی کێش‌ابووی به‌ ته‌واوی گۆڕا، چونکه‌ ده‌سته‌لاته‌کی بۆ له‌نیو‌بردنی نه‌نجوومەن و گرد‌بوونه‌ ئایینییه‌کان و قوتابخانه‌ ئایینییه‌کان به‌کار‌ده‌هێنا، دواتریش ب‌پ‌یاری دروست‌کردنی قوتابخانه‌ عه‌لمانییه‌کانی خسته‌ نه‌ستۆی فرانسێسکو... ئیدی به‌مشێوه‌یه‌ خۆ‌ئێندکاران له‌کاتی ده‌ست‌پێ‌کردنی وانه‌کانیان سر‌وودی عه‌لمانیانه‌یان ده‌گوت‌وه، له‌و سر‌وودانه‌ش:

ئێمه‌ پۆله‌ی شۆ‌پ‌شین، ئێمه‌ پۆله‌ی ئازادین... به‌ ئێمه‌ خۆ‌ی نوێی مرقۆ‌پ‌ایه‌تی هه‌لات.

هه‌روه‌ها له‌ قوتابخانه‌کانی به‌رشه‌لۆنه‌شدا چه‌ند سر‌وودێکیان ده‌گوت‌وه، له‌وانه‌:

بۆمبێک به‌او‌یژه، مینه‌که‌ جوان داب‌نێوه، به‌ توندی ده‌مانچه‌ بگره‌ ده‌ست، سر‌ووده‌ نیشتمان‌په‌ییه‌کان ب‌لێ‌ره‌وه... به‌چه‌که‌وه‌ تا مه‌رگ ناماده‌به‌، به‌ ده‌مانچه‌ و ده‌نه‌مێته‌که‌ت حکومه‌ت وێ‌ران بکه‌!!

چه‌ند سر‌وودێکی بیکه‌ی هاوشێوه‌ش هه‌ن که‌ له‌ پادیۆی مۆسکۆدا به‌ زمانی ئینگلیزی په‌خش ده‌کران و له‌نیوان سالانی ۱۹۳۷ و ۱۹۳۸ ئاراسته‌ی کۆمۆنیسته‌ ئینگلیزه‌کان ده‌کران، به‌مشێوه‌یه‌ سه‌رنووسه‌ران و که‌سانی به‌رپرسی پۆ‌ژنامه‌ بریتانی و ئەمریکیه‌کان په‌تیان کرده‌وه‌ پاستیه‌کان ب‌لاوبکه‌نه‌وه‌، چونکه‌ به‌شێوه‌یه‌کی هێنده‌ سه‌یر ب‌لاو‌بوونه‌وه‌ که‌س نه‌یده‌توانی باوه‌ریان پێ‌ بکات... له‌گه‌ڵ ئەمه‌یشدا پاستیه‌ تاله‌که‌ له‌ نامه‌یه‌کی فرانسێسکو بۆ هاو‌پێ‌یه‌کی ئاشکرا‌بوو، له‌ نامه‌که‌دا نووسیبووی: جا بۆ ئه‌وه‌ی خه‌لک نه‌ترسێن و پاساوی داخستنی ده‌ست‌گه‌کانمان نه‌ده‌ینه‌ ده‌ست، به‌ قوتابخانه‌

نویسه‌کان ناومان ده‌بردن، نه‌ک به قوتابخانه‌کانی فیرکردنی
به‌مایه‌کانی په‌تکرده‌وه و گۆپانکاری.. هر چه‌نده من‌ه‌زم له
به‌ریاکردنی شوپشه، به‌لام له‌وکاتیدا ته‌نیا نه‌وه‌ندهم پی‌ به‌س بوو
مزی شوپشگێری له‌ میتشکی گه‌نجاندا بچه‌سپینم، به‌شیوه‌یه‌ک دژ به
پۆلیس و پیاوانی نایینی باوه‌پی سه‌تاسه‌تیان به‌ زه‌رووره‌تی نواندنی
تونووتی هه‌بیت و تاکه‌ ئامرازشیان بیه‌ته بۆمب و ژهر.

ئه‌و نامه‌یه‌ وه‌ک به‌لگه‌یه‌ک نژی فرانسیسکو به‌کارهات، کاتیک
مێزه‌کانی فرانکو له‌ سه‌رده‌می جه‌نگی ئیوخییدا ده‌ستگیریان کرد..
کانیکیش به‌ تۆمه‌تی ناپاکی حوكمی له‌ سێداره‌دانیان بۆ فرانسیسکو
ده‌رکرد، نه‌جۆمه‌نی مه‌زی خۆره‌لات له‌ پاریس ته‌واو هه‌لچوو، له‌لای
گشت نه‌جۆمه‌نه‌کانی دیکه‌ی جیهان ناره‌زایی ده‌ریپی، به‌و پاساو
بانگه‌شه‌یه‌ی فرانسیسکو چالاکیی دژ به‌ کاسۆلیکی به‌پێوه‌بردوه.

هر نه‌وه‌نده‌ش به‌سه‌ گوته‌که‌ی لینین به‌ئینه‌وه: باشترینی
شوپشگێره‌کان نه‌و گه‌جه‌یه‌ خۆی له‌ پێیازه‌ نه‌خلاقیه‌کان پزگار
کړیوه.. ئیمه‌یش ده‌زانین گوته‌کانی لینین له‌لای کۆمونیسته‌کان وه‌ک
یاسا وه‌هان. له‌به‌رئه‌وه‌ گشت تاکه‌کانیان کاریان بۆ دروستکردنی
نه‌وه‌یه‌کی گه‌نجان کرد — له‌ هه‌ردوو په‌گه‌زدا— که‌ باوه‌ریان به‌ به‌هایه
کۆمه‌لایه‌تی و ئاکارییه‌کان نه‌بوو.

هه‌نگاوه‌ سه‌ره‌تاییه‌کانی به‌رنامه‌ی په‌روه‌رده‌کردنی گه‌نجان
شوپشگێر بریتی بوو له‌ هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی پێوه‌ندییه‌کانی خانه‌واده‌یی
و دنده‌انی مندالان دژ به‌ ده‌سته‌لاتی باوکانیان ته‌نانه‌ت پیش نه‌وه‌ی
بگه‌نه‌ ته‌مه‌نی پێکه‌یشتن.. نه‌و تیکه‌ه‌رانه‌ وه‌هایان له‌ مندالان
گه‌یاندبوو باوکانیان نه‌وه‌یه‌کی کۆنه‌په‌رستی لواکه‌وتوون و مندالان

لەسەر درۆ و ئەفسانە پەرورە دەكەن، پێك وەك سەربردەكەي
باباتۆيل و ئەو شوێنەي مندالي لى دێتە دەرەو!

تێكدەرەكان هەزى دواكەوتووئى باوكانيان وەك ئەجمائىكى
چەوساندنەو هەي سەرمايەدارى لێكدابووئەو، پێشيان وابوو ئەو هەي كۆن
قوربانيى دابونەريت و پێوپەسمە كۆنەپەرستىيەكانە.. لێرەو لەسەر
مندال پێويست بوو دايبابى لەسەر هەزى نوێى هاوچەرخ پەرورە
بكات، هەرگيز پێگەشيان پى نەدات كۆنترۆلى بكەن و بە ئارەزووى
خويان ئاراستەي بكەن.. ئامانج لەو هەلەتە پووختنەرەش
پووكاندنەو هەي پێرۆزىيەكان و يەكپىيەتتى ژيانى خانەوادەيى بوو.

هەنگاوى دووهميش برىتتى بوو لە: لادانى هەستى پێرۆزى
مندالان لە هەنبەر پياوانى ئايىنى.. جا بۆ ئەو هەي بگەن ئەو مەبەستە،
پياوانى ئايىنيان وەك تووژىكى كەم ئەقل و بێدەستەلانى نيو جفاك
وينا كردبوو، دەيانگوت ئەو پياوە ئايىنيانە خزمەتكارى چىنە
دەستەلاتدارەكەن.. مندالانىشيان لەسەر گوتە بەناوبانگەكەي
ماركس پادەهينا كە دەلى: ئايىن ئەفيوونى گەلانە. چونكە تەنيا
لەپيناو چاكوكدنەو هەي پووح مەرقۇ لەسەر ملەكە چى و پازىبون بە
هەژارى و نەخۆشى و كارى تاقەتپرووكين پادەهينى.. بەمشىوئە
پامبەهەكان لە چاوى گەنجاندا بوونە ئەو گورگانەي خويان لە پىستى
مەردا شارەبوو تەو و وەك ئەو قەلانە دەهاتنە بەرچاويان كە لەسەر
نەزانى و كالفامىي جەماوهرى گەل دەلەوهرين.. خو ئەگەر پامبىيەك لە
ئابووچوونىك بگلابووبە، ئەوا گشت هۆكارىكى پەوپاگەندەبان
بەكار دەهينا بۆ ئەو هەي بىكەنە بەهەنەي تێكشكاندن سەرتاپاي ئايىن.

هر له و کاتهش نه و وینه قیزه ونه ی پیاوونی ناین له مېشکی
 گهجان چه سبا، هیرشی راستین بق سر ناین دهستی پیده کرد و
 به شیوه به کی نذر قیزه ون و ناشرین گالته به ناین ده کرا.. بق نمونه
 ده یانگوت مه سیح کورده ناشه رعیه به کی نه و کچه گه نجه جووه به که
 یووسلی له خشته برد وه های تیکه یاند کورده که ی دیاری به کی یووحی
 پیرزده.. مه روه ها وینای مه سیحیان وه فیلبارزک ده کیشا که به
 نه فسون و جادوو، لاوازی و که موکورتیه که سیبه که ی ده شارینه وه و
 ناوی له وه فسونه ناوه په رچوو.. ده شیانگوت دوانزه قوتابیه که ی
 مه سیح یارمه تیده ره به دخوازه کانی بوون!! به و ناستهش نه وه ستان،
 به لکو سه ربرده کانی مه سیحیان - که له مندالیدا پینه دوز بووه - به
 واتایه کی دیکه به کارده هینا و ده یانگوت بق فرقه شتنی عه ره ق و
 مه شرووب له نامه نگه کانی بوو ککواستنه وه دا سیحی به کاره میناوه..
 مه روه ها مه سیح و گشت شوینکه وته کاسو لیکیه کانیان به
 گزشتخوړانی مرقه توم تبار ده کرد، له مه بشدا پشتیان به ده قبیکی
 نه وراتی ده به ست که تیایدا ده لئ: مه سیح سه رزه نشتی
 شوینکه وته کانی کردوه نه که رگوشته که ی نه خقن و خوینه که ی
 نه توشن، نه مری وه ده ستنا هینن!!

نه وچه وانه کانیش له ږنگی پیاسه و هاوینیه تیه وه مه شقیان پی
 ده کرا، راهینه ریک له گه ل نه وچه وانیک ده بوو و نازاد یخوازی لیر ده کرد،
 نه و نه وچه وانهش دواتر خوی له گشت به هایه ک داده مالی و به ته ولوی
 خوی له گشت یاسایه ک پاده پسکاند.. نه وچه وانه کان لیر ده کران تاکه
 گونا و تاوانی گه وړه گوپراپه ل نه بوونه بق سه رکړده کانیان، مه روه ها

ته‌نیا دوو تاوانیش هه‌ن له‌وانه‌یه تاكه‌كه‌س بیانكات: پشت‌گوێخستنی ئه‌رك، ناپاك‌كردن له‌ نه‌ینیه‌كانی حزب.

دوای ئه‌و هه‌نگاوانه‌ش، قوناغی به‌ریكه‌وتن و پووبه‌پووبوونه‌وه له‌گه‌ل پۆلیس دهستی پێده‌کرد... جا بۆ ئه‌وه‌ی گه‌ه‌جانی تازه‌كار و نه‌وانه‌ی تازه‌مه‌شقیان بینه‌وه له‌سه‌ر ئه‌و كرده‌رانه‌ پابێن، ده‌یان‌خستنه‌ ئێو چه‌ند گرووپ و گۆمه‌له‌یه‌كه‌وه كه‌ له‌لایه‌ن سه‌ركرده‌ كۆمونیسته‌كانه‌وه سه‌ركردایه‌تیان ده‌كرا... ئه‌و سه‌ركردانه‌ش گه‌ه‌جانیان له‌سه‌ر پێش‌ئێكردنی سیستم و یاسا پاده‌هێنا و ناچاره‌شیان ده‌كردن بگه‌ونه‌ شه‌په‌وه‌ بۆ ئه‌وه‌ی ئاشنای هێز و ده‌سته‌لائی جه‌سته‌بیان ببن... دواتریش دهنیان ده‌دان تاوانی بچووك بگه‌ن، ئه‌و تاوانكاریه‌ بچووكانه‌ش هه‌نگاوی یه‌كه‌می كردنی تاوانی دیكه‌ بوون، دواتریش پێگه‌یان پێ ده‌درا زیاتر و زیاتر ئاشنای پێك‌خستنی نه‌ینیه‌انه‌ی كۆمونیستی ببن.

كۆمونیسته‌كان چه‌په‌ركه‌كانی تاوانكاری و ته‌مسلییه‌ سینكسییه‌كانیان وه‌ك به‌شێك له‌ جه‌نگه‌ ده‌روونییه‌كانیان به‌كارهێنن... ئه‌و نواندنانه‌ش به‌شێوه‌یه‌كی تایبه‌ت ئاماده‌ كراون بۆ ئه‌وه‌ی پالنه‌ره به‌دخوازه‌ سادییه‌ شاراوه‌كانی ئێو ده‌روونی منداڵ بوورێنن... هه‌روه‌ها قه‌لغانی ئاكاریه‌ هه‌ندێك منداڵی لاواز ده‌كرد... ته‌نانه‌ت خودی گه‌مه‌كردنی‌شان ببووه‌ ده‌مانچه‌ و سه‌ریاز و ته‌نگ، هه‌روه‌ها به‌شی هه‌ره‌ زۆری فیلمه‌ سینه‌ماییه‌كانیش تاوانكاری و ته‌قه‌كردن‌یان تیا‌دا‌بوو... كۆی ئه‌م شتانه‌یش کاریان بۆ وێران‌كردن و تێك‌شكاندنی پووجی ئاساییانه‌ی مه‌سیحیه‌ت ده‌كرد له‌ منداڵاندا، وای لێیان ده‌كرد له‌گه‌ل نیه‌مه‌ نه‌ توند‌وتیژه‌كان و مردنی كتوپ‌پ و به‌كارهێنانی چه‌ك و

نظامی شهر پابین... چەندان پەرتووک و گۆناری پووتیشیان لە چاپ دەدا و بە نرخێکی مەزنان و بە شێوەیەکی بەرفراوان بلایوان دەکرێنەوە.. ئەو چاپەمەنیانەیش بە شێوەیەکی تایبەت بۆ تێکشکاننێ ئێ و پەهەند و نە ئه خلاقییانە ئامادە کرابوون کە بە هایە کەلتوری و پۆشنبیرییه کانی مەسیحی برەوی پێیان دا بوو.

خەك زۆر بە گەمی درکی بە کاریگەری سینه ما دەکرد.. سینهی نوێ پۆلێکی نوێ و هاوچەرخێ گەورەیی لە هەلگەپانەوهی گەنجان بەپۆوی مال و خانەواده و نیشتمان و ئایینه کانیان هەبوو.. مۆلەکانی سینه ما چەندان فیلمی دوورودرژێان نمایش دەکرد و گشت کارە تاوانکاریانەیان پیشان دەدا، ئەو پۆلە تاوانکاریانەش لە لایەن ژن و پیاوانی بەدپەوشت دەگێردان، کردەوه کانیشیان هێندە قێزەون و چەپەل بوون، وێژدان سزای دەدان و یاسا قەدەغەیی دەکردن.. لە کۆتاییه کەشدا تەنیا یەك خولەك بۆ سزادانی ئێو جۆرە کەسانەیی نێو فیلمەکان تەرخان دەکرا، یان دەمردن یانیش پیاوانی یاسایی دەستگیریان دەکردن!!.. کاتیکیش فیلمی شۆرشی مەکسیکی لە شاری گالفستونی تەکساسدا نمایش کرا و بە شێوەیەکی پاستین وێنەیی بوو. لۆه کانی شۆرشیەکی نمایش دەکرد کە تیایدا پیاوان دەکوژان یانیش لە مالە کانیان پەلکیشی دەرهوه دەکران و لەسەر دەستی شۆرشیگێڕان سەریان دەپەڕێندرا، ژنانی بێنەر لەهۆش خۆیان چوون.. بەلام پیاوه کانی بەزۆری پشمانەوه.. ئەمەیش بوو هۆی قەدەغەکردنی ئێو فیلمە.. بەلام لە ئێستەدا دەبینین فیلمی لەمجۆرە لە ئاھەنگە تایبەتەکاندا پیشکێش دەکری و منداڵان و نەوجەوانان بەگەرمی داوی دەکەن، هێندەش توندوتیژ و دلەرق بوون ئیدی ئێو نەبەنە

خویناویانہ هیچ کاریگرہ ریبہ کیان لی ناکات و بہ بی هیچ ہراسانہ ورنیک
تہ ماشای دیمہ نہ کانی کوشتن و دہستدریژی سیکسی دہکن .. کوی
نہم نہ خشہ و پیلانانہ نہ و بنہ ما و پتبارہ شوقشگتیرپہ پشتراست
دہکاتوہ کہ دہلی نیتہ نہ نیا لہ رنگہی کردہی شوقشگتیرانہوہ
دہتوانین پرفورمیکی زقد گرنگ و مکور و ہدی بہننن.

لہ و ولاتانہی ہشتاکہ سہر کردہ و سہر کہ کانیاں ملکہچی
سہر کردہ کانی بزوتنہوہی شوقشگتیرپہ جیہانی نہ بوون، چہند
ناژانسیکی تایبہ تی فیلمہ کان چہند شتیک دابہش دہکن کہ لہ
خہ یالیش بہ دورن، و ہک دیمہ نہ پروتہ کان و لہ شفرقشی و داوینپسی،
بق نہوہی بہ نہننی پشانی کومہ لہ خہ لکیک بدرن .. نہو فیلمانہ گشت
نہو لادانہ سیکسیانہ دہخہ نہ پروکہ میژوی مرقایہ تی بہ خویہوہی
بینیوہ (نیستہ نہو فیلمہ پورنویانہ لہ کہ نالہ ناسمانیہ کان و
زہ مینییہ کانیش پەخش دہکرن!) .. نہم فیلمانہ بق تیکدانی گہجان
بہ کار دہمیترن، نہمیش دنہیان دہدات بہ ناسانی بچہ نیو پزی
پیکخراوہ رادیکالہ کانہوہ.

بہ مشیوہیہ گہجانہی شوقشگتیر پەروہردہ دہکرن .. تاکو نہگہر
دوژمنایہ تی خویان لہ مہنہر نایین و بہ ہایہ کومہ لایہ تیہ کان پشمان
بدابوایہ پە مہندہ کانی توندوتیژی و توندوتیجان لی بہدی بکوابہ،
دہنیردرانہ مؤسکو. لہویشدا لہ سہر جہنگی شوقشگتیرپہ و جہنگی
شہقامہ کان رادہمیتدران .. نہمیش لہو مہشقانہ جیابوون کہ
سہر کردہ پشمنبرہ کان و کرتکاران دہیانکردن.

جہنگی دہروونی شوقشگتیرانہ لہ ولاتانی خورناوایی و
نیسپانیا شدا پوئی خوی بہ سہرکہ و تووی گتیرا و ناماجہ کانی بہنہوہی

میناپه دی، چونکه مرقۇ له شوینانه دا گوئیستی دوا گۆرپانکارییه کانی
جیهان و هه والی تاوانه کان و پووداوی لوقه کان و هاتوو چوو و تیرۆره
مۆفانه کان ده بوو، دواتریش وهك بلتی میشیش میوانی نه بیئت ده چوو
به ئاسودهیی لیتی ده خهوت.. خۆ نه گهر پووداوی له مجۆره پیش
په نجا سال له مهویهر پووی بدابوویه خهوی له چاوان ده تۆراند.

ئهو کاره تیرۆرستییه نه بوونه چه ند دیاردهیه کی باو و پۆزانه
پوویان ده دا، وای لیهات ئهو پووداو و پیشهاتانهی له رابردوودا
بوو چاری هه لچوون و شله ژانیا ن ده کردین، به هیچ شیوه یه ک کارمان
تینه که ن و به لامانه وه زۆر ئاسایی بن، خۆ کاتیکیش ده مانبیست فلانه
حکومهت به هیزی سه ربازی پووختندراوه هه ر گزنگیشمان پیتی
نه ده دا، خۆ نه گهر که مێک به لامانه وه گزنگ بوویه، بق وه ستاندنی ئهو
جۆره دۆخانه هه ولێکمان ده خسته گهر.

کاتیک کۆمۆنیزم به ته وای بالی به سه ر ئیسپانیادا ده کێشا، خهک
ده یانگوت کۆمۆنیزم لێره هیچ شتیکی له ده ست نایهت، چونکه
زۆرینهی خهک گوئیان له و که سانه راده گرت که باسیان له ئاسایش و
سه قامگهریه کی ساخته ده کرد.. کاتیک دۆژمنانی خۆیان ده بیینی پێک
وهک شینه شاهۆ سه ریان له ژێر خۆل ده نا و وایان ده زانی به مجۆره له
به لا و موسیبه ته گانیان دوور ده بن.. به لام ده بی بزانی به خۆشاردنه وه
و په فتاری شینه شاهۆ یانه وه ناتوانن مرقۇتیک له دهستی بکوژیان
دا گهر که رێک ده ریا ز بکه ن و ته نانهت له بقۆمبێکی مه ترسیداریش نووری
بخه نه وه.

کاتیک وادهی راپه رینه شوپشگێرپیه که ی ئیسپانیا دامات،
دابه شکارانی ئه ده بی پووت و وینهی له شوقریشان گۆرپوتاویکیان

هاته‌وه‌به‌ر، ته‌نانه‌ت له‌به‌رده‌م ده‌رگه‌ی که‌نیه‌کان ده‌وه‌ستان و له‌و
 کاته‌ی نوێژکه‌ران ده‌چوونه‌ نیو که‌نیه‌که و لئی ده‌هاته‌نه ده‌روه، نه‌و
 جوړه وینه‌نایان پتیا‌ن نیشان ده‌دا!!.. به‌رگی نه‌و بلا‌وکرا‌وانه وینه‌ی
 پامیه‌کانیان له‌ دۆخیک‌ی زۆر ناب‌وه‌به‌رانه له‌سه‌ری‌وو.. مه‌سته‌ر
 کن‌وېل‌وې په‌یام‌نێر که‌ به‌پاستی به‌ سه‌رچا‌وه‌ی تایبته به‌ سه‌ره‌هات و
 پو‌ودا‌وه‌کانی جه‌نگی نیو‌خ‌و‌ی نیس‌پانی داده‌ندری، له‌ په‌رتو‌وکه‌ک‌ی
 خ‌ویدا به‌نا‌وی (په‌یام‌نێر که‌ نیس‌پانیا‌وه) ده‌نو‌وسی: ما‌وه‌ ما‌وه‌،
 شاندی پیا‌وانی ئاینی پر‌وت‌ستانتی، ده‌هات و به‌ جه‌ند وشه‌یه‌ک
 نا‌په‌زایی له‌هه‌نبه‌ر نه‌و نو‌وسینه‌نه ده‌رده‌به‌ری که‌ ده‌ره‌ق به‌ پیا‌وانی
 ئاینی ده‌نو‌وسران.. به‌لام به‌باش‌ترین شی‌وه پێش‌وا‌زیان ئی ده‌کرا،
 نوات‌ریش پتیه‌ریکی تایبته شاند‌ه‌ک‌ی ده‌برده نه‌و شو‌ینه‌ی
 ده‌سته‌لات‌داره گ‌وم‌نیه‌ستییه‌کان ده‌یان‌ویست.. د‌وای یه‌ک دو‌و پ‌وژ و
 پاش نه‌وه‌ی به‌ته‌وا‌وی کاریگه‌ریان ئی ده‌کردن، ده‌گه‌رانه‌وه‌ ما‌له‌وه‌..
 به‌لام پ‌وژیک شاند‌یک‌ی پیا‌وانی ئاینی چ‌وو په‌رتو‌وک‌خانه‌یه‌ک و به‌د‌وای
 هه‌ندیک په‌رتو‌وک‌دا ده‌گه‌را.. جا پێش نه‌وه‌ی فه‌رمان‌به‌ری
 په‌رتو‌وک‌خانه‌که بت‌وانی پتیا‌ن ئی بگ‌ری، هه‌ندیک ژماره‌ی گ‌وفاری qa
 Traca و Bicharracos که‌وتنه به‌رچا‌ویان، له‌سه‌ر به‌رگی نه‌و
 گ‌وفارا‌نه‌شدا وینه‌ی ناب‌وه‌به‌رانه‌ی ئن و پیا‌وانی پامیه‌ی نیم‌چه‌ پو‌وت
 مه‌بوو.. مه‌روه‌ها گ‌وفاره‌کان چه‌ندان وینه‌ی پو‌وت و نا نه‌خلاقیا‌ن
 له‌نی‌ودا چاپ کرا‌بوو.. شاند‌ه‌که وه‌ک نه‌وه‌ی جن‌وکه ده‌ستی لیتیا‌ن
 وه‌شاند‌ب‌ی له‌ په‌رتو‌وک‌خانه‌که هاته‌نه ده‌روه.

ده‌توانین به‌راورد‌یک له‌نی‌وان د‌و‌خی نیس‌پانیا‌ی سا‌له‌کانی نی‌وان
 ۱۹۲۳ و ۱۹۳۶ و که‌نه‌دای ئیسته‌ بکه‌ین.. نا‌کوکیه‌ک له‌نی‌وان نه‌و

دانیشتورانان هه یه که به زمانی نینگلیزی ده په یفن له گه ل نه وانه ی به
 لږه نسی ده ناخفن.. له نیسپانیا دا گه لی باسک ده ژیه ت و به و زمان و
 که لتور و دابونه ریتانه ده ناسریته وه که بق سهرده میکی زور دیرین
 ده که پینه وه.. نه و گه له به نه فسه به رزی و فره دینداری ده ناسرینه وه..
 باسکه کان هه روه که نه دی و فره نسییه کان پتیا ن وایه شایسته ی
 سهریه خویی نه ته وه یین.. جا بق نه وه ی نه و سهریه خویی ش
 وه ده ستیبن، بزوتنه وه یه کی جودایه خوازیان بق پژگارکردنی باسک و
 جیا بونه وه ی له نیسپانیا پیکه پنا وه.. زور ناساییه بق پیلاندانه رانی
 بزوتنه وه ی جیهانی له نیسپانیا، دقخکی وها بقوزنه وه و پشتگوئی
 نه خن، چونکه باسکییه کان گه لیک کاسو لیکي فره دیندارن،
 کاتیکیش له پینا و سهریه خویی دا ده جهنگن باوه پی ته وایان به په وایی
 پرسه گه یان هه یه.. به لام زورینه ی نه و گه له له پینا و وه دیه پینانی
 ناما ده کانیا ن، له گه ل کومونیسته کان کاریان کردو وه، به یی نه وه ی
 بزنان له گه ل کئی هاوپه یمانن.. نه مه یش له و کاته دا پووی دا که
 کومونیسته کان دزه یان کرده نئو جفاکی باسکی و وراستینه ی خویان
 شاردو وه، تا بوونه سهرکرده ی بزوتنه وه جوداخوازییه که.. نه و سا
 له ژور دروشمی نیشتمانی و گوپوتاوی نایینییه وه گه لی باسکیان به ره و
 قه سا بخانه ی خویناوی برد.. نه و سهرکرده وه که سهرگ نگوییر و
 گیرال و نیرجن، له سهر دوو په ت بازیا زینیان بوو، هه ردو دروشمی
 خاچی مه سیحی و چه کوش و داسی کومونیسته کانیا ن به یه کتر
 به ستیو یه وه.. کاتیکیش شوپش هه لگیرسا له جه ماوهره که
 لورکه وتنه وه جه ماوهره که ش به یی هیچ پشت و په نایه که پوویه پووی
 چاره نووسی خوی کرایه وه.. جا له و کاته ی سه تان که س ده کوژان،

ئەگىرى سەرۋىكى دەۋلەتى باسك و سەرگىردە سەربازىيەكەي ل
نوسىنگەكەي بىلەۋ بى غەم لىتى دانىشتىۋون.

لە پۇتۋوكى (سەمى سوور لە ۋلاىتى باسك) دا ھاتۋە:

كاتىك پۇزى دىيارىكراۋ داھات، جوداخۋازانى باسك لە ۋكاتەي
سۆزىكى كۆپرانە دنەي دەدان، ھەستىيان دەكرد بەشۋەيەكى نۇر پتەو
لەگەل كۆمۋنىستەكان و ئەيتەيىست و تىكەدەراندە يەكەيان گرتۋە..
باسك كەۋتە جەنگەۋە و بەرپرسىيارىەتتى سەپەرپاندن و كوشتىيان
گرتە ئەستۇ، باۋەپىشيان بە گشت ھۆكارە ھۆفانەكان ھەبوو.. نە
كەسانە گوتەي (بابا بىۋسى يانزەيەم) ي پتەرى ئايىنىيان فەرماۋش
كرد كە ۋەك فەرمانىكى گشتى دەرچۋوبو و بەسەر گشت ئەبرەشۋە
پۇمە كاسۋلىكەكاندا دابەش كرا و تيايدا گوتىۋو: بىگومان
كۆمۋنىستى ھەلگەپانەۋەيە لە ئايىن.. ھەرگىز و بەھىچ شۋەيەك پىگە
بەكەسانە نادىرئ كە ھەز لە خەزمەتكردى كەلتوور و پۇشنىبىرى
مەسىحى دەكەن، بچن لەگەل كۆمۋنىزم پەنچە تىكەلەكشەن و
ھاۋكاريان بگەن.

***

به‌شى چواردده‌يم

فرانكو

جه‌نگى نىوخويى ئىسپانيا له‌سالى ۱۹۳۶دا هه‌لگيرسا. كاليفو
سۇتيلق له‌ نه‌جىومەنى ياسادانان پايگه‌ياند: له‌ ماوه‌ى نىوان شوبات و
حوزه‌يرانى سالى ۱۹۳۶، ۱۱۲ مانگرتنى گشتى، ۲۱۸ مانگرتنى
به‌شۇكى پويان دا، ۲۸۴ تەلار و بالەخانه و ۱۷۱ كەنىسه و ۶۹ يانه و
۱۰ نووسىنگى پۇژنامه‌وانى سووتىندران و ۳۳۰۰ كرده‌ى تىرۇكردينش
به‌پئوه‌بران.

به‌هۇى نه‌م راگه‌ياندنه‌وه، كسارىس كويۇرگاي سەرىكوه‌زيران
نەلمبازىكى دا و به‌ توورە‌ييه‌وه وه‌لامى دايه‌وه: له‌ وه‌لچىون و
گرۇپپانى به‌هۇى گوتاره‌كه‌ته‌وه دىنه‌ ئاراهه‌ خۆت به‌رپرسيارى
يه‌كه‌ميت.. به‌لام دۇلۇرىز ئىبارورى كرمۇنىست له‌ نه‌جىومەنه‌كه‌دا
هەلسايه‌ سەرىي و به‌ قىژه‌وه ئاماژەى بۇ سۇتيلق كرد و به‌سەريدا
نەپاند: نه‌م پياوه‌ دوا گوتارى خۇى دا.

هەروه‌هاش دەرچوو، نه‌مه‌ دوا گوتارى سۇتيلق بوو، چونكه
له‌ماله‌كه‌ى خۇيدا له‌لايه‌ن چەند سەربازىكى فەرمانبەردارى كاپتن نۇن
نەجىل مۇرىنق پەلكىش كرا و پاپىچى گۇپه‌پانى كه‌نىسه‌يه‌كى نزيكيان
كرد و كوشتيان.. نه‌و پهوداوه بووه‌ هۇى نه‌وه‌ى هەندىك ژه‌نەپال واز
له‌ نه‌جىومەنى مەزنى خۇره‌لات بىخن و داوا له‌ فرانكو بكه‌ن

سەرکردایەتی ولات بگرێتە دەست.. دەبێ بزانین دۆلەدیز ئیبارودی
ژنە شۆفاریکی ستالین بوو، ئەركەكەشی خراپکردنی ئەفسەوانی سوپا
و پێكخستن و پیلاندا نان بوو بۆ هێرشكردنە سەر هێزە
حكومەتیەكان.. ناوبراو ئەركە فرە پەهەندەكەى بە باشترین شێوە
پادەپەپاند.

داواى تێڕكردنی سۆتیلۆ پاسەوانى لەناكاو هێرشیان كردە سەر
مالى چەندان كەسایەتیی بەناویانگی دژ بە كۆمۆنیزم، بەلام ئۆرەیان
توانیان پاكەن چونكە پێشووخت ئاگادار كرابوونەوه.

لە پۆلى هەلبژاردنەكەى سالى ۱۹۳۶دا فرانكۆ بە تەلەفۆن
پێوەندى بە ژەنەپال بۆزاسى سەركردهى پاسەوانى میلیى كرد و
هۆشدارى داىە كە كۆمۆنیستەكانى هەلبژدارا بۆ ئەنجوومەنى
ياسادانان، بە ئامانجى پووخاندنى حكومەتى كۆمارى، هەولى
نانەوى پشێوى و كارى توندوتیژی دەدەن، دواتریش پێوەندى بە
ژەنەپال مۆلتیرۆى وەزیری جەنگ كرد و دۆخە مەترسیدارەكەى بۆ
پوونكردهوه.. فرانكۆ پێشنیازی كرد پێگەى پێ بدۆى حوكمی نەرفى
(الەرفى) لە ولاتدا پاكەیهنى.. فرانكۆ توانى پەزنامەندى ئۆرەى
سەركردهكان وەدەستبێنى بۆ ئەوەى شەپۆلى توندوتیژی و كارى
تێكەهراوە پاكی، تەنیا واژۆى ئەنجوومەنى وەزیران مابوو، بۆ ئەوەى
سیستم و یاسا بگەپنێتەوه و پێگە لە پابوونى بزوتنەوهى
شۆڤشگێڕى بگرێ كە دژ بە حكومەتە كۆمارىیەكە هەلسابوو سەر
پێ.. بەلام فرانكۆ نەیتوانى واژۆیەكە وەدەستبێنى، چونكە
سەرۆكەزیران داواى كردبوو لە واژكردن لەسەر ئەو بڕیارە لێى
ببوون.. وەلامى فرانكۆش ئۆر پێك و پاشكاو دەبێت و دەلى: تۆ هۆى

نەو بارودێخە خراپەی ئیسپانیایت... دەبێ هەر خۆیشت هەرلی
پزگارکردنی بخەیتەگە پ.

ئەوسا فەرمان بۆ ژەنە پال فرانکۆ دەرچوو بچیتە دوورگەکانی
کناری... ئەمەیش وەک نەفیکردنی بوو بۆ دەرەوێ ئیسپانیا.

جا پیش ئەوێ فرانکۆ ولاتەکی جییهێت، لەگەڵ هەردوو
ژەنە پال- مولا و فاریدا- کۆبوویەو، هەردوو ژەنە پالیش دلتیایان
کردەوێ ژەنە پالەکانی دیکەش کانتیک بە راستییەکی دەزانن، واز لە
ئەنجومەنی سەریازیانی ماسۆنی دەهێنن.

پیش ئەوێ کۆبوونەوێ کۆتایی بیت، لەسەر شیوانی
پێوەندییەکی نێونی مۆلا و فرانکۆ پێکەوتن... هەر لەگەڵ
ئەوێ فرانکۆ ئیسپانیای جییهێشت و بەرەو دوورگەکانی کناری چوو،
بەکرێگراوانی ستالین دەستیان بە چالاکییەکانی خۆیان کردەوێ.

لە ۲۳ حوزەیرانی ساڵی ۱۹۳۶دا، فرانکۆ نامەیەکی دوووردێزی
بۆ وزیری جەنگ نارد، تیایدا دووبارە لەمە پچەند مەترسییەکی
هۆشداریی پێداوو... بەلام ئەو هۆشدارییانە تەنیا پشتگوێ خران و
هیچی دیکە، چونکە وزیرە کۆمونیستەکانی نێو حکومەتی کۆماری،
سیاسەت و بزاوتەکانی حکومەتیان بەتەواوی کۆنترۆڵ کردبوو.

تا ئەوکاتە کالکۆ سۆتیلۆ لە ۱۲ تەممووز کوژرا، فرانکۆ
برپاری دا دەست بەکار بێت، چەند نامەیەکی کۆداری بۆ هەندیک
ژەنە پال نارد، مەبەست ئەو ژەنە پالانەییە کە سوپاندیان خواربوو
لەپێناو ئیسپانیا بچەنگن تا لە چەنگی کۆمونیزم و بەرەو پووسیا
پزگاری دەکەن... ئەوانە فرانکۆ پێوەندیی پێوە کردبوون لەمانە
پێکھاتبوون: مۆلا و گوید و فاندۆل و ساندووجۆ و سالیکیوت و

ھەندىك نەفسەرى دىكەي دەرياۋانى ئىسپانى بون... ھەروە
پېۋەندى بە بکويۇ دى کرد... فرانكۇ داۋى ناردىنى نامەكان لە
دورگەكانى كنارىيەو ھەروە تەتوان فەي، چونكە دەيتوانى متمانە بە
ھېزە مەغرىبىيەكان بکات.

فرانكۇ لە ۲۱ تەمووزدا پاگەيەندراۋىكى بلاۋكردەو ۋە مەسەلەكەي
بە كەمترىن ۋەشە پوونكرىبويەو: لەسەر ھەمووان پېۋىستە بچەن نېر
ئەو مەملەئىيەي لەنئوان پووسيا ۋ ئىسپانىادا بەرپابوۋە... بەمشېۋەيە
جەنگى نېۋخۆيى ھەلگىرسا، ۋلات دابەش بوۋە سەر دوو گروپ:
لايەنگران كە برىتىيى بون لە گشت چىن ۋ تويز ۋ گروپە چەپۆيەكان
ۋ لەژىر ئالاي بەرەي مىللىدا كۆيىۋەنەو، ھەروە ھەروەي بوۋەمىش
نېشتەمانىيەكان بون، ئەوانە كۆي ئەو گروپانە بون كە لەژىر ئالاي
فرانكۇدا كۆيىۋەنەو ۋ گشت پارتە پاستۆيەكانى لەخۇ گرتبۇ... ئەو
پروپاگەندەيەي لەو كاتىدا بلاۋيىۋەو ۋ خەلكى پەشۋىكى ئىسپانى
باۋەريان پى كرىبو، ئەو ھەروە گوايە گروپىكى بچوۋكى ژەنەپالەكان
كودەتايەكى سەريازىيان پىكخستوۋە بۇ ئەو ھەروەي ھكۈمەتى بەرەي
مىللىي كۆمارىي بکەنە دىكتاتورىيەتىكى سەريازى.

كۆمۇنىستەكان بەسەر دوو گروپىدا دابەش بون... يەكەمیان
دەيوست ۋەك مۇدىلەكەي ستالین دىكتاتورىيەتى پىرۆلىتارى بکاتە
ھۆكۈمىكى پەھا، گروپىي دوۋەمىش ھەزى لىبۇ ئىسپانىا بکاتە
بەشىكى دانەبىراۋى ئەو كۆمارە سۆفییەتییانەي ماركسىزم داۋى
ۋەدىھاتىيانى دەکرد.

بەلام نەتەۋەيەكانى ئىسپانى ھەندىكىان تەفلى بزۋوتنەۋەي
پاشايەتى بون كە لە سالى ۱۸۲۷ ھەروە ھىۋاى دەخواست پاشايەتى

بگه پرتوه و بدرتته وه ده ست نه وه کانی دۆن کارولز . ته نیا نه وانه ش
 بوون یارمه تیی فرانکویان دا، چونکه بهرگه ی نه ویهان نه ده گرت
 به چاوی خویان ببینن کومونیزم به سهر نیسپانیادا حوکمرانی بکات..
 سوپایه که ی فرانکۆ له تهک پاشایه تیخوازه کاندا پارتی تیپه کانی
 نیسپانیایی له خۆگرت، نه ویش پارتیکی راستپه وی توندپۆ بوو
 کومه لیک که سی نازی نه لمانیی تیا دا بوو بۆ له نیو برینی دۆژمه
 چه پرتیه کانیان باوهریان به جهنگیکی سهرتاسه ری هه بوو.. له و دۆخه
 پپ له جیا بوونه وه و به ش به ش بوونه دا، ئاسایی بوو راستپویه کان
 گشت چه پرتیه کانیان به و کومونستانه تومه تبارکردبایه که وا وه
 به شیک له پیلانیکی توقینه ری کونترۆلکردنی دۆخه که، هه زاران که سیان
 کوشت و ده ستریزییان کردنه سه ر.. به لام هه ندیک لایه نی توندپۆی
 هاوسه نگه ری فرانکۆ بیده نگ نه بوون، به هه مانشتیه په فتاریان له گه ل
 دۆژمه کانیان کرده وه.. ئیدی جهنگه نیوخوییه که مرقفی مینایه
 ئاستیکی زۆر نزمتر له درنده.. لیره دا تۆباله که وه نه ستوی هه موو
 نه وانه ی جهنگی وه ها هه لده گیرسینن.

نه وه ی سه یریش بوو نه وه بوو پیلانه که ی فرانکۆ و هه وله که ی
 له پیناو شکسته پیتیهانی کومونستانه کان، شکسته نه خوارد، گهرچی
 به دوا داچوونه کانی دوا ی جهنگی نیوخوییه سه لماندییان کومه له یه کی
 نۆدی ناپاکه کان به یارمه تیی به کریگیراوانی مۆسکۆ که نه دمانه
 حکومه تی به ره ی میلایی نیسپانی بوون، ده زیان کردبووه نیو
 بیزه کانی سوپا و چه ند شوینیکی زۆر هه ستیار.

پیش جهنگی نیوخوییه، جۆلیق فیریز دیل فایق له حکومه تی
 کومارییه کاندا وه زیری دهره وه و سه رۆکی گشتیی کاروباری سوپای

ئيسپانى بوو، ئۆزىنى هه ره ئۆدى نه و كه سانهش سه ره به پارتى
كۆمونيست بوون، بۆيى سه ريارانيان ناچار كرد بچنه پىزى پارتكه كه وه..
باليۆزى پيشووى كۆمارى ئيسپانى له پاریس له گۆڤارى نيويۆرك
تايىزى پىكه وتى ۱۹ ئايارى سالى ۱۹۳۹ نه و راستىيهى دركاندوه.

به لگه يه كى ديكهش هه يه له سه ر زارى نه نداليكو بریتوى نوينهى
سۆسياليسته كان ده به ئىنينه وه كه له سه رده مى جهنگى نيۆخوييدا
وه زىرى به رگريش بووه، ناوبراو جهنگى دژ به فرانكۆسى
به پۆه بردوه.. له پاپۆرتيكا به ناوى چۆن و بۆچى وه زاره تى به رگريش
نيشتمانيم جيه پيشت؟ نووسىويه تى: له نه ستۆگرتنى
به ريسياريه تيبه كه ئۆر دژوار بوو، چونكه كۆمونيسته كان پۆستى ئۆر
گرنگ وه ستياريان داگر كردبوو، به و پى نه ئىنشيه وه راستى
په يوه ستبون و خودى خۆيان شار دبوويه وه و توانيويان دزه بكه نه
نيۆ پارته كانى ديكه شه وه.. با وهك نمونه به كىكيان باس بكه كه
دكتۆر جوان بوو، ناوبراو له سه رده مى جهنگى نيۆخوييدا هه ژمون
وده سته لاتىكى به هيزى هه بوو.. جا له به رنه وهى من فه رمانه كانى
مۆسكۆم په تگرينه وه، جوان نرجن له و حكومه ته وه ده رى نام كه له
پىنجى نيسانى سالى ۱۹۳۸ دا سه رۆكايه تى ده كرد.. هه روه ها توانى له
پۆستى وه زىرى به رگريش وه ده رم بنى، دواى نه وهى له يه ك كاتدا بوو
پيلانى بۆم هه لچنپبوو.. يه كه ميان له لايه ن هيزى پۆلىسى نه ئىنى
پووسى و پياوه سه ريارىيه كانيان له ولاته كه ماندا جيبه جيبان كرد،
دووه ميش له لايه ن كۆمونيزمى ئيسپانىيه وه جيبه جى كرا.. پووسه كان
فه رمانيان ده رده كرد و كۆمونيزمى ئيسپانىش جيبه جيبى ده كرد.

ئەو دکتور جوانە دەلی کۆمۆنیست نەبوو و پۆژێک لە پۆژانیش
وہا نەبوو، بەلام ھەر خۆی ھەرمانی دا ھەوت ھەزار سندوق زێڤی
ئێسپانی پادەستی ستالین بکری.. ئەو سندوقانەش لەلایەن کین و
نیف فۆلگلیزەوہ برانە سەر ئەو کەشتییە ئالای پووسی بەسەرەوہ
دەشەکایەوہ.. جۆزێ فیلاسکو و ئاتۆرق کاندیللا وەک نەمێندار و
پیاوانی جینگە ئێمانە یاوہری ئەو کەشتیانە بوون تا گەشتنە
ئۆڤیسای پووسی. ھەموو شتێک بە نھێنی و لە ژێر پەردەوہ
بەپێچەو.. تەنھەت ئەندامانی حکومەتی بەرەوی میلیش ناگیان لە
ھیچ نەبوو.. ھەروہا ھەر لە سەردەمی جواندا سێ کۆمۆنیست لە
پۆستەکانی یارمەتیدەری سکرتیری بەرگری دامەزران، ھەر ئەو سێ
کەسەش دەستھەلات و ھەژموونی تەواویان بەسەر ھێزەکانی و شکایی و
دەریایی و ئاسمانیی ئێسپانیدا ھەبوو.

گەرچی لارگو کابالیرۆ کۆمۆنیست بوو، بەلام کاتیەک ملی نەدایە
بەر ئەو ھەرمەنانە بۆی دەرچوو بوون، کۆمۆنیستەکان گۆڤیان نەدایە
پۆستە سەرۆکایەتییەکی.. کابالیرۆ ھەولی دەدا نەکۆلی لە ھەلەکانی
بگات، بەلام بینی کار لە کار ترازاوہ و زۆر درەنگە.
لسیق پۆجەرەز لە پەرتووکە کەیدا بەناوی (ئێسپانیا لە گەشتیکی
تراژیدیدا) ئاماژە بەوہ دەکات چەند بەلگەنامەیەکی سەبارەت بە
ھەلگیرسانی شۆڤیشیکی بەرفراوان کە بەدلتیایییەوہ دیتە ئاراوہ،
کەوتبوونە بەردەستی فرانکو و ژەنەپال مولا.. پۆجەرەز نووسیویەتی:
چەند بەلگەنامە و پیلانیکی کۆمۆنیست و ئانارکیستەکان کەوتوونەتە
دەست.. ھەموو شیان دەری دەخەن پیلانیکی باش داڕێژراو بوو

کرده تا کردن دژی حکومتی مەركەزى مەدرید و پێكهێنانى
دكتاتۆریه‌تى سۆڤیه‌تى له ئارادایه.

جێبه‌جێکردنى پیلانه کۆمۆنیستییه‌که سێ جار دوا خراوه، بۆ
ئەوه‌ی هێزه به‌کرێگراره‌کان به‌یه‌کجاری خۆیان پێکبخه‌نه‌وه و
به‌ته‌ولوی خۆیان ناماده‌ بکه‌ن.

له‌سه‌ر جیهان پتۆیستبوو زانیاری له‌سه‌ر پیلانه‌که‌ی مۆسکۆ
هه‌بوایه‌ که به‌ دژی ئیسپانیا داپرشتبوو، چونکه‌ ئه‌و به‌لگه‌ نامانه‌ی دوا
فه‌رمانی شوپشیان تیا دا بوو و له‌ کۆمەنتره‌وه‌ بۆ بزوتنه‌وه‌ی
شۆڕشگێڕی ئیسپانی ناردرا بوون، له‌ نیسانی ساڵی ۱۹۳۶ ئاشکرا
بوون و که‌وتنه‌ سه‌ر زاران و ده‌نگیان دایه‌وه‌.

له‌و پۆژنامه‌یه‌دا نووسرا بوو:

ده‌قی ئه‌و پۆژنامه‌یه‌ی ئاراسته‌ی میلیشیای سوور کراون.

ئه‌و پۆژنامه‌یه‌ی ئاراسته‌ی میلیشیای سووری ئیسپانی کراون، له
پێکخستنی مەركەزى ئیسپانییه‌وه‌ ده‌رنه‌چوون، به‌لکو له‌ لای
خزمه‌تگوزاریه‌ ته‌کنیکیه‌کانی سه‌ر به‌ پارتی کۆمونیستی
فهره‌نسییه‌وه‌ ده‌رچوون که‌ له‌گه‌ڵ کۆمەنترن و نێرده‌کانی له‌ فهره‌نسا
هاوکاری ده‌که‌ن.. ئه‌و به‌لگه‌ نامانه‌ی ئێسته‌ بلاویان ده‌که‌ینه‌وه
که‌وتونه‌ته‌ ده‌ستی حکومه‌تى مەركەزى، باوه‌ری ته‌واویشمان هه‌یه‌
مسیق دالادیری وه‌زیری جه‌نگ و به‌رگری بۆ گرتنه‌به‌ری پێشووتنی
پتۆیستی به‌رگری و خۆپارتی، فه‌رمانی ده‌رکردوه‌.

له‌ ده‌قه‌که‌دا ئه‌م خالانه‌ هاتوون:

١) به‌هێزکردنی تیمه‌کانی به‌ریه‌که‌وتن و پاسه‌وانی له‌ مۆلگه‌کان و
داپینکردنی ده‌مانچه‌ی ئۆتوماتیکی بۆیان.. ئه‌و تیمانه‌

نډامه کانی پارتی کومونستين و له نيو هيزه هه ميشه بيه کانی
سهریازی و هيزه يه دهگه کانداه خزمهت ده کهن.

(۲) پتوهندی له نيو تيمه کان و نه و که سانه ده کړی که هيرش ده کهنه
سر مډلگه کان.. هيرش به ره کان يه که جوړه پوښاک له بهر ده کهن،
له ژير فهرمانی نه و نه فسرانه شمان ده بن که متعانه ی ته ولومان
پييان هه يه.

(۳) کاتيک جهنگه که هه لډه گيرسی، نه فسر و سهریازه کاندان به نه پنی
ده برینه مډلگه کان.. له ویشدا لیژنه یه کی تاییهت له پیشوازیاندا
ده بیت و به پتی پیلانه داړژراوه که ش له گل نيمه له نيو
مډلگه کانداه به هاو په شی کار ده کهن.

(۴) لیژنه ی نيو مډلگه کان هه ربوو پوژ جارک تابلویک ناماده ده کهن، له
تابلو و لیسته که دا لایه نه نه یاره کان و بیلا یه نه کان و هه واداران و
شاره زایان ده گرته وه.. کاتیکش مډلگه کان ده که ونه
به رده ستمان، زور به خیرایی نه و که سانه له نيو ده به بن که له
لیستی نوژمنان ناومان نووسیون، به تاییه تیش نه فسر و
سهر کرده کان.

(۵) هر نه نډامیکی لیژنه کان لیستی ناوی نه و که سانه یان پی ده بری که
پنویسته به شپوه یه کی تاکه که سی بکوژین.

(۶) نوای پاکتاو کردن و له نيو بردنی نوژمنان، بیلا یه نه کانیش ده خرینه
به رده م نه زموونیکي زور دژوار و توندوتیزه وه، بؤ نه وه ی له
نوودلییه کان ده ریا بن.

(۷) لیژنه ی به پررسی تاییهت به بیلا یه نه کان، پزکاری پنویست
ده گرته بهر بؤ نه وه ی گروپه پاسه وانه کانی ده ره وه ی مډلگه کان

بەپاساوی نەهیشتن و سنووردارکردنی شوپشەکه، بێنە نێو
مۆلگەکانەو.

(۸) لیژنەی بەرپرسی بێلابەنەکان لە دە کەس پێکدێن و دەمانجەیی
جەنگییان پێیە و ئەرکیان لەنێو بردن و پاکتاوکردنی ئەو نەفسەرە
نەیارانە یە کە ناویان لە لیستەکاندا هاتوو. هەر ژەنە پالتیکیش
دوو یارمەتیدەر و سکرتێریکی هەیە و دەبێ لە مالهەکانی خۆیاندا
بکۆژێن. ئەو کۆمەڵەیەکی ئەرکی جێبەجێکردنی ئەو کردە
گرنگیان پێ سپێردراوە، نابێ لەبەردەم هیچ کۆسپوتەگەرە و
ناخۆشییەک پاشەکشە بکەن، ئەگەر ناچاریش بوو دەبێ ئەو
کۆسپوتەگەرە لە لابات و لەنێویان ببات جا لە هەر جۆرە ئەمەن و
پەرەزێکدا بوون.

(۹) بەلام ئەو ژەنە پالتەیی لە خزمەت خانەشین کران و لە لیستەکاندا
ناویان نووسراوە، دەبێ بەچەند گروپیکی سێ کەسی لەنێو بچێن
و بەپێی خاڵی هەشتەم و بڕگەیی کۆتایی خاڵەکە، ئەرکەکانی
خۆیان پاپەڕێن.

(۱۰) وردەکاری سەبارەت بە چۆنییەتی داگیرکردنی هەندێک مال و
خانوو و تەلار لە شوێنە ستراتیژییەکاندا و پڕچەککردنیان
نووسراوە، بەشیوەیەکی میلیشیا کۆمۆنیستەکان بتوانن لەو
شوێناندا بۆسە بۆ هێزە و ئەندامە هەلاتووەکانی نێو ئەو مۆلگانە
دابێن. لە پێنجامی هاتوو لەو کاتەیی ئەفسەرانی میلیشیا
پاسەوانی لە ئوتومبیلەکان دەکەن، گروپە میلیشیاییەکان بە تانک
و ئوتومبیلەکانیان بەرەو مەلبەندە ستراتیژییەکانی وەک
جوارپیانەکان هێرش دەبەن و دەبێ پەشاش هەلگیر بۆ ئەوێ

نیه لن یارمه تی سهریازی له هر شارنکه وه بگاته نئو
شاره کانه وه .. ده بی له لقریه کان بریک نارنجوک بار بکری ..

(۱۱) کاتیک شوقش هه لده گیرسی، ده بی گروپه میلشیا بیه کان به
پوشاکی پاسه وانی میلی و پاسه وانی هیرشییه وه، سهرانی پارتیه
سیاسیه کان به پاساوی پاراستن و نوورخستنه وه یان له مه ترسی،
ده ستگیر بکن .. دواي ده ستگیر کرانیشیان نه و نه فسه ره
خانه نشیانه له نئو ده برین .. گروپه یه کپوشه کان نه و
سهرامیه داره به ناویانگانه ده ستگیر ده کهن که ناویان له لیستی بی
برپاری گشتیندراوی ژماره (۲۲) دا هاتوه .

(۱۲) نابی توندوتیزی له هه نه بر نه و سهرامیه دارانه بنویندري، ته نیا له و
کاته دا نه بیته که هه ولی به رگری و به ره لستی ده دن .. به لام
ده بی ناچار بکرین کومپیهاله و قه واله داراییه کان و پاره وپوولی نئو
بانکه کانیا ن پاده ست بکن .. دواتریش خویان و خانه واده کانیا ن
له نئو ده برین و نابی که سیان بمیننه وه .

(۱۳) هه مان پینگه و پیکاری به کارهاتووی پووسی له په فتارکردن له گه ل
نه و نه ندامانه ی هیزی چه کدار ده گیرته بهر که پالپشتی و
هاوسۆزی خویان بق ئیمه ده رده بن .. سهرتا سوود له یارمه تی
و خزمه ته کانیا ن وهرده گرین، دواتریش وه ک بوژمفانی سهرخست
په فتاریان له گه ل ده کری و له نئو ده برین .. چونکه بق نه وه ی
هه وه کانمان سهرکه وتن وه ده ستبیتن و به رده وام بن، ده بی
سهریازیکی بیتلایه نمان له و که سه پی باشتر بیت کاتیک پوویه پووی
مه ترسی ده بیتنه وه، ناپاکی له یاسایه سهریازییه کان ده کات،

چونکه نه گهر که سێکی وه ها پێشیلکار و ناپاک دهرفهتی بز
بره خسی ته نیا ناپاکیی ل ده وه شیتته وه .

(۱۴) کرده کانی پتوه ندی و گواستنه وهی فرمانه کان به هزی نوتومبیلی
بچووک و سوار ماتۆره کانه وه ده بیست، سوار ماتۆره کانیش
ده مانجهی جهنگیان هه لگرتوه .

(۱۵) ده بی پاپۆرتی زۆر ورد و جێگهی متمانه پێکردن سه بارهت به ژانی
بیلایه نان و هه واداران ئاماده بکړن، له پاپۆرته کاندای تیشک بخړته
سه ر گشت لایه نیکی ژانیان، ته نانهت مه سه له خێزانیه کان و نه
که سانهی پتوه ندی خوشه ویستی و وابسته بیان له گه لیاندا هیه ..
نه و شتانه له کانی پتویستدا زۆر سوودمان پێده گه یه نن .. خۆ
نه گهر نه ندایکمان یان هه وادارتک و که سێکی بیلایه ن له هه نه بر
فرمانه کاندایا بێده سته لاتی نواند یان په تیکرده وه، نه و ده بی
یه کسه ر سکالای له سه ر بنووسری و بۆ لیژنه ی بالا به رز بکړته وه .

(۱۶) ده بی میلیشیایه کان و نه ندایه کانیا ن به شتویه که پێکبخړن و
دابهش بکړن له شوینی نیشته جیبوونیا ن یان نه و گه په که دووین
که خانه واده کانیا ن تیا یاندا ده ژیه ن، چونکه نه زموونه کانی رابردو
فیریان کردوین له ساتی کۆتاییدا نه ندای و تاکه کاندان به هزی
سۆزی هه نه بر نه ندایمانی خانه واده و خزمو خویش و ناسیاوانه وه،
فرمانه کانی سه رووی خۆیا ن په تکردووه ته وه .. هاو پێه تیه کانیش
له جێبه جێکردنی نه و فرمانانه ی به پێی پلان دامان پشتهوون، هزی
زۆرێک له خۆگنخاندن بووه .

(۱۷) ده بی په چاوی خاوه ن نه نباره کانی که ره سته و پێداویستی و کۆکه
بازرگانیه زۆر گرنگه کانی سه رمایه داری بکړی .. نه و نه نبار و

کرکه يانه له لايه ن چنه د ليژنه يه کی ئيدارييه وه بق خزمه تي
حکوميه تي کرکاري پک ده خرين.

(۱۸) نه م بړگه و خاله تيشک ده خاته سهر پرسي به کاره ينانی
برسييه تي و قاتوقې وه ک هکاريک بق له نيوبردنی خيږای نه ياران.. له
ده که دا هاتووه: له هغه ي يه که مدا و تاكوو ليژنه ي دامه زرينه ر
به مشيوه يه کی ناساي پيکديت، خوراک و خوارينه وه له چيني بقوژوازی
ده پرېږي.. نه و خوراکه نه نبارکراوانه ي نيو مولگه کانيش که ناتوانين
ده ستیان به سهر دا بگړين، ده بي به ماده ي برفاين و ماده کانی بيکه ي
تيکده ري خوراک تیکبدرين.

له و کاته وه ي نه و پينمايانه ده رچوون، سه رکړدایه تيبه
شوپشگيږه کان له گشت ده وله تيکدا پلانی پتويستیان بق چوڼيه تي
په فتارکړدن له گه ل پياوانی پوليس و فرياکه وتن داناوه، چونکه
نه زمونږه کان سه لماندوويانه نه ندامانی نيو نه م دوو پيکخستنه
په سميه بق سه روه ره بقوژوازيه کانيان به دلسوزی ده ميننه وه..
پلانه که نه م سي هه نگاوه ي خواره وه ي له خوگرته بوو:

(۱) دزه کړنه نيو نه و دوو هيزه.

(۲) تيکدانی پيکخستنی ناوځی نه و دوو هيزه.

(۳) داوا له نه ندامانی حزب ده کړي نه و شوپنا نه بکېن يان به کړی
بگړن که ده پواننه بنکه و مه لبه نده کانی پوليس و تيمه کانی
فرياکه وتن، تاكو له کاتي نالوگړي نه ندامه کانيان و پاسه وانی گرتن و
که پان و سووپانياندا له نيوبيرين.. به مشيوه يه و له و کاته ي مه فريزه
که پککه کان ده گرېدرين، واده ي هه لگيرسانی شوپش دانيت.

نەم زانیاریانە وردەکاری پۆیستیان دیاری کرد بۆ ئەوێ
سەرکردایەتییهکانی پارتی کۆمونیست بتوانن دەست بەسەر هسۆن و
سێکەرە گشتییەکان و بەرپۆبەرایەتییه پەسمییەکانی نێسپانیادا
بگیرن... مەبەستیش لەمەدا کۆنترۆڵکردنی ئەوای گشت کۆگەکانی
مادەى خۆراکی و هۆکارەکانی هاتووچوو بوو لە کورتترین ماوەدا.

بهشی پانزەهەم

حوکمرانییە تۆقینەر و تیرۆستییهکەى شۆرش

سەرکردە شۆرشگێڕەکان شانە نووستوووەکانى خۆیان بۆ کۆنترۆڵکردنى مەلبەند و شوێنە سەرەکییەکانى نۆ بەندیخانە و زیندان و نەخۆشخانەکانى نەخۆشییە ئەقلىیەکان بەکارهێنا، بۆ ئەوەى کەسانى تێگەردى نۆ جفاک بەرھەلدا بکەن و لەو پێگەداوەدا بەکاریان بینن کە لەکاتى شۆرشدا دروست دەبوون، ئەمەیش بۆ تۆقاندنى جەماوەر و خۆینەپۆش بوو، بۆ ئەوەى زەمىنەسازى بۆ دەستەلات و حوکمرانییەکى تۆقینەر و تیرۆرستى خوێش بکەن و توانا بۆ شۆرشگێڕان بپەخشێنێ لە کورتترین ماوەدا گەل بپەنە ژێر دەستى خۆیان.

بەمشێوەیە سیاسەتى بەندیخانەى مەدرید زۆر بە نامۆگارییەکانى ژەنەرال کلبەر کاریگەر ببوو، ناوبراو کە خەلکى کەندەا بوو بەشێوەیەکى تێورى لە دەستگەى لىنن لە مۆسکۆ ئامادەکراو، نوێش پەوانەى ئیسپانیا کرا بۆ ئەوەى لەوێ خزمەتى ستالین بکات و لە جەنگە شۆرشگێڕیەکاندا مەشقى کردارى ببینێ.

هەر لەگەڵ ئەوەى حکومەتى بەرەى میللى لە ئادارى سالى ۱۹۳۶دا دەستبەکار بوو، چەپپەوانى توندپۆ پێیان لەسەر دەركردنى فەرمانى لێبوردنى گشتى داگرت، بۆ ئەوەى هەموو ئەو کەسانە

بگریته‌وه که له‌کاتی شۆپشی ئستورانی له‌کوچی زیندانه‌کان
په‌ستیندرا‌بون.. ئیدی سوپایه‌کی بچکوله - شۆپشگێپانی ئستوریا-
نازاد کران و له‌گه‌ل نه‌وانیشدا چل هه‌زار تاوانکاری دیکه‌ش به‌ریان
هه‌لدرا، به‌و مه‌رجه‌ی له‌گه‌ل سوپای لایه‌نگردا چه‌ك هه‌لبگین.. بوی
ئه‌وه‌ی نه‌و تاوانکارانه ئه‌رکه‌کانی خۆیان به‌ته‌واوی جێبه‌جێ کرد،
زۆریه‌یان له‌لایه‌ن سه‌رکرده شۆپشگێپه‌گانه‌وه له‌نیۆبردران. به‌مشێوه‌یه
توانیان باوه‌ر به‌ خه‌ك به‌ئین که نه‌و کرده‌وه تیرۆستییه‌ی له‌کاتی
شۆپشدا کراون، کاری تاوانکارانه‌ی تاکه‌که‌سییه‌ به‌وون، نه‌ك به‌پێی
پیلانیکی پێش‌وه‌خته‌ی تۆکه‌ به‌وین.

ئیدی ئه‌مه نه‌و دۆخه دژواره به‌و پوویه‌پووی فرانکۆ به‌ویه‌وه
کاتی قۆلی خۆی ئی هه‌لمالی بۆ ئه‌وه‌ی ئیسپانیا له‌سته‌می کۆمۆنیستی
پزگار بکات.. زۆریک له‌ په‌رتووکه‌کان ده‌گێڕنه‌وه چون فرانکۆ له‌گه‌ل
ژماره‌یه‌کی که‌می ژه‌نه‌پاله‌کان توانییان شکست به‌ نه‌خشه و پیلانه
کۆمۆنیستییه‌که بێنن.. هه‌رله‌گه‌ل ئه‌وه‌ی فرانکۆ راگه‌یه‌ندراوه‌که‌ی به‌لا
کرده‌وه، چه‌ند فه‌رمانێک له‌ به‌رپرسیانی کۆمۆنیستی ئێو
سکرتاریه‌ته‌کانی سوپای و شکایی و ده‌ریایی و ئاسمانیه‌وه بۆ شانه
کۆمۆنیستییه‌کان ده‌رچوو، بۆ ئه‌وه‌ی سه‌رجه‌می نه‌و ئه‌فسه‌رانه له‌نیۆ
ببه‌ن که له‌ لیسته‌گانداه‌ك بوژمن ناویان هاتوه.. نه‌و فه‌رمانانه
به‌وپه‌ڕی وردیییه‌وه جێبه‌جێ کران، چونکه شانه نووستووه‌کانی
کۆمۆنیستی خۆیان کۆکردبوویه‌وه کۆنترۆلی گشت هۆکاره‌کانی
پێوه‌ندی و هاتووچووین کردبوو هه‌ر له‌ هۆکاره‌ میکانیکیه‌گانه‌وه
بگه‌ر تا ده‌گاته پێوه‌ندی کردنی ته‌له‌فۆنی و بێته‌ل.

به شتیکی به رچاوی نه فسه رانی نیسپانیا له قوناغه کانی به که می
میرشه که دا له چاوترووکانیک و کتوپر تیرور کران.. هه روه ها
باخیبووه کان باوه ریان به به رپر سه کان ده هینا به وهی فرمانه کانی
حکومهت جیبه جی ده که ن و نه و که سانه یش له نیتو ده بن که وه
بوژمن سه لمیتنداون.

کاتیک جه نگی نیوخوی سهری هه لدا بوودای وه ها پرویان دا
به خه یالی که سدا نه ده هاتن.. بۆنموونه ده تبینی بوو که شتیکی جه نگی
له بووری ته نیا چه ند مه تر که وه ته قه یان له به کتری ده کرد و به کتریان
ده دایه بهر توپ و مه تره لوز.. جارنکیان توپیکی کومونیسته کان وه بهر
پاشکوی که شتییه که وت، له هه مان کاتیشدا توپی نه یارانی
کومونیستیش وه بهر پاشکویه که ی ده که وتن.. قه سابخانه خویناوییه که
له که شتییه کانه وه گه یشته سهر که نار و به نده ره کان، له ویشته وه به ره و
شاره نزیکه کان په لیان هاویشته.

له وانه په هه ندیک که س پاسا و بۆ نه و قه سابخانه بهیننه وه و دژ
به و که سانه ی ده چوونه ریزی فرانکوه به کاری پیوینیستان له قه له م
بدات، به لام که س ناتوانی پاسا و بۆ نه و ترس و توقاندنه بهینیتته وه که
کومونیسته کان دژ به گه لیک یی وهی و بی چه ک پیرویان ده کرد..
به لام واقع سه لماندی کوژرانی سه تان هه زار که س خودی
سیاسه ته که ی لینین بوو و به سه ره و ولاته دا پیرو کرا.. چونکه لینین
سووریوو له سه ره وهی که ده بی هه ولی پووخاندنی هه ر حکومتیک له
پێگه ی هیزه وه بیت.. ناویراو پیی وابوو بۆ کوئرتراکرینی خیرا و
سه رانسه ریی جه ماوه ر تیرور و توقاندن دوو هوکاری ساده و پێگه ی
نۆز کورتن.. ستالینیش گوتوویه تی: سه ت بی تاوان بکوژین باشتره

له‌وه‌ی یه‌ك نه‌یار مه‌لبیته و پزگاری ببیته... ئه‌م فهرمانه‌ش به
كه‌لله‌په‌قییه‌کی نه‌هریمه‌نانه‌وه جیبه‌جی کرا.

فیرقه‌یه‌ك له‌و كۆمۆنیستانه له ۱۷ی ته‌موزی سالی ۱۹۲۶دا به
جلی حكوومیه‌وه گه‌یشتنه‌ دیری ژنه‌ راهیبه‌كانی ئۆمینیكانی
به‌رشه‌لۆنه... سه‌رۆکی فیرقه‌كه‌ به‌ سه‌رۆك دیره‌كه‌ی راگه‌یانده
ده‌سته‌لاته‌كان ده‌ترسن كاری توندوتیژانه‌ بگه‌نه‌ دیره‌كه‌، بۆی
فه‌رمانی له‌لایه‌ ژنه‌ راهیبه‌كان بباته‌ شوینیکی بی مه‌ترسی... ژنه
راهیبه‌كانیش كه‌مه‌ كه‌ره‌سته‌ و پێداویستییه‌كانی خۆیان كۆكرده‌وه‌ و
به‌بی هیچ ترس و گومانێك له‌گه‌ڵ سه‌ریازه‌كان به‌ره‌و ده‌وروپه‌ری شار
ملی پێگه‌یان گرت، له‌وێشدا مه‌موویان كۆمه‌لكۆژ كران... سه‌ركرده‌كان
وه‌ك ئه‌وه‌ی نه‌ بایان دیبی و نه‌باران گوتیان: پتۆیستمان به‌ ته‌لاری
دیره‌كه‌ هه‌بوو، بۆی پێش داگیرکردنی نه‌مانویست بیسووتین.

هه‌روه‌ها سه‌ربرده‌كه‌ی سه‌نیۆریش له‌ گۆپیدا، ناوبرلوبه
نه‌یاریکی سه‌سه‌ختی كۆمۆنیسته‌كان ناسرابوو... تیمه‌كانی پاكتاو و
له‌نیۆبردن له‌ به‌رشه‌لۆنه‌ سی جار چوونه‌ سه‌ر ماله‌كه‌ی... كاتێكیش بۆ
جاری سییه‌م نه‌یانتوانی شوینی خۆه‌شاردانه‌كه‌ی پی‌ بزانن، هه‌ر
هه‌شت نه‌ندامی خانه‌واده‌كه‌یان كوشت!

یه‌كێك له‌ دهنده‌ترین و توندوتیژترین تاوانێك له‌ ژێر دروشمی
ئازادی و یه‌كسانی و براهه‌تیدا كرابیته، كوشتنی شانزه‌كه‌سی
خۆبه‌خش بوو كه‌ له‌ نه‌خۆشخانه‌یه‌کی به‌رشه‌لۆنه‌دا وه‌ك یارمه‌تیده‌ری
پزیشکی خه‌ریکی كاری خۆبه‌خشی بوون... تاكه‌ تاوانی ئه‌و
قوربانیه‌یه‌ش نه‌وه‌بوو سه‌ر به‌ پێكخستنیکی ئایینی بوون و به‌

په کسانې په فتاریان له گه ل گشت نه خوشيک ده کرد به بی نه وهی
په چای چین و په نگ و پیبازه کانیاں بکن.

نی نیم گودن له لاپه په ۷۲ ی په پتووک کهیدا (ململانی له
نیسپانیا) نووسیویه تی: دوی سهریرین و سهرپه پاندنی زیندووه کان
تهرمه کانیشیان ده شویوتندرا.. له هفتی کوتای مانگی ته مووی
سالی ۱۹۳۶ دا ترمی ژنه پاهیبه کانیاں له گورپه کانیاں دهره پندران و به
دیواری دیره کانه وه هلیان ده واسین و چهند تابلویه کیش به
جهسته کانیا نه وه هلو اسرابوون جنیو و قسه ی زور ناشیرینیاں له سهر
نوسرابوو.

من ناموزایه کم هه بوو به ناوی توم کار، وهک نه ندازیاریک له نیوان
سالانی ۱۹۱۹-۱۹۳۸ له کانه کانی نیسپانیا دا کاری ده کرد، له هولفا
کچی به ریژ کوی کونسولی نه مریکای خواست.. توم گتپرایه وه کاتیک
نه ندایکی تابووری پینجه می کابالیر و هک پاریزگری هولفا
هه لبرتیردا، هرمانه کان له موسکوه دهرچوون، نه و نه نداهه گشت
دهسته لاته په سمییه کانی پادهستی گومونیسته کان کرد.. په که مین
کارنکی نه و گومونیستانه ش نه شکه نه داند و دواتریش کوشتنی گشت
پاهیبه کان بوو.. به لام ژنه پاهیبه کان پو شاکیاں له بهر داده پندرا و به
پووسی تووپیسان هه لده دانه شه قامه کان، بونه وهی شوپشگتپه کان
خویان پی سرگرم بکن !!

گودن گفتوگوی نیوان خوی و دوو ژنی ټینگلیزی ده مینیتیه وه
به هوی نه وهی خه لکی بیانی بوون گرفتیاں بوی دوست نه کراوه و
به سلا متهی دهرچوون.. نه و دوو ژنه ده لټن ناچارکراون جه ماوهرنکی
نقدی ژن و پیاوان بیینن که وهک ده رویشانی دهمارگیر په فتاریان

دەکرد... سەرەتا بینیبوویان کۆمەلێک کۆمۆنیست پراهیپێک ئەشکەنجە
دەدەن، دواتریش دواى پەراندنى پەلوپۆی پراهیپە کە جەستە و پەلە
بپاروێکانیان بە پەیکەری مەریەمى پاکیزەووە هەلواسیبوو... دواتریش
بینیمان خەلک پراهیپێکیان بە زیندووێى لە خاچ دا و بە زیندووێى
جەستەیان کوناووەر کرد.

بیرفانی نووسەرى بەناویانگى فرەنسى لە مانگى ئەیلوولى سالى
١٩٣٦دا گوتەکانى دیمیتروفى هیناوەتەووە کاتى گوتووێتى:
سەرزەنشتمان دەکەن لەوێ کە نیسە و دێرەکانى ئیسپانیا وێران
دەکەین.. جا چىپە ئەگەر هەندێک کە نیسە و دێرمان پووێخاند... ناخر
ئێمە جیهانە نوێیە کەمان بنیاد دەنێین.

لیژنەىەکی پەسمى لە سالى ١٩٣٦دا بۆ بەدواداچوون و
ناشکرکردنى ئەوتوان و کوشتوبەرە هۆفانەىە پێکھات کە
کۆمۆنیستەکان لە ئیسپانیا کردبوویان. پوونبووێەووە پارێزگارترین
چاودێر، ژمارەى هاوولاتیانى لە نۆچووێ بەرشەلۆنەى لە نۆوان سالانى
١٩٣٦-١٩٣٧ بە پەنجا هەزار کەس مەزەندە کردوووە... بەلام لە فالتسیا
ژمارە کە گەشتە سى هەزار کەس.. جگە لەمانەیش لیژنە کە بۆی
پوونبووێەووە یەک لە دەى دانیشتوانى مەدرید لە پێتئاو پێکھێنانى
دەولەتێکى دیکەى دکتاتۆریدا فەوتنێراون.

هەروەها ماریسیل دوتراى نووسەرى بەناویانگى فرەنسى
گوتووێتى: سەرکردایەتیی سەربازیی کۆمۆنیستى لە کاستەر
نوردیالزدا کۆنە پۆلیستیکیان وەرگرتوو کە پێشتر بەهۆى دزیکردنەووە
لە کارەکەى دەرکراوو... بەلام سەرکردەى بالای پۆلیس لەسەر
وێنەگرتن و فرۆشتنى وێنەى پووت دەژیا.. هەروەها پۆستى چاودێری

کاروباری گشتی درایه که سټک مندالی ناشه رعیی ژنیکی به ناوبانگی
 بواری له شفرقشی و به پره لایه کی سهر جاده کان بوو.. نو که سه به
 کوپی دایکی ده ناسرا.. پزستی سه رۆکی دادوه رانیش درایه کری کارنیکی
 کانه کان و دوو پیاویش یارمه تیده ری بوون هه پره یان له بره ی
 ده رنه ده کرد و هیچیان له باره ی دادوه ری نه ده زانی.. کزی نو
 که سانه ش رۆد سادی بوون و خویان بریاره کانی خویان به سهر
 تومه تباره کاندای جیبه جی ده کرد و به مه دلایان خوش ده بوو، بق نمونه
 سکی فینسنت مۆرایان هه لډپی، جولی یانکۆشیان له گۆره پانی گشتیدا
 له سیداره دا، په لوپۆی فاریزی پاله وانی به ناوبانگی پیشه بریکی
 ماترپسوارییان په پاند، چونکه په تی کردبوویه وه به هوی ناپاکییه وه
 هارپیه کانی بخاته نیو ته له کانیان.

مستر ئارسه بریانتیش پیشه کییه کی بق لیکۆلینه وه به کی
 بابه تییهانی تایبته به درنده یی کۆمۆنیسته کانی ئیسپانیا نووسیوه و
 ناماژه به وه ده کات به کریگر اوانی سۆفیه ت توانییان به جۆرێک
 کۆنترۆلی هۆکاره کانی پتیه ندی بکه ن و بتوانن به ئاره زوو و له پیناو
 به رژه وه ندی خویان راگه یاندن ئاراسته بکه ن، هه روه ها نه یانه یشت
 هیچ هه والێکی دژ به وان دزه بکاته نیو راگه یاندنه کانه وه.. سه باره ت به
 لوانکۆ و هیژه چه گداره که شی درۆده له سه شیان بلاو ده کرده وه، به بی
 نه وه ی که س بتوانی پووبه پرویان بوه سستیته وه.. هه روه ها مامۆستای
 هیچ زانکویه ک و تاکه یه ک شیکه ره وه ی که نالی بی سی سی بریتانیش
 هیچ شتیکیان سه باره ت به راستی نه و پووداوانه پوون نه کرده وه که
 به سه ر ژنانی سان مارتن فالدیکلازیر هاتبوون و له سه ر ده سستی بیست و
 پینچ پیای سهر به میلیشیایه سووره کان نووچار ی خراپترین

جۆره کانی سووک و پيسواکردن ببوونه وه . تاکه تاوانی نه و کچانه نه وه
 بوو ههستیکی ئایینیانه یان هه بوو .. نه وان گوییان نه دایه نه وهی دایک و
 باوکانی نه و که سانه له زیندان په سستینراون، له بهرچاوی دایکانیاندا
 هه تکیان ده کردن و زۆر به بی موبالاتییه وه هه رمانه کانی خۆیانیان
 به سه ریاندا سه پاند .. نه و کاره تاوانکارییه کاری له نه قلی نه و ژفانه
 کرد، ته نانه ت نه و که سانه ی له ژیانیشدا مابوونه وه، گوتبوویان
 خۆزگه یان خواستبوو جه لاده کانیان بیانکوژن نه که به و جۆره هه تکیان
 بکه ن .. خراپترینی نه و کاره تاوانکارییه شه له بهرچاوی چاوی مندالاندا
 به پتوه برابوون، چونکه له و کاته ی میلیشیایه کان ژنانیان له نیتوان
 خۆیاندا ئالوگۆر ده کردن و ده ستریزییان ده کرده سه ریان، هه ندیک
 دایک مندالانیان له باوه شدا بوو.

لێره دا ده بی تیشک به خینه سه ر نه و ده سته واژه یه ی لینین
 چه ندان جار دووباره ی ده کرده وه : هیچ شتیک له نیتو سیاسه تدا به ناوی
 نه خلاق بوونی نییه .. به لام به رژه وه ندییه کان هه ن .. په نگه
 به رژه وه ندییه کان وابخوازن کار له گه ل دلژه شیکه به د په وشت بکه یت و
 هاوکاری بیت .. ته نیا له به رنه وه ی به مجۆره یه و هیچی دیکه .. لینین له
 چه ند شوین و بۆنه یه کی دیکه دا گوتوویه تی : له سه ر شوپشگێری گه نچ
 پتووسته یه کسه ر خۆی له سه ر کوشتن پابه یتنی، نه ویش به هۆی چه ند
 کرده یه کی پاستین، وه ک له نیتو بردنی ناپاکان و سیخوپان یان
 ته قانده نه وه ی بنکه ی پۆلیس و دزینی پاره ی بانک و به کاره یتانی
 پاره که له شوپش و هتد .. نابی هیچ سل له و هیرشه و یتراکارانه
 بکه نه وه .. له وانه یه نه و کرداران به نه هۆی توندپۆیی نه مه یش زۆر

ناساییه، به لّام ئه و گرفتانه ی ده یاننیتته وه ده بنه گرفتی ناینده نه ک
گرفتی مه نووکه یی.

مندالیک بۆمان ده گێڕپته وه بهر له وه ی راهیبیک بکوژیت، چۆن
دهرفه تی بۆ په خساوه کالته به ههستوسۆزی بکات، ئه و منداله
ده بیژێ: شهوێ ده مانبرده لای ئه و گرووپانه ی به یارمان دابوو له نێویان
بهین، دواتریش ده مانخسته ریزیک دیکه وه، بۆ ئه وه ی به چاوی خۆی
مه رگی هاو پێسانی ببینی.. دواتریش ده مانگه پانده وه کۆشکی بیل
ئارت.. هه موو شه وێک چاوه نواری مه رگی خۆی بوو.. به لّام مردنی خێرا
بۆ ئه و نقد بوو.. بۆی بهرله وه ی به یه کجاری له نێوی بهین، هه وت جار
کۆشتمان.

مستهر کتۆیلۆ له لاپه ره ۸۷ ی په پتووکه که ی خۆیدا به ناوی (
په یامنیژیک له ئیسپانیا وه) سه ربرده ی دوو گه نجی کۆمۆنیست
ده گێڕپته وه که له بهرده م دکتۆرێکدا به شانازییه وه ده یانگێرپایه وه
چۆن دوو راهیبیان کۆشتوه .. پێیان پاگه یاند چۆن پۆشاک
راهیبانیان پۆشیوه و چوونه ته لای ئه و دوو راهیبه هه شبه سه رانه که له
ترسی مه رگ له کانیکێ خه لووزدا کاریان ده کرد، دواتریش هه ردوکیان
بردوونه ته شویتیک و داویان لیکردوون به ده ستانی خۆیان گۆپی
خۆیان هه لکه نن.. دواتریش به و په رشی دلفۆشییه وه له مه رگی هێواشی
هه ردوو راهیبیان نواریوه .

با هه ندیک پروودی شاری کالا بگێڕینه وه بۆ ئه وه ی سه باره ت به
به ره لدا کردنی تاوانکاران و شیت و شواره کان قسه کانی پێشوومان
پشتراست بکه ینه وه .. کۆمۆنیسته کان له ۲۰ ته مووزی سالی ۱۹۳۶ له
کالا سه رجه م زیندانییه کانیان به ره لدا کرد.. تا ژماره یان گه یشته

هەزار پیاو و دوو هەزار ژن، لە مۆلگە و بارەگە یەکی شارەکاندا چەك و تفاق درابە هەموویان.. جا دواى ئەوەی بە باشترین شێوە نەركى هێرشكردنە سەر مەدریدیان راپەراند، پەوانەى سیکونزا کران و لەوێشدا بۆ ئەوەی بەرگری و بەرھەلستى کەسانی دیکە تیکبشکێزن، دوو سەت هاوولاتیان کوشت.. ئەو تاوانکارانە ماوەى شانزە هەفتە هەر لە سیکونزا مانەو هەتا فرانکۆ لەو شارە دەریبەراندن.. جاکاتێک فرانکۆ توانى لە سیکونزا وە دەریان بنێ، بینى گشت مێینهکانى تەمەن ۱۰- ۵۰ سالى دەستدرێژیان کراوەتە سەر و هەتکراون.. هەندێک لەو ژنانە یان لەو درپندە خوێنپێژانە سکیان پڕ بوو یانیش دووچارى نەخۆشیى زۆر پیس ببوونەو، هەندیکیشیان هەردوو بەلا و نەهامەتییان بەسەر هاتبوو.

لە کۆتاییدا ئەو نووسینەى مارسیل دۆتري دەهێنینهو کە سەبارەت بە شارى کیمبۆزیۆلۆس نووسیویەتى، لەو شارەدا سەت پاهیب و پیاوی ئایینی بە کۆمەڵێک شیت و شواری چەقۆ بەدەست بەسترا بوونەو، خوێنەر خۆی دەتوانى تۆقینی دواى ئەو پرەفتارە قیزەون و نامرۆفانە یە بێنیتە بەرچاوى خۆی.

*****

بهشی شانزدهم

نهو پرووداوانه‌ی بوونه هوی

هه‌لگیرسانی جه‌نگی دووه‌می جیهانی

سووخ‌ورانی نیوده‌وله‌تی به نه‌ینی و به یارمه‌تی ستالین
زه‌مینه‌ی دوویاره پرچه‌ککرینه‌وه‌ی ئە‌لمان‌ایان هینایه‌ ناروه،
هه‌رچه‌نده له په‌یمان‌نامه‌ی فرسایدا چه‌ندان کوتوپه‌ندی به‌سهردا
سه‌پیندرا بوو... جا بۆ‌ئه‌وه‌ی درک به هۆ‌کاره‌کانی وه‌ده‌رکه‌وتنی هیتلر
بکین، ده‌بی زانیاریمان له هه‌نبر نه‌و کوده‌تا سیاسییانه هه‌بیت که
له ماوه‌ی نیوان سالانی ۱۹۲۴-۱۹۳۴ داپۆ‌ژان.

هه‌گه‌ر کۆمۆنیسته ئە‌لمان‌یه‌کانی ئی وه‌ده‌رینجین، ده‌بینین
نۆ‌زینه‌ی گه‌لی ئە‌لمانی له‌سه‌ر ئە‌م چه‌ند مه‌سه‌له‌یه‌ کۆک و هاو‌پا بوون:
هه‌گه‌ر نه‌و ناپاکییانه نه‌بووان که ئە‌لمان‌ای کرده قوریانی جه‌نگ، نه‌وا
ئە‌لمانی له جه‌نگدا نه‌ده‌دۆ‌پا... هه‌روه‌ها پاره‌ده‌ران و سووخ‌ورانی
نیوده‌وله‌تی دۆ‌خی به ناو دیموکراسیی نیو بریتانیا و فره‌نسا و
ریلیه‌ته‌یه‌ کگرتوه‌کانیان قۆسته‌وه، بۆ‌ئه‌وه‌ی شکست به سوپای
ئە‌لمانی به‌ینن... پارتی کۆمۆنیستیش به سه‌رکردایه‌تی جووه‌کان و به
یارمه‌تی پاره‌ده‌رانی نیوده‌وله‌تی، هۆ‌ی دروستکردنی پشیوی و نه‌و

ھەراۋزەنا و بېسەرۋىيە بوون كە پېش واڭكردن لەسەر ناگريەست
ھاتە ئاراۋە و دواي واڭكردنەكەش شۇپش ھەلگېرسا.

ھەموويان لەسەر ئەو كۆك بوون كە لەسەر گەشت
نيشتەمانپەرۋەريكى ئەلمانى پېتويستە ئەوپەپى ھەلى خۇيان بھەنە
گەر بۆ ئەوئەي ئەلمانىي دواي جەنگ بنياد بنئەو و كۆتۈپەندە
سەريازى و ئابوورىيەكانى پەيماننامەي فرساي بەسەر ولاتەكەيان
تېكوپىك بىشكىتىن.

دېسانەو ئەگەر كۆمۇنىستەكانى لى دەرئىن، دەبىنين زۆرىنەي
پېبەرە سىياسەكانى ئەلمان لەسەر زەۋرۋورەتى پزگاركدنى خۇيان لە
پىككەوتنە ئابوورىيەكان كۆك و ھاۋرېابوون، چونكە لەلايەن پارەدەران
و سووخورانى نۆۋدەولەتتېيەو بەسەرياندا سەپىندرابوو.. پېبەرانى
ئەلمانى دركيان بەو كىرد ئەو پىككەوتنە مەترسىي لەسەر
سەربەخۇيى ولات دروست دەكات، چونكە ئەو سوودەي بەپىي ئەو
پىككەوتنەو سەپىندرابوون، دەبوونە ھۆي ئەوئەي ولاتەكە بگەوتتە
ژىر چىنگى ئەوانەي قەرزەكەيان پى دابوو، پىك وەك برىتانىي سالى
۱۶۹۴ و فرەنساي سالى ۱۷۹۰ و ئەمريكاي سالى ۱۷۹۱ دەبنە
نېچىرىكى چەۋرى سووخورانى جېھانى.. ھەمووشىيان دركيان بەو
كردبوو ئەو قەرزەنە دەبنە قەرزارى و بەكۆيلەكدنى گەشت تاكەكانى
گەل، چونكە دانەۋەيان تەنيا بە سەپاندنى باجىكى زۆرى سەر
ھاۋولاتيان مەيسەر دەپىت.

ئەوسا سەركدەكانى پارتى فاشىست برىاريان دا دراۋىك لە چاپ
بدەن پىشت بە قەرز و قوۋلە نەبەستى، بەلكو پىشت بە دەرەمەتى
نەتەۋەيى و مولكە نيشتەمانىيەكان و سەرچاۋە پىشەسازىيەكان و

کشتوکال و سامانه سرووشتییه کان و وزه ی به رمه مهینی گه ل
 بیستی.. گه لی نه لمانی به شیوه یه کی گشتی مه ستیان کرد له گه ل
 گه لانی نیتالی و نیسپانی و یابان له هیوا و خوزگه کانی وه دیهینانی
 ناینده یه کی سیاسی و نابوری نه و لاتانه دا هاویه شن، بۆیی
 هاویه یمانیه کی ته وه ره ییی هاته ئاراهه و بزوتنه وه ی فاشیستی به
 سه رزکایه تی هیتلر و مؤسولینی و فرانکو هاته کایه وه.

میژوو هه ول و کوششی مه زنی نه و سی که سه مان بۆ ده گێڕته وه
 که چۆن بۆ بنیادنانه وه ی ولاته کانیا و پزگارکردنیا له قه یران و
 شۆرش و نه و جه نگانه ی تیسی که وتبوون، هه ولی بی و چانیا
 خستوه ته گه پ.. نه وان پیشه سازی و کشتوکالیا به شیوه یه کی زۆر
 په رجوانه پێشخست.. کرده ی دووباره بنیادنانه وه ی هیزی
 سه ریا زیش، به یارمه تی به کریگر اوانی نوورانییه کان بوو، چونکه
 ده یانویست ولاتانی فاشیستی و سه رمایه داری له جه نگیکی دیکه ی
 جیهانیدا به شه پینن.

سه ره تا هیتلر و مؤسولینی سیاسه تی فاشیزمیکی میانپۆیا ن پی
 باش بوو، بریاریشیا ن دا گه نده لی و خراپه کارییه کان له په گه وه
 ده رکێشن و ولات له کۆمۆنیزم و کۆمۆنیسته کان پاک بکه نه وه و
 پیشه سازی و نابورییه گه شی به شیوه کی گشتی له ژێر ده سته لات و
 هه ژموونی نوورانییه کان ده ریپینن.. به لام هه ر له گه ل تیپه پینی کاتدا،
 که وتنه ژێر کاریگه ری لۆرده نازییه کانی جه نگه وه، نه و لۆردانه ش
 بانگه شه یان ده کرد ته نیا له ڕیگه ی داگیرکردنی سه ریا زییه وه ناشتی و
 ناسایشی جیهان سه قامگیر ده بیت

نییدی سه رکردایه تیی بالای سهریازی له ئیتالیا و یاباندا پشتگیری خویان بق لایه نگرانی نه خشه و بیردۆزه کانی کارل پیتەر راگه یاند که ناوبراو له سالی ۱۸۴۹دا رایگه یاند ببون.. به لام فرانکو پانی نه بوو له نۆ چوارچۆیه ی نه خشه و پیلانه که دا بمینیتنه وه، چونکه بیر و باوه په ئاینیییه کانی نه و پۆچوونه یان له لای چنکردبوو هر نایدۆلۆزیایه ک نکۆلی له بوونی خودا بکات له پیزی نه هریمه نه و هاوده ستیه تی.

نازییه کان بێجگه له داگیرکردنی فره نسا و بریتانیا، پیلانی قێکردنی جووله که کانی نۆ هر دوو ولاتیان دا پشت، ههروه ک چۆن له ولاتی نه و روپیدا تاروماریان کرد ببون.. پیلانه که پاکتاوکردن و له نۆبوردنی پاره ده رانی نۆوده وه ته و گه وره سه رمایه داران و ده سترگتن به سه ر موک و ماله کانیا نی گرتبوویه وه.

جا له و کاته ی هیشتا که هیتلر به ده ست نه شکه نجه ی پیش سالی ۱۹۲۴ی زیندان وه ده ینا لاند، چونکه به نوژمنی سه ره ختی لۆده نازییه کان و پاره ده رانی نۆ ده وه ته ی داده ندرا، په پتووکی (تیکۆشانم) نووسی، له دوا لاپه ره ی په پتووکه شدا نووسیویه تی: به مشیویه پارتی سۆسیالستی نیشتمانی هه لویتستیکی نه رییا نه ی له هه نهر مه سیحیه تدا هه یه، به لام کاروباره کانی ئاین و بیروباوه پ بق کۆمه لیک که سانی پسپۆر به جینا هیتلی.. ههروه ها له لایه کی دیکه شه وه دژی پووچی مادییا نه ی جووله که وه ستاوه ته وه که زۆر به قوولی پۆچووه ته نۆ ده روونی ئیمه و خه لکانی دیکه شه وه.

هیتلر به ره له مه و له سالی ۱۹۳۲دا سیاسه ته کانی له هه نهر بریتانیا دا پوونکردبوویه وه، ئاماژه ی به وه ش کردبوو مارکس و ستالین

و اینین چەندان جار جەختیان لەسەر ئەوێ کردووەتەوێ پیش ئەوێ
کۆمۆنیزمی جیهانی بگاتە دوا ئامانجی خۆی، دەبێ بریتانیا و
ئیمپراتۆریایەکی وێران بکات.. هێتەر لە درێژە ی گوته کانی لە و کاتیدا
گوته: ئەگەر پێویست بێت من ئامادەم بە هێز بەرگری لە بریتانیا
بکەم.

هێتەر سەبارەت بە پەیماننامە ی فرسای نووسیبوێتی: ئەو
پەیماننامە یە لە بەرژەوێندیی بریتانیا دا نەبوو، بە لکو لە سەرەتاوە تا
کۆتایی لە بەرژەوێندیی جوولە کە بوو بۆ ئەوێ ئەلمانیا بخەنە دۆخی
وێرانە ییەوێ.. هەرۆه ها نووسیبوێتی: تەنانت لە نێو بریتانیا شدا،
مەلانییەکی بەردەوام لە نێوان نوێنەرانی بەرژەوێندیی بریتانیا و
بەرژەوێندییە کانی دیکتاتۆرییەکی جوولە کە ی جیهانیدا هە یە.. جا لە
کاتە ی بریتانیا بۆ وەرگرتنی پێگە بەرژە کە ی لە جیهاندا ئەو پە ی هێز
و توانای خۆی خستبووێ گەر، دەبینین جوولە کە لە نێو ئەو ولاتە دا
تەنگوچە لە مە و سەرئێشە یان دەنایەوێ، لە بەر ئەوێ تێکۆشانی دژ بە
مە ترسیی جیهانییانە ی جوولە کە لە بریتانیا وەر و هاوکات لە گشت
شوێنێکی دیکە ی جیهان هاتە ئاراوێ.

هێتەر لە هە نە بر هاو پە یمانی لە گە ل بریتانیا دا هەر گیز پا و
بۆ چوونی خۆی نە گوێ ی.. ئەو دە یزانی مانەوێ ئەلمانیا وە ک هێزێکی
مە زن بە نە دە بە هاو پە یمانی لە گە ل ئیمپراتۆریای بریتانییەوێ..
لە بەر ئەوێ هە لە مە تی هاو پە یمانان لە سا لی ۱۹۳۶ دا دە سستی پێ کرد، چە ند
گفتو گوێ کە ی نا پە سمی لە نێوان دیپلۆماسییە کانی بریتانی و ئەلمان
پێ کخران.. جا کاتێ ک گفتو گوێ کە یان لە پێ ناو هاو پە یمانی لە گە ل بریتانیا دا
شکستیان خوارد و هێتەر ئەو پە ی هێز و کۆششی خۆی بۆ خستبووێ

گەر، گوتی: بۆ هاوپییمانی له گه‌ڵ بریتانیا هه‌موو قوربانییه‌ك ده‌دهین..
ئهم هاوپییمانییه پالیشتی بۆ موسسه‌عه‌راته‌كانمان هه‌راهه‌م ده‌كان،
هه‌رتێكی مه‌زنی ده‌ریابیش ده‌بیته‌ هاوسه‌نگه‌رمان، هه‌روه‌ها چوونه‌ نێو
كۆیكێ له‌ گه‌ڵ پێشه‌سازی بریتانیا بۆ ده‌گه‌ڕێته‌وه‌.

شكسته‌پێتان له‌ پێكه‌تانی هاوپییمانی له‌ گه‌ڵ بریتانیا، بووه‌ هه‌ی
لاوازیوونی به‌ره‌لستی ئایدۆلۆژیای تۆتالیتاری كه‌ لۆرده‌ جه‌نگیه‌كانی
نازیزم بانگه‌شه‌یان بۆ ده‌کرد.. هه‌تله‌ریش دواي شكسته‌پێتان
گفتوگۆیه‌كان گه‌یشه‌ ئه‌و باوه‌په‌ی سیاسه‌تیکی میانێ ناوانی
سنوورێك بۆ هه‌ژموونی سووخرانی نێوده‌وله‌تی به‌سه‌ر سیاسه‌تی
ده‌ره‌وه‌ی بریتانی دا. له‌به‌رئه‌وه‌ ناچاربوو ددان به‌ پاست و
دروستی را و بۆچوونه‌كانی كارل ریته‌ردا بنی كاتی گوتبووی: بۆ
ئه‌وه‌ی ناشتی به‌رقه‌رار بیته‌ و سه‌ربه‌خوایی ئابووری بگه‌ڕێته‌وه‌ جیهان،
سه‌رته‌ ده‌بێ پاره‌ده‌رانی جووله‌كه‌ و گشت ئه‌ندامانی بزوتنه‌وه‌ی
شۆڤشگێڕی جیهانی له‌ نێو بێرێن كه‌ كۆمۆنیزم ئاراسته‌ ده‌كه‌ن و
هه‌ژموونیان به‌سه‌ریدا هه‌یه‌.

له‌و گفتوگۆیه‌كه‌ی له‌ سالی ۱۹۳۶دا له‌ نێوان بریتانیا و ئه‌لمانیادا
به‌پێوه‌چوون، نوێنه‌ری بریتانیا لۆرد لنددری و نوێنه‌ری ئه‌لمانیاش
گۆرنگ و خودی هه‌تله‌ر بوو.. له‌و گفتوگۆیه‌كه‌دا، گۆرنگ پافه‌ی
ورده‌كاری و میژووی بزوتنه‌وه‌ی شۆڤشگێڕی جیهانی كرد و
له‌مباریه‌وه‌ نووسین و باسی كارل ریته‌ر و كه‌سانی دیکه‌ی به‌ نمونه‌
هه‌تایه‌وه‌.. دواتریش بۆ زه‌رووره‌تی به‌كارهێنانی جه‌نگێکی
سه‌رانسه‌ری دژ به‌و ئه‌قلیه‌ته‌ دكتاتۆریه‌، هه‌ولی خۆیان خسته‌ گه‌پ..
هه‌روه‌ها پلانه‌كه‌ی ئه‌لمانیاشیان بۆ باسکرد كه‌ ئاماده‌ی داگیرکردنی

گشت ولاتانی کومونیستی و پزگارکردنی که لانیان و له‌نتیوبردنی گشت ناپاکیکه... بوشیان پوونکرده‌وه تاکه پڼگه‌ی له‌نتیوبردنی کومونیزم به له‌نتیوبردنی گه‌لی جووله‌که مه‌یسره‌ده‌بیټ... ئه‌و به‌لکه‌نامانه‌شیان خسته‌به‌رده‌می که پټوه‌ندی کومونیسته‌کان به‌که‌وره‌ده‌وله‌م‌ندانی جووله‌که ده‌سه‌لمینن، چونکه هر جووله‌که‌کان بزووتنه‌وه‌که ناراسته ده‌کن و پاره‌ی پټویستی ده‌خه‌نه‌به‌رده‌م، له‌همان کاتیشدا پښتگیری له‌زایونیزمی سیاسیش ده‌کن و لایه‌نه‌مادییه‌که‌ی زایونیزمیان گرتووه‌ته‌ئسحق، بۆ‌ئوه‌ی بگه‌نه‌نامانجه‌نهیټیبه‌چاوه‌پوانکراوه‌که‌یان، ئه‌ویش ناماده‌کارییه‌بۆ‌ئو‌سه‌رده‌مه‌ی مه‌سیحه‌پزگارکه‌ره‌که‌یان ده‌گه‌پټته‌وه‌سه‌رزه‌وی.

ده‌شلټین هیتلر به‌لټینی داوه‌دژ پیلانه‌توندرپویه‌کانی لۆرده‌نازییه‌کانی جه‌نگ‌بوه‌ستټته‌وه‌و‌چالاکییه‌کانی دژ به‌کومونیزم‌ته‌نیا له‌نیو‌کی‌شوه‌ری ئه‌وروپادا‌سنووریه‌ند‌بکات، به‌و‌مه‌رجه‌ی بریتانیا بیټیه‌هاوپه‌یمانی ئه‌لمانیا... به‌لام لۆرد‌لندن‌دری‌گومانی‌خۆی خسته‌پوو‌له‌وه‌ی‌حکومه‌تی‌بریتانیا له‌پیلانی له‌نتیوبردنی کومونیزمدا به‌شداری‌بکات و به‌کرده‌ی له‌نتیوبردنی مرقفایه‌تی‌داده‌نی... ئه‌وسا هیتلر چاره‌سه‌ریکی‌مامناوه‌ندی‌خسته‌پوو‌و‌گوتی ئه‌لمانیا به‌ته‌نیا ئه‌و‌ئه‌رکه‌به‌جۆ ده‌گه‌یه‌نی، به‌و‌مه‌رجه‌ی بریتانیا په‌یمان‌نامه‌یه‌کی له‌گه‌ل‌بیه‌ستی و به‌لټین‌بدات‌هاوه‌ی‌ده‌سال جه‌نگ له‌نیوان‌ه‌ردوو ولاتدا‌هه‌لنه‌گیرسی جانه‌گه‌ره‌له‌لومه‌رج به‌هه‌ر‌شتیوه‌یه‌ک‌بگۆپێ... هیتلر په‌وونی‌کرده‌وه‌تاکه‌پڼگه‌ی‌سه‌ریه‌خۆییی بریتانیا و‌فره‌نسا و‌ئه‌لمانیا به‌سه‌ریه‌خۆییی‌ئابوورییه‌وه‌به‌نده، له‌سه‌ر‌ئو‌ولاتانه‌ش پټیسته‌ئو‌قه‌رزه‌قورسه‌له‌کۆل‌خۆیان‌بگه‌نه‌وه‌و‌خۆیان‌جله‌وی

ئابوورییه کانیاں بگرنه دهست، بق نه وهی تابووری جیهانی بگه ریته وه
 دڅخی ناسایی خوی.. دواتریش ده ریخت شو نامانجهی پارت
 سوسیاالستییه نیشتمانییه که ی هه ولی وه ده ده بیپنانی ده دات، نه وه به
 چاره سه ریکی پیشهیی پاسته وخق بق هه ژموون و بالاده ستیی
 سووخوران به سه ر کاروباری نیشتمانی و نیوخوی و جیهانی
 بدوژیته وه.. ده لپن له و دانیشته دا گوته که ی نذرانیلی به نمونه
 هیتاوه ته وه که ناویراو له په پرتوکه ی خویدا به ناوی (Coningsby)
 له سه ر زاری که سایه تییه کی نیو په پرتوکه که دا ده ری بریوه: ((
 کوننگسی نازیز، به مشیوه به بۆت پوون ده بیته وه نه وانه ی جیهانیان
 به رزه فت کردووه که سانی نذر جیاوازن به هیچ جۆرک به و وینایه ناچن
 که که سانیک کیشاویانه و نازانن چی له پشت په رده وه ده گوزه ری)).
 نیدی گورنگ پشتگیری بق پا و بۆچوونه که ی هیتله ر ده رده بری و
 ناماژه به وه ده کات میژوو پوونی کردووه ته وه چۆن جووله که
 ده وله مه ند و به هه ژموونه کان توانیویانه نابووری و سیاسه تی نه و
 ده وله تانه کونترۆل بکن که دزه یان کردووه ته نیویانه وه و به شیوازی
 ناپه وا و پزگی ی پر له خراپه کاری و تیکده رانه نه و نامانجه یان
 وه ده سته پناوه .. نه وسا هرفون پینترۆب پوودار و دڅخی که نه دای به
 نمونه هیتاوه ته وه، کاتیک لۆرد لندندری خوی له وی بووه .. پوونی
 کردووه ته وه لیژنه ی پاشایه تی ستیفن لیکۆلینه وه ی سه باره ت به
 پرسى گومرگه کانی که نه دا به ریوه بردووه و بۆی پوون بووه ته وه نه و
 ولاته سالانه سه ت ملیۆن دۆلاری ل ده دزری.. نه م دزیه ش
 بنووتنه وه ی جیهانی پزگی ده خات و دزه ده کاته نیو ولاته که و
 که نه ده لی و خراپه کاری و به ده خلاقى بلاو ده کاته وه و زۆرک له

به رپرسان و پیاوانی حکومت ده خاته دلخی کزله یه تییه وه، چونکه ده بانخاته نئو ته له ی به رتیل و به دنه خلاقیه وه... هه روه ها پینترۆب گوتبوی: دلخی ویلایه ته به کگرتووه کان چه ندان هینده ی که نه دا خرابتره، جا بق نه هیشتنی نه و مه ترسییه، ده بی سیتسه ت پیاوی نه خشه دانهر و ته گپرکار و نه قلی به پتوه بهر له نئو برین که بق وه به پینان و جیبه جیکردنی پیلانه دوور مه ودايه کانیا، لایه ن و گروپه نه ریتی و تاوانکاره کان ناراسته ده که ن، نامادجه که شیان بریتیه له بهرزه فیکردنی جیهان به هوی بزوتنه وه ی شوپشگپری جیهانییه وه.

ده شلین گورنگ گوتویه تی سووخورانی جیهانی پاره یان بق شوپشی سالی ۱۹۱۷ ی پوو سیا ته رخا ن کردوه، نه و ده رنه نجامه شی خستوه ته بهر باس که توانا بهر که سانه ده به خشی بتوانن بیهیننه دی، نه ویش بهر و دانه به بلاوکردنه وه ی پوکینه و نوژنامه یه کی بی وینه ی نئو میژووی مرقفایه تی.

دواتر هیتله ر بق لۆرد لندندری نێرده ی بریتانیای باسکردوه چون ملینان مه سیحی له شوپشی تۆکتۆبه ری سالی ۱۹۱۷ وه تۆر دپندانه سه رپاوان و به رپرسانی نه و قه سابخانانه ش ته نیا دز و تیکده ره جیهانییه کانن.

دواتر نه ندامانی نئو کربونه وه که دوا مه سه له یان تاوتوی کرد، نه ویش مه سه له ی هه ولی ستالین بوو بق گۆپینی ئیسپانیا به ره و دکتاتۆریه تی کۆمونیستی.. به مشیوه یه و به هوی شتوازه نه پینییه که ی خۆپچه ککرده وه ی نه لمانیا و بالادهستی و هه ژموونی نه نجوومه نی مه زنی خۆره لاتی ماسۆنییه نازادیه خوازه کان به سه ر فره نسا و تا ده گاته شتوازی پازیکردن و دنه دانی بریتانیا بق خۆپچه کنه کردن-

له کاته‌ی دوزمه‌ی سه‌سه‌خته‌کانی به باشت‌ترین شیوه‌ی خۆیان پرچه‌ی ده‌کرد-گشت به‌نده‌کانی کوده‌تا و پیلانگێڕییه‌ی جیهانییه‌که‌ په‌رده‌یان له‌سه‌ر مه‌المالده‌را... مه‌روه‌ها پوونیش بوویه‌وه نه‌لمانه‌کان گه‌پانه‌وی سه‌قامگیری و ناسایش به‌ نه‌ستم ده‌زانن ئه‌گه‌ر کۆمۆنیزم و زایۆنیزم له‌نیو نه‌برین، چونکه‌ باوه‌ریان وابوو ئه‌و دوو بزوتنه‌وه‌یه‌ خه‌ریکی مه‌لگیرساندنێ ناگری جه‌نگێکی دیکن.

له‌ کۆتاییه‌دا هیتلەر به‌ شیوازه‌ گوتارییه‌که‌ی خۆی کوتایی به‌ گفتوگۆیه‌کان هیتا، هیواشی خواست لۆرد لندندری تیبیکۆشی باوه‌ر به‌ حکومه‌ته‌که‌ی بێنی له‌گه‌ڵ نه‌لمانیدا بجێته‌ نیو هاوپه‌یمانییه‌ پێشنیازکراوه‌که‌.. دواتریش پێک و پاست گوتبووی: چونکه‌ من باوه‌رم وه‌هایه‌ ئیمپراتۆریای بریتانی و که‌نیسه‌ی کاسۆلیکی، دوو ده‌ستگه‌ی جیهانین، مانه‌وه‌شیان بۆ پاراستن و به‌رقه‌راربوونی یاسا و سیستمی ناینده‌یی جیهانی پێیۆسته‌.

له‌وانه‌یه‌ ئه‌و قسانه‌ی هیتلەر به‌لای رای گشتیه‌وه‌ سه‌یر و نامۆ بێته‌ به‌رچاو، له‌به‌رئه‌وه‌ چه‌ند راستیه‌کی دیکه‌ی میژووێ ده‌هینینه‌وه‌ بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌و قسه‌ و بۆچوونانه‌ی ناوبراو پشتپاست بکه‌ینه‌وه‌:

لۆرد لندندری دوا‌ی گفتوگۆیه‌کان گه‌پایه‌وه‌ له‌نده‌ن و پاپۆرتێکی پێشکێشی حکومه‌تی بریتانی کرد.. له‌ ۲۱ شوباتی ساڵی ۱۹۳۶دا نامه‌یه‌کی بۆ رینتۆب نارد و له‌ په‌ره‌گرافیکێ نامه‌که‌یدا نووسیویو: هیتلەر و گۆرنگ ئه‌وه‌یان بیرچووه‌ته‌وه‌ ئێمه‌ لێره‌ له‌ ئینگلترا بۆ ماوه‌ی چه‌ندان سه‌ده‌ به‌ده‌ست ته‌شه‌نه‌کردنی شۆرش نالاندوومانه‌.. سه‌باره‌ت به‌ جووه‌کانیش، ئێمه‌ هه‌زمان به‌ له‌نیو بردنیا نیه‌.. جگه‌ له‌مانه‌یش هه‌ست و مه‌زه‌نده‌یه‌کی مادیانه‌ له‌گه‌ڕێدایه‌ و پیتی وایه‌ نیو هه‌ول

ده‌دهن کونترۆلی هیژنکی گه‌وره بکه‌ن و له‌وانه‌یه نه‌وه‌وله‌ی ئێوه
 بیته‌ه‌ی کاردانه‌وه‌ی نه‌وه‌یه گه‌وره‌یه له سه‌رانسه‌ری گ‌ری زه‌ویدا
 یته‌ ئاراهه‌.. هه‌روه‌ها ده‌شتوانین له‌ وروژاندنی ئاشووب و نانه‌وه‌ی
 پشێوی له‌ جیهاندا، شوێنپیتی هه‌ول و گ‌وشش و به‌شداریکردنی
 جووله‌که هه‌لگیرن.. به‌لام له‌ هه‌مان کاتی‌شدا ده‌بینین هه‌ندیکیان له‌
 به‌رانه‌ردا هه‌لوێستیکی زۆر یه‌کلاکه‌ره‌وه‌یان هه‌یه، هه‌ژموون و پاره‌ و
 سامانی خۆیان بۆ وه‌ستانه‌وه به‌په‌وی نه‌وه‌ چالاکیه شه‌پخواز و
 له‌خشته‌به‌ره‌ی براهه‌کانیان خه‌رج ده‌که‌ن.

کاتی‌که هیتلر دانیابوو‌یه‌وه بریتانیا له‌ هاو‌په‌یمانی به‌ستن له‌گه‌ڵ
 نه‌لمانیا شکستی هێناه‌وه، زیاتر و زیاتر به‌ره‌ و پاست شکاندیه‌وه،
 چونکه باوه‌پ‌ی وابوو هیچ تاک و گ‌روپ و نه‌ته‌وه‌یه‌ک به‌ته‌نیا ناتوانی
 هه‌ژموون و ده‌سته‌ه‌لاتی سوو‌خ‌زانی جیهانی له‌ ولاتیانی به‌ناو
 دیموکراسی تیکۆپیک بشکێتی، له‌به‌رئه‌وه‌ی له‌په‌وی داراییه‌وه نه‌وه
 ولاتانه‌یان ته‌واو قۆلبه‌ست کردووه و هه‌ره‌موویان خستوونه‌ته ژێر
 قه‌رزگی که‌مه‌رشکینه‌وه.

جه‌نگی نێوخۆیی ئیسپانیا له‌ ته‌موزی ساڵی ۱۹۳۶دا هه‌لگیرسا،
 به‌کێشه‌بون و نزیک‌بوونه‌وه‌یه‌کیش له‌نیوان فرانکۆ و هیتلر و
 مۆسۆلینی هاته‌ کایه‌وه.. بریار و نه‌خشه‌ی فرانکۆ بۆ خه‌بات له‌پێناو
 ده‌ربه‌پاندنی کۆمۆنیسته‌کان له‌ ولاته‌که‌یدا وای له‌ هیتلر کرد له‌په‌وی
 سه‌ریازییه‌وه سنووره‌کانی توکمه‌ بکات، چونکه زۆر حه‌زی لێبوو بزانی
 ناخۆ ستالین له‌سه‌ر حیسابی ولاتیانی دیکه‌ی نه‌ه‌و‌پ‌ی هیچ هه‌ولێکی
 فراوانکردنی سنووره‌که‌ی ده‌دات؟ پۆژنامه‌وانی دژ به‌ هیتلر ریش هه‌ر
 هه‌نگاوێکی هیتلر‌یان به‌ دوژمنایه‌تییه‌کی ئاشیستی ناوده‌برد.. به‌لام

هیتلەر پاساوی بۆ ههنگاوهکانی خۆی دههینایهوه و پایدهگه یاند ههنگاوی خۆپارێزن، له شوێنێکی دیکه شدا گوتبووی گرنگیدان و بایهخی به کهمی له سه ر نه وه یه پێگه له ستالین بگرێ و نه یه ئی له ده وریه ری هتلی پانیی ٤٠ له نه وریادا ناوچه یه کی هه ژموون و دهسته لات دامه زێتی.. خو نه گه ر پێگه ی بدابایه، نه و نه لمانیا و بریتانیا و ولاتی دیکه ی نه وریه ی ده که و تنه نیو ته له وه ..

نازییه کان له نیو گه لی نه لمانیدا دهستیان به بلاوگرینه وه ی ئایدۆلۆژیای جێرمانی کرد.. نه م باوه پ و ئایدۆلۆژیایه پێی وایه نه ژاد و ره چه له کی جێرمانی له هه موو لایه ن و نه ژادیکی دیکه پێشکه وتووێره و ده بی به هێزی سه ریازی جیهان بخاته ژێر دهستی خۆی و ده وله تێکی جێرمانی بنیاد بنی.. به کێک له باوه ره نه گۆره کانی نه و پێیازه ش نه وه یه ده بی ملکچه چی بۆ سه رۆکی ده وله تی جێرمانی کوێرانه بیته و به شیوه یه کیش گفتوگۆی گوماناوی له باره وه نه کرێ.

به مشیوه یه ململانییی نیوان مه سیحیه فره دینداره کان به هه ردوو باڵی کاسۆلیکی و پروتستانی، به دژی ده ولته ده ستپێگرده، پیاوانی ئایینی هێرش توندیان دژ به نازیزم به ریوه برد، راشیا نگه یاند نازیزم هه ولی وێرانکردنی مرقفایه تی خستوه ته گه ر.. نازییه کانیش وه لامیان دانه وه و گوتیان: پیاوانی که نیسه دژی یاسان و له گه ل دهسته لات یه کیان گرتوه .. نه و سا پیاوانی ئایینی گوتیان: نازیزم دژ به پلانی خوا وه ندیه له ئافرانده ی مرقفدا و نه و پلانه ش په رته ده کاته وه .. نازییه کانیش پیاوانی که نیسه یان به وه تۆمه تبارکرد ده ست ده خه نه چه ند کاروباریکی ده وله ته وه که به هیه چ شیوه یه ک پێوه ندیی به وانه وه نییه .

هېتلر یاسایه کی توندوتیژی دهرکرد، هوشدارایی دایه پیاوړی
 ټایینی په څه له څو ځه باوه کان نه گرن و مل له بهر ملی یاسایه کانی
 ده ولت نه نټن... هه پوگیفیشی لټیان کرد نه گره دادگه په کان
 سه لماندیان یاسایان پټیټل کردوه، نهوا سزایان به سرده ده سه پټنټی.
 به شیک له بلاوکراوه کی بابا بیوسی یانزه می له چوارده ی ناداری
 سالی ۱۹۲۷ دا به ناوینشانی (سه بارهت به هه لومهرجی که نیسه له
 نه لمانیا) دهرچوو، فه رمانی دا به سر جیهانی مه سیحیدا بلاو
 بکړته وه، بابا له بلاوکراوه که دا به گشت کاسولیکه کانی راگه یاندبوو
 نه وه له قسه کانیدا سه بارهت به نازیه کان و څو به زلزانینی
 جیترمانیه وه باسی کردوه، ته واپاست و دروستن، بابا نووسیویو:
 له وانه په جیاوازیه که له نیوان گه لان و حکومت ته کان و نویتری
 ده سته لاته نه هلیه کان و هند هه بیټ، پټشی تیده چی هه ندیک که س و
 لایه نه هوی جیاوازیی سرووشتی و زیره کیی مرویی سروشتیه وه
 پټگه یه کی بالایان هه بیټ و له خه لکی دیکه پټشکه و تووتر بن... به لام
 بهر زکړنه وه نه و چین و گروپ و گه لانه بۆ ناستی پټشکه و تن و
 باشتربوونیکي میسالییانه، گورین و ده ستریز کړنه بۆ سر سرووش،
 چونکه تنه نیا فراوه ژویی (الکمال) بۆ خواوه نده، هر نه ویش نافرتنه و
 چاره ساز و بریارد هره، تاک یان کومه له و گروپیک بویان نییه
 بانگه شه ی مافی خواوه ندیبوون و په رستراویان هه بیټ... ناشبی که س
 بکه و ټه نیو هه له ی نه وه ی نیشتمانه که ی به نیشتمانی خودا یان ټایین
 بزانی، مه گره ده بنگ بیټ و تییکوشی و سنووری توانایه کانی
 خواوه ند تا نه و پټزه یه بهر ته سک بکاته وه، چونکه خودای مه زن
 پاشایه کی فه رمانه ووا و دادپه روه ره و هه رگیز نابی توانای نه ته وه و

گەلان بە هێز و توانایەکانی بەراورد بکری، دۆخی لەمشێوەیە وەک بەراوردکردنی تێۆکێک ناو بە دەریا.

ئەمە سەبارەت بە کاسۆلیکەکان.. بەلام پڕۆتستانییهکان، زۆر نازایانە پووبەپووی نازیزم بوونە و لە مانگی ئابی ۱۹۳۸ دا نامە و پەيامێکیان بلاوکردەو و تیایدا پوونیان کردەو و هەلۆیستی نازییهکان لەهەنەر ئایینی مەسیحی لە ئەلمانیا بەشێوەیەکی زۆر زەق لەگەڵ بۆچوون و جەختکردنەوێکانی فوهرر دژە.. هەروەها لە پەيامەکاندا هاتبوو: ئەوێ نازییهکان ئامانجیانە چەپاندن و سەرکووتکردنی کەنیسە کاسۆلیکی و پڕۆتستانییهکان نییه بە تەنیا، بەلکو لەنتۆبێرینی بیروباوەڕە سەرەکییەکی مەسیحییەتە کە لەسەر باوەڕپوون بە یەک خواوەند بنیاد نراوە، لە هەمان کاتیشدا دەیانەوی بیروباوەڕی جێرمانی لە شوێنی دابنێن.. واتای هەولی گۆڕینی خواوەندی مەسیحی بۆ خواوەندی جێرمانی چیه؟ ئەدی بیروباوەڕی خواوەندی جێرمانی چیه؟ .. ئایا لە خودای گەلانی دیکە جیاوازه؟.. ئەگەر وایە، ئەوا واتای ئەوەیە هەر گەل و نەتەویەکی خواوەندیکی تایبەت بەخۆی هەبێ.. واتای راستینی ئەو بیرۆکەیەش ئەوەیە هیچ خواوەندیێک لەبەرپەرتهووە بوونیان نییه.

هێزی پەشی نازیزم و هێزی سووری کۆمۆنیستی لە جەنگە ئێز بە مەسیحییەت و ئیمپراتۆریای پۆمانیدا هاوسەنگەر بوون.. دۆخە ئالۆزەکەش بوو پیاوانی کەنیسە ناچارکرد وەک هەلۆیستیکی نەتەویی دژی نازیزمی پەش بوەستنەو، لە هەمان کاتیشدا مەترسییە کە مەترەکی فاشیزمیان پەشتگوێ خست و سەبارەت بە بیرۆکە مەترسیی کۆمۆنیزم لەگەڵ فرانکو هاوڕابوون.. ئەو دۆخەش

پافه‌ی هۆیه‌کانی هاوپه‌یمانیکردنی کاردینال مندزنتیتی له‌گه‌ڵ سه‌رکرده‌
فاشییه‌کان په‌وه‌ن ده‌کاته‌وه‌ بۆ نه‌وه‌ی له‌ده‌ست هه‌ژموونی
کۆمونیستی نێو وڵاته‌که‌یان پزگار بێن.

له‌ هه‌لومه‌رجێکی وه‌هادا، ملیۆنان که‌س له‌ گه‌لی نه‌لمانی و
فره‌نسی و ئیتالی و ئیسپانی و یابانی، ده‌هه‌وییه‌ به‌ناچاری یه‌که‌ک له‌و
دوولایه‌نه‌ هه‌لبژێرین: یان پشتگیری له‌ کۆمونیزم یانیش فاشیزم
بکه‌ن.. هۆبسون پێگه‌ی پێ نیشان دان و پێی پاگه‌یاندن نه‌وه
هه‌لبژێرین که‌ مه‌ترسییه‌که‌ی که‌مه‌تره‌ و له‌ نه‌هه‌ریمه‌ن دوورتره‌.

به‌مشێوه‌یه‌ نه‌خشه‌ و پیلانگیریه‌یه‌ نه‌هه‌ریمه‌نییه‌که‌ بۆ په‌خساندنی
هه‌لومه‌رج و زه‌مه‌ینه‌ی جه‌نگی دووه‌می جیهانی هاته‌ کایه‌وه‌،
دیكتاتۆریه‌تی پووسی به‌ نه‌هێنی نه‌لمانیای پرچه‌ک ده‌کرده‌وه‌..
دیکتاتۆریه‌تی ئیتالی به‌ سه‌رۆکایه‌تی مۆسۆلینی به‌ نه‌هێنی که‌شتیه‌کی
ژێرئاوه‌گه‌ره‌کانی نه‌ندازیاران و زانیانی نه‌لمانیای بنیاد ده‌نا.. نه‌و
ژێرئاوه‌گه‌رانه‌ به‌ شێوه‌یه‌کی کرداری له‌ جه‌نگی نێوخۆیی ئیسپانیدا
خرانه‌گه‌ر، چونکه‌ له‌ ساڵی ۱۹۳۶دا هێزی نه‌و ژێرئاوه‌گه‌رانه‌ و
خوێراگرییان له‌ به‌رانبه‌ر گشت چه‌که‌ بریتانییه‌ دژه‌ ژێرئاوه‌گه‌ره‌کان
به‌ته‌واوی سه‌لمێندرا، نه‌و ژێرئاوه‌گه‌ره‌ نوێیانه‌ ده‌یانتوانی به‌ قوولایی
پنجسه‌د پێ بچنه‌ ژێر ده‌ریاوه‌، نه‌مه‌یه‌ش مه‌ودایه‌که‌ و هیچ چه‌کێکی
نه‌و کاتی نه‌یده‌توانی پێیان بگات و بیانه‌پێکی.. ئیدی حکومه‌تی
بریتانی به‌ مه‌سه‌له‌یه‌ی زانی و به‌ نه‌هێنی هه‌والی نه‌و ناماده‌کارییه‌یه‌ی
پێگه‌یشت.. کاپتن ماکس مارتون له‌ هێزی ده‌ریایی بریتانیدا
تاقیکردنه‌وه‌یه‌کی کرداری کرد بۆ نه‌وه‌ی بتوانی له‌و کاته‌ی نه‌و
ژێرئاوه‌گه‌رانه‌ له‌ به‌نده‌ره‌کانی خۆیاندا له‌نگه‌ر ده‌گرن، هێرشیان بکریته‌

سەر، به ژێرناوگه‌په‌که‌ی خۆیشی توانی خۆی له‌ گشت چه‌کێکی دژ به
ژێرناوگه‌په‌کان دووربخاته‌وه و به‌شێوه‌یه‌کی تێدۆی دوانزه‌ که‌شتی
ژێرناوگه‌په‌ی له‌نگه‌ر گرتو و تیک‌بشکێنی.. جا له‌ جیات نه‌وه‌ی کاپتن
مارتن له‌ لایه‌ن سه‌رکرده‌ی که‌شتیگه‌ له‌ کانه‌وه سوپاس و پێزانینی
ئاراسته‌ بکری، که‌وته‌ به‌ر پ‌قو‌کینه و نا‌په‌زایی و پله‌ به‌رزکردنه‌وه‌یان
وه‌ستاند و به‌ته‌واوی ده‌مکوتیان کرد.. بارودۆخه‌که‌ هه‌تا سالی ١٩٤٠
وه‌ک خۆی مایه‌وه، کاتێک ژێرناوگه‌په‌ نوێیه‌کانی نه‌لمانی هه‌پوگیگیان
له‌ بریتانییه‌کان کرد و گوتیان یان ده‌بی خوتان پاده‌ست بکه‌ن یانیش
له‌ برسان به‌رن.. نه‌وساکه‌ سه‌رکرده‌یه‌تی د‌ل‌وایان ئی کرد له‌ زه‌ریای
نه‌تله‌نتیدا جه‌نگی به‌ریه‌رچدانه‌وه‌ی ژێر ناوگه‌په‌کان به‌ پ‌ت‌وه‌بیات.

له‌ گه‌ل هه‌ژداریه‌ پ‌ن‌ش‌وه‌خته‌کانیش، به‌لام کاتێک جه‌نگ
به‌رپابوو هیچ چه‌کێکی ده‌ریایی بو‌ پارێزگه‌ریکردن له‌ که‌شتیه‌
بریتانییه‌کان نه‌بوو.. له‌ نه‌جامدا بریتانیا پ‌ن‌ش نه‌وه‌ی بتوانی له‌ سالی
١٩٤٢ جل‌ه‌وی جه‌نگ و سه‌رکه‌وتنه‌که‌ وه‌ده‌ست‌ب‌ئینی، ٧٥٪ ی
که‌شتیگه‌ له‌ بازرگانییه‌کان و چل هه‌زار سه‌ریازی ده‌ریاوانیی له‌ ده‌ست
دا.

ده‌گه‌رتینه‌وه‌ نه‌لمانیا، هیتل‌ر له‌ نه‌لمانیا هه‌نگاوێکی دژ به
سووخۆره‌ نێوده‌وله‌تییه‌کان هه‌ل‌ت‌نابوو، چونکه‌ سیاسه‌تێکی
سه‌ریه‌خۆیانه‌ی ئابووری و پ‌ی‌غ‌و‌رمی د‌ل‌رایسی راگه‌یانده‌بوو.. د‌ل‌وای له
یابان و ئیتالیا و ئیسپانیا ک‌ر‌د‌بوو له‌ پ‌ه‌و‌به‌پ‌ه‌و‌بوونه‌وه و د‌ل‌ایه‌ت‌یک‌ر‌نی
هینزی کارتل و ق‌و‌ر‌غ‌کاریه‌کانی سووخۆره‌ نێوده‌وله‌تییه‌کاندا پ‌ا‌ل‌پ‌شتی
بن، بانکیکی نێوده‌وله‌تیان ته‌رخانکرد که‌ د‌ل‌وا به‌ره‌مه‌ی نه‌خشه‌ و
پ‌لانی سزایه‌که‌یان بوو.. پ‌ایخ پ‌لانه‌که‌ی خۆی به‌ له‌نێو‌ب‌ر‌نی ل‌ک‌ت‌و‌ر

هانسى به پیره به رى بانكى پايخ و به كړنكې راوى سووڅوړه جيهانييه كان ده سټېټېكرد... جا پيش نه وهى هيتله ره نگاهه بوږانه كى خړى مه لټنى، كه س نه يده توانى دكتور هانس له پوڅسته كى لابتات، ته نيا به په زامه ندى نه و نه ندامانى بانكى نيوده وله تى نه بېت.

سووڅوړانى نيوده وله تى له جهنگى به كه مى جيهانييه وه بيمست و شش بانكى مهركه زيان بنيادنا بوو، پښك هاوشيتوهى نه و بانكه فېدرالييانه لى له سالى ۱۹۱۳ به سه رپه رشتى و پټنماى پؤل واريورگ بنياد نرابوون، ناوېراو له سالى ۱۹۰۷ چووه نه مريكا و دواترېش بووه هاويه شى ده سټگى كوهن - لوب و هاويه شانيان له نيويوركا.

له كاتى ناخاوټنمان سه بارهت به بزوتنه وهى نابوورى نه و قوناغه ميژووييه، گوته كانى تيؤډور ولسن (۱۹۱۶) ده هينينه وه، ولسا نواى سى سال له ده سټبه كاريوون و كار كردن به سيستمى بانكى په دهگى فېدرالى كه له لايه ن واريورگى جووله كه وه پښكخرايوو، ولسن له ناخاوټنه كى سه بارهت به ډوڅى نابوورى نه مريكا ده لى: باروډوڅى كه له پيشه سازه كه مان وهك باروډوڅى زقريه لاته پيشه سازيه مه زنه كانه و سيستمى پيشينه دان (التسليف) و قه رزه كانى كوټنټوالى كړدووه... سه رچاوهى نه و قهرز و پيشينه دان ش چه ند كه سيكن به په جبهى ده ست ده ژميږدريڼ و دواتر ده ستيان به سه رگه شه كړدى نه ته وه كه ماندا گرتووه، گروپ و ده سټه يه كن و به ته واوى ده سټه لاثيان به سه ر و لاتدا سه پاندووه.. له بهر نه وه نيدى حكومه ته كان - ته نانهت به ه ژموونترين و سيستماتيك ترينيان - كوزارشت له زقريه نه و ده نكانه ناكه ن كه ه لايانېزاربوون، به لكو پاستيه كى كوزارشت له ده سټه و تاقمه ه ژموونداره ده كه ن.

هەر ئەم دێخه‌یفه‌ له‌ ئێسته‌دا جیهانی مۆدێپن و شارستانی به‌ دیموکراسی ناوی ده‌بات. فرانکلین پۆزفلتی سه‌رۆکی ئەمریکا له‌ گه‌ژ بۆچوونی سه‌رۆک وێلسندا هاو‌پایه‌، چونکه‌ له‌ و کاته‌ی قه‌یرانه‌که‌ - یان تراژیدیایه‌ - ئابوورییه‌ گه‌وره‌که‌ی سییه‌کان سه‌ری هه‌لدا، پۆزفلت گوتی: ته‌نیا شێسته‌ خانه‌واده‌ی ئەمریکی ده‌ستیان به‌ سه‌ر ئابووری گه‌ل و نه‌ته‌وه‌دا گرتوه‌وه‌.. سییه‌کی گه‌ل ئەمریکیش به‌ ده‌ست خراپیی دێخی نیشته‌جێبوون و خۆراک و خواردنه‌وه‌ ده‌نالێنن.. هه‌روه‌ها گوتی: سه‌تا بیستی نه‌وانه‌ی له‌ پڕۆژه‌کانی W.P.A کار ده‌که‌ن، له‌ دێخیکی زۆر ناله‌باری به‌ دخۆراکێدان، ته‌نانه‌ت ناتوانن کاری پۆزانه‌یان به‌ ته‌واوی پاره‌پێتن.. من سوورم له‌ سه‌ر ئەوه‌ی پیاوانی بانکی له‌ نیۆ قه‌لا و قووله‌ پارێزراوه‌که‌یان ده‌رپه‌پێندێن.

به‌لام هێنده‌ی نه‌برد پۆزفلتیش گۆپا.. هه‌ستی کرد سه‌رکردایه‌تی ولاته‌که‌ی ده‌کات و گه‌له‌که‌ی به‌ره‌و جه‌نگ و شه‌ری دژ به‌و ده‌وله‌تانه‌ ده‌بات که‌ سه‌باره‌ت به‌ سیاسه‌تی پێش هه‌لبژاردنی له‌ گه‌لیدا هاو‌پا‌بوون.. جا دوا‌ی ئەوه‌ی پۆزفلت ته‌مه‌نیکی زۆری له‌ خزمه‌تکردنی سه‌رمایه‌داریدا به‌ سه‌ربرد، له‌ خانووی بێرنارد بارێخی ده‌وله‌مه‌ندترین و به‌هێزترین پیاوی ویلایه‌ته‌یه‌که‌گرتوه‌وه‌کاندا مرد، ئەو بێرناردی ماوه‌ی چل سا‌ن له‌ ژێر په‌رده‌وه‌ ده‌ستی به‌ سه‌ر ئەو ولاته‌دا گرتبوو و هه‌ر خۆی هوکمرانییه‌که‌ی ده‌کرد.. جا ئەگه‌ر خۆینه‌رێک هه‌یه‌ گومانی له‌ و قسانه‌ی ئێمه‌ هه‌بی‌ت که‌ سه‌باره‌ت به‌ بێرنارد بارێخ کردمان، با پێمان ب‌لی وه‌لام و لێکدانه‌وه‌ی بۆ سه‌ردانه‌کانی وینستۆن چه‌رچل جیه‌یه‌ که‌ هه‌رگیز سه‌ری له‌و پیاوه‌ نه‌ب‌په‌یوه‌ به‌رده‌وام هاموشۆی کردوه‌؟ .. ئەدی چۆن پا‌گه‌یانداوه‌ می‌ژوو‌یه‌کانی چه‌رچل

اینگه داته وه که راسته و خوق دوی چوونی بۆلای بارۆخ له سالی ۱۹۵۴
راگهیه ندراوێکی تایبەت به پشتگیریکردنی زایقونیزی سیاسی
بلاوکرده وه ؟

نیدی (دیموکراسی) بووه ئه و وشه بریقه داره ی دهسته لاتندار و
سه رێکه کان بۆ له خسته بردنی

که لاتیان وه که بنیشت به رده وام له سه ر ژاریان بوو.. ئه و وشه یه له
ولاتانی سه رمایه داریدا به کار ده بری که شوینی حه وانه وه و
که یفوسه فای پاره دارانی جیهانییه، ئه و پاره دارانه به زیادکردن و
که مکردنه وه ی پۆیننه (سیوله) به پیتی ویست و به رژه وه ندی و
ناره زووی خۆیان ده ستکاری به های دراو ده که ن.. ئه و دیموکراسییی
هه ریه که له بریتانیا و فیهنسا و ویلایه ته یه کگرتوه کان خۆیانی پسی
پێناسه ده که ن، واتای پێوه ندی و وابسته بوونی ئه و ولاتانه ده که یه نی
به و پاره دهر و سووخره نێوده وله تییا نه ئه ویش له پێگه ی قه رز و
قوله وه.. له لایه کی دیکه شه وه، ولاتانی کۆمونیستیش خۆیان به ولاتی
دیموکراسی ناوده به ن، چونکه که وتونه ته ژیر هه ژموون و دهسته لاتنی
هه مان گرووپ و دهسته ی سووخر و پاره دهرانی جیهانییه وه.

سیر نه نتۆنی ئیدن گوزارشت له پای ئه و سووخر و پاره دهرانه
ده کات، کاتێک له ۱۱ ی ئه یلولی سالی ۱۹۳۹ دا په یامیکی رادیۆیی
ئاراسته ی گه لی ئه مریکی کرد و له بێگه یه کدا گوته بووی: کاتمان بۆ
په خساوه ئه وروپا له ده مارگیری و هه لپه و هه ژموونی
هه واره وه سه کان ده ریا ز بکه یین.. له سه ر یه مان پێوسته له میانی
جیهانیکی نۆ به یه ک و پێ له جهنگدا هه رستانییی نۆ یه که مان بنیاد

نه‌نین.. ئه‌مه بۆگه‌نبه‌وونێکی هه‌زییه و هه‌چی دیکه... ئایا جه‌نگه‌کان بۆ
وێرانکردن یان بنیاد نان؟

زۆرێک له بریتانییه‌کان هه‌ولیان خسته‌گه‌ڕ وڵاته‌که‌یان و
هاو‌په‌یمانه‌کانی له‌ چوونه‌ نێو جه‌نگێکی نوێی دژ به‌ ئه‌لمانیا به
دوو‌ریگه‌رن.. هه‌ر له‌ ساڵی ۱۹۳۰ هه‌و له‌ گشت بۆنه‌یه‌که‌دا بێ‌زاری و
نا‌ره‌زایی خۆیان له‌ هه‌نبه‌ر هه‌لگیرسانی ئاگری جه‌نگێکی دیکه‌دا
ده‌رده‌بێ. به‌لام هه‌ر هه‌موویان به‌ نازیه‌ په‌شه‌کان تۆمه‌تبار ده‌کران
که‌ له‌ به‌رژه‌وه‌ندیی لۆرده‌ جه‌نگیه‌کانی نازیزم کار ده‌که‌ن.. په‌کت
له‌و بریتانیانه‌ی دوژمنایه‌تی خۆیان له‌ هه‌نبه‌ر کۆمۆنیزم پاگه‌یاند و
پشتگیریه‌یان بۆ فاشیزم دو‌پات کرده‌وه (سێر تۆزویلد موسلی) بوو..
ناو‌پراو و چه‌ندان سیاسه‌تمه‌دار و ژه‌نه‌پالانی خانه‌نشین به‌ هه‌ولێکی
بێ‌ده‌نگ و بو‌یرانه‌وه‌ هۆشداریه‌یان ده‌دا به‌ ئه‌ندامانی نێو حکومه‌ت نه‌به‌
نیجیری پیلان و کو‌ده‌تایه‌کی جیهانی.

بزافی دژ به‌ (سامیه‌ت) له‌ ئینگلترا له‌ ساڵی ۱۹۲۰ هه‌و سه‌ری
هه‌لدابوو، کاتێک ماریسدن گه‌ڕایه‌وه‌ ئینگلترا و په‌رتووکه‌کی پروفیسۆر
سێرجی نیلۆس (مه‌ترسیی یه‌هوودی) له‌گه‌ڵ خۆیدا هێنا‌بوو.

کاتێک ماریسدن ئه‌و به‌لگه‌نامانه‌ی وه‌رده‌گیرا، هه‌ره‌شه‌یان لێی
کرد نه‌گه‌ر ده‌سته‌به‌رداری چاپ و بلا‌کردنه‌وه‌ی په‌رتووکه‌که‌ نه‌بێت،
ده‌یکوژن.. به‌لام ماریسدن له‌ هه‌ره‌شه‌که‌ نه‌ترسا، په‌رتووکه‌کی له
چاپدا و ناو‌نیشانی (پرو‌تۆکۆلی سه‌رانی زایۆنیزم)ی بۆ هه‌لبژارد..
ه‌وای چه‌ند ساڵێک له‌ چاپکردنی په‌رتووکه‌که‌ - هه‌ر وه‌ک له
هه‌ره‌شه‌که‌دا هات‌بوو- له‌ هه‌لومه‌رجێکی ڕ له‌ ته‌مو‌ژدا مرد.

ئەو پەتووکە لە نینگلتر و دواتریش لە سەرانشەری جیھاندا ھەرا
و مۆمقۆبەکی گەودەیی نایەوھ... سووخورانی نۆدەولەتی ویستیان
خۆیان لەو ئابرووچوونە دەریاز بکەن و ھەلمەتییکی پڕوپاگەندەیان دژ
بە ماریسەن بە پتووەبرد، بە درلەن و دوزنایەتی کردنیکی پاشکاوی
سامییەت قۆمەتباریان کرد... لە لیکۆلینەو و شەرقەکارییەکانی خۆمدا
دەتوانم بڵێم ئەو بەلگەنامانەی لە پەتووکەکی پڕۆفیسۆر نیلقۆسدا
لە ژێر ناوینیشانی مەترسیی جوولەکە ھاتوون و لە پەتووکەکی
مارسەن بە ناوی (پڕۆتۆکۆلی سەرانی زایۆنیزم) ھینراو ھەتەو، ھەمان
پیلانە دوورمەودایەکانی نوورانییەکانە کە ئەمشێل پۆچیلد لە
کۆبوونەوێ سالی ۱۷۷۲ی فرانکفورتدا بۆ ھاوڕێیەکانی خۆی ڕاھە
کردوون.

ھیچ گومانێکیش لەو ھەدا نییە ئەو بەلگەنامانەی کە وتوونەتە
دەست پڕۆفیسۆر نیلقۆسەو، چەند بەلگە و ئاماژەیکە دیکە بوون و
دەتواندرا لە ڕاھەکردنی شتوانی پتەرەوکردنی نەخشە و پیلانەکاندا
پشتی پێی ببەستری و بگەینە ئەو راستییەکی چۆن داروینیزم و
مارکسیزم و نیچەیزم (پێبازەکی نیچە) بەکارھێنراون.

خۆنەری ئەو بەلگەنامانە -جا سەرچاوەکیان ھەرچی بەک بیت-
ناتوانی ھەک گوزارشتێک لەو بەرنامەیەکی بەلگەنامەکان ھەر لە سالی
۱۷۷۲ ھە پێشنیازی کردوون، نۆتۆلی لە زنجیرەداری و
بەلواپەکدامانی ئەو پڕۆدوانە بکات... ھەروەھا سەری لەو پێشبینییە
دەدە سوپمێ کە ھەرگیز بە ھەلەدا نەچووە.

ماکس ئاردر لە کۆنگرەیی شەشەمی زایۆنیزمدا کە لە سالی ۱۹۰۲
لە بازی سوئیسرا بە پتووەچوو، گوتاریکی خۆیندووەتەو ئەمەیش دەقی

په‌ره‌گرافیکى گوتاره‌که‌یه‌تى: پښگه‌م بده‌ن ئەم چه‌ند وشه‌یه‌تان پى
بلیم، وه‌ک نه‌وه‌ی پلیکانه‌ پلیکانه‌ به‌سه‌ر په‌یژه‌یه‌کدا سه‌رتان به‌م..
کۆنگره‌ی زایوونیزم.. پڕۆژه‌ی تۆگه‌ندای بریتانی... جه‌نگی
پیشبینیکراوی جیهانی.. کۆنگره‌ی ناشتی که‌ تیايدا به‌ یارمه‌تیی
بریتانیا ده‌وله‌تیکى سه‌ریه‌خۆی جووله‌که‌ له‌ فه‌له‌ستین پښکدیت.

زۆریک له‌ سیاسه‌تمه‌داران و پۆژنامه‌وانان نه‌و به‌لگه‌نامه‌یان
خویندوه‌ته‌وه‌ و ده‌ی داوێ له‌ پرسه‌ جیهانییه‌کان وردبینه‌وه‌ و لێیان
بکۆلنه‌وه‌، وه‌ک لۆرد سیدنهام و هینری فۆرد. هینری فۆرد نوای
خویندنه‌وه‌ی به‌لگه‌نامه‌کان په‌رتووکیکی به‌هاداری نووسیوه‌، کوتاییی
لێکۆلینه‌وه‌که‌شى پښک وه‌ک ده‌رنه‌نجامی لێکۆلینه‌وه‌کانى من.. له‌
١٧ى شوباتى سالى ١٩٢١ نیویۆرک وورلد چاپپیکه‌وتنیکى له‌گه‌ل به‌پۆز
هینری فۆرد سازدابوو، له‌و چاپپیکه‌وتنه‌دا ئەم په‌ره‌گرافه‌م
هێناوه‌ته‌وه‌: گرنگترین شتیک به‌وه‌ی سه‌باره‌ت به‌ پڕۆتۆکۆله‌کان بیلیم
نه‌وه‌یه‌ نیه‌وه‌پۆکی نه‌و پڕۆتۆکۆلانه‌ هاوشیوه‌ی پووداوه‌کانى ئەم‌قۆن..
شانزه‌ سال به‌سه‌ر به‌دیارکه‌وتنى نه‌و پڕۆتۆکۆلانه‌ تپه‌په‌یون، که‌چى
نێسته‌ و نوای سه‌ده‌یه‌ک له‌ ده‌رچوونیان، له‌گه‌ل بارودوخى هه‌نووکه‌یی
جیهان ده‌گونجی!

نێسته‌ سى و چوار سال به‌سه‌ر ئەم ده‌سته‌واژه‌یه‌ی فۆرد
تپه‌په‌یوه‌ (به‌سه‌ر گوتنى ئەم قسه‌یه‌ تپه‌په‌یوه‌) ، که‌چى هه‌تا نێسته‌
هاوشیوه‌ی نه‌و واقیعه‌یه‌ که‌ تیايدا ده‌ژین.. ئەمه‌یش به‌سه‌ بۆ نه‌وه‌ی
وه‌ها له‌ گشت خاوه‌ن ویزدانیکى زیندوو بکات ددان به‌وه‌دا بنی نه‌و
به‌لگه‌نامه‌ ته‌نیا ده‌قى ئەسلیی نه‌و پیلانه‌یه‌ که‌ پۆز له‌ نوای پۆز

قوانای جیبه جیکردنی زیاتر ده چنه پیشی و و ندری به به سته کانی
خویشی پتکاوه.

له کوتایی ناخواتنه که مان سه بارهت به پرتو کوله کانی سه رانی
زایونیزم، پتویسته پتوهندی نو سه ره که ی - به پرتو مارسدن - به شا
نهواردی هه شته می ئینگلیز به پتینه بهر باس، چونکه نه و پتوهندیه
کاریگری به کی نوری به سه ر خودی پاشا و په رده هه لمان له سه ر
لایه نه کانی نه و پیلانگتیره دا هه بووه که له و کاتیدا له ئینگلترا
هاتووه ته ناراوه. مارسدن له سالی ۱۹۲۱ تا ۱۹۲۷ له پرتو نامه ی
مورنینگ پستدا کاری کردوه، له وی نوری هاورپی دوزیه ته وه. به لام
له هه مان کاتیشدا له لایه ن پیلانگتیره کانه وه نوری به توندی دوزمانیه تی
کراوه. له سالی ۱۹۲۷ دا ده ستنیشان کراوه له گه ل وه لی عه هد (میری
ویژن) بۆ گه شتیکی ئیمپراتوری بجیت. هیچ ماقولیش نییه به پرتو
مارسدن نه و دهره ته ی نه قوستبیته وه و میری له و به لگه نامه و
پیلانگتیره پیا نه ناگادار نه کردبیته وه که وا پاره ده ران و سوو خورانی
نیوده وه تی و له هه مان کاتیشدا پیلانگترانی هینانه کایه ی کومونیزم و
زایونیزم به یه که وه هه ولی هه لسووپاندن و جیبه جیکردنی ده ده ن..
نیدی کاتیک وه لی عه هد ده گه رپته وه بریتانیا نوری ده گوی، نیدی وه ک
میره ده ستبلاره که ی جاران نه ما، به لکو بووه پیاوکی مکوپ و به
قوولی تیده فکری. به لام هه رکه مارسدن گه یشته وه بریتانیا باری
نه ندروستیه که ی تیکچوو، دوی چهند پرتو تیکیش مرد. نه مه ش
پوودوی ژه هر خوارد کردنی میرا بومان بیردینیته وه، دوی نه وه ی
پالنه ره راستینه کانی شوپشی فرهنسای بۆ لویسی پاشا پوونکرده وه.

گورانی وه لی عه هه دواى گه پانه وهى له گه شته كه دا نذر قوول و
 سه رتا پاگیر بوو، نیدی به بایه خه وه دهینوارپییه گرفته نابووی و
 کومه لایه تییه کان، سه ری له کانه خه لووزه کان ده دا و ده چوو مه مالی
 کرێکاره کان و له گه لیان ده که وته ناخاوتن، له مه یشدا په چاوی
 نه ریته کانی پاشایه تی نه ده کرد... دواتریش دژی هه رسیاسه تیک
 ده وه ستایه وه نه گه ره هستی کرد بایه باش و شایسته نییه، نذر
 بویرانه ش پا و بۆچوونی خۆی له هه نهر گشت مه سه له و کاروباریکی
 سیاسه تی ده ره وه ده رده بپی، به مه یش دژی هیزه نه یییه کان
 ده وه ستایه وه، به تاییه تیش کاتی له ۲۰ ی کانوونی دووه می سالی
 ۱۹۲۶ تاجی پاشایه تی له سه ر نرا.. به مشیوه یه نیدواردی هه شته م
 که وته نیتو ململانییه کی توندی هه نهر جله و به ده سه ر پاستینه کانی
 سیاسه تی بریتانی.. به لام هینده خۆی پانه گرت، چونکه سووخوران بۆ
 یه که چرکه ش ده سه ته ردارى ناوړپاندنی نه بوون، به تاییه ت کاتیک له گه ل
 مسته ر مارسدن چوونه گه شته که.. پروپاگهنده ی سووخوره کان
 نه وه بوو ده یانگوت پراوچی ژنانه و هه واداری پاستره وانه و ده ستی
 له گه ل نکرۆیلد مۆزلی لایه نگری بزوتنه وه ی فاشیزم تیکه ل کردوه..
 به لام کۆی نه و پروپاگهنده نه یاننوانی ژياننامه و ناویانگه مکوپه که ی
 به روشینن، تا نه و کاته ی برپاری دا بیته ژنیکی نه مریکی بخوانی
 به ناوی والی سیمبسۆن.. نه و سا هۆکاره کانی پروپاگهنده کردن وه که
 کووده ی هه نگ وروژان و پای گشتییان دژ به و خاتوونه وروژاند، نه م
 مه سه له یه بووه تاکه مه سه له یه که میتشکی خه لکی نینگلترای جه نه جال
 کردبوو.. مسته ر بالدوین فه رمانی سووخورانی بۆ لایردنی پاشا له
 عهرشی ده سه ته لات له نیتو ده ستانی دا بوو.. پاشا دوو بژارده ی خرایه

به‌رده‌م: یان ده‌ستبه‌رداری عه‌رش‌ی ده‌سته‌لآت بی‌ت، یانیش واز له
خواستنی مس سیمبسون بی‌نی، ئه‌ویش ئه‌و چاره‌سه‌ره‌ی مه‌لبژارد که
که‌رامه‌ته‌که‌ی ده‌پاریژن و نایکرده قه‌شمه‌رجا‌پی ده‌ستی نه‌یارانی، واتا
ده‌ستبه‌رداری عه‌رش‌ی ده‌سته‌لآت بوو.

بهشی حه‌فده‌یه‌م

هه‌لگیرسانی جه‌نگی دووه‌می جیهانی

هه‌ر له‌گه‌ل نه‌وه‌ی ئیدواردی هه‌شته‌می پاشای بریتانیا رایگه‌یاند ده‌سته‌برداری عه‌رش‌ی ده‌سته‌لآت ده‌بیت، ژماره‌یه‌کی ژۆر له پۆشن‌بیران و بیرمه‌ندانی بریتانی - به‌ئەندامانی پارله‌مان و کۆمه‌سه‌رکرده‌کانی سوپاشه‌وه - هه‌لمه‌تیک‌ی فراوان‌ی پڕوپاگه‌نده‌یان به‌پۆه‌برد بۆ نه‌وه‌ی باوه‌ر به‌حکومه‌تی ولاته‌که‌یان به‌ئینن پیلانگێڕیه‌کی سووخرانی نیۆده‌وله‌تی له‌گه‌ڕێدایه‌ و هیچ گه‌فتوگۆیه‌ک هه‌لناگه‌ڕێ. .. یه‌کێک له‌و که‌سانه‌ کاپتن پامزی و ئه‌دمیرال سیرباری دومفیل بوون و له‌ ساڵی ۱۹۲۸ دا گه‌یشته‌ ئه‌و باوه‌ره‌ی سه‌رکرده‌یه‌تی جووله‌که‌ی جیهانی که‌ له‌لایه‌ن پیاوان‌ی بانکی و سووخرانی جیهانییه‌وه‌ پێه‌رایه‌تییان ده‌کری، له‌ پیلانیک‌ی دوورمه‌ودا و به‌ ئامانج‌ی ئانه‌وه‌ی ململانێی نێوان گه‌لان، پاره‌یه‌کی قه‌به‌ و زه‌به‌لاح‌ی به‌رده‌ستیان بۆ گه‌ڕینی که‌سانی پله‌ بالا و پێگه‌ هه‌ستیاره‌کان به‌کارده‌ینن، ئامانج‌ی پیلانه‌که‌ش خۆ ئاماده‌کردن و زه‌مه‌ینه‌سازیه‌ بۆ هاتنی مه‌سیح‌ی جووله‌که‌کان بۆ نه‌وه‌ی پزگاریان بکات، ئه‌و سا حه‌کومه‌تی مه‌رکه‌زی له‌ فه‌له‌ستیندا ده‌توانی ده‌سته‌لآت و حوکمرانییه‌کی دکتاتۆرانه‌ به‌سه‌ر گه‌شت گه‌ل و نه‌ته‌وه‌کانی جیهاندا به‌سه‌پینی.

کاپتن پامزی و نه دمیرال دومفیل نه و په پې هـولـ و توانای
خویان خسته گه پر بق نه وهی نه هیلن بریتانیا له جهنگی دژ به نه لمانیا
بگي، هـروهـا کاپتن پامزی هـولـنکی تاقه تپرووکینی دا بق نه وهی
به ریز چامپرلینی سه رزکوه زیرانی بریتانی له مه ترسییه که ی سر
به رژه وه ندییه کانی بریتانیا ناگادار بکاته وه، چونکه پیلانگپر
نیوده وله تییه کان پیلانه که ی خویان به ته وای جیب جی کر دبوو و
بریتانیایان گلاندبووه نیو جهنگی دژ به نه لمانیا.. گه رچی نه بتوانی
باوه به سه رزکوه زیران بهیئی، به لام هر هیچ نه بی کارگرسیه کی
باشی لیکرد و دنی دا نیوانی خوی و هیتلر چاک بکاته وه و له میونخ
بگ پرته وه و چه تره که ی دهستی و کاغه زه که ی دهستی پاره شینی و
بلی نه مه ریکه و تنیکه و له نیسته دا ناشتی ده هیئته کایه وه.

هر پاسته و خق دوی نه و پاگه یانده، نه و پرژنامه گریه ی له لایه ن
سووخورانی نیوده وله تییه وه دهستی به سه رداگیرابوو، هـلمـهـتیکـی پر
له بق و کینه ی دژ به فاشیزمیان به رژه برد، نه فره تیان دابارنده سر
چامپرلین و به و پیره ژنه تومه تباریان کرد که ده په وی به هر نرخیک
بیئت ناشتی بکریئت، هـروهـا کوتیان هاوکار و پالپشتی
فاشیزمه.. به کریگیراوانیش له خو پیشاندانیکي گه وده ی نیو گوږه پانی
گشتی مۆسکودا گریان له په یکه رنکی وه همی چامپرلین به ردا.. نه و
جره پرژنامه گریه فاشیزمی نه لمانی و نیالییان وه
نه به یستییه کی پرهش پیشان دا که ناماجی توتالیتاریه کی په هایان
هیه.. خه لکانیکي که میش له جیاوازی نیوان نازیزم و فاشیزم و
کومونیستی و سوسیالستی ده گه یشتن.

بەكەككە لە وردەكارىي ئەو پىكارانەي لە پىشتى پەردەو گىرانەبەر،
ئەو بوو كاپتەن پامزى بەلئىنى بە سەرۆكۆزىرانى برىتانى دابو
بەلگەنامەيەكى بختە بەردەست كە گەواھىدەرى پىلانگىتپىيەكى دژ بە
بەرزەو ەندىيەكانى برىتانىايە .. ئەو بەلگەنامەيە چەند نامەيەكى نەيتىي
كۆددار بوون و لەنىوان وىنستون چەرچل و پۆزفلى سەرۆكى ئەمىرىكا
ئالوگۆر كرابوون .. ھەر ھە پامزى بەلئىنى ھىنانى ئەو نامانەي دا، بۆ
ئەو ەي بىسەلمىتى سۆخۆزانى جيهانى ئامانجىيان ھەلگىرساندنى
ئاگرى جەنگى دوو ەمى جيهانىيە .

كاپتەن پامزى لە پىگەي تايلەر كىنتى ئەفسەرى ئەمىرىكى
پاسپىترداو بە پەخشكردن و ەرگرتنى ئەو نامانە لە بالىۆزخانەي
ئەمىرىكا لە ەندەن ەو، بە دەستى گەيشتېو .. خودى تايلەر كىنت
پىئو ەندى بە كاپتەن پامزى ەو كۆدبوو، چونكە دەيزانى پىلانگىتپى و
كۆدەتايەكى جۆلەكەي جيهانى بە پىئو ەي، دەشيزانى بۆ ەستاندى
جەنگ ئەو پىيەي ەولى خۆي خستوو ە گەپ .. كاتىكىش پامزى
پىشنىيازى كۆدبوو ئەو نامە بەلگەييانە بداتە دەست سەرۆكۆزىران،
كىنت پازى بىو ئەو نامانە بباتە مالى پامزى لە گۆستەرى لەندەن .

لەو كاتىدا پىلانگىتپانى جيهانى سنوورى چالاكىيەكانىيان فراوانتر
بىو .. لە ئادارى سالى ۱۹۳۹دا توانىيان دنەي چامپرلن بدەن
بەيماننامەي پاراستنى پۆلەندىيەكان دژ بە ھىرش و دوژمنايەتتى
ئەلمانىيەكان واژ بكات، ئەمەيش بە زەفكردن ەو و پىشاندانى
ھۆشدارىيەكى ساختە لە ئەلمانىيە ەو بۆ پۆلەندىيەكان بە پىئو ەبرا ..
پاستىيەكەي ئەلمانىا ئەو ھۆشدارىيەي نەفاردبوو، بەلكو بۆ
چارەسەرىكى ئاشتىيانەي گرتىي دالان و تەنگەبەرەي پۆلەندى و

دانزنگ، پږڙه یه کی نقد باش و په سندی له دوو تووی خویدا
مه لگرتېو، نه و گرفته ش به هوی په یماننامه نادا په روه ریه کی
فرسای دروستېو.

یادداشتانه مه که ماوه ی چه ندان مانگ پشتگوئ خرا، به لام
پږښانه گری دژ به هیتله ر دژ هیرشیکی توندوتی ژیان
ده ستپیکردېو. پږښانه گریه که وه ک پیاوړیک وینای کردېو که
جیکه ی متمانہ نییه، نه و نړویه ش به سر ه موواندا تپه پی، وه
نمونه یه کیش بو پیشلکردنی گشت پښککه و تنامه کان له لایه ن
هیتله روه - ه روه ک چون پیشتریش په یماننامه ی فرسای پیشل
کردېو - نه و گوته یه ی هیتله ریشیان به کاره یتا که دوا ی داگیرکردنی
سدنلاند گوته یو ی نیدی دوا ی نه مه داوا ی هیچ شتیکی دیکه ناکات..
ه روه ها نه و یادداشتانه ناشتیخوازییه ی هیتله ریشیان به دژمنکارانه
له قه له م دا که ناراستی پوله ندای کردېو و وه نمونه یه کی دیکه ی
خواست و ریسته فراواخوازییه کانی هیتله ریان لیک دایه وه.

پاستیبه که ی هیتله ر پایگه یاندېو دوا ی نه وه ی نه و ستمی
سه پیندراوی په یماننامه ی فرسای په واندوه که دژمنانی نیسپانیا
دایان پشېو، نیدی هیچ شتیکی دیکه ی گره ک نییه و داوا ی ناکات..
هیتله ر له و به لینه راستگوبو و ته نیا به روه ناوچه ی سدنلاند و
به شیک له چیکوسلواکیا و تنگه به رهی پوله ندی و دانزنگ هاتېو،
چونکه په یماننامه ی فرسای به دروستکردنی تنگه به رهی پوله ندی،
برووسیای له خاکی نه لمانی جیا کردېو یه وه.. به لام دانزنگ شاریکی
نه لمانی بو و په یماننامه که له گشت ناوچه کانی دیکه ی نه لمانیای
دابړېو.. نه و به شعی له نیسته دا به چیکوسلواکیا ناسراوه، چه ند

هاوولاتییه‌کی نه‌لمانی خرایه‌ سه‌ر و له‌لایه‌ن چبکییه‌کانه‌وه‌ په‌فتاری
نۆر خراپیان له‌گه‌ل کرا و به‌سه‌ریاندا زالبوون.. هیتله‌ر ته‌نیا له‌و کاته‌دا
چوه‌ نۆر نه‌مساوه‌ که‌ گه‌لی نه‌مسا داوایان لێیکرد له‌ دوژمنایه‌تی
کۆمونیسته‌کان بیا‌نپاریزی، به‌لام هه‌موو لایه‌ک نکۆلییان له‌و مه‌سه‌له‌یه‌
کرد.

به‌شێوه‌یه‌کی گشتی پۆژنامه‌وانی خۆ‌ئاوایی گه‌لانی نه‌وێیان
ئاماده‌کردبوو وه‌ک دوژمنێک بنوارنه‌ نه‌لمانیا و گشت نه‌و و لا‌ئانه‌ی
پاڵه‌شتی له‌ سیاسه‌ته‌کانی ده‌که‌ن، وه‌ک فیه‌نسا و چه‌ند و لا‌تیکی
دیكه‌.

کاتیکیش گه‌لی نه‌لمانی هیتله‌ریان گه‌یانده‌ پێگه‌ی
سه‌رگر‌دایه‌تین چه‌رچه‌ل هه‌ستایه‌ سه‌رپێ و گوته‌ی: هیتله‌ر ته‌نیا
دپنده‌یه‌که‌ و کوپی درۆ و فروفیله‌.. به‌لام که‌س ناتوانی نکۆلی له‌وه
بکات هیتله‌ر جار له‌ دوا‌ی جار هه‌ولی ده‌دا بگاته‌ چاره‌سه‌ریکی
دادپه‌روه‌رانه‌ی گرفتی ته‌نگه‌به‌ره‌ی پۆله‌ندی و دانزنگ، به‌لام
سووخۆرانی جیهانی پێگه‌یان پێ نه‌دا، چونکه‌ وه‌هایان له‌ مسته‌ر
چامپرلین گه‌یانده‌بوو هیتله‌ر یادداشتنامه‌ی هۆشداریه‌که‌ی ناردوه‌..
ئهم درۆ و فیله‌ش وایان کرد مسته‌ر چامپرلین به‌ دوولییه‌وه
ئامۆژگاریی حکومه‌تی پاشایه‌تی بکات جه‌نگی دژ به‌ نه‌لمانیا
رایگه‌یه‌نیت.

له‌وانه‌یه‌ خۆینه‌ر پای وابی‌ت نه‌و ئۆمه‌تانه‌ی ده‌یانخه‌مه‌ پال
سووخۆرانی جیهانییه‌وه‌ نادرست و دوور له‌ راستی بن.. به‌لام نه‌که‌ر
ویستی به‌راوردێک له‌نیوان پووداوه‌کانی پێش و دوا‌ی جه‌نگی یه‌که‌می
جیهانی و هه‌روه‌ها پووداوه‌کانی پێش و دوا‌ی جه‌نگی دووه‌می جیهانی

بکات، ویکچوونئیکی نۆز گه ودهی نیوان نه خشه و پیلان و ده رنه جامه کانی بۆ پوون ده بیته وه.

جهنگه گه وده که به پهیماننامهی فرسای کۆتایی هات که هیچ که سیک ناتوانی بلی سهرکرده و پتبه رانی راسته قینهی مه سیحی بتوان پهیماننامه یه کی هاوشیوهی نه و پهیماننامه سته مکارانه یه واژو بکن.. به لام هه مان سهربرده جارئیکی دیکه له جهنگی دووه می جیهانییدا دوو یاره بوویه وه، نه ویش نه وه بوو هاوپه یمانان سیاسی خوراده سترکردنی بیمه رج و پیلانه نابوو ریه کی ستالین-وابت- مۆرگاننۆ و دابه شکردنی نه لمانیا بۆ دووبهش و دروستکردنی قه یزانی فرهنسیی دواى جهنگیان گرتبه ر. جگه له و گه مه مه تر سیداره ی پاره ده رانی نیتوده ولته ی و سهرکرده دکتاتۆره کانی پووسیا و چین له دواى کۆتاییه اتنی جهنگ له گه ل یابان کردیان.

کاتیکیش هیتله ر له چاوه نواری وه لامی پۆله ندا و جهنگی پرپیاهنده ی نیتو پۆزنامه کان ماندوو بوو، فه رمانی به سوپایه کی کرد به ره و پۆله ندا بجولین.. نه و سا بریتانیا به پیتی ریکه وتنی پیشووی له گه ل نه لمانیا جهنگی راگه یاند.. لیره دا ده توانین نه و تاوانه قیزه ونه بفهینه روو که سووخورانی جیهانی نه خشه و پیلانیان بۆ دا پشتبوو.. گفتیان به پۆله ندیه کان دا یارمه تی بریتانیا بدهن و بیپارێزن گهرچی ته واو ده یانزانی بریتانیا به راستی ناتوانی هیچ یارمه تییه کی ئاسمانی و وشکایی و ده ریایی پیشکesh بکات.

گوته که ی لۆرد لۆسمانی بالیۆزی بریتانیا له ویلايه ته یه کگرتوه کاند و هک به لگه یه ک ده هینمه وه کاتیکی له نه دجوومه نی گشتیدا له دوا ئاخاوتنی خوی راستیه کی خسته پوو و گوتی: نه گه ر

بنه ما و پټيازی سهره ریی خودی له بهرزه وهندی نه لمانیا نهك به دږی پټره و بکرایه، مانای نه وه بوو گه پاندنه وهی سدتلاند و چیکوسلواکیا و چهند به شټکی پوله ندا و تنگه به ره ی پوله ندی و دانزنگ بخږینه وه سهر پایخ.

هیژی فېوکه وانیی نه لمانی به دریزایی مانگه کانی یه که می جهنگه که و ورتتر بلټین به دریزایی ماوهی دهسته لاتنداریی چامپرلین وهك سهری کی حکومتی بریتانی، خویان له بومبابارانکردنی بریتانیا به دور دهگرت.. بریتانیاش هیژشی نه ده کرده سهر خاکی نه لمانیا، نه مېش وهك جټبه جټکردن و په چاوکردنی گوته که ی چامپرلین بوو که له پوژي پراگه یانندی جهنگ له پټکه وتی ۲ی کانوونی یه که می سالی ۱۹۳۹ پټشکه شی کردبوو، ناوبراو له گوته که یدا پراگه یانندبوو فرمان به هیژه کانی دهکات جگه له نامانجه سهر یازیه کان هیژش نه که نه سهر هیچ نامانجیکی دیکه.. نه مېش مانای دهست پاراستن بوو له هیژشکردنه سهر خه لکی سفیل و شاره کان.

دوای کشانه وهی ئینگلیز له دنکرک، جهنگ ماوه یهك و به مشټوه هیمنه نیمچه ناشتیبه به رده وام بوو، نه لمانیبه کان هیژشیان نه ده کرده سهر ئینگلترا، ئینگلیزه کانیش کاری دوژمنکارانه یان نه ده کرد.. نه و ماوه و قزناغه به جهنگی پوچ و بیمانا ناوده برا.. نه و جا هلمه تی پروپاگنده و ناوړپاندنی چامپرلین دهستیپټکرد، وینستون چرچلش پوښتی سهر کردایه تی بالای هیژه بریتانیبه کانی وه رگرتبوو، ناوبراو له نه روړژدا سهر کی شېبه کی شکستخواردووی کرد و بووه هو ی له ننوچوون و کوژدانی نژدیک له سهر یاز و نه فسرانی بریتانی، نه مېش شکسته کانی چهرچلی له نه نتوږب (۱۹۱۴) و شکسته که ی دیکه ی له داگیرکردنی

گالیپولی (۱۹۱۵) هیتایه وه نیتو یادگه . ئەم شکسته بۆ بیتوانایی سەربازی چه رچل ناگه پێتەوه، چونکه نابراو که سێکی زۆر زیره ک و کارامه بوو، به لکو به شێک بوو له پیلانی پووچاندنی حکومه ته که ی چامپرلین، ههروهک چۆن له سهرده می جهنگی جیهانیدا حکومه ته که ی نه سکویتیش به هه مان سیناریۆ پووچێندرا.. به مشیوه یه تۆبالی شکسته که نه خرایه نه ستۆی چه رچله وه، به لکو هه لمه تی پڕوپاگه نده که سه رله به ری ئاراسته ی چامپرلین کرابوو، له به رنه وه چامپرلین ناچاربوو ده ست له کار بکشیتته وه و وینستۆن چه رچل بچیته جێگه ی.

چه رچل له مانگی ئایاری ساڵی ۱۹۴۰ دا دیسانه وه هاوچه یمانیه کی له گه ل سۆسیالیسته کان به ست، بۆ نه وه ی حکومه تیکی نوێ پێکبه یینی و له سه ر ده ستی حکومه ته که دا جهنگه پووچ و بێمانایه که بکړینه جهنگیکی راستین.. له شه وی ۱۱ ی ئایاری ساڵی ۱۹۴۰ و پێک له و کاته ی چه رچل هاته سه ر کورسی ده سته لات، فه رمانی به فرۆکه وانی بریتانی کرد هێرش بکه نه سه ر شاره کانی ئه لمانیا، به مه یش پاساوی خسته ده ست ئه لمانیه کان به هه مانشیوه گاردانه وه یان هه بیت، نیدی لوی نه وه هێرشه جهنگه که بووه مالتویزانیه کی ته واو.. گه رچی زۆر که س به رگریان له سیاسه تی هێرشکردنه سه ر ئاماده مه ده نییه کان ده کرد، به لām هه رگیز نه یانتوانی پاساویکی گودجاوی بۆ به یینه وه .

ئه و سا سه رکرده نازییه کان چوونه لای هیتلر و پای خۆیان سه باره ت به زه رووره تی هێرشکردنه سه ر به کییه تی سۆفییه ت ده رپێ، نه مه یش بۆ خۆ دوورگرتن بوو له دۆخی چۆلبوونی پشتی ئه لمانیا کاتێک کرده به رفراوانه جهنگیه کانی به پێوه ده بات..

فوقۇرىش ناچار بوو پەزەمەندى لەسەر پا و بۆچوونە کەیان دەربەربى...
 لە ۲۲ى حوزەيرانى سالى ۱۹۴۱دا سوپاي ئەلمانى چووه نىو
 يەكيبە تىي سۆفبەت.. ئەوساکە و بەشئووە يەکی پاستوخۆ، برىتانىا و
 ويلايەتە يە کگرتووە کانى ئەمریکا هەولە ماديبە کانى خۆيان يە کخست بۆ
 ئەوئى يارمە تىي ستالین بدەن بەرپووى ھێزە کانى ئەلمانىا بوە سستیتەو
 و بەرپەرچيان بداتەو.. ھەلمە تىکی پىکوپىکی ناردنى ئەو کەشتيانە
 دە سستىپىکرد کە چەک و تفاقى جەنگيان بۆ پووسىا دەبرد..
 کۆمە کە کانىش لە پىگەى کەنداوئى عەرەب و مۆرمانسکەو گە پەندرانە
 پووسىا.

لەو کاتيدا چەرچل ھەلمە تىکی بەر فراوانى دە سستگىر کردنى ئەو
 کە سانەى بە پىئووە دەبرد کە دژى جەنگى ھەنەر ئەلمانىا بوون.. لەو
 ھەلمە تەى دە سستگىر کردندا پشتى بە يادداشتنامە يە ک بە سستبوو کە
 لە کاتى جەنگى نىئوخۆيى نىئەلەندا دەرچووبوو.. ئىدى ژمارە يەکی نۆزى
 کە سایە تيبە کانى سەر بە سوپاي کۆمارى نىئەلەندى خزانە زىندانەو،
 بەبى ئەوئى مافى بەرگى لە خۆکردنيان ھەبىت.. ئەو فەرمانى
 پەشەبگىرىيە لە پىگەى ھىزىرت مۆرىسۆنى وەزىرى نىئوخۆى ئەو کاتدا
 دەرچوون. دواترىش ناوبرا لە سالى ۱۹۵۴ لە کەندەا و لە کاتى
 ھەلمە تى کۆکردنەوئى کۆمەک بۆ زايۆنيزم بە ديارکەوت، پاساوى ئەو
 ھەلمە تە بەر فراوانەى پەشەبگىرىش ئەو بوو لە پىئناو سەلامە تىي گشتى و
 بەرزە فەتکردنى کە سانىکی نيازپيس و مەترسىدارە.. ئەو بەدواداچوون و
 لىکۆلینە وانەى دواى جەنگ بە پىئووە چوون، سەلماندىيان ئەو
 پەشەبگىرىيە ھىچ پاساوىکی نەبوو، بەلکو بە چەند بيانوويەکی نۆد
 پووچەو بە پىئووە براون.

له نیتو که سانی ده ستگیر کراودا کاپتن پامزی و نه دمیرال ستر باری
بیمیل و ژنه کانیا و هاو پتیه کانیا هه بوون. هر هه موویان له گه
ژماره یه کی زوری هاوولاتیاندا خرابوونه زیندانی بریکستونه وه و
هه نیتکیان تا نه یلوولی سالی ۱۹۴۴ نازاد نه کران.

پیش ده ستپیکردنی ره شبگیریه که، یو زه مینه سازکردن له پیتناو
هه نگاو هه لیتانی چه رچل، هه لمه تیکی فراوانی پروپاگنده ی
پژنامه وانیی سه به سوو خورانی جیهانی به پتیه برا.. پژنامه گه ری
وه های له خه لک گه یاندبوو جه ماوهری نه لمانیا تابووریکی زور به هیز و
سیستماتیکیان له نیتو پیزه کانی ئینگلیزدا هه یه و پزکاری پیویستی
گرتووته بهر دزه به سوپای نه لمانی بکات.

چه ندان به لگه ی پتیه نندی حکومتی چه رچل به جووله که ی
جیهانی له بهردهستن و به شتیه یه کی زور دپندان و سته مکارانه چه ند
که سایه تیه کی به ناوبانگ و خاوهن پتیه کی نیتو گه لی بریتانیان خسته
زیندانه وه، ته نیا سووچ و گونا هیان نه وه بوو پر به ده نگیان هاواریان
گرتبوو جووله که ی جیهانی دنه ی بریتانیای دا بگلپته نیتو جهنگی دژ به
نه لمانیا.

به لگه کانی دادگه ی بریتانی و لیکولینه وه کانی هه والگری نه و
ولانه، وه لاهی بوختان و درو و ده له سه ی پیاوانی حکومتی بریتانیان
دایه وه، چونکه هیچ ده ستگیر کراویک به هیچ جوریک تۆمه تی
هاوکاریکردنی نه لمانیای به سه ردا ساخ نه بوویه وه، به لکو ته نیا
تۆمه تیکی هه لبه سترای به کریگیراوانی سوو خوره جیهانییه کان بوو..
نه و که سانه ویستیان تۆمه تیکی ناوا بدنه پال ژنی نه دمیرال
نیکولسونی کۆنه سه رکرده ی ده ریاوانی بریتانی، به لام دادگه

بی‌تاوانییه‌کی سه‌ماند، حکومه‌ته‌کی چه‌رچلش به‌بی هیچ تۆمه‌تیک ده‌ستگیری کرد بۆ نه‌وه‌ی تۆله‌ی لی بکاته‌وه، چونکه ناوبراو پیش جه‌نگ داوای ده‌کرد پینگ له‌هه‌لگیرسانی ناگری جه‌نگیکی له‌مجۆره بگیریته.

زیندان نه‌یتوانی ده‌نگی نه‌میرال دۆمفیل و کاپتن پامزی خامۆش بکات، یه‌که‌میان په‌رتووک به‌ناویانگه‌کی خۆی (له‌ نه‌میرالیکێ تازه پینگ‌یشته‌وی ده‌ریاییه‌وه)ی نووسی و تیایدا نه‌تینی پووداوه‌کان و نه‌و لایه‌نانه‌ی ناشکرا کرد که بونه‌ هۆی هه‌لگیرسانی جه‌نگی دووه‌می جیهانی، تیایدا هۆشداریی دابوووه‌ گه‌لی ئینگلیزی.. پامزش په‌رتووکه‌کی خۆی به‌ناوی (جه‌نگیکی بی‌تاوی نووسی.. نه‌م دوو په‌رتووک - هه‌رچه‌نده له‌ بازاره‌کاندا نه‌مان- توانییان نه‌تینییه‌کانی پیلانگێپی و کوده‌تایه‌که بۆ پای گشتی ئینگلیزی و نه‌وڕوپی ناشکرا بکه‌ن.

نیفل چامپرلینی سه‌رۆکوه‌زیرانی پێشوو کاتیک ده‌بیینی ولاته‌کی ته‌نیا له‌ پیناو به‌رگریکردن له‌ به‌رژه‌وه‌ندی و مه‌به‌ست و نیازه‌کانی کۆمه‌لێک سووخرۆی جیهانی ده‌کرێته‌ قه‌سابخانه‌یه‌کی گه‌وره، به‌داخ و که‌سه‌ری نیو دلاییه‌وه‌ سه‌ری نایه‌وه.. هه‌له‌ته‌ی ناوڕپاندنی چامپرلین له‌لایه‌ن سووخرۆانی نیو ده‌وله‌تییه‌وه‌ تا دوا پۆزی مردنیشی به‌رده‌وام بوو، نه‌ک هه‌ر نه‌مه‌ به‌لکو هه‌زاران په‌رتووک سه‌باره‌ت به‌ ناوبراو ده‌رچوون و هه‌ره‌موویان وه‌ک که‌سیکی سست و بێده‌سته‌لات و تۆقیو له‌ هیتله‌ر لێی دواون .. له‌هه‌مان کاتیشدا سێر وینستۆن چه‌رچل تا ئیسته‌یشی له‌گه‌لدا بیته‌ وه‌ک که‌سیکی شکردار

لئی ده پواندری و له ناز و نیعمه تی خوشگوزه رانیدا گه وزان ده دات و
 بچته هر شوینی ستایشی ده کری و پزیکتی بیپایانی لی ده گیری.
 هر له گه ل هیرشه که ی هیتله ر بق سر پووسیا، چه رچل و پوزفلت
 پلاینگه باند خویان و حکومت ته که یان به وپه پی هیز و توانایانه وه بق
 پالیشتی و پشتگیرکردنی ستالین تیده کوشن.. چه رچل له گوته یه کی
 زور کاریگه ردا گوتی: ته نانه ت سل له هاوپه یمانیکردنی شه یتانیش
 ناکاته وه نه گه ر به لینی بداتی له له نیوبردنی فاشیزمدا یارمه تی
 ده دات.

دوای نه مه چه رچل و پوزفلت یارمه تیبه کی بیسنووری ستالینان
 دا، هه روه ها پاره وپوولیکی خه یالیشیان له خاوه ن بانکه جیهانییه کان
 قه رز کرد، دواتریش قه رزه که و سووه کانی قه رزه کانیشیان خسته سر
 حیسابی قه رزی نه ته وه یی هه ردوو ولات، دانه وه ی نو قه رزه ش خرایه
 نه ستوری هاوولاتیانان، خاوه ن بانکه کانیش به وپه پی ئاسوده ییه وه
 سه تان ملیقن دۆلاریان له و مامه له یه دا وه گیر ده که وت.

ستالین و پوزفلت بق دوزمنایه تی و به ربه ره کانیکردنی نه لمانیا
 پیکه وتن.. پوزفلت بق ستالینی دوویات کرده وه دواي کوتایی هاتنی
 جه نگ نه لمانیا یه ک نامینیتته وه بییته هوی نیگه رانی.. دواتر له چه ند
 سه رچاوه یه که وه گنرپدراوویه وه به بی دادگه ییکردن فره مان
 گوله بارانکردنی بق ۵۰۰۰۰ نه فسر و سه ربازی نه لمانی ده رکردبوو..
 پوزنامه گه رییی ئاراسته کراویش به رده وام له سه ر ژنی سیاسه تی
 له نیوبردنی گه لی جووله که ئاوازی ده ژهند.. به لام هه رگیز باسی
 سیاسه تی پوزفلتی نه ده کرد که ئامانجی پیشه کیشکردنی گه لی نه لمان
 بوو.

ستالین كۆمىرتىنى ھەلۋە شاندەۋە، لە بەرانبەرەشدا پۇزۇلت لە ھەنەر ئاۋرۇدا چەند سازشكى نوۋى نواند، دەستى ستالینى لە بەرانبەر ۶۰۰ مىليۇن مۇقى دانیشتۇۋى ئەۋرۇپاى خۇرەلاتدا ئاۋەلا كىرد.

تەنیا خۇدى چەرچەلىش دەتوانى پۈۋى بىكەتەۋە بۇچى لەگەن پۇزۇلت دادەنىشت و گۈى لە پېشنىازەكانى دەگرت بۇنەۋە لە پېنناۋ پازىكرىنى ماۋتسى تۇنگدا ھۇنگ كۇنگ بداتە چىنى كۆمىنىست.. چەرچەل چۆن تۈنىۋىتە ۋەك ھارۋىيەكى گىانى بە گىانى خۇى پېشانى سەرقى ئەمرىكا بدات، لە كاتىكدا ئەۋەى كۆتايى بەردەۋام دەيگوت ھەلۋە شاندەۋەى كۆمۇنىلىسى برىتانى بۇ پېشكەۋتن و خۇشگۈزەرانىى مۇقۇ پېۋىستە ۋە ھىتلەرىش بىرۋاۋەپى پېچەۋانەى ئەمە بو.

پاستىى ستالین تەنیا دۋاى داگىركىنى بەرلین و ئەلمانىاى خۇرەلات بەتەۋاۋى دەرگەۋت.

سەرمایەدارانى خۇرناۋايى بە چاۋى گىنگىدان و مكوپىۋنەۋە دەيانرۋانىيە پىكابەرىيە بەرچاۋەكانى ستالین.. بەلام ھېچىشان لە دەست نەدەھات.. ئەۋان كارتىكى زۆر قازانچىتىيان لەبەر دەستدابیو.. جا پېش ئەۋەى گەمە بەۋ كارتە بىكەن، چەند پېنمايىەكیان دایە دەست پۇزۇلت بۇ ئەۋەى بۇ دۋاجار ھەۋل بدات ستالین بېننىتەۋە نىۋ پىزەكەۋە.. پۇزۇلت پېشنىازى كىرد دەستى ستالین لە خۇرەلاتى دۋور ئاۋەلا ۋ سەرىشك بىكى و داۋاى ھەرىشك بىكات پېى بېەخىرى، لە بەرانبەر ئەۋەى لەگەل سەرمایەدارانى خۇرناۋا بگۈنچىت.. پۇزنامەگەرىى ئاراستەكراۋىش جەختى لەۋە دەكرەۋە

په زلفلت بۆی ستالینی له خۆره لاتی دووردا سه ریشك كړدوه، چونكه پاوژكاره سه ریا زبیه كانی پټیان پاگه یاندوه دواى نه وهى نه لمانیا بهر له دوو سال له جهنگلیكى بى نامان خوى پاده ستركرد، ناتواندرى یابان بهیترینه سه رچوك.. نه درویه هینده پوون بوو به شپوهیهك ژه نه پال مارك ناچار نه بوو پاسته وخو درویان بكات.. ژه نه پاله نه مریکیه کانیش ده یانزانی یابان ماوهیهكى نقر بهر له دقخه داواى دانوستانی ناشتی كړدوه.

ستالین جاریكى دیکه ده ستی به سه ر گشت نه و شتانه دا گوته وه كه له مه نشووریا ده یویستن.. دواتر په یمانه كى خوى شكاند و گه راپه وه نیو دقخى ململانییه وه.. نه مه بهس بوو بق نه وهى نه و هیزه شارلوانه تووپه بكات كه وا به نهینى كوشكى سپیان به پتوه ده برد.. بیگومان هه رده بى پیشنیازى كه هه نه مییان خستبته پوو، نه مه یش وایكرد په زلفلت نه خوش بكه وى و بمرى.. ده شلین له مالى بیرنارد بارووخدا مردوه.. دواى نه مه پاوژكارانى حكومه تى ویلايه ته په كگرتووه كان بریاریان دا كارت به سووده كه پاكیشن.. وانا چه كى نه تومى.. دوو بۆمبى نه تومى به ردرایه وه سه ر هیروشیما و ناكازاكى، بق نه وهى ستالین بوى ده ركه وى نه گه ر به جوانى نه یه ته سه ر پنگه چ شتیک چاوه پوانیه تى.. مه سه لى هه بوونى بۆمبى نه تومى ویلايه ته په كگرتووه كان تا نه و پنگه و ته به نهینى هیلدرابوویه وه.. پنگ هه ر له و كاته ی بقمبه کانیش به ردرانه وه سه ر نه و دوو شاره، یابان شكستی هینا و پیشبینى ته سلیمبوونى ده كرا.. به مشپوهیه زیاتر له سه ت هه زار كهس كوژان و نزیكه ی سیتسه د هه زار كه سیش بریندار و كه م نه ندام بوون، ته نیا له بهر نه وهى له ستالین بگه یه نن ویلايه ته

یەگگرتووہ کانی ئەمریکا بۆمبى ئەتۆمىی ھەبە .. لەلابەکی دیکەشەوہ دەبینین چەرچەل ھەرمانى دەرکرد ئەلمانیا بۆمباباران بکری بۆ ئەوہى نیازپاکىی نۆنەتەوہییە خۆرئاواییەکان لە ستالین بگەپەندری و ئەو بیرۆکەییەى لە مێشکى دروست بکەن ئەو نۆو ئەتەوہییانە نیازی ھاوپیئەتى و دۆستایەتییان ھەبە و ویلايەتە یەگگرتووہکان لە پێنناو ھۆشداری و ناگادارکردنەوہى ستالین، بە بۆمبى ئەتۆمى لە یابانیان داوہ و ئەگەر نەبەتەوہ سەر پێگەى راست ھەمان چارەنووسی یابان چارەنوارپەتى.

بهشی ههژدهیهه

مهترسییه هه نووکه ییه کان

شرۆفه کردنی میژوو دهرفه تی پیشببین کردنی ئاینده مان بۆ دهپه خستینی، چونکه میژوو خۆی دوباره دهکاته وه و ئهوانه ی له پشت بزوتنه وه ی شۆرشگیزی جیهانی ش وه ستاون پیلانه دوو مه و دایه کیانیان ناگۆپن، به لکو سیاسه ته کیانیان به شیوه یه ک دهگۆپن له گه له هه لومه رجه هاوچه رخه کیانیان بگۆنچی، هه روه ها دهستکاری پیلانه کانی شیان ده که ن بۆ ئه وه ی پیشکه وتنی زانسته نوێیه کان گه وهره ترین سوودیان پی بگه یه نی.

بۆ تیگه یشتنیش له هه لوێسته هه نووکه ییه که ی جیهان، پێویسته بگه پێنه وه ئه و کاته ی لینن له سالی ۱۹۱۸ دکتاتۆرییه په هایه که ی له پووسیا پیکهتتا وه سه لمیندرا ئه و دکتاتۆرییه ته بۆ ئه وه دامه زراوه دهرفه ت بۆ نیونه ته وه ییه خۆرئاوا ییه کان به په خستینی بیردۆزه دکتاتۆرییه جیهانییه که یان بخه نه واری جێبه جێکردنه وه.

دوای ئه وه ی لینن مرد، ستالین دهسته لاتی گرت دهست و له سه ره تا دا دارد دهست و ئامرازێکی بهر دهستی سه رمایه داره جیهانییه کان بوو. هه روه ها بۆ جێبه جێکردنی پیلانی کۆکردنه وه ی کرێکاران له ئۆکرانیا بیلاکۆمی دهستنی شانکرد. کاتیکی ش کرێکاران ملیان نه دایه بهر فره مانه کان، به زۆره ملی دهستی به سه ر گه نمدا گرت

و برسییه‌تی پووبه‌پووی پینج ملیۆن کرێکار بوویه‌وه، نواتریش نه‌و گه‌مه‌ بره‌برایه‌ بازارپه‌کانی جیهان بۆنه‌وه‌ی قه‌یرانه‌ ده‌ستکرده‌ ئابوورییه‌که‌ زیاتر ته‌شه‌نه‌ بکات و پینج ملیۆن جووتیاری دیکه‌ش په‌وانه‌ی خێوه‌نگه‌کانی سوغره‌کێشی کران بۆ نه‌وه‌ی له‌ میللته‌که‌ی بگه‌یه‌نن ده‌وله‌ت له‌ سه‌رووی هه‌موو شتێکه‌وه‌یه‌ و سه‌رۆکی ده‌وله‌ته‌که‌ش خوایه‌ و ده‌بی گۆپه‌په‌لی فه‌رمانه‌کانی بن.

نۆخه‌که‌ هه‌ر وا مایه‌وه‌ تا ستالین ژماره‌یه‌کی زۆری نه‌و سه‌رکرده‌ کۆمۆنیسته‌ به‌هوودیانه‌ی له‌نیۆبرد که‌ به‌بی هیچ گومانیک مارکسی بوون. نه‌وسا تروٲسکی و پٲبه‌ره‌ شوٲشگێٲه‌کانی دیکه‌ش ته‌واو دلنیا‌بوون له‌وه‌ی ستالین وازی له‌ نوورانییه‌ت هه‌ناوه‌ و خه‌ریکی وه‌ده‌یه‌نانی هه‌ز و ویسته‌ ئیستعمارییه‌ کانه‌تی.

هه‌لوێستی ستالین له‌هه‌ن‌به‌ر شوٲشی ئیسپانیدا نیگه‌رانیی نینوته‌وه‌یه‌ خۆرتا‌وا‌یه‌ی که‌نی پۆٲ به‌پۆٲ نیگه‌رانتی ده‌کرد، به‌تاییه‌تیش کاتیک سیٲرجس و مۆرین سه‌لماندییان ستالین بۆ جیٲه‌جیٲکردنی نه‌خشه‌ و پیلانه‌ نه‌ئینییه‌کان و هه‌له‌په‌ و ناما‌جه‌ ئیستعمارییه‌کانی، کۆمۆنیزمی نۆوده‌وله‌تی به‌کار‌دێنی.

دوای نه‌وه‌ی فرانکۆ له‌ جه‌نگی نۆخۆیییدا سه‌رکه‌وتنی وه‌ده‌سته‌تینا، لێکدانه‌وه‌ی په‌هتاره‌کانی ستالین زۆر دژوار بوو، هه‌روه‌ها پٲبه‌ره‌ شوٲشگێٲه‌کانی که‌نده‌ا و نه‌مریکا نه‌یان‌توانی به‌دوادا‌چوون بۆ گۆپانه‌ ڕیشه‌یه‌یه‌کانی پٲٲه‌و و پروگرامی پارته‌که‌ بکه‌ن هه‌ر وه‌ک چۆن له‌ کاتی وه‌رگرتنی بیروبا‌وه‌ی مارکسییه‌انه‌دا بۆیان پوون کرابوویه‌وه‌، کاتیکیش ستالین په‌یماننامه‌ی ده‌ست‌درژنه‌کردنی له‌گه‌ڵ هه‌یتله‌ر مۆرکرد، دوای نه‌وه‌ی هه‌ردوو ئیمپراتۆریای بریتانی و ئه‌لمانی نوقمی

نیو جهنگی دووه می جیهانی بیوون، رهفتارهکانی ستالین به شیوهیه ک بیوون وهک بلتی نهوپهپی توانای خوی بخاته گه پ بۆ نهوهی یارمهتیی هیتلر بدات دهست به سهر نهووپادا بگرت و دهسته لآت و هه ژمونی خاوهن بانکه جیهانییهکان برووخینی.

دۆخه که بۆ خاوهن بانکه جیهانییهکان هینده مهترسیدار بوو تا گه یشتنه نهو باوهپهی ههول بدهن ستالین پازی بگه نهله و ته مایه نیستعماریهکانی وهلاوه بنیت، به مهرجیک له گه لیاندا له سایه ی پیکه وه ژانیکی ناشتییهانه دا بژیهت.. هه ولشیمان دا باوهپ به ستالین بهینن که زۆر گونجاوه خوی به شیوهیهکی کۆمونیستییهانه حوکمی جیهانی خۆره لاتی بکات، نهوانیش به هوی حکومهتیکی پاگۆزه ریه وه حوکمرانیی جیهانی خۆرئاوایی بگره دهست. ستالین داوای کرد پاستگویی خویان ب سهلمینن. نه مه سه رهتای بیردۆزی پیکه وه ژانی ناشتییهانه بوو که نیسته قسه و باسیکی زۆری له باره وه ده کری. به لام پیکه وه ژانی ناشتییهانه له نیوان دوو گروپی جیهانیدا، یان له نیوان باوهپداران به خودا و باوهپداران به شهیتان شتیکی نهسته مه.

له نیوان چه رچل و پۆزفلتدا چه ند پتیه ندیهکی نهینی به پتیه چون، دواتر تایله رکینت په رده ی له پوودا هه لمالین و بووه هوی پیکه وتن له سهر لادانی چامپرلین له سه رۆکاپه تیی حکومه تی بریتانی بۆ نهوه ی چه رچل زه مینه ی وه رگرتنی پۆسته که ی بۆ ساز ببیت و جهنگی سارد و قسه یی ببیته جهنگی پاستین. نه مه شیان به شتیکی بی که موکورتی هه ژمار کرد نیازپاکیی خویان بۆ ستالین به دیاربخن.

میژوو یۆمانی پوونکردوه ته وه به پیز چامپرلین له مانگی ئایاری سالی ۱۹۴۰ به هه مان شیوه ی لادانی نه سکویت له سالی ۱۹۱۵، له سهر

كورسىيى دەستەلات لابرەۋە، چەرچەن لى ۱۱ ئاينى سالى ۱۹۴۰
 پۇستى سەرىكايەتى ۋەركىرت ۋېنك ھەر لى شەۋى ۋەركىرتى
 دەستەلاتكە شىدا ھەرمىنى بە ھەركەكانى ھىزى ئاسمانىي پاشايەتى دا
 دەست بە بۆمبارانكردنى شار ۋ ناۋچە ئەلمانىيەكان بىكەن. بەرپىز
 جى. ئىم سايىتى گەرە ئەمىندارى يارمەتيدەر لى ۋەزارەتى ھەركەكانى
 ئەۋكاتدا، دۋاى كۆتايى ھاتنى جەنگەكە پەرتۈۋىكىكى بەناۋىشەنى (
 بۆمبارانى تۆلەيى) لى چاپ دا. نوۋسەر لى پەرتۈۋىكەكەيدا سەبارەت
 بە دەستەۋەشاندىن لى شارەكانى ئەلمانىا، پاساۋ بۆ سىياسەتى چەرچەن
 دەھىنئىتەۋە ۋ پىتى ۋايە ۋەك پىزگاركردنى شارستانى بۈۋە. بەلام لىگەل
 ئەمەيشدا ددان بەۋەدا دەنئىت ھەرمەكانى چەرچەن دژ بە ھەركەۋتنامە
 ۋاژىكرەۋەكەي پىكەۋتى ۲ كىنوۋنى يەكەمى سالى ۱۹۳۹ ئىۋان
 فېرەنساۋ بىرىتانيا بۈۋە، چۈنكە لى ۋ پۇژىدا سەرىكەۋەزىرەنى ئىنگىلترا
 لىگەل سەرىكەۋەزىرەنى فېرەنساۋ پىكەۋتن جەنگ بە دژى ئەلمانىا
 پابگەيەنن، لى بەرئەۋەي ئەلمانىا پۇلەندەي داگىركىدېۋ، بەلام لى ھەمان
 كاتىشدا لىسەر ئەۋە پىكەۋتن شارەكانى ئەلمانىا بۆمباران نەكەن،
 چۈنكە ناكىرى سەرچەم گەلى ئەلمانىا باجى ھەلە ۋ سەركىشىيى تاكە
 كەسىك بەداتەۋە، ھەروەھا سەرىكى ھەردۈۋ ھەروەت لىسەر ئەۋە
 پىكەۋتن دەۋىي بۆمبارانەكە نۆر دىيارىكرەۋ بىت ۋ تەنيا ئامانجە
 سەريازىيەكان بېپىكى.

دۋاى جەنگ سەلمىندرا ھۆي پاستىنى پىشت ھەرمەكەي چەرچەن
 بۆ بۆمبارانكردنى شارەكانى ئەلمانىا- گەرچى دژى پىكەۋتنامەكە
 بۈۋ- ھەز ۋ ۋىستى خاۋەن بانكە خۇرئاۋايىيەكان بۈۋ بۆ ئەۋەي
 لى ھەنەبەر دۋاى بەرقەراركردنى جۈرە پىكەۋەۋەئىنكى ئاشتىيانەي

نیتوان کومونیزمی خوره لات و نورانییه تی خورناوا، دلسوزی و
پاسنگویی خویان بۆ ستالین بسه لمینن.

بۆمبارانکردنی ئەلمانیا لە لایەن بریتانیاوە بوو هۆی
تۆلەکردنەوێکی خێرای ئەلمانییەکان لە گەلی بریتانی و ئەزموونیکی
هێندە تال بوو بەدرێژایی میژوو هیچ پووداوێکی وەها توندوتیژ پووی
نەداوە.

زۆر دژواری هاوولاتییەکی ئاسایی ئاستی نزمبوونەوێ هەوایە شانی
پیلانگیڕی و کودەتای جیهانی بخە ملینن. ئەوەیش سەلمیندرا
نورانییهکان نیازیان نەبوو لەو بەلینەیی بە ستالینیان دابوو وەفاداری
بنوێنن. هەروەها ئەوەش دەسەلمیندرا سەرکردە جەنگییەکانی نازیزم
لەو کاتەیی بەنهیانی پیلانی پووخاندنی کومونیزمی جیهانی و
سەرمایەدارییان دادەپشت، دەیانویست فیل لە چەرچڵ بکەن و وەهای
تییگەییەنن هیچ پیلانگی و هەیان نییە بە هێرش سەربازی جیهان
بەرزەفت بکەن.

لە بەهاری ساڵی ۱۹۴۱ دا سەرکردە جەنگییەکانی نازیزم -
ئەوانەیی هیتلەر نەیدەناسین- داویان کرد (هیس) بە فڕۆکە بچیتە
بریتانیا و ئەو پێشنیازە بخاتە بەردەم چەرچڵ کە ئەگەر پازی بیت
جەنگی دژ بە بریتانیا بوەستینن، ئامادەن هیتلەر لە نێو بێن و ستالین
و کومونیزمیش بەتەواوی بسپرنەو، بەلام نوای ئەوێ چەرچڵ
پرسواری بە پزۆر فلت کرد، پێشنیازە کە پەتکردەو.

نوای ئەمە سەرکردە جەنگییەکانی نازیزم هەولیان دا لە پێگەیی
نێرۆکردنی هیتلەرەووە نیازپاکیی خویان بۆ نێو نەوێیە
خورناوییەکان بسه لمینن، بەلام پیلانە کە شکستی هینا و هیتلەریش

ده‌ریاز بوو. جا کاتیك نازییه‌کان له ده‌رخستنی نیازپاکی خۆیان بۆ ئه‌و که‌سانه‌ شکستیان هێنا که پۆزفلت و چه‌رچلیان ئاراسته‌ ده‌کرد، برپاریان دا هێرش بکه‌نه‌ سه‌ر پووسیا، بۆ ئه‌وه‌ی په‌که‌مجار شکست به‌ ستالین بهێنن و دواتریش پوو له‌ جه‌نگی بریتانیا و ئه‌مریکا بکه‌ن. له‌ پێکه‌وتی ۲۲ی حوزده‌یسانی سالی ۱۹۴۱دا هێرشیان کرده‌ سه‌ر پووسیا و هه‌ر له‌ گه‌ڵ هێرشه‌که‌دا چه‌رچل و پۆزفلت پایانگه‌یاندا خۆیان و حکومه‌ته‌کانیان به‌وپه‌ڕی هێز و توانای خۆیان ده‌بنه‌ پالپشتی ستالین. چه‌رچل له‌ گوته‌یه‌کی زۆر کاریگه‌ردا رایگه‌یاندا ده‌ست ده‌خاته‌ نێو ده‌ستی شه‌یتانی ئه‌گه‌ر شه‌یتان له‌ له‌نیوێردنی فاشیزمی ئه‌لمانیدا پشتی بگرێ. هیتلهری به‌ تۆپه‌لێك درۆ و فیل و هه‌سف ده‌کرد. به‌لام چه‌رچل ده‌یزانی هیتلهر له‌ گه‌ڵ هه‌موو هه‌له‌ و که‌موکورتیه‌کانیشیه‌وه، که‌سیکی نیونه‌ته‌وه‌یی نه‌بووه‌.

هه‌روه‌ك پێشتریش گوتمان ئه‌و پاگه‌یانده‌ی پێشتر لێی دواين توانی گشت گومانێکی ستالین له‌هه‌نبه‌ر دلسۆزی خۆئاوايه‌کان سه‌باره‌ت به‌ پرسى دابه‌شکردنی جیهان بۆ دووبه‌ش و دواتریش بپێکه‌ی پێکه‌وه‌ژانی ناشتییه‌یه‌ی نێوان خۆره‌لات و خۆئاوا نه‌هێلی. دواى ئه‌مه‌ چه‌رچل و پۆزفلت یارمه‌تییه‌کی بێسنووریان پێشکه‌شی ستالین کرد. پاره‌یه‌کی خه‌یالییان له‌ سووخرانی جیهانی قه‌رزکرد و سووه‌کانیشیان دا، دواتریش قه‌رزه‌که‌ و سووه‌که‌شیان خسته‌ سه‌ر هه‌ژماری هاوولاتیانی ئاسایی هه‌ردوو ولات، خاوه‌ن بانکه‌کانیش زۆر به‌ سانایی ملیۆنان دۆلاریان له‌ پێکه‌وته‌دا قازانج ده‌کرد. ئه‌مه‌ چاوتیریه‌ك بوو به‌ گیرفان و خوێنی خه‌لك پێشان درا، پێکه‌شی

له بېردهم هه رسي پياوه گوره که خوشکرد له تاران و يالتا و
بوئسدامدا دريژه به کوبوونه وه بېرده وامه کانين بدهن.

ستالين له تاراندا گه ميه کی زگر چه په لانه ی ده کرد. چوونکه
پوونبوويه هيتشتاکه باوه پي وه هايه نيونه ته وييه خورئاوييه کان
بېرده وام فېلي لي ده کهن. وه هاشي تيگه يانديبون زگر دژواره باوه پي
پي بهيندري و به سهريدا زالبن. چه ند داواکارييه کی زگر توندوتيز و
دژواړيشي خسته بېرده ميان و داواي سازشي زگر نابه جيتشي لييان
کرد. له کاتي ناخافته که يدا گوتبووي به هي لي نو داواکارييه نه وه
دلسوزي و نيازپاکي نه و پياوانه ي تاقي کردووه ته وه که به شاره زايي
خوي ده يانناست و ده زاني هر نه وانن کودتا و پيلانگيرييه
جيهانيه که ناراسته ده کهن. پوزفلت هه موو داواکارييه کاني ستاليني
به جي هينا بوو و گشت شتيکيشي پي به خشيبوو. چه رچلش دوو
بژلده ي خرابووه بېردهم، نه وانيش: يان په زامه ندي دهر بچري، يانيش
يارمه تيبه دارايي و پالپشتييه سه ريارزيه که ي سووخوراني جيهاني
له ده ست ده دات.

دواتر کوبوونه وه ي يالتا به پړوه چوو، ستالين هه لويستي خوي
گړي. وه هاي له که سه نيونه ته وييه کاني خورئاواي گه ياند سوز و
په زامه ندي نه ويان وده سته يناوه. پولي خانه خوييه کی ميسالييانه ي
گيړا. نه و کومينترنش نه و ده سته يه بوو که پيلاني بو شوړش و
پشيو و ناشو به کاني نيو ولاته جورلو جورده کان داده پرشت، ستالين و
پوزفلت و چه رچل پازييون دژي نه لمانيا بوه ستنه وه. پوزفلت ستاليني
دلنيا کرده وه له دواي کوتايي هاتني جه نگ نه لمانيا يه ک ودها
نامينيته وه ترس و نيگه راني دروست بکات، دواتريش ناشکرا بوو

پۆزفەلت بەبێ هیچ دادگەییکردنێک فەرمانی گوللەبارانکردنی ٥٠٠٠ هەفسەری ئەلمانی دەركردووە، پۆزنامەگەرییی ئاراستەكراویش بەردەوام لەسەر ژێی سیاسەتی لەنتۆبردنی گەلی جوولەكە ئاوازی دەژەند... بەلام هەركیز باسی سیاسەتی پۆزفەلتی نەدەكرد كە ئامانجی ریشەكێشكردنی گەلی ئەلمان بوو.

ستالین كۆمەنتەری هەلۆهشاندووە، پۆزفەلتیش لەهەنەبەر ناویراودی چەند سازشیکی نوێی نوێاند، دەستی ستالینی لە بەرانبەر ٦٠٠ ملیۆن مەرقۇفی دانیشتووی ئەوروپای خۆرەلاتدا ئاوەلا كەرد.

تەنیا خودی چەرچەلیش دەتوانی پوونی بكاتەووە بۆچی لەگەڵ پۆزفەلت دادەنیشت و گوێی لە پێشنیازەكانی پۆزفەلت دەگرت بۆئەوێ لەپێناو رازیکردنی ماوتسی تۆنگدا هۆنگ كۆنگ بداتە چینی كۆمۆنیست.. چەرچەل چۆن توانیوەتی وەك هاوڕێیەکی گیانی بە گیانی خۆی پێشانی سەرۆکی ئەمریکا بدات، لەكاتێكدا ئەوێ كۆتایی بەردەوام دەیگوت هەلۆهشاندنەوێ كۆمۆنۆلیسی بریتانی بۆ پێشكەوتن و خۆشگوزەرانیی مەرقۇ پێویستە و هێتەریش بیروباوەری پێچەوانەیی ئەمە بوو.

بەلام كەس نەیدەتوانی فێل لە ستالین بكات. چونكە لەگەڵ بەكرێگراوانی سووخورە جیهانبیەكاندا كاری دەكرد و ماوەیەكی زۆریش وابەستەیان بوو، تا وای لێهات وەك پەرتووکی كراوە دەیتوانی هەرز و بۆچوونەكانیان بخوێنیتەو، لەهەموو كەسێكی دیکەش باشتر دەیزانی تەنیا بۆ وەدیهێنانی هەلپە و تەمابە ئیستعمارییەكانیان كۆمۆنیزمیان دروستكردووە، بۆیە بریارێ دا بەپێی گەمە تاییبەتەكەیی خۆیان گەمەیان لەگەڵ بكات. بەمشێوەیەش توانی

له ناخروئتوخری جهنگدا سوپای هاوپه یمانان ناچار بکات چاوه پئی بن تا سوپایه کئی بهرلین داگیر دهکات.

هه رمانیکی سه ریازی ستالین بق نه فسه رانی سوپای سؤفییه تی که له پیکه وتی ۱۹ی شوباتی سالی ۱۹۴۳دا ده رچوو، پاستیی نهو بۆچوونه ی سه ره وه مان ده سه لمینی، ناوبراو له هه رمانه که یدا کوتوو یه تی:

له وانه یه نهو حکومه ته بۆرژوازیانه ی ولاتانی خۆرئاوایی که ئیمه هاوپه یمانیمان له گه لیاندا واژو کربوو، وابزانن تاکه نه رکی ئیمه ده ره پانندی نازییه کانه له خاکی خۆماندا. به لام ئیمه ی به لشفی و گشت به لشفیه کانی جیهانییش ده زانین نه رکه سه ره کیه که مان ته نیا دوا ی کۆتاییه اتنی قۆناغی دووه می جهنگه که ده ستپیده کات. دواتریش قۆناغی سییه م ده ستپیده کات که بق ئیمه قۆناغیکی گرنک و یه کلاکه ره وه یه و قۆناغی پوو خاندنی سه رمایه داری جیهانییه: ئامانجی به رده واممان شۆپیشیکی جیهانی و ده سته لاتی په های کرێکارانه. ته نیا له بهر گه یشتن به قۆناغی سییه میش چووینه نیو نهو هاوپه یمانیه وه. کاتیگیش بزانی هاوپه یمانانمان ده بنه کۆسپی به رده م ئامانجه به رزه کانمان، لییان جیا ده بینه وه.

پاستیی ستالین ته نیا له دوا ی داگیرکردنی بهرلین و نه لمانیای خۆره لات ناشکرابوو. دوا ی نه وه گشت به لینه کانی خسته ژیر پی. کۆی نهو پوو داوانه ش له پۆژنامه گه ری شاردرانه وه، چونکه نه چه رچل و نه پۆزفلت ده یانویست گه ل بزانی چۆن ستالینی پابردوو دیار، ستالینی بانکپ و تاوانکاری ساخته چیی جیهانی له خسته ی بردوون.

له‌سه‌ر نۆونه‌ته‌وه‌یه‌یه‌كان پۆیست بوو له‌گه‌ڵ كات خۆیان بگودجینن. هه‌روه‌ها دانیاش بوونه‌وه له‌وه‌ی نه‌گه‌ر ستالین و ماوتسی تۆنگ هه‌وله‌كانیان یه‌كبخه‌ن، ده‌توانن وه‌ك هێرشى كۆولله‌ و په‌تای تاعوون سه‌رانسه‌رى نه‌وروپا بخه‌نه ژێر ده‌ستى خۆیان. دواتر تێلكرین كه‌ ستالین كه‌وتووته‌ نۆو ساڵه‌وه و له‌ قۆناغى پیریدایه‌. پێیان باشت‌ر بوو خۆیان له‌گه‌لى بگودجینن و بیه‌كه‌ نه‌ دۆستى خۆیان نه‌ك مل له‌به‌ر ملی بنین و تووچه‌ی بكه‌ن و كوده‌تا شه‌یتانییه‌كه‌یان ئاشكرا بێت.

سه‌رمایه‌دارانى خۆرئاوایی به‌ چاوى گرنگیدان و مكۆپوونه‌وه ده‌یاننوارپیه‌ به‌ره‌نگارى و گرفته‌ به‌رچاوه‌كانى ستالین، وه‌لى هێچیشیان له‌ده‌ست نه‌ده‌هات. كارتێكى گرنگیان له‌ده‌ست بوو. جا پێش نه‌وه‌ی كارته‌كه‌ پاكێشن و گه‌مه‌ی پێ بكه‌ن، چه‌ند پێنماییه‌كیان بۆ پۆزفۆلت ده‌ركرد بۆ نه‌وه‌ی جارىكى دیکه‌ ستالین بگه‌پێنیت‌وه‌ نۆو پیزى خۆیان‌وه‌. پۆزفۆلت ستالینی له‌ خۆره‌لاى دوور سه‌رپشك كرد و هه‌موو داواكارى و خواسته‌كانى هێنايه‌دى، به‌و مه‌رجه‌ی له‌گه‌ڵ سه‌رمایه‌دارانى خۆرئاوا دا پووى خۆش پێشان بدات و له‌گه‌لیان بگودجێ. پۆزنامه‌گه‌رى ئاراسته‌كراویش جه‌ختى له‌وه‌ كرده‌وه‌ پۆزفۆلت ستالینی له‌ خۆره‌لاى دوور سه‌رپشك كرده‌وه‌، چونكه‌ پاورۆزكاره‌ سه‌ریازییه‌كانى - وه‌ك پێشتر لێى دواين - پێیان گوتبوو ناكه‌ی دواى ته‌سلیمبوونی ئه‌لمانیا له‌ جه‌نگێكى بێ ئامان، مل به‌ یابان كه‌چ بكه‌ی. ئه‌و درۆیه‌ هێنده‌ بێمانابوو به‌شێوه‌یه‌ك ژه‌نه‌پال ماك ئارسه‌ر ناچار نه‌بوو پاسته‌وخۆ درۆ بكات، ژه‌نه‌پاله‌ ئه‌مریکیه‌كانیش ده‌یانزانى یابان زۆر به‌ر له‌ دۆخه‌كه‌ داواى دانوستانى ناشتى ده‌كات.

پووداوی جیابوونه وهی تیتق له ستالین له دواي جه نگدا، نه وه دهسه لمیتنی ستالین له جیبه جیکردنی بهرنامه نیستعماریه که ی خزیدا بهرده وام بووه. تیتق بهرده وام ملکه چی سووخورانی نیوده وله تی بوو، چونکه بهرده وام پارهیان پی دده دا بق نه وهی له نه وروپای نیوه پاستدا پتگی خوی بیاریزی. کورده که ی چه رچل چه ندان جار له ناوچه کانی ژیر دهسته لاتی تیتق سه رکیشی به ژبانی خوی کرد و خوی خسته مهترسییه وه و به په په شووت خوی هه لده دا بق نه وهی له جیات ولاتانی خورناوایی له گه لی بکه ویته گفتوگووه.

له کوتاییدا ستالین مرد یان به واتایه کی دیکه له نیوبرا، به کریگیروای نیونه ته وه ییه کانیش له مؤسکو له گه ل مردنی ستالیندا دهستی خویان وه شانده. به مشیوه یه خویان له و سه رکردانه ی سه ر به ستالین ده ربا زکرد که ناوبراو متعانه یه کی زوری پتیا ن هه بوو. کورده که ی ستالینیش به ته وای بزد بوو به بی نه وهی که س سه روسو راغی بزانی.

له پتیا واپه پانندن و شارندنه وهی پووداوه کانی نیو پووسیا، پیکه وتنیک کرا بق نه وهی له دواي ستالین مالینکوف به شیوه یه کی کاتی دهسته لات بگریته دهست. مالینکوف فرمانی ستایشکردنی ستالینی دا و له نیو خه لکدا وه ک که سیکي شکودار له باره یه وه ده دوان، به لام هینده ی نه برد نه خشه و پیلانه کانی خوی گورپی. دیسانه وه پیوه ندییه کانی خوی له گه ل سه رکی چی ن نویکرده وه وه ولی دا له مه دا په زامه ندیی گه لی پووسی وه دهسته بیتنی و پالپشتیی له پیشخستنی گیانی نه ته وهی ده کرد. به م کرداره ی بریاری له سه ر چاره نووسی خوی دا.

نیونه ته وه بییه کانی خۆرئاوا داوای پرچه ککردنه وهی نه لمانیا یان کرد. به لام فره نسای دژی نه و داواکارییه وه ستایه وه. پژیهرانی پیلانگیزییه که مهنیدیسی فرانسیان گه یانده دهسته لات و هه ره پۆسته که ی خۆی هیشتیان وه تا کو گشت داواکاری و خواسته کانی نه وانی به جیهینا و سه بارهت به دووباره پرچه ککردنه وهی نه لمانیا، ره زامه ندیی فره نسایان وه دهستهینا. دواي نه وهی مهنیدیسی فرانس نه که که ی خۆی به ته وای به جیگه یانده، چاره نووسی وه ک زۆریک له کهسانی پێش خۆی بوو: پشتگوی خرا و له بیرکرا.

هه لویستی هه نه بهر خۆره لات ی دور، ئالۆز و تیکچه ژاو بوو، به لام تیگه یشتنی دژوار نییه. نیونه ته وه بییه کانی خۆرئاوا چۆن هاوپیانیان له یه کییه تی سۆفییه تدا هه بوو، له چینیش به هه مان شیوه بوو، به لام ناکری ماوتسی تۆنگ به یه کیک له هاوپیانیان دابندرئ. ماوتسی تۆنگ و ستالین پا و بۆچوونیان له هه نه بهر نیونه ته وه بییه خۆرئاواییه کاندایا چوون یه ک بوو. به لام دهسته لاتدارانی خۆره لات ی و خۆرئاوایی یه ک نامانجی هاو بهش کوی ده کردنه وه، نه ویش پاکتاو کردن و له نیو بوردنی چیانگ کای چیک بوو.

سه رمایه دارانی خۆرئاوایی له گه ل کۆتایی هاتنی جهنگی یاباندا هه لمه تیکی راگه یان دنیان دژ به چیانگ کای چیک به پژه ببرد، نه م هه وه یان دوو نامانجی هه بوو. ده یانه ویست بۆ ماوتسی تۆنگی بسه لمێن پیکه وه زیانی ناشتیبینه ی نێوانیان شتیکی کرده بییه، له هه مان کاتیشدا ده یانی ویست خۆیان له به لای رپیهره نیشتمانیه که ده ریا ز بکن، پۆژنامه گه ری حکومه تی نیشتمانی، چینی به گه نده لی و سه رکرده نیشتمانیه سه ریا زییه کانیشی به خۆگنخاندن و

خاووخلیسکی و پښکنه خستنی هیڅه چه کداره کان تومه تبار کرد،
مه روه ها سه ریازه نیشتمانییه کانیشی به کردنی تاوانی دزی و تالانی و
ده سندرژنی ناشکرا تومه تبار کرد. راستیه که ی زړبه ی نه و تومه تانه ی
ناراسته ی نیشتمانییه کان کرابوون پاست بوون.

گنده لپی نیو ریزی که سانی سر به حکومتی نیشتمانی
بیانوویه ک بوو تا کو پاساو بۆ ددانپیدانانی حکومتی بریتانی به
سستمی کومونیستی بهیننه وه. نه و پاساوه له لایه ن هه ندیک پاوژکاری
حکومته ی ویلايه ته به کگرتووه کان بۆ سه ندنه وه ی متعانه و پالپشتی
له چیانگ کای چیک به کار هات. کاتیک گنده لپییه کانی حکومتی
نیشتمانی چین خرایه به ر چاوی خه لک و پای گشتی، پوژنامه گه ری
نورکی شارنده وه ی نه و راستیه ی له جه ماوه رگرتنه ستق و وه هایان
بلاو ده کرده وه نه و که سه هه پمیانیه ی به هه فتاره خراپه کانیان
ناوبانگی حکومتی چینیان له که دارکرد، زړبه یان سر به شانه
نووستووه کانی کومونیسته کان بوون که ده زیان پیکرابووه نیو
حکومته ی نیشتمانی بۆ نه وه ی وه ک خوره له ناوه وه بیرژینه وه. نه و
پا و بۆ چوونه ش راستیه ک پالپشتی لئ ده کات که زوریک له و که سه
هه سمیانیه ی به هوی گنده لپییه کانیه وه هوبه هوبی په خنه ی توند
کرانه وه، دواتر سیستمی کومونیستی به باوه شسی ناوه لاوه چوه
پیشوازیان و پوست و پیگه ی گرنگیان وه رگرت. نه م قسانه لیزلی ملین
له کورنقو پشتراستیان ده کاته وه کاتیک وه ک نبرده په کی مژده هین (
التبشیری) له و کاتیدا له چین بووه به رگوئی که وتوون.

په وتی هووداوه جیهانییه کانی دوا ی سالی ۱۹۴۶ به لگه ی نه وه ن
هوسیا تا واده ی مردنی ستالین چه کی نه تقمی نه بووه ، چونکه نه گه ر

چه کێکی وه‌های هه‌بوویه سی و دووی له بۆمبارانکردنی شاره گه‌وره‌کانی که نه‌دا و ویلايه‌ته یه‌گگرتووه‌کان نه‌ده‌کرد.

چه‌رچل نه‌و نه‌رکانه‌ی به‌ته‌واوی به‌جینگه‌یاند که له‌لایه‌ن خاوه‌ن بانکه جیهانییه‌کانه‌وه خرابوونه سه‌ر شانی. به‌لام چه‌رچل به‌نیۆ سالدای چوو و که‌وته قۆناغی پیرییه‌وه و بووه باریکی گران. ئیدی کاتی نه‌وه ماتبوو فەڕی بدرێته کونجی پشتگوێخستن و له‌بیرکردن. به‌لام پۆژنامه‌گه‌ری و پرۆپاگه‌نده‌کان که‌سییه‌تی چه‌رچلیان بنیاد نابوو و له‌چاوی خۆڕئاواییه‌کاندا وه‌ک پیاویکی مه‌زن لێی ده‌نواپه‌ردا. هه‌روه‌ها پاله‌وانی نه‌ته‌وه‌یی که‌لی بریتانیش بوو و به‌هه‌لمه‌تی ناوێزاندن و ئابوو‌په‌ردن له‌نیۆ نه‌ده‌برا. هه‌روه‌ها نه‌شیان ده‌توانی به‌ئاسانی له‌پینگه‌ و شوێنه‌که‌ی خۆی ده‌ریه‌په‌ژنن. پیلانگێژان به‌و‌په‌ری چه‌په‌لییه‌وه نیازه‌کانی خۆیان شارده‌وه و هۆکاره‌کانی راگه‌یاندنیان خسته‌گه‌ر بۆ نه‌وه‌ی به‌ستایش و شکۆدارکردنیکی بۆ وێنه‌ بییه‌نه‌ که‌شکه‌لانی فه‌له‌ک. جا له‌هه‌شتایه‌مین سالتیادی ته‌مه‌نیدا دیاری و پێژلێنانیان به‌سه‌ریدا باراند. هه‌روه‌ها خه‌لکی په‌شوکیان تیگه‌یاند چه‌رچل له‌جیهاندا هیچ دۆژمنیکی نییه‌.

پووداوه‌کان ئامازه‌ به‌وه ده‌که‌ن پێه‌ره کۆمۆنیسته‌کان و نیۆنه‌ته‌وه‌ییه‌ خۆڕئاواییه‌کان هاوپه‌لوان له‌وه‌ی چه‌رچل کۆسپی سه‌ر پێگه‌ی وه‌ده‌یهاتنی خواست و ته‌مایه‌ نه‌پێنیه‌کانیان، سه‌رکرده کۆمۆنیسته‌کان بریاریان دا ئه‌تۆزین بیشان بۆ ملشکاندن و خلیسکپێردنی چه‌رچل به‌کاربێنن. کاتی‌ک ماوتسی تۆنگی دکتاتۆری چین له‌سالی ۱۹۵۴دا پێشوازی له‌ئه‌تلی و بیشان کرد و خوانتیکی شاهانه‌ی بۆ پێک‌خستن، کۆمۆنیسته‌کان له‌سه‌رانسه‌ری جیهاندا

مه‌واله که یان بلاوکرده وه . پڙژنامه گهری جیهانیش وینه‌ی نه‌وان و
خوانه مه‌زنه‌کی بلاوکرده وه .

بۆ که سێک کۆمۆنیست نه‌بیته زۆر زه‌حمه‌ته له ئاماژه‌کانی نه‌و
وینانه تیپگات . نه‌تلی له وینه‌که‌دا له سه‌ره‌وه‌ی میژه‌که دانیشتبوو .
به‌لام بیفان وه‌ها ده‌هاته به‌رچاو له‌لای خواره‌وه و نزیک ده‌رگه
دانیشتبوو . بۆچوونی گشتی نه‌وه بوو نه‌تلی میوانی شه‌ره‌ف بوو و
بیفانیش له‌لای کۆمۆنیسته‌کانی چین و پووسدا که سێکی هینده گرنه
نه‌بووه ، به‌مشێوه‌یه مه‌سه‌له‌که بۆ پای گشتی ئالتۆزی تیکه‌وت . چونکه
خوو و نه‌ریت وابوو میوان له نزیک ده‌رگه داده‌نیشیندرا .

کاتیک مرقه‌ چاو به‌ پووداوه زانراو و تومارکراوه‌کاندا ده‌گیرته‌وه
ده‌توانی به‌وپه‌ی دلنیاپیه‌وه پیشه‌بینی پوودانی چه‌ند پووداویکی
ناینده بگات ، نه‌وانیش :

یه‌که‌م : کۆمۆنیسته‌کان نه‌تقرین بیفان به‌کاردینن - جا ناوبراو
به‌مه‌ زانیت یان نا - بۆ نه‌وه‌ی له‌ پێگه‌ی هێرشکردنه‌ سه‌ر سیاسه‌تی
ده‌ره‌وه‌ی له‌ نه‌جیومه‌نی گشتیدا ، چه‌رچۆ له‌ ده‌سته‌لات لایه‌ن .

دوهم : نیونه‌ته‌وه‌یه‌ خۆرئاوایه‌کانیش هه‌لمه‌ت و هێرشه‌کانی
بیفان بۆ سه‌ر چه‌رچۆ له‌پێناو ده‌رکردنی بیفان له‌ پارته‌ی کرێکاران و
په‌رله‌مان به‌کاردینن . له‌ هه‌مان کاتیشدا گومان ده‌خه‌نه‌ نێو میشکی
خه‌ک و جه‌ماوهر که چه‌رچۆ به‌و ته‌مه‌نه‌ پیره‌وه نه‌توانی دانوستانه
نه‌ینیه‌ زۆر گرنه‌کان به‌پێوه‌بیات ، به‌مه‌ش ناوبراو له‌کۆل خۆیان
ده‌که‌نه‌وه . پێگه‌شی تیده‌چی نیونه‌ته‌وه‌یه‌ خۆرئاوایه‌کان به‌پێی
پێویست په‌رده‌ له‌سه‌ر پووداوه نه‌ینیه‌ دیبلۆماسیه‌یه‌کان دا به‌مان
بۆنه‌وه‌ی پاساو بۆ هێرش و هه‌لمه‌تی نه‌یاره‌کان به‌یننه‌وه . نه‌وسا

نه‌گەر له‌و کاتیدا چه‌رچڵ جوامێرانه و ئازایانه واز له‌ کورسییه‌کی نه‌هێنی، ده‌که‌وێته‌ به‌ر مه‌ترسیی ناشکراوونی ئه‌و پووداوانه‌ی به‌نه‌ینی و له‌پشتی په‌رده‌وه‌ له‌ گفتوگۆیه‌کانی تاران و یالتا و بۆتسدامدا پوویان دا‌بوو.

سێیه‌م: ده‌توانین زۆر به‌ سانایی پیشببینی بکه‌ین هه‌ر کاتی چه‌رچڵ هه‌ست به‌ گوشاره‌که‌ بکات ده‌ست له‌کار ده‌کشێته‌وه‌، له‌ هه‌مان کاتیشدا ده‌توانین پیشببینی بکه‌ین بی‌شان ناکشێته‌وه‌ و ناخلیسکی. به‌ نیچه‌ دنیاییه‌کی شه‌وه‌ ده‌توانین بلێین ئه‌تلی و ویدکن واز له‌ پارتی کرێکاران ده‌هێنن یانیش له‌لایه‌ن پارتیه‌که‌وه‌ ده‌در ده‌نرێن و بی‌شانیش بۆ به‌رپۆه‌ بردنی هه‌له‌مه‌تی هه‌لبژاردنه‌ گشتیه‌کان که‌وا سێر ئه‌نتۆنی ئیدن دوا‌ی جێگرته‌وه‌ی چه‌رچڵ داوا‌ی ده‌کات، سه‌رکردایه‌تی پارتیه‌که‌ ده‌گرێته‌ ده‌ست.

چواره‌م: کۆپه‌که‌ی پۆزفڵت چه‌ند ورده‌ ناماژه‌یه‌کی سه‌باره‌ت به‌ واقعی خۆ گونجاندنی ناچارانه‌ی چه‌رچڵ له‌گه‌ڵ سیاسه‌ته‌کانی پۆزفڵت و پاگه‌یاندنی هاو‌پێیه‌تییه‌ پووک‌شه‌که‌ی باوکی له‌هه‌نبه‌ر سه‌رۆکی نه‌مریکا کردووه‌. گه‌رچی سه‌رۆکی نه‌مریکا به‌وپه‌ڕی قسه‌ په‌قییه‌وه‌ پایگه‌یاند هه‌زی له‌ هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه‌ی کۆمۆنۆلیسی بریتانییه‌، به‌لام پۆزفڵت ناچار بووه‌ خۆی وه‌ک هاو‌پێیه‌کی گیانی به‌گیانی پیشان بدات، ئه‌مه‌یش پاستیه‌که‌ و ئه‌و پێبازه‌ پوون ده‌کاته‌وه‌ که‌ نێونه‌ته‌وه‌یه‌ خۆرئاواییه‌کان له‌پێناو پیاو‌ه‌یکدا ده‌یگرنه‌به‌ر که‌ زۆر که‌س به‌ پیاوێکی مه‌زنی نێو سیاسه‌تی بریتانیای ده‌زانن.

ئه‌و خاله‌ی ده‌بی وه‌بیر به‌یئدریته‌وه‌ ئه‌وه‌یه‌ نێونه‌ته‌وه‌یه‌ نازییه‌کان له‌ کۆپه‌پانی گه‌مه‌که‌ دوورخاونه‌ته‌وه‌، ئێسته‌ دوو کۆمه‌له‌

خەلك ماونەتەو و ھەردوولایان ھەولی كۆنترۆلكردنی جیھانیان
خستووەتە گەر، ئەوانیش: دىكتاتۆرە كۆمۆنىستەكانى ڕوسىا و چىن،
سەرمايەداران یان نۆیۆنەتەو ییە خۆرئاوایەكان.

جا مادام ھەردوو كۆمەلە پازىن بەشیۆە یەكى ئاشتییانە پێكەو
بژىەن و جیھان لەنۆیان خۆیاندا دا بەش بكەن، جۆرە ئاشتییەكى
دۆزارى لەرزۆك دیتە كایەو. بۆ ئەوێ ئەگەر سەركر دەى یەكێك لەو
یۆلایەنە برپارى دا بىردۆزى پێكەو ژيانى ئاشتییانە ھێندە سست و
لاواز بوو ئىدى ناتوانى وەلامگۆى پێداویستییەكان و سیستەم
نۆیۆیەكان بێت، تاكە جێگرەو و ئەلتەرناتیفێكى ئەو ئاشتییە جەنگ
بێت.

ئەگەر كۆمۆنىستەكانى خۆرئاوایى لە ھەلگیرساندنێ جەنگى
سۆیەمى جیھانىدا دەستپێشخەر بن، ئەوا جەنگەكە بەبێ ھیچ
ھۆشدارییەكى پێشوو ختە ھەلدەگیرسێ. لە گشت ولاتانى
سەرمايەداریدا داواى مانگرتنێكى گشتى جیھانى دەكرێ. ئەو
كردارەش دەتوانى ئەو ئیفلیجییە گشتیە بێتێتە كایەو كە پێشتر
ئاماژەمان پێى دا. ھەروەھا فێرێكى كۆمۆنىستەكان دەست بە
بۆمبارانكردنێ مەلەبەندە پێشە سازییەكان دەكەن بۆ ئەوێ دەست لە
ھێزە شاراوەكەى ویلايەتە یەكگرتووەكان و كەندا دا بوەشیتن و لەپێناو
نۆو خۆ پادەستكردن و ملگەچى، زۆرترین كەس لەنۆیۆیەن. لەوانەشە
بریتانیا ھەمان رەفتارى لەگەڵ بكرێ. رێشى تێدەچى غازى ئەعساب
لەو ناوچانە بەكاربھێندى كە دوژمن نا یوى وێرانیان بكات. ھەروەھا
ھێزەكانى سۆڤیەت ناوچە كاناوییەكانى باكوری كەندا دەخەنە ژێر
دەستى خۆیان. ناوچە داگیركراوەكانیش وەك بنكەى كردەكان لە

بەشە باشوور يىپەكاندا بەكار دېتتى. مانگرتنى گشتيش جۈملى سەر بەندەر و كەناراورەكانى جيهان پەك دەخات، ئەمەيش دەبېتە ھۆى بېرنى يارمەتى و گەياندى كۆمەك بە برىتانيا. ھەروەھا ژىئولوگەر سۆفئىيەت يىپەكان ھەر كۈن و كەللە بەرئەك دەگىرن كە بېتتە ھۆى دزەكردنى يارمەت يىپەكان. ئەوسا گەلى برىتانيا بەدەست برىسپىيەت يىپەكى كوشندەو دەئالېتن و دواى چوار ھەفتە لە دەستپېگىردنى كىردەكانى نېئو دەريا، خۆى پادەستى داگىر كەران دەكات. ھەروەھا كەسانى نېئو شانە نووستووەكانى كۆمۇنىستى لە ولاتانى خۆرئاوا يىپەك ماوۋە يەك كەم بەر لە بۆمباران كىردنى شارەكان، دەبېرئە دەروە و سۈپايە نېئىيەكانىش دەگەرئەو و ئەو خاكانە داگىر دەكەن كە دەستيان ئى وەشتىندارو و بۆمباران كراون. ھەروەھا تابوورى كۆمۇنىستى ھەموو ئەو كەسانە لە نېئو دەبات كە ناويان لە لىستى پەشدا ھاتوۋە. بەمشىۋە يە سەر كىردە نېئو تەو يىپەكانى خۆرئاوا يىپەك بەكاتىكى نۆر كورتەر لە و كاتەى پەكابرە نازىيەكانىيان لە دادگەى نۆرمبېرگدا لە نېئو برد، تارومار دەكرىن.

لە بەرانبەرىشدا ئەگەر سەر كىردە و پېئەرانى نەخشە و پېلانگىر يىپەك كە گەشتە ئەو باوۋە پەى ھېرشى كۆمۇنىستەكان بۆ سەريان لە ئان و ساتى خۆيدا نزيك بوۋەتەو، ئەوا ھەكۈمەتە دېموكراسىيەكانى جيهانى خۆرئاوا يىپەك ناچار دەكەن جەنگى سىيەمى جيهانى بەرئەو يىپەك، ئەمەيش دەرفەتى يەكەم دەستوۋە شاندىنيان بۆ دەپەخسىتتى. بە پېشەك يىپەكى پاكەياندىن و پۆژنامەوانىيەو و بە ترساندىنى خەك لە ھەنەر مەترسىيەكانى كۆمۇنىستى، زەمىنەى ھەلگىرساندىنى جەنگە خۆش دەكرى. ھەروەھا جەخت لە سەر

مەترسیی هەنەر مەسیحییەتیش دەکەنەو. ئەیتە یستە مادییەکانیش
 ئەوانە بە شتوویەکی ئابوورییانە کۆنترۆلی جیهانیان کردووە، دەچنە
 نێو جەنگی پەرۆزی خاچەرستییهو. بەلگە و پاساوی بۆ ھێرشە
 ئەتۆمییهکانی سەر پووسیا و چینیش دەھێننەو. ھەروەک چۆن
 چەرچل بۆ ھێرشکردنە سەر ئەلمانیا بیانووی ھێنایهو. دواتریش
 دەلێن ئەمە بۆ پزگارکردنی شارستانییهکەمان زۆر پێویست بوو. بەلام
 با فیل لە خۆمان نەکەین، بەبێ پرەچاوکردنی شیوازی زەمینەسازی
 ھەلگیرساندنی جەنگ، ئەگەر جەنگی سییەمی جیهانی ھەلگیرسی ئەوا
 جەنگی بپارادانە لەسەر ئەوێ ناخۆ کۆمۆنیزم ھۆکمرانی جیهان
 دەگرێتە دەست، یانیش سەرمایەدارانی خۆڕشاوی لە کۆنترۆلکردنی
 جیهان بەردەوام دەبن.

ھەروەھا ئەگەر جەنگی سییەمی جیهانی ھەلگیرسێت،
 وێرانکارییەکی ھێندە سەرانسەری دەبێت کە نێونەتەو ییەکان
 بەردەوام پاساوی بۆ باوەڕ و بۆچوونی خۆیان دەھێننەو و دەلێن تەنیا
 بە ھۆکۆمەتیکی دیاریکراو و ھێزی پۆلیسی جیهانییەو دەتواندرێ
 ھۆکمرانی جیهان بەپێوەبەری. ئەوساکە بەبێ ئەوێ پەنا بېریتە بەر
 جەنگێکی دیكە، گرتە ھەمەجۆرەکانی نیشتمانی و جیهانی چارەسەر
 دەبن. ئەو بەلگە و پاساوەش بە لۆژیک و بەجێ دێتە بەرچاوی ئەگەر
 چاوی واقیعە بپۆشین کە پێبەرە کۆمۆنیستەکانی خۆرەلات و
 پێبەرە سەرمایەدارەکانی خۆڕشاوی لە کوتاییدا دەیانەوی ھزرە
 تاییەتەکانیان بخەنە واری کردارییەو و دەستەلاتیکی دکتاتۆریانە
 بەزەبروزەنگی ئەیتە یستی دامەزرێنن.

ئهوانه دهخوازن به ئازادانه بمیننه وه دهبی یهك پلانی كار بگرته بهر. دهبی دژ به كۆمپانیا و قورغكرده به كۆمه له كان هانی دهستپیشخه ربیه تاكه كه سییه كان بدهن و پالپشتی ئه و كه سانه بن كه داواى ئابورییه كى نویی دژ به ئاراسته ی بهرده وامبوونی ئابورییه كه كۆنه كه دهكه ن.

ئه گهر ده مانه ویی نه وه كانی داهاتوو له و چاره نووسه شووه ده ریا ز بكین كه وا له لایه ن هیزه شه پخوازه كانه وه بۆیان ئاماده كراوه: دهبی دهستوبرد هه ولای خۆمان بخهینه گه پ... كاتمان نییه به فیروى بدهین. له وانه یه خوێنه ر بپرسی: باشه جیمان له دهست دئ و چى بكین باشه ؟

ئه مه پرسیارێكى زۆر به جێیه. خۆ ئه گهر وه لامى ئه و پرسیاره ئاماده نه بوایه هیچ پاساوێكم بۆ نووسینی ئه م په پتووكه نه ده بوو. خه لكاتێكى زۆر كاته كانی خۆیان له پرسیارى وهك ئه مه چیه و بۆچى به سه ر ده بن. دژى فلان و فیسارن. به لام ئه و نووسه رانه به په نجه ی دهست ده ژمێردرێن كه نه فره ت داده بارێتته سه ر بێرۆكه و رێكخراو و بزوتنه وه یهك و له هه مان كاتیشدا چاره سه رى كرداریى گرفته كان ده خه نه پوو و چه ند پێشنیازێك بۆ له په گه وه ده ركێشانی شه پخوازى ده خه نه بهر دهست.

یه كه م: وهك تاك له سه رمان پێویستی ئاشنای ئه و مه سه له پووحییانه بین كه پێوه ندییان به پرسه كه وه هه یه. چه ندان په پتووك هه ن، به په پتووكه پێرۆزه كانیشه وه پێگه ی وه دیه ی تانی ئه و ئامانجه مان پێ نیشان ده دن.

دوهم: دهبی چه ند ههنگاوئیک کردارییانه ههلتین و نهو ههکاره
 دهستورییانه بهکاریتین که دهتوان له پوویه پوووونوهی
 کومونیزی جیهانی و سهرمایه داری و نهو باوره پووختنه رانه
 یارمه تیده رمان بن که ههولی وئیرانکردنی دهسته لاتی مه سیحییانه ی
 راسته قینه ددهن، نه مهیش بهم ههنگاوانه ی خواره وه مهیسه ده بیت:
 - داواگردنی ریفرمی نابووی: له بهرنه وهی خو پهرستی و ههله
 و ته ماع و حزی وه دیهتانی دهسته لات بنه رتی گشت ههستیکن،
 زقر به جییه هه ندیک پیکاری دهستوری بگیریته بهر بۆ نه وهی پنگه له
 بهفرچوونی سامان و ههولی هه ژمونگه رای گرووپه نه یته یسته
 مادیه کان بگرین که به پله ی یه کم له حکومتی گه لانیان
 زه وتکردوه. جا له بهرنه وهی نه مه راستیه کی بی چه ندو چونه، مافی
 گشت هاوولاتییه کی ناساییه - نه وانه ی باج ددهن - داوا له حکومته
 ههلبژیردراوه کانیان بکه ن قهره بووی نهو ههله و که موکورتییانه
 بکه نه وه که وا پیلانگتیران و سهرمایه داران له پنگه ی حکومته کانه وه
 له ههنبه ریاندا کردوویانه، نه مهیش به دانانی ناستیک ده بیت بۆ دانانی
 سووختوری و گه پاندنه وهی نهو پاره و پووله زه به لاهه ی بازرگانانی چه ک
 و جهنگه کان وهک سووی سهر قهرزه کانیان له ولاته قهرزازه کان وهی
 ده گرن، دهبی نهو پاره زقرهش بکه پتندرتیه وه خه زقنه ی گه ل، خۆ
 نه گه ر نهو نامۆزگارییه له گوئی گیرا، نهوا کرئیکاران نهو دیموگراسییه
 پاستینه وه دهستدینن و هیج پاساوئیکیش بۆ دهسته لاتداری
 کومونستی نیو پوووسیاو چین نامینتیه وه له ژیر په رده ی
 دوژمنایه تیکردنی سهرمایه داریدا نیاز و ههله ئیستعمارییه کانیان
 بشارنه وه.

— كۆنترۆلگۈردىنى دراو: دەبىي دەنگدەران بەردەوام لەسەر دەركردن و لەچاپدانى بەرزەفتكردنى دراو سووردىن، دواترىش دەبىي بدىتتە دەستە حكومەتەكان، چونكە ھەر ئەوان خاوەن مافى يەكەمن. لېرەدا مەبەستمان لە حكومەتەكان دەستەلاتى بالاي جىبەجىكارى ھەلبەتدراو ھە بەھۆى توانا و شارەزايىيەكانىيان لە بەپۆتەبردن و پاپەپاندنى كاروبارەكانى گەل بەشۆتەيەكى كارا و كردارى، لەلەين دەنگدەرانەو ھەلبەتدراو و لەسەر بنەماى دادپەروەرى و چاكەكارى بىرپارەكانى خۇيان دەردەكەن.

— سزادان: لەسەر دەنگدەران پتويستە لەھەنەبەر ئەو كەسانەى بە گەندەلى و بەرتىل خواردن تۆمەتبار كراون، داواى توندترین سزا بگەن، چونكە ئەم دوو ھۆكارە سەرەككە بەكرىگىراوانى گشت پىكخراوەكان بەكارەدەھىندىن بۆ ئەو ھەلەكى دىكە ناچارىن فرمان و داواكارىيەكانىيان جىبەجى بگەن. ھەروەھا دەبىي پاوەدووى گشت پىكخراوە تىگدەرەكان بنرى و ئەندامانى سەر بەو جۆرە پىكخراوانەش بە پىشەلكارى ياسا لە قەلەم بدردىن و توندترین سزايان بۆ دەربجى. ئەوانەى بۆ لابردن و پووخاندنى پۆتەكان داواى بەكارھىنانى ھېز و توندوتىژى دەكەن، لەپىناو زەوتكردنى پارە وسامان و وەدەستھىنانى ھەژموونى خۇيانە، بۆ ئەو ھەي بە ئاسانترىن شۆتە و بەبى ئەو ھەي خۇيان ئەركەكە بگرنە ئەستۆ، بگەنە ئامانجە نەگرىسەكانى خۇيان. لەسەر ئەم بنەمايەو دەبىي سزايان كارى تاقەتپووكىن و خزمەتكردنى گشتى بىت. ھەروەھا دەبىي كاترمىرەكانى كاركردنىيان بە پۆتە ۲۵٪ لە كاتى پەسمى زياتر بىت و كرى و دەستەقىشيان بە پۆتە ۲۵٪ لە

پړزه ی پړه سمی که متر بیت. هه روه ها ده بی ماوه ی خزمه تکر دنه که یان
پشت به باشتربوونی هه لویسته نه رتیه که یان.

- جه ننگه پیروزه کان: له سر مه سیحیه کانی سر به گشت پریاز
و مه زه به کان پتویسته ناستیک بۆ ده مارگیری و به دحالی بوون
داینین. نه و مال ی درزی تیکه وتبی بیگومان پۆژیک دادی ده پووخی.
هه روه ها ده بی جه ننگه پیروزه کان له سر بنه مای نامانجی
پۆشنبرکردنی گه ل و ناشناکردنی به و هؤکارانه بیت که نه یاران
گرتویانه ته بهر. هه روه ها ده بی گرنگیه کی تاییت به گه دجانی
نه ته و که مان بده دین و له کاریگری تیکه ده ران و به کریگری
پیلانگپره کان به دوریان بخینه وه. هه روه ها ده بی نه و که سانه ی
له سر نه و جه ننگه پیروزه پاده هیندرین و مه شقیان پی ده کری،
هه لویستان له هه نه بهر که سانیکدا نه رتیی بیت که پتوه ندییان له گه ل
پنکخواوه تیکه ده کانداهه بووه، جا نه گه پتوه ندیه که به ویستی
خویان بوو بیت یان به هوی نه زانییه وه تیکه وتبن، چونکه بیزارندن و
نه فرته ریزه کانی خه لک هه لده وه شینیتته وه و زیاتر له جفاک دوریان
ده خاته وه.

خو نه گه ر که سی باوه پدار متمانه ی خه لکی وه ده ستهینا،
ده توانی بویان پافه بکات که چۆن پتیه ری بیروباوه په توند پویه کان و
پیلانگپره کان ته نیا خه لک ده که نه گه مه ی نیو سیناریویه گلاوه کانیان.
کاتیکیش خه لک تیده گه ن پیه رانی نه و بزوتنه وانه خه لک له پتینا
مه رامه کانی خویاندا به کاردین و که نیشیان پتینا نه ما به ته وای
پشتگویتیان ده خن، نه و چاوتیک به هه لویست و په فتاره کانی خویدا
ده گپرتته وه. به هوی کاری نه ده بی و هزری تاییت به مه سه له که و

دواى دوستگردنى گومان له نه قلياڻدا، ده كړئ باوه پيان پى بهينين.
جا وهك راپه پاندى نه و نه ركش په پتووكى (جيهان گه مهی دهستی
ئيسرائيله) له چاپ درا.

- دانوستانه سياسيه كان: له بهر نه وهی به كړنگېراوانى كوده تايه
جيهانيه كه ته نيا له پشت په رده وه و له پشت حكومه ته كانه وه
خه ريكى هه لږشتنى ژهر و به پتوه برى كارى خراپن و بق وه دى پتاني
پيلانه نه نتيه كانيان ته نيا به نه پتې كړيو نه وه كانى خويان به پتوه
ده بن، نابى له هېچ هه لومړه جيكدا پتگه يان پى بدرئ به نه پتې
كړيو نه وه كانى خويان به پتوه بيه بن، خو نه كره حكومه ته كه هى گل
بيت و له گه وه هه لږ پتو دراييت، نه وا گل مافى هه يه بزاني له
كړيو نه وه كاندا چى ده گوزئ و چ شتيكش خراوه ته به رياس.

نه ته وه به كگرتوه كان ته نيا نه سپى ته راواده پيلانگېراني
جيهانيه و سه رى پمى بزوتنه وه شپږ شگېرې جيهانيه. ژوربه
ده قى په يمان نامه كانى نه ته وه به كگرتوه كان له لايه نه لجر هيسى
به كړنگېراوى سيخوپى سؤفيه تيه وه نو سراه. هه روه ها سه ره پمى
هيزى پاراستنى ناسايشى جيهانى بووه (نه مينداری گشتى
نه نجووه نى ناسايش به رده وام له لايه كؤمؤنيسته پووسيه كانه وه
دانراوه) بریتين له سؤبيلؤف ۱۹۴۶-۱۹۴۹، كؤنستانن زینشتنكؤ
۱۹۵۰-۱۹۵۳، نيليا چيرچيٹ ۱۹۵۳-۱۹۵۷، دوپرين ۱۹۵۷-۱۹۶۰،
جيورجى نه ركاديف ۱۹۶۰-۱۹۶۲، يوجيني كيسيليف ۱۹۶۲ (له
پؤستى جىگري گشتى پؤشنبرى له يونسكؤ) فلاديمير مارلؤفسكس
۱۹۶۲ (پؤستى سه روكى به شى فيركرنى ناوه ندى له يونسكؤ) به پتيز)
نهى - جيفالؤفا (دوو كه سى كؤمؤنيستى پووسين . سه روك و جىگري

سەرۆك و نوو دانوهر له دادگهی دادی نۆودهولهی كۆمونیست. ئەم راستییانە و چەندان پاستیی دیکە دەبێ بخرێنە بەرچاوی خەلك و ناشكرا ببن.

- قاچاغچییەتی و ئەزموونە نا یاسایی و ناپەرەوایەكان: كاتیك تابووری پێنجی تێكدر و توپی چەتە نەینییەكان لە شارە گەورەكاندا پێكخراو و بە نەینی و لە جیهانی ژێرەوێ شاراویدا پەرەیان داكو تابوو، هەروەها كاتیك بزووتنەو شۆرشگێڕییەكان تەنیا بە هاوكاریی هەمەكیی لەگەڵ ئەو توپە پێكخراو و مەشقیدە و پرچەك و تەواو نامادەكراوەكاندا سەرگەوتن و دەست دەهێنن، دەبێ پای گشتی نوو راستییانە بزانی و داوای دەستگیرکردن و دادگەییکردنی هەموو ئەو كەسانە بكات كە پێوهندییان بە قاچاغچییەتی و بازەرگانیی ناپەرەو و نایاسایی و چەتە نەینییەكانەو هەیه، جا سەر بە هەر لایەنێکی سیاسی بن و پێگەیان لە جفاكدا هەر چی بێت. لەسەر جەماوەر پێویستە لە پێناو پالەشتیکردن و یارمەتیدانی ئەفسەرانی پۆلیس و دانگە و دادوهرە بە شەرەفەكاندا یەكبگرن. هەروەها دەبێ نوێنەرانی گەل لە ئەنجومەنەكانی نوێنەراییەتیدا درك بەو بگەن سیاسەتی پەرشوبلاوکردنەو تەنیا بوو تە هۆی دابەشبوونی چەتی نۆیەك گروپی دیاریكراو بۆ سەر سەتان شانەیی نووستوی شەپخوازتر. هەروەها دەبێ ئەوانەیی دەستگیر دەكرێن ئەو حوكمانەیان بەسەردا پێپەرە بكرێ كە پێشتر باسمانكردن.

- پاكە یاندن: لەسەر هاوولاتیانی ئاسایی پێویستە یەكبگرن و خۆیان بۆ پووبەپووبوونەوێ ئەو هەلمەتانی پڕوپاگەندە پێكبخەن كە بانگەشەكارانی نۆنەتەوێی بە پێوەیان دەبن. هەروەها لەسەر

کۆمه‌له‌ خۆجیبه‌کانی هه‌ر شارێچکه‌یه‌ کیش پێویسته‌ به‌وپه‌ری سووریوون و پێداگرییه‌وه‌ داوای پاککردنه‌وه‌ی پێژنامه‌گه‌ری و پادیی و ته‌له‌فزیۆن بکه‌ن له‌ پرۆپاگه‌نده‌ی پووختنه‌ر. هه‌روه‌ها ده‌بێ بۆ حکومه‌تی ده‌ستووری دلاوی په‌خساندنی ده‌رفه‌ت بکه‌ن بۆ ئه‌وه‌ی خۆی به‌ جه‌ماوهر بناسێت.

-هه‌لاتن و پاشه‌گه‌شه‌کردن: ده‌بێ له‌پێناو پووبه‌پووبوونه‌وه‌ی نه‌وانه‌ی بانگه‌شه‌ی هه‌لاتن و پاشه‌گه‌شه‌ ده‌که‌ن، نه‌وپه‌ری توانای خۆمان وه‌گه‌په‌خه‌ین. ئه‌و جۆره‌ که‌سانه‌ به‌زۆری به‌لگه‌ ده‌هێنه‌وه‌ و ده‌لێن بۆ چاکترکردنی بارودۆخی هه‌نووکه‌یی هه‌چ شتیگمان له‌ده‌ست نایه‌ت. هه‌روه‌ها باوه‌ڕیشیان وایه‌ مرقۆ نابێ غه‌مان هه‌لگرێ، چونکه‌ قه‌ده‌ر پێشوه‌خت نووسراوه‌ و هه‌چ پێگه‌یه‌کی ده‌ریازبوونیش له‌قه‌ده‌ر نییه‌، ئه‌و جۆره‌ که‌سانه‌ وه‌ک ئه‌و که‌سه‌ن که‌ ده‌ستدرێژی ده‌که‌نه‌ سه‌ر که‌چێک، چونکه‌ سه‌ره‌تا کرده‌ی ده‌ستدرێژییه‌که‌ی بۆ ده‌پارزێنێته‌وه‌ و پێی ده‌لی مادام ناتوانی ئه‌و چاره‌نووسه‌ له‌خۆی دووربخاته‌وه‌، بۆچی به‌ ئاسوده‌یییه‌وه‌ ناسه‌ره‌وی و چیژ له‌ پووداوه‌که‌ وه‌رناگرێ. هه‌روه‌ها ئه‌و که‌سانه‌ی بانگه‌شه‌ی ئه‌وه‌ ده‌که‌ن مرقۆ له‌هه‌نبه‌ر که‌له‌گایی و ده‌سته‌له‌اتی په‌ها و سه‌رکه‌وتنی شه‌پخوازانه‌ هه‌چی له‌ده‌ست نایه‌ت، ئه‌و پاستیه‌ پشته‌گویی ده‌خه‌ن که‌ خودا هه‌یه‌ و هه‌ر خۆی گرنگی به‌ بارودۆخ و پووداوی ژیا‌نی مرقۆه‌کان ده‌دات. هه‌روه‌ها ده‌بێ ئه‌و که‌سانه‌ی وه‌ریان دابه‌زیوه‌ و ئازایه‌تیان له‌ده‌ست داوه‌، به‌رده‌وام ئه‌وه‌یان له‌بیر بێت تا که‌ هۆکاری پزگارکردنی پووحیان و ئاسوده‌یییه‌کی هه‌میشه‌یی ئه‌وه‌یه‌ به‌دژی هه‌یزه‌ شه‌پخوازه‌کان له‌ تیکۆشان به‌رده‌وام بن. هه‌روه‌ها ده‌بێ دلنایان له‌وه‌ی پادا‌شتی

خواهند به پیتی نو ده سته و تانه نییه که وه ده سستی ده هینن، به لکو به پیتی نو هه ول و کوششه بیگردانه په که ده یخنه گه پ.

- خوخه ویستی براینه: مادام خواهند هه موو شتیکی به خشیوته مرقه بق نه وهی بتوانی ژیا نی سهر زه ویی پی به سهریبات، هیچ پاساوکی به جی بوونی نییه هه ندیک له بوونه وه ره کانی له به ترانی و ورگزی و چلیسیدا بژیه ن و هه ندیکی دیکه ش تا ناستی مه رگ برسی بین. له سهرمان پیویسته بق هه لئنجان و هینانه دی هوکاری باشتی دابه شکردنی داد په روه رانه ی پیداو یستییه هه نووکیه ی و بی چه ندو چونه کان به سهر خه لکید، بیردۆزی نویی شاره زایانی بواری نابووری به کاربیتن. کاتیکش نه مه دیته دی، باوه رهینان به ده وله مه ندان و نه وانه ی سهره وت و سامانکی زوریان هه په ناسان ده بیت، بق نه وهی سهره وت و سامانه کانی خویان بیه خشنه نو براینه یان که هیچ شتیک شک نابهن یان که مه شتیکیان هه یه و به شی پیداو یستییه کان یان ناکات. هاویه شیکردنمان له گه ل که سانی بیته ش و به خشی نی دارایی و سامانمان به وان، گه وره ترین شادمانی سهر نو گوی زه وییه مان بق ده په خسینی. کاتیکش سیستمه کانی ژیا نمان له سهر بنه مایه کی پوو حییه ، نه و هه لومه رجه نابوورییه کان هینده به ره و باشتربوون ده چن، بنیادنانی خانوو و مال و پیکه تنانی خانه واده ده بیته مه سه له په کی سانا، نه و کاتیش گشت هوکاره کانی ترس و نیگه رانی له نیتو ده چن.

- ناماده کاری سهریا زپیانه: مادام نو هه لومه رجانه ی نیتو نه م په پتووک به رده وام له گورپیدا بن، ناماده کاری سهریا زی تقد پیویسته. هه راوولاتییه ک له باوه شی به سۆزی نیشتماندا بیت و مافی

ھاوولاتیبوونی بۆ دەستەبەر کرابێت، ناچارە و ئەرکی سەرشانیهتی دژ بە دوژمنانی ناوێوە و دەرەوێوە و داگیرکەرانی بەردەوام نامادە بێت بەرگری لە نیشتمانەکەیی بکات، تاکە پاساوی ھەلگیرساندنی جەنگ بەرگیرکردنە لە نیشتمان دژ بە ھێز و دەستەلاتی دوژمنان، مادام تاکو ئێستەیش جۆرە ئازادییە کمان ھەیە، کەواتە ھێشتا ھیوای سەرکەوتن بە سەر دوژمنان و ھێزە شەپخوازەکان بوونی ھەیە.

- ئاسایشی نێوخۆیی: باشترین ھۆکاری بە ھێزکردنی ئاسایشی نێوخۆیی ھەر گەل و نەتەوێک، پیکھێنان و دامەزراندنی تۆرگان و مەلەبەندی بەرگرییەکی بە ھێز و کارای مەدەنییانە. جالەبەرئەو جوولە خێرایەدا دەبێ ئەو مەلەبەندە بێت بە شێک لە ئازانسی ئاسایشی نێوخۆیی نەتەوێک. لەبەرئەو پێویستە مۆرکیکی فیدرالێیانەیی ھەبێت. ئەمجۆرە پێکارە ئێستە لە کەنەدا گیراوەتەبەر و وەزیری داد و سوارچاگانی پۆلیسی پاشایەتی کەنەدی ھاریکاری دەکەن و بەپررسی ئاسایشی نێوخۆیی نەتەوێک.

بەرگری مەدەنییانە بریتییە لە نامادەکردن و مەشقکردن و دا بەشکردنی خەلکی مەدەنی بە سەرچەند گرووپ و لقی بۆ زیادکردنی ئەو بەشە سەربازی و سیستematیکانەی لە دۆخی ئاساییدا خزمەتگوزاری پیشکەش دەکەن. ھەرۆھا کارمەندانی بەرگری مەدەنی لە دۆخی ھێرش دوژمناندا مەشقی خۆیان و ھاوسێیەکانیان دەگرنە ئەستۆ. جالەبەرئەوێ دوژمنەکانمان تابوورەکانی پێنج و پێکخراوی نەیتنی بۆ پووخاندنی حکومەت بە کاردێن و خودی ئەو پێکخراوانەش بەکاری شوپۆشگێڕانە دەیانەوێ حکومەت لابەدەن و بە ھۆکاری تۆقێنەرانیان جەماوەر بەرزەفت دەکەن، زۆر بەجێ و لۆژیکییە

یه که کانی به رگری مه دهنی له سهر شیوهی دهسته و تورگانیکی دژ به کاری شوقشگتپانه پتکبخزین. له سهر پۆلیسی به رگری تایبتهی مه دهنی و یه که کانی هه والگری پتویسته له ژیر چاودیری پۆلیسی ره سسی مه شق ببینن، بۆنه وهی له دۆخه کتوپره کاندایا و کارایی نینوانیان له پینا و پاراستنی سهلامهتی گشتی بیت.

- کارکردن.. کات نه ماوه به فیهی بدی: له کاتی خویندنه وهی نه م په پتوکه دا پویه پوی ئالنگاری بووه وه، هه روه ها وه لامدانه وه و کارلنه وهت له هه نهر پالنه ره کانی کار و نه خشه و پلانه کیشراوه که پدا هه بووه، نه گه ر باوه پتکی پۆلایینت به خواوه ند بیت، نه وا ئاینده ی موقایه تی دیاری ده که یت و نه و هیزه شه پخوازانه ش سه رنگون ده بن که پیلانی ویرانکردنی ژیا نی دیموکراسیمانیان داپشتووه. نه رکه که ش له سه روی وزه و توانای ئیمه وه نییه. ده بی نه وه شمان له بیر بیت نه و تورگانه و پتکه شه پخوازه ی له ئیسته دا شه یتان به کاری ده هینن، نه یا ۲۰۰ بیلعه تی خاوه ن میشکی سه ر ئاسان.

- باوه پ، هیوا، چاکه کاری: نابی هه رگیز نه وه له بیر بکه ین ئایینه ئاسمانیه کان له سهر بنه مای باوه پ و هیوا و چاکه کاری بنیادناون و باوه ره نه پته یستیه کانیش نه یا له سهر گومان و رق و کینه و بیهیوایی دلپژاوان.. خواوه ندی مه زنی به توانا به شیوه یه کی پله به پله ده رفه تی ناوتو یکردن و چاره سه رکردنی مه سه له و نه پتیه کانی سه روشتی بۆمان ده سه به ر کردووه، بق نه وه ی به خراپ نه و سه ودا نه به کار نه هینن که پتشی شمانی ده کات. ئیسته ئیمه ده توانین بق مه به سستی ئاشتیخوازانه وزه ی نه تومی به کاری بینن، هه روه ها ده شتوانین به شیوه یه کی خراپ به کاری به ینن و ده رفه ت بق هیزه شه پخوازه کان بپه خستین به دژی

ئىمە بەكارى بېنن و بتوانن نىوہى پەگەزى مرقىى لەنئو ببەن و ئەوانى
دىكەش دووچارى پەككەوتەيى و كەمەندامى بکەنەوہ. دەشتوانن
دلتىابىنەوہ لەوہى كەسانى پزگار بووى نئو ئەو قەسابخانە توقىتەرە
دەبنە بەكرنگىراوى ئەو ھىزە شەپخوازە.

خودا ھەموو ئەو شتانەي پېمان بەخشىوہ كە لەم ژيانەدا
پتويستمان پتئى ھەيە. ھۆكارەكانى ھەسانەوہ و چىژى پەواي بۆمان
دەستبەر كرىوہ. لەبەرئەوہ لەسەرمان پتويستە كارىكەين بۆئەوہى
ھەموو خەلكىش ئەو نىعمەت و خوشىيانە و دەدەستبېنن و كە خودا
بەخشىويەتییە مرقۇ. نابى ئەو كاتەش ھەرگىز بېت عەنبارەكانى
خۆرئاوا پېرین لە گەنم، كەچى مليۆنان كەس لە خۆرەلاڤى نووردا
بەھۆى برسىيەتى و قاتوقپىيەوہ بمرن. دەبى لە بەخشىنى ئەو
شتانەي ھەمانە دەست و دل كراوہ بېن و ئەو شتانەي لە پتويستى
خۆمان زياترن ببەخشىنە كەسانى بى ئەوا و با لەوہش دلتىابىن كاتىك
دەمرين، ھىچ شتەك لەگەل خۆمان نابىنە نئو گۆرەوہ.

كۆتايى

لهوانمه په پرتووکيکي دیکه له میژوودا نه بیت بازتهای نهم
 په پرتووکه ههرا و زهناى نابېتهوه. لهوانمه هوى نهمهش
 بگه پرتووه بۇ نهودی نهم په پرتووکه وک سمرچاودیهکی
 باوه پرتکراو بیت بۇ گشت نهو کهسانه دیانهوئ نه پنییهکانی
 پشت په ردهی نهم جیهانه تیښگه. بهو واتایه چمند
 لیکدانه ویهک پشکیش دهکات که به بهلکه و بالېشتی
 پتووکراون سبارت بهو رووداوه گموره و توفینه رانهی جیهان
 گوزدهی بیایاندا کردووه. وک شورش مه زنهکان و هردوو
 جهنگی بهکم و دوومى جیهانی. بهین نهودی بزاین دسته
 شاروکانی بزونه و بالنه ری نهو رووداوانه کین.

نرخ: ۸۰۰۰ دینار

